

Ἡ ΠΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ Δ' • ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ—ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1955 • ΤΕΥΧΟΣ 40—41

ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

ΔΕΚΑΠΕΝΤΑΥΓΟΥΣΤΟ ΤΟΥ 1940

Ὡ Ἐσὺ τῶν Οὐρανῶν ἡ πλατυτέρα,
ποὺ ἀγκάλιασες τὰ ἔθνη καὶ τοὺς λαοὺς,
τῶν λαῶν καὶ τῶν ἔθνων ἡ Θεία Μητέρα,
π' ὅλους τῆς γῆς ξεχείλισες τοὺς ναοὺς·

Μάνα· π' ἀγνάντια μου εἶσαι ὥς θερισμένη
ἀπ' ἀστάχνα γλωμό αἱ πλαγιά,
κι' εἶσαι κι' ἡ Ἑλλάδα κι' εἶσαι ἡ Κοιμημένη
μὲ σταυρωτὰ τὰ χέρια Παναγιά.

Μάνα· ποὺ ὁ νοῦς Σου μοναχὰ τὸ ξέρει
ἄν, ἀντικρὺ στὴν ἅγια Σου ἐντολή,
ἡ καρδιά μου δὲν εἶναι ὥς περιστέρι
ἀθώα δοκιμασμένη καὶ καλή·

δῶσε τὴν ὥρα τούτη (κ' εἶναι τώρα
π' ἀγγίζουμε τὸν ὕστερο βυθὸ
κι ἀργοσημαίνει ἡ προαιώνια ὥρα)
στὴν ἅγιαν ἐντολή σου νὰ σταθῶ

ἀνύσταχος, στὴν ἄκρη γινωμένος
ἀγρύπνια μιὰν ἀπέραντη ματιά,
σὰν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς Ἐσταυρωμένος,
σὰν οἱ Ἅγιοι Παῖδες μέσα στὴ φωτιά...

GÖTZ VON NIEBELSCHUTZ

ΟΙ ΚΑΜΠΑΝΕΣ ΤΗΣ ΤΗΝΟΥ*

Νύχτα εἶν' ἀπλωμένη 'πάνω σιὸ Αἰγαῖο. Ὡστόσο ἡ θάλασσα εἶνε ξάγρυπνη. Καὶ εἰσεκπνέοντας βιώνει τὸ ρυθμὸ της. Κύματα σερνάμενα κυλᾶνε πρὸς τὴν Τήνο, τ' ὠραῖο νησί. Ὁ Καμπανάτος ἄνεμος κυνηγᾷ σαλαγώντας μπροστά του τὰ κύματα, ὁ καμποναογέρας. Γλυστρᾷ ξυστὸς 'πάνω ἀπ' τὶς στέγες τῆς ἐφησυχάζουσας πόλεως, 'πάνω ἀπ' τοὺς πύργους, καὶ συμπαίζει μ' ὅλες ὡς πέρα τὶς καμπάνες. Τὶς καμπάνες, πὺν ὅλες τὸν τόνο τοὺς γλυκερὰ τὸν σμίγουν: Σὲ βαθύφωνο περίβαθο, σιὸ τρυφερώτατο ὑψίφωνο. "Ἄλλες τρυφερὰ χαϊδευτικά. "Ἄλλες ἔντονα ἀπειλητικά. "Ὁμως τόνος καὶ ἡμιτόνιο πῶς συνδυάζονται σὲ μιὰν κωδωνοκρουσία, σὲ μιὰν συμφωνία!

Ἀκόμα, γλυκὰ διαταράσσει, παρενοχλεῖ, τοὺς ὑπναλέους τῶν δρόμων, ὅλους δηλαδὴ τοὺς προσκυνητές. Οἱ ὅποιοι κάτω εἶν' ἀπλωμένοι σὰν ὕπως τὰ πληκτρα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὄργάνου, ὁ ἕνας σιὸν ἄλλονε πλησίο, ξυστὰ ἀραδιαστὰ σ' αὐτὴ τὴ νύχτα τὴ Δεκαπενταυγουσσιανή, σιὴ γιορτινὴν ἡμέρα τῆς Θεομήτορος. Γιατρεῖα ζητοῦν, οἱ ταμένοι προσκυνητές. Γιατρεῖαν ἀπ' τὴν ἀρρώστεια καὶ τὸ σακατιλίκι μὲ τ' Οὐρανοῦ τὴν τρισαγία χάρι. Καὶ τὴν ξαλάφρωσι ζητοῦν, ἀπ' τὸ αἰχμηρὸ βῆρος τῶν ἡμαρτιῶν ἐνὸς ὀλόκληρου χρόνου. Καὶ προσευχόμενοι ἀκατάπαυστα προσπαθοῦν νὰ ἐξιλεωθοῦν μπρὸς σιὴ θαυματουργὸ εἰκόνα τῆς Παναγίας, ἐκεῖ σιὴ μικρὴν Ἀγίαν Εὐαγγελίστριαν,

*«Die Glocken von Tinos»: Ἀπὸ τὸ φιλελληνικὸ βιβλίο: «Griechische Spiegelbilder», τοῦ Götz von Niebelschütz, πὺν περιέχει διηγήσεις ἀπ' τὴ νέα, σύγχρονη, Ἑλλάδα: «Erzählungen aus dem neuen Hellas», σελ. 93—100.

ἐκκλησία τῆς Τήνος - τὴ Λούρδη, αὐτὴ, τῶν Ἑλλήνων.

Πανδοχεῖα, σπίτια λογῆς, κί ἀκόμα κί αὐτοὶ οἱ σταῦλοι, ὅλα εἶναι ὀλόγημα ἀπ' τοὺς προσκυνητές, ὡς πέρα, ἐκεῖ σιὶς τελευταῖες γωνίες. Μὰ ὡστόσο λιγοστοὶ μονάχα τὸ μποροῦν καὶ βροῖσκουν μιὰν ὅποια κώχη νὰ διανυχτερέψουν. Ὅπάνω σιὸς δρόμους, ἐφησυχάζουν κατὰ χιλιάδες καὶ χιλιάδες. Στοιμωγμένοι πᾶνω σὲ σκληρὸ λιθόστρωτο, ἐκεῖ σιὴν προκυμαῖα. Πενιχρὰ κουκουλωμένοι μεσ' στα σκεπάσματά τους, ὥσως καὶ τὴν προσηύλαξι πετύχουν ἀπ' τὸν Καμπανάτον, ἀγέρα. Τὸν ἀγέρα, πὺν τοὺς κάνει, τοὺς χιλιάδες προσκυνητάδες, προσεχτικά ν' ἀκροῶνται πὺν εἰσελαύνει κί ἀφυπνίζει καὶ παρενοχλεῖ τὴν κάθε ψυχὴ. Ἡ ἀπάντησι, π' ὡστόσο βροῖσκει, δὲν εἶν' ὅμοια ἢ μία μὲ τὴν ἄλλη: Γιατὶ ὁ ἕνας πιστεύει μὰ ὁ ἄλλος θέλει νὰ πιστεῦη κί ὁ τρίτος πολὺ ἀμφιβάλλει. Κί ἕνας, ἀκόμη, ἄλλος, — αὐτὸς πὺν τὴν γιατρεῖα, π' ἐζήτει μ' ἐξιλεωτικὴν μετάνοια, δὲν ἤρεε πια ὅλα — καταριέται τοὺς ἁγίους. Καί, ἡ ἀμφιβολία, λοιπόν, κί ἡ πίστι συνταιριάζονται σιὸν τόνο καὶ τὸ ἡμιτόνιο τοῦ δέους ἀπὸ κάθε τὸ κοσμοθεωριακὰ αἰνιγματῶδες σὲ μιὰν Συμφωνία: σιὸ αἰώνιο τραγούδι τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἀπὸ τὸν Μωριά ἦρθαν, οἱ προσκυνητές ἀπ' τὴν Μακεδονίαν, ἀπ' τὴν Ἱππειο κί ἀπ' τὰ νησιά. Κανένα χωριό, καμμία πολίχνη, πὺν νὰ μὴν ἔστειλε σιὴν Τήνο ἕνα μετανοοῦντα πεπιτωκότα. Ἡ Σπάρτη, ἡ Θήβα, ἡ Ἀθήνα, γίνονται ἕνα, ἐδῶ, σιὴν Τήνο: συνενώνονται σ' ἕνα λαό μπρὸς σιὸν ἕνα Θεό σὲ μιὰν καὶ τὴν αὐτὴ πίστι. Καί, διαφαίνεται κρυφά, ὡστόσο ἀκόμα, ἐνεργὸ ἀξε-

φύλιστα σ' όλους αὐτοὺς τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο τῶν ἀρχαίων. Γιατὶ φυλάγει ζηλότυπα ὁ καθεὶς τὴν ἰδιαίτουσα δικιά του ἰδιοσυγκρασία, καὶ περιζήλα ἕνας ἕκαστος ἀγαπᾷ τὸ γενέθλιο τόπο τὸ δικό του: τὴν πόλι, τὸ χωριό. Γιατί, ναί, αὐτοῦ, σ' αὐτὴν τὴν πόλι, σ' αὐτὸ τὸ χωριό, (ὅσο θέλει φτωχὸ κι' ἄς εἶναι), ὑπάρχει γι' αὐτὸν δόλακερη ἢ Ἑλλάδα. Γι' αὐτὴν τὴν πόλι, γι' αὐτὸ τὸ χωριὸ ὄνειρεύονται οἱ ἐξαγνιζόμενοι αὐτοὶ προσκυνητὲς καὶ οἱ σακατεμένοι, ὅπως πάντα καὶ σ' αὐτὴν ἐδῶ τῇ Δεκαπενταυγουσιανῇ νύχτα πάνω στῆς Τήνος τοὺς δρόμους. Ἀλλ' ὁ καθεὶς τῶν καὶ μιὰ σοῦ εἶναι καμπανούλα στὴ μεγάλη κωδωνοκρουσία τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἔνας Τήνιος τρέχει πρόθυμα ζωηρὰ ἀπ' τὸ ἕνα σπῖτι σὲ ἄλλο, ἀπ' τὴ μιὰ μεριά τοῦ δρόμου στὴν ἄλλη. Καὶ συστρέφεται καὶ πηδᾷ ἐδῶ κ' ἐκεῖ παντοειδῶς παρέμπροσθεν τοὺς ἐφησυχάζοντες κοιμώμενους τοῦ λιθόστρωτου. Καὶ ἀνάγωγα, σκαιά, ποῦ κάποτε τὸ πόδι του ἀμπῶθει τοὺς ὄνειρευόμενους, π' ὥστόσο ὅμως αὐτοὶ σηκώνονται καὶ τὸν ἀντιμηλᾶνε: «Εἶσαι, πρέπει καεῖς νὰ στοχασθῇ, ντόπιος καὶ τάχα τὸν ἑαυτό σου θεωρεῖς καλύτερον, φαίνεται, ἀπόνα ἰδικόν μας!»

Ὁ Τήνιος ἀνταπαντᾷ: «Σεῖς προσεύχεστε καὶ προσκυνᾶτε μιὰ μόνο φορὰ μέσα σ' ὅλον τὸν καλὸ χρόνο—ἐνῶ ἐμεῖς, οἱ καλοκάγαθοι Τήνιοι, εἴμαστε κάθε μέρα τῆς ὅλης μας ζωῆς πλησίον στὴν εἰκόνα τῇ Θεοτοργῇ τῆς Θεομήτορος!»

«Ἰδέστε!», μουρμουρίζει ἕνας ἀπ' τὴν Ἀνδρο. Νομίζει ἀληθινὰ τὸν ἑαυτό του καλύτερον ἀπόνα Ἀντριώτην!» καὶ γαμογελάει εὐθύς ἐντός του, ὥσῃ αὐτὸ θὰ ἦταν ὀλωσδιόλου ἀκατανόητο. Ἀλλὰ κι' ἕνας ἀπ' τὴ νῆσο Μῆλο τὸν βάζει στὴ θέσι του: «Τοὺς Τήνιους», λέει, «δὲν ἀγαποῦν ἀκόμα καὶ στὴν πατρίδα μου ἀμμή καὶ σὲ λαὸ τῆς Ἀνδρου μαθὲς καταλογίζει ὁ κόσμος ἕνα ἐλάττωμα, τὴν τοιγκουνιά, τὴν ξηνταβελονιά!»

Ὁ προσβλημένος φνσικὰ λαμβάνει εὐθύς ἀμυντικὴ θέσι: Αὐτὸ ποῦ ἐπιπόλαια γιὰ τοὺς Ἀνδριώτες ξηνταβελογιὰν ὀνοματίζουν, εἶνε—ἂν καλὰ σωστὰ τὸ περιζήτηζε κανεῖς—μιὰ ἀξιοσέβαστη φειδωλία καὶ οἰκο-

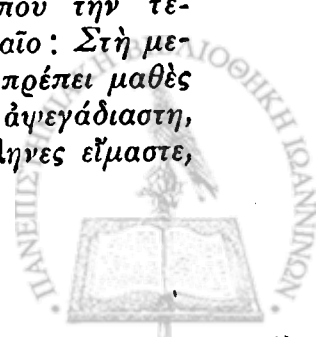
νομία, στὴν ὁποίαν οἱ Μηλιῶτες μὲ τὸ ἀξιοκατάκριτο πνεῦμα ἀντιλογίας τῶν ἀπὸ ἀνέκαθεν ἔχουν διαπρέψει.

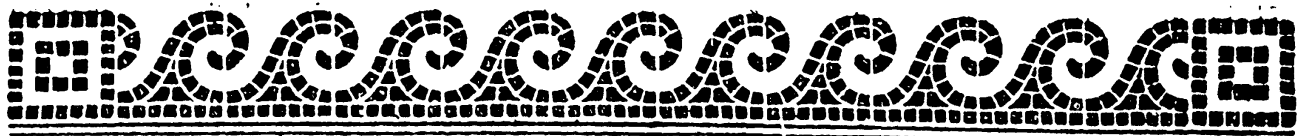
Ὁ Μηλιώτης προσκυνητὴς, ὅσο γιὰ τὸν ἑαυτό του, δὲν ἀφίνει νὰ τὸν μεταχειριστοῦν περιφρονητικὰ καὶ καταδείχνει, πῶς μὲ κακὴν θέλησι μπορεῖ βέβαια κανεῖς τὸ κάθε προτέρημα σι' ἀντιθετό του νὰ διαστρέψῃ, καὶ ὅτι τὸ πνεῦμ' ἀντιλογίας τοῦ λαοῦ τῆς Μῆλου γίνεται ἕνα πνεῦμα σοφῆς κρίσεως καὶ ἐκτιμήσεως τῶν πραγμάτων.

Ἔτσι ὅλοι ἀνακατεῦνται ἀντιμιλώντας, οἱ προσκυνητὲς τῆς Τήνου, ποῦ πάνω σιτοὺς δρόμους τῆς πλαγιάζουν. Κι' ὁ καθεὶς τοὺς ἀπαιτεῖ, ἢ δικιά του πατρίδα πῶς τάχα εἶναι τὸ κάλλιστο, τ' ὠραιότατο πρᾶγμα καὶ τὸ πλουσιώτατο· κι' ὅχι μονάχα μέσα σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ σ' ὁλόκληρη τὴ γῆ. Κι' ὁ καθεὶς τοὺς βρίσκει, πῶς τὸ δικό του ἐλάττωμα εἶναι σι' ἀληθινὰ ἕνα σωστὸ προτέρημα: Ὁ ἑπτανησιώτης τοῦ Ἰονίου, ἰσχυρίζεται πῶς ἄδικα ἢ φήμη τοῦ ἔχει προσάψει τὸ ἐλάττωμα τῆς καυχησιολογίας, καὶ περιγράφει τοὺς δικούς του, πλούσια πεπρωτισμένους ἀπὸ ποίησι καὶ φαντασίαν. Ὁ Λέσβιος ποῦ μικροπρεπῇ κι' εὐτελεῖ τὸν ὀνόμασεν ὁ κόσμος καὶ ἀκόμα καὶ σχολαστικόν, παινεύει τὴν προσεχτικότητα καὶ τὴν ἀκριβολογία τῶν ἀνθρώπων ποῦ στῆς Σαπφούς τὸ νησι ἐγκαταβιώνουν. Κι' ὁ Μακεδόνας ἐπιθυμεῖ, νὰ μὴ τὸν σχολιάζουν γιὰ κακότροπον γκρινιάρη, μ' ἀπειναντίας γιὰ καθὼς πρέπει ἄνθρωπον, ἀξιοπρεπῇ.

Ὁ Τήνιος, ποῦ τοὺς ἐφησυχάζοντες κοιμώμενους παρενοχλοῦσε καὶ τὸν ἑαυτό του καλύτερον κι' ἐντιμότερον ἀπ' ὅλους θεωρεῖ (ὅπως ἄλλωστε, κι' αὐτοὶ καλύτερο νομίζουν τὸν ἑαυτό τους ἀπ' αὐτόν), ἀντιλαμβάνεται, πῶς ἢ ἔννοια τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ δὲν μπορεῖ νὰ περινοηθῇ χωρὶς πρῶτα νὰ συζητηθῇ, καὶ νοιώθει πῶς ἢ πολυμορφία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑπῆρξεν ἀπ' ἀνέκαθεν ἀκριβῶς τὸ μεγαλεῖο τῆς.

Καὶ κουνᾷ τὸ κεφάλι. Κι' ἐνώνοντας σ' ἕνα Ὅλο: Πατρίδα καὶ ἰδιαίτερες πατρίδες ἀρχίζει τὴν ἀπαντησί του, ποῦ τὴν τελιώνει ὥστόσο μὲ πνεῦμα ἀρχαῖο: Στὴ μεγάλη Πατρίδα τῶν πατρίδων πρέπει μαθὲς ἢ δικιά του πατρίδα νὰναι ἢ ἀνεγάρδιαστη, ἢ πρώτη: «Αἶ!», λέει, «Ἕλληνες εἴμαστε,

Γ. Ι. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ ΤΟΥ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

Συμπληρώθηκε κιόλας δεκαετία από τότε που πέθανε ο Γιάννης Βλαχογιάννης. Όμως, όσο γρήγορα κι αν κυλάει ο χρόνος, είναι πάντοτε αίσθησις η παρουσία πνευματικῶν ἀνθρώπων σὰν τὸ Βλαχογιάννη, ἀρκεῖ νὰ φωτίζεται τὸ ἔργο τους ἀπὸ τὸν κριτικὸ προβολέα καὶ νὰ τοὺς παρακολουθῇ ἀγρυπνῇ ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ ἔθνους των. Αὐτὸ ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ στὴν περίπτωσιν τούτη.

Τὸ μεγάλο τέκνον τῆς Ναυπάκτου, ὁ ὀνομαστός πιά Γιάννης Ἑπαχτίτης, ἔχει χαράξει τόσο βαθιὰ τὰ ἔγγραφα του στὸ χῶρον τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας, ὥστε καθολικῇ νὰ εἶναι ἡ συνείδησις τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου του καὶ ἀγέραςτι νὰ ζῇ πάντα ἡ φήμη του. Μὲ τὴν πολύμορφον ἱστοριογραφικὴ καὶ λογοτεχνικὴ προσφορὰ του ἐγέμισε μιὰ ὁλόκληρη ἐποχὴ τῆς νέας μας γραμματολογίας. Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ποὺ ἀνέλαβε τὸν ἑορτασμὸ τῆς δεκάτης ἐπετείου ἀπὸ τοῦ θα-

σεῖς καὶ ἡμεῖς καὶ ἀσφαλῶς κ' ἐξαιρετικά: οἱ Ἑφτανησιῶτες, οἱ Ἀνδριῶτες, οἱ Μηλιῶτες, οἱ Λέσβιοι, οἱ Μακεδόνες καὶ — οἱ καλοί, ἔντιμοι Τῆριοι! »

Οἱ ἄλλοι χρειάστηκε νὰ χαμογελάσουν γιὰ τὴν τόση του συνέπεια στὸν αὐτοέπαινον. Καὶ χαμογελώντας ὅλοι τους τέλος ἀποκοιμιοῦνται. Πάνω στὶς στέγες ὥστόσο τῆς ἐφησυχάζουσας πόλης, πάνω στοὺς πύργους φρυὰ ξυστὰ ὁ Καμπανῆς. Ὁ Καμπανοαγέρας, ποὺ συμπαίζει μ' ὅλες τὶς χαμπάνες, ποὺ συμφωνοῦν τὸν τόνο τους. Μά, ἔτσι, τόνος στὸν τόνο ἀναδίνεται μουσικῇ: Σὲ μιὰν συμφωνία σιγασβύνει ὅλο καὶ πλέον πιανίσσιμα ἡ κωδωνοκρουσίς τῆς Τῆνος, σὲ μιὰν συμφωνία ἡ κωδωνοκρουσία τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Σὲ μιὰν Συμφωνία ἡ Καμπανοαρμονία τῆς Ἀνθρωπότητος.

[Μετάφρασις: ΜΙΧ. Γ. ΠΟΥΡΙΚΑ]

νάτου του, ἔδειξε πὼς δὲν λησμονεῖ τὴ συνειδήσειν ὑποθήκην τοῦ Περικ' ἡ. «... Ἀνδρῶν ἔργῳ ἀγαθῶν γενομένων ἔργῳ δ. ἰ καὶ δηλοῦσθαι τὰς τιμὰς».

Οἱ λαοὶ τότε μόνο διατηροῦν τὴν ἱστορικὴν μνήμην, ὅταν ὄχι μόνο τιμοῦν καὶ γεραίρουν τοὺς δασκάλους καὶ ὀδηγούς των ἀλλὰ καὶ ὅταν τοὺς προβάλλουν ὡς πρότυπα πρὸς μίμησιν. Τέτοιο φωτεινὸ παράδειγμα εἶναι ὁ ἀκάματος Ναυπάκτιος λόγιος, ποὺ μὲ αὐτοθυσίαν δόθηκε στὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἔθνους μας. Μελετῇ τῆς ἱστορίας καὶ τῶν παραδόσεων τῆς φυλῆς μας, φωτισμένος ἀπὸ τὸ γλασσινοκρήρυγμα τοῦ Ψυχάρη καὶ τὸ λαογραφικὸ πιστεῖον τοῦ Ν. Πολίτη, μὰ πρὸς πολὺ διαποτισμένος ἀπὸ τὸ ἀστείρευτον ρεῦμα τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς, ἦταν φυσικὸ νὰ γίνῃ ἐρμηνευτὴς καὶ ἀπολογητὴς γεγονότων καὶ ἰδεῶν, ποὺ ἀπαρτίζουν τὴν ἱστορίαν τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ. Οὐδεὶς οὐδὲ καί ποτε ἀκόμα, οὔτε ἀρμόδιος εἶναι ὁ συντάκτης τοῦ σημειώματος τούτου νὰ κάμῃ πλήρη καὶ υπεύθυνον ἀποτίμησιν τοῦ ἔργου τοῦ Βλαχογιάννη. Καὶ ἀπλὴ ἀναγραφὴ τῶν τίτλων τῶν συγγραμμάτων, μελετημάτων καὶ ἄρθρων του θὰ ἦταν κουραστικὴ.

Περιορίζομαι κατ' ἀνάγκην σὲ γενικὰ κρίσεις.

Ὁ Βλαχογιάννης ὡς ποιητὴς, διηγηματογράφος, ἱστοριογράφος, διευθυντὴς τοῦ Περιδικίου «Προπύλας» καὶ διευθυντὴς τέλος τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους παρουσιάζει ἓνα βασικὸ χαρακτηριστικὸ εἶναι πραγματιστής, ἀντικειμενικός. Τὸ πολὺπλευρον ἔργο του δὲ εἶναι σχολαστικὸ κατασκευάσμα, (ὁ ἴδιος πολέμησε συχνὰ τὴ λογοκοπίαν τῶν καλαμαράδων), παραφορτωμένο μὲ ἀχρηστες θρησκευτικὰς καὶ νεφελώματα, ἀλλὰ ζωντανὸ οὐ

κοδόμημα θεμελιωμένο γὰρ καὶ ὀρθολογιστικὰ ἐπάνω στὰ πράγματα, στὴν οὐσία, στὴν ἀλήθεια. Ἡ πσὴ του προσήλωσιν στὸν ἀγ.ὸ δημοτικισμό, ἡ ρεαλιστικὴ του τεχντροπία στὴ σύνθεσιν τῶν ἰδιομόρφων διηγημάτων του καὶ τὴν διαπραγμάτευσιν ἱστορικῶν θεμάτων καὶ τέλος ἡ θετικὴ καὶ συστηματικὴ του ἐργασία στὰ Γενικά Κρατικά Ἀρχεῖα εἶναι ἐπὶ μέρους ἐκδηλώσεις τοῦ πραγματισμοῦ, πού διακρίνει τὸ Βλαχογιάννη σὰ δημιουργὸ καὶ σὰν ἐρευνητή. Ἡ λογοτεχνικὴ του παραγωγή καὶ οὐδὲν ὅγκο καὶ οὐ ποιότητα εἶναι ἀρχετὰ σπουδαία. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑπάρχουν μερικοί, πού ἀπὸ γλωσσικὴ ἢ αἰσθητικὴ προκατάληψιν δὲν θέλουν νὰ ἀνακαλύψουν στὰ λογοτεχνικά κείμενα τοῦ Βλαχογιάννη τὰ στοιχεία τῆς μεγάλης τέχνης, ὅμως καὶ αὐτοὶ δὲν μποροῦν νὰ ἀρνηθοῦν τὴν ἀξία τῆς ἱστοριογραφικῆς προσφορᾶς του. Πολλά, ἱστορικὰ σημεῖα—σχετιζόμενα μὲ τὸν Ἀρματολισμό, τὸν Ἀγῶνα τοῦ 21 καὶ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωσιν χρόνους—θὰ εἶχαν παρτημέναι σ.ο.τεινά, ἂν δὲν μεσολαβοῦσαν οἱ διαφωτιστικαὶ ἐργασίαι τοῦ Βλαχογιάννη καρπὸς μακροχρόνιας καὶ ἐπίμοχθης ἱστοριοδιδικτικῆς ἐρευνας.

Ἡ περίσωση καὶ ταξινόμησις πολλῶν χιλιάδων ἐγγράφων (κρατικῶν καὶ ἰδιωτικῶν), πού εἶχε τάξει ὡς σκοπὸ τῆς ζωῆς του ὁ Βλαχογιάννης, ἦταν μιὰ προσπάθεια ἡρωϊκὴ, τεραστίας σημασίας, πού ἐγένε μὲ σπανία εὐσυνειδησία καὶ μοναδικὴ ἀνιδιοτέλεια. Χωρὶς ἀποτελεσματικὴ ἐνίσχυσις ἐκ μέρους τοῦ Κράτους πολλὰς φορές, μὲ ἀτομικὰς θυσίας καὶ μόχθους, ἐργάσθη δεκαετίες πολλὰς στὰ Γενικά Ἀρχεῖα ὁ Βλαχογιάννης ζῶντας μὲ ἐντιμὴν πενίαν, ἀλλὰ πάντοτε μὲ πίστη καὶ αἰσιοδοξίαν κάνοντας τὸ χρέος του. Ὅμως ὁ Βλαχογιάννης δὲν ἦταν ἓνας ἀπλὸς ταξινόμος ἐγγράφων ἢ ἱστοριοδίφης, εἶχε καὶ συνθετικὰς ἱκανότητες καὶ κριτικὴ δεξιότητα, αὐτὸ πού ὀνομάζομε ἱστορικὸ νόον.

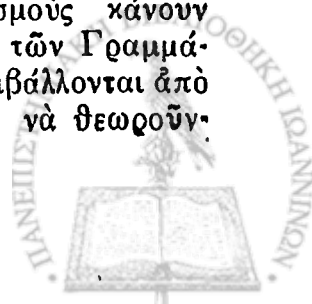
Κατ'ὀρθωκε ἀπὸ τὸ σκόρπιον, τὸ ἀκατεργαστό, τὸ ἀποσπασματικὸ ὕλικον νὰ συνθέτῃ τὴν εἰκόνα τῶν προσώπων καὶ γεγονότων μὲ πιθανότητα, ὅπως δεῖλουν ἀρχετὰ ἱστορικά του δοκίμια καὶ κυρίως ἡ μελέτη του γιὰ

τοὺς Κλέφτες τοῦ Μοριά, οἱ σημειώσεις του στὴν Ἱστορίαν τοῦ Κασομούλη καὶ στοὺς 5 τόμους τῶν Ἀρχείων, πού ἐξέδωκε ἀπὸ τὸ 1901 ἕως τὸ 1924, καὶ ἄλλα πολλὰ ἱστορικά του σημειώματα, πού τὰ χαρακτηρίζει κριτικὴ διαύγεια καὶ ἀμεροληψία.

Τὸ καθαρὰ λογοτεχνικὸν ἔργον τοῦ Βλαχογιάννη (ποιητικὸν καὶ ἀφηγηματικόν), ἂν δὲν ἔχει πάντοτε μεγάλη πρωτοτυπία καὶ ὑψηλὴ ἐμπνευσις, φέρει ὅμως τὴν ἀτομικὴν σφραγίδα τοῦ δημιουργοῦ του, τὸ προσωπικόν του ὕψος, δηλαδὴ διακρίνεται γιὰ τὸ πλούσιον καὶ καλοχτενισμένον λεκτικόν του καὶ γιὰ τὴν ρωμαλέαν, γνήσιαν καὶ εἰλικρινὴ ἀποτύπωσιν τῶν μορφῶν τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς καὶ τὴν εὐγενικὴν ἔκφρασιν τῶν συναισθημάτων.

Ὡς ἓνας ἀπὸ τοὺς ὀρθοδόξους ὁπαδοὺς τῆς δημοτικῆς γλώσσας, δημιουργὸς τοῦ περίτεχνου γλωσσικοῦ ὕφους του, (πού κάνει τὸν πεζὸν λόγον του νὰ φαίνεται σὰν τραγούδι), ὁ Βλαχογιάννης ἀνήκει στὴν χορείαν τῶν μεγάλων ἐκείνων λογογράφων, πού ἐμόρφωσαν καὶ ἐπλούτισαν τὴν λογοτεχνικὴν μας γλῶσσαν, ὥστε ἡμεῖς νὰ προχωροῦμε σήμερον ἀπρόσκοπτα. Ἀπὸ τὰ ἀφήγηματά του, ἐκεῖνα ἰδίως πού στρέφονται γύρω ἀπὸ Ἀρματολούς ἢ Ἀγωνιστὰς τοῦ 21, περίφημα γιὰ τὴν γλωσσικὴν τους τελειότητα, τὴν ψυχολογικὴν τους ἀλήθειαν, καὶ τὴν περιγραφικὴν τους δύναμιν, θὰ μείνουν σὰν μνημεῖα τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου.

Ἐνα θέμα τόσο βαρύν, ὅπως ἡ πνευματικὴ δράσις τοῦ Βλαχογιάννη, δὲν ἐξαντλεῖται μὲ τὸν πρόχειρον αὐτὸν ἀπολογισμόν. Ὁ Γιάννης Ἐπαχίου, στάθηκε πάντα στὸν προμαχῶνα τοῦ ἡρωϊκοῦ μαχητῆς, ἀλύγιστος, ἀδιάλλακτος στὶς ἰδέας του, τίμιος ὅμως καὶ ἀδέκαστος τιμητῆς προσώπων καὶ πραγμάτων, μὲ μιὰ λέξιν ἐνάρετος πνευματικὸς ἄνθρωπος. Πόσο σπανίζουν σήμερον στὰ Ἑλληνικά Γράμματα τύποι σὰν τὸ Βλαχογιάννη, προσηλωμένοι στὶς ἀρχαίας των, εὐκόλως τὸ διαπιστώνει καθένας μας, ἀρκεῖ νὰ κοιτάξῃ πόσο εὐκόλως ἀλλάζουν ἰδέας καὶ τί συμβιβασμοὺς κάνουν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῶν Γραμμάτων μας. Οἱ ἐλιγμοί, πού ἐπιβάλλονται ἀπὸ τὴν σκοπιμότητα, κατάντησαν νὰ θεωροῦν

ται προσόντα τοῦ ἐξελιγμένου, τοῦ συγχρονισμένου λογίου. Μπροστά σέ τέτοιους ἀνεμόμυλους τὸ ἀνάστημα ἑνὸς Β' αχογιάννη προβάλλει ἀσύγκριτα ψηλότερο.

Καλὸς εἶναι ὁ ἐορτασμός, ἀλλὰ πιὸ ἀσφαλὲς τρόπος νὰ δείξωμε τὸ σεβασμό μας στὴ μνήμη του καὶ στὸ ἔργο του εἶναι νὰ φροντίσωμε, ὥστε σύντομα νὰ γίνη μιὰ πλήρης καὶ ἐπιμελημένη ἐκδοσὴ τῶν Ἀπάντων τοῦ Βλαχογιάννη (καὶ τῶν ἔργων του ἀκόμη ἐκείνων ποὺ παραμένουν ἀνέκδοτα).

Ἡ «Ἡπειρ. Ἑστία» μετέχον·ας στὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ Βλαχογιάννη θεώρησε χρέος της νὰ τοῦ ἀφιερῶσιν αὐτὸ τὸ πενιχρὸ σημεῖωμα, ὅχι μόνο γιατί εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς λίγους διαλεχτοὺς ἱεροφάντες τοῦ νεολληνικοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ τὸ μεγάλο τέκνο τῆς Ναυπάκτου ἔχει στε-

νοὺς δεσμοὺς μὲ τὴν Ἡπειρ. Ἡ δὲ γελίεμαι, ὁ ἴδιος τὸ καυχίόταν, ἐπειδὴ ἡ μάνα του ἦταν ἡπειρωτικῆς καταγωγῆς. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἂν δὲν ἀληθεύει, ἀρκεῖ τὸ ὅτι στὰ γραπτὰ κείμενα τοῦ Βλαχογιάννη μεγάλο μέρος πιάνουν τὰ κλασσικὰ πιά στὸ εἶδος τῶν Σου'ιώτικα διηγήματά του καὶ ἄλλες ἱστοριοδιφικὲς ἐργασίες του ἐπάνω σὲ ἡπειρωτικὰ θέματα (Ἀρχεῖο Μακρουγιάννη, Καραϊσκάκη; κλπ.). Τέλος ὁ Βλαχογιάννης διασώζει στὰ ἔργα του μερικὲς ἀρεῖς, ποὺ τὶς ἔχουν ὑπερτροφικὰ ἀναπτυγμένες, οἱ Ἡπειρώτες: πνεῦμα ἀρρενωπὸ, ὠμὴ εἰλικρίνεια, ἀσκητικὴ ἀφοσίωσις στὸ καθῆκον. Γι' αὐτὸ δίπλα στὴ Ναύπακτο, τῇ γενέτειρά του, δικαιούται καὶ ἡ Ἡπειρος νὰ τὸν θεωρῇ πνευματικὸ τῆς τέκνο

ΓΙΑΝΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

ΣΤΗΝ ΠΕΣΜΕΝΗ ΚΟΛΩΝΑ

—Τ'ἀνάστημά σου τὸ τρανὸ καὶ τὶς χοντρές κοκκάλες
θαμάζω, καθὼς κοίτεσαι ξαπλωταριὰ μπροστά μου·
Μὰ πειὸ μεγάλη φαίνεσαι ἀπ' τὶς ὀρθὲς τὶς ἄλλες,
παλιὲς συντροφισσες, γιατί κανεῖς πρὶν πέση χάμω
νεκρός, σωστὸ τὸ μ'τρο του νὰ δείξῃ δὲ μπορεῖ

(25]5]914)

ΑΓΓΕΛΟΥ Ν. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ (1867-1945)

(Ο άνθρωπος—ο λογοτέχνης—ο εκδότης ιστορικών πηγών 'Εθνεγερσίας
ο ιστοριοδίφης—ο δημιουργός ιστορικών αρχείων 'Αγώνος)

Πρὶν ἀπὸ δέκα χρόνια σὺν σήμερα, στὶς 23 Αὐγούστου 1954, ἡμέρα πού στή δυτική Ρούμελη, παιηγυρίζεται καὶ τιμᾶται ἡ Παναγία ἡ Προυσιώτισσα, ἐκλείνε γιὰ πάντα τὰ μάτια του, τὰ κουρασμένα ἀπὸ τὴν ἀκοίμητη καὶ πολυχρόνια ἔρευνα μία ἰδιότυπη καὶ μεγάλη φυσιογνωμία τῶν Νοελληνικῶν Γραμμάτων, μία δόξα τῆς πνευματικῆς Ἑλλάδος, ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης. Ὁ θάνατος τὸν ὄρῃκε στὸν Εὐαγγελισμό, ὅπου τὸν ἔφερε μία ἐξάντληση σωματικῇ καὶ πνευματικῇ, καρπὸς ὅχι μονάχα τοῦ μόχθου τοῦ τοῦ πολυχρόνου καὶ ἀσίγαστου, ὅχι μονάχα τῶν 78 χρόνων, πού ἐβάραιναν στήν ἀλύγιστη ράχη του, ἀλλὰ καὶ τῶν στερήσεων, πού δοκίμασε κι' αὐτός στὰ ὀλόμαυρα χρόνια τῆς κατοχῆς. Τὸν ὄρῃκε μακριὰ ἀπὸ τὸ σπίτι του καὶ τὴν ἀδελφή του τὴν ἔρημη. Μακριὰ ἀπὸ τὸ γραφεῖο του, ὅπου εἶχε στημένο καὶ τὸ κρεβάτι του, γιὰ νὰ μπορῇ καὶ τὴ νύχτα νὰ ρίχνη στὸ χαρτί κάθε λαμπρὴ ἰδέα ἢ νὰ ξεχνιέται στή μελέτη μεγάλων Ἑλλήνων ἱστορικῶν, ὅπως ἦταν ὁ Ἡρόδοτος, πού μελετοῦσε τὸν τελευταῖο καιρὸ, ἓνα εἶδος Ἡροδοτοῦ συγχρόνου καὶ αὐτός, ἢ μεγάλοι ξένοι ποιητές, Μπάϋρον, Σέλλεϋ κλπ. πού διάβαζε στὸ πρωτότυπο, ὅταν ἤθελε νὰ ξεκουράζεται ἀπὸ τὴν ἔρευνα. Τὸν βρῆκε μακριὰ ἀπὸ τὰ ἀναρίθμητα χαρτιά τοῦ ἀρχείου του, πού μὲ τόσους κόπους καὶ τόσες στερήσεις εἶχε ἀποκτήσει, χωρὶς νὰ παραλείψῃ νὰ γνωρίσῃ στὸ ἔθνος καὶ μὲ ἐντυπες μνημειακῆς ἐργασίας πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀνεκτίμητους αὐτοὺς ἱστορικοὺς θησαυροὺς. Δὲν ξέρω ἂν αὐτὸ ἦταν τὸ καλλίτερο,

ἢ ἂν γυρίζοντας στὸ σπῆτι του καὶ τὰ χαρτιά του θὰ ἐπιζοῦσε μὲ τὶς φροντίδες τῆς στοργικῆς ἀδελφῆς του. Τὸ ἀποζητοῦσε ὅμως ἀπὸ τὶς πρώτες ἡμέρες, τὰ νάξαιρε τὸ μοιραῖο καὶ σὺν ἰάθελε νὰ παραδώσῃ τὸ πνεῦμα του, ἀντικρύζοντας τὴν μορφὴ τοῦ Καραϊσκάκη, πού ἔστεκε ψηλὰ κρεμασμένη στὸ γραφεῖο, γιὰ νὰ ἐνισχύῃ τὸ λάτρη τῆς στήν προσπάθειά του νὰ στήσῃ ἓνα μνημεῖο λόγου ἰσάξιο μὲ τὸν ἀταίριαστο στρατάρχη τῆς Ρούμελης.

Ἡ ἐπέτειος αὐτῇ μᾶς δίνει τὴν εὐκαιρία νὰ θυμηθοῦμε τὸ ἔργο του τὸ τεράστιο καὶ πολὺπλευρο, λογοτεχνικὸ καὶ ἱστορικὸ, πού μία ἔχει πηγὴ ἐμπνεύσεως, τὰ μεγάλα καὶ ἀθάνατα χρόνια τοῦ Εἰκοσιένα. Ἡ ἱστορία τῆς Ἑθνεγερσίας ἔχει ἀπασχολήσει καὶ ἄλλους ἐρευνητές, δικούς μας καὶ ξένους. Κανεὶς ὅμως δὲν ἀφισώθηκε στήν ἔρευνά της, μὲ τὸ πάθος, τὸν φανατισμὸ καὶ τὴν ἐπιτυχία τοῦ Βλαχογιάννη. Κι' ἦταν τέτοια ἡ προσήλωση καὶ ἡ λατρεία του γιὰ τὸ Εἰκοσιένα, τόση ἡ ἐπιθυμία του νὰ διαφωτίσῃ κάθε σκοτεινὴ πλευρά, ἢ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀλήθεια τὴν ἱστορικὴ, ὥστε νόμιζε κανεὶς ὅτι καὶ ὁ Βλαχογιάννης, δὲν ἦταν παρὰ μία προέκταση ἀπὸ τὸ Εἰκοσιένα στὴν ἐποχὴ μας, μία ἀπὸ τὶς μορφές τῆς Ἑθνεγερσίας πού ζωντάνευε μὲ τὴ δύναμη τοῦ ζωρικοῦ τοῦ λόγου, στὰ «μεγάλα χρόνια, στὰ παληκάρια τὰ παληὰ» καὶ τὰ ἄλλα ἔργα του, καὶ πού εἶχε ξεχασθῇ ἀπὸ τὸ Χάρο, γιὰ νὰ μᾶς θυμίσῃ τὸ χρέος μας στοὺς ἥρωες ἐκείνους, ἢ γιὰ νὰ μᾶς ἐλέγχῃ πικρὰ γιὰ τὴν παράλειψή του. Γιατὶ ὁ Βλαχογιάννης, δὲν ἐγκωμιάζε μο-

νάχα κάθε ήρωϊκή μορφή, καυτηρίαζε και τὸ φέμα, ἢ ὅτι εἶχε λόγους νὰ πιστεῦη ὡς φέμα.

Γιὰ νὰ ἐξηγηθῇ ἔμως τὸ τόσο σημαντικὸ ἔργο του θὰ προτάξουμε λίγες γραμμὲς γιὰ τὴν καταγωγὴ καὶ τὴν ζωὴ του, ποὺ ἔχει τὸν ἴδιο ήρωϊκὸ χαρακτήρα.

Ἡ πρόσκαιρη ζωὴ τοῦ Βλαχογιάννη, ἀρχίζει ἀπὸ τὰ 1867 πού γεννήθηκε στὸν Ἑπαχτο. Τόσο ἄσημη ἦταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἢ Ναύπακτος, ὥστε ἀργότερα ἓνας φίλος του, ὁ Μητσάκης, ἀντικρύζοντας ἀπὸ τὴν Πάτρα ἐνῶ ἔγραφε ἓνα ἀπὸ τὰ περίφημα κομμάτια του «Ἠλίου Δύσις», τὰ δούνα τῆς Ναυπάκτου ἀπέναντι δὲν θυμήθηκε ἀπὸ τὴν ἱστορία της παρὰ ἓνα ὄνομα, τοῦ φίλου του, καὶ ἐφώνασε «Γειά σου Βλαχογιάννη». Καὶ ὅμως ἡ γοητεία τῆς πολιτείας αὐτῆς μὲ τὰ περασμένα μεγαλεῖα της στάθηκε τόση γιὰ τὸ Βλαχογιάννη, ὥστε δταν ἄρχισε νὰ γράφῃ ὅσα ἢ Μοῦσα τοῦ ὑπαγόρευσε, διάλεξε τὸ χαρακτηριστικὸ ψευδώνυμο Γιάννος Ἑπαχτίτης. Μ' αὐτὸ τυπώθηκε κι' ὁ ξενιτεμός, τὸ πρῶτο του διήγημα, ποὺ μὲ τόσο ἐνθουσιασμὸ ὑποδέχτηκαν ὁ Παπαδιαμάντης καὶ οἱ ἄλλοι φίλοι του, ποὺ τὸ ἔργο των ἐμπέεται ἀπὸ τὴν ἴδια Μοῦσα, τὴν Ἑλληνικὴ πατρίδα καὶ ζωὴ, δηλαδὴ ὁ Καρακίττας, ὁ Κρυστάλλης κ.λ.π. Μιλώντας ὁ τελευταῖος γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ Βλαχογιάννη σ' ἓνα γράμμα του, γράφει... «μόλις ξεχώρισα ἀπὸ σένα νά, μοῦ βγήκε μπροστὰ ἄλλος Κραββαρίτης. Ὅμως δὲν εἶναι θέρος Κραββαρίτης καὶ τοῦτος. Εἶναι ἀλήθεια ἀπὸ τὸν Ἑπαχτο καὶ κατάγεται ἀπὸ κεῖ ἀπὸ τὸν πατέρα του, ἀλλὰ ἡ μάνα τοῦ εἶναι Σιουλιώτισσα, κι' εἶναι μίγμα αὐτοῦ Δωριέως καὶ Ἡπειρώτου...». Ὁ Βλαχογιάννης πρόλαβε στὸν Ἑπαχτο, καὶ τὴν προμμάμη του Δημήτρω Λάμπρο Γκιώναϊνα, γυναῖκα τοῦ Λάμπρου Γκιώνη, ἀδελφοῦ τοῦ ήρωϊκοῦ ἀντιστράτηγου Γιώτη Γκιώνη, ποὺ βρῆκε ήρωϊκὸ θάνατο στὸ πολιορκούμενο Μεσολόγγι. Ἡ προμμάμη του αὐτὴ ἦταν ὅπως περιγράφεται ἀπὸ τὸν δισέγγονό της, μία ψηλὴ ἀκατάλυτη Σουλιώτισσα, ποὺ γλύτωσε στὴν Ἑξοδο, βαστώντας τὸ κόνισμα τοῦ σπιτιοῦ, ἓνα τρίπτυχο, ποὺ φύλαγε ἀκόμα ἀπὸ τὸ Σου-

λι, κι' ἐκλαιγε τὸ Σουλι καὶ τοῦ Μεσολογγίου τὰ πάθη, σὰν νάταν ὀλοζώντανα μπροστὰ της. Πρόλαβε ἐπίσης στὴ ζωὴ καὶ ἄλλες ήρωϊδες Σουλιώτισσες καὶ μάλιστα τὴ Θεοῦ Σάνα, τὴ γυναῖκα τοῦ τρομεροῦ Σουλιώτη Ἡρώα Γιαννοῦση Πανομάρα, ποὺ τὴν ἀταίριαστη παληκαριά του εἶχε διαλαλήσει καὶ ὁ Καραϊσκάκης. Οἱ διηγῆσεις καὶ τὰ μοιρολόγια τῶν γυναικῶν αὐτῶν ξαναζωντανεύαν στὴν ψυχὴ τοῦ Βλαχογιάννη τὸ Σουλι καὶ τὸ Μεσολόγγι. Αὐτὲς ἐρρίξαν τὸν πρῶτο σπόρο, ποὺ γιγάντωσε ὕστερα κι' ἐγινε πάθος ἀκαταίκητο, γιὰ κάθε τι ποὺ φώτιζε περισσότερο τὰ μεγάλα ἐκεῖνα χρόνια.

Ἡ Δημήτρω Λάμπρο Γκιώναϊνα ἐγινε καὶ νουνὰ τοῦ Βλαχογιάννη. Νήπιο τὸν πῆρε στὰ λιπόσαρκα χέρια της καὶ ξυπόλυτη ὅπως εἶχε τάξει τὸν ἔφερε ψηλὰ στὸν Αἰ Γιάννη τὸ Μοναστήρι, ὅπου τὸν βάφτισε ἓνας σεβάσμιος καλόγερος. Μὲ τὸ ὄνομά του ἀνάστεινε ὁ Βλαχογιάννης τὸ ὄνομα τοῦ πρόπαπποῦ του ἀπὸ τὸν πατέρα του, Γιάννη Βλάχου, ποὺ εἶχε μεγάλη πολιτικὴ δύναμη καὶ ἀντιπροσώπευσε τὸ Βενέτικο σὲ πολλὲς συνελεύσεις τοπικὲς καὶ γενικὲς, στὴ Ρούμελη καὶ στὸ Μωριά.

Ὅλους αὐτοὺς θυμόταν μ' εὐγνωμοσύνη ὁ Βλαχογιάννης. Μὲ τὴν ἴδια συγκίνηση κι' εὐγνωμοσύνη θυμόταν καὶ τοὺς πρῶτους δασκάλους του καὶ προστάτες, τὸν σχολάρχην Ζακύνθου Λεόντιο, ποὺ εἶχε ἐκτιμῆσει τὴν φιλομάθεια καὶ τὴν ἐξυπνάδα του καὶ τὸν πῆρε μαζί του στὴν Ζάκυνθο, γιὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ στὶς σπουδὲς του, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ βοηθητῇ ἀπὸ τὸν νεαρὸ προστατευόμενό του, καθὼς καὶ τὸν Γούσκο, τὸν διάδοχό του στὴ σχολαρχία. Μὲ συγκίνηση καὶ περηφάνεια θυμόταν ἐπίσης τὰ πρῶτα χειροκροτήματα τῶν συμμαθητῶν του, ποὺ ἀνάγκασαν τὸ δάσκαλό του γιὰ νὰ μὴ φανῇ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Βλαχογιάννη καὶ ντροπιασθοῦν ἔτσι οἱ ἄλλοι συμμαθητές του στὰ μάτια τῶν πλουσίων γονέων των, νὰ τὸν παρακαλέσῃ νὰ μὴ παρευρεθῇ στὶς ἐξετάσεις. Ἀπὸ τὸ ποιητικὸ καὶ πανέμορφο αὐτὸ νησί, ποὺ ἀλύπητα χτυπήθηκε τελευταῖα ἀπὸ τίς ὑποχθόνιες δυνάμεις, ὁ Βλαχογιάννης πῆγε στὴν Κόρθο, ὅπου παρουσίαζε τὴν ἴδια θαυμαστὴν ἐπίδοση, μολονότι ἦταν

υποχρεωμένος και έδω να κάνει διάφορα μικροθελήματα. Χρωμένος από την συμπεριφορά των προστατών του γύρισε στην πατρίδα του. Από εκεί κατέφυγε στην Πάτρα, όπου βοηθούμενος από τους γονείς του κατώρθωσε με στερήσεις να τελειώσει το Γυμνάσιο. Στην Πάτρα τύπωσε και το πρώτο ποιητικό του έργο, την «Παιχνιδιάρικα», που είχε τέτοια έπιτυχία, ώστε κατώρθωσε από τα κέρδη της να εξοικονομήσει τα έξοδα για την Αθήνα, τα έξοδα της διατροφής για ένα δίμηνο, και ένα καινούργιο, αλλά φριχτό για την πολυχρωμία του κοστούμι.

Στα 1887 ήρθε στην πρωτεύουσα και γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή. Για να συντηρηθεί έκανε το δάσκαλο σε διάφορα σπίτια Μεταξά—Κορομηλά—Βλαστού, που τον θηήθησε να ξανατυπώσει τον Καραϊσκάκη του Αινιάν, σε σχολεία ιδιωτικά και στο Αβερύφειο, που διηύθυνε μία πενταετία (1890—1895). Έκχευε επίσης τον διορθωτή στην «Έφημερίδα» του Κορομηλά, που διηύθυνε ο Ρούκας με τον Κακλαμάνο, και αργότερα τον συντάκτη στην Έστια.

Από τους Καθηγητές του στο Πανεπιστήμιο συμπαθούσε κι' εκτιμούσε περισσότερο τον Κόντο, είχε όμως στενές σχέσεις και με τους νεώτερους καθηγητές Ν. Πολίτη και Λάμπρο, που τον έδελοντο συχνά στο σπίτι των για ν' ακούσουν από το στόμα του κάθε νέα του ανακάλυψη. Γιατί όπως γράφει και ο ίδιος, ενώ οι καθηγητές του παρέδιδαν τα μαθήματά τους κι' οι φοιτητές σκυμένοι στα χαρτιά κρατούσαν σημειώσεις, αυτός ανάκατευε βιβλιοπωλεία, παλαιοπωλεία, μελετούσε και σχημάτιζε τις πρώτες πολύτιμες συλλογές του. Παρ' όλα αυτά ο Χατζηδάκης του έδωσε άριστα στις γραπτές διδακτορικές εξετάσεις.

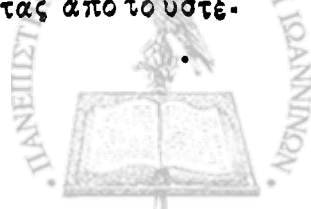
ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

Παράλληλα με την αναζήτηση και την συλλογή ιστορικών κλπ. κειμένων, ανεκδότων και έντυπων, παράλληλα με την έρευνα, την διδασκαλία, την δημοσιογραφία, ο Βλαχογιάννης, καταγινόταν με μεγάλη έπιτυχία και στην λογοτεχνία. Ο στενός φίλος

του Κρυστάλλης με τον όποιον είχε καθημερινή συντροφιά, γράφει σ' ένα γράμμα σχετικά με το Βλαχογιάννη τα εξής: «είναι φοιτητής της φιλολογίας, διηγηματογράφος και ποιητής αξέβγαλτος ακόμα, δεν έδωσέ μου δηλαδή ακόμα, αλλά γράφει και γράφει καλά και θα αναδειχθεί». Το γράμμα φέρει χρονολογία 6 Αυγούστου 1892 είναι δηλαδή γραμμένο ένα χρόνο πριν κυκλοφορήσουν οι ιστορίες του Γιάννου Έπαχτίτου, που με τόσον ένθουσιασμό υποδέχθηκαν ο Παπαδιαμάντης, ο Θεοτόκης, ο Μαβίλης, ο Παλαμάς και άλλοι φίλοι του. Τις περίφημες αυτές ιστορίες ακολουθούν και άλλα λάμπρα διηγήματα και πεζογραφήματα, διάσπαρτα σε εφημερίδες περιοδικά και άλλα έντυπα και μάλιστα στα «Προπύλαια» στο περιοδικό, που όλα του τα δημοσιεύματα πεζά και έμετρα ένα έχουν συντάκτη το Γιάννη Βλαχογιάννη. Σε αυτές τελεείς εκδόσεις έτύπωσε ο Βλαχογιάννης και άλλα έργα λογοτεχνικά, όπως είναι ο «Πετεινός» (1914) αριστούργημα ήθογραφικό· «Οι γύροι της ανέμης» (1923), έξαιρετα παραμύθια· «Το Χάρο ο χαλασμός» (1923) έργο ανώτερης πνοής. Η λατρεία του για το Είκοσιένα και την γλώσσα του λαού, από τον όποιον και αυτός προήρχετο, παρακίνησε το Βλαχογιάννη, να τυπώσει και μάλιστα με έξοδά του για τα Έθνικά εκατόχρονα, εκτός από την «Ιστορική Ανθολογία» (1929) και τα έργα του «Μεγάλα χρόνια» (1930) και «Παληκάρια τα παλιά» (1931) που θα ζωοποιούν μέσα την ψυχή της Ελληνικής νεολαίας την λαμπρή ανάμνηση της επικής εκείνης πάλης.

* *

Ο Βλαχογιάννης όμως δεν στάθηκε μονάχα ένας ξεχωριστός του δημοτικού λόγου τεχνίτης και δάσκαλος· η λατρεία του για το Είκοσιένα, έγινε αφορμή να στρέψει την προσοχή του και ν' απορροφηθεί αργότερα από την έρευνα και την προσπάθεια να διασώσει κάθε στοιχείο αρχειακό ή έντυπο, που θα βοηθούσε σε μία πληρέστερη διαφώτιση της ιστορίας του 21 στο και των χρόνων που προηγήθηκαν και ακολούθησαν. Περιμαζεύοντας, τι οι άλλοι, Κράτος και ιδιώτες πετούσαν, και αγοράζοντας από το ύστε-

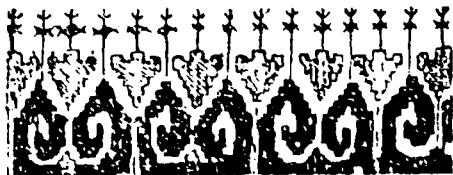
ρημά των δ,τι άλλοι θεωρούσαν άχρηστο δημιούργητε ένα μοναδικό σέ έκταση και σπουδαιότητα Έθνικό Αρχείο και άποκτησε πείρα τεράστια που έγινε άφορμή να ενδιαφερθή και τó Κράτος για τήν διάσωση και διαφύλαξη των Ιστορικών θησαυρών του με τήν ίδρυση ειδικής ύπηρεσίας των Γενικών Κρατικών Αρχείων, που έγινεν ως εξής: 'Ο Έλευθέριος Βενιζέλος, με τόν όποτον έφερε τó Βλαχογιάννη σ' επικοινωνία ó φίλος του Λουκάς Νάκος και ή άδελφή του άειμνήστου Μπενάκη, Άλεξάνδρα Χωρέμη, δέχτηκε τήν εισήγηση του Βλαχογιάννη, και με τόν 380/1915 Νόμο ίδρυτε τά Γενικά Αρχεία του Κράτους και ώρισε πρώτον διευθυντή των τó Βλαχογιάννη. Δόθηκε μάλιστα και επίσημη ύπόσχεση στο Βλαχογιάννη, για τήν αγορά των προσωπικών Ιστορικών συλλογών του, έγγραφων και χειρογράφων, που ειδική έπιτροπή από τους Πανεπιστημιακούς Καθηγητάς Ν. Πολίτη, Δ. Παπούλια και Σ. Κουγέα, είχε εκτιμήσει τότε αντί δραχμών 165.224.75. Οι προσωπικές αυτές συλλογές, καθώς και τó άπέραντο υλικό μελετών και δελτίων, που άπαρτίζεται από αντίγραφα έγγραφων και χειρογράφων, μεταφράσεις, άποκόμματα από κάθε λογής έντυπα, έφημερίδες παλιές και άνύπαρκτες, δελτία κ.λ.π., που έχουν ταξινομηθή κατά ένότητες είναι τώρα συμπλήρωμα και έξάρτημα άνεκτίμητο των Γενικών Αρχείων, όπου έχουν ζωρηθή από τήν άδελφή και κληρονόμο του Βλαχογιάννη, Άγγελική Βλαχογιάννη.

Τό άπέραντο αυτό υλικό έδωσε τήν ευκαιρία στο Βλαχογιάννη, να προβή κατά καιρούς σε διάφορες εκδόσεις άρχειακές και Ιστορικές, όπως είναι: Τό Άθηναϊκό Αρχείο (1901) που έγινε με δαπάνη του Δήμου Άθηναίων και ύστερα από θερμή εισήγηση του Δημάρχου Σ. Μερκούρη.—Τά άθάνατα άπομνημονεύματα του Ρουμελιώτη Αύγουστος 1955

Στρατηγού Μακρυγιάννη, που τυπώθηκαν με τή βοήθεια των άπογόνων του.—'Ιστορική άνθολογία 1927, που τυπώθηκε με έξοδα του Μπενάκη—τά άπομνημονεύματα του Χειμαριώτου στρατηγού Σπύρου Μήλιου, (1927) για τή δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου, που τυπώθηκαν επίσης με τή βοήθεια του Μπενάκη. Οι Κλέφτες του Μωριά, με τó όποτο θέλησε να χτυπήσει τήν προσπάθεια κάθε ύστερόχρονου έξωραϊσμού, που τυπώθηκε με έξοδα του Α. Πάλλη, του έξοχου μεταφραστού της 'Ιλιάδος.—'Ιστορικά ραπίσματα (1937), άνταπάντηση στην άντίδραση που έπροκάλεσαν ώρισμένα συμπεράσματα του, στους Κλέφτες του Μωριά, τυπωμένα επίσης από τόν Πάλλη.—Τά περίφημα στρατιωτικά ένθυμήματα του Μακεδόνα Στρατηγού Ν. Κασμούλη, που έκαμε δυνατή τήν έκτύπωση των τó θερμό ένδιαφέρον του Φιλίππου Δραγούμη, Προέδρου της Παγκείου Έπιτροπής.

Έτύπωσε επίσης άπειρες σοφές και πρωτότυπες μελέτες Ιστορικές, λαογραφικές, γλωσσικές, φιλολογικές, κριτικές κλπ., που τó μεγαλύτερο μέρος μνημονεύουμε στη σχετική βιβλιογραφία μας και που ευχής έργον θά ήταν να συγκεντρωθούν σε τόμους. Τά τελευταία χρόνια είχε άρχισε να συνθέτη και τήν βιογραφία του Καραϊσκάκη, του Στρατάρχη της Ρούμελης, για τόν όποτον έτρεφε άληθινή λατρεία, δέν πρόλαβε όμως να εκθέσει παρά τήν προεπαναστατική δράση του, και να διατυπώσει στην εισαγωγή του έξύτατες παρατηρήσεις και χαρακτηρισμούς πικρούς, αλλά δίκαιους.

Τώρα που εκλείσε για πάντα τά μάτια του και τó στόμα, μετρούμε, συγκρίνουμε και διαπιστώνουμε, τó μεγάλο κενό που άφησε και τήν μεγάλη σημασία του έργου του Βλαχογιάννη, γιατί όπως γράφει κι' ó ίδιος στο περίφημο επίγραμμα του στην πεσμένη κολώνα «κάνεις πριν πέσει χάμω, σωστό τó μέτρο του να δείξη δέν μπορεί».

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

ΤΑΚΗ ΛΑΠΠΑ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΛΙΔΩΡΙΚΗΣ

Ο ΣΦΡΑΓΙΔΟΦΥΛΑΚΑΣ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ

Με τὸ ὄνομα Λιδωρίκης⁽¹⁾ ἔχουμε δύο οἰκογένειες. Κι' οἱ δύο ὅμως τὸ πή-
ραν παρατσούκλι ἀπ' τὴν ἐπαρχία τους. Τὸ πραγματικὸ τῆς μιᾶς ἦταν Τούντας ἢ
Παπαδογεωργόπουλος καὶ τῆς ἄλλης Σκαρλάτος. Συγγένειψαν ἀργότερα οἱ δύο οἰ-
κογένειες γιατί ἀπ' τὴν πρώτη, ὁ

Ἀναστάσης Λιδωρίκης (Τούντας)
πῆρε γυναῖκα του τὴ Χρυσάω Λι-
δωρίκη (Σκαρλάτου). Ἔτσι μὲ τὸν
καιρὸ γίναμε σχεδὸν μιὰ οἰκογένεια

Ἢ Θανάσης Λιδωρίκης ποὺ ἔγρα-
ψε τὰ ἀπομνημονεύματα αὐτὰ ἦταν
ἀπ' τὴν οἰκογένεια Σκαρλάτου.
Δὲν θ' ἀσχοληθοῦμε ἰδιόγραφῶς
σοὺμε τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ συγγρα-
φέα γιατί ὁ ἴδιος τὰ ἀναφέρει στὰ
ἀπομνημονεύματά του Μόνο θὰ συμ-
πληρώσουμε μερικὰ γιὰ κεῖνο τὸν
καιρὸ καὶ θὰ τὸν πορακολουθήσου-
με ὕστερα στὸ λεύτερο ἐλληνικὸ
κράτος.

Ὅταν πῆρε τὴν ἐμπιστευτικὴ θέ-
ση τοῦ σφραγιδοφύλακα τοῦ Ἀλῆ
πασᾶ, παντρεύτηκε στὴν Ἀρτα τὴν
κόρη τοῦ πλοῦσου προύχοντα Ντέ-
μου. Τὴν οἰκογένειά του ὅμως ποτὲ
δὲ μέτεφερε στὰ Γιάννενα ἀλλὰ ἔμει-
νε στὴν Ἀρτα στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ
Ντέμου, κοντὰ στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ
Ἁγίου Μηνᾶ. Ἡ γυναῖκα του ἦταν
πολὺ ὁμορφὴ καὶ γιὰ τὴν οἰκογενει-
ακὴ τους ζωὴ μᾶς δίνει μερικὲς
γραμμὲς στὸ διδύλι τῆς ἡ κόρης τοῦ
Λιδωρίκη, ποὺ γι' αὐτὴ θὰ γράψουμε περσότερα πῶ κατω: «Ἦκουον αὐτὴν τὴν

Ὁ σφραγιδοφύλακας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ
ΘΑΝΑΣΗΣ ΛΙΔΩΡΙΚΗΣ

1. Σχετικὰ μὲ τὴ λέξη Λιδωρίκι ὑπάρχουν ἀρκετὲς ἐτυμολογίαι. Ἐγραψαν: Καμπούρο-
γλου Δημ. «Τοπωνυμικὰ παράδοξα» σελ. 14—18 Γεωργακάς περιοδ. Λαογραφία 1939 Τομ.
IB' σελ. 185—189. Βλαχογιάννης Γιαν. περιοδ. Νέα Ἑστία 1944 Τομ. IH' σελ. 479 καὶ 711—
713. Ἀνδριώτης Ν. περ. Νέα Ἑστία 1944. Τομ. IH' σελ. 601. Ὅσο γιὰ τὴ γραφὴ τοῦ Λιδω-
ρίκη, κράτησα τὴν καθιερωμένη ἀπ' τὴν οἰκογένεια ἂν καὶ τὸ ὡ στ' ὄνομά τους ἔχει τόση
σχέση ὅσο καὶ τὰ δύο π στὸ δικό μου. .

πρωτὰν λέγουσαν εἰς τὸν σύζυγόν της, «Κύρ' Θανάση, σήκω τώρα εἶναι τόσος κόσμος στὸ μπουσφιρ ὄντᾶ (αἰθροῦσα ὑποδοχῆς) καὶ σὲ περιμένει». Οἱ σύζυγοι τότε, καὶ μὲ ὀλην τὴν ἀγερωχίαν τοῦ χαρακτήρος των καὶ τὰ σατραπικά ἤθη των, πρὸς τὰς γυναικὰς των, ὁμῶς ἐφέροντο μετὰ σεβασμοῦ, καὶ ἐν εἰδῶς αὐλικῆς ἐθιμοτυπίας ὑπῆρχε μεταξύ των διὰ τοῦτο καὶ ἡ σύζυγος προσηγόρευε μὲ τὸ, «Κύριε» τὸν ἄνδρα της, τὰ δὲ τέκνα τὸν πατέρα των ἔλεγον Αὐθέντην. Διεκρίνετο δὲ αὕτη ἡ εὐγένεια τῶν ἡθῶν, καὶ τῶν τρόπων, καθ' ὀλην τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα, πρὸ πάντων ὁμῶς, εἰς τὰ Ἰωάννινα» (1).

Στὴν Ἄρτα ἀπόχτησαν τὸ 1817 τὸ πρῶτο τους παιδί, τὸ Νίκο.

Ἐπειδὴ ὁ Λιδωρίκης δὲν μπορούσε νὰ μένει πάντα στὴν Ἄρτα, ἀλλὰ νὰ πηγαινοέρχεται στὰ Γιάννενα, θέλησε νὰ ἔχει στὸ σπίτι του ἕναν ἄνθρωπο δικό του, γὰρ τὰ ψώνια. Τότε πῆρε τὸ Γιάννη Μακρυγιάννη ποὺ ἦταν στὸ Λιδωρίκι κοντὰ στὸν ἀδερφό του Παναγιωτάκη Λιδωρίκη.

Νὰ τί ἀναφέρει σχετικὰ στ' ἀπομνημονεύματά του ὁ Μακρυγιάννης: «Σὲ ὀλίγον καιρὸν γράφει ὁ ἀδελφός τοῦ ἀφέντη μου ἀπὸ τὰ Γιάννενα ὅτι θέλει ἕνα παιδί νὰ τοῦ κάνῃ χρσμέτι (ὑπηρεσία) Μ' ἔστειλαν ἐμένα. Ἦταν τίμιος ἄνθρωπος· τὸν λένε Θανάση Λιδωρίκη. Τότε γυρεύει νὰ μ' ἀφήσῃ εἰς τὸ σπίτι τοῦ ἐμένα· δὲν ἤθελα νὰ κάτσω. Μοῦ εἶπε· «Θὰ κάτσης καὶ μὲ τὸ στανιό». Αὐτὸ δὲν μπορούσα νὰ τὸ ἀποφύγω, ὅτ' εἶχε τὴ δύναμη. Ἐκατσα μὲ συμφωνίεσ ὅτι ἐγὼ ὡς δούλος δὲν κάρομαι. «Ἐάνω τὴν ὑπηρεσία τοῦ σπιτιοῦ σου, ὁμῶς θὰ γνωριστῶ καὶ μὲ τοὺς κατίκους νὰ δανειστῶ, νὰ κάμω καὶ ἐμπόριο, ὅτι εἶμαι γυμνός, νὰ ντυθῶ. Πρῶτη συμφωνία αὐτεῖνη, τοῦ εἶπα, καὶ δεύτερον τὰ ψώνια τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ βαστάῃ ἡ γυναίκα σου τὰ χρήματα καὶ τὸν λογαριασμόν, ξέρει γράμματα, καὶ νὰ μοῦ δίνη γὰρ τῆς ψωνίζω, νὰ ζυάξῃ ὅταν φέρνω τὸ ψώνιο καὶ ὅ,τι κάνῃ νὰ πλερώνῃ. Τὸ ἴδιον καὶ εἰς τ' ἄλλα τὰ ψώνια, νὰ μὴν μὲ λένε ὅτι σὰς ἐκλεψα· ὅτι τώρα μὲ βλέπετε γυμνὸν καὶ αὖριον ντυμένον καὶ θὰ λένε ὅτ' εἶμαι κλέφτης». Ἐκατσα μ' ἐκεῖνες τίς συμφωνίες ὅπου τοῦ εἶπα καὶ ἔκαμα σ' αὐτὸν δέκα χρόνους. Μοῦδωτε καὶ αὐτὸς διὰ μιστὸν τετρακόσια γρόσια δλα. Τοῦ ζήτησα ἕνα δάνειο καὶ μοῦ τῶδωτε μὲ τόκον τὰ δέκα δώδεκα τὸν χρόνον. Τοῦφκιασα ὁμολογία καὶ τὴν ἔχω ὡς σήμερον. Αὐτὸ τὸ τζιρακλίκι (ἀμοιβή) μὲκαμε κι' αὐτὸς(2)».

Μέσα λοιπὸν ἀπ' τὸ ἀρχοντικό τοῦ Λιδωρίκη ξεκίνησε ὁ ὕστερα Ρουμελιώτης στρατηγός.

Τὸ σπίτι τοῦ στὴν Ἄρτα ἦταν ἀνοιχτὸ στοὺς ξένους ποὺ φτάναν ἐκεῖ. Σ' αὐτὸ φιλοξενήθηκαν ὅλοι οἱ Εὐρωπαῖοι, καὶ δὲν βρῖσκαν μόνο μιὰ ἀρχοντικὴ φιλοξενία, μὰ κι' ἄνθρωπο νὰ μπορούν νὰ μιλήσουν, σπάνιο γιὰ τὴν ἐποχὴ κείνη. Γιατὶ ὁ Λιδωρίκης ἐξὸν ἀπ' τὰ Τούρκικα, κατὰφερε νὰ μάθῃ καὶ νὰ μιλάει καλὰ Γαλλικὰ κι' Ἰταλικὰ.

Καὶ στὰ Γιάννενα σχετιζόταν μ' ὅλους τοὺς πνευματικούς ἀνθρώπους ποὺ ζοῦσαν τότε κεί. Γιὰ τὸ δάσκαλό του Ψαλλίδα ἦταν ὁ πιὸ καλὸς τοῦ φίλος.

Ἀπὸ τότε ἔσως νὰ εἶχε τὴν ἰδέα νὰ γράφῃ ἀπομνημονεύματα γιατί κρατοῦσε ὅτι ἦταν σχετικὸ μὲ τὸν Τεπελενλή. Στὸ Λιδωρίκη χρωστάμε σήμερα τὸ πρωτότυπο χειρόγραφο τὸ πιὸ ὀλοκληρωμένο, ἀπ' τὸ ποίημα τοῦ Ἀρδανίτη Χατζῆ Σεχρέτη, ποὺ ἔγραψε τότε γιὰ νὰ διορθοῦν καὶ ἐξυμνήσῃ τὸν Ἀλῆ πασᾶ. Ἐπειδὴ ὁ Τεπελενλής τὴν «Ἀληπασιάδα» του, ἤθελε νὰ τὴν τυπώσῃ, τὸ ἔδωτε στὸν Ψαλ-

1. Παπαηλιοπούλου Πηνελόπης—Λιδωρίκη : «Σελίδες τινὲς τῆς Ἱστορίας τοῦ βασιλέως Ὀθωνος» σελ. 12.

2. Μακρυγιάννη Ι. Ἀπομνημονεύματα Τομ. Β' σελ. 14.

λίδα να τὸ διορθώσῃ(¹). Ὑστερ' ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ Ἀλῆ, ὁ Ψαλλίδας ἔδωκε τὸ χειρόγραφο στὸ Λιδωρίκη ποὺ αὐτὸς τὸ χάρισε στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη(²).

Ὁ Θανάσης Λιδωρίκης μ' ὄλο πού εἶχε τὴν τόσο υπεύθυνη θέση τοῦ σφραγισδοφύλακα ποτέ του δὲν ἦταν πιστὸς στὸν ἀφέντη του, κι' οὔτε συμφωνοῦσε μὲ τίς πράξεις του. Ἄν κακὴ μοῖρα τὸν ἔφερε πλάϊ στὸν Ἀλῆ Τεπελενλῆ, τὰ ἀπομνημονεύματά του μᾶς ἀποδείχνουν πὼς πολλὰς φορές διαφωνοῦσε μαζί του καὶ μὲ πόση ἀποστροφή κατεδίκασε τὰ ἐγκλήματά του. Κι' ὄλο αὐτὸν τὸν καιρὸ, ἀψηφώντας ἀκόμα κι' αὐτὸ τὸ κεφάλι του, φρόντιζε πάντα γιὰ τοὺς Ἕλληνες. Σχετικὰ ὁ Γούδας μᾶς λέει: «Γνωστὸν εἶναι ὅτι πολλὰς ἐμεσίτευσεν ὑπὲρ τῶν ἀδίκως πασχόντων, ἐνίοτε μάλιστα ἐπετύγγανε καὶ ν' ἀνακουρίζῃ ἢ καὶ νὰ σώζῃ τοὺτους. Ἡ δὲ σεμνότης τοῦ ἡθους του, ἡ περινοια ἐν ταῖς σκέψεσι καὶ τὸ μελίχιον τῶν τρόπων εἴλκυον ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ μὲν τυράννου καὶ τῶν υἱῶν τὴν ἐξιδιασμένην εὐνοίαν· ἀπάντων δὲ τῶν λοιπῶν συναδέλφων ριτσαλίων τὸ σέβας καὶ τὴν ὑπόληψιν(³)».

Τὴν κατήχησή του στὴ Φιλικὴ Ἑταιρεία δέχτηκε μ' ἐνθουσιασμό. Μ' ὄλες τίς δυνάμεις καὶ μὲ σύνεση ἐργάστηκε γιὰ ν' ἀπλώσῃ τὸ ἐθνικὸ μυστικὸ καὶ νὰ προετοιμάσῃ τοὺς Ἕλληνες γιὰ τὸν ξεσηκωμό. Κι' ἀπ' τὴ στιγμή πού ὁ Ἀλῆς πῆρε στὴν ὑπηρεσίαν του σφραγισδοφύλακα καὶ τὸ Θανατούλα Βαλτινὸ, κι' ἔτσι ὁ Λιδωρίκης δὲν ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ βρῖσκεται πάντα στὰ Γιάννενα καὶ πῆγαινε συχνότερα στὴν Ἄρτα πού ἔμενε γιὰ καιρὸ Ἀπ' τὴ Φιλικὴ πῆρε τὴν ἐντολὴ νὰ μπορεῖ νὰ κατηχεῖ κι' ἄλλους, κι' ἀπὸ τότε ἀφοσιώθηκε ὁλοκληρωτικὰ στὴν μεγάλῃ του ἀποστολῇ.

Ἀναγκαστικὰ κλείστηκε γιὰ λίγο καιρὸ μέσα στὸ κάστρο, στὰ Γιάννενα μὲ τὸν ἐπαναστάτη καὶ πολιορκημένο πιά Ἀλῆ πασᾶ. Ἀποζητοῦσε ὁμως τὴν περίστασι νὰ φύγῃ. Καὶ δὲν ἄργησε νὰ τοῦ ἔοθεῖ. Ὁ φρούραρχος τῆς Ἄρτας, ἄ.θρ.ω.πος ὦ; τότε τοῦ Ἀλῆ, σὰν ἄκουσε πὼς ζύγωναν τὰ σουλτανικὰ στρατεύματα, παράτησε τὸν ἀφέντη του καὶ προσχώρησε σ' αὐτούς. Ὁ Ἀλῆς ἔστειλε στρατὸ νὰ χτυπήσῃ τὸν ἀποστάτη. Ὁ Λιδωρίκης τότε, μὲ τὴ δικαιολογίαν νὰ γλυτώσῃ τὰ χα τὴν οἰκογένειάν του πῆγε στὴν Ἄρτα μαζί μὲ τ' ἀσκήρια τοῦ Ἀλῆ. Κι' ἀφ' οὗ δῶξαν τὸ φρούραρχο, δὲν ξαναγύρισε πιά στὰ Γιάννενα, ἀλλὰ ἔμεινε στὴν Ἄρτα γιὰ νὰ καταπιαστῇ μὲ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι. Ἐκεῖ συναντήθηκε καὶ μίλητε σχετικὰ μὲ τοὺς καπεταναίους τῆς Ἄρτας, μὲ τὸ Γῶγο Μπακόλα κι' ἄλλους Ἕλληνες. Τὸ ἀρχοντικὸ του πιά ἔγινε τὸ κέντρο σ' ὅλους τοὺς Φιλικούς. Αὐτὸ ὁμως ἔπεσε στὴν ἀντίληψιν τοῦ βοεβόδα τῆς Ἄρτας, Χασάν πασᾶ, καὶ μιὰ μέρα τὸν φυλάκισε στὸ κάστρο, κρατώντας τὸν σ' αὐστηρὴ ἀπομόνωση. Μαζί του ἔπιασε καὶ τὸ Μακρυγιάννη.

Ὁ Χασάν πασᾶς σύναξε ὅλα τὰ πράγματα, ἐπιπλα, κομφοτεχνήματα καὶ τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ φυλακισμένου Λιδωρίκη, καὶ τὰ ἔκλεισε σ' ἓνα ξεχωριστὸ δωμάτιο στὸ ἴδιο τὸ σπῆτι χωρὶς νὰ τὰ κλειδώσῃ. Ἡ γριὰ Ντέμαινα πού ἔμενε μαζί μὲ τὸ γαμπρό της καὶ κάτι εἶχε μυριστεῖ, πῆρε ἀπ' τὸ δωμάτιο ὅλα τὰ χαρτιά πούμποροῦσαν νὰ θαρύνουν τὸ γαμπρό της Λιδωρίκη καὶ τὰ ἔδωξε σ' ἄλλο σπῆτι.

Στὴν Ἄρτα διαδόθηκε πὼς σὲ λίγο ὁ Χασάν θὰ ἔκοβε τὸ κεφάλι τοῦ Λιδωρίκη καὶ τὴν περιουσίαν του θὰ τὴ δήμευε. Κάποιος περαστικὸς ἀπὸ κει Τοῦρκος τὸ ἄκουσε. Φτάνοντας στὰ Γιάννενα τὸ εἶπε μὲ μιᾶς στὸν Ὁμέρ Βρυώνη, μπῆ ἀκόμα τότε, πού ἤξερε πόσο ἀγαποῦσε κι' ἐκτιμοῦσε τὸ Λιδωρίκη. Φρένιασε ἀπ' τὸ κακὸ του ὁ Βρυώνης καὶ θέλησε νὰ σώσῃ τὸν ἀγαπητὸ του φίλο. Ἄν κι' ἦταν περασμένα τὰ μεσάνυχτα, κάλεσε στὸ κονάκι του ὅλους τοὺς καπε-

1. Σάβας Κ. Ἱστορικαὶ διατριβαὶ σελ. 126.

2. Ἀραβαντινοῦ Σπ. Ἱστορία Ἀλῆ πασᾶ σελ. λε'

3. Γούδα Α. «Βίοι Παράλληλοι Τομ. Ζ' σελ. 344.

ταναίους Ἀρβανίτες καὶ κατὰ τὸ Γούδα, τοὺς εἶπε: «Οἱ χαλντούπιδες (Ἀνατολίτες Τούρκοι) θὰ ἐξαγριώσουν ἔλινς τοὺς ραγιάδες, θὰ φονεύσουν τινὰς τούτων, ἵνα δημεύσουν τὴν περσοσίαν των, κι' ἔπειτα θὰ ἔλθῃ ἡ σειρά μας. Τὸν συνετώτερον Λιδωρίκην μίλλει νὰ ἀποκεφαλίσῃ ἢ καὶ ἀπεκεφάλισεν ἴσως ὁ Βοϊβόδας Ἄρτης μόνον ἵν' ἀρπάσῃ τὴν περιουσίαν του. Ἐγγραφα λοιπὸν τὸ μπουγιουρδὶ τοῦτο καὶ σὰς προσεκάλεσα, ἵνα ὑπάγωμεν ἅπαντες συνάμα εἰς τοῦ ἀρχιστρατήγου κ' αἰτήσωμεν τὴν σφράγισίν του, ἵνα σωθῇ ὁ κοινὸς ἡμῶν φίλος Λιδωρίκης, ἄλλος εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου θὰ πάθωμεν τὰ αὐτά»⁽¹⁾.

Ἀφοῦ ὑπόγραψαν ἔλιν τὸ μπουγιουρντί, πῆγαν στὸ κονάκι τοῦ Ἰσμαήλ πασᾶ—Πλιάσα, ποῦ ἦταν ἀκόμα ὁ ἀρχηγὸς τῆς πολιτορκίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ὁ ἀγούροξυπνημένος Πλιάσας, ἀναγκάστηκε νὰ ὑπογράψῃ καὶ νὰ σφραγίσῃ τὸ μπουγιουρντί, ποῦ ὁ Βρυώνης τὸ ἔστειλε μὲ μιᾶς στὴν Ἄρτα μὲ τάταρη (ταχυδρόμο).

Ἀναγκάστηκε πιά ὁ Χασάν νὰ βγάλῃ ἀπ' τὴ φυλακὴ τὸ Λιδωρίκη καὶ τὸ Μακρυγιάννη, ἂν κι' ὁ τελευταῖος γράφει: «Μὲ πολλές πληρωμὲς ὁπούκαμε ὁ πατριώτης μου σωθήκαμε. Καὶ ἀφοῦ σωθήκαμε τοῦ εἶπα νὰ φύγωμε νὰ πᾶμε εἰς τὴν πατρίδα μας εἰς τὸ Λιδωρίκι νὰ σωθοῦμε. Δὲν μ' ἀκουε⁽²⁾».

Λεύτερος ὁ Λιδωρίκης δὲν ἔφυγε ὅπως τὸν παρακίνησε ὁ Μακρυγιάννης κι' ἄλλοι γίωστοί καὶ φίλοι του, μὰ ἔμεινε στὴν Ἄρτα γιὰ νὰ προετοιμάσῃ τὴν Ἐπανάστασιν. Οἱ κίνδυνοι ποῦ τὸν τριγύριζαν δὲν ἦσαν μικροί, ἀλλὰ ὁ συνειδητὸς Φιλικὸς τοὺς ἀψηφούσε.

Καταπίεστηκε πρῶτα μὲ τὴν πλαστὴ κείνη Ἑλληνο—Ἀρβανίτικη συμμαχία ποῦ ἀναφέρει στ' ἀπομνημονεύματά του. Κι' ὕστερα ἀπὸ συνεννόησιν μ' ἄλλους Φιλικούς θέλησε νὰ ἐκμεταλλευστῇ γιὰ ὄφελος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης κι' αὐτὸν τὸν ἀποστάτη Ἀλῆ πασᾶ. Πῆγε στὰ Γιάννενα καὶ τοῦ πρότεινε νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ἑλληνες σὰν θὰ ἐπαναστατοῦσαν, ὅπως καὶ στὸ Βρυώνη, κι' οἱ Ἑλληνες σ' ἀντάλλαγμα θὰ βοηθοῦσαν τὸν Ἀλῆ. Κι' οἱ δύο τους ὅμως ἀρνήθηκαν κι' αὐτοὺς ἐξαγούρισε στὴν Ἄρτα.

Ὑστερ' ἀκολούθησαν εἰς ἐνέργειάς του γιὰ τοὺς Σουλιώτες ποῦ ἀναφέρονται ἀπ' τὸν ἴδιο, καὶ γι' αὐτὸ τὰ παραλείπω.

Στὸ μεταξύ εἶχε ἀναλάβῃ τὴν πολιτορκίαν τοῦ Ἀλῆ, ὁ Χουρσὶτ πασᾶς. Ὁ Χουρσὶτ ποῦ ἤξερε τὴν ἐπιρροὴν ποῦ εἶχε ὁ Λιδωρίκης στοὺς Ἑλληνες, θέλησε νὰ τὸν πιάσῃ. Φαίνεται ὅμως πῶς εἰδοποιήθηκε ἀπ' τὸ φίλον του Ὁμέρ Βρυώνη. Ἐφυγε νύχτα ἀπ' τὴν Ἄρτα, τόσο ἄξαφνα ποῦ δὲ χαϊρέτησε οὔτε τοὺς δικούς του καὶ πῆγε κι' ἀντάμωσε σ' ὁ Βραχώρι τὸ Γῶγο Μπακόλα.

Ὅταν οὐδὲ λίγο μαθεύτηκε στὴν Ἄρτα ὅτι τὰ ἑλληνικὰ ἐπαναστατικὰ σώματα εἶχαν φανεῖ γύρω, ὁ Χασάν ἔστειλε νὰ ξαναπιᾶσιν τὸ Λιδωρίκη, ποῦ τούτῃ τὴν φορὰ δὲν τὸν ὄρῃκε γιὰτὶ πρόκανε κι' ἔφυγε. Τότε ὁ Χασάν ξέσπασε τὴ μανία του στὴν οἰκογένειαν τοῦ Λιδωρίκη. Ἐξῶ ὅμως τὰ παθήματά της, θ' ἀφήσουμε τὴν κόρη του νὰ μᾶς διηγηθῇ. Ἀπεστάλησαν παρὰ τοῦ πασᾶ στρατιῶται ὅπως σφραγίσωσι τὰ δωμάτια τοῦ οἴκου, ἐκτός ἐκδὸς διὰ τὴν χρῆσιν τῆς οἰκογενείας καὶ τὸ μαγειρεῖον, τὴν δὲ σύζυγον τοῦ ἀποστάτου, ὅπως ὠδμαζόν τότε τοὺς Ἑλληνες, ὀδηγήσωσι παρὰ τὴν πασᾶ, ὡς σκλάβαν. Τότε καὶ πάλιν ὁ μικρὸς πρίξ Νικόλαος ἐθαυμάσθη, καὶ ἐπέσυρε τὴν συμπάθειαν καὶ αὐτῶν τῶν Τούρκων ἀκόμη, διότι ὁ ἀρχηγὸς τῶν στρατιωτῶν ἀφοῦ ἐξετέλεσε τὴν σφράγισιν καὶ ἔθεσε φύλακας εἰς τὴν ἐξώθυραν, διέταξε τὴν μητέρα του νὰ στολισθῇ, ὅπως ὀδηγήσῃ αὐτὴν πρὸς τὸν πασᾶ. Τῆς μητρὸς του ἀνθίσταμένης καὶ ἐπιζητούσης νὰ κερδίσῃ καιρὸν, ἕως οὔ εἰδοποιηθῶσιν οἱ φίλοι τοῦ συζύγου της, καὶ σώσωσιν αὐτὴν τοῦ αἰσχους, ὁ Νικόλαος ἐννόησεν

1. Γούδας Τομ. Ζ' σελ. 349.

2. Μακρυγιάννη Τομ. Β' σελ. 17.

ὅτι συμβαίνει τι τὸ ἀπαρέσκον τῇ μητρί του, καὶ σταθεῖς ἐνώπιον τοῦ Τούρκου ἀξιωματικοῦ ἀγερώχως, ἔχων τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς μικρᾶς σπάθης του, τὴν ὁποίαν δὲν ἀπεχωρίζετο ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς φυλακίσεώς του πατρός του, λέγει—ἡ μάνα εἶναι ἰδική μου, δὲν εἶναι τοῦ πασσᾶ, πῆγαινε νὰ τοῦ τὸ πῆς—ὁ Τούρκος ἀξιωματικὸς ἐνθουσιῶν τὸν ἐσήκωσε εἰς τὰς ἀγκάλας καὶ τὸν ἠπάσθη λέγων—μασαλὰ μασαλὰ αὐτὸ θὰ γίνη μεγάλο ἄνθρωπο—ἦτο Τουργκαλβανός, ὠμίλει ὀλίγον τὴν Ἑλληνικὴν. Τοῦτο τὸ ἐπεισόδιον ἔδωκεν καιρὸν, κατέφθασαν οἱ προεστώτες καὶ ὁ τότε ἱατρός τοῦ οἴκου Κωλέττης, ὁ μετέπειτα μέγας πολιτικός, ὅστις ὀξύνους καὶ ἄνθρωπος τῶν περιστάσεων κατῴρθωσε νὰ πείσῃ τὸν ἀξιωματικόν, νὰ μὴ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ἀμέσως παρουσίαν τῆς δεσποίνης ἐνώπιον τοῦ πασσᾶ, ὑποσχόμενος αὐτὸς καὶ μετὰ τῶν ἄλλων προεστώτων νὰ προσέλθῃ τὴν ἐπαύριον.

Ἠράγματι ὁ Κωλέττης τῇ συνεβούλευσε νὰ ὑπάγῃ τὴν ἐπαύριον μετὰ τῆς μητρὸς τῆς εἰς τὸν πασσᾶ, ἀλλ' ἀναβαίνουσα ἐν τῷ μέσῳ τῆς κλίμακος νὰ ὑποκριθῇ τὴν λιποθυμίαν, ὥστε οὗτος ὡς ἱατρός νὰ λάβῃ τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀναγγεῖλῃ τῷ πασσᾶ τὴν ἐνδιαφέρουσαν κατάστασίν τῆς, καὶ κατωρθώσῃ νὰ μείνῃ ἐν τῷ οἴκῳ τῆς, δῆθεν μὲν μέχρι τοῦ τοκετοῦ, πράγματι δέ, ἕως οὗ ἔλθωσι τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα καὶ εὐκολυνθῇ ἡ φυγὴ των.

Ἄλλ' ἡ ἀτυχὴς δέσποινα δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ ὑποκριθῇ, διότι μόλις ἀνέβη ὀλίγας θαμνίδας ἀντικρύζει τὸ βλέμμα τοῦ Πασσᾶ, ὅστις διὰ τινος παραθύρου παρεμόλυνε τὴν ἑλευσίν τῆς. Ἡ λιποθυμία τότε ἐπῆλθε πραγματική, καὶ μάλιστα ἐπικίνδυνος. Ὁ πασσᾶς ἐπέτρεψε τὴν ἐν τῷ οἴκῳ τῆς διαμονήν, ἀποστέλλων καθ' ἑκάστην ἀξιωματικόν, νὰ μανθάνῃ τὰ περὶ αὐτῆς, καὶ νὰ ἐρωτᾷ τὴν μαῖαν.

Βλέπων ὁ μικρὸς Νικόλαος, ἔτι καθ' ἑκάστην ὅτε παρουσιάζετο ὁ ἀξιωματικὸς ἀπεσταλμένος ἡ μήτηρ του εἰσήρχετο εἰς εἰς τὴν κλίνην ὑπὸ τὸ ἐφάπλωμα, ἔκαμε τὴν σκέψιν εἰς τὴν μικρὰν κεφαλὴν του, ὅτι ὤφειλε νὰ εἰδοποιῇ τὴν μητέρα του διὰ τὴν παρουσίαν ὁποιοῦδήποτε Τούρκου, καὶ καθήμενος καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς τὸ παράθυρον, καὶ ἅμα τῇ ἐμφανίσει Τούρκου διαβάτου, ἔτρεχε σὺν τὸ ἐφάπλωμα μὲ τὰς δύο χεῖρας, ἀγωνιῶν νὰ τὸ φέρῃ ὅπου εὐρίσκετο ἡ μήτηρ του διὰ νὰ τὴν σκεπάσῃ λέγων—«μάνα, σκεπάσου καλὰ, Τούρκοι ἔρχονται» (1).

Ἡ Λιδωρίκη γέννησε κόρη πού σὲ λίγο πέθανε, κι' ἐνῶ ἀκόμα δρισκότον λεχὼνα στὸ σπίτι τῆς, ἔφτασε στὴν Ἄρτα μὲ στρατὸ ὁ ἀνηψιὸς τοῦ Βρυώνη, Χασάν μπέης. Ἐπειδὴ ἡ Λιδωρίκη δὲν θὰ μπορούσε νὰ κοροϊδεύει ἄλλο μὲ τὴ λεχωριά τῆς τὸ Χασάν πασσᾶ, οἱ Ἄρτινοι προεστοί, συμβούλεψαν τὴ μητέρα τῆς τὴ Ντέμainer νὰ πάει νὰ παρακαλέσῃ τὸν μπέη, νὰ μεσολαβήσῃ στὸν πασσᾶ γιὰ τὴν κόρη τῆς. Ἡ Ντέμainer μὲ πλούσια δῶρα καὶ μὲ τὸ μικρὸ Νίκο Λιδωρίκη, πῆγε στὸ μπέη. Ὁ Χασάν πού ἤξερε τὸ σύνδεσμο τοῦ θεῖου τοῦ Βρυώνη μὲ τὸ Λιδωρίκη, ἐνδιαφέρθηκε γι' αὐτὴ. Μίλησε στὸ Χασάν πασσᾶ μὰ κείνος ἦταν ἀμετάπειστος. Ὁ μπέης ὁμως ἐπέμενε καὶ παρὰ λίγο νὰ σκοτωθοῦν οἱ δύο Χασάνιδες.

Σὰν ζύγωσαν τὰ ἑλληνικὰ ἐπαναστατικὰ σώματα στὴν Ἄρτα κι' ὁ Χασάν μπέης δγῆκε νὰ τὰ χτυπήρῃ, παράγγειλε στὴ Λιδωρίκη νὰ πάει νὰ φυλαχτεῖ στὸ Ἀγγλικὸ προξενεῖο. Πηγαίνοντας πῆρε μαζί τῆς κι' ὅλα τὰ πολύτιμα πράγματα τοῦ σπιτιοῦ τῆς, ἀκόμα καὶ τὸ ρουχισμό.

Τὴν παραμονή, πρὶν κἀνουν οἱ Ἕλληνες τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἄρτας—Ἰούλιος 1821, ὁ Λιδωρίκης εἶδε ἓνα ὄνειρο: Παρουσιάστηκε μιὰ γυναῖκα ὀλόμαυρα ντυμένη καὶ στὸ ἓνα τῆς χέρι κρατοῦσε τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀἰ Σπυρίδωνα καὶ στὸ ἄλλο πλευρὸ ἀνθρώπινο. Τοῦ λέει: «Θανάσῃ ξύπνα καὶ πάρε αὐτὸ τὸ πλευρὸ πού σοῦ προσφέρει ὁ Ἅγιος». Ὁ Λιδωρίκης ξύπνησε καὶ ξήγησε τὸ ὄνειρο γιὰ καλὸ τῆς οἰκογενείας του. Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν πού κἀνανε οἱ Ἕλληνες μέσα στὴν Ἄρτα,

ανάθεσε στο Μακρυγιάννη, που γνώριζε καλά τον τόπο, να πάρει μερικά παλληκάρια και να πάρει την οικογένειά του. Ο Μακρυγιάννης μέσα στην αναταραχή, εξετέλεσε μ' επιτυχία την αποστολή του. «Πεινῶντες και διψῶντες ἀλλὰ πλήρεις γενναιότητος, καρτερίας και ἐλπίδων διέβησαν πεζῇ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, φθάσαντες περὶ τὰ ἐξημερώματα ἐκτὸς τῆς βολῆς τοῦ ἐχθροῦ, ὅπου ἐδέησε νὰ ἀναπαυθῶσιν ὀλίγον, και ὅπου ὁ Μακρυγιάννης ἀφωσιωμένος θεράπων ζεσχίσας τὴν φουρτανέλλα του περιέδεσε τοὺς αἱματωμένους πόδας τῶν γυναικῶν (1). Κι' ὅταν σὲ δυὸ μέρες ὁ Μακρυγιάννης ἔφτασε στὸ στρατόπεδο τοῦ Ὑσώκα ποὺ βρισκόταν ὁ Λιδωρίκης, τοῦ παράδωσε τὴν οικογένεια, λέγοντάς του:—Δὲν σοῦ χρωστῶ ἄλλο τίποτας διὰ τὸ ψωμί ὁποῦφαγα τόσα χρόνια εἰς τὸ σπίτι σου»(2).

Ὅταν σὲ λίγο τὰ ἑλληνικὰ σώματα πάτησαν τὴν Ἄρτα και ξέσπασαν σ' ἄγρια λεηλασία, μπήκανε και στὸ ἀγγλικὸ προξενεῖο. Χωρὶς νὰ ξέρουν, ἀρπάξαν κι' ὅλα τὰ πράματα τοῦ Λιδωρίκη. Κι' εἴσι ἡ οἰκογένειά του ἀπόμεινε μόνο μετὰ ροῦχα ποὺ φοροῦσαν. «Εὐτυχῶς ἦσαν χρυσοειδυμένοι κατὰ τὴν τότε συνήθειαν και ἔφερον ἐπὶ κεφαλῆς μικρὸν φέσιον μετὰ μαργαρίτας και χρυσὰ νομίσματα γύρωθεν, πολύτιμα δὲ δακτύλια εἰς τὰς χεῖρας; ἅτινα ἐχρησίμευσαν κατόπιν πρὸς διατροπὴν τῆς οἰκογενείας ἐπὶ πέντε ὁλόκληρα ἔτη»(3), γράφει ἡ Λιδωρίκη ποὺ στὸ διῆλθον τῆς ἀναφέρει ὅλες τὶς ταλαιπωρίες τῆς οἰκογενείας τῆς κατὰ τὸν Ἀγῶνα(4).

Γιὰ νὰ προφυλάξει τότε ὁ Λιδωρίκης τὴν οἰκογένειά του, τὴν ἔστειλε στὸ νησιὶ Κάλαμο, καὶ ποὺ εἶχαν συναχθεῖ κι' ἄλλοι Ἡπειρώτες πρόσφυγες.

Σ' ὅλο τὸ διάστημα τῆς Ἐπανάστασης ὁ Λιδωρίκης, γράφει ὁ διογράφος του Γούδας: «Εἰς τὴν τῶν ὅπλων χρῆσιν οὐδέποτε ἀνεμίχθη διότι οὐδέποτε ἔσχε τὴν ἐλαχίστην πρὸς ταῦτα κλίσιν· τοὺς πάντας ὅμως ἐξώρκιζεν οὐδεὶς νὰ φεισθῶσι πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος. Ἰδίως δ' ἐπέμενε νὰ πείθῃ τοὺς ἀποτεθαρρυσμένους, λέγων, ὅτι ἐπὶ τέλους τὰ Εὐρωπαϊκὰ Κράτη, και ἄκοντά τινα ἴσως, θ' ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν λαῶν των νὰ κηρύξωσι και προστατεύσωσιν ἴσως και ἐνόπλιως τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται, προσέθετεν, ἐπιμονὴ παρ' ἡμῶν και τάξις. Ταῦτα πράττων, διήλθεν ἅπαντα τὸν ἀγῶνα παντὶ ἀμεμπτos και ἀμέτοχος τῶν ἐπ' αὐτοῦ γινομένων δυστυχῶς ἐμφυλίων διενέξεων και σπαραγμῶν(5)»

Κατὰ τὸν Ἀγῶνα ἀντιπροσώπευσε τὴν ἐπαρχία του Λιδωρίκι πληρεξούσιος, στίς ἐθνοσυνελεύσεις ποῦ γίναν.

Ὅταν ἦρθε ὁ Καποδίστριας, ἀπ' τοὺς πρώτους χρησιμοποίησε σὲ διοικητικὴ θέσιν τὸ Λιδωρίκη. Τὸν διώρισε διοικητὴ Λειβαδιάς σὲ μιὰ δύσκολη περίσταση γιατί ὅλη ἡ περιοχή ἐκεῖνη βρισκόταν τότε στὴν τουρκικὴ κατοχή. Γι' αὐτὸ και προσωρινὰ ὁ Λιδωρίκης εἶχε τὴν ἑδρα του στὴν Ἀράχωβα. Ὅστερα ἀπ' τὴ μάχη τῆς Πέτρας, ἀφοῦ λευτερώθηκε ὁ τόπος τὴ μετέφερε στὴ Λειβαδιά. Μετὰ μιᾶς καταπιέστηκε νὰ τακτοποιήσῃ ὠρισμένα πράματα και πρῶτα ἀπ' ὅλα τὸ ἐπισιτιστικὸ ποὺ ἀπ' τὶς ἀπανωτὲς μάχες βρισκόταν σ' ἄθλια κατάσταση. Ὅστερα ὁ Κυβερνήτης τὸν κάλεσε σ' Ἀνάπλι και τὸν ἔκανε γερουσιαστή.

Ὡς νὰ φτάσει ὁ βασιλεὺς Ὁθωνας ἀποφασίστηκε νὰ ἐκλέξουν τριμελὴ ἐπιτροπὴ γιὰ νὰ κυβερνήσῃ προσωρινὰ κι' ἡ ἀντιπολίτευση πρότεινε τὸ Λιδωρίκη. Κεῖνος ὅμως ἀρνήθηκε. Κι' ὅστερα ἀπ' τὸν ἐρχομὸ τοῦ βασιλεῖς Ὁθωνα ἡ ἀντιδασιλεία τὸν διώρισε διοικητὴ στὴν Καρύταινα. Δὲν ἔμεινε γιὰ πολὺ στὴν καινούργια του θέσιν κι ἀποτραβήχτηκε στὰ Σάλωνα. Ἐπειδὴ ὅμως στενοχωριόταν οἰκονομικὰ δέχτηκε τὴ θέσιν τοῦ ἐπαρχοῦ Λειβαδιάς, και τὸ 1835 σύμβουλος ἐπικρατείας. Τότε

1. Παπαηλιοπούλου Σελ. 21.

2. Μακρυγιάννης Τομ. Β' σελ. 41.

3. Παπαηλιοπούλου σελ. 21.

4. Παπαηλιοπούλου σελ. 23—75.

5. Γούδας Τομ. Ζ' σελ. 353

ἐγκαταστάθηκε μόνιμα στὴν Ἀθήνα μ' ὅλη τὴν οἰκογένειά του κι' ἔμεινε στὴν ὁδὸν Ἀδριανοῦ. Στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1843 ποὺ καταργήθηκε τὸ συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας ἔμεινε καὶ πάλι χωρὶς θέση. Γιὰ λίγο ὁμως γιὰ τὸν διώρισαν μέλος τῆς μικτῆς ἐπ.τροπῆς γιὰ τὶς Ὀθωμανικὲς ἀποζημιώσεις. «Ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ταύτῃ, ἐπληροφόρησαν ἡμᾶς, ὅτι ἐγένοντο πολλὰ ἀπόπειραι προσεφέρθη μάλιστα καὶ μέγα ποσὸν χρημάτων πρὸς δελεασμὸν τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' ἅπαντα ἀπέτυχον»⁽¹⁾ γράφει ὁ Γούδας.

Γιὰ τὸν Λιδωρίκη μ' ὅλο ποὺ ὁ νεανικὸς του χαρακτήρας διαπλάστηκε στὸ ἀνῆθικο περιβάλλον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, δὲν διεφθάρηκε μὰ ἔμεινε ἕνας ἀγνός, σεμνὸς κι' ἠθικὸς Ρουμελιώτης.

Ἀργότερα, ὁ πρωθυπουργὸς Κωλέτης τὸν ἔκανε γερουσιαστὴ κι' ἔμεινε ὡς ὅτου καταργήθηκε τὸ σῶμα. Γιὰ κείνη τὴν ἐποχὴ ἔχουμε μιὰ περιγραφή του, ἀπ' τὴν κόρη του, πὲ κάποιον χορὸ στὸ παλάτι. «Ὁ πατήρ μας μὲ τὰς ὥραιας λευκάς του τρίχας, μὲ τὴν φουστανέλλαν του, τὴν ζώνην του δεκάκις περιτυλίσσοιεν τὴν μέσην του, διὰ τοῦ γινωστοῦ ἐκ Λαχώρης τῆς Περσίας, λαμπροῦ ὑφάσματος, τὸν αὐστηρὸν ἀπλοῦν ἐπενδύτην ἐξ ἐριούχου κυανομαύρου, μὲ τὴν περίφημον μελωτήν, ἣτις μέχρι τῶν ὠτων περιέβαλλε, καὶ τῷ προσέδιδε τὸ ὕψος τούρκου πασᾶ μᾶλλον ἢ Ἑλληνος γερουσιαστοῦ»⁽²⁾.

Ἐνῷ ὁμως ἦταν γερουσιαστὴς τὸν διώρισαν καὶ βασιλικὸ ἐπίτροπο στὴν Ἱερὰ Σύνοδο ποὺ ἔμεινε ὡς τὸ 1854.

Ὁ γιὸς του Ἀριστομένης πολιτευόταν στὴν ἐπαρχία Λιδωρικιοῦ καὶ τὸ 1859 δημοσιεύτηκε σ' ἐφημερίδα⁽³⁾ λίβελλος κατὰ τῆς οἰκογενείας τους μὲ τὰ ἀρχικὰ Χ.Α.Γ. Σὲ λίγο σ' ἄλλη ἐφημερίδα⁽⁴⁾ ποὺ περιέγραφε τὴν ἄθλια οἰκονομικὴ κατάσταση τῆς οἰκογενείας του. Ἦταν ἀλήθεια, γιὰ τὸν Θανάση Λιδωρίκη ἦταν ἀνώτερος χρημάτων. Ἄν καὶ προεπαναστατικὰ εἶχε τεράστια περιουσία, προῖκα ἀπ' τὴ γυναῖκα του, ὅστερα ζοῦσε μόνον μὲ τὸ μισθὸ του κι' ἀργότερα μὲ τὴ σύνταξή του.

Ἦταν ἀπ' τοὺς πρὸ πιστοὺς Ὀθωμικοὺς. Γιὰ τὶς δημοκρατικὲς ἰδέες πρὸ εἶχε τότε ἡ σπουδάζουσα φοιτητικὴ νεολαία, ἔλεγε ὁ Λιδωρίκης γιὰ τὸ Πανεπιστήμιον πῶς «θὰ μᾶς φάει τὴν σκέπην τοῦ κεφαλιοῦ μας» δηλαδὴ τὸν Ὀθωνα.

Κι' ὅταν τὰ λόγια του μὲ τὸν καιρὸ ἀλήθεψαν, ὁ Λιδωρίκης δὲν ἀποτραβήχτηκε μόνον ἀπ' τὴ δημοσίᾳ ζωὴ μὰ κλείστηκε στὸ σπίτι του. Σπάνια κυκλοφοροῦσε. Καὶ στίς 5 Ἀπριλίου τοῦ 1868 πέθανε 80 χρονῶν. Ἡ κηδεία του ἐγένετο «μετὰ πάσης ἐκκλησιαστικῆς καὶ στρατιωτικῆς παρατάξεως» κι' ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα ἔγραφε γι' αὐτὸν στὴ νεκρολογία του: «Ἵπηρετήσας, ὡς πατριώτης ἀχραιφνῆς καὶ δραστήριος, καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα, προήχθη ἐπὶ τῆς προτέρας βασιλείας, ἥς διετέλεσε μέχρι πνοῆς ἐσχάτης πιστὸς φίλος. Πατήρ ἀγαθὸς καὶ φιλόστοργος, φίλος πιστὸς καὶ προσηνής, εἴλκυσε ζῶν τὴν ἀγάπην καὶ τὸν σεβασμὸν τῆς κοινωνίας»⁽⁵⁾.

Αὐτὸς ἦταν ὁ Θανάσης Λιδωρίκης.

Ἐπειδὴ ἀνάφερα στὴ βιογραφία τοῦ Λιδωρίκη τὴν κόρη του, γι' αὐτὸ θὰ γράψω δυὸ λόγια καὶ γι' αὐτή. Ἡ Πηνελόπη ἦταν τὸ δεύτερο παιδί του καὶ παντρεύτηκε στὰ 1858 τὸ νομάρχην Ἡλία Παπαηλιοπούλου. Ὅπως ὁ πατέρας τῆς μᾶς ἄφησε τὰ τόσο πολυτίμητα ἀπομνημονεύματα, ἔτσι καὶ κείνη στὰ 1898 μᾶς χάρισε τὸ ἀνώνυμο βιβλίον τῆς «Σελίδες τινες τῆς Ἱστορίας τοῦ βασιλέως Ὀθωνος». Εἶναι κι' αὐτὸ μοναδικὸ στὸ εἶδος του γιὰ τὴν ἐποχὴ τῆς, τὸν Ὀθωνα καὶ τὴν Ἀμαλία,

1. Γούδας Τόμ. Ζ' σελ. 356.
2. Παπαηλιοπούλου Σελ. 211.
3. Ἐφημ. Ἀυγὴ 8) 1859.
4. Ἐφημ. Αἰὼν 24) 8) 1859
5. Ἐφημ. Αἰὼν 11) 4) 1868.

και για τους παλατιανούς που μας περιγράφει και σήμερα έγινε ντοκουμέντο για κείνα τα χρόνια. Δεν παράλειψε ν' αναφέρει ακόμα και μερικά περιστατικά για την 'Επανάσταση. Κι' αν ο Λιδωρίκης μας έδωσε προσωπικές εντυπώσεις απ' τον 'Αλῆ πασά γιατί έζησε κοντά του δέκα χρόνια στην έμπιστευτική θέση του σφραγιδοφύλακα, κι' η Πηνελόπη το ίδιο. Γιατί κι' αυτή Κυρία των Τιμών της βασίλισσας 'Αμαλίας απ' το 1849 ως το 1858, έζησε κοντά της δέκα χρόνια, γνώρισε καλά τους βασιλιάδες και τους παλατιανούς που μας φανέρωσε ύστερα με ζωντάνια στο βιβλίο της. Δεν περιωρίστηκε μόνο στο ανώνυμο κείμενο βιβλίο της, αλλά γριά πιά 80 χρόνων, δημοσίευσε στην έφημερίδα των Κυριών απ' το 1903 ως τις αρχές του 1904 αρκετά άρθρα της σχετικά με τον 'Οθωνα και την 'Αμαλία και για διάφορες γυναίκες της εποχής της.

Η Πηνελόπη πέθανε στις 3 Αυγούστου του 1904 και δικαιολογημένα η Καλλιρρόη Παρρέν έγραψε γι' αυτή. «Εάν έζη είς άλλον τόπον και υπό διαφόρους κοινωνικάς και διωτικάς συνθήκας θά έμενε το όνομά της ως μιάς προσωπικότητας έξ εκείνων αι όποιαι δίδουν την άτομικήν σφραγίδα των είς την εποχήν των»⁽¹⁾.

* *

Και τώρα μερικά για τα απομνημονεύματα του Λιδωρίκη.

Το χειρόγραφο είχε την καλωσύνη να θέσει στη διάθεσή μου για δημοσίευση ο βουλευτής κ. Κώστας Λιδωρίκης που κληρονομικά ήρθε στα χέρια του.

Όλο το κείμενο είναι γραμμένο με το χέρι του Θανάτη Λιδωρίκη, με ολοκάθαρη γραφή γραμματισμένου ανθρώπου με σπάνιες διαγραφές και παραπομπές. Άγνωστο πότε έγραψε αλλά σίγουρα ύστερ' απ' την 'Επανάσταση.

Το κακό είναι ότι απ' το χειρόγραφο, το πολύτιμο αυτό χειρόγραφο, λείπουν αρκετά ενδιαμέσα μέρη. Έγραφε σε άραφες κόλλες και δεν αποκλείεται με τον καιρό να χάθηκαν μερικές σελίδες. Είναι όμως και σε πολλά μέρη ολόκληρα κομμάτια ψαλλιδισμένα. Να τα έκοψε ο ίδιος αργότερα, γιατί ήθελε ν' αφαιρέσει μέρη που δεν ταίριαζαν; Άγνωστο. Ο Βλαχογιάννης που κι' αυτός είδε κι' άντέγραψε το χειρόγραφο ⁽²⁾ χωρίς ποτέ να το χρησιμοποιήσει, γράφει σε σημείωση. «Έσχισμένα τεμάχια σκοπίμως» όμως αυτό δεν έπιβεβαιώνεται.

Η οίκογένειά του να ήθελε αργότερα να εξαφανίσει ώρισμένα τμήματα απ' το χειρόγραφο και γι' αυτό τα έκοψε; Ισχυρισμός απαράδεκτος. Τα παιδιά του Λιδωρίκη ήταν τόσο μορφωμένα και πνευματικοί άνθρωποι που αναγνωρίζοντας την ιστορική αξία, τα απομνημονεύματα του πατέρα τους θά τα είχαν σαν κειμήλια ιερά. Ο Νίκος Λιδωρίκης, διπλωματικός υπάλληλος κι' ύστερα γραμματέας του Σίνα, μπορούσε ποτέ να κάνει ένα τέτοιο; Κι' ο Άριστομένης βουλευτής και δικηγόρος; Όσο για την Πηνελόπη γι' αυτή θά έπρεπε να ήταν κάτι πιο πολύ από κειμήλια. Είναι όμως περίεργο πως στο βιβλίο της πουθενά δεν αναφέρει σχετικά με τ' απομνημονεύματα του πατέρα της παρά μόνο ότι τους διηγήθηκε.

Ο Άραβαντινός που στο έργο του για τον 'Αλῆ πασά, χρησιμοποίησε τα απομνημονεύματα του Λιδωρίκη γράφει. «Συνέταξεν ούτος απομνημονεύματα περί 'Αλῆ και της εποχής του, ών αποσπάσματά τινα, ευμενώς ανακοινωθέντα ήμιν υπό του επί θυγατρὶ γαμβροῦ του κ. 'Ηλ. Παπαηλιοπούλου, είδομεν και συνεβουλεύθημεν έν πολλοίς»⁽³⁾. «Όστε και τότε ακόμα ήταν κομμένα μερικά μέρη.

Φαίνεται λοιπόν ότι ο ίδιος ο συγγραφέας τα ψαλλίδισε γιατί είχε γραμμένα εκεί άσχετα με το θέμα του. Κι' αυτό συμπεραίνω γιατί όπου δεν μπορούσε να τα κόψει γιατί θά άχρήστευε και κείμενο, σώζονται λίγες ιδιωτικές σημειώσεις, που

1. Περ. 'Εφημερίς Κυριών 19) 9) 1904.

2. Βρίσκεται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους Α. Βλ. ΣΤ. 13.

3. Άραβαντινός. Σελ. 468 σημ. 4.

δὲν ἔχουν τὴ θέσιν τοὺς ἐδῶ, καὶ μερικοὶ στίχοι ('). Νὰ ἔγραφε τὰ χα τὶς ὥρες τῆς σχολῆς τοῦ ὁ Λιδωρίκης καὶ στίχους ἢ εἶναι ἄλλου;

Ἐγραψε τὰ ἀπομνημονεύματα ὅχι μὲ χρονολογικὴ σειρὰ μὰ λίγο ἀνακατεμένα. Γι' αὐτὸ ἀναγκάστηκα νὰ τὰ ταξινομήσω χρονολογικὰ καὶ νὰ τὰ χωρίσω σὲ ὀχτὼ τμήματα. Αὐτὴ εἶναι κι' ἡ μοναδική, ἀναπόφευκτη μετατροπὴ ποὺ ἔκανα στὸ χειρόγραφο.

Στ' ἀπομνημονεύματα δρῖσκεται μιὰ ἐπικεφαλίδα «περὶ Δημητρίου συνοδεύοντος Βλαχάβα» σθησμένη ὕμῳς ὕστερα. Τὸ κεφάλαιο αὐτὸ δὲ δρῆκαμε πούθενά. Εἶναι ἀδύνατον νὰ τὸ παράλειψε ὁ Λιδωρίκης τὸ τόσο ἐνδιαφέρον αὐτὸ μέρος γιὰ τὸ Βλαχάβα, ποὺ ὁ ἴδιος ἔζησε τὰ περιστατικά. Θὰ εἶναι κάποιον ἀπ' τὰ χαμένα μέρη τοῦ χειρογράφου.

Ἀπέφυγα νὰ σχολιάσω ἱστορικά, βασισμένος σὲ νεώτερες ἐρευνες, τὰ γραφόμενα ἀπ' τὸ Λιδωρίκη ἢ τὴ θέσιν ποὺ παίρνει πάνω σὲ διάφορα θέματα, ἀπὸ σεβασμὸ στὴ γνώμη του, σὰν αὐτόπτης, ποὺ ἔζησε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ποὺ μᾶς περιγράφει. Ἔτσι, ἀμόλευτο θὰ μπορούσα νὰ πῶ, παραδίδω τὸ κείμενον ἀπ' τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Λιδωρίκη, ποὺ θὰ μείνουν μιὰ σοβαρὴ ἱστορικὴ πηγὴ στὴ διδασκαλία τῆς Ἡπείρου καὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

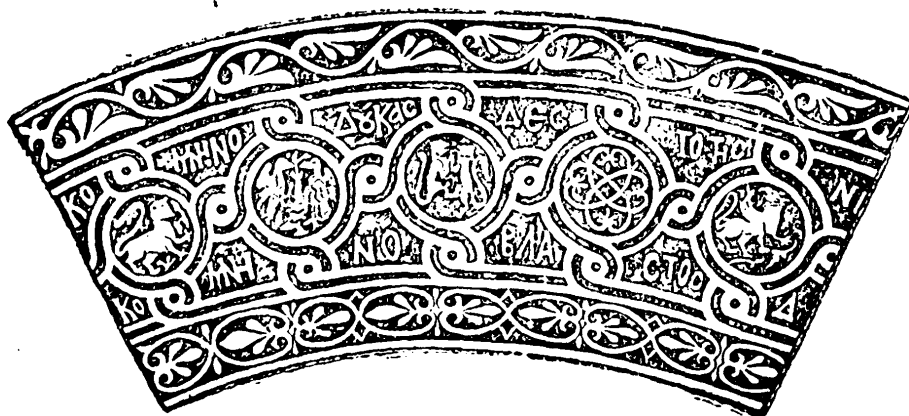
(Συνεχίζεται)

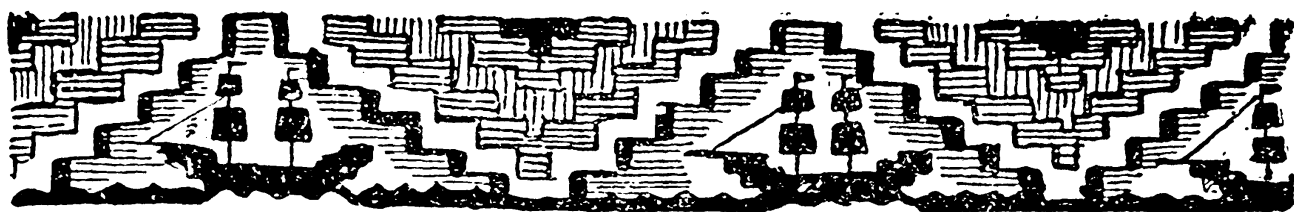
1. Ἀντιγράφω μερικοὺς μ' ἐπιφύλαξη:

«Οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς οἱ γλαυκοὶ
οἵτινες πρὶν ὥς ἡ αὐγὴ
τὸ σκότος διαλύει
διέλυον τὸν στεναγμόν».

Κι' ἄλλου:

«Τὸ κράτος μόνον τοῦ φωτός
κ' ὅτι αὐτὸ ὁ ἰσχυρὸς
τὰ πάντα ἀναστήσει.
Ἀπέτυχεν καὶ σὺ γελαῖς
μὲ τὰς γραφὰς τὰς ἱερὰς
μὲ τὴν φιλοσοφίαν...»

ΑΝΑΣΤ. Γ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ Δασολόγου,
τ. Βουλευτοῦ Ροδόπης

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΙ ΤΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ-ΗΠΕΙΡΟΥ*
ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΛΙΑΣΚΟΒΕΤΖΗ (ΛΕΠΤΟΚΑΡΥΑΣ)
1761-1836

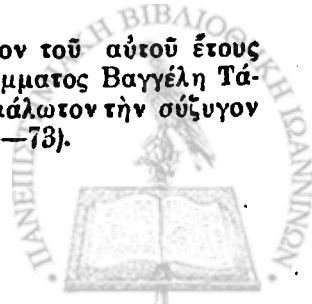
Ἡ μ. μήτηρ σας Βικτωρία (¹) ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος κλῶνος τῆς ἀρχοντικῆς οἰκογενείας Δημητ. Βακόλα καὶ τῆς ἰσ. τίμου καθ' ὅλα πολυκλῶνου οἰκογενείας Ἐξάρχου—Πολυζώη. Ὁ πάπος τῆς Βικτωρίας ἱατρὸς Δημ. Βακόλας (²) ἄρχοντας καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως, μεγάλης πείρας καὶ καταπληκτικῶν θεραπευτικῶν ἐπιτυχιῶν, εἶχε τὸ ἀρχοντικόν του ζωσμένον μὲ ἀνθῶνας, ὀπωροφόρα, πέργουλες, κυψέλας μελισσῶν καὶ αἰώθεν μὲ θαυμάσιον ἀμπελῶνα, εἰς τὴν ὑψηλοτέραν καὶ ὑγιεινεστέραν θέσιν, σήμερον ἐρείπια. Εἶχε δύο θυγατέρας τὴν μ. προμήτέρα σας καὶ τὴν κυρὰ Φροσύνην, ἀληθινὴν ἀρχόντισσαν, υἱοθέτησε τὸ πρῶτον ἄρρεν τῆς προμήτορός σας, τὸ ἀνέθρεψε καὶ τὸ τὸ ἐσπούδασεν εἰς Πάδουαν τῆς Ἰταλίας ἡγεμονικῶς. Ἦτο ὁ τύπος εὐπατρίδου καὶ διαπρεποῦς ἱατροῦ, φιλανθρώπου, ὁ μακαρίτης ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρός μου Γεώργιος Βακόλας, υἱὸς τοῦ ὁποίου εἶναι σήμερον ὁ ἐπίσης ἱατρὸς ἐν Ἰωαννίνοις Κωνσταντῖος Γεωργ. Βακόλας.

Ἡ οἰκογένεια ἀφ' ἐξέρου ἀδελφῶν Ἐξάρχου, συνεχίζει ὁ Ἰ. Δακόπουλος, ὑπῆρξεν ἡ εὐγενεστέρα οἰκογένεια Λιασκοβετζίου. Ἦλθε τὸ 1770 νομίζω ἐκ τῆς καταστραφείσης Μοσχοπόλεως μετὰ τὴν ἀτυχῇ ἐκβασιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ πολλοῦ Ἀλεξίου Ὁρλώφ ἐπὶ Αὐτοκρατορείας Αἰκατερίνης τῆς Ρωσσίας. Ἦσαν τέσσαρες ἀδελφοί. Ὁ εἰς μεταβὰς εἰς Καλκούταν ἐπλούτισε ὡς μεγαλέμπορος, ἔγινεν Ἀγγλος ὑπῆκοος καὶ ἐλθὼν ἐδῶ ἀπεκαλεῖτο *Μυλόρδος ἢ Κύρ Πανταζῆς*. Ἐφιλοξένησε εἰς τὸ ἀρχοντικόν του τὸν Πουκεβίλ καὶ τὸν Μουκτάρ Πασᾶν υἱὸν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, μὲ 80 σοβαρῆδες εἰς τὸν καθένα τῶν ὁποίων ἐδώρησε ἀπὸ ἓνα πούγγι φλωριά. Ὁ Ἀλῆς πρὸς κολακείαν τοῦ Μυλόρδου, καθ' ὃ Ἀγγλος ὑπῆκοος, ἔστειλε τὸν ἀρχιτέκτονα του καὶ κατεσκεύασε εἰς τὸ χωρίον θαυμάσιον Βενετσιάνικον Ὀντᾶν εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ὁποίου σήμερον ἔχουν ἐγκαταστήσει ἀχυρῶνα, Ὁ ἴδιος Μυλόρδος ἐπερίμενε εἰς τὸ ἀρχοντικόν του καὶ τὸν Λόρδον Βύρωνα μεταβάντα εἰς Ζίτσαν Ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἦτο Διδάκτωρ τῆς ἱατρικῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης. Ὁ δεύτερος ἀδελφὸς ὑπῆρξεν πρέσβυς τῆς Ρουμανίας. Τὸ ἀγαλμὰ του ἴσταται ἔμπροσθεν τοῦ περικαλλοῦς κτιρίου «Ἀθήναιον» ἐν Βουκουρεστίῳ, Ἰονικοῦ ρυθμοῦ ἀπὸ κατάλευκον μάρμαρον, προοριζομένου διὰ διαλέξεις, ἐκθέσεις, συναυλίας κ.λ.π. Ὁ τρίτος

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου.

1. μήτηρ τῆς συζύγου μου.

2. Περὶ τοῦ Δημ. Βακόλα ὁ Ἰ. Λαμπρίδης γράφει: «Τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1886 συμμορία ἐξ ἐπτὰ ἀπαρτιζομένη καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ περιτρίματος Βαγγέλη Τάκου εἰσελάσασα εἰς Λιασκοβέτσιον καὶ μὴ δυνθθεῖσα νὰ ἀπαγάγῃ ὡς αἰχμάλωτον τὴν σύζυγον τοῦ Δημ. Βακόλα, ἐμπειρικοῦ ἱατροῦ, κατεκρεούργησαν αὐτήν». (Ζ.Β. 72—73).

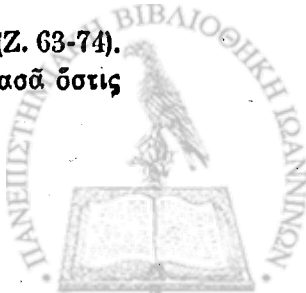
ἀδελφὸς μεγαλοκτηματίας ἐκρουμανισθεὶς ('). Τούτου τὸν υἱὸν στρατιωτικὸν ἀκόλουθον τῆς Ρουμανικῆς πρεσβείας ἐγνώρισα εἰς Βιέννην πρὸ ἐτῶν. Ὁ δὲ τελευταῖος ὁ Κυρ' Ἀναγνώστης, προσπάπος σας, ἀπωλέσας μεγάλην περιουσίαν εἰς Ρουμανίαν ἔμεινεν ἐδῶ, ὑφ' οὗ καὶ ὁ σύνδεσμος Ἐξάρχου—Βακόλα. Τέκνα τούτου ἦσαν ἡ εὐγενεστάτη θεία σας Ἑλισσάβητ, ὁ Χαρίτων ὁ Κουτλουμουσιανός, ὅστις ἔζησεν καὶ ἐτελεύτησεν εἰς Ἅγιον ὄρος ἀφοῦ ἐπὶ πενηκονταετίαν ὅλην ὑπηρετήσεν εἰς τὰς Μονὰς Βατοπεδίου καὶ Κουτλουμουσίου ὡς ἡγούμενος. Ὁ Χαρίτων ὑπῆρξεν καλόγηρος πολυμαθέστατος καὶ διπλωματικῆς ἱκανότητος οὐ τῆς τυχούσης, συντελέσας τὰ μέγιστα εἰς τὴν διατήρησιν τῆς Ἑλληνικότητος τοῦ Ἁγίου ὄρους καὶ ἀρνηθεὶς τὸ ποσὸν τῶν τριάντα ἑξ χιλιάδων χρυσῶν λιρῶν τὸ προσφερθὲν ὑπὸ τῆς Ρωσσίας διὰ τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ Ἁγίου ὄρους. Ὁ δὲ τρίτος ἦτο ὁ πάπος σας Ἰωάννης Ἐξάρχου. Τέκνα τοῦ τελευταίου τούτου ἦσαν οἱ ἀδελφοὶ τῆς μητρός σας, Γεωργάκης, Σπυρίδων, Χαρίλαος καὶ Ἀλέξανδρος τύποι ὠραίων νέων, εὐγενείας, ἀρχοντίας καὶ καλωσύνης, ὅλοι τῶρα εὐρισκόμενοι εἰς τὸ ὑπερπέραν.

Αἱ δὲ οἰκογένειαι Χριστοδούλου Μιχαὴλ (Σίτη), ἱατροῦ, προσπάπου σας καὶ προύχοντος, (μὲ φερμάνι καὶ νὰ κρεμοῦν τότε!) νουνεχοῦς καὶ ἐντίμου, Ἰωάν. Κ. Αἰδῆ καὶ Κ. Τσιότα ἠύρυναν τὸν γυναικονίτην τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου 1779 καὶ διεκόσμησαν ἐσωτερικῶς μὲ γλύπτην τοῦ τέμπλου ζωγράφον ἐκ Μοσχόπολεως. Ὁ θαυμάσιος ἄμβων ἀπὸ καρυδιὰ καὶ φίλδισι μὲ τὸν Βυζαντινὸν αἰτὸν εἰς τὸ μέσον εἶναι δῶρον τῶν ἀδελφῶν Ἐξάρχου...»

Διὰ τὴν οἰκογένειαν Ἐξάρχου καὶ τοὺς ἐκ Λιασκοβετσίου ἐμπειρικοὺς ἱατροὺς γράφει καὶ ὁ Ι. Λαμπρίδης ὡς κάτωθι: «Ἐπικερδὲς ἐπάγγελμα, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐπαινετὸν καθόλου, ὅπερ πολλοὶ Ζαγορίσιοι ἡσπάζοντο, ἦν τὸ τοῦ ἐμπειρικοῦ ἱατροῦ: Ὁ Rouquerville(²) ἐν πρώτῳ τόμῳ τῶν περιηγήσεων αὐτοῦ θεωρῶν τὸ Λιασκοβέτς ὡς τὸ κυρίως σχολεῖον τῶν ἐμπειρικῶν ἱατρῶν, ἐπαινεῖ αὐτοὺς ὡς ἀμιλλωμένους πρὸς τοὺς ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ ἐπιστήμονας Κεφαλλῆνας καὶ ὑπερακοντίζοντας αὐτοὺς ἐν ταῖς ἐγχειρίσεσι καταρρακτῶν, λιθοτομιῶν καὶ περιεσφιγμένων κηλῶν, εἰ καὶ πάντα ἀδασεῖς ἀνατομικῶν γνώσεων». Εἰς ὑποσημείωσιν δὲ (1) τῆς αὐτῆς σελίδος συνεχίζει. «Ἦσκουν δὲ τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν κατὰ τινὰ παράδοσιν ἀπὸ τοῦ 1670 καὶ ἐκαλοῦντο καθόλου μὲν Κομπογιαννῖται...ἐλάλουν ἰδίαν γλῶσσαν ἀκατάληπτον τοῖς ἄλλοις, εἶδος κορακιστικῆς καὶ ὠρμῶντο ἐκ τῶν χωρίων Λιασκοβέτς, Τσεπέλοβον...Ἐταιρίαι δὲ ἐκ τοιούτων ἀγυρτῶν μεταβαίνουσιν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Βουλγαρίας καὶ Θράκης καὶ τὰ πάντα ὑποσχόμενοι, οἱ πλεῖστοι δὲ ἐκ τούτων ἐκ Παπίγκου, Φραγγάδων καὶ Τσοντήλας ἐγένοντο παραίτιοι οὐ μικρᾶς τοῦ Ζαγορίου μομφῆς..Μὴ λησμονοῦμεν ὅμως νὰ προσθέσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι ἕτεροι ὁμότεχνοι τοῦ Χείρωνος καὶ Κενταύρου μονίμως εἰς τινὰ πόλιν ἢ χωρίον ἀποκαθιστάμενοι καὶ τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν μετὰ περισκέψεως μετερχόμενοι καὶ ὑπὸ τὴν ἔμφρονα ἱατροῦ ἐπιστήμονος ἐπιτήρησιν ὑποβαλλόμενοι, οὐ μόνον τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν πελατῶν αὐτῶν οὐδέποτε κατεγράσθησαν, ἀλλὰ διὰ τῆς φιλοτιμίας αὐτῶν καὶ τῆς φιλοπατρίας μυρίων εὐεργεσιῶν εἰς τε τοὺς συγγενεῖς αὐτῶν, τοὺς συνεγγωρίους καὶ τὴν πατρίδα παραίτιοι ἐγένοντο. Διεκρίθησαν δὲ μετὰ τούτων ὁ Πανταζῆς Ἐξάρχου ἐκ Λιασκοβέτς, οὗ ὁ υἱὸς Κωνσταντῖνος ὡς Ἀδριανοπολίτης ὑπὸ τοῦ Α. Γούδα (Π.Β.Τ.Γ. σ. 252) ἐκλειφθεὶς, παρακολουθήσας (1784) Φιλίππου πολίτας ἐμπόρους ροδελαίου εἰς Ἰνδίας προοδεύει καὶ ἀκμάζει (1792—1794), συνεργήσας καὶ πρὸς προαγωγὴν τῆς ὀρθοδοξίας ἐν Καλκούτῃ καὶ καταρτισμὸν Ἑλ-

1. Χριστόδουλος Ἐξάρχος βαθύπλουτος ἐν Μολδαυίᾳ, ἀλλὰ λίαν φιλάργυρος (Ζ. 63-74).

2. Γενικὸς Πρόξενος τῆς Γαλλίας εἰς Ἰωάννινα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ὅστις ἔγραψε τὰς γνωστὰς περιηγήσεις του ἀνά τὴν Ἑλλάδα.

ληνικῶν ἐκεῖ ἐμπορικῶν οἴκων, υἱὸς δὲ τούτου τῷ 1860 διηύθυνεν ἐκεῖ ἐμπορικὸν Δικαστήριον». (Ζ.Α. σ. 78—79).

Καὶ περαιτέρω ὁ Λαμπρίδης συνεχίζει: «...Ὁ Σάββας (Τσαούσης Βάγιας) κατ' αἴτησιν τοῦ Ἀλῆ ἐνυμφεύθη τὴν χήραν θυγατέρα τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει ἐμπειρικοῦ ἱατροῦ Πανταζῆ Ἐξάρχου Ἑλένης. Εἰς τοὺς γάμους τούτου, εἰς Λιασκοβέτς γενομένους, παρευρέθη καὶ ὁ Βελῆς... Ἀποθανόντος δὲ τοῦ συζύγου τῆς ἐπανῆλθε αὕτη μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς εἰς Λιασκοβέτς, οὗς βραδύτερον ἀπεκατέστησεν εἰς Νεγάδες· ἡ κόρη μάλιστα αὐτῆς ἐγένετο σύζυγος ἐγγόνου τινὸς τοῦ Χατζῆ Μάνθου ἐνὸς τῶν πλουσιωτέρων κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν. Προσθετέον δ' ἐνταῦθα, ὅτι ὁ ἀδελφὸς τῆς Ἑλένης, Κωνσταντῖνος, παρακολουθήσας Φιλιππουπολίτας εἰς Ἰνδίας, ἐμπορευομένους, προήχθη καὶ ἤκμασεν ἐν Καλκούτῃ, συνεργήσας τὰ μέγιστα πρὸς προαγωγὴν ἐκεῖ Ἑλληνικῶν οἴκων περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος (ΤΕΠΠΕΝΑ σελ. 34 ὑποσ. 1).

Ἀναφορικῶς μὲ τὸν Πανταζῆ Ἐξάρχου ἡ κυρ—Πανταζῆ—Μυλόρδον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὰ ἱστορικὰ κείμενα καὶ αἱ λοιπαὶ διαπιστώσεις εὐρίσκονται εἰς κάποιαν ἀντίφασιν. Διότι ὁ Β. Αὐδῆς καὶ Ι. Δακόπουλος ὁμιλοῦν περὶ Πανταζῆ Ἐξάρχου μεγαλεμπόρου πλουτίσαντος εἰς Καλκούταν κλπ., ὁ Ἰ. Λαμπρίδης ἀναφέρει ὅτι ὁ Πανταζῆς Ἐξάρχου διεκρίθη ὡς ἐμπειρικὸς ἱατρός ἐν Φιλιππουπόλει ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος ἐγκατασταθεὶς (1784) εἰς Καλκούταν προσόδευσεν καὶ ἤκμασεν ἐκεῖ (1792—1794) ὡς ἔμπορος. Ὁ αὐτὸς Λαμπρίδης ἄλλοῦ πάλιν διὰ τὸν Κων. Ἐξάρχου γράφει τὸ ἑξῆς: «...πρὸς τὸν Λιασκοβετσινὸν Κων. Ἐξάρχου καταφυγὼν (1815—1817) ὁ ἐν Κουκούλῃ Πέτρος Πρωτόπαπας εὐτυχῶς πρὸς ἐμφύτευσιν τῶν Ἑλλήν. γραμμάτων εἰργάσθη εἰς Ἰνδίας...» (Ζ.Α. σ. 76). Κατὰ τὸν ἴδιον Λαμπρίδην ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου διηύθυνε εἰς Καλκούταν (1860) ἐμπορικὸν δικαστήριον.

Ἀφ' ἑτέρου ὁ Ἰ. Δακόπουλος τὸν (ἀνώνυμον) υἱὸν τοῦ Πανταζῆ Ἐξάρχου τοποθετεῖ ὡς Διδάκτορα τῆς ἱατρικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ὁξφόρδης.

Ἐκ τῶν παρατιθεμένων ὧδε ἐγγράφων τῆς χώρας τοῦ Λιασκοβέτς τὸ ὄνομα Πανταζῆς Ἐξάρχου ἀναφέρεται εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 3 καὶ 4 ἐγγράφα τοῦ ἔτους 1795 καὶ 14 τοῦ ἔτους 1832, πλὴν ὅμως αἱ καθ' ὅλα ὅμοιαι ὑπογραφαὶ τοῦ Πανταζῆ Ἐξάρχου εἰς τὰ δύο πρῶτα ἐγγράφα οὐδὲν ὅμως ὁμοιάζουν μὲ τὴν ὑπογραφήν τοῦ τελευταίου (1832).

Τὸ Λιασκοβέτσι ἐκάη τὸ 1912 ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἀπὸ δὲ τοὺς Γερμανοὺς τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1943 διὰ δευτέραν φορὰν.

III. ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΛΙΑΣΚΟΒΕΤΣ 1761—1836

1

(0.31 μ. Χ. 0.21 μ. εἰς φύλλον)

[1761] † δηλ⁽¹⁾ τῆς παρούσης ὁμολογίας καὶ καθολικῆς ἀποδείξεως τὴν σίμερον φανερόνομαι καὶ ὁμολογοῦμαι ἐμῇς ἡ χώρα μικρὴ καὶ μεγάλοι πῶς ἐπουλήσασμαι τὸ σπῖτοι του σταύρου τοῦ δέμου με τὸ να χρεωστοῦσε ἀσπρα⁽²⁾ τῆς χώρας

1. Εἰς τὰ ἐγγράφα κρατῶ τὴν ὀρθογραφίαν καὶ σύνταξιν, ὅπως ἀκριβῶς τὴν ἔχουν τὰ παλαιὰ κείμενα.

2. Ἀσπρα=μικρὰ ἀργυρὰ νομίσματα τὰ ὅποια οὐδὲν ἄλλο διακριτικὸν εἶχον πλὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ Σουλτάνου. Ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις τῶν ἀσπρων κατὰ τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα ἦτο τεραστία. Οὕτω τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ σιτάρι ἐτιμᾶτο ἕξ ἀσπρα τὸ κιλὸ (22 ὀκάδες), ἓνα ἀσπρον=15 αὐγά καὶ 10 ἀσπρα=ἓνα κατοίκι. (Βλ. Μνημεῖα Μακεδ. ἱστορίας Κ.Α. Μέγριου).

και το ἔδοσθαι τοῦ χριστόδουλου ἰοῦ τοῦ μίχου δηὰ ας/λλ(¹)—100—γερα ἦγουν γροσια εκατω γερά τῷ σπιτι με ἀνμπέλη καὶ χοραφθα ὕγουν οπου καὶ αν ἐπατησεν το ποδάρι του σταύρου νὰ πατήσι καὶ ὁ ἄνωθεν χριστόδουλος νὰ ἦναι νικοκύρης ὡς βωῦλται. το παρὼν σπίτη ἔχοι γιτώνοι ἡς σιὸ ἀπάνου μερος το χρίστο φρανκω και απο κατου τὸν τρατάφηλων τοῦ παπαχριστου το δὲ δεξιὼν μέρος τὸ χρίστο πολήσπορον καὶ τὸ αλο μερος τα πεδηα του γιαννη μουροῦκοι καὶ να μην ἔχοι καμίαν πύραξιν απο τινῶν ἢ και αν τήχοι καηῆς χροφελήωτις των ανωθεν ὡσπιτίου να ἔχομαι ναποκριθούμαι ἐμῆς ἢ χώρα καὶ δηα τουτω ἔδωσθαι τὴν παρούσα μας ὁμολογίαν ἡς χυρας του ανωθεν χριστόδουλων ἰῶν του μίχου ἡς ενδεξιν καὶ ασφαλῆαν.

επολ ετοι—1761—εἵανουαρήου ισι (16)

† σακελαριος παπαχροῆστος ιερεὺς βεβεῶ τ' ἄνωθεν

† αναστασιος ιερεὺς βεβεῶνω

† παπαχρίστος βεβεόνο

† παπανηκὸ δημος βεβεόνο

† χιστος ζότου βεβεόνο

† παναγιότης κιᾱλες βεβεονο

† μανθος σακελαρίου βεβαιόνο

† ... παπαναστάση βεβε(ο)ν(ο).

† αλεξῆς σταθη βεβεονο

Ἐπὶ τῆς ράχεως ἄνω τοῦ φύλλου Ιβ φέρεται διὰ μεταγενεστέρως γραφῆς 19ου αἰῶνος ἢ κάτωθι σημείωσις: «πρῶτο χουτζέτι (²) οἰκίας».

Ἡ ὡς ἄνω ὁμολογία, ἥτοι ἐπίσημον ἔγγραφον τῆς αὐτοδιοικουμένης Κοινοῦτης, ἀφορᾷ ἐκποίησιν διὰ πλειοδοτικῆς δημοπρασίας τῆς οἰκίας τοῦ Σταύρου Δήμου καὶ μεταβίβασιν αὐτῆς εἰς τὸν Χριστόδουλον υἱὸν τοῦ Μίχου (Χριστόδουλον Μιχαὴλ Σίτη) πρὸς ἀπόσβεσιν ὀφειλῆς τοῦ πρώτου πρὸς τὴν χώραν ἀσλανίων ἑκατὸν=100 γροσίων. Τὴν ὁμολογίαν αὐτὴν ὑπογράφουν οἱ κάτοικοι, οἱ ὅποιοι καὶ θὰ παρακολουθήσουν εἰς τὴν πιστὴν αὐτῆς ἐκτέλεσιν.

Ὁ Β. Αὐδῆς διὰ τὸ ἐν λόγῳ ἔγγραφον ἐκφράζει μικρὰς ἀμφιβολίας, ὅτι τυχὸν τοῦτο ἐνδέχεται νὰ ἀφορᾷ πωληθεῖσαν οἰκίαν εἰς Χριστόδουλον Μιχαὴλ (Σίτην) εἰς Μοσχόπολιν καὶ ὄχι εἰς Λιασκοβέτσι, ἐπεὶ δὲ ἀναγράφει τὸν τόπον συντάξεώς του, τὰ δὲ ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενα ὀνόματα συνοριτῶν καὶ μαρτύρων δὲν συναντῶνται εἰς μεταγενέστερα ἔγγραφα. Ὁ ἴδιος λέγει ὅτι εἶναι ἄγνωστον ποῖον ἀκριβῶς ἔτος ἐγκατεστάθησαν εἰς Λιασκοβέτση αἱ ἐκ Μοσχοπόλεως ἑξ οἰκογένειαι. Διότι ναὶ μὲν ἡ τελικὴ καταστροφή τῆς Μοσχοπόλεως συνετελέσθη τὸ 1769 οὐχ' ἦτον ὅμως αὕτη εἶχεν ὑποστῆ παρὰ τῶν Τουρκαλβανῶν καὶ πολλὰς ἄλλας ἐπιδρομὰς καὶ λεηλασίας πρὸ τοῦ 1769.

Καθ' ἡμᾶς ἡ παράλειψις τοῦ τόπου τῆς συντάξεως τοῦ ἔγγραφου ὀφείλεται μᾶλλον εἰς ἀβλεψίαν τοῦ συντάκτου. Ἐνδέχεται νὰ μὴν ἦλθον ταυτοχρόνως αἱ ἀναφερόμεναι ἑξ οἰκογένειαι εἰς Λιασκοβέτση, διότι καὶ ὁ Ι. Λαμπρίδης ἀναφέρει ὅτι «προσῆλθον (1732) ἕτεραι (οἰκογένειαι) οἷον ἢ οἰκογένεια Ἐξάρχου»... Ἡ ἀφίξις ὅμως τῆς οἰκογενείας Χριστοδούλου Μιχαὴλ (Σίτη) ἀναμφιβόλως εἶχε συνετελεσθῆ ὀλίγον πρὸ τοῦ 1761, ἥτοι ὀλίγον πρὸ τῆς ἀγορᾶς τῆς οἰκίας. Ἡ μεταγενεστέρως ἄλλως τε γραφὴ ἐπὶ τῆς ράχεως Ιβ φύλλου «πρῶτο χουτζέτι οἰκίας» ἀφίνει νὰ νοηθῇ ὅτι μὲ τὸ χουτζέτι αὐτὸ ἀρχίζει νέο, νοικοκυριὸ εἰς Λιασκοβέτση. Οὐδὲ εἶναι νοητὸν νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι ὁ Χριστόδουλος Μιχαὴλ ἐκ τῶν προυχόντων τῆς Μοσχοπόλεως θὰ διέσωζε καὶ θὰ διεφύλαττε ἓνα μόνον τίτλον καὶ τοῦτον ἄχρηστον ἐκ τοῦ συνόλου τῶν περιουσιακῶν αὐτοῦ στοιχείων τῆς Μοσχοπόλεως! Ἐξ ἄλλου μεταξὺ τοῦ πρώτου αὐτοῦ ἔγγραφου 1761 καὶ τοῦ δευτέρου 1795 μεσολαβοῦν 34

1. Ας/λλ, ἀσλάνια=Ὁλλανδικὸν νόμισμα ἰσοδυναμοῦν μὲ 80 ἄσπρα. Τὰ ἀσλάνια εἰλον ἀπὸ τὸ ἐν μέρος λέοντα καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάσθησαν ἀσλάνια ἐκ τῆς Τουρκικῆς λέξεως ἀσλάν=λέων. (Βλ. Μνημεῖα Μακεδ. ἱστορίας Κ.Δ. Μέρτζιου).

2. Χουτζέτι=Τίτλος ἰδιοκτησίας.

ἔτη, καθ' ἃ ἡ γενεὰ τοῦ 1761 εἶχε παρέλθει πλέον. Οὐχ' ἦττον μὲ τὸ ἐπώνυμον Δήμου, μὲ τὸ ὁποῖον ἐμφανίζεται ὁ χρεώστης τῆς χώρας οὕτινος ἐπωλήθη ἡ οἰκία ἐμφανίζονται εἰς τρία κατωτέρω ἔγγραφα καὶ ἄλλα ἄτομα ἐν Λιασκοβετσίῳ.

Ὁ Χριστόδουλος υἱὸς τοῦ Μ'χου εἶναι ὁ εἰς τὰ ἐτόμενα ἔγγραφα ὑπογράφόμενος ὡς Χριστόδουλος Μ'χαῖλ ἐμπερὸς ἰατροῦ τὸ ἐπάγγελμα. Εἶναι ὁ ἐκ Μοσχοπόλεως μετωκίσας πρὸ τοῦ 1761 ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας Σίτη μιᾶς τῶν εἰς Λιασκοβέτση ἐγκατασταθεισῶν ἑξ οἰκογενειῶν.

Τὴν παρῶλεψιν τοῦ οἰκογενειακοῦ ὀνόματος—Σίτης—ὁ Β. Αὐδῆς εἰς ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τὸν ὑποφαινόμενον δικαιολογεῖ ὡς ἑξῆς: «Συνήθως τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶε διότι μερικὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα ἦσαν κακόηχα ἢ προσβλητικὰ (Στραβογιώργος, Γκαβαργύρης) ἢ χάριν συντομίας ἢ καὶ λόγῳ ἐπιδράσεως ἐκ τῶν Τουρκικῶν ὀνομάτων, (Χασὰν Μ'χμέτ, Ἀλῆ Ρετζέπ) ὑπογράφονται μόνον μὲ τὸ κύριον ὄνομα (βαπτιστικὸν) καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς». Υἱὸς τοῦ Χριστοδούλου (Σίτη) ἦτο ὁ ὑπογράφων τὸ ὑπ' ἀριθ. 6 ἔγγραφον Γεώργιος Χριστοδούλου (Σίτης) τούτου δὲ υἱὸς ἦτο ὁ μετέπειτα βεκύλης Λιασκοβετσίου περὶ οὗ τὰ ὑλ' ἀριθ. 13, 14 καὶ 15 ἔγγραφα, ὅστις καὶ πρῶτος ἐχρησιμοποίησε τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Σίτης (Κωνσταντῖνος Γεωργίου Σίτης).

2

(0.15X0.22 εἰς φύλλον)

[1794] † ἱερεῖς οἱ ψάλλοντές εἰς Λιασκοβέτση⁽¹⁾, καὶ προεσιῶτες τῆς χώρας αὐτῆς, χάρις εἰη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ. λαμβάνοντες τὸ παρόν μας νὰ ἐξετάσητε τὸν Χριστόδουλον μετὰ τῆς νύμφης αὐτοῦ, νὰ πάρη ὅσον προικεῖον ἔφερεν ἀπὸ τοὺς γονεῖς τῆς καὶ ἀπὸ ὅσα ἄλλα φορέματα τῆς ἔδωσαν ὕστερα ὅσα εὔρεθούν καὶ καθὼς εὔρεθούν ἐκεῖνα νὰ πάρη, τὰ δὲ κεράσματα μὲ τὸ νὰ μὴν ἔφερεν ἀπὸ τὴν χώραν τῆς δωρεαῖς, καὶ μόνον ἔλαβεν καὶ τῆς ἐχάρησαν ἀπὸ τὸ Λιασκοβέτση, αὐτὰ ὅλα νὰ τὰ διαμοιράζουσιν εἰς τὴν μέση. καὶ τὰ τζαπράκια τῆς ἐκεῖ ὅπου τὰ ἔδωσε νὰ τὰ λάβῃ. καὶ διὰ τὸ κορίτζι ἐπειδὴ καὶ ἔφυγεν ἄνευ ἀδείας τοῦ Πενθεροῦ τῆς ἀπὸ τὸ ὁσιπτιον χωρὶς νὰ περάσῃ ὁ πένθιμος χρόνος νὰ μείνῃ εἰς τὸν Χριστόδουλον τὸν πάμπαν τῆς. κατ' αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν νὰ τὴν διορθώσητε, χωρὶς νὰ παρασαλεύσῃ οὔτε τὸ ἓνα μέρος οὔτε τὸ ἄλλο, καὶ ὅποιον παρακούουν νὰ μᾶς τὸ φανερώσητε νὰ τὸν παιδεύσωμεν χωρὶς ἄλλο, ἐκκλησιαστικῶς ἑξ ἀποφάσεως. Ἀψ' ἡδ μαῖου κδ (1794 Μαῖου 24).

Ὁ Ἰωαννίνων Μακάριος

(ὑπογραφή)

Τὸ ἐν λόγῳ ἐπισκοπικὸν γράμμα ἀπευθυνόμενον πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ προεστοὺς τοῦ Λιασκοβετζίου συνιστᾷ καὶ ὑποδεικνύει τὸν τρόπον τοῦ διακανονισμοῦ ἰδιωτικῆς φύσεως διαφορᾶς ἀναφνεΐσης μεταξὺ Χριστοδούλου (υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου Μπαρδάκη) καὶ τῆς νύμφης αὐτοῦ. Ἡ παρέμβασις αὐτὴ φαίνεται ὅτι προεκλήθη κατόπιν παραπόνων τοῦ ἐνὸς τῶν διαδίκων.

1. Λιασκοβέτση=Τὸ ὄνομα Λιασκοβέτση φέρεται μὲ τὴν κατάληξιν τζη μέχρι τοῦ ἔτους 1860 περίπου εἰς πᾶσαν ἐπίσημον καὶ ἰδιωτικὴν ἀλληλογροφίαν. Μετὰ τὸ 1860 τὴν κατάληξιν τζη ἀντικαθιστᾷ ἡ κατάληξις τσι καὶ οὕτω τὸ Λιασκοβέτση γράφεται Λιασκοβέτσι ἢ Λιασκοβέτσιον μέχρι τῆς ἀτελευθερώσεως τῆς Ἡπείρου ὅτε τὸ Λιασκοβέτσι ἔλαβεν τὸ ὄνομα Λεπτοκαρυά. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἡ κατάληξις τζη εἶχεν ἀντικαταστήσῃ τὴν κατάληξιν τσι καὶ εἰς ἄλλας λέξεις ὡς π.χ. ἑτзи ἀντὶ ἑτσι, κορίτзи ἀντὶ κορίτσι κ.λ.π. Ὁ Ἰ. Λαμπρίδης εἰς τὰ Ἡπειρ. Μελετήματά του κάμνει χρῆσιν συχνότερον τοῦ Σλαβικοῦ ὀνόματος Λιασκοβέτς.

3

(0.18X0.27 εἰς φύλλα 2.)

Ὁ Ἰωαννῶν Μακάριος ἐπιβεβαιοῦ
(ὑπογραφή)

[1795] διὰ τοῦ παρόντος γράματος δηλοποιῆτε ὅτι ἀποθανόντος τοῦ υἱοῦ μου
κωνσταντίνου ἀφίσην μίαν θυγατέρα ὀνόματι βασιλικὴν ἀνήλικον καὶ στοχαζόμενος
κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τὸ ἄωρον τοῦ θανάτου ἔκκρινα εὐλογον, μὲ τὸ νὰ μὴν ἦτον
χορισμένος ὁ υἱός μου κωνσταντῆρος ἀπὸ ἐμέ, νὰ ξεχορίσω τὸ μερίδιον τοῦ ἀποθα-
νοντος υἱοῦ μου διὰ νὰ τὸ ἔχι ἡς στήν ἐξουσίαν τῆς ἱερῆς βασιλικῆς ἐγγονίας μου
καὶ τὴν δίδω ας/λλ 500 ἡτῆ πεντακόσια νὰ ἀγοράσι σπῆτι καὶ ἂν δὲν ἤθελε εὔρεθι
σπῆτη ἔτημο νὰ ἀγοράσι τῆς δῆδο τὸ ἀργαστύρι μὲ τὸν τόπο ὅς τὸ παλοῦκι τὸ μισο
τὸ ἄλόνι ἀκρι καὶ ἄκρι τὸ μισὸ τις ἀφίνο καὶ ἄσπρα ναυτιάσι τὸ ἀργαστίρι σπῆτη
ας/λλ 400 ἡτοι ἀσλάνια τετρακόσια. καὶ ἂν πάρει ἄλόν σπῆτη νὰ ἔχι καὶ μία αχερόνα
τὴν ἔξο πρὸς τὴ σιράτα καὶ ἂν πάρει τὸ ἀργαστύρι καλήβα νὰ μὴν πάρει ἔτη τῆς
δῆδο τὸ χοράφι στοῦ τιγαράνι στον κέδρο μαζὶ με τα πλάγια. τὸ χοράφι στου λη-
βάιτση. τὸ χοράφι στου φερειζέτου μὲ τον τόπο του αποπανου. τὸ ἀνπέλη στυμιᾶσα
με τὸ χοράφι ἀποκάτου. χάλκομα ὀκάδες δέκα δηο βαένια ἀπο τεσερες σίκλες⁽¹⁾ ἔταν
ἀπο τα παλεὰ καὶ ἓνα κενούρι βαρέλα δια ρακὶ μεχρι μία, τάλαρο⁽²⁾ διὰ σταφήλια
ἓναν. καδὴ δια τὸ μούστο ἀπο ταδίο ἓνα. τὸ αλευροανπάροι που ἔχο στὸ σπῆτι. ἓνα
διχέλη. ἓνα τζαπὴ ἓνα τζεκούρι μιὰ βοντζέλα δια νερό. μία καρσέλα⁽³⁾ ἓνα σκαφίδι
ἐν πλαστύρι. μία πιροστινά. ἓνα παγούρι. ἐν καντήλι γενέτικο. δῆο σακυα. δύο γιαν-
πολες⁽⁴⁾ ἓνα σάησμα⁽⁵⁾ ἐν γιοργάνι⁽⁶⁾ ματογαλάζιο αστάρι. καινούρια. τρία προσκέ-
βαλα ἐν στρομα βανπακερινὸ ἓνα ἀντερι⁽⁷⁾ καινούριο φυτιλὴ δηο ἀλατσαδες κόκινι
ἀπο οχτὸ πήχες. μιὰ ζονα δια τζοπρακία⁽⁸⁾. τζοπρακία ἀργιρὰ δύο καὶ τομικρο
ὁποῦ φορεῖ ἐν μεταξοτὸ πουκάμισο πουρουτζούκι⁽⁹⁾. ἐν λινὸ πανὶ χιρίσιο πήχες τρι-
ανταεξ ἐν μουκατέμι καλὸ ἐν δαχτηλήδῃ χρυσὸ ἀκομι καὶ τον λαχανοκυπο στο σό-
ποτο. ἔτοι καὶ γρόσια ἕκατὸ δια τίποτες φορεματα. εἰς δὲ τὴν ληπὴν περιουσίαν μου
κυνιτὴν καὶ ἀκίνιτον εἶνε νικοκύρις ὁ υἱός μου ὁ γεωργιος καὶ αὐτὸς νὰ κάμι τα ψι-
χικα μου μνημοσινα καθὸς καὶ στήν διαθήκην μου διορίζω καὶ τηνας νὰ μὴν ἐνο-
χλήσι οὔτε τον γεώργιον οὔτε τὴν βασιλικὴν δηὸ ἐγενετο τὸ παρον γραμα ἠπογεγρα-
μένο τῇ υἱία μου χρυρὶ καὶ σφραγίδι καὶ μαρτηριμένον ἀπο τοὺς κάτοθεν ἀξιόπη-
στους μαρτηρας καὶ ἔδοθι ἡς χηρας τῆς ἐγγονίας μου βυσιλικίς.

ἐπὶ εἰσι 1795: οκτομβρίου α(Ι)

Χριστοδουλος Μιχαὴλ βεβεόνω

(σφραγὶς † Χριστόδουλος Μίχου)

κωνσταντῆς ἀθανασίου μαρτηρὸ
ἰωάννης ἱερεὺς μαρτυρὸ
παπαχριστόδουλος μαρτιρὸ
κωνσταντῆς χρίστου στεφανῆ μαρτυρὸ
κωνσταντῆς θεμελῆ μαρτυρὸ
γεώργιος ἰωάννου μαρτυρὸ

κωνσταντῆς φρίτζιος μαρτηρὸ
γιαννάκις κωνσταντῆ μαρτυρὸ
πανταζὶς μανθου μαρτυρὸ
πανταζὴ ἑξάρχου μαρτυρὸ
κωνσταντῆς πανταζὴ μαρτυρὸ
ἰωάννης νικολαου μαρτυρὸ

1. Σίκλος ἢ σίκλα=Κουβᾶς πρὸς ἀντλήσιν καὶ μέτρον διὰ τὰ κρασιά, ὡς ἐνταῦθα.
2. Τάλαρος=βαρέλι ἀνοικτὸ ἄνωθεν.
3. Καρσέλα=κασέλα. σεντοῦκι, μπαούλον.
4. Γιόμπολες=βελέντζες.
5. Σάησμα=στρωσίδι χονδρὸ ἀπὸ τραγόμαλλο.
6. Γιοργάνι=Ἐφάπλωμα.
7. Ἀντερι=ντουλαμᾶς (ἐνδυμασία ἀνδρική, ἀνοικτὴ ἔμπροσθεν).
8. Τζοπρακία ἢ τζαπρακία=θυλίκια ζώνης μεγάλη, στρογγυλά, ἀργυρὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.
9. Πουρουτζούκι=ὑφαντὸ ὑφασμα ἀραχνοῦφαντο μεταξωτό.

Ἀνωθεν τοῦ φύλλου Ια φέρεται διὰ μεταγενεστέρως χειρὸς καὶ δι' ἄλλης μελάνης ἢ σημείωσις: «Χριστοῦ. Μιχαὴλ=πάπος τοῦ πάπου μου. Κ. Σίτης 1891 Κ. Σίτης».

Τὸ ὡς ἄνω ἐπίσημον γράμμα ἐπέχει θέσιν κανονικῆς διαθήκης ὑπογραφομένης ἀπὸ τὸν διαθέτην Χριστόδουλον Μιχαὴλ (Σίτην) καὶ ἐπιμαρτυρομένης πρὸς μεγαλυτέραν ἐγκυρότητα καὶ διὰ τῶν ὑπογραφῶν δώδεκα συγχωριανῶν του. Ἡ διαθήκη ἐπιβεβαιοῦται προσθέτως καὶ ἀπὸ τὸν Μητροπολίτην Ἰωαννίνων Μακάριον, ὁ δὲ δ.αθέτης παρὰ τὴν ιδιόχειρον ὑπογραφὴν του σφραγίζει αὐτὴν καὶ διὰ τῆς ἀτομικῆς του σφραγίδος.

4

(0.18X0.27 εἰς φύλλα 2)

Ὁ Ἰωαννίνων Μακάριος ἐπιβεβαίωσι

(ὑπογραφή)

[1795] τὴν σήμερον ἐγὼ ὁ ἐν αμαρτολῆς ἐλάχιστος δοῦλος τοῦ Θεοῦ χριστόδουλος ἔχον κατα νοῦν το πᾶσιν ἀνθρώποις κυνὸν καὶ ἀφενκτον χρέος καὶ φοβούμενος τὴν τοῦ θανάτου ἀδηλον ἔλευσιν μὴ ὡς κλέπτῃς ἐννικί, ἐλθὼν ἀποχορίσιμε τῆς συγγενείας μου. καὶ τον ματεον καὶ φθαρόν τούτον ἀνέτοιμον ὄντα τῆς περι τὴν ψυχὴν οὐ ἦτο ἀνθρώδ(;) το οὕτως ἐν ἐκύνι τῇ αποφασί μου ἡμέρα τε καὶ ὄρα διω κα μενο καὶ μοι κατα νουν θεμενος τα εν εβαγγελῆς ἱερὰ λόγια τὸ γριγοριτε κα προσευχeste ὅτι ουκ ὑδατε τὴν ἡμέρα καὶ τὴν ὄρα. ἐνὶ ὁ νὸς του ἀνθρώπου ἔρχεται ἡδι ληπον καγὸ ταῦτα πάντα κατα νοῦν θέμενος καὶ ἡγηγῆς ὢν καθόλον το σόμα ἔκρινα εὐλογον να σιμιόσο ἡς στὴν παρούσαν μου διαθήκην καὶ νὰ διορίσο πᾶσαν μου τὴν περιουσία μου κυνητὴν καὶ ἀκύνητην ἡς στον ἴων μου τον γεόργιον καὶ αὐτὸς να καμῇ τα ψυχικὰ μου μνημοσυνα καὶ ελεημοσύνας καθὸς δημορίζο. ἐν πρώτης του ἀρχιερέως ἀσλανία ἡκοσιπέντε, ἡς στο σχολίον τῆς χώρας μου ἀσλανία πενήντα ἡς στὴν ἐκκλησία διὰ τὸν τεμπλο ἀσλανία πενήντα, στον ἅγιον τάφο ἀσλανία πενήντα ἡς στο σινα ὄρος ἀσλανία δέκα, ἐλεημοσύνη ἡς πτοχοὺς ἀσ/λλ ὀγδοηντα ἡς σαρανταλήτουργα καὶ ψάλτικα—ἀσλανία ἑκατό, τῆς θηγάτρὸς μου σταμάτος ἀσλανία διακόσια πανὴ χρηρίσιο πῆχης τριάνταεξ. ἡ δὲ ἡ ἐγγονίαν μου βασιλικὴν νὰ παρῇ κατὰ τὸ γράμμα μου ὅπου τῆς ἐδόσα. καθὸς διὰλαμβάνι ἕνα πρὸς ἕνα. αὐτὰ ὡλα ὅπου γράφο ἡς τὴν παρούσαν μου διαθήκην καὶ εἰς τὸ γράμμα τις βασιλικὴν νὰ τὰ ἀποκριθὶ ὁ γεοργιος χορὶς καμίαν πρόφασιν καθὸς ἐγὼ τὸν ἀφισα νικοκύριν εἰς τὴν ἐπήληπτην περιουσίαν μου ὅλην κυνιτὴν καὶ ἀκύνιτόν με ευχὴν καὶ εὐλογίαν παρὰ Θεοῦ ἀκόμι μαζί με τὸν γεόργιον ἀφήγο ἐπητρόπους καὶ ταδέλφια μου. 1795 ὀκτομβριῶν α Χριστόδουλος μιχαὴλ βεβεόντο.

(σφραγὶς + Χριστόδουλος Μίχου)

πανταζῆς ἑξαρχος	μαρτυρὸ
κωσταντὴ χρίστου στεφάνη	μαρτυρὸ
κωνσταντῆς θεμελη	μαρτηρὸ
γηνάκης κωνσταντὴ	μαρτυρὸ
κωσταντὴ ἀθανασίου	μαρτυρὸ
ιωαννὶς ἱερεὶς	μαρτυρὸ
πανταζῆς μανθου	μαρτηρῶ
γεωργιος ἰωαννου	μαρτηρῶ
Κωνσταντῖνος φίτιδος	μαρτηρῶ

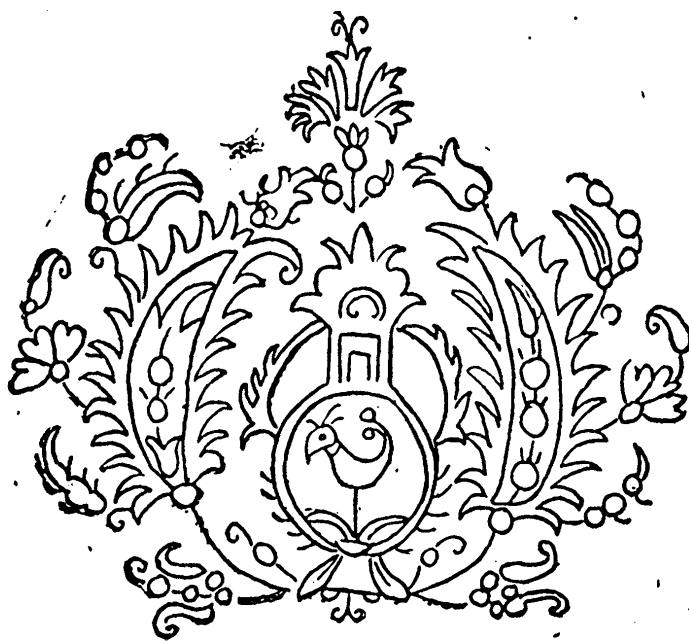
Ὁ αὐτὸς Χριστόδουλος Μιχαὴλ (Σίτης) τὴν ἰδίαν ἡμέραν φέρεται συντάξας

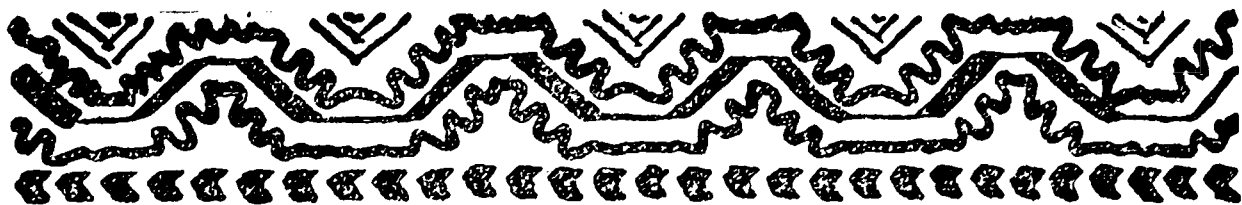

καὶ δευτέραν συμπληρωματικὴν τῆς πρώτης διαθήκην ἐπιβεβαιουμένην καὶ ταύτην παρὰ τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων καὶ ἐπιμαρτυρουμένην ἀπὸ δέκα κατοίκους Λιασκοβετζίου. Ἡ προηγουμένη διαθήκη ἔχει ὑπογραφῇ ἀπὸ δώδεκα κατοίκους οἱ δέκα τῶν ὁποίων ὑπογράφουν καὶ τὴν δευτέραν διαθήκην. Ὁ διαθέτης ὑπογράφει ἰδιοχείρως τὴν διαθήκην καὶ παραπλεύρως σφραγίζει αὐτὴν διὰ τῆς ἀτομικῆς του σφραγίδος.

Ἡ δευτέρα αὕτῃ διαθήκη συμπληροῖ τὴν προγενεστέραν κατὰ τὰ ἑξῆς σημεία. α) ἀφίνει διάφορα χρηματικὰ ποσὰ διὰ σκοποὺς ἱερῶν, κοινοφελεῖς καὶ φιλανθρωπικοὺς, δείγμα καὶ τοῦτο τῆς προσηλώσεως τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πρὸς τὴν θρησκείαν, τὴν κοινωνικὴν πρόνοιαν καὶ τὴν αὐτοδιοίκησιν καὶ β) μικρὸν μέρος τῆς κληρονομίας ἀφίνει καὶ εἰς τὴν θυγατέρα του Σιαμάταν.

(Συνεχίζεται)

ΣΠΥΡ. ΣΤΟΥΠΗ

ΠΛΑΤΩΝ ΠΕΤΡΙΔΗΣ

Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΪΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ

Ἀγνωστον ἂν θά πραγματοποιηθεῖ ποτὲ ἡ συγκέντρωσις ὅλων ἐκείνων τῶν στοιχείων ποῦ θά ἐμφανίζουν ἀνάγλυφα τὴν ἔκτασι τῆς ἡπειρωτικῆς συμβολῆς σ' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς ἀνά τὸ Πανελλήνιον. Ἐνα δηλαδὴ εἶδος ἡπειρωτικῆς ἐγκυκλοπαιδείας ποῦ θά συγκεντρῶσει ὅλους ἐκείνους τοὺς ἡπειρώτας γνωστοὺς καὶ ἀγνώστους μὲ τὴν καθ' ἑκάστον συμβολήν, σὰ γράμματα, τίς ἐπιστῆμες καὶ τέχνες, τὴν πολιτικὴν κ.τ.λ.

Εἴμεθα βέβαιοι ὅμως ὅτι, ἂν ὁλοκληρωθεῖ μιὰ τέτοια προσπάθεια, οἱ πρῶτοι ποῦ θά ἐκπλαγούν, μπροστὰ στὸ μέγεθος τῆς ἡπειρωτικῆς συμβολῆς ἐν συγκρίσει μὲ τὰ ἄλλα τμήματα τῆς ἐλληνικῆς πατρίδος, θά εἶναι αὐτοὶ οἱ Ἠπειρώτοι.

Αὐτὲς τίς σκέψεις μᾶς ἔφερε ἡ ἀγγελθεῖσα ὁλοκλήρωσις τοῦ Α'. τόμου τῆς Ἠπειρωτικῆς ἀνθολογίας ἀπ' ὅπου γίνονται εὐρύτερα γνωστοὶ καὶ ποιηταὶ πολιτογεγραμμένοι ἔξω τῆς Ἠπείρου. Καθὼς ἐπίσης σημείωμα τῆς Η.Ε. περὶ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Ἀθανασιάδου Νόβα ποῦ τονίζεται ἡ ἀγνωστὴ στοὺς πολλοὺς ἡπειρωτικὴ του καταγωγὴ, καὶ ὅμοιον περὶ τοῦ βιβλίου Χεῖλντελμπέργκ τοῦ κ. Θέμ. Τσάτσου ποῦ, δὲν ἀναφέρεται ἡ ἡπειρωτικὴ του τοιαύτη, ἴσως γιὰ αἰγνοεῖται. Τὰ ἐν λόγω δὲ συγκεκριμένα περιστατικὰ συνδυαζόμενα μὲ πλήθος ἄλλων ὁμοίων ὅπως π.χ. «τοῦ κλεινοῦ Κερκύραϊου Ἀνδ. Μουστοξύδου, τοῦ ἐκλεκτοῦ τῆς Κερκύρας τέκνου» Πέτρου Βράϊλα, τῶν Ζαβιτσάνου, Βελιανίτη, Βλαχογιάννη, Κ. Παράσχου, Σ. Παπαγεωργίου, Ν. Δελβινιώτη, Ἰδρωμένων, Κ. Σακελλαροπούλου, Δούσμανη, κ. α. ἡπειρωτικῆς καταγωγῆς ἐξεχουσῶν φυσιογνωμιῶν, δίδουν μιὰ ἰδέα τῆς ἐκτάσεως τῆς ἀγνωσμένης ἡπειρωτικῆς αὐτῆς συμβολῆς.

Μέσα στοὺς ἀγνωσμένους ἐξέχοντας ἡπειρώτας, ἀνήκει καὶ ὁ Πλάτων Πετρίδης ἀπὸ τὸ Νόκοβο, Λιντζουριάς (ἐγγὺς τοῦ Ἀργυροκαστροῦ) τῆς Β. Ἠπείρου (1) γεννηθεὶς κατὰ τὰ τέλη τῆς 18ης ἑκατονταετηρίδος καὶ ἀποβιώσας τὸ 1852 (2) Οὗτος συμπεριλαμβάνεται στὴ χορεία ἐκείνων τῶν μεγάλων τοῦ ἔθνους μας εὐεργετῶν, γιὰ τὴν ὁλόκληρην τὴν τεραστίαν περιουσίαν του διέθεσε γιὰ τὴν πνευματικὴν ἐξύψωσιν τῆς Κερκύρας καὶ γενικότερα τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους.

Παιδὶ βιοπαλαστών γονέων, δὲν ἔτυχε ἀνω-

τέρας καὶ ἐπιμελημένης μορφώσεως, ὅπως δὲ πολλοὶ ἄλλοι μεγάλοι ἄνδρες καὶ ἐθνικοὶ εὐεργεταὶ ἔτσι καὶ ὁ Π. εἶναι αὐτοδημιουργητός. Μικρὸς ἀκολούθησε τὸν πατέρα του στὴν Κων(σταντι)νούπολιν καὶ ἐκεῖ ἀφοῦ τελείωσε τὴ στοιχειώδη ἐλληνικὴν ἐκπαίδευσιν ἐφοίτησε σὲ κάποιαν ἀγγλικὴν σχολὴν (3). Τοῦτο τὸν ἐδούθησε νὰ μάθῃ τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν καὶ ν' ἀποκτήσῃ ἀγγλικὰς γνωριμίας, ποῦ τόσο πολὺτιμες τοῦ στάθηκαν στὴν ὅλην του σταδιοδρομίαν, ὅπως θά ἰδοῦμε προχωρώντας.

Προικισμένος μὲ πλατεῖες ἀντιλήψεις, ἐργατικὸς, τίμιος ἀλλὰ καὶ θετικὸς, μόλις οἱ Ἀγγλοὶ ἐγκατεστάθησαν στὴν Ἑπτάνησον (1812) καὶ πρὶν ἀκόμα ὁλοκληρώσουν τὴν κατοχὴν τῆς, πηγαίνει στὸ Λονδίνο μὲ συστατικὰ γράμματα τοῦ Ἀγγλοῦ πρεσβευτοῦ στὴν Τουρκίαν λόρδου Ἐλγιν. Ἐκεῖ μὲ τίς συστάσεις αὐτῆς κατορθώνει καὶ τοποθετεῖται ὑπάλληλος στὴν ἀγγλικὴν διοίκησιν τῆς Ἑπτανήσου ποῦ ἔδρα τῆς τότε εἶχε τὴ Ζάκυνθο γιὰ τὴν Κέρκυραν κατεῖχαν ἀκόμα οἱ Γάλλοι. Ἡ προτίμησις του δὲ νὰ ὑπηρετῇ στὴν Ἑπτάνησον, ἴσως θά πρέπει νὰ θεωρηθεῖ καὶ συναισθηματικὴ, γιὰ τὸν ἔφερνε πλησιέστερα πρὸς τὴ γενέτειρά του τὴν Ἠπειρὸν ποῦ ἴσως νὰ ἔφαντάζετο σύντομην τὴν ἀπελευθέρωσίν της. Ἀπὸ τῆς θέσιν αὐτῇ δὲ κοντὰ στοὺς Ἀγγλοὺς, ἀναμειγνύετο καὶ σὲ διάφορες ἐμπορικὰς, ἐπιχειρήσεις ἀπὸ τίς ὁποῖας ἀπέκτησε καὶ τὴ μεγάλην του περιουσίαν. Τὸ 1812 τὸν εὗρισκομε στὴ Ζάκυνθον κοντὰ στὸν ἀγγλοστρατηγὸν διοικητὴν Κάμπελ γνωστὸν γιὰ τίς ἀπερίγραπτες ἠρότητάς του σὰ νησιὰ τοῦ Ἰονίου, διεθυνόντα τὰ ἐκεῖ σχολεῖα. Πρέπει δὲ νὰ σημειώσωμε στὸ σημεῖον, τοῦτο, ὅτι ὁ Π. καίτοι ὅπως εἶπαμε ἐστερεῖτο ἀνωτέρας μορφώσεως ἐν τούτοις ἦτο ἕνας ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πνεύματος διαρκῶς μελετῶν καὶ γράφον κατὰ τίς ὥρας τῆς σχολῆς του. Σὰν τέτοιος, ἐδημοσίευσεν τὸ 1817 «Εἰδοποιήσιν καὶ πρότασιν πρὸς τοὺς Ἴωνας, διὰ νὰ ἀνορθώσῃ τὴν γλῶσσαν τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος». Μετέφρασε στὴν νεοελληνικὴν τὴν τραγωδίαν τοῦ Ἀλφειέρη, «ὁ Ἀγαμέμνων». Ἐπίσης ἐκ τῆς ἀγγλικῆς εἰς τὴν ἐλληνικὴν «Ἱστορίαν τῆς Ἰθάκης» τοῦ σ. J. Bowyer 1850, ἐβιογράφησε τὸν Βηλαρᾶ κ.α. Ἡ ἀγάπη του δὲ πρὸς τὰ γράμματα εἶναι ἐκείνη ποῦ τὴν ἔκαμε νὰ διαθέ-

σει δολόκληρη την περιουσία του χάριν των γραμμάτων.

Έτσι, ένθερμος πατριώτης και λάτρης των γραμμάτων, έπεξέτεινε τον κύκλο της δράσεώς του και όπως γράφει ο Χιώτης «εις την συνεργείαν αὐτοῦ ὀφείλεται ἡ ἐγκαθίδρυσις δημοσίων σχολείων ἐν Ζακύνθῳ καὶ ἡ σύστασις πολιτικῆς ἐφημερίδος λεγομένης Ἐφημερίδος τῶν Ἐλευθερωμένων Νήσων. Ἐπίσης εἰς αὐτὸν ὀφείλεται καὶ ἡ ἐκδοσις περιοδικοῦ καὶ ἡ κατάρτησις βιβλιοθηκῶν» (4). Γι' αὐτὸ οἱ Ζακυνθῖνοι ὅταν ὁ Πετρίδης ἐγκατέλειπε τὴν πατρίδα τους γιὰ νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴν Κέρκυρα ἀγγλικὴ πειά, ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τοῦ ἀπένειμαν εἰδικὸ τιμητικὸ μετάλλιο. Ἰσως μάλιστα νὰ μὴν ἦταν ξένος καὶ πρὸς τὴν ἰδρυσις τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐλευθερωμένων πού συστήθηκε τότε στὴ Ζάκυνθο καὶ τῆς ὁποίας ἀποτελοῦσε καὶ αὐτὸς μέλος. Ὅταν κατὰ τὸ 1814 οἱ Ἀγγλοὶ ἐγκατεστάθησαν ὀριστικὰ στὴν Κέρκυρα, ἦλθε καὶ ὁ Π. καὶ ὑπηρετοῦσε στὸ γραφεῖο τοῦ Κάμπελ σὰν διερμηνέας καὶ μεταφραστῆς ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ στὰ ἀγγλικά καὶ ἀντιστρόφως. Στὴν Κέρκυρα χάρις στὴν ἐργατικότητα καὶ τιμιότητά του κατέλαβε ἀργότερα βαρύνουσα στὰ Ἴονικὰ πράγματα θέσι καὶ προσέφερε σπουδαῖες ὑπηρεσίες στὸ Ἴονικὸ Κράτος. Λίγα ὅμως εἶναι ἱστορικῶς γνωστά, γιατί ἡ μετριοφροσύνη τοῦ ἐξαιρετικοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου ἦτο μεγάλη.

Έτσι, ξέρομε ὅτι τὸ 1822 ἀπεστάλη ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἰονίου Κυβερνήσεως στὴν τοπικὴ κυβέρνησι τῆς Ἰδρας νὰ διαπραγματευθεῖ σοβαρὰ Ἑλληνο-ιονικὰ ζητήματα τῆς παραγμένης περιόδου. Ἐπίσης ἀργότερα ἐπὶ Ντούγκλας τὸ 1840 ἀπεστάλη ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἰονίου Γερουσίας μὲ σχετικὴ ἀναφορά τῆς στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, πού ζητοῦσε τὴν ἐγκρίσι του, γιὰ διάφορες τροποποιήσεις στὰ ἐκκλησιαστικὰ θέματα τῆς Ἐπτανήσου. Ἰσως δὲ σὰν δείγμα τῆς μεγάλῃς ἐμπιστοσύνης καὶ ἐκτιμῆσεως πού ἀπελάμβανε, νὰ εἶναι καὶ ἡ γενομένη κατὰ τὸ 1831 ἐπὶ τοῦ φιλελευθέρου ἀρμοστοῦ Νούγεντ ἐκλογὴ του ὡς γραμματεῖα τῆς Γερουσίας καὶ ἡ ἀπονομή εἰς αὐτόν τοῦ τίτλου τοῦ ἱππότη.

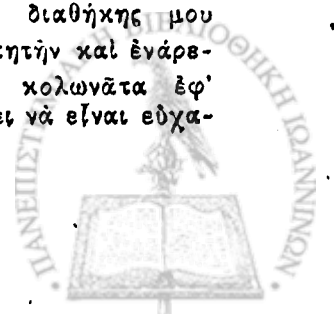
Οἱ ἀγγλικὲς ὁμως αὐτὲς φιλοφρονήσεις ἐν συνδυασμῷ μὲ ἐξωτερικὰ τινα χαρακτηριστικὰ τοῦ Πετρίδου ὅπως τὸ σοβαρὸν καὶ ὀλιγόλογόν του, αἱ περιωρισμέναι κοινωνικαὶ του σχέσεις, ἡ ἀποφυγὴ οἰασθήποτε σχέσεως ἀκόμα καὶ πρὸς τοὺς συμπατριῶτας του δυναμένης νὰ κλονίσει τὴν πρὸς αὐτόν ἐμπιστοσύνην τῶν Ἀγγλῶν, ἐδημιούργησαν σὲ μερικὰς ἀμφιβολίας γιὰ τὴν ἐθνικὴ του συνεδρῆσι (5). Ἀπεποιήθη ἀκόμα καὶ τὴν ἐκλογὴ του ὡς ἐπιτρόπου, τιμητικωτάτη γιὰ τὴν ἐποχὴ του, τῆς «Παναγίας τῶν Ἑνῶν» καὶ νὰ προτιμήσει νὰ παραμένει ἀπλοῦν μέλος τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἀδελφάτου τῆς ἐν λόγῳ ἐκκλησίας (6).

Στις ἀμφιβολίας αὐτὲς ὁμως δίδει ἀπάντησι ἡ αὐτόγραφη διαθήκη του ἡ ὁποία διαψεύδει κάθε ἔχνος ἀμφιβολίας. Γιατὶ στὴ διαθήκη του αὐτὴ πού ἔγραψε τὸ 1840 προκειμένου νὰ ταξιδέψει στὴν Κων)πολι γιὰ ὑποθέσεις τοῦ Ἰονίου Κράτους, ἀποκαλύπτεται ὁ πραγματικὸς χαρακτήρας

του καὶ καθρεφτίζεται ἡ ψυχὴ του. «Ἐπιθυμῶ, γράφει, αὐτὴν τὴν μικρὰν περιουσίαν πού ἀπέκτησα μὲ τὸν κόπον καὶ τὴν οἰκονομίαν εἰς ὅλην μου τὴν ζωὴν, νὰ τὴν χρησιμοποίησω διὰ τὴν πνευματικὴν καλλιτέρευσιν αὐτοῦ τοῦ τόπου πρὸς τὸν ὁποῖον χρεωστῶ εὐγνωμοσύνην ὑποδοχῆς καὶ περιθάλψεως.» Στὴν Κέρκυρα, συνεχίζει, ἐπέρασα τὰ καλλίτερα χρόνια τῆς ζωῆς μου. Στὴν Ἐπτανήσο ἡῦρα δευτέρη καὶ ἀληθινὴν πατρίδα. Ἐργάστηκα μὲ κουραστικὸ ζῆλο γιὰ τὰ συμφέροντα τόσο τῆς Ἐπτανήσου ὅσο καὶ τῆς Κερκύρας ἰδιαίτερα καὶ μάλιστα στίς πειρὸ δύσκολες περιστάσεις. Ἀπῆλθουσα μὲ τοὺς κόπους μου εἰς τὴν δουλείαν αὐτῆς τῆς Κερκύρας καὶ διὰ τοῦτο δὲν εὐρίσκω ἄλλον τρόπον νὰ δείξω τὸ πρὸς αὐτὴν αἶσθημά μου, καὶ διὰ εὐχαρίστησιν ἰδικήν μου καὶ διὰ προτροπὴν ἄλλων, τιμὴν ἐπιμελουμένου αὐτῆς, τὴν στιγμὴν ἐκείνην καθ' ἣν πρέπει νὰ παύσουν κάθε γήϊνος οἰσέσις, φόβος ἢ ἐλπίς. Καθιστῶ λοιπὸν γενικὸν κληρονόμον μου, τὸ κοινὸν τῆς Κερκύρας ἐκπροσωπούμενον ἀπὸ τὰς ἐπιτοπίους ἀρχάς...» Τὸ κεφάλαιο πού θὰ μένει, συνεχίζει, ἀνερχόμενον σὲ τετρακοσίας χιλιάδας, δραχμὰς (20 χιλ. χρυσὰς λίρας) μετὰ τὴν ἀφαίρεσι τῶν χρεῶν πᾶσι περὶ πάντοτε νὰ φέρει τὸ ὄνομα **Κεφάλαιον Πετρίδου** καὶ οἱ τόκοι του μόνον νὰ διατίθενται «διὰ τὴν πνευματικὴν ὠφέλειαν τῆς Κερκύρας». Τὸ ἐν τρίτον δὲ ἀπὸ τοὺς τόκους τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ νὰ ἐξοδεύεται γιὰ τὴν ἀγορὰ βιβλίων πρὸς πλουτισμὸν τῆς δημοσίας βιβλιοθήκης καὶ τὰ βιβλία νὰ εἶναι ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ἄλλων ἐπιστημόνων. Καὶ εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ βιβλία «νὰ ἐπιτίθεται ἡ ἐπιγραφὴ **Δῶρημα Π. Πετρίδου**».

Προσθέτομε στὸ σημεῖο αὐτό, ὅτι καὶ τὴ μεγάλη προσωπικὴ του βιβλιοθήκη ὁ Π. ἐδῶρκε στὴ Δημοσιὰ Βιβλιοθήκη Κερκύρας, καθὼς καὶ τὸ μετάλλιο τιμῆς πού εἶχαν ἀπονείμει εἰς αὐτὸν οἱ Ζακυνθῖνοι καὶ ἓνα πένακι ζωγραφικῆς τοῦ Bachel. Στὸ κτίριο τῆς καμένης σήμερα ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς Βιβλιοθήκης τῆς Κερκύρας, ὑπῆρχε καὶ εἰδικὴ «Ἀΐθουσα Πετρίδου» ἐπιγραφομένη πού περιεῖχε τὴν προσωπικὴ βιβλιοθήκη τοῦ δωρητοῦ καὶ ἄλλα βιβλία πού εἶχαν ἀγορασθεῖ ἢ ἐκτυπωθεῖ δαπάνῃ τοῦ ὁμωνύμου κληροδοτήματος. Ὅλα δὲ αὐτὰ τὰ βιβλία ἔφεραν τὴν ἐπιγραφὴν **Δῶρον Πετρίδου**.

Τὰ ἄλλα δύο τρίτα ἀπὸ τοὺς τόκους τοῦ κεφαλαίου συνεχίζει ὁ δωρητὴς στὴ διαθήκη του νὰ ἐξοδεύωνται ὡς ἑξῆς: Τὸ ἓνα τρίτον γιὰ τὴν τελειοποίησιν στίς σπουδὰς τους τριῶν νέων πτωχῶν εὐφυῶν καὶ ἠθικῶν καὶ τὸ ἄλλο γιὰ τὴν τύπωσιν «στοιχειωδῶν βιβλίων τὰ ὁποῖα νὰ διανέμονται δωρεὰν ἐκ μέρους μου πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν». Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸ ὅτι γενικὸ κληρονόμος τῆς περιουσίας του δὲν ἄφισε, οὔτε τὴ συζυγὸν του, οὔτε τὸν ἀδελφὸ του θεόκλητο Πετρίδη πού ἦταν παπᾶς στὴν Κέρκυρα. Στὸν τελευταῖο ἀφίνει σαράντα πέντε κολωνάτα ὅσο ζεῖ καθὼς καὶ στὴ γυναῖκα του γιὰ τὴν ὁποία γράφει τὰ ἑξῆς. «Οἱ ἐκτελεσται τῆς διαθήκης μου νὰ δίδουν μηνιαίως εἰς τὴν ἀγαπητὴν καὶ ἐνάρπτον συζυγὸν μου Εὐφροσύνην 45 κολωνάτα ἐφ' ὅρου ζωῆς. Ἡ συζυγὸς μου πρέπει νὰ εἶναι εὐχα-

ριστημένη διότι με την διαθήκην μου αυτήν ἐφρόντισα διὰ τὸ κοινόν τῆς πόλεως Κερκύρας, διότι εἶναι φρόν.μος, ἐνάρτεος καὶ ὀλιγαρχίας...» Ἀφί-νει τέλος διάφορα ποσὰ σὲ συνεργάτας καὶ φί-λους του καὶ συνιστᾷ ὅπως τὰ φορέματά του δι-ανειμηθῶν σὲ πτωχοὺς.

Δαμβάνοντας ὁμως πρόνοια γιὰ τὸ ἐνδεχόμε-νον μήπως ἡ Κοινότης Κερκύρας δὲν δεχθεῖ τὸ κληροδότημα ἐπειδὴ ἐβαρύνετο μὲ ὀρισμένα χρέη καὶ ὑποχρεώσεις, καθιστᾷ στὴν περίπτωσιν αὐτὴ καὶ μόνον, γενικὸ κληρονόμο τῇ συζυγίᾳ του μὲ τὴ σύστασι νὰ διαθέσῃ τὴν περιουσίαν του στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἑλλάδος. «Ἐπειδὴ, γράφει, γνωρίζω τὴν ψυχὴν τῆς ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ ἐκτελέσῃ τὰς παραγγέλιας μου. Ἀφοῦ κρα-τήρησιν ὅσον εἶναι ἀρκετὸν διὰ τὴν μετριόφρονα ζώην τῆς. νὰ δώσῃ τὸ ὑπόλοιπον εἰς τὸ Πα-νεπιστήμιον τῆς Ἑλλάδος, εἰς ἓνα κεφάλαιον ἀμεταπώλητον, ἀπὸ τοῦς τόκους τοῦ ὁποίου νὰ προξενῇται τὸ πνευματικὸν καὶ ἠθικὸν καλόν. Ἐπαφίεμαι εἰς τὴν συνείδησιν τῆς συζύγου μου καὶ τῆς οἰκογενείας τῆς, ὅτι, δὲν θὰ καταχρα-σθῶν τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐμπιστοσύνην μου, καὶ δὲν θὰ διασκορπίσῃ τὴν περιουσίαν μου εἰς κοσμι-κὰς ματαιότητας(7). Μίαν περιουσίαν τὴν ὁποί-αν ἐσύναξα μόνος μου χωρὶς τὴν βοήθειαν κανενὸς μὲ οἰκονομίαν καὶ κόπον καὶ ἐσκό-πευα νὰ τὴν μεταχειρισθῶ διὰ ἐθνικὴν πνευ-ματικὴν ὠφέλειαν. Δὲν χρεωστῶ τίποτε εἰς ἄλ-λον κανέναν, διότι οὔτε πατρικὴν οὔτε μητρικὴν περιουσίαν ἐκληρονόμησα, οὔτε ἐδαπάνησα. Ὅτι κατέχω, ὑλικὸν ἢ πνευματικὸν ἀπέκτησα καθ' ὅλοκληρίαν διὰ τῆς φρονήσεως καὶ ἐπιμελείας μου».

Ἄλλο ἓνα χαρακτηριστικὸ τῆς ἀνωτερότητος καὶ μετριοφροσύνης τοῦ ἐξαιρετικοῦ αὐτοῦ ἀνθρώ-που εἶναι οἱ τελευταῖες του θελήσεις καὶ σκέ-ψεις ποὺ διατυπώνει στὴ διαθήκην του. «Δὲν ἔχω πολλὰς νομικὰς γνώσεις λέγει, διὰ νὰ ἐκθέσω κλυότερον τὰς σκέψεις μου. Δὲν εἶναι ὁμως οὔτε κενοδοξία, οὔτε ἐπαρσις ἥτις μὲ κινεῖ εἰς τὴν διαθήκην ταύτην, ἀλλὰ ἡ ἐλπίς ὅτι τὸ παρά-δειγμά μου δύναται νὰ εὕρῃ μιμητὰς μιᾶς κοι-νωφελούς πράξεως». Καὶ σὺν γνήσιος παλῆρος ἡπειρώτης ποὺ δὲν ἀρέσκειται στίς πομπῶδεις ἐπι-δείξεις φιλοσοφῶντας προσθέτει. Ὅπου καὶ ἂν ἀποθάνω ἐπιθυμῶ νὰ ταφῶ τὴν νύκτα χωρὶς τὴν συνοδείαν κανενὸς ἀπολύτως, εἰμὴ μόνον τοῦ Ιε-ρώως καὶ ἐκείνων οἵτινες θὰ μὲ μεταφέρουν εἰς τὴν τελευταίαν μου κατοικίαν. Ὅταν ἔζων δὲν ἤθελον νὰ ἐνοχλῶ τοὺς ἄλλους πολὺ ὀλιγώτερον δὲν τὸ θέλω ὡς νεκρὸς!».

Τὸ κληροδότημα Πετρίδου, τὸ παρέλαβεν ἡ Κοινότης Κερκύρας ἡ ὁποία ἀπὸ ἀβγνωμοσύνης πρὸς τὸν Εὐεργέτη τῆς, ἔδωκε τὸ ὄνομά του καὶ

σὲ μιὰ ὁδὸ τῆς πόλεως ποὺ σώζεται καὶ σήμερα. Τοῦτο ἐλειτούργησε κανονικὰ ὀδοῶντα δυὸ πε-ρίπου χρόνια καὶ ἔπαυσε μὲ τὴν ἐναρξί τοῦ δευ-τέρου παγκοσμίου πολέμου. Ἀγνωστον δὲ ἂν θὰ ἐπαναλειτούργησει, γιὰτὶ τὰ κεφάλαιά του ἦσαν σὲ Κρατικὰ χρεώγραφα καὶ μεταπολεμικὰ ἔχα-σαν τὴν ἀξία τους. Σ' ὅλο ὁμως αὐτὸ τὸ διάστη-μα τῆς λειτουργίας του, ἡ συμβολὴ του στὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξιν τοῦ τόπου ὑπῆρξε τε-ραστία ὥστε ὁ Πετρίδης ἐπωνομάσθηκε εὐερ-γέτης τῆς Κερκυραϊκῆς νεολαίας. Πάμπολλα βιβλία ἔχουν ἐκδοθεῖ, ἀγορασθεῖ καὶ διανεμηθεῖ δωρεάν, ἡ δὲ Β.βλιοθήκη Κερκύρας ἐπλουτίζετο κάθε χρόνο μὲ βιβλία ποὺ ἡγοράζοντο δαπάνῃ τοῦ κληροδοτήματος(8). Δὲν εἶναι λίγα δὲ τὰ βι-βλία Κερκυραϊκοῦ ἐνδιαφέροντος ποὺ ἐξεδόθησαν μὲ χρήματα τῆς δωρεᾶς αὐτῆς, ὅπως π.χ. ἡ Συ-νοπτικὴ ἱστορία τῆς Κερκύρας τοῦ Δ. Ἰδρωμένου ἢ Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία Κερκύρας τοῦ Σπ. Πα-παγεωργίου κ. ἄ. ζιενέμενοντο δὲ πάντα δωρεάν.

1. Κατὰ τὴν Μ. Ε. Ἐγκυκλοπαίδειαν ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινίᾳ. Τοῦτο ὁμως δὲν φαίνεται ἀληθές.

2. Τελευταῖοι ἀπόγονοι τῆς ἰδίας οἰκογενείας ἦσαν οἱ Κώστας Πετρίδης φλογερὸς Ἕλλην πα-τριώτης δολοφονηθεὶς ὑπὸ τινος Τουρκαλβανοῦ ἐν-τός τοῦ ἐλ. ὑποπροξενείου Ἀθλῶνος τὸ 1936, ἔνθα ὑπηρέτει ὡς ὑπάλληλος, καὶ ὁ ἐξάδελφος αὐτοῦ Ἰωάν. Πετρίδης ἀγαμὸς ἀνώτερος ὑπάλληλος τοῦ ἐλ. ὑπουργείου ἐξωτερικῶν. Οὗτος ἐξαιρετικῆς μορφώσεως καὶ ἰκανότητος, ὑπηρέτησε ὡς πρόξε-νος εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Β. Ἀφρικῆς. Ὀλί-γον πρὸ τῆς ἐκκρήψεως τοῦ τελευταίου μεγάλου πολέμου ὑπηρέτει εἰς Βάρναν Βουλγαρίας καὶ μετὰ τὴν ἐκκρήξιν αὐτοῦ ὡς πρόξενος Σμύρνης ὅπως προκύπτει ἀπὸ ἀλληλογραφίαν τοῦ γρά-φοντος μετ' αὐτοῦ. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1941 ὁμως εὐρέθη νεκρὸς εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ αὐτοκτονήσαντος ὅπως ἐγνώσθη. Ὁ Κώστας, ἑγγαμὸς, εἶχεν υἱὸν ὀνόματι Βασίλειον τρόφιμον τῆς Κερκυραϊκῆς Σχολῆς μέχρι τοῦ Μαρτίου 1941 ὅποτε μετέβη εἰς τὴν τότε ἀπελευθερωθεῖσαν πατρίδα του, ἀγνοοῦ-μενος ἔκτοτε.

3. Ἐλευθερία Κερκύρας φ.λ. 2581—2583. Πλάτων Πετρίδης ὑπὸ Σ. Στούπη.

4. Ἱστορία Ἰον. Κράτους, Χιώτη τόμος βος.

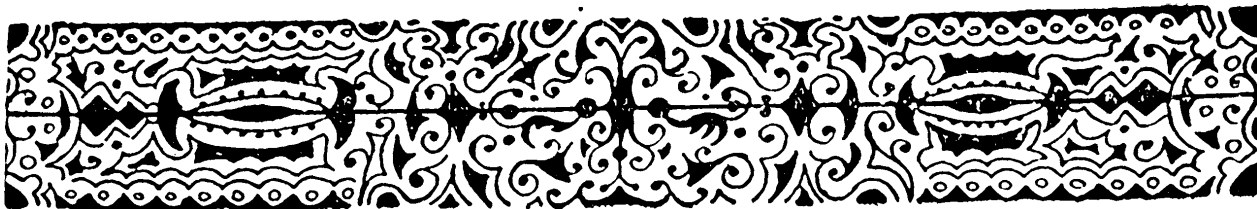
5. Νεοελ. Παπαδοπούλου Βρεττοῦ.

6. Ἀρχεῖα ἐκκλησίας Παναγία Ἐννων Κερ-κύρας.

7. Ἡ συζυγίς του κατήγετο ἐκ Κεφαλληνίας τὸ γένος Κομνηνοῦ.

8. Ἑλληνικὴ Δημιουργία τ. 31ον. Ἡ ἐκπαί-δευσις στὴν Κέρκυρα: Χαρὰς Στούπη.

† ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ, Μητροπολίτου Κορυθαῖς

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ*

ΛΟΓΙΟΙ-ΣΧΟΛΕΙΑ & ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ ΟΙ ΗΠΕΙΡΩΤΑΙ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΙΕΡΕΥΣ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΙΤΗΣ
ΚΑΙ Η ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ

Προλεγόμενα εἰς τὴν «Λευχειμονοῦσαν Ρητορικὴν»

1. Ἰακώβου Ἱεροδιακόνου τοῦ Κυπρίου εἰς τὴν εἰδὸν (ἐπιγράμματα)

Πυκτίδα Ρητορικῆς ὀλατινείδων ὀχετεύσας
ταύτην ἐκ λιβάδων ἔπλει' Ἀναστάσιος.
ἀμφοτέρῃς πάντως δια' ἑκτοῦ δεξιὸς ἴδμων
πλήρης τοῖ σοφίης καὶ χαρίτων τρόφιμος.

2. Τοῦ αὐτοῦ κατ' ἐρωταπόκρισιν.

Πεῦσ. Τίς σε ἀλουργοφορεῖν θέτο, Ρητορικὴ βαθύολβε,
τὴν πάρος οὐ τοῖον φάρος ἐσσημένην;

Ἀπ. Ἐξοχος ἐν λογίοισιν ἀνὴρ στόμα Καλλιόπης τε,
ἔρνος Ἰωαννίνων θεῖος Ἀναστάσιος,
παίδων ἐλλήνων χάριν αὐτὰρ ἑὼν γε μαθητῶν
πλείστα πονησάμενος τεῦχέ μ' ἀλουργοφορεῖν,
οὐ τὸ πόλ' ἐν σοφίῃ ἄγεται κωμόπολις ἄρτι
Τυρνάβου, ὡσαύτως πᾶσά τε Θειταλίη,
Σφῶν ἐνὶ Γυμνασίῳ σελαγίζοντος νεοδμήτῳ
μαρμαρυγαῖς ἀρετῶν πουλυμαθημοσύνης.

3. Πρὸς τὸν αὐτὸν πακερῶτατον καὶ θεοπρόβλητον Λαρίσης Παρθένιον.

Νῦν Θεὸς ὑψιμέδων μεγάλ' ὥπασε δῶρα Λαγρίση
ποιμένα νητρεκέως τῶν λογικῶν προβάτων
Παρθένιον φιλόμουσον ἐν ἀρχιερεῦσι φαεινόν,
ἥπιον, ἡδυεπῆ, εὐθύδον, ζάθεον,
ὅς ο' ἦθη μεμαῶς μεταμεῖψε τῶν ὑπὸ χεῖρα
Μούσης ἀγκαλέσαι καὶ σοφίης χάριτας,
Μουσεῖον κατέπηξ' ἀνὰ Τύρναβον ἀξιέπαινον,
ἄλλα τ' ἀπειρα τέως θέσκελα ἔργα τελεῖ.
ὦ καὶ Ἀναστάσιος τόδε πυκτίον ἦρ' ἀνέθηκε (')

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου

1. γράφε ἄρ' ἀνέθηκε.

φωνῆς ἐξ Ἰταλῶν ἀνθολογησάμενος,
Σῆμα μέγ' εὐλαβίης ἀνέρος ποτὶ ἀρχιερεῖα
ἐξοχὸν ὄντα φίλον μουσοφύρων ἀνέρων.

4. Ὁ Αὐτός

Λαμπροφορεῖν σοφίης πάρος, ὡς χάρις ἤρξατο, Ἑλλὰς
ἄρτι κομᾶν τε ρόδοις ἰθμοσύνης τε ἴοις.
Τύρναβος ἡδὲ Λάρισσα μέγ' ἀμβρύνεται ἐπ' τοῖς δε
τοῖς ἀρετῆς ἔργοις Παρθενίου βαθύνου,
ὃς καλὰ μὲν θεϊκῆς χερὸς ἄξια προυκεχάρακτο
Ἑλλάδα ἠνιοχεῖν, Θετταλίαν δ' ὁσίως.

Τῆς αὐτοῦ πανιερότητος ἐλάχιστος δοῦλος
καὶ μαθητὴς τῆς ἐν Τυρνάβῳ Σχολῆς

Ἰάκωβος ἱεροδιάκονος ὁ Κύπριος (')

Μετὰ τὰ ἐπιγράμματα ἀκολουθεῖ (σ. 75) ἡ ἐξῆς θαυμασία τοῦ Ἀναστασίου ἐπιστολὴ

«Τῷ Πανιερωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ Μητροπολίτῃ τῆς Ἀγιωτάτης Μητροπόλεως
Λαρίσσης κυρίῳ κυρίῳ Παρθενίῳ, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος.

«Ἐπρεπεν ἄρα, δέσποτα ἀξιόχραστε, καὶ τῇ Λευχειμονούτῃ Ρητορικῇ ταύτῃ
ἀφιερωθῆναι τῇ μεγαλοπρεπεῖ Σου Πανιερότητι, τοῦτο μὲν, ὅτι, εἰμὶ δι' αὐτῆς
ἐφυλάττετο καὶ ὡς περ τι ῥόδον περιεθάλλετο, οὐκ ἂν ποτε τῆς Λατινίδος φωνῆς
ὡς ἐκ τινῶν κελυφῶν τῶν λατινικῶν λέξεων πρὸς τὸν καθαρὸν ἀέρα, τὴν τῶν Ἑλ-
λῆνων, λέγω, διάλεκτον, τὴν διειδῆ καὶ εὐκίνητον, διέκυπτεν τοῦτο δέ, ὅτι μετα-
μορωθείσῃ οὐκ ἄλλῳ τινὶ ἔπρεπεν αὐτῇ ἀναχθῆναι, εἰμὶ τῇ ἱερᾷ Σου ψυχῇ, ὡς
τὰ μάλιστα ἐπιμενῇ ἐπιδεῖν τὸ ὑπ' αὐτῆς ἰθυνόμενον ποίμνιον οἶονε μεταμορφού-
μενον ἐκ τῆς ἀμαθείας εἰς εὐμάθειαν, ἐκ τῆς ἀπαιδευσίας, εἰς παιδευσιν καὶ ἐκ τῆς
ἀμουσίας εἰς μουσικὴν ἱερὰν καὶ ἀρμονίαν εὐφρόσυνον, κατακηλοῦσαν οὐ τὰ ἐξω-
τερικὰ αἰσθητήρια, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ψυχὴν, τὴν νοερὰν καὶ ἀθάνατον. Ἦς τι ἄλλο
γένοιτο θεοειδέστερόν τε ἅμα καὶ ἱερώτερον; Εὐφραινέσθω τοίνυν ἡ Ἑλλάς, τὸ μέγα
καὶ πολυθρύλλητον πρᾶγμα καὶ ὄνομα ἐν τοῖς ἀρχαίοις, τὸ μικρὸν δὲ καὶ δυστυ-
χὲς ἐν τοῖς νῦν. Χορεύσατε καὶ ὑμεῖς, ὦ Μοῦσαι Ἑλικωνιάδες, ἔσται τε ἐν Παρνασσῷ
καὶ ἐν Ὀλύμπῳ, τῷ ὑψηλῷ ἔρει τῆς Θετταλίας διατρέχειν ὡς κληρουχίαν εἰλή-
φατε, καὶ μηκέτι θρηνεῖτε γοερῶς τὴν τοῦ ἡμετέρου Γένους κατάστασιν, ἅτε δὴ
μὴ ἔχουσιν τοὺς οἰκείους θιασώτας, ἵνα χορεύητε σὺν αὐτοῖς ἐν ταῖς ὑμετέραις
σκηναῖς· μουσεῖον γὰρ νῦν ὁ φιλόμουσος ἐν Ἀρχιερεῶσι Κύριος Παρθένιος ἰδρῶτι
καὶ πόνῳ χαριζόμενος ὑμῖν ἐνδρῦσατο, ὅπερ, εἰ καὶ τανῶν μικρὸν ἔστι καὶ ταπει-
νόν, ἀλλὰ γὰρ τῇ πολυωρίᾳ τῆς Θεῆας Προνοίας ἔχομεν χρηστὰς τὰς ἐλπίδας, ἵνα
εἰς μέζονα ἔλθῃ αὐξήσιν, ὡς περ καὶ νῦν τῇ δυνάμει ταύτης εἰς φῶς ἐλήλυθε καὶ ἡ
παροῦσα Λευχειμονούσα Ῥητορικὴ, ἥτις ἐπείγεται τὸ γε νῦν εἶναι ἐλθεῖν ὑπὸ τὴν
σκέπην τῆς ἀρχιερατικῆς Σου πορφύρας, ἀξιόχραστε δέσποτα, ἵνα εἰπὲρ πού τις
Ζωῆλος κατ' αὐτῆς γλῶσσαν ὕδριστικὴν κινήσῃ βουλευθείη, αἰδούμενος τὸν προ-
στάτην ἐλαφρῶ δῆγματι, οἶονε κοριζόμενος (') ταύτην, διασφίξῃ. Ἐρρωμένην καὶ
ὕγιαίνουσάν διαφυλάττοι τὸ κρεῖττον τὴν ὑμετέραν Πανιερότητα, διεγείρον αὐτὴν
εἰς ἔργα σωτηριώδη καὶ κοσμοσωτήρια. Ἀμήν.

Κατὰ τὸ α' ἔτος τὸ σωτήριον, Φεβρουαρίου ε'.

Τῆς ὑμετέρας μεγαλοπρεποῦς Πανιερότητος θεράπων εἰλικρινὴς

Ἀναστάσιος Παπαὶ Βασιλόπουλος, ὁ ἐξ Ἰωαννίνων (').

1. Ὁ ἐν Κ) πόλει ἑλλ. φιλολ. Σύλλογος. Σύγγρ. περιοδ. τομ. ΙΑ' 1878, σελ. 74.

2. Κοριζόμενος χαϊδεύων. Ὁ Παρηνίκας ἐξέδωκε κορυζόμενος (ἐκ τοῦ κόρυζα=μύξα!)

3. Βλ. Εὐαγγελίδη, Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας Α', σ. 226—228. Ἐν Τυρνάβῳ
ὄντως ἀνευρίσκομεν τὸν γνήσιον Γιαννιώτικον διδακτικὸν τύπον.

Ὦντως τοιούτου ἐγκωμίου ἦν ἐπάξιος ὁ Παρθένιος Β', ἱεράρχης ἐξαιρετος, ὅστις ἔθεσε τοιαύτας εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο βάσεις μὲ τὸν θαυμάσιον Παπαβασιλόπουλον, ὥστε νὰ ἀφήσῃ ἐποχὴν καὶ νὰ ὑπερακοντίσῃ διὰ τὰ σχολεῖα τῆς Θεσσαλίας καὶ νὰ παραγάγῃ διδασκάλους ἀρίστους, οἵτινες διαιώνισαν τὸ κλέος τοῦ Τυρνάβου. Τὸ σχολεῖον τοῦτο, οὗ ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων καὶ τὴν παιδαγωγικὴν μέθοδον, δύναται νὰ παραβληθῇ μὲ τὰ καλλίτερα σχολεῖα, ἐξιδασκὼν δὲ καὶ πλείονες τοῦ ἐνὸς διδάσκαλοι⁽²⁾.

Ὁ Παπαβασιλόπουλος ἐφημίζετο ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλος τῆς Ρητορικῆς. Οἱ πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας περιπαθῶς ἐκαλλιέργησαν τὸν κλάδον· διὸ καὶ διέπρεψαν ὡς κήρυκες τοῦ θείου λόγου καὶ τοῦ κόσμου σαγηνευταί. Καὶ ὅπως ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ὁ ρήτωρ ὑπερεξεῖχε τῶν ἄλλων ἐπιστημόνων, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ρήτωρ ὀνομάζεται «κατὰ τοὺς ὄντως σοφοὺς ὁ ἐν συντομίᾳ διὰ τῆς γενικῆς ἐπιστήμης τὰ ὄντα περιλαμβάνων κτλ.»⁽¹⁾. Ἡ μὲν φιλοσοφία καλλιεργεῖ καὶ ρυθμίζει τὰς σκέψεις, ἡ δὲ ρητορικὴ διδάσκει πῶς νὰ χρησιμοποιῶμεν αὐτὰς καὶ πῶς θὰ διοργανώσωμεν τὰ φυσικὰ τῶν μαθητῶν μας χαρίσματα καὶ νὰ καταστήσωμεν αὐτὰ τοῦ λόγου ὑπηρετικὰ· ὁ μὲν νὰ ἀντιληφθῇ τοὺς κινδύνους μιᾶς ἀκαίρου σφοδρότητος καὶ νὰ χαλιναγωγῇ τὴν ὁρμὴν του, ὁ δὲ κτώμενος δεδαιότητα καὶ κύρος νὰ διευθετήσῃ τὴν συγκεχυμένην σκέψιν του καὶ νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν συλλογιστικὴν εἰς τὴν κατηγορηματικὴν δεδαίωσιν. Ἐν γένει ἡ ρητορικὴ εἶναι ἓν τῶν ἀναγκαίων παντὶ ἐλευθερίως τροφεύμῳ παιδευμάτων, καθότι ὁ λόγος ἔχει ἐξαισίαν ἰσχύον καθιστῶν πάντα ὑποχείριον αὐτῷ καὶ τὰ τραχύτατα τιθασσεύων κατὰ Δημοσθένην, καὶ δὲν εἶναι μόνον ὄργανον ἀναγκαῖον πρὸς τὸν τῆς πολιτείας καὶ ἐκκλησίας ἐνεργὸν εἶον, ἀλλὰ καὶ τῶν καλῶν πρακτικῶς (Κάτων) Ἡ φήμῃ τῶν Ἰωαννιῶν διδασκάλων ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τούτου. Ὁ λόγος μετὰ τὴν ἔλωσιν ἦτο τὸ μόνον ὄπλον κατὰ τῶν προπαγανδῶν καὶ ἐργιαζόντων σίρετικῶν, κατὰ τῶν ἀρπάγων καὶ αἰμοδιψῶν τυράννων καὶ ἐν γένει εἰς στήριξιν τῶν πιστῶν εἰς τὰς συμφορὰς ἐκείνας τὰς ἀνεκδιηγήτους. Πάντες ἔγραφον τότε ρητορικάς, ὧν αἱ πλείεσται εἶναι ἀνέκδοτοι καὶ μᾶλλον ἐκκλησιαστικαί⁽²⁾. Ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος διδάσκων ἐν Ἰωαννίνοις ἔγραψε «Ρητορικὴν διαλαμβάνουσαν περὶ τοῦ πῶς δεῖ ὁμιλίαν συγγράφειν, περὶ τῶν γενῶν καὶ διαιρέσεως τῆς ὁμιλίας» (ἐν κώδ. Ἐσφιγμένου μονῆς 316,2)· εἶναι ἡ σημερινὴ λεγομένη Ὀμιλητικὴ. Προηγῆθη δὲ τούτου ὁ Γ. Σουγδουρῆς μετενεγκὼν ἐκ τῆς Ἱταλικῆς «Περὶ τοῦ πῶς δεῖ ὁμιλίαν συγγράφειν,» οὗ τὸ πρωτόγραφον διασώζεται εὐτυχῶς εἰς τὸν 77 κώδικα τῆς ἐν Πονήσῳ μονῆς τοῦ Μεγ. Σπηλαίου ἐκ φύλλων 139 συγκείμενον εἰς 4ον εἰς τὸ πέρας τοῦ κειμένου ἐν φ 137 β: «τέλος· μεταφρασθὲν ἐκ τῆς τῶν Ἱταλῶν εἰς τὴν τῶν Ἑλλήνων φωνὴν παρὰ Γεωργίου ἱερέως Σουγδουρῆ τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων ἐν ἔτει 1678ῳ ἐν Παταβίῳ. καὶ νῦν μετεγράφη παρὰ Διονυσίου

1. Γρηγόριος Σιναΐτης παρὰ *Migne Patr. gr.* 150, στ. 1289 c. Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τῶν ἀρχαίων ρητόρων, ἀλλὰ νῦν μὲ τὴν δυσπερίληπτον τῶν γνώσεων ἑκτασιν, εἶναι ἀδύνατον νὰ κατορθωθῇ τὸ τοιοῦτον. Τότε δὲ αἱ γνώσεις μόνον ὡς πρὸς τὴν φιλοσοφίαν εἶχον προχωρήσει, ἐνῷ ὡς πρὸς τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὴν ἱστορίαν παρέμενον αἱ αὐταί. Ὁ πλέον πεπαιδευμένος νῦν δὲν δύναται νὰ καυχᾶται ἐπὶ πανδαημοσύνη, ἀλλ' ὅτι γνωρίζει νὰ διευθύνῃ τὴν ἀγνοίαν του ἐν δεδομένῃ στιγμῇ, ὡς ὁ ἐντριβὴς ρήτωρ εἰς τοὺς κανόνας τῆς μεθόδου, ἥτις τὸν καθιστᾷ ἱκανὸν πρὸς τοῦτο.

2. Ὁ Ν. Βάμβας ἐξέδωκεν—καὶ εἶναι ὁ τελευταῖος—ἀμφοτέρως: «Ἐγχειρίδιον τῆς τοῦ ἱεροῦ ἁμδωνος ρητορικῆς». Ἀθῆναι 1851, 8ον, σ. 312 καὶ «Ρητορικὴ τῶν ἐνδοξοτέρων τεχνολογῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων» Ἀθῆναι ἐκδ. γ', 1856, σ. 388.

Ιερομονάχου τοῦ Πλωτοῦ τοῦ ἐκ Δρύνουπόλεως (sic) καὶ Ἀργυροκάστρου ἐπαρχίας καὶ ἐκ χώρας Βομπλοῦ ἐν 1735 ἔτει, ὀκτωμβρίου 23»⁽¹⁾).

Συγχρόνως τῷ Παπαθασιλοπούλῳ συνέγραψε καὶ ὁ πολὺς Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὑπὸ τὸν τίτλον: «Σύνοψις ρητορικῆς τέχνης κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν», ὡς ἔχει ἐν κώδικι Ξηροποτάμου 214,2, καὶ ἦν συναντῶμεν εἰς πολλοὺς ἄλλους κώδικας (βλ. καὶ Σάβαν 389) ἀλλὰ καὶ ὁ ὁμότεχνος τοῦ Ἀναστασίου Γόρδιος συνέταξε «Τέχνην ῥητορικὴν», σωζομένην ἐν τῇ ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ (Λάμπρου Ν. Ἑλλην. Δ', 109) καὶ ἐν Ρουμανίᾳ, ἣν ἀναγράφει ὁ Ἑρμιπτεάνου (ἐνθ' ἀνωτ. ἀριθ. 82, σ. 98). Ἐν τέλει καὶ ὁ Παργινὸς Παΐσιος Δῆμαρος ἔγραψε «Ρητορικὰ γυμνάσματα». Ὡς ἐπισφράγισμα εἰς τὴν τοιαύτην τῆς Ρητορικῆς ἀκμὴν ἐν Ἡπείρῳ συνέταξεν ὡς πρωτότυπα ὁ Νεόφυτος Δούκας τὴν «Ρητορικὴν» καὶ τὴν «Ρυθμικὴν» διότι πῶς ἦτο δυνατόν νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν δεκάτομον τῶν ἁπτικῶν ρητόρων ἔκδοσιν, εἰμὴ κατεῖχε τελείως τὴν ρητορ. τέχνην; Καὶ οἱ μὲν Ἡπειρώται δὲν ἐξέλιπον τὰς ἐργασίας αὐτάς, ἐξέδιδον ὁμοῦς οἱ ἐξῆς κατὰ χρονολ. σειρὰν Σκουφας 1681, Μακάριος ἱεροδιόσκalos 1755, Κορυδαλεὺς 1768, 1786, Κορινθίος Ἰωάσαφ 1788, Βαρδαλάχος, Δαμωδὸς 1815, Κ. Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων 1813⁽²⁾. Συγχρόνως ἔκαμνε καὶ ὁ Ν. Βάμβας τὴν α' ἔκδοσιν συναγωνιζόμενος αὐτῷ.

Νῦν δὲ ζητητέον πόθεν ὁρμώμενος ὁ Παπαθασιλόπουλος προσέκρινε τὰ «Προγυμνάσματα τοῦ Ἀφθονίου»: Οὗτος ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ ρήτορος Λιβανίου περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος καὶ ἐρμηνεύσας τὸν «τεχνικόν» Ἑρμογένην, τὸν πατέρα τῆς Ῥητορικῆς, ἤσκησε μεγάλην καθ' ὅλον τὸ Βυζάντιον ἐπιρροήν. Τέως οἱ πάντες μετὰ τὸν Ἀριστοτέλην, πρῶτον γράψαντα Ῥητορικὴν, ἐβασανίζοντο μὲ τὸν δύσκολον καὶ εἰς ὑπερβατικὰς ἐννοίας ἀναλυόμενον Ἑρμογένην. Ἐγραψε περὶ τὸ 161 π. Χ. εἰς ἡλικίαν 15 ἐτῶν, ὅτε ἡ φαντασίᾳ ὀργιᾶζει, καὶ βασανίσας τὸν νοῦν εἰς τὰ 25 ἔτη ἀπώλεσε τὸ μνημονικόν! Καὶ ὁμοῦς οἱ ἀείμνηστοι καὶ ἀκαταπόνητοι πρόγονοι ἡμῶν πρὸ τοῦ Παπαθασιλοπούλου καὶ μετ' αὐτὸν ἐμάνθανον τὴν ρητορικὴν ἐκ τοῦ Ἑρμογένους καὶ παρουσιάζω τὴν ἐξ 800 περίπου σελίδων εἰς ὅσον ἔκδοσιν Ἀθαν. Παρίου, τοῦ ἐκ τῶν κορυφαίων ἐν τῇ Ἀθωνιάδι μαθητῶν τοῦ Εὐγενίου: «Ῥητορικὴ πραγματεία ἦτο: τῆς Ἑρμογένους τοῦ Ταρσέως, τοῦ κατ' ἐξοχὴν τεχνικοῦ καλουμένου, Ῥητορικῆς τέχνης ἐξήγησις, συνοψισθεῖσα μὲν ἐκ τῶν παλαιῶν καὶ διαφόρων ἐξηγητῶν καὶ ὡς ἐν ἀκριβέστατα φιλοπονηθεῖσά τε καὶ ἐπεξεργασθεῖσα καὶ ἀναπληρωθεῖσα τὰ ἐλλείποντα ὑπὸ τοῦ ἐν ἱερομόναχοις ἐλαχίστου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, νῦν δὲ πρῶτον ἐκδοθεῖσα τοῖς φιλολόγοις κτλ.». Ἐνετίησιν 1799. Ἦτο ἡ τελευταία προσπάθεια νὰ συγχρατηθῇ ἡ παράδοσις τῆς ρητορικῆς. Τίς ἰσχύει σήμερον νὰ διεξέλθῃ τὸ τεράστιον τοῦτο ἔργον; τίς θὰ ἔχῃ τὴν περιεργίαν νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸν λαβύρινθον τοῦτον; Ὁμολογῶ, ὅτι ἐγὼ μάλιστα ἐκοπίασα. Παρῆλθεν ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἀνεπιστρεπτει, ἥτις ἐδημιούργει τοὺς μεγάλους διδασκάλους καὶ ρήτορας. Ὁ Βάμβας πρῶτος μᾶς καταδιδάξει ἀπὸ τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τελευταῖον ὁ ἅγιος Ἑρμοπόλεως, τέκνον τῆς Ἡπείρου καὶ αὐτὸς, μᾶς πεζεύει τελείως ἀπὸ τοῦ Πηγάστου καὶ ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς μόνον εἰς τὰ συνήθη νὰ πηδῶ-

1. Κατάλογος τῶν ἐλληνικῶν β) κωδίκων α) χειρογράφων τῆς ἐν Πελοποννήσῳ μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου ὑπὸ Νίκου Βέη, τομ. Α' Ἀθῆναι 1915, σ. 75. Ἐν Ἀθῶν ὑπάρχουσιν οἱ ἐξῆς κώδικες, ὁ ἀρχαιότερος (1791) ἐν 292,6 τῆς τοῦ Ἑρμιπτεάνου. Παντελεῖμονος 229,4 Ἰσῆρων 233. Ἐκ Μεσοβιτικῶν κώδικος ἐδημοσίευσε τὴν πραγματείαν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Νικ. Τζέρτζελη ὁ κ. Κ. Κούρκουλας ἐν «Ἀναπλάσει» περίοδος Β' ἀρ. 18, Ἰαν. 1954, σ. 267—270 κ. ἐ. ἀλλ' ἔχει μέγα χάσμα ἐν τῇ μέσῳ. Τὸ πλήρες ἐν Βατοπ. κώδικι 201 φ. 15.

2. Ὁ τελευταῖος σχολικὴν κατὰ τὸ σύστημα τῶν Γιαννιτῶν: «Τέχνης Ρητορικῆς βιβλία τρία ὑπὸ Κ. Οἰκ. καὶ πρεσβυτέρου τοῦ κατὰ φιλολογικὸν τῆς Σμύρνης γυμνασίον διδασκάλου τῆς φιλολογίας, εἰς χρῆσιν τοῦ αὐτοῦ γυμνασίου». Ἐν Βιέννῃ σ. λθ', 258. Καὶ εἰς τὰ προλεγόμενα τῶν «Γραμματικῶν» συνάπτει τὴν ρητορικὴν μετὰ τῆς γραμματικῆς ἐξουμένων τὴν χρησιμότητα αὐτῆς (σ. λθ'). Οἱ ἄλλοι ἔγραψαν μόνον ἐκκλησιαστικὰς ρητορικὰς.

μεν υποζύγια⁽¹⁾· εἰς τὸ μέγα καὶ πολύμοχθον τοῦτο διβλιν, ὅπου ὁ συγγραφεὺς πρὸς ἐκπληξιν ἐφιλοτιμήθη ὡς φίλεργος μέλισσα νὰ περιῖπταται εἰς πάντα τὰ ἄνθη τῆς ρητορείας καὶ νὰ συλλέγῃ τὸ μέλι ἥτοι τὴν χάριν τοῦ λόγου ἀπὸ τῆς παντοδαποῦς φιλολογίας καὶ λογοτεχνίας, ἡ ρητορικὴ ἀπόλλυσεν ἐντελῶς τὴν ἐννοιαν ὡς ἐπιστήμη καὶ φιλοσοφία τοῦ λόγου, ὅπως προῖδεάσθη ταύτην ὁ μέγας Ἀριστοτέλης καὶ διετηρήθη μέχρι τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος· καταντᾷ ἀπλῶς τέχνη τοῦ λόγου, εἶναι σῶμα ἄνευ ψυχῆς, εἶναι καθαρὰ μίμησις καὶ οὐχὶ ἔμπνευσις καὶ δημιουργία, περιοριζομένη εἰς τοὺς τύπους μόνον. Ὁ Ἀφθόνιος ἐγένετο ἀγαπητὸς εἰς τοὺς Βυζαντινούς διὰ τὸ νέον τῶν παραδειγμάτων εἶδος, καὶ εἶναι ταῦτα οἱ μῦθοι τοῦ Αἰσώπου. Δὲν ἠπλοποίησε μόνον τὸν Ἑρμογένην, ἀλλ' εἰσήγαγε καὶ μέθοδον καὶ ἀσκήσεις καὶ ταῦτα ὠνόμασε Προγυμνάσματα. Ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ εἰτα ἡ Ἀντιόχεια πολλὰ ἐκκινετομήσαν εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ λόγου· καὶ ἐδημιούργησαν τὰς «μελέτας», εἰσήγαγον καὶ τοὺς μύθους⁽²⁾. Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου καὶ αἱ παραβολαὶ τοῦ Εὐαγγελίου. Ὅπως αὐταὶ οὕτω καὶ ὁ μῦθος κατὰ τὸν Σαρδιανὸν «τῆς ῥητορικῆς ἀπάσης φέρει εἰκόνα καὶ δύναμιν»⁽³⁾. Κατὰ τὸν αὐτὸν τὸ προγύμνασμα εἶναι «εἰσαγωγικὴ τριβὴ διὰ λόγων τῶν κατὰ ῥητορικὴν μερῶν ἢ εἰδῶν χρήσιμά τινα προσακουμένη», ὁ δὲ μῦθος προετάχθη ὡς βιωφελὴς (προλ. V).

Ὁ Παπαβασιλόπουλος σπουδάζων ἐτι ἐν Ἰταλίᾳ θὰ εἶχεν ἀσχοληθῇ μὲ τὸν Ἀφθόνιον, εἶχε δὲ καὶ ἐν Ἰωαννίνοις ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ βιβλιοθήκῃ τὸν ἀνώνυμον «Περὶ τοῦ Ἀφθονίου Προγυμνασμάτων»: *Aphthonii Progymnas mata commendarii, innotati auctoris. Aldus Pius Manutius. Venetiis 1509* (B.E. 1339). Εἶναι τὸ βιβλίον ἐκ τῶν πρώτων ἐκδόσεων τοῦ περιφήμου τούτου ἐκδότου· τελευταῖον ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ *Wlgr* (ἐνθ' ἀνωτ. I 127). Προέκρινε τὰ Προγυμνάσματα «χάριν τῶν πρωτοπείρων μαθητῶν» μεταφράσας ἐπὶ τὸ ἀπλούστερον. Ἀλλ' εἰς αὐτὰ εἶχεν ἐπιστήσει πρὸ πολλοῦ τὴν προσοχὴν ὁ πολὺς Θεόφιλος ὁ Κορυδαλεὺς ἐκδοὺς ἐν Λονδίῳ τῷ 1625 μετὰ τοῦ ἐπιστολαρίου καὶ ἐκθεσιν περὶ ρητορικῆς. Ἡ ἐκθεσις αὕτη, καὶ τὴν ἐκδοσιν τῆς Μοσχοπόλεως (1744), ἦν ἔχω ὑπ' ὄψιν, ὑπάρχει ἐν τέλει (σ. 109—173), προηγούνται ὅμως «Ἀφθονίου σοφιστοῦ Προγυμνάσματα» (σ. 73—108), ὡς σημειοῦται καὶ ἐν τῇ προμετωπίδι⁽⁴⁾. Τούτων οὕτως ἐχόντων ἡδύνατο μὲν ὁ Παπαβασιλόπουλος νὰ ἐπανεκδώσῃ τὸ κείμενον τοῦτο, ἀλλὰ θὰ πεισθῇ πᾶς τις ἐγκύψας εἰς αὐτό, ὅτι

1. Εὐαγγέλου Ψῆμα μητροπολίτου Ἑρμοπόλεως. «Ρητορικὰ δοκίμια». Ἀλεξάνδρεια 1954. Ἐπειδὴ ὁ συγγραφεὺς, ὃν οὕτε κατ' ὄψιν γνωρίζω, ἐν τῇ μικρᾷ βιβλιογραφίᾳ, οὐδένα ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ρητορικῆς ἀναφέρει, ὑποθέτω, ὅτι θὰ συμπληρώσῃ τὸ χρήσιμον τοῦτο τοῖς ἱεροκλήρῳ ἐργον, ἐκδίδων τὴν θεωρίαν τῆς ρητορείας, διότι ἄλλως τὰ πτερὰ αὐτῶν θὰ εἶναι κήρινα. Τὰ ρητορικὰ καὶ λεκτικὰ σχήματα, καὶ οἱ τρόποι καὶ αἱ στάσεις τῆς ρητορικῆς δὲν εἶναι τοῦ κάθε ἐνὸς κήρυκος. Τὰ προσαγόμενα παραδείγματα εἶναι τῶν μεγάλων ρητόρων καὶ διδασκάλων· ἂν ὁ τυχὼν ἀρχάριος θελήσῃ νὰ μεταχειρισθῇ αὐτά, θὰ πάσῃ ἐκ τοῦ ὕψους, ὅπως ὁ Ἰκαρος, καὶ ἡ μίμησις θὰ καταντήσῃ γελοιοποίησις, ὁ δὲ ἱεροκλήρῳ θεατρίνος μὲ τὰς σπασμωδικὰς ἐκείνας χειρονομίας. Τὰ «Ρητορικὰ δοκίμια» ταῦτα εἶναι τὰ «Προγυμνάσματα» τοῦ Ἀφθονίου, ἀλλὰ ταῦτα κατὰ τὸν Σάρδειον ἐπίσκοπον «μικρὰ ρητορικὴ ἐστὶ» καὶ καθὼς ἐπὶ τῶν βαναύσων τεχνῶν προηγεῖται τινα πρὸ τῆς καθόλου τέχνης, ὡς ἐπὶ τῶν χαλκῶν τὸ ἀνάψαι ἀνθρακίαν, τὸ φυσᾶν... Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν προγυμνασμάτων ἀπὸ τῶν εὐκολωτέρων πρῶτον ἀρκτεῖον, τὸ δὲ ἐστὶν ὁ μῦθος...» (σ. 3, 7). Διὰ δὲ τὰς χειρονομίας λέγω καὶ τοῦτο, θὰ ἀναπληροῦσι τὴν κενότητα τοῦ λόγου. Οἱ Ἀγγλοὶ ἵστανται ἀκίνητοι κηρύττοντες.

2. Βλ. *Croiset A. M. Histoire de la litterature grecque*, tom. V. Paris 1938, σ. 983—984. Περὶ τῆς χρήσεως, ἣν ἐποιοῦντο τοῦ Ἀφθονίου οἱ μετὰ ταῦτα ῥήτορες βλ. ἐκδ. *Rabe* ἐν τῇ *teubner* βιβλιοθήκῃ 1930 τῆς συλλογῆς Ἑλλήνων ρητόρων πρόλογον, καὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν Προγυμν. Ἀφθονίου προλεγόμενα σ. 73, 170, καὶ *Walgr—Sprengel Rhetores graeci I—II*.

3. *Ioannis Sardiani commentarium in Aphthonii progymnasmatia*, edidit H. Rabe Lipsiae Teubner 1928, III. περὶ χρείας, σ. 31, 1. Ὁ Ἰωάννης ἦν ἐπίσκοπος Σάρδεων μετὰ τὰ μέσα τοῦ 8^{ου} αἰῶνος καὶ ἔγραψε τὸ ἐξαιρετικὸν τοῦτο ὑπόμνημα εἰς Ἀφθόνιον.

4. Ἡ λεπτομέρεια αὕτη ἐν μόνῃ τῇ μοσχοπολίτιδι ὑπάρχει ἐκδόσει, μαρτυροῦσα τὴν ἀκριβείαν τῶν ἐκδοτῶν.

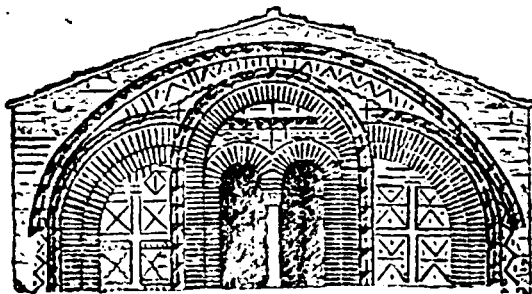

τοῦτο, θὰ ἦτο πάντα ἀχώνευτον διὰ «πρωτοπείρους μαθητάς» καὶ προτίμησε τὸ Λατ. κείμενον, ὅπερ εἶχον καταστήσει εὐπρόσιτον καὶ εὐκατάληπτον εἰς μαθητευομένους.

Ἀκροτελεύτιον εἰς τὰ περὶ «Λευχειμονούσης ρητορικῆς»

Εἶπον ἀνωτέρω, ὅτι ὁ Παπαδασιλόπουλος ἠπλοποίησε τὴν γλῶσσαν δηλ. ἀπεμακρύνθη μικρὸν ἐκ τῆς ἀττικίζούσης τοῦ Ἀφθονίου. ἔγραψε δηλονότι τὴν λογίαν γλῶσσαν, ἣτις ἔσδυσσε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νεοφύτου Δούκα. Ἔχω ἐνώπιον τὸν 1192 κώδικα τῆς Ἑθν. Βιβλιοθήκης, γράψιμον τοῦ Ἰακώβου Κυπρίου, μικρογράμματον, ἐπισεσυρμένον ἐλαφρῶς, καθαρὸν. Παρατηρῶ, ὅτι τὸ ἥμισυ καὶ πλέον τοῦ κώδικος, ὅστις ἀριθμεῖ 131 φύλλα εἰς 10ον, διαλαμβάνει γενικῶς περὶ ρητορικῆς, εἶναι εἰλημμένα ἐκ τῶν ἐρμηνευτῶν καὶ ὑπομνηματιστῶν τοῦ Ἀφθονίου (Ἀνώνυμος, Μαξ. Πλανούδης, I. Δοξαπατρῆς, ὁ σπουδαιότερος μετὰ τὸν Σαρδιανόν, καὶ ἕτερος Ἀνώνυμος) οἵτινες ὑπὸ τὸ ὄνομα «*Prolegomenon sylloge*» ἀπετέλεσαν τὸν XIV τόμον τῶν Ἑλλήνων ρητόρων (*Rhetores graeci*) ἐκδοθέντα ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Teubner τῷ 1925 ὑπὸ Hugo Kabe. εἰς τοῦτον περιελήφθησαν καὶ ὑπομνήματα εἰς τὰ βιβλία περὶ στάσεων, περὶ εὐρέσεως καὶ περὶ ἰδεῶν τοῦ Ἑρμογένους. Τὸ περὶ δρων τοῦ Ἀφθονίου βιβλίου, ὅπερ ἐτύπωσε καὶ ὁ Κορυθαλεύς, ὁ Παπαδασιλόπουλος περιέλαβεν ἐν τέλει, καὶ τοὺς μύθους κατεχώρισεν ἐν τέλει ἐκτὸς τοῦ κειμένου. Τὸ σχολικὸν στοιχεῖον ὅπερ εἰσήγαγεν ὁ συγγραφεὺς εἰς τὰ κείμενα ταῦτα, εἶναι τὸ «κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν». Τὴν προσθήκην ταύτην ἐθεώρησα καλὸν νὰ κάμω διὰ νὰ γνωρίσω εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους ἓνα κώδικα ἄριστον τῆς «Λευχειμονούσης ρητορικῆς», ἀποκείμενον ἐν Ἀθήναις. Ἐκφράζω δὲ εὐχαριστίας εἰς τὸν λαμπρὸν διευθυντὴν κ. Κορυνοῦτον, ὅστις προθυμότατα μὲ ἐξυπηρέτησεν.

(Συνεχίζεται)

ΣΩΤΗΡΙΟΥ Ι. ΔΑΚΑΡΗ

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ *

Γ' ΝΟΜΟΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

α'. 'Η ανασκαφή στην Κασσώπη

'Η ἀρχαία Κασσώπη βρίσκεται ἀπομονωμένη στὶς νότιες πλαγιές τοῦ Ζαλόγγου, πὺν ἐκτείνεται, εἴκοσι χιλιόμετρα βορείως τῆς Πρεβέζης, μετὰ τοῦ 'Ιονίου πελάγους καὶ τοῦ ποταμοῦ Λούρου. Πρὸς τὸ πέλαγος τὸ Ζάλογγο ἀποκόπτει τὴ χερσόνησο ἀπὸ τὴν ὄρεινὴν περιοχὴν τοῦ Σουλίου, ἀφήνοντας μιὰ μόνη διάβαση, τὴ στενὴ κοιλάδα, ἀπ' ὅπου διέρχεται ὁ ἀμαξιτὸς δρόμος Πρεβέζης—Καναλακίου. Πρὸς ἀνατολάς, μετὰ τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ ποταμοῦ, μεσολαβεῖ πλατεῖα λωρίδα κάμπου, ὁ λαιμὸς τῆς εὐρύχωρης πεδιάδος τοῦ Λούρου. Στὶς ἡπτιες πλαγιές τοῦ βουνοῦ, ἀνάμεσα στὴν ἄφθονη βλάστηση ἐσπεριδοειδῶν καὶ ἐλαιῶνων, εἶναι κτισμένη ἡ Καμαρίνα. Ὁμορφο χωριό, πὺν γενναιοδωρὰ τὸ προίκισε ἡ φύση σὲ νερά, σὲ βλάστηση, σὲ κλίμα καὶ πανοραματικὴ θέα. Ἀξίζει κάθε κόπο νὰ χαρῇ κανένας μιὰ χειμωνιάτικη ἢ καλοκαιρινὴ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου, ὅταν ὁ Ἀμβρακικὸς, μετὰ τὸ δαντελλωτὸ ἀπὸ τὸν ἀτελεύτητο διαμελισμὸν τοῦ σχῆμα, βάφεται τὴν ὥρὰ ἐκείνη μενεξεδένιος κι' ὕστερα σιγὰ—σιγὰ γιομίζει ἀπὸ τριαντάφυλλα. Κι' οἱ ἄπειρες δαντέλλες τῶν ἀκρογ αλιῶν τοῦ ἀρχίζουν νὰ ξεκόβουν σὲ λίγο καὶ νὰ παίρνουν σχῆμα μέσα ἀπὸ τὸ ἄμορφο, θαμπὸ γαλάζιο τῆς νύχτας καὶ τοῦ οὐρανοῦ. Κι' ἡ συμφωνία τῶν χρωμάτων τελειώνει πανηγυρικά, καθὼς χρυσώνεται ὁ κόλπος ἀπὸ τὶς φωτεινὲς ἀνταύγειες τοῦ ἡλίου, πὺν θριαμβευτὴς προβάλλει στὸν ὀρίζοντα τοῦ Μακρονόρου ἢ τοῦ ἱστορικοῦ βράχου τοῦ Ζαλόγγου.

Μισὴ ὥρα περίπου βορειοανατολικά, ἐπάνω σὲ ἓνα μικρὸ ὄροπέδιο, ἀπλώνονται τὰ ἔρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως. Τὸ θέαμα ἀπὸ δῶ ἔχει ἐπικὴ μεγαλοπρέπεια. Σὰν ἀπὸ πανύψηλο καὶ τεράστιο ἐξώστη, ὁ θεατὴς βλέπει στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ ξαπλωμένη, καθὼς ἀπέραντος ἀνάγλυφος χάρτης, τὴν χερσόνησο τῆς Πρεβέζης, πὺν μετὰ ἀδιάκοπους κυματισμοὺς προχωρεῖ καὶ σμίγει παιγνιδιάρικα μετὰ τὸν ἀπέναντι ὄγκο τῆς Ρούμελης. Ἀριστερὰ μικρότερος τώρα ὁ Ἀμβρακικὸς καὶ δεξιὰ ἡ βαθυγάλαξ ἀπεραντοσύνη τοῦ πελάγους.

* *

'Η ἀρχαία πόλη περιβάλλεται ἀπὸ ἰσχυρὸ πολυγωνικὸ τεῖχος πὺν κάπου—κάπου φτάνει σὲ ὕψος 4—5 μέτρων ('). Ἡ ἀκρόπολη τοῦ ὄροπεδίου ἔχει ἐμβαδὸν 150 περίπου στρεμμάτων. Πρὸς νότον καὶ δυτικὰ τῆς ἀκροπόλεως, βραχίονες τειχῶν κατέρχονται τὶς πλαγιές τοῦ βουνοῦ, γιὰ νὰ περιλάβουν τὴν βαθμιαία ἀνάπτυξη τῆς πόλεως. Πρὸς βορρᾶν, ΒΔ καὶ ΒΑ φυσικὸ, ἀπροσπέλαστο σχεδόν, τεῖχος ἀπὸ πέντε ἀποκρημνες κορυφές προστάτεψε τὴν πόλη ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸν ψυχρὸ βορρῆα. Δυὸ ἀπὸ τὶς κορυφές, τὸ *Κιτέπ* καὶ ὁ *Ἀνεμόμυλος*, εἶναι ὠχυρωμένες. Χρησίμευαν σὰν ἔσχατο σημεῖο ἀμύνης, ὅταν ἡ κύρια ἀντίσταση τῆς πόλεως, ἡ ἀκρόπολη τοῦ ὄροπεδίου, θὰ εἶχε καμφθῇ ἀπὸ τὸν ἐχθρό. Στὶς βραχῶδεις κορυφὰς τοὺς εἶναι σκαλισμένες βαθιεῖς δεξαμενές, γιὰ τὴν ἀποθήκευση τοῦ ἀγκαίου νεροῦ κατὰ τὴν περίοδο τῆς πολιορκίας(²). Ἡ ἀνατολικώτερη ἀπὸ τὴν σειρὰ τῶν πέντε κορυφῶν, συμπαγὴς ἀπομονωμένος βράχος, ἀνιστορεῖ στὸν ἐπισκέπτη σιωπηλὰ τὸ τραγικὸ μεγαλεῖο τῆς Σουλιώτικης γυναικειᾶς

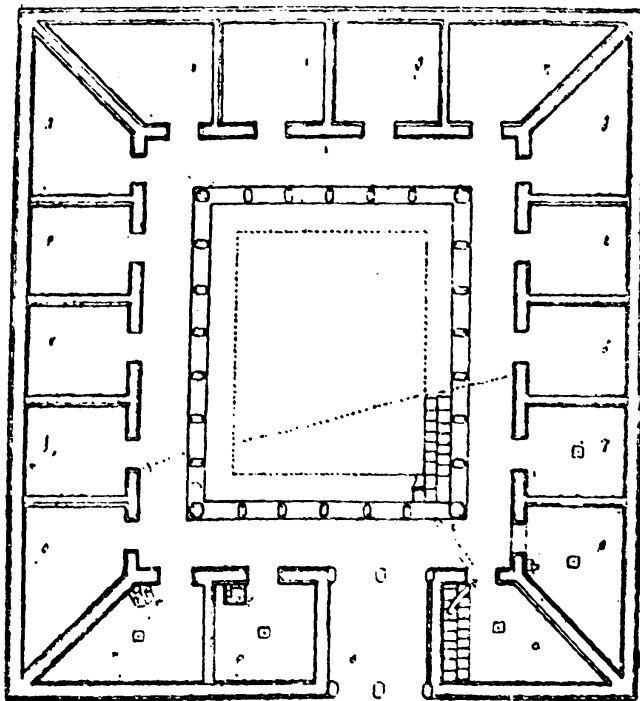
* Συνέχεια ἐκ τοῦ 37ου τεύχους.

λεβεντιάς, με τὸν χορὸ τοῦ θανάτου καὶ τῆς λευτεριάς.

Ἀπὸ τὶς κορυφές αὐτὲς ἐπισκοπῶντας ὁ παρατηρητὴς ἀντιλαμβάνεται τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἀρχαίας πόλεως. Κάθετοι ἀνηφορικοὶ δρόμοι, ἀπὸ νότιο πρὸς βορρᾶ, διασπνρῶνονται με τοὺς δρόμους, ποὺ δ ασχίζουσ ἀπὸ ἀνατολὰς πρὸς δυσμὰς τὴν ἀκροπόλη. Ἀκόμα διακρίνονται τὰ ἐρείπια τῶν τετραγώνων ποὺ διαγράφουν τοὺς στενοὺς συνήθως δρόμους, κατασκευασμένους κατὰ τὸ ἀρχαῖο Ἰπποδάμειο σύστημα πολεοδομίας⁽³⁾. Δημόσιες οἰκοδομές, ναοί, στοές, μεγάλο θέατρο, Ὁδεῖο, ἰδιωτικοὶ οἰκισμοί, πολυγωνικά τείχη με πυλῶνες γεμίζουν τὸν ἀνηφορικό χῶρον τῆς ἀκροπόλεως.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἀπὸ τετραετίας δ ενεργεῖ ἐκεῖ ἀνασκαφὰς με τὸν ἐπιμελητὴ ἀρχαιοτήτων Σωτ. Δάκαρη. Τὸ ἀνασκαπτόμενο τμήμα περιλαμβάνει μεγάλο τετραγωνικὸ σχεδὸν οἰκοδόμημα, διαστάσεων 33X30,30 μ., μεγάλη πρὸς νότον στοά, διαστ. 63,10X11,50, χωριζόμενη ἐσωτερικῶς ἀπὸ 13 κίονες, ἓνα μικρὸ θέατρο πρὸς ΝΑ, ποὺ χρησίμευε κυρίως γιὰ Ὁδεῖο, καὶ ἄλλες μεγάλες δημόσιες οἰκοδομές, ποὺ ἐκτείνονται ὡς τὴν νότια πλευρὰ τοῦ τείχους⁽⁴⁾. Μέχρι σήμερα ἀνεσκάφη ἐντελῶς τὸ τετραγωνικὸ οἰκοδόμημα (εἰκ. 1)⁽⁵⁾. Εἶναι κατασκευασμένο ἀπὸ μεγάλα πολυγωνικά λιθάρια, λατομημένα ἀπὸ τὴν γύρω βραχώδη

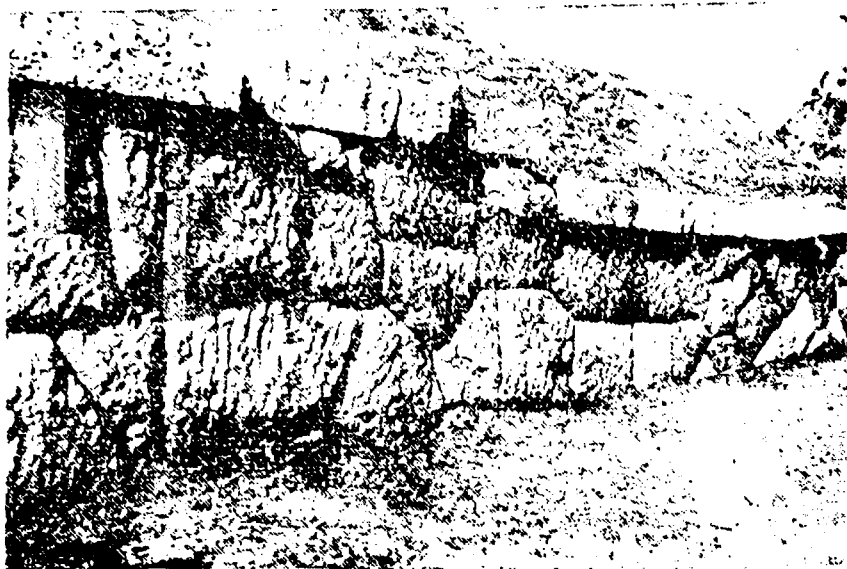

Εἰκ. 1. Κάτοψις τοῦ οἰκοδομήματος.

περιοχή. Τὸ λάξευμα τῶν πολυγωνικῶν λίθων καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἀρμῶν των εἶναι πραγματικὰ σὲ πολλὰ σημεῖα θαυμαστὴ (εἰκ. 2). Περίεργη διαφορὰ το χοδομίας σημειώνεται στὴν πρόσοψη τοῦ κτιρίου (ἐστὶ ἀμμόνιου πρὸς νότον, κατὰ τὸν Ἀμβρακικό), τὴν δεξιὰ τῆς εἰσόδου. Τὸ τμήμα αὐτό, ἀντίθετα πρὸς τὴν λοιπὴν κατασκευὴν, ἀποτελεῖται ἀπὸ ἰσοδομικὲς στρώσεις λιθαρῶν με ὀρθογώνια καὶ τραπεζοειδῆ λιθάρια, μήκους μέχρι 2 μέτρων⁽⁶⁾. Καὶ οἱ δύο μορφὲς τοιχοδομίας εἶναι ἀσφαλῶς σύγχρονες. Ἡ συνειδητὴ διαφορὰ τοῦ ρυθμοῦ στὴ μιὰ καὶ τὴν αὐτὴ πλευρὰ τοῦ οἰκοδομήματος καὶ μάλιστα τὴν πρόσοψη, πρέπει νὰ ἀποδοθῇ στὶς καλὰ σθητικὰς ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων Ἡπειρωτῶν, γιὰ τὶς ὁποῖες θὰ γίνῃ ἐκτενέστερα παρακάτω λόγος.

Τὸ κτίριο εἶναι ὁ γνωστὸς τύπος τῆς ἑλληνικῆς οἰκίας κατὰ τοὺς κλασσικοὺς καὶ ἑλληνικοὺς χρόνους, ἀλλὰ με ἐπιβλητικὴ καὶ μνημειώδη μορφή (εἰκ. 1). Ἀποτελεῖται δηλ. ἀπὸ κεντρικὴν, τετράγωνη σχεδὸν αὐλὴν, διαστ. 14,20X11,70 μ., ποὺ τὴν περιβάλλουν καὶ ἀπὸ τὶς τέσσερες πλευρές, στοές, πλάτους 2,30—2,35 μ. ὑποστηριζόμενες πρὸς τὸ μέρος τῆς αὐλῆς ἀπὸ 26 ὀκταπλεύρους στυλοὺς. Γύρω ἀπὸ τὶς στοές εἶναι τοποθετημένα 18 δωμάτια, ἀπὸ πέντε στὶς μακρὲς πλευρές καὶ τέσσερα στὶς στενωτέρες. Στὴ νότια πλευρὰ, τὴν πρόσοψη, τὴ θέσῃ ἐνὸς δωματίου καταλαμβάνει ἡ εἴσοδος με μορφή προπύλου, ποὺ ὑποστηρίζεται με δύο σειρὲς ἀπὸ ὁμοίους στύλους (εἰκ. 1σ). Τοὺς στύλους στεφανώνουν ὠραῖα δωρικὰ κιονόκρανα, κατασκευασμένα με πολὺ μαλακὸ λιθάρη, εἶδος ἀμμολίθου, ποὺ ἀφθονεῖ στὴν γύρω περιοχή. Ἡ ἐλαστικότης καὶ ἡ κύρτωση τοῦ ἐρίνου καὶ ὁ τρόπος τῆς λαξεύσεως τῶν πολυγωνικῶν τοίχων μαρτυροῦν τὸν κλασσικὸ χαρακτῆρα τοῦ οἰκοδομήματος (εἰκ. 3).

Γύρω ἀπὸ τὴν αὐλὴν πλατὺ ρεῖθρο, κατασκευασμένο με τετράγωνες λευκὲς πλάκες, περιμόζευσεν τὰ ὄμβρια νερὰ τῆς αὐλῆς καὶ τῶν στοῶν καὶ με ὑπόγειο ὀχετὸ (τ-τ τ²) τὰ ἀπομάκρινεν ἐκτὸς τοῦ οἰκοδομήματος, πρὸ τοῦ ὁποῖου καὶ ὑπὸ τὸ κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ μεγάλῃ

Εικ. 2. Το αριστερά της εισόδου πολυγωνικό τμήμα της προσόψεως.

τερος όχετός παρελάμβανε τα νερά και των άλλων οικοδομημάτων και τα αποχέτευε έξω του τείχους. Με μεγάλη ικανοποίηση παρατηρήσαμε τον Δεκέμβριο του 1954 ότι το αποχετευτικό σύστημα της πόλεως στον τομέα αυτό λειτουργούσε θαυμάσια· γιατί τα νερά, που είχαν πλημμυρίσει το ανασκαμμένο οικισμό, ύστερα από συνεχή βροχή δύο ημερών, άρχισαν να αποσύρονται, αποχετευόμενα διά μέσου των υπογείων όχετών της πόλεως, που ξαναλειτουργούσαν ύστερα από 2000 χρόνια!

Ίδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα όκ-ω γωνιαία δωμάτια, α, β, ζ, η, κ, λ, ο, π, με το άσυνήθιστο τραπεζιοειδές σχήμα. Την περιέργη αυτή καινοτομία, έντελως άγνωστη για δωμάτια στην ιστορία της αρχαίας ελληνικής αρχιτεκτονικής, φαίνεται ότι την επέβαλαν κατά κύριο λόγο οι αισθητικές κλίσεις των Κασσωπαίων (βλ. παρακάτω) και κατά δεύτερο λόγο ή τεχνική ανάγκη, ή εξήγηση της οποίας έκφεύγει από το σκοπό του παρόντος άρθρου.

Κάθε δωμάτιο διέθετε από μια έστία για θέρμανση, και

μια τράπεζα, για την έστιαση των ένοίκων. Από τα τζάκια διατηρούνται σήμερα λείψανα τούβλων, δεξιά της εισόδου κάθε δωματίου, με τη σιάχη και την άθρακιά καμιά φορά, και από τις τράπεζες σώζονται τα υποστηρίγματα των, τριγώνεροι λίθινοι στύλοι, που κρατούσαν τα ξύλινα τραπέζια (Εικ. 1) (').

Πρωτότερος επίσης είναι ο τρόπος της κατασκευής των τοίχων της ανωδομίας. Κατά την διάρκεια της ανασκαφής βρέθηκε πλήθος από χονδρά ψημένα τούβλα, 0.085—0.095 μ., διαστάσεων 0.47X0.56 μ. και 0.26X0.47 μ. Τα μεγαλύτερα έφεραν πάντοτε πέντε

όπες και τα μικρότερα δύο. Μαζί με αυτά περισυλλέχθηκαν και πολλά μεγάλα σιδερένια κερφιά με πλατειές κεφαλές. Από το ύλικό αυτό και από τις ύπολογισμένες διαστάσεις των όπτοπλίνθων, που συμπίπτουν με το διάφορον πάχος των τοίχων του κτιρίου, αποδεικνύεται ότι ή ανωδομία των τοίχων ήταν κατασκευασμένη από τα τούβλα αυτά, τα όποια έστερεώνοντο με καρφά επάνω σε ξυλοδοκούς (ξυλοδεσιές), κατά κανονική έναλλαγή. Οι έσωτερικές επιφάνειες των τοίχων ήταν επιχρισμένες με άσβεστοκονίαμα, χρωματισμένες με ρόδινο χρώμα

Εικ. 3. Δωρικό κιονόκρανό όκταέδρον στύλου.

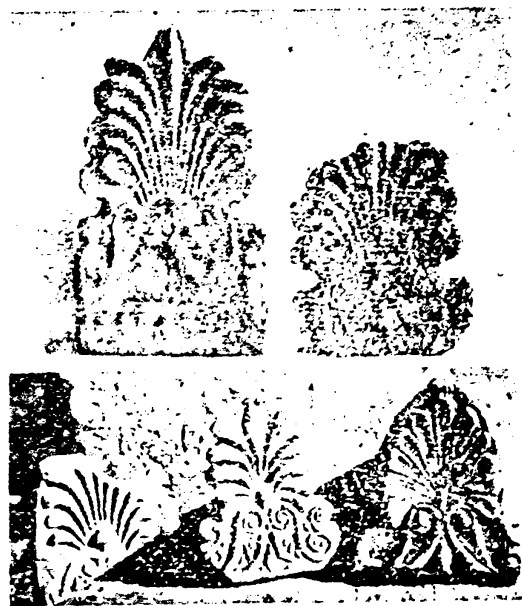
για τις χαμηλές και με γραμμική διακόσμηση, από ρόδινο σε λευκό βάθος, για τις ανώτερες επιφάνειες των τοίχων.

Στα γωνιαία δωμάτια λ και η απεκαλύφθη η λίθινη θεμελίωση των ξυλίνων κλιμάκων, που ώθηγοῦσαν στο ὑπερῶο (ἐξώστη) τοῦ β' ὀρόφου, ἀκριβῶς ἐπάνω ἀπὸ τις στοῖες τοῦ ἰσογείου. Εἶχε ἐπομένως καὶ δεύτερο πάτωμα τὸ οἰκοδομημα κατὰ τις τρεῖς τοῦλάχιστον πλευρές, ἐκτὸς πιθανώτατα τῆς νοτίας, σύμφωνα μὲ τὸν συνηθέστερο τρόπο τῆς ἀρχαίας διωρόφου οἰκίας.

Στὴν βόρειο καὶ νότια ἔσω εἰδικές πλευρές τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων διακρίνονται βαθειές λαξευμένες ἐγκοπές, σὲ ὕψος 2.84 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου, ὅπου πατοῦσαν οἱ δοκοὶ τοῦ ἄνω πατώματος. Σὲ πατοῦρες τῶν ἐγκοπῶν διατηροῦνται ἀκόμα κατὰ κανονικὰ διαστήματα οἱ τῆς καὶ κάπου—κάπου ἤλοι μεγάλοι μολυβδοχοημένοι, ποὺ χρησίμευαν γιὰ τὴν καλύτερη στερέωση τῶν δοκαριῶν^(*). Τὴν βεβαιότητα γιὰ β' ὄροφο καὶ κατὰ τὴν ἀνατολικὴ πτέρυγα τοῦ οἰκοδομήματος μᾶς τὴν ἔδωσε ἡ ἀνασκαφή. Στὴν πλευρὰ αὐτῇ βρέθηκε πλῆθος τοῦβλων χωρὶς ὀπή, ποὺ ἔφεραν στὴ μία πάντοτε ἐπιφάνεια προσκολλημένο παχὺ στρώμα κορασανιοῦ. Προφανῶς τὰ τοῦβλα αὐτὰ δὲν προέρχονται ἀπὸ τὴν τοιχοδομίαν, ἀλλὰ ἀποτελοῦσαν τὴ στρώση τοῦ ἄνω δαπέδου, ποὺ μὲ τὴν καταστροφή τοῦ οἰκοδομήματος κατέρρευσαν στὸ ἰσόγειο. Ἡ κάτοψη λοιπὸν τοῦ ἄνω ὀρόφου θὰ εἶχε πιθανώτατα τὴ μορφή Π, μὲ τὴν ἀνοιχτὴ πλευρὰ πρὸς νότο, κατὰ τὴ θάλασσαν. Ἔτσι ὁ ἔσωτερικὸς χώρος τοῦ οἰκοδομήματος δεχόταν ἀπὸ τὸ νοτιὰ ἀνεμπόδιστα τὸ θαλασσινὸ μαῖστρο τοῦ καλοκαιριοῦ καὶ τὴ θαλπωρὴ τοῦ χειμωνιάτικου ἡλίου. Θὰ ἦταν ἀλήθεια πολὺ εὐχάριστος ἡ διαμονὴ στὸ μεγάλο ἡλιακωτὸ τοῦ ἄνω ὀρόφου, μὲ τὸ ἀπέραντο ἀνοιγμα τοῦ ὀρίζοντος καὶ τὴν ἐξαίσιαν γραφικότητα τοῦ τοπίου τῆς χερσονήσου.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἀνασκαφῶν ἤρθαν σὲ φῶς πολυάριθμα εὐρήματα, τὰ περισσότερα ἀρχιτεκτονικὰ καὶ κινητὰ ἀντικείμενα οἰκιακῆς χρήσεως. Τὰ πιὸ σημαντικὰ γιὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ κτιρίου εἶναι τὰ κεραμίδια τῆς στέγης. Στις εἰκόνες 4—5

βλέπουμε μερικὰ δείγματα ἀκροκεράμων (ἀκραίων κεραμιδιῶν τῆς στέγης), τὰ μέτωπα τῶν ὁποίων κοσμοῦνται μὲ πλούσιο ἀνάγλυφο δ ἀκόσμο ἀπὸ ἀνθέμια. Εἶναι δύσκολο νὰ ἐξηγήσουμε ἐδῶ τὴν καλλιτεχνικὴ τοῦ σημασία, τὸ σοφὸ ὑπολογισμὸ καὶ τὴν πλούσια κίνησιν τῶν κεραμιδιῶν αὐτῶν ποὺ τὴν μεταβιβάζουν στὴ στέγη τοῦ οἰκοδομήματος^(*). Τὰ ἀρχαιότερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τῆς εἰκ. 4 (κάτω σειρὰ) χρονολογούμενα στὸ β' μισὸ τοῦ Ε' καὶ τὸ α' μισὸ τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος. Ὀλίγο νεώτερα, τῶν μέσων

Εἰκ. 4. Ἀνθεμωτοὶ ἀκροκέραμοι

τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος, εἶναι οἱ ἀνθεμωτοὶ ἀκροκέραμοι τῆς εἰκ. 5, μὲ τὴν παράστασιν τοῦ αἵτου, ποὺ ἀρπάζει στὸν Ὀλυμπο τὸν Γανυμήδη, τὸν ἀγαπημένον τοῦ Διός, καὶ ἴσως λίγο νεώτερα τοῦ τέλους τοῦ Δ' αἰ. τὰ ἀνθέμια μὲ τὴν προσφιλῆ γιὰ τὴν Ἡπειρο παράστασιν τοῦ αἵτου, ποὺ μὲ ἡμιάνοιχτα φτερά, κάθεται ἀκόμα ἐπάνω στὸ σύμβολο τοῦ Διός, τὸν κεραυνό⁽¹⁰⁾. Σημαντικώτατες ἐπίσης εἶναι δυὸ ἀφιερωματικὲς ἐπιγραφές, χρονολογούμενες ἢ μία στοὺς χρόνους περὶ τὸ 200 π. Χ., ἢ ἄλλη στὰ μέσα περίπου τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνα. Οἱ ἐπιγραφές αὐτὲς ἀναφέρονται σὲ ἀφιερῶματα, ποὺ δὲν βρέθηκαν, καὶ τὰ ὁποῖα ἀφιέρωσαν δυὸ συναρχαίς στρατηγῶν τῆς πόλεως στὸν Δία Σωτήρα καὶ τὴν Ἀφροδίτη. Ἔτσι τὰ γραπτὰ αὐτὰ μνημεῖα μᾶς δίνουν

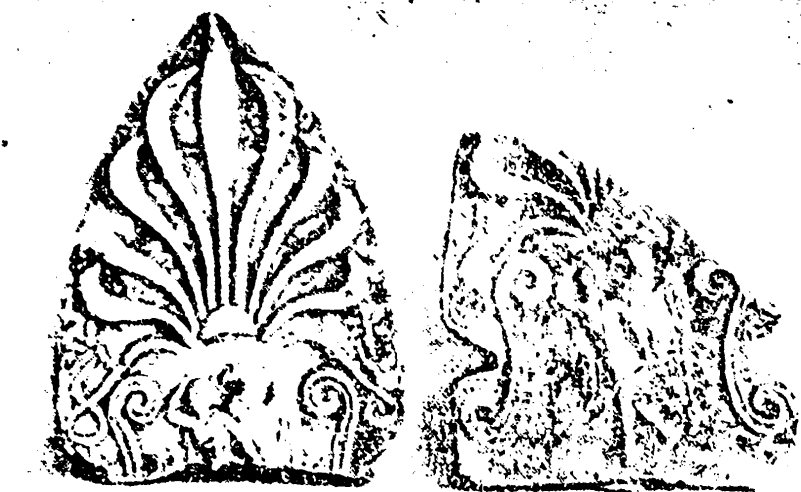
πολύτιμες και αὐθεντικές μαρτυρίες γὰ τοὺς θεοὺς, ποὺ λατρεύονταν στὴν πόλιν αὐτῇ, ⁽¹¹⁾ καὶ γιὰ τὸ θεσμὸ τῶν στρατηγῶν

X. αἰῶνος, προερχόμενα ἀπὸ ἄλλο οἰκοδόμημα τῆς πόλεως, καὶ ἓνα μαρμάρινο κορινθιακὸ κιονόκρανο, ποὺ θυμίζει πολὺ τὰ κορυφαία κιονόκρανα τῆς Θόλου τῆς Ἐπιδαύρου.

Βάσει τῶν ἀρχιτεκτονικῶν κυρίως μορφῶν, τῶν δωρικῶν κιονοκρανῶν, τῆς μορφῆς τῶν πολυγωνικῶν τοίχων καὶ ἰδίως τῶν ἀνθεματῶν ἀκροκεράμων (εἰκ. 4), μπορούμε νὰ ὀρίσουμε ὡς χρόνον κατασκευῆς τοῦ κτιρίου τὸ α' ἡμῖσι τοῦ Δ' π. X. αἰῶνος. Ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν εὐρημάτων καὶ τῶν μεταβολῶν, ποὺ παρατηροῦνται σ' αὐτό, προκύπτει ὅτι τὸ οἰκοδόμημα ἐπέζησε μερικoὺς αἰῶνας. Κατὰ τὸν Β' ὅμως αἰῶνα παρατηροῦνται σοβαρὲς ἐπισκευὲς τοῦ οἰκοδομήματος, ὁ-

φειλόμενες πιθανώτατα στὴν καταστροφὴ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου (167 π. X.). Πρόχειρες καὶ ἀκαλαίσθητες ἐπισκευὲς, ποὺ ἀποτελοῦν ζωερὴ ἀντίθεση πρὸς τὴ λοιπὴ ἐπιμελημένη ἐργασία, μαρτυροῦν νέα περίοδο μαρasmus καὶ παρακμῆς τοῦ κτιρίου.

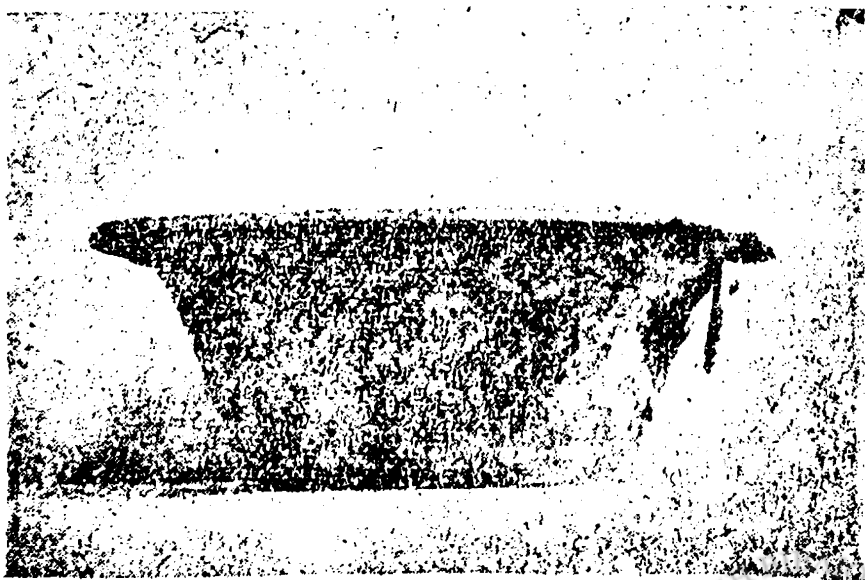
Γενικὰ ἡ ἐντύπωση, ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ εἶναι, ὅτι τὸ κτίριο δὲν κατεστράφη βιαίως, ὅλλὰ βαθμὴδὸν· γιὰ τοὺς κάτοικοι παρέλαβαν μαζί τους τὰ πιὸ πολὺ-

Εἰκ. 5. Ἀνθεματοὶ ἀκροκέραμοι μετὰ παράσταση τῆς ἀρπαγῆς τοῦ Γανυμήδη.

—ἀρχόντων, ποὺ, ὅπως φαίνεται, διατηρήθηκε ἐπὶ αἰῶνες.

Πολλὰ ἦσαν ἐπίσης τὰ οἰκιακῆς χρήσεως σκεύη, πιθάρια, γιὰ τὴν ἐναποθήκευση κρασιοῦ, λαδιοῦ ἢ ξηρῶν καρπῶν, πιατικά, ἀγγεῖα, ἐγχωρίου κατὰ τὸ πλεῖστον κατασκευῆς, μάχαρες, σμίλες, κλειδιά, κ' εἴδρα, ἀγκίστρα, σταθμά (μέτρα βάρους), λίθινα σηκώματα (ἀγορανομικὰ δηλ. μέτρα ὑγρῶν γιὰ τὸν ἔλεγχο τῶν ἐν χρήσει μέτρων), μυλόπετρες, γουδιά, λιχνάρια πήλινα, βέλη, χαυλιόδοντες, ποὺ φαίνεται νὰ τοὺς χρησιμοποιοῦσαν γιὰ φυλαχτά, πῆλινος μηνίσκος ⁽¹²⁾, μήτρα κυλινδρική γιὰ τὴν κατασκευὴ ἀναγλύφου διακοσμῆσεως, μιὰ καλοφτειαγμένη χάλκινη λεκάνη μετὰ χερουλί, (εἰκ. 6) ποὺ τὸ κοσμεῖ πρόσθετο φύλλο κισσοῦ, δεκάδες χαλκῶν νομισμάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἓνα ἀργυρὸ δηνάριο, ποὺ ἔκοψε στὴ Γαλατία ὁ Καῖσαρ (49—48 π. X.), κίονες διαχωριστικοὶ παραθύρων κ. ἄ. Ἀξιωμακτικὰ εἶναι μερικὰ ἱωνικὰ κιονόκρανα τοῦ Γ' π.

Εἰκ. 6. Χαλκὴ λεκάνη

τιμα και ἄλλως χρήσιμα ἀντικείμενα, καὶ ἐγκατέλειψαν τὰ δυσμετακόμιστα καὶ ὀλιγώτερο χρήσιμα σκεύη, καὶ γιὰ τὸ οἰκοδόμημα δὲν παρουσιάζει ἴσνη βιαίας καταστροφῆς.

Τὰ πλεῖστα τῶν εὐρημάτων, καθημερινῆς χρήσεως κυρίως, χρονολογούνται σὺν Β' καὶ Α' π. Χ. αἰ. Εἶναι ἄξιο προσοχῆς ὅτι κανένα ἀπὸ τὰ εὐρήματα αὐτά, τὰ ὅπλα βέβαια χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἔσχατοι μέτροι τῶν παραμοιῶν τῆς ἐγκαταλείψεως, δὲν εἶναι νεώτερα τοῦ β' τριτοῦ τοῦ Α' π. Χ. αἰ. (60—30 π. Χ.). Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς εἶναι πολὺ πιθανὴ ἡ ὑπόθεσις, ὅτι ἡ ἐγκαταλείψη τοῦ οἰκοδομήματος ὁρίζεται στὴν ἴδρυσιν ὑπὸ τοῦ Ὀκταβίου τῆς γειτονικῆς Νικοπόλεως (30 π. Χ. περίπου). Εἶναι μαρτυρημένο ὅτι ὁ Αὔγουστος ἐπέβλεπε τὸ συνοικισμό ὅλων τῶν περιουσιδίων πόλεων στὴν νέα μεγάλη ρωμαϊκὴ πόλιν, πού ἐπρόκειτο νὰ ἐξυληρεθῇ κατὰ κύριο λόγον στρατηγικοῦ σκοποῦς.

Ὁ προορισμὸς τοῦ οἰκοδομήματος εἶναι ἀναμφισβήτητα δημόσιος. Τοῦτο ἐπιβάλλει νὰ δεχθούμε ἡ μεγαλοπρεπὴς κατασκευὴ, καὶ ἡ θέσις τῶν, στὸ κέντρον τοῦ δημόσιου χώρου, σὲ ἀμεση γένεσις μετὰ ἄλλα δημόσια κτίρια (στοῖς, ὧρεῖον κλπ.). Καὶ μόνον ἄλλωστε οἱ ἀριερωματικῆς ἐπιγραφῆς τῶν Στρατηγῶν θὰ ἀρκοῦσαν νὰ ἐπικυρώσουν τὸν δημόσιον χαρακτήρα του. Τὸν εἰδικὸ προορισμὸ τῆς οἰκοδομῆς καθορίζουν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ μορφῆς, οἱ ἀρχιτεκτονικῆς λεπτομέρειες, ἡ φύσις τῶν εὐρημάτων καὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ δεδομένα. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ μορφῆς, ὅπως σημειώσαμε πρὸ πάντων, ὁμοιάζει στενὰ μετὰ τὸν τύπο τῶν οἰκιῶν, ὅπως διεισπρώθη ἀπὸ τὸ β' ἡμισυ τοῦ Ε' π. Χ. αἰ. Ἡ διαμόρφωσις τῶν δωματίων, πού δὲν ἐπικοινωνοῦν ἀπ' εὐθείας μεταξύ των, μαρτυρεῖ ὅτι δὲν προορίζοντο γιὰ τὰ μέλη μιᾶς μόνης οἰκογενείας. Ἡ ἀποψη αὕτη ἔλλωστε δὲν δικαιολογεῖται καὶ ἀπὸ τὸν μεγάλον ἀριθμὸ τῶν δωματίων, τὰ ὅποια ἀνέρχονται κατὰ στοῖς δύο ὁρόφους σὲ 30 περίπου. Ἐχρησιμοποιοῦντο φυσικὰ ἀπὸ πολλὰ πρόσωπα, ξένα μεταξύ των καὶ γενικῶς ἐπίσημα. Οἱ τράπεζες, οἱ ἐστίες γιὰ τὴν θέρμανση, τὰ οἰκιακὰ σκεύη καὶ τὰ λείψανα τῶν τροφῶν, πού βρέθηκαν, δείχνουν

ὅτι τὰ φιλοξενούμενα πρόσωπα διημέρευαν καὶ διεισπέρναν ἐκεῖ. Τὶς προϋποθέσεις αὐτὲς ἐκτελοῦνται μόνο τὸ *πρυτανεῖον*, ὅπου διέμεναν οἱ ἄρχοντες καὶ τὰ ὑπὸ τῆς πόλεως τιμώμενα πρόσωπα, καὶ τὸ *Καταγώγιον*, ὃ δημόσιος δηλ. ξενὼν με παρεμφερῆ μετὰ τὸ πρυτανεῖον προορισμὸς, ὅπου διέμεναν τὰ ξένα κυρίως πρόσωπα, φιλοξενοῦμενα ὑπὸ τῆς πόλεως. Ἀπαραίτητα στοιχεῖα στὰ γνωστὰ ἀρχαιολογικῶς Πρυτανεῖα εἶναι ἡ μεγάλη αἴθουσα φαγητοῦ, γιὰ τὴν ἐστίαση τῶν πρυτάνεων καὶ τῶν ἀρχόντων καὶ ἡ *Κοινὴ Ἑστία*, ὅπου ἔκαθε διαρκῶς ἡ πύρις τῶν *ἐφρεστίων θεῶν*¹³⁾, τὰ ὅποια δὲν ὑπάρχουν στὸ οἰκοδομημᾶμας. Ἀφ' ἑτέρου οἱ ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς τῶν στρατηγῶν καὶ τὰ ἀγορευομικά μέτρα ἐλέγχου, ἂν δὲν βρέθηκαν τυχαῖα ἐκεῖ, εἶναι ἰσχυρὲς ἐνδείξεις, ὅτι ἐκεῖ διέμεναν οἱ ἄρχοντες τῆς πόλεως. Ἐπομένως ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ ὑπόθεσις περὶ Πρυτανεῖον, παρὰ τὴν ἀπουσίαν τῶν χαρακτηριστικῶν ἀρχιτεκτονικῶν στοιχείων, δὲ μπορεῖ νὰ ἀποκλεισθῇ ἐντελῶς. Ἐξ ἄλλου τὰ γνωστὰ ἀρχαῖα καταγώγια παρουσιάζουν πάρα πολλὰς ἀρχιτεκτονικῆς ὁμοιότητες.

Τὸ καταγώγιον τῆς Ἐπιδάουρου π.χ. εἶναι ὁ τύπος, ἐπινελαμβανόμενος τέσσερες φορές ἡ διάταξις δηλ. πολλῶν καὶ ὁμοιομόρφων δωματίων γύρω ἀπὸ μιὰ αὐλή, πού ἐπικοινωνοῦσαν μόνον ἀπὸ τὶς στοῖς. Καὶ στὸ καταγώγιον τῆς Ἐπιδάουρου ὑπάρχει β' ὄψεως καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα οἰκονομίας χώρου. Παρόμοιο ἐπίσης ἦταν τὸ Καταγώγιον τῶν Πλαταιῶν, περιγραφόμενον ἀπὸ τὸν Θουκυδίδην, τὸ ὅποιο ἀνήγειραν οἱ Θηβαῖοι μετὰ τὴν ὀλοσχερῇ καταστροφὴ τῆς πόλεως (427 π. Χ.)¹⁴⁾.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἀξία τοῦ οἰκοδομήματος. Τὸ ἀνασκαφέν κτίριον εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ πρῶτον γνωστὸ ἀρχιτεκτονικὸ ἔργον ἡπειρωτικῆς τέχνης. Τὰ ὡς τώρα ἀπὸ τὶς ἀνασκαφῆς γνωστὰ οἰκοδομήματα εἶναι ἀρχιτεκτονικοὶ τύποι, παραληφθέντες ἀπὸ τὴν νότιαν Ἑλλάδα, καὶ μόνο ἡ ἐκτέλεσίς των μπορεῖ νὰ ἀποδοθῇ στοῖς ἐντοπίους. Εἶναι πρόωρον ἀκόμα νὰ διακρίνουμε ὅλα τὰ ἐγχεύρια στοιχεῖα ἀπὸ τοὺς δάνειους τύπους. Ἴσως κάποτε γίνῃ ἀντιληπτὸ ὅτι ἡ ἡπειρωτικὴ τέχνη, ἡ ὅποια κατὰ τοὺς βυζαντι-

νούς και μεταβυζαντινούς χρόνους, ἐπλούτιζε ἀκατάπαυστα τὴν ἑλληνικὴ τέχνη μὲ πρωτότυπες μορφές, δὲν ἔπαυε ἀπὸ τῶν προχριστιανικῶν ἀκόμη χρόνων, νὰ δημιουργῇ καὶ νὰ τὴν τροφοῦ τῇ μὲ καινούργια στοιχεῖα. Ἐπὶ τοῦ παρόντος εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ περιοριστοῦμε σὲ ὅσα δεδομένα φαίνονται κατὰ τὸ δυνατὸν βέβαια.

Ἐντόνως ἐπίμονη εἶναι ἡ προτίμησις τῶν Ἡπειρωτῶν στὶς πολυγωνικὰ κατασκευές. Τὰ πολυπλευρὰ καλοδουλεμένα πολυγωνικὰ λιθάρια, μὲ τὴν πολυμορφία τους, ὀφειλόμενῃ στὸ μέγεθος τῶν λίθων, στὶς διαφορὰς ἀναλογίας τῶν πλευρῶν, στὸ ποικίλο ἀνοιγμα τῶν γωνιῶν, στὴν κύρωσι τῶν ἐπιφανειῶν, πηροῦσ ἀξοῦν μιὰν ἀνεξάντλητὴν δυνατότητα ποικιλίας καὶ κινήσεως. Τὴν ποικιλίαν αὐτὴ ἀυξάνει ἡ ἀντίθεση τῶν σκιαζομένων ὁρμῶν καὶ τῶν φωτιζομένων ἐπιφανειῶν, ποὺ δημιουργεῖ ἕνα ζωηρὸ καὶ εὐχάριστο γραφικὸ παιγνίδι μεταξὺ σκιάς καὶ φωτός (εἰκ. 2). Ἡ ποικιλία λοιπὸν τῆς μορφῆς, ἡ κίνηση, ἡ ζωηρὴ ἐντύπωση καὶ τὸ γραφικὸ εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς πολυγωνικῆς τοιχοδομίας, ποὺ ἔθελαν τὸν ἀρχαῖο Ἡπειρώτη. Τὴν προίμησίν του αὐτὴ τὴ βλέπουμε νὰ ἐκδηλώνεται κυρίως στὰ μνημειώδη τεῖχη τῶν ἡπειρωτικῶν ἀκροπόλεων.

Ἐνῶ ὅλοι οἱ τοῖχοι τοῦ οἰκοδομήματος, ἐξωτερικοὶ καὶ ἐσωτερικοί, εἶναι κατασκευασμένοι μὲ τὸν γνωστὸ πολυγωνικὸ τρόπο, τὸ μισὸ τμήμα τῆς νοτίας πλευρᾶς, τῆς προσόψεως, ποὺ βρίσκεται δεξιὰ τῆς εἰσόδου, εἶναι, ὅπως σημειώσαμε, ἰσοδομικό. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ συστήματα τοιχοδομίας, εἶναι ἀναμφισβήτητα σύγχρονα. Ἡ σύγχρονη παράθεσις δύο ἐν-ελῶς διαφορετικῶν μορφῶν στὴν αὐτὴ πλευρὰ τοῦ κτιρίου, καὶ μάλιστα τὴν πρόσοψιν, ὀφείλεται ἀσφαλῶς καὶ ἀνταποκρίνεται στὶς αἰσθητικὰς προτιμήσεις τῶν κατασκευαστῶν. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ποικιλίαν τῶν μορφῶν εἶναι καὶ ἐδῶ ἡ αἰτία τοῦ περιέργου φαινομένου. Ἡ ἐντύπωση αὐτὴ γίνεται περισσότερο αἰσθητή, ὅταν ὁ ἐπισκέπτης, μπαίνοντας στὸ πρόπυλο (εἰκ. 1 σ), σταθῇ σὲ σημεῖο, ποὺ νὰ μπορῇ νὰ ἔχῃ ὁλόκληρὴν τὴν θέαν τῆς αὐλῆς καὶ τῶν γύρω στοιῶν. Εἴκοσι ἕξ ἀτλοῖ κίονες παρουσιάζουν ἄξαφνα ἕνα π' οὐσίον

σὲ πολυμορφία καὶ κίνησιν θέαμα. Ὁ κλασσικὸς σφγγυλὸς κίων, εἴτε δωρικός εἴτε ἰωνικός, μὲ τὸ περιφερικὸ καὶ περικλειστο κυλινδρικό σχῆμα, παρέχει πάντοτε τὴν αὐτὴ μορφὴ ἀπὸ ὁποιαδήποτε θέσῃ ἢ γωνία ὁράσεως γίνῃ θεατός. Οἱ μόνες δυνάμεις, ποὺ ἐνεργοῦν ἐκεῖ, εἶναι οἱ κάθετες, ποὺ ὑπογραμμίζονται μὲ σοφὸ ὑπολογισμό ἀπὸ τὶς ραβδώσεις τοῦ κίονος, ὁ ὁποῖος «φέρει», βιστάζει τὸ βάρος τοῦ θριγκοῦ, Διαφορετικὴ εἶναι ἡ ἐντύπωση, ποὺ μᾶς δίνουν οἱ 26 πεπλατυσμένοι ὀκτάεδροι στῦλοι τοῦ κτιρίου. Κάθε ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς μὲ τὸ ἀνισόπλευρο πολυεδρικό σχῆμα καὶ μὲ τὸ διάφορο προοπτικὸν τοῦ βάθους στὴν αὐλὴ δίνει διαφορετικὴ εἰκόνα ἀπὸ τοὺς ἄλλους: Ὅσοι στῦλοι, τόσες καὶ οἱ παραλλαγές των. Ἀλλ' ἀκόμα καὶ ἡ μορφὴ τοῦ στύλου ποτὲ δὲ μένει σ' ἀθροῖν γιὰ τὸν θεατὴν, καθὼς προχωρεῖ. Κάθε στιγμή τὸ σημεῖο ὁράσεως μετασπίζεται καὶ μαζί μεταβάλλεται καὶ ἡ γωνία ὁράσεως καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ ὀκταπλεύρου στύλου.

Καὶ ἐδῶ ἐπίσης οἱ στῦλοι «φέρουν» τὸ βάρος τῶν ἐπιστυλίων καὶ τῆς στέγης, ἀλλὰ τὶς κάθετες δυνάμεις, ποὺ δὲν τὶς ὑπογραμμίζει πιά ἡ πλαστικότης τῶν ραβδώσεων, τὶς ἀνταγωνίζονται, γιὰ λίγο οἱ ὀριζόντιοι ἄξονες, οἱ παράλληλοι καὶ οἱ ἐγκάρσιοι ὡς πρὸς τὸ βλέμμα τοῦ θεατοῦ. Μὲ ἄλλα λόγια, ἐνῶ στὸ δωρικό οἰκοδόμημα τονίζεται ἡ μορφὴ σὲ ὕψος καὶ ἐκφράζεται θαυμάσια ἡ πρωταρχικὴ λειτουργία τῶν «φερομένων» καὶ «φερόντων», στοὺς ὀκταπλεύρους στῦλους τῆς Κασσώπης μαζί μὲ τὸ ὕψος τονίζεται, ἀσθενέστερα βέβαια, ἡ κίνησις σὲ βάθος καὶ πλάτος μὲ κέντρο συναντήσεως τὴν αὐλὴν (βλ. εἰκ. 1). Ἐχομε δηλαδὴ τώρα σαφέστερο τὸνισμὸ τοῦ τρισδιάστατου χώρου, μὲ κίνησιν σὲ ὕψος, σὲ βάθος καὶ πλάτος. Διαπιστώνουμε κι' ἐδῶ λοιπὸν τὰ ἴδια πάλι στοιχεῖα, τὴν ποικιλίαν, τὴν κίνησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν συγκέντρωσιν. Τὴν ἴδιαν τάσιν πρὸς τὸ ποικίλον τὴν ἀνευρίσκουμε ἐπίσης καὶ στὰ κεραμίδια τῆς στέγης. Πρὶν ἀποκαλυφθῇ ὁλόκληρο τὸ κτίριον καὶ πρὶν τοποθετηθοῦν οἱ στῦλοι στὴ θέσιν τους, ἐπιστεύθη ὅτι οἱ παραλλαγές των ἀνθεμιῶν ἀκροκεράμων (εἰκ. 4, κάτω σειρά), ὑπέθεταν ἀσυνείδητὴν συντηρητικότητά πρὸς τὶς παλαιές

μορφές. Ἡ ἀποκάλυψη καὶ ἡ κατανόηση τῆς ἀρχιτεκτονικῆς του μορφῆς ἔδωσαν τὴν ἐξήγηση καὶ τῆς πολυμορφίας τῶν ἀκροκεράμων, ἡ ὁποία δὲ φαίνεται νὰ ὀφείλεται στὴν συντηρητικότητα αὐτῇ, ἀλλὰ σὴν ἀγάπη τῆς ποικιλίας τῶν μορφῶν καὶ τῆς θεληματικῆς πολυμορφίας.

Τὸ οἰκοδόμημα τῆς Κασσώπης παρουσιάζει δυὸ μοναδικές καὶ σοβαρές καινοτομίες, στὸν τρόπο τῆς οἰκονομίας τοῦ χώρου στὶς γωνίες (εἰκ. 1) καὶ στὴν κατασκευὴ τῆς ἀνωδομίας. Παρὰ τὰ ὧς τώρα γνωστὰ, τὰ ὀκτώγωνια δωμάτια α,β,ζ,η,κ,λ,ο,π, δὲν ἔχουν τὸ γνώριμο ὀρθογώνιο σχῆμα, ἀλλὰ τὸ τραπεζοειδές, χωριζόμενα μὲ ἰσχυροὺς διαγωνίους μεσοτοιχοὺς. Εἶναι ἰδιόμορφοι νὰ ἀποδώσουμε τὸ φαινόμενο αὐτὸ σὲ τεχνικοὺς μόνον λόγους, οἱ ὁποῖοι μπορούσαν νὰ ἀντιμετωπισθοῦν σύμφωνα μὲ τὰ ὀρθόδοξα μέσα τῆς τότε ἀρχιτεκτονικῆς. Ἀφ' ἐτέρου ὁ παράγωνος χώρος δὲν εἶναι πρόσφορος γιὰ κατοικία. Ἀλλ' ὁ τεχνίτης, ποὺ ἐχάραξε τὸ σχέδιο, εἶχε κάποια ἄλλη ἐκτίμηση. Μιὰ ματιὰ στὴν κάτοψή του (εἰκ. 1) μᾶς δείχνει πόση συγκέντρωση ἔχει τὸ σχέδιο. Οἱ κύριες ἐσω εἰδικές γραμμὲς του, οἱ ἰσχυροὶ διαγωνίοι τοῖχοι, κατευθύνονται καὶ διασταυρώνονται ἀκριβῶς στὸ κέντρο τῆς αὐλῆς, ὅπου τείνουν καὶ οἱ λοιπὲς κάθετες τῶν μεσότοιχων καὶ τῶν ὀκταέδρων στύλων, γιὰ τοὺς ὁποίους ἐκάναμε ἤδη λόγο. Ὅλες λοιπὸν οἱ ἀρχιτεκτονικὲς δυνάμεις τοῦ κτιρίου κατευθύνονται πρὸς τὴν αὐλή, ποὺ ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα, τὸν ἄξονα τοῦ σχεδίου. Ἐκεῖ, πραγματικά, εἶναι συγκεντρωμένη ἡ ζωὴ τῆς ἐλληνικῆς οἰκογενείας. Ὡς μὴ ξεχνοῦμε ὅτι τὸ οἰκοδόμημα αὐτό, παρὰ τὸν δημόσιο χαρακτῆρα του, ἐπαναλαμβάνει τὸν τύπο τοῦ ἐλληνικοῦ σπιτιοῦ. Ἐνῶ ἔξω σφύζει ἡ ζωὴ τῆς πόλεως, ἡ θεωρυβδὴς κίνηση τῆς ἀγορᾶς, μέσα στὸ ἐλληνικὸ σπίτι, τὴν ἰδρυτικὴν οὐράδα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, βυθίζεται ἡ περισυλλογὴ, ἡ συγκέντρωση, ἡ γαλήνη τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου, μὲ τὴν αὐτοδύναμη συγκέντρωση καὶ τὴν πολυμορφία μαζὶ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μορφῶν.

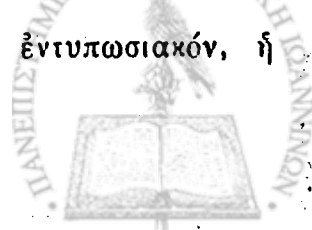
Πρωτότυπος καὶ ἄγνωστος στὴν ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι ἀκόμη καὶ ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς τῆς

ἀνωδομίας, συνιστάμενος εἰς τὴν κανονικὴν εἰσάλαγὴν μεγάλων ψηφένων τοῖβλων καὶ ξυλοδεσῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων στερεώνονται τὰ τοῖβλα, μὲ τὴ βοήθεια μεγάλων σιδηρῶν περονῶν. Ἡ ἀνάγκη δομήσεως τῶν λίθων, ἡ ἄγνοια κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτῇ τῆς συνεκτικῆς ιδιότητος τῆς ἀσβέστου καὶ ἡ δυσκολία ἐπεξεργασίας τοῦ σκληροῦ ἀβυστολίθου ὠδήγησαν τοὺς ἡπειρώτας τεχνίτας στὴ σημαντικὴ ἐπινόησιν αὐτοῦ τοῦ νέου τρόπου δομῆς.

Ἄλλο ἐνδιαφέρον γνώρισμα τοῦ οἰκοδομήματος εἶναι ἐπίσης ὁ ὑπολογισμὸς του μέχρι καὶ τῶν μικροτέρων λεπτομερειῶν, μὲ βάση ὡς ἰσχυρὴ μετρητικὴ μονάδα, τὸν Κερκυραϊκὸ πόδα (=0.33μ.)⁽¹⁵⁾. Τὸ οἰκοδόμημα δ' αὖτ. 33X30,30 μ. ἔχει μῆκος ἑκατὸ ἀκριβῶς ποδῶν καὶ πλάτος 92. Ἦταν δηλ. **ἐκατόμπεδον**, ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι. Ἐξαιρετικὴ τέλος εἶναι ἡ ἐπεξεργασία τῶν λιθαρῶν καὶ ἡ συναρμογὴ των, ποὺ μαρτυροῦν μεγάλη τεχνικὴ δεξιότητα, καὶ ἡ γνώση τῆς στατικῆς ἀξίας τοῦ ὕλικου. Γιὰ νὰ ἀνακουφίσθοῦν τὰ ἄκρα τῶν κιοιοκράτων, ποὺ εἶναι ὅπως εἴπαμε, κατασκευασμένα μὲ ἀμμόλιθο, πολὺ μαλακὸ καὶ εὐθρυπτό ὕλικό, ὁ τεχνίτης ἄφησε στὸ μέσον τοῦ ἄβακος, ἐξέχοντα δακτύλιο, γιὰ νὰ δεχθῇ τὸ βάρος τοῦ θριγκοῦ ποὺ μεταβιβάζεται εἰς τὸν κίονα, ἀπαλλάσσοντας τὸν εὐαίσθητο ἄβακα ἀπὸ τὸ ἐπικίνδυνον φορτίο του.

Ἀπὸ τὴν σύντομη ἀνάλυσιν μερικῶν μόνον ἀρχιτεκτονικῶν λεπτομερειῶν μπορούμε νὰ ἐννοήσουμε κάπως τὸν χαρακτῆρα τοῦ οἰκοδομήματος καὶ νὰ σχηματίσουμε μιὰ γενικὴ ἰδέαν γιὰ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς, γιὰ τὶς τεχνικὰ καὶ τὶς αἰσθητικὰς των δυνατότητες. Τὸ κτίριο αὐτὸ προδίδει ἀσφαλῶς σὲ μερικὰ σημεῖα σιὰ τὸ ἀρχιτεκτονικῆς ἀνωριμότητος, αἰσθητικὰς κλίσεις διαφορετικὰς, ἀπὸ αὐτὰς, ποὺ βλέπουμε στὴν κλασσικὴ καὶ σύγχρονη ἀρχιτεκτονικὴ. Ἡ διάθρονη τῶν γωνιῶν δωματίων π.χ. καὶ γιὰ ὑψηλοτέρους ἀκόμη χώρους, δὲν ἀποτελεῖ ἐπιτυχὴ ἀρχιτεκτονικὴ λύση, ποὺ μπορεῖ νὰ ὑπολογισθῇ στὸ ἐνεργητικὸ τοῦ ἡπειρώτου ἀρχιτέκτονος. Γι' αὐτὸ ἡ λύση αὐτὴ δὲν εἶχε οὔτε προδρόμους οὔτε συνεχιστὰς ἢ μιμητὰς.

Ἡ πολυμορφία, τὸ ἐντυπωσιακόν, ἡ

γραφικότης καὶ ἡ κίνησις, πού τις ἀνευρίσκουμε στήν κατασκευὴ τῆς προσόψεως, στοὺς ὀκταέδρους στύλους καὶ στοὺς ἀνθεμωτοὺς ἀκροκεράμους, εἶναι ἰδιότητες, πού ταιριάζουν κυρίως σὲ ἄλλης φύσεως ἀρχιτεκτονικά ἔργα, ἀλλὰ εἶναι σχεδὸν ἀπαράδεκτες γιὰ τὸν νοτιοελλαδίτη, προκε μένου γὰ κατοικία. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ πιθανώτατα ὁ ὀκταέδρος ὀρθογώνιος στύλος δὲν εὐδοκίμησε πολὺ στὴν νότια Ἑλλάδα, ἐπὶ ἀντίθετα στὴν Ἡπειρο φαίνεται νὰ ἦταν σὲ μεγάλη χρῆσις⁽¹⁾. Ἡ πολυμορφία καὶ ἡ ἐπιδίωξις ἐντυπώσεων εἶναι γνωρίσματα ἡμικαλλιεργημένου λαοῦ, ἀγοιροῦ ἀκόμα αἰσθητικά, πού δὲν ἱκανοποιεῖται μὲ τὸ ἀπλό, θάλγεται ὅμως μὲ τὸ πολύμορφο, τὸ πλούσιο καὶ τὸ ἐντυπωσιακόν.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ γενικὴ ἐντύπωση τοῦ κτιρίου δὲν εἶναι καθόλου δυσάρεστη οὔτε κενὴ περιεχομένου. Οἱ ἐπὶ μέρους ἀρχιτεκτονικὲς μορφαὲς ἀποτελοῦν ἐνιαῖο σύνολο, ὑποταγμένο σὲ μιὰ κεντρικὴ ἰδέα, τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τῆς οἰκογενείας, στοιχεῖο δάνειο ὅπως σημειώσαμε, ἀπὸ τῆς νότιας Ἑλλάδας. Στὴν κάτοψη ὅμως ἡ ἐνότης ἀποκτᾷ μεγαλύτερη συγκέντρωση, ἐξ αἰτίας τῶν ἰσχυρῶν διαγωνίων τοίχων, ἂν καὶ ἐπὶ θυρίδα τῆς πρακτικότητος, καὶ ἡ ἀνωδομία παρουν ἀζει εὐάρεστη γραφικότητα καὶ πρωτοτυπία. Ἡ πρωτοτυπία εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ἀνωδομίας ἦν ἀγνωστὴ ὥς τ' ὅρα στὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῇ ὁποίᾳ δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμήσουμε τὴν πρακτικὴν τῆς ἀξία. Τὸ γεγόνος ὅμως ὅτι τὴν αὐτὴν τεχνικὴν κατασκευὴν τοίχων μὲ ὀπτοπλίνθους καὶ ξυλοδοκοὺς, τὴν διαπιστώνουμε καὶ σὲ ἄλλες οἰκοδομὰς τῶν ἐρειπίων τῆς πόλεως, συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς εὐρείας καὶ ἐπιτυχοῦς ἐφαρμογῆς τῆς τεχνικῆς αὐτῆς. Ἀξιοθαύμαστες εἶναι ἄλλωστε καὶ σὲ τὸ σύνολο τοὺς ἡ τεχνικὴ καὶ οἰκοδομικὴ πείρα τῶν Ἡπειρωτῶν (ἀρετὴ πού διακρίνει ὡς σήμερα τοὺς ἡπειρώτας μαστόρους), ἡ ἐπιδέξια προσαρμογὴ πρὸς τὴ φύσιν τοῦ ὕψους καὶ πρὸς τὸ φυσικὸ περιβάλλον, καὶ ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν ἀψογὴν ἐκτέλεσιν.

Δὲν εἶναι ὀρθόν νὰ κρίνουμε ἓνα ἄτομον ἢ ἓνα λαὸν γιὰ τὶς αἰσθητικὰς ἰδέας, πού πρεσβεύει. Οἱ ἰδιότητες αὐτὲς εἶναι σὲ μεγάλον βαθμὸ μεταβληταὶ καὶ ἐνδιαφέρουν κυρίως

τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐκεῖνο, πού ἀπὸ αἰσθητικῆς πλευρᾶς ἔχει μεγάλη σημασία εἶναι ὁ τρόπος τῆς ἐκφράσεως τῆς αἰσθητικῆς πίστεως σὲ συνάρτησιν μὲ τὰ ἐκφραστικὰ μέσα πού διαθέτει. Ἔτσι καὶ ἓνα σκάλισμα σὲ μιὰ παλαιολιθικὴ σπηλιά καὶ ἓνας γρανιτένιος ἀκίνητος Φιρῶν καὶ ἓνα ἔργο τοῦ Φειδίου ἀξιολογοῦνται καὶ καταξιώνονται. Ἀπὸ αὐτῆς τῆς σταθερῆς βάσεως κρινόμενον καὶ τὸ μνημειῶδες ἀρχιτεκτόνημα τῆς Κασσώπης, εἶναι σπουδαίον ὅσον γιὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἡπειρωτικῆς καὶ ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Παρ' ὅλες τὶς καθυστερημένους αἰσθητικὰς ἀρχὰς τῶν ἡπειρωτικῶν φίλων πού λόγοι καθαροῦ γεωγραφικοῦ τὶς ἐπέβησαν, ἀντιλαμβάνεται κανένας τὸ ὑψηλὸν ποῖόν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, πού τὸν χαρακτηρίζουν τολμηρὰ πρωτοτυπία, πνεῦμα ἀνεξαρτησίας καὶ δημιουργικότητος, νεανικὴ ὁρμή, χαρακτηριστικὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, πού πηγάζουν ἀπὸ ἐκείνην τὴν βαθύτερην ἰδιότητα, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Ἡρόδοτος τόσο ἐπικρίνει τοὺς Ἕλληνας λέγοντας: *Ἕλληνες ἀεὶ παῖδες*.

Υποσημειώσεις:

1. Ἐκτενέστερη περιγραφὴ τῶν ἐρειπίων βλ. Σωτ. Ι. Λάκαρης. Ἀνασκαφὴ εἰς Κασσώπην — Πρεβέζης, Πρακτικὰ Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (= ΠΑΕ) 1952, σ. 326—362.

2. Στὴν ὑπαρξὴ τῆς δεξαμενῆς ὀφείλεται τὸ ὄνομα αὐτό, πού ἡ λαϊκὴ φαντασία τὴν θεώρησε γιὰ ἀνεμόμυλο.

3. Μέχρι τοῦ Ε' π.Χ. αἰ. ἡ ρυμοτομία τῶν πόλεων στὴν κυρίως Ἑλλάδα δὲν ἦταν γνωστὴ, ἂν καὶ τὸ σύστημα αὐτὸ εἶχε ἐφαρμοσθῇ γιὰ πρώτη φορὰ σὲ τέλος τοῦ 2Τ' π. Χ. αἰ. στὴν ἑλληνικὴ ἀποικία τῆς Νοτίας Ρωσίας, τὴν Ὀλβία. Στὴν Ἑλλάδα κατέστη γνωστὴ ἀπὸ τὸν Μιλήσιο φυσιολόγον Ἰππόδαμον, τὸν ὁποῖον ὁ Περικλὴς ἐκάλεσε γιὰ τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖον πῆρε τὸ ὄνομα τὸ ρυμοτομημένο σύστημα.

4. ΠΑΕ 1952, σ. 330 εἰκ. 6.

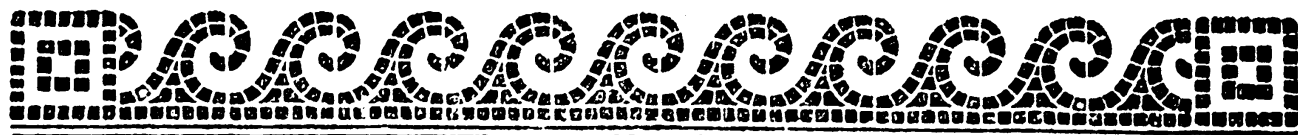
5. Ἐκτενέστερα βλ. ΠΑΕ 1952, σ. 326 ἐξ. καὶ 1953.

6. ΠΑΕ 1952, σ. 333 εἰκ. 9.

7. Τὸ σχέδιον τῆς εἰκόνος εἶναι τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ 1952, πρὶν ἀκόμη ἀποκαλυφθῶν ὅλες οἱ ἀρχιτεκτονικὲς λεπτομέρειες τῆς οἰκοδομῆς.

8. Βλ. ἐκτενέστερα ΠΑΕ 1952, 316, εἰκ. 23, ἔνθα καὶ διαφωτιστικὴ τομὴ τοῦ τρόπου τῆς στηρίξεως τοῦ πατώματος.

9. Σχετικὰ βλ. τὴν ἐξαιρετικὴν μελέτη τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Ρωμαίου, Κέραμοι τῆς Καλυδῶνος (Συμβολὴ εἰς ἀκριβεστέραν θεώρη-

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΪΣΙΟΥ ἱερέως

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΝΘΥΜΙΣΕΙΣ*

ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΟΝΙΤΣΗΣ

Χωρίον Μόλιστα (Συνοικία Μποτσιφάρι νῦν Μοναστηρίου)

Ἱερὰ Μονὴ Μολίστης.

1

1658

Εἰς τὸ τέλος Εὐαγγελίου τοῦ ἔτους ΑΦΗΘ' (=1599).

«ἔχρηστωνήθηκα ἐγὼ ὁ παπάδιωνίστιος ἐπὶ ἔτους ζρξστ' (=1658) ἐν μινὶ ὀκτωβρίῳ κβ' ἡμέρα δ' διὰκος, ἡμερὺς ἡμέρα κιριακί».

2

1672

Ἐπὶ πλακὸς μὴ ἐντετοιχισμένης κεφ. γραμμασιν.

«1819 ἱκοδομήθη ἔτους ζρπ (=1672)».

σιν τῆς Ἑλληνικῆς Τέχνης), ἐν Ἀθήναις, 1951.

10. Ἡ παράσταση αἰτοῦ ἐπὶ κεραυνοῦ εἶναι πολὺ γνωστὴ στὰ Ἑλπειωτικά νομίσματα καὶ τῶν Πτολεμαίων τῆς Αἰγύπτου.

11. Ἡ κεφαλὴ Ἀφροδίτης παριστάνεται ἐπίσης εἰς τὰ νομίσματα τῶν Κασσωπαίων βλ. *HEAD, Historia Numorum 2*, σ. 271.

12. Γιὰ τὴ σημασίαν τῶν χαυλιοδόντων καὶ τοῦ μηνίσκου βλ. περισσότερα «Ἑπειρ. Ἔστ. 1954 σ. 1064.

13. Σχετικά βλ. *WYCHERLEY, How the Greeks built Cities*, 1949, σ. 134.

14. III 68,3 Ὁκοδόμησαν πρὸς τῷ Ἡραίῳ καταγώγιον διακοσίῳ ποδῶν. πανταχῇ κύκλῳ οἰκῆματα ἔχουσιν κάτωθεν καὶ ἄνωθεν.

15. Τὸν πόδα=0.33 μ. τὸν ἀποκαλέσαμε κεραυτικό. γιατί ἦταν σὲ χρῆσιν στὴν Κέρκυρα, ἀπ' οὗτου ἴσως ἐφθασε καὶ στὰ Ἑλπειωτικά παράλια.

Ἡ χρῆσις του διεπιστώθη καὶ στὸ Ροδοτόπι καὶ στὴ Δωδώνη κατὰ τὶς τελευταῖες ἀνασκαφές. Εἶναι ἐπίσης χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁ ὀκτάεδρος πεπλατυσμένος στύλος ἦτο σὲ χρῆσιν καὶ στὴν Αἰτωλία, περιοχὴ ἐξ ἴσου καθυστερημένη ὅπως καὶ ἡ Ἑπειρος. Σχετ. βλ. ΠΑΕ 1952, σ. 315 ἐξ. καὶ σ. 338—39.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου.

3

1687

Εἰς τὸ τέλος Μηναίου παλαιᾶς ἐκδόσεως.

«† ἐπὶ τῷ χιλιοστῷ ἑξακοσιοστῷ ἑβδόμῳ ἔτος τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ θ(είου) λόγου ἐν μηνὶ Ἰανουαρίῳ τῇ εἰκοστῇ ἐγίνη πλείστος παγετὸς τοσούτος ὥστε ἡ λίμνη ἐπάγωσε καὶ ἐπερπατοῦσαν οἱ ἄν(θρωπ)οι ἐπάνωθεν αὐτῆς καθάπερ εἰς τὴν στερεάν. καὶ ἐπάγε-
ναν καὶ ἤρχονταν ἀπὸ τὸ νησί τὸ πέραμα καὶ σιστροῦνι καὶ ἐκράτησεν ὁ πάγος ἕως τῆς δωδεκάτης φεβρουαρίου καὶ τότες ἐχά-
λασεν ὑπὸ μεγάλου ἀνέμου τοῦ βορέως καὶ ἔστω εἰς ἐνθύμησιν τῶν μεταγενεστέρων».

4

1701

Ἐπὶ ἀργυροῦ Σταυροῦ ἄνευ βάσεως κεκο-
σμημένου διὰ σμάλτου καὶ ἐπὶ τοῦ ἑξαγώνου ἐπι-
στυλίου.

«ἔκ τῆς ἁγίας Μο(νῆς) Θε(οτόκ)ου τῶν ἐσο-
δῶν Μόλιστας Διωνησίου Ἡαιρομονά-
χου † Δημητρ(ίου) αψα' (=1701)».

5

1707

Ἐπὶ τῆς ἐπενδύσεως Ἀνθολογίου τῆς Ἱ. Μονῆς Μολίστης ἐναποκειμένου ἐν τῷ παλαιῷ Ναῷ ἁγ. Ἀθανασίου.

«ἔχρηστωνήθηκα ἐγὼ ὁ Πα(πα)φιλόθεος ἀπὸ τῆς ἐνσάρχου ἡκονομίας ἔτους αψζ' (=1707) φιλόθεος Ἱερομόναχος».

6

1708

Ὅμοιως εἰς τὸ τέλος τοῦ αὐτοῦ Ἀνθολο-
γίου.

«εἰς τὸ κερὸν ἐχρηστωνήθηκα ἐγὼ ὁ πα(πα)
καλήνηκως εἰς τοὺς αψη' (=1708) καὶ
ἤμουν χρόνῳ 15 τὸν κερὸν οὗ ἐγγενία».

σαν τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἦταν (ἡ)μέρα παρα-
σκεβῇ καὶ ἦταν ἀρχιεπίσκοπος φιλάρετος».

7

1714

Ἐπὶ ἀργυρᾶς ἐπενδύσεως Εὐαγγελίου τοῦ
1719 ἐκδόσεως Ν. Γλυκῇ γύρωθεν κεφ. γράμ-
μασιν.

«Ἐτοῦτο τὸ θῆον καὶ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον
ἡπάρχη τῆς ἀγιοτάτης Μονῆς τῆς ὑπερα-
γίας Δεσπίνης ἱμῶν Θεωτόκου καὶ ἀπαρ-
θένου Μαρίας τοῦ Μοναστηρίου τῆς Μό-
ληστας διὲ κόπου καὶ μόχθου Ἰγουν(μέ)νου
Νεοφῆτη τοῦ Ἱερομονάχου † ἐτεληόθι ἐν
μηνίῳ Φλεβαρίου ἡ † (ἔτος) ζ'Α' ἀπὸ
Χριστοῦ † αψκβ' (=1722)».

Ἄνωθεν τῆς ἐν αὐτῷ Βαϊφόρου εἰκόνας.
«Διὰ κηρὸς Δῆμο Νικολίτσα 1714».

Σημείωσις.

Αἱ χρονολογίαι δὲν συμφωνοῦσιν. Ἐνῶ τὸ
Εὐαγγέλιον ἐξετυλώθη τὸ 1719, πῶς ἦτο δυνα-
τὸν νὰ εἰργάσθῃ εἰς αὐτὸ ὁ τεχνίτης κατὰ τὸ
1714; Φαίνεται, ἡ πλὰξ ἡ φέρουσα τὴν χρονο-
λογίαν τοῦ 1714 ἐλήφθη ἐξ ἄλλου παλαιότερου
Εὐαγγελίου καὶ προσηρμόσθη ἐκεῖ ὅπου σήμε-
ρον εὕρισκεται.

8

1757

Ἐπὶ πανθέκτης εἰς τὸ τέλος
«Τὸν κηρὸν ἐχεροτονίθικα ἐγὼ ὁ πα(πα)
νηκηφόρος μηνὴ αὐγούστου 8 ἐν ἔτη 1757».

9

1757

Ἐσωθεν τοῦ ἐξωφύλλου ἐπὶ τῆς ἐπενδύσεως
βιβλίου «Μαργαρίται τοῦ Χρυσοστόμου».
«Τὸν κηρὸν ἐχεροτονήθικα ἐγὼ ὁ πα(πα)-
νηκηφόρος ἐν ἔτος 1757 μηνὴ αὐγούστου 8».

10

1759

Ἐπὶ πανθέκτης ἔσωθεν τῆς ἐπενδύσεως.
«τὸ παρὸν βιβλίο ἐπληρομαζόμενη παντέκτη
ἡν (ἀ)φιερομένο στὸ ἄγιον μοναστήριον
τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου μόληστα 1759
σταχόθηκε».

11

1761

Εἰς βιβλίον Θεοτοκάριον ἐκδόσεως Βενετίας
τὸ αψμγ' (=1643) παρὰ Ἰωάννη Βίκτωρι τῷ
Σαβιῶνι.
«1761 ἐν μηνὴ σεπτεμβρίου 18 ἔρθε σίνεφο

ἀπὸ τῆς ζάρουσι (') μαῦρο καὶ σκότηνο κὲ
(ἐ)χησε βροχὴ περισὶ ἔος σοῦ ποῦ ἤθελε νὰ
πινιγῇ ἡ χώρα κὲ (γ)κρέμησε τὲς σκαμη-
νῆς ὅλες κὲ τζάκησε τὰ δέ(ν)τρα τοῦ μα-
ναστηριοῦ ὅλα κὲ βάρεσε ὡς τὴ σιπόστιανη
κὲ τὲς καλύβες καὶ ἄλλα ζαράρη
πολὰ ἔκαμε ὑμέρα τρήτοι ἦταν».

12

1762

Ὅμοίως ἐπὶ ἀγράφου φύλλου εἰς τὸ τέλος.
«1762 χημόνας πολὴ ἔγινε φε(β)-
ρουαρίου ἔος τὸ».

13

1764 (ἡ9;)

Ἐσωθεν τῆς ἐπενδύσεως πανθέκτης εἰς τὸ τέλος.
«1764 (ἡ9;) δηὰ τὸ γενόμενον ποῦ κόπηκε
ὁ τρής κατάρατος σουλεημὰν πασηᾶς ἡ ὡς
ἀλλῇ πεγνὴ ἐξ ἡοανήνων ὁ (δ)ποῖος ἐπῆρε
πολὰ ἔξοδα καὶ φλορηὰ ἀπὸ τὰ μοναστή-
ρια τῆς ἄρτας καὶ τοῦ ζαγορήου κὲ ἄλλες
παράνομῆς ἔκαμε εἰς τοὺς χρηστηνοὺς
ὅμως ἡ θία δῆκη τὸν ἔφε(ρε) κὲ τὸν ἐφό-
νεψε ὁ ἡὸς Χατζῆ πασιᾶ ἐκ στόματος τοῦ
σολτάνη μο(υ)σταφᾶ κὲ ἔτος 1764 (ἡ9;) μῆ-
να φε(β)ρουαρίου 18 ἡμέρα τετράδη».

14

1780

Ἐπὶ τριωδίου τοῦ 1778 ἐναποκειμένου ἐν
τῷ παλαιῷ Ναῷ ἀγ. Ἀθανασίου, εἰς τὸ τέλος.
«εἰς τοὺς χηλήους—1780 σεπτεμβρίου 28
ἦλθεν ὁ παπανηκηφόρος ἀπὸ τὴν βασιλεύ-
ουσα ἡς μοναστήριον ὅτη αὐτὸν τὸν χρόνον
αὐγούστου 11 ἔγεναν πολὲς βροχὲς κὲ ὅλον
τὸν χημόνα ὅπου δὲν θυμάτε κανέναν».

15

1781

Ἐν ἀρχῇ Μηναίου Ἰανουαρίου τοῦ 1778
ἐκδόσεως Ν. Σάρρου ἔσωθεν τοῦ ἐξωφύλλου.
«καὶ τὸ παρὸν σὺν τοῖς ἄλλοις ἔνδεκα μη-
ναίοις ἀφιερῶθι εἰς τὴν ἁγίαν μονὴν τῆς
ὑπεραγίας Θεοτόκου εὕρισκομένης εἰς χω-
ρίον μόλησταν, ἀγοράσθη δὲ παρὰ τοῦ κυρ
Παναγιώτου υἱοῦ μήτζιου ρωμιοῦ εἰς μνη-
μόσουνόν του καὶ τῶν γονέων αὐτοῦ. Εἰς
τοὺς 1781 ἐκ Κονίτζης μελετίου
ἡγουμενεύοντος. Προσέτι ἀγόρασεν ὁ αὐτὸς
κυρ Παναγιώτης καὶ ἐν Τριώδιον καιρη-
ριον σὺν τούτοις».

16

1781

Ἐσωθεν ἑξωφύλλου Μηναίου τοῦ 1768.
«Τὰ παρόντα δώδεκα μηναῖα ἀφιερώθησαν
εἰς τὴν ἁγίαν μονὴν τῆς ὑπεραγίας Θεωτό-
κου εὐρισκομένης εἰς χωρίον μόλισταν, τὰ
ὁποῖα ἡγοράσθησαν γρόσια . . . παρὰ τοῦ
τιμωτάτου Κυρ παναγιώτου Κονητζίωτου
καὶ υἱοῦ τοῦ μήτζιου ρωμιοῦ, τοῦ καὶ ἐπι-
τρόπου, εἰς μνημόσυνόν του, καὶ τῶν γο-
νέων αὐτοῦ. Εἰς τοὺς 1781: καθὼς καὶ εἰς
τὸν Ἰανουάριον μῆνα τὰ ἴδια ἔγραψα».

17

1787

Εἰς τὸ τέλος Μηναίου Μαΐου τοῦ αἰχέ'
(=1625)
«Ἐγὼ ὁ φύτης δάσκαλος ἔτος 1787».

18

1794

Ἐπὶ βάσεως ἐπιχρυσωμένου ἀργυροῦ Σταυ-
ροῦ κυκλοτερῶς
«Διὰ συνδρομῆς ἐμοῦ τοῦ ταπινῶ Ἀνα-
νίου Ἱερομονάχου 1794».

19

1799

Ἐπὶ λειψανοθήκης ἔσωθεν.
«Μέρος τῆς κεφαλῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου
τῆς Κλήμακος κτῆμα Κυρίου Ἱερομονά-
χου 1799».

20

1807

Ὁμοίως ἔσωθεν τῆς Λειψανοθήκης κεφ.
γραμμάσιν.
«Μέρος ἀπὸ τὴν Ἀγίαν Κάρα τοῦ ἀγίου
Ἰωάννου τοῦ Κλήμαντος. Μέρος τοῦ ἁγίου
Γεοργίου Μέρος τοῦ ἀγίου Σημεὼν Μέρος
τοῦ ἀγίου Θεοῦ τοῦ ἐν τῷ Μαλεὸ ὀφθαλός
τοῦ ἀγίου Μηνᾶ τοῦ Καληκελάδου εἰς Μο-
ναστήριον Μόλιστας ἡς μνήμη τὰ Ἐσόδια
τῆς Θεωτόκου. Ἡγούμενος Μελέτιος. Χρι-
στικὴ Ἡοάνη Μηχαῖλ ἔτος 1807 Σεπτεμ-
βρίου 25».

21

1811

Ἐπὶ τῆς βάσεως ἁγίου Ποτηρίου.
«εἰς τὸ Μοναστήριον τῆς Μόλιστας τὰ Ἐ-
σόδια τῆς Παναγίας 1811 ἀδάμου κὲ Ἰο-
(άννου) Νικόλα ἀδάμου».

22

1813

Ἐπὶ τοῦ ἑξωφύλλου Μηναίου Φεβρουαρίου
τοῦ 1778.

«ἔτους 1813 φεβρουαρίου 3 ἡμέρα δευτέρα
καὶ ὅρα τετάρτη τῆς ἡμέρας⁽³⁾ κάμω θύμη-
ση τὴν καιρὸν ἐκίνησεν (;) ὁ γεροκόστας διὰ
τὸ χατζηλήκι⁽³⁾ μαζὺ μὲ τὸν τιμιώτατον
Βασίλειον νικολά(ου) ὁμοῦ σὺν τοῖς ἄλλης
κόνσταν θεοδοσίου καὶ Βασίλειον παναγιό-
του. ὃ μεγάλης χαρᾶς ἐκείνης τῆς ἡμέρας
ὁποῦ εὐγίκαμεν ἱερεῖς δεκατέσσαρες ὅλοι
ἱεροφορεμένοι καὶ μὲ τὰ θυμιατὰ καὶ μετὰ
τῆς Παναγίας⁽⁴⁾ καὶ μετὰ τοὺς χορστια-
νοὺς ὅλους τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὸ χω-
ρίον. ταῦτα καὶ πάλιν ἀγνῶ τὰ ὅσα ἔγι-
ναν τὴν ἡμέραν ἐκείνην».

23

1819

Ἐπὶ πλακὸς ἔσωθεν τοῦ ἱεροῦ Βήματος.
«1819».

24

1814

Ἐσωθεν ἑξωφύλλου Μηναίου Μαΐου τοῦ
1773 ἐκδόσεως Δημ. Θεοδοσίου.

«καὶ τὸ παρὸν ἀφιερῶθαι εἰς τὴν ἁγίαν μο-
νὴν τῆς μόλιστας καθὼς εἰς τὸν Ἰανουά-
ριον καθαρῶτα ἔγραψα».

Σημείωσις.

Ἡ ἐνθύμησις αὕτη ἀνήκει εἰς τὸν ἀφιερῶ-
σαντα κατὰ τὸ 1781 τὰ Μηναῖα ταῦτα Παναγιώ-
την Κονητζίωτην. Ταύτην δέ, ἀπαρλλάκτως ἀντί-
γραψε ἀργότερον ὁ κάτωθι ἀναφερόμενος Δω-
ρόθεος.

« . . . Δωρόθεος ταπινῶς 1824 μαΐου 21».

25

1826

Εἰς βιβλίον Ἐκλόγιον σελ. 396 κάτωθεν
«Ἐτοῦτω τὸ βιβλίων εἶνε τῆς ὑπεραγίας
Θεωτόκου τῶν εἰσοδίων ἀπὸ χωρίον μό-
λιστα ὅπως νὰ τὸ ἀποξενώσῃ νὰ ἔχη τὴν
κατάραν τῆς ὑπεραγίας Θεωτόκου νὰ ἀπο-
κτήσῃ τὴν λέπραν τοῦ ἡγιαζῆ καὶ τὴν
π(οιν)ὴν τοῦ ἰούδα. ἐπὶ ἔτος 1826 δωρό-
θεος».

26

*Αχρονολόγητος ἀλλὰ σύγχρονος.

Εἰς τὸ τέλος Μηναίου Ἰουνίου τοῦ αχμέ (=1645).

«ἐτοῦτω τὸ βηβλύον εἶνε τῆς ἡπεραγῆας Θεωτόκου κὲ ὅπιος νὰ τὸ ἀποξενώσι νὰ ἔχη τὴν κατάραν τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὸ Θεοφόρων πατέρων ἡμῶν ἀμήν. Δω-
ρούθη(ος) ἔγραψα τὰ ἄνωθεν».

27

1828

Εἰς τὸ τέλος Παρακλητικῆς παλαιᾶς ἐκδό-
σεως.

«Θήμισι τῇ κερὸν ἀναπαύτηκεν ὁ μακαρί-
της ὁ ζῖσι ραμαντζῆς μηνὶ ἰουνίου 30 ἐπὶ
ἔτος 1828».

28

1850

*Επὶ βάσεως μικροῦ ἀργυροῦ Σταυροῦ.

«Παπαδάμο παπαθανάσι χορίον Μόλιστα
1850».

29

1851

*Επὶ φορητῆς μεγάλῃς εἰκόνης *Αγ. Ἀντί-
μου κάτωθεν.

«δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Ἀνθίου
Ἱερομονάχου καὶ ἡγουμένου 1851 Σεπτεμ-
βρίου 15».

30

1852

*Επὶ εἰκόνης Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης ἐν τῇ Τέμ-
πλῳ.

«Δέησις τῶν δούλων σου κωνσταντίνου
Ἐξάρχου καὶ τῆς σύζυγος αὐτοῦ σταμάτος
1852».

31

1852

*Εσωθεν τῆς ἐπενδύσεως τῶν Μηναίων Σε-
πτεμβρίου καὶ Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους α χ μ η
(=1648).

«ἐτοῦτο τὸ Μιναῖον εἶναι τῆς Ἐκκλησίας
ὅποιος νὰ τὸ εὗρῃ καὶ δὲν τὸ μαρτυρήσῃ
νὰ ἔχη τὸν ἀφορισμὸν τοῦ Χρηστοῦ καὶ
τῆς Παναγίας ἀμήν τῇ 1852 δεκεμβρίου 8
μόληστα. Δημήτριος Παγούννη».

32

*Αχρονολόγητος

*Επὶ ἀργυρᾶς ἐπενδύσεως μικρᾶς φορητῆς
εἰκόνης τῆς Θεοτόκου κεφ. Βυζαν. γραμμασιν.

«Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Νικιφόρου
Ἱερομονάχου (*) κὲ τὸν γονέον αὐτοῦ».

33

*Αχρονολόγητος

*Εσωθεν τῆς ἐπενδύσεως εἰς τὸ τέλος Εὐαγγε-
λίου τοῦ ἀφ' ἡθ' (=1559) τοῦ Ἱ. Ναοῦ ἀγ. Ἀθα-
νασίου ἐναποκειμένου εἰς τὴν Ἱ. Μονὴν.

«τὸ παρὼν εὐαγγέλιον ὑπάρχει τοῦ ἀγίου
ἀναθασίου εἰς μόλοιστα καὶ ὅστις τὸ ἀπο-
ξενόσι νὰ ἔχη τὸ ἐπιτήμιον τοῦ ἀφορισμοῦ».

Σημείωσις.

*Ετέρω ἐνθύμησις ἀναφέρει ὅτι τὸ Εὐαγγέ-
λιον αὐτὸ εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὴν Ἱ. Μονὴν
Μολίστης.

34

*Αχρονολόγητος.

*Ὁμοίως εἰς τὸ αὐτὸ Εὐαγγέλιον.

«Παῦσιος ἐλάχιστος τῆς ταπηνώτης μ(ο-
ναχός)».

35

*Αχρονολόγητος

Εἰς Θεοτοκάριον τοῦ αχμγ' (=1533) ἐπὶ
ἀγράφου φύλλου εἰς τὸ τέλος.

«τὸ παρὼν βη(β)λήν ὑπάρχει τῆς μονῆς τῆς
ὑπεραγῆας Θεωτόκου καὶ ἀπαρθένου μα-
ρῆας πλησίον τοῦ χορῆου μόληστας».

36

*Αχρονολόγητος

*Επὶ μεγάλῃς φορητῆς εἰκόνης Ἀγ. Νεοφύ-
του κάτωθεν.

«δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ νεοφύτου ἱε-
ρομονάχου (°)».

37

*Αχρονολ.

*Εσωθεν τῆς ἐπενδύσεως ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου
βιβλίου οἱ Μαργαρίται τοῦ Χρυσοστόμου.

«Τὸ παρὼν βηβλήν ὑπάρχει ἐκ τῆς ἀγιο-
τάτης μονῆς τῆς ὑπεραγῆας Θεοτόκου κὲ
ἀπαρθένου μαρῆας μόληστας».

38

*Αχρονολ.

Εἰς τὸ τέλος βιβλίου Συναξαρίου παλαιᾶς
ἐκδόσεως.

«Τέλος καὶ τὸ Θεὸ δόξα. τοῦ αὐγούστου
μηνὸς βισαρί(ων) Ἱερομόναχος».

39

Ἀχρονολ.

Εἰς τὸ τέλος βιβλίου Νέος Θησαυρός.

«τὸ παρὸν βιβλίον ὑπάρχει τοῦ Θεοῦ καὶ Θεοφόρου π(α)τρὸς ἡμῶν Λουκᾶ τοῦ στηριότου καὶ ὅστις τολμήσῃ ὑπολ. . . . ἢ ὅπως δῆποτε ἐξιλεώσῃ αὐτὸς ἄνωθεν μ(έ)ρος ἐχέτω τὰς ἀρὰς τῶν ΤΙΗ' Θεοφόρων Π(ατέ)ρων τὴν ἀγχόνην τοῦ Ἰούδα τοῦ γιεζῆ τὴν λέπραν καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ. ἀμήν».

40

Ἀχρονολ.

Ἐν ἀρχῇ Μηναιῶν Σεπτεμβρίου καὶ Ὀκτωβρίου τοῦ αἵμῃ (=1648) ἔσωθεν τῆς ἐπενδύσεως.
«Χαράλαμπος Ἰωάννου Πα(πα)ρίζου» (').

41

Ἀχρονολ.

Ἐπὶ Ἀνθολογίου παλαιᾶς ἐκδόσεως ἐναποκειμένου ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ ἁγ. Ἀθανασίου παλαιοῦ εἰς τὸ τέλος.

«ἐτοῦτο τὸ παρὸν τοῦ καλοῦ ποιμένος ἀνθολόγιον ὑπάρχει τῆς ἁγίας ἐνδόξου Θε(οτό)κου καὶ ἀειπαρθένου μαρίας καὶ ὅπῃς. .».

42

18...

Ἐπὶ λιθίνης πλάκῃς ἐναποκειμένης ἐν τῷ Ἀνω Γυναικωνίτῃ τῆς Μονῆς κεφαλ. γραμμασιν.

«18.. Ἀνακενίσθη ἡ Ἱερὰ Μονὴ διὰ δα-

πάνης τοῦ Πα(πᾶ) Ἀνθίμου Ἡγουμένου καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ. Διὰ χειρὸς ἐμοῦ Γεωργίου ἀνιψιοῦ Ἡγουμέν(ου) σὺν τῷ ἀδελφῷ μοι Χρ(ιστοδούλῳ) καὶ τοῖς λοιποῖς».

43

1913

Ἐν τῇ δυτικῇ πλευρᾷ τοῦ κυρίως Ναοῦ ἐπὶ εἰκόνας Κοιμήσεως Θεοτόκου ἐν τῷ ξυλίνῳ διαφράγματι. Σὺν τοῖς ἄλλοις.

«1913. Διὰ χειρὸς Σωκράτους Ματθ. Χιοναδίτου».

(Συνεχίζεται)

Ὑποσημειώσεις :

1. Ὁρεινὴ τοπρθεσία Μολίστης καὶ Κορυνίστας νῦν Νικάνορα.

2. 10ην πρωϊνὴν.

3. Εἰς Ἱεροσόλυμα, πρὸς προσκύνησιν τῶν Ἀγίων τόπων.

4. Τῆς εἰκόνας ἐννοεῖται.

5. Ἴσως νὰ πρόκειται περὶ τοῦ ἐν ταῖς ὡς ἄνω ὑπ' ἀριθ. 8, 9, καὶ 14 ἐνθυμήσεσι ἀναφερομένου κατὰ τὰ ἔτη 1757 καὶ 1780 Νικηφόρου Ἱερομονάχου.

6. Ἴσως νὰ πρόκειται περὶ τοῦ ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 7 ὡς ἄνω ἐνθυμήσει ἀναφερομένου κατὰ τὸ 1722 Νεοφύτου Ἱερομονάχου τοῦ καὶ Ἡγουμένου.

7. Ἐκ Βουρμπιάνης. Οὗτος τὸ 1846 εὗρίσκετο ἐν τῇ ζωῇ.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΡΙΖΟΣ*

11. Ἡ ἐκθεσὶς στὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ χρόνου

Ὑστερὰ ἀπ' τὴς δημόσιες ἐξετάσεις υπέβαλλε ὁ Δημ. Ρίζος κάθε χρόνο ἐκθεσὶς στὸ Ὑπουργεῖο γιὰ τὴ λειτουργία τοῦ σχολείου του. Ἀναγράφουμε δυὸ μόνο τέτοιες ἐκθέσεις.

Ἀριθ. 5. Ἐν Καρδασαρά τὴν 18 Ἰουλίου 1855
Πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Σὸν Ὑπουργεῖον
Ἐκθεοὶς περιεκτικὴ περὶ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἐξετάσεων. Εἰδοποιῶ τὸ Σὸν Ὑπουργεῖον, ὅτι φθάσας ἐνταῦθα τὴν Τετάρτην τοῦ παρελθόντος Μαΐου, ἀνέλαβον τὰ χρέη μου, διαιρέσας τοὺς μαθητὰς εἰς τάξεις δύο· οἱ μαθηταὶ οὗτοι, χρεωστῶ εἰλικρινῶς νὰ ἐκφρασθῶ, μέχρι τῆς δεκάτης Ἰουλίου, καθ' ἣν ἡμέραν δημοσίως ἐξετάσθησαν, ἠκολούθησαν μὲ ὀχι ὀλίγην ἐπιμέλειαν καὶ ζῆλον τὰ μαθήματά των· μάρτυς τοῦτου εἶναι ὁ φιλόκαλος Κύριος Δάμπρος Κουτσονίκας, Ἐπαρχος ἐνταῦθα, ὅστις συχνὰ ἐν καιρῷ παραδόσεως ἤρχετο καὶ ὡς πατὴρ συμβούλευε τοὺς μαθητὰς τὰ δέοντα. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐξετάσεων ἔχουν τὰ ὀνόματα τῶν μαθητῶν, καθ' ἣν ἐν τῷ μαθητολογίῳ εὐρίσκονται τάξιν ἐγγεγραμμένοι, διαβιβάζονται εἰς τὸ Σὸν Ὑπουργεῖον διὰ τοῦ ἰδίου κ. Ἐπάρχου τοῦ καὶ Προέδρου τῆς Ἐφορείας.
Εὐπειθέστατος
Ὁ Ἑλληνοδιδάσκαλος Καρδασαρά
Δημ. Ρίζος

Ἀριθ. 9. Ἐν Καρδασαρά τὴν 25 Ἰουλίου 1856
Πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Σὸν Ὑπουργεῖον
Ἐκθεοὶς περιεκτικὴ περὶ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἐξετάσεων. Εἰδοποιῶ τὸ Σὸν Ὑπουργεῖον, ὅτι τὴν δεκάτην ἐξόδομην τοῦ τρέχοντος μηνὸς ἤρχισαν αἱ Δημόσιαι ἐξετάσεις τῶν μαθητῶν τοῦ ἐνταῦθα Βασιλ. Ἑλληνικοῦ Σχολείου καὶ ἐτελείωσαν τὴν δεκάτην ὀγδόην. Οἱ Κύριοι Ἐφοροὶ παρόντες ἅπαντες, μετὰ πολλῆς εὐγενείας ἐξήτισαν αὐτοὺς, εἰς τὰ ὁποῖα παρεδόθησαν μαθήματα. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐξετάσεων ἔχον τὰ ὀνόματα τῶν μαθητῶν, ἐμφανισθέντων τε καὶ μὴ.

καθ' ἣν ἐν τῷ μαθητολογίῳ τοῦ παρόντος Σχολαστικοῦ ἔτους εὐρίσκονται τάξιν ἐγγεγραμμένοι διαβιβάζεται εἰς τὸ Σὸν Ὑπουργεῖον διὰ τοῦ ἐνταῦθα Βασιλικῆς Ἐπαρχείου.
Εὐπειθέστατος κ.λ.π.

12. Τὰ ἐνδεικτικὰ τοῦ Βασιλικῆς Ἑλληνικοῦ Σχολείου

Ὁ τύπος δὲ τῶν ἐνδεικτικῶν, τὰ ὁποῖα ὁ Δημ. Ρίζος χορηγοῦσε στοὺς μαθητὰς τοῦ Βασιλικῆς Ἑλληνικοῦ σχολείου ἦταν ὁ ἐπόμενος:

Βασιλικὸν Ἑλληνικὸν Σχολεῖον Καρδασαρά
Ἐνδεικτικόν
Ὁ Δ. Γ. Προκάκης διήκουσεν ἀνελλιπῶς τὰ εἰς τὴν Β' τάξιν τοῦ ἐνταῦθα Βασιλικῆς Ἑλληνικοῦ Σχολείου παραδοθέντα μαθήματα καὶ δημοσίᾳ κατὰ τὸ τέλος τοῦ σχολαστικοῦ ἔτους εἰς αὐτὰ ἐξετασθεὶς ἀπήντησεν.
εἰς τὰ Ἑλληνικὰ κάλλιστα
εἰς τὴν Ἱερὰν Κατήχησιν καλῶς
εἰς τὴν Ἱερὰν ἱστορίαν καλῶς
εἰς τὴν Ἀριθμητικὴν καλῶς
εἰς τὴν Γεωγραφίαν κάλλιστα
τῆς δ' ἐν τῷ σχολείῳ διαγωγῆς ἐνεκα ἐπαίνου ἡ παραινέσεως ἄξιος ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἐκρίθη.
Ἐν Καρδασαρά τὴν Αὐγούστου 1855
Ὁ Ἑλληνοδιδάσκαλος Καρδασαρά
Δημήτριος Γ. Ρίζος

13. Ἀλλὰ ἐγγραφα σχετιζόμενα μὲ τὸ Βασιλικὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖο Καρδασαρά

Ἀριθ. 13. Ἐν Καρδασαρά τὴν 30 Ὀκτωβρίου 1855
Πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Σὸν Ὑπουργεῖον
Διακοπὴ τῶν μαθημάτων ἐξ αἰτίας τῆς νόσου χολέρας. Πληροφορῶ τὸ Σὸν Ὑπουργεῖον, ὅτι τῶν ἱατρῶν γνωμοδοτησάντων, ὅτι ἐνέσκηψε καὶ ἐνταῦθα ἡ νόσος χολέρα, κατὰ συνεννόησιν μετὰ τοῦ Κυρίου Ἐπάρχου, τὴν εἰκοστὴν τετάρτην τοῦ τρέχοντος μηνὸς ἔγεινε διακοπὴ τῶν μαθημάτων τοῦ ἐνταῦθα Βασιλικῆς Ἑλληνικοῦ Σχολείου, τοῦ δὲ ἀλληλοδιδασκτικοῦ πρὸ ἐνός σχεδὸν μηνός. Χθὲς προσεβλήθη εἰς ἀρτοποιὸς καὶ σήμερον ἀπεβίωσεν. Οὗτος ὁ αἰφνίδιος θάνατος ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς μικρᾶς ταύτης πόλεως ἐτρόμαξε καὶ ἐπληρο-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου καὶ τέλος.

φόρησεν, ὅτι τῇ ὄντι ὑπάρχει ἡ νόσος χολέρα ἐν ᾧ πρὸ αὐτοῦ ἀμφιβάλλετο· οἱ ἀποθανόντες πρότερον, ἕως ὁκτώ τὸν ἀριθμὸν ἡθύνων ἡμέρας τινάς.

Εὐπειθέστατος

Ὁ Ἑλληνοδιδάσκαλος Καρβασαρά
Δημήτριος Γ. Ρίζος

Ἀριθ. 13. Ἐν Καρβασαρά τὴν 30 Ὀκτωβρίου 1855
Πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Σὺν Ὑπουργεῖον

Ἀποστολὴ Γραμματίου χρηματικῶν δρχ. τριάκοντα δύο ἀριθμὸς 32, τοῦ ἐν Βονίτῃ Ταμεῖου.

Ἔστειλα διὰ τοῦ ἐνταῦθα Βασιλικῶν Ἐπαρχείου εἰς τὸ Σὺν Ὑπουργεῖον κατάλογον ὑπ' ἀρ. 1 καὶ ἡμερομηνίαν 25 Μαΐου τῶν ἐγγραφέντων τότε μαθητῶν. Ἦδη δὲ θέλει λάβει καὶ ἕτερον κατάλογον τῶν ἐγγραφέντων μετὰ ταῦτα μαθητῶν, ἐν ᾧ εἶναι εἰς ἕτερον φύλλον, ἐγγεγραμμένοι καὶ μαθηταὶ ἑπτὰ, οἵτινες ἔλαβον ἐνδεικτικόν· οἱ δὲ τρεῖς ἐκ τῶν δέκα ἐξετασθέντων μαθητῶν δὲν ἐνεφανίσθησαν μετὰ τὰς ἐξετάσεις, διότι οἱ μὲν δύο ἐπῆγον νὰ συνάξωσι θαλανθρία, ὁ δὲ εἰς ἡσθένησεν εἰς τὸ χωρίον του. Εἰς τὸ ἐνταῦθα ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον δὲν ἐγένεον ἐξετάσεις πρὸς τὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου. Προσεκλήθη ὁ διδάσκαλος παρὰ τοῦ Κυρίου Ἐπαρχου νὰ συμμορφωθῇ μὲ τὸν Νόμον, ἀλλ' ἐπῆλθεν ἡ ὑποψία τῆς νόσου χολέρας, ἐγένετο διακοπὴ τῶν μαθημάτων καὶ οὕτως ἡ ὑπόθεσις ἐμεινεν ἐκκρεμῆς. Τὰ δικαιώματα τῶν ἐγγραφέντων μαθητῶν εἰς τὸν πρῶτον καὶ δεῦτερον κατάλογον, ἐστὶ δὲ καὶ τὰ τῶν ἐνδεικτικῶν, τὸ ὅλον δρχ.μαὶ τριάκοντα δύο ἀριθ. 32. θέλει λάβει τὸ Σὺν Ὑπουργεῖον εἰς γραμμάτιον ὑπ' ἀριθ. 205 καὶ ἡμερομηνίαν 19 8)βρίου 1855 ἐκδοθὲν παρὰ τοῦ ἐν Βονίτῃ ταμεῖον εἰς δάρος τοῦ Κεντρικοῦ ταμεῖου.

Εὐπειθέστατος

Ὁ Ἑλληνοδιδάσκαλος Καρβασαρά
Δημ. Γ. Ρίζος

Ἀριθ. 15. Ἐν Καρβασαρά τὴν 23 Δεκεμβρίου 1855
Πρὸς τὸν Κύριον Πρόεδρον τῆς Ἐφορείας τῆς ἐνταῦθα Βασιλικῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς

Κύριε Πρόεδρε

Χθὲς ὁ οἰκοδεσπότης ἐκένωσε τὴν οἰκίαν, τὴν ὅποian ἡ ἐνταῦθα κοινότης ἐνοικίασε πρὸς χρῆσιν τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς· ἀλλ' ἡ οἰκία αὕτη, εἰς ἣν εὐρίσκεται κατὰστασιν, ἀνεπισκευαστος δηλαδὴ, δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ὃν ἐνοικιάσθη σκοπόν· δι' ὃ παρακαλεῖσθε νὰ ἐλθῇτε ἐνταῦθα, ἵνα ἴδῃτε ἰδίως ὀφθαλμοῖς αὐτὴν καὶ νὰ ἐνεργήσῃτε τὰ δέοντα.

Εὐπειθέστατος

Ὁ Ἑλληνοδιδάσκαλος Καρβασαρά
Δημ. Γ. Ρίζος

Ἀριθ. 17. Ἐν Καρβασαρά τὴν 22 Ἰανουαρίου 1856
Πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Σὺν Ὑπουργεῖον

Ἀπαντῶν εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ ἡμερομηνίαν 81 Ὀκτωβρίου ἐ. π. ἐγκύκλιον τοῦ Σοῦ Ὑπουργείου, πληροφορῶ Αὐτό, ὅτι ἡ ἐνταῦθα Βασιλικὴ Ἑλληνικὴ Σχολὴ πρὶν τοῦ διορισμοῦ μου δύο ἔτη

ἦτον ἀνευ διδασκάλου ἑλληνικοῦ. Ἐγὼ δὲ ἐλθὼν ἐνταῦθα τὴν τετάρτην Μαΐου ἐ. π. δὲν εὗρον οὔτε μαθητολόγιον, οὔτε ἄλλο τῆς Σχολῆς βιβλίον· διὸ ἀγνοῶ τοὺς ἐν τῇ Σχολῇ ταύτῃ πρὸ δύο ἐτῶν ἐγγραφέντας καὶ ἀπολυτήρια λαβόντας μαθητάς. Εἰς δὲ τὸ μαθητολόγιον, τὸ ὅποιον ἐγὼ ἀνὰ χεῖρας ἔχω ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς ἐνταῦθα ἐλευσεως μου εἶναι ἐγγεγραμμένοι μαθηταὶ μέχρι τέλους Δεκεμβρίου 1855 δέκα τρεῖς, ἀριθ. 18.

Εὐπειθέστατος

Ὁ Ἑλληνοδιδάσκαλος Καρβασαρά
Δημ. Γ. Ρίζος

Ἐν Καρβασαρά τὴν

Πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Σὺν Ὑπουργεῖον

Περὶ δρχ.μῶν ἐγγραφῶν, αἱ ὅποιαι μένουσιν ἔτι εἰς χεῖρας μου.

Εἶδοποιῶ τὸ Σὺν Ὑπουργεῖον, ὅτι αἱ δρχ.μαὶ τοῦ δικαιώματος τῶν ἐγγραφῶν, τὰς ὁποίας εἰς μίαν πρὸς τὸ ἐνταῦθα Βασιλικὸν Ἐπαρχεῖον ἔκθεσίν μου ἔλεγον, ὅτι εὐκαιρίας τυχοῦσης θέλω ἐμβάσει εἰς τὸ ἐν Βονίτῃ Βασιλικὸν Ταμεῖον καὶ λάβει ἀντ' αὐτοῦ γραμμάτιον, μένουσιν ἔτι εἰς χεῖρας μου, διότι δὲν εὐκολύνθη νὰ τὰς στείλω· οὕθεν ἂν εὐαρεστήται τὸ Σ. Ὑπουργεῖον, θέλω τὰς ἐμβάσει κατὰ τὸν Ὀκτώβριον μῆνα, καθ' ὃν καιρὸν ἐνδεχόμενον νὰ ἐγγραφῶσι καὶ ἄλλοι μαθηταί.

Εὐπειθέστατος

Ὁ Ἑλληνοδιδάσκαλος Καρβασαρά
Δημ. Γ. Ρίζος

ΣΤ'. ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗ ΜΙΣΘΟΔΟΣΙΑ ΤΩΝ ΔΑΣΚΑΛΩΝ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΕΚΕΙΝΟΥ

Ἐχομε ἀναφέρει καὶ πιδὸ πάνω, ὅτι ἀπ' τὰ διάφορα χαρτιά, ποὺ δρέθηκαν στὸ ἀρχεῖο τοῦ Ἑλληνοδιδασκάλου Δημ. Ρίζου, καταφαίνονται οἱ δυσκολίες ὡς πρὸς τὴν πληρωμὴ τῶν δασκάλων στὰ χρόνια ἐκεῖνα. Ὅχι μόνον δὲν πληρωνόταν προκαταβολικὰ ἡ μισθοδοσία γιὰ κάθε μῆνα, ὅπως γίνεται σήμερα, ἀλλ' ἀντίθετα μάλιστα πληρωνόταν οἱ μισθοὶ ὕστερα ἀπὸ 3—4 μῆνες καὶ κάποτε ὕστερα ἀπὸ περισσότερο χρονικὸ διάστημα. Γίνεται, νομίζω, φανερό, ἀπ' ὅσα δημοσιεύτηκαν πιδὸ πάνω, ποιά διαιδικασία χρειαζόταν μὰ μεσολαβήσῃ γιὰ τὴν καταβολὴ τῆς μισθοδοσίας στὸν Ἑλληνοδιδάσκαλο Δημ. Ρίζο.

Φαίνεται μάλιστα, πῶς στὰ ἀμέσως, ὕστερα ἀπ' τὴν ἀπελευθέρωση χρόνια, ἡ κατάσταση ἦταν πιδὸ τραγικὴ. Μὲ τὸν καιρὸ διωρθώθηκε κάπως. Σ' αὐτὸ συνετέλεσαν διάφορα νομοθετικὰ μέτρα. Σὰν τέτοιο εἶναι καὶ ἓνα Διάταγμα τοῦ 1850, ποὺ

ὁ Δημ. Ρίζος τὸ ἔχει ἀντιγράψει σὲ κάποιον τοῦ τετράδιου. Τὸ Δῆγμα αὐτὸ θεωρήθηκε σὺν σκεψίᾳ σωτηρίας, γιὰ τοὺς δασκάλους τοῦ καιροῦ ἐκείνου καὶ νὰ τί διαλαμβάνει:

Δ Ι Α Τ Α Γ Μ Α

περὶ τῆς τακτικῆς πληρωμῆς ἐκ μέρους τῶν δημ. εἰσπρακτόρων τῶν τε μισθῶν τῶν δημοδιδασκάλων καὶ τῶν δαπανῶν τῶν Σχολείων.

Ἰθῶν

Ἐλένη Θεοῦ

Βασιλεὺς Ἑλλάδος

Ἐννοῦντες, ὅτι οἱ μισθοὶ τῶν δημοδιδασκάλων καὶ τὰ ἄλλα τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως ἔξοδα δὲν πληρώνονται ἐγκαίρως παρὰ τῶν δημοτικῶν εἰσπρακτόρων.

Ἐννοῦντες, ὅτι ἐνεκα τοῦτου ἡ κατωτέρα ἐκπαίδευσις δὲν ἐνεργεῖται προσηκόντως καὶ δὲν πραγματοποιοῦνται ἐπομένως οἱ ὑπὲρ ταύτης σκοποὶ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν Νομοθετικῶν Σωματίων, δι' οὓς παρεχωρήθησαν μὲν διὰ τοῦ ἀπὸ 6 Ἰουλίου 1837 Ἡμετέρου Διατάγματος καὶ τοῦ ἀπὸ 2 Δεκεμβρίου 1845 Νόμου τὰ ἐκ τῶν φόρων τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ τῶν οἰκοδομῶν ποσοστά, διδεται δὲ εἰς τοὺς Δήμους ἐκ τοῦ Δημοσίου Ταμείου ἀνάλογος βοήθεια δι' ἀντιμισθίαν τῶν δημοδιδασκάλων.

Ἐννοῦντες καθῆκον τῆς Κυβερνήσεως τὸ νὰ λάβῃ κατάλληλα μέτρα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν κατὰ τοῦτο ὑποχρεώσεων τῶν Δήμων, ἵνα μὴ ἀπαντᾷ εἰς τὸ ἐξῆς ἡ Δημοτικὴ Ἐκπαίδευσις τοιαῦτα προεκόμματα.

Ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Ἡμετέρου ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Ὑπουργῶν ἀπεφασίσμεν καὶ διατάττομεν.

1) Καθ' ὅλους τοὺς Δήμους, ὅπου ἡ εἰσπραξις τῶν Δημοτικῶν φόρων ἐνεργεῖται παρὰ τῶν δημοσίων εἰσπρακτόρων οἱ ἐπαρχιακοὶ ταμίαι θέλουν διατρεῖ ὑπ' εὐθύνην των ἐν τοῖς ταμείοις των τὰ διὰ μισθὸν τῶν δημοδιδασκάλων καὶ ἔξοδα τῶν σχολείων ἀνάλογα ποσά, κατὰ τοὺς παρὰ τῶν Δημοτικῶν Συμβουλίων ψηφισμένους καὶ νομίμως ἐγκειμένους ἐτήσιους προϋπολογισμοὺς καὶ θέλουν ἐνεργεῖ ἀπ' εὐθείας ἐκ τούτων τὰς πληρωμὰς τῶν εἰρημένων δαπανῶν ἐπὶ τακτικοῖς ἐντάλμασι τῶν ἀρμοδίων Δημάρχων, τὰ ὅποια ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θέλουν ἐπιθεωρεῖσθαι παρὰ τῶν προϊσταμένων διοικητικῶν ἀρχῶν.

2) Ὅπου ἡ εἰσπραξις τῶν Δημοτικῶν φόρων ἐνεργεῖται ἀπ' εὐθείας παρὰ τῶν Δημοτικῶν εἰσπρακτόρων, ὑποχρεοῦνται νὰ διατηροῦν ὑπ' εὐθύνην των εἰς τὰ ταμεῖα των τὰ ἀναγκαῖα διὰ τοιαύτας δαπάνας ποσά, διὰ νὰ πληρώνουν τακτικῶς τὰς εἰρημένας δαπάνας, ὑποβαλλόμενοι εἰς ἰδιαιτέραν ὑπόχρεον ἐγγύησιν.

3) Οἱ δημοτικοὶ εἰσπράκτορες δὲν συγχωρεῖται νὰ λαμβάνουν τὴν ἀντιμισθίαν των, εἰμὴ ἀφοῦ ἀναδείξουν, ὅτι εἰσέπραξαν πραγματικῶς κατὰ τὴν ἐννοίαν τοῦ ἀρθροῦ 101 τοῦ περὶ Δήμων Νόμου τὸ ἀντιστοιχοῦν ποσὸν δημοτικῶν φόρων, ἄλλως κανὲν ἐντάλμα δὲν θέλει ἐκδίδεσθαι διὰ τὴν μισθοδοσίαν των.

4) Ὁ Ἡμέτερος ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Ὑπουργὸς θέλει ἐκτελέσει καὶ δημοσιεύσει τὸ παρὸν Διάταγμα.

Ἐν Ἀθῆναις τῇ 27 Σεπτεμβρίου 1850

Ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως

Ἡ Βασίλισσα

Ἀμαλία

Γ. Νοταρᾶς

Παρακάτω δὲ ἀπ' αὐτὰ εἶναι σημειωμένη στὸ τέλος τῆς σελίδας τοῦ τετραδίου ἡ ἐξῆς παρατήρηση: «Τὸ Διάταγμα τοῦτο εὐρίσκεται εἰς τὴν 324 τριακοστὴν εἰκοστὴν τετάρτην σελίδα τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος».

Ζ' Η ΔΙΑΘΗΚΗ
ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΡΙΖΟΥ

Στὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο Καρδασαρά δὲ Δημ. Ρίζος δίδαξε πολλὰ χρόνια. Συνταξιοδοτήθηκε δὲ ἀπ' αὐτό. Ὅταν πιά γήρασε στὰ 1875 ἔκαμε τὴ διαθήκην του, τὴν ὁποία δημοσιεύουμε παρακάτω, γιὰτὶ νομίζουμε, πὼς ἔχει κάποιον ἐνδιαφέρον. Φανερώνει αὐτὴ τὴν ἀγάπην του γιὰ τὴν ἰδιαίτην πατρίδα του, τὸ Κοκοῦλι, ἀλλὰ καὶ τὴ μεγάλην τοῦ ἐπιθυμίαν, ὥστε νὰ συντελέσῃ μὲ τὰ χρήματά του, τοὺς καρποὺς τῶν κόπων του στὴν πνευματικὴ πρόοδο τῆς νεολαίας τοῦ χωριοῦ μας.

Ἡ διαθήκη του διαλαμβάνει τὰ ἐξῆς:

«Ἐν ὀνόματι τῆς Ἀγίας Τριάδος. Ὁ ὑποφαινόμενος Δημήτριος Γεωργίου Ρίζος, ἑλληνοδιδοσκαλὸς τὸ ἐπάγγελμα, Ἡπειρώτης τὴν πατρίδα, ἐκ Κουκουλίου, ἐνὸς τῶν τεσσαράκοντα τεσσάρων χωρίων τοῦ Ζαγορίου, κάτοικος Καρδασαρά, σῶας ἔχων τὰς φρένας καὶ ὑγιὰ τὸν νοῦν καὶ θέλων νὰ συντάξω μουσικὴν διαθήκην σήμερον τὴν ὀγδόην Νοεμβρίου τοῦ σωτηρίου ἔτους χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑβδομηκοστοῦ πέμπτου, ἡμέραν Σάββατον, εἰς τὴν κατὰ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς κωμοπόλεως ταύτης κατοικίαν μου, οἰκίαν τῶν δρπανῶν ἀδελφῶν Ἀντωνίου καὶ Θεοδώρου Ν. Τσιρογιάννη καὶ τῆς μητρὸς αὐτῶν Βασιλικῆς χήρας Ν. Τσιρογιάννη, συντάξα καὶ ὑπέγραψα τὴν παρούσαν ἰδιόχειρον μουσικὴν διαθήκην ὡς ἐξῆς:

«Διορίζω καὶ καθιστῶ κληρονόμον μου ἀπάσης τῆς περιουσίας μου παρούσης τε καὶ μελλούσης τὸ ἐν τῇ χωρίῳ τῆς γεννήσεώς μου Κουκουλίῳ Ἑλληνικόν Σχολεῖον, ἵνα διδάσκωνται ἐν αὐτῷ δωρεὰν οἱ παῖδες τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν μετὰ τῆς τεχνολογίας καὶ συντάξεως, τὴν ἱερὰν ἱστορίαν, τὴν ἱερὰν κατήχησιν, ἀριθμητικὴν, γεωγραφίαν, ἑλληνικὴν ἱστορίαν, γενικὴν ἱστορίαν, φυσικὴν ἱστορίαν καὶ ὅσα ἄλλα μαθήματα ἤθελεν εἶσθαι ἐγγεγραμμένα εἰς τὸ καθ' ἑξαμηνίαν πρόγραμμα τῆς Σχολῆς.

Ἡ περιουσία αὐτὴ συνίσταται: α) εἰς ὀκτὼ χιλιάδας δραχμὰς, ἀριθ. 8000, τὰς ὁποίας ὀφείλουσιν εἰς ἐμὲ οἱ ἀδελφοί. Κων)τίνος, Ἀναστάσιος καὶ Παναγιώτης Χ. Γ. Κατσάρη καὶ ἡ μήτηρ αὐτῶν Ἑλένη χήρα Χ. Γ. Κατσάρη, ἥτις εἶναι καὶ ἐγγυήτρια διὰ τὸ εἰρημένον χρέος καὶ μοι ἔδωκε τὸ δικαίωμα καὶ ἐνέγραψα διὰ συμβόλαιον δευτέραν ὑποθήκην εἰς τὴν ἀνώγειον οἰκίαν τοῦ ἀποβιώσαντος συζύγου τῆς Χ. Γ. Κατσάρη, τὴν ὁποίαν παρεχώρησαν εἰς τὴν κυριότητα αὐτῆς οἱ ἀνωτέρω υἱοὶ τῆς λόγω κληρονομίας δῆθεν τοῦ μεριδίου τῆς, ἐνῷ ἔπρεπε νὰ πληρώσωσιν πρότερον εἰς ἐμὲ τὸ ἀνωτέρω χρέος τοῦ ἀποβιώσαντος πατρὸς τῶν Χ. Γ. Κατσάρη.

Τὸ ἀνωτέρω εἰρημένον συμβόλαιον ὑπ' ἀριθ. 85 καὶ ἡμερομηνίαν 6 Μαΐου τοῦ σωτηρίου ἔτους 1869 ἐγένετο ἐν τῷ συμβολαιογραφείῳ τοῦ Δήμου Ἀμβρακίας ἐνώπιον τοῦ συμβολαιογραφοῦντος πρώτου παρόντος Ἀθανασίου Βήτου ἐπὶ τῇ δέσει προηγουμένων δύο συναλλαγμάτων, ὀφειλομένων τοῦ μὲν ἐκ δραχμῶν 7500 παρὰ τοῦ πατρὸς τῶν Χ. Γ. Κατσάρη, τῶν δὲ ὑπολοίπων παρ' αὐτῶν τῶν ἰδίων, ὡς δῆλον γίνεται ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ συμβολαίου αὐτοῦ καὶ βεβαιούται ἐν τῇ περὶ αὐτοῦ τοῦ συμβολαίου, ὅτι ἐνεγράφη ἡ ὑποθήκη εἰς τὰ βιβλία τῶν ὑποθηκῶν τοῦ Δήμου Ἀμβρακίας τοῦ τόμου ἑκτοῦ καὶ ὑπ' ἀρ. 45.

Ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τὴν σύνταξιν αὐτοῦ τοῦ συμβολαίου ὁ δικολάβος αὐτῶν τῶν ὀφειλετῶν Σπυρίδων Σταΐκος, ὅστις συνέταξε τὸ σχέδιον, κατὰ τὸ ὅποιον ἔγεινε τὸ συμβόλαιον, διότι συμβολαιογράφος δὲν ἦτο καὶ ὁ πρῶτος πάρεδρος Ἀθανάσιος Βήτος δὲν ἦτο εἰδήμων τοῦ νόμου, παρενέβηκε δολίως πῶς ὅρους τινὰς καταστρεπτικούς δι' ἐμὲ, τοιούτους «ὅτι ὀφείλουσιν εἰς ἐμὲ οἱ ἀνωτέρω ἀδελφοὶ ὀφειλέται ὀκτὼ χιλιάδας δραχμὰς, τὰς ὁποίας θὰ πληρώσωσιν ὅψεποτε θελήσωσι καὶ ὅτι ἐνόςφω πληρώνουσιν τὸν δεδουλευμένον τόκον πρὸς ὀκτὼ, ἀριθ. 8 τοῖς ἑκατὸν τὸν χρόνον τακτικῶς κατὰ τριμηνίαν, εἴτε εἰς ἐμὲ τὸν ἴδιον, εἴτε εἰς τοὺς κληρονόμους μου εἴτε εἰς τὴν διαταγὴν μου νὰ μὴ ἔχω ἐγὼ τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσω τὴν ἐντελὴ ἐξόφλησιν τοῦ συμβολαίου».

Καὶ ἐπειδὴ ἐγὼ ἀναγνούς τὸ σχέδιον αὐτό, πρὶν ὑπάγωμεν εἰς τὸ συμβολαιογραφεῖον πρὸς σύνταξιν τοῦ συμβολαίου, εἶπον εἰς τὸν Σπυρίδωνα Σταΐκον, ὅτι ἀπαιτεῖται προθεσμία εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ δανείου καὶ παρεκάλουν αὐτὸν νὰ ὁμιλήσῃ εἰς τοὺς ὀφειλέτας νὰ τεθῇ προθεσμία ἀποδόσεως τοῦ δανείου.

Καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς μὲ εἶπεν ἄπειτα, ὅτι ὠμίλησε μὲν, ἀλλ' οἱ ὀφειλέται δὲν θέλουσι νὰ γένῃ τὸ συμβόλαιον κατ' ἄλλον τρόπον, εἰμὴ ὡς εἶχε τὸ σχέδιον καὶ θὰ μὲ πληρώνουν, ἐπειδὴ δὲν καταδέχονται νὰ ἀδικήσωσιν ἓνα γέροντα διδάσκαλον, ἀφ' οὗ ἀρχίσωσι τὸ ἔργον τῶν (διότι προσεποιούντο τὸν πτωχὸν καὶ προσεπάθουν νὰ συμβιβασθῶσιν μὲ τοὺς δανειστὰς τῶν), ἐγὼ ἔδωκα τότε πρὶν εἰς τοὺς προφορικοὺς λόγους του καὶ συναίνεσα νὰ ὑπογράψω αὐτὸ εἰς τὸ συμβολαιογραφεῖον.

Ἀλλ' ἐπειδὴ μετὰ τέσσαρας μῆνας σχεδόν,

ἀφ' οὗ ἤρχισαν τὸ ἔργον τῶν, ζητήσας μέρος τοῦ δανείου, ἡ τὸ ὅλον, μὲ ἀπήντησαν ὅτι μόνον τὸν δεδουλευμένον τόκον ὀφείλουσι νὰ μοι δίδωσι τακτικῶς κατὰ τριμηνίαν, τὸ δὲ κεφάλαιον ὀφείποτε θελήσωσι· ὁ δὲ Σπυρίδων Σταΐκος μηδὲν σεβασθεὶς τοὺς λόγους του οὐδένα λόγον ὑπὲρ ἐμοῦ ἀνέφερεν, ἀλλὰ πάντα λίαν ἐκίνει μετ' αὐτοῦ ἐναντίον τῆς ὑποθέσεώς μου.

Διὰ ταῦτα ἐνήγαγον τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸ πρωτοδικεῖον Μεσολογγίου, τὸ ὅποιον ἐξέδοτο τὴν ὑπ' ἀριθ. 375 (1870) ἀπόφασιν του. δι' ἧς δεχθὲν ἐν μέρει τὴν ἀγωγὴν, ἡκύρωσε τὸ συμβόλαιον, ἀπορρίψαν τὴν περὶ ἀποδόσεως τῶν δρχ. 8000 αἰτησιν τῆς ἀγωγῆς, συνεφῆκισε τὰ ἔξοδα.

Ὁ δ' ἐν Μεσολογγίῳ πληρεξούσιος δικηγόρος μου κ. Κων)τίνος Μηλιώτης, μὴ εὐχαριστήεις διὰ τὴν τοιαύτην ἀπόφασιν, ἐφεσβήτησε τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸ Ἐφετεῖον τῶν Πατρῶν ἐξαιτούμενος τὴν μεταρρυθμίσιν αὐτῆς ἐπὶ τῷ τέλει τοῦ νὰ γείνῃ κατ' ὅλον κληρίαν δεκτὴ ἡ ἀπὸ 6 Ν)ρίου 1869 ἀγωγὴ ἡμῶν κλπ.

Τὸ δ' Ἐφετεῖον τῶν Πατρῶν, ἀπορρίψαν τὴν ἀγωγὴν καὶ ἔφερίν μου καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Πρωτοδικείου Μεσολογγίου ὡς ἀδαιμόνους, ἀπεῖπεν ὅτι, ἐνόςφω οἱ ὀφειλέται ἀδελφοί Κατσάρη πληρώνουσιν τὸν δεδουλευμένον τόκον τακτικῶς κατὰ τριμηνίαν, ὡς διαλαμβάνει ἀνωτέρω ὁ δεύτερος ὅρος τοῦ συμβολαίου, νὰ μὴ ἔχω τὸ δικαίωμα ἐγὼ ὁ δανειστής νὰ ζητῶ τὴν ἐντελὴ ἐξόφλησιν τοῦ συμβολαίου, ἅμα ὁμῶς οὗτοι παύσωσι τοῦ νὰ πληρώνουσιν μίαν μόνην τριμηνίαν ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ ζητῶ τὴν ἐντελὴ τοῦ συμβολαίου ἐξόφλησιν. Ἀπεφάνθη πρὸς τοῦτοιστὸ αὐτὸ Ἐφετεῖον, ὅτι οἱ κληρονόμοι μου μετὰ τὴν ἀποβίωσίν μου ἔχουσι τὸ δικαίωμα ἀμέσως νὰ ζητήσωσι τὴν ἐντελὴ ἐξόφλησιν τοῦ συμβολαίου.

Ὁ δ' ἐν Πάτραις πληρεξούσιος μου δικηγόρος κ. Κων)νος Ἀθανασιάδης ἤτησεν τὴν ἀναίρεσιν τῆς ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθ. 95)6163 καὶ ἀπὸ 22 Φεβρουαρίου 1871 ἀποφάσεως τοῦ δικαστηρίου τῶν ἐν Πάτραις Ἐφετῶν ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου ὡς ἔφη:

Ἐπειδὴ τὸ κύριον στοιχείον καὶ ὁ σκοπὸς τῆς διὰ τοῦ ἐπιδίκου συμβολαίου ὑπ' ἀριθ. 85 ἐνόςφω, εἶναι ἡ σύστασις δανείου· ὁ δ' ἐν τῷ συμβολαίῳ αὐτοῦ τεθεὶς ὅρος τοῦ νὰ μᾶς ἀποδώσωσιν οἱ ἀντίδικοι τὸ δανεῖόν μας ὅψεποτε θελήσωσι δὲν θεωρεῖται παρὰ τοῦ νόμου ἔγκυρος καὶ ἰσχυρὸς, διότι καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν ἐκβασιν τῆς ἐποχῆς, ἐξαρτωμένης τῆς ἀποδόσεως τοῦ δανείου ἐκ τῆς θελήσεως τῶν ὀφειλετῶν καὶ τοῦτο ἦτο τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐφέσεώς μας καὶ ἡ εἰς τὴν ἀγωγὴν μας, ἥτις σκοπὸν εἶχε τὴν ἀπόσπασιν τοῦ ὅρου αὐτοῦ περὶ τοῦ χρόνου τῆς πληρωμῆς τοῦ κεφαλαίου. Ἀλλὰ τὸ Ἐφετεῖον παρέλειψε νὰ ἐξετάσῃ καὶ ἐναντίον τοῦ νόμου ἀπεφάνθη περὶ τοῦ κυρίου τούτου ἀντικειμένου τῆς δίκης.

Ἐπειδὴ τὸ Ἐφετεῖον ἐναντίον τοῦ νόμου παρεδῆχθη, ὅτι ἡ ἀπόδοσις τοῦ δανείου ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς μὴ πληρωμῆς τοῦ τόκου καὶ ἀπέρριψε τὴν τὴν ἀγωγὴν μας ὡς ἀβάσιμον καὶ ἀνοπόστατον, διότι εἶναι παρεπόμενον μέρος τῆς περὶ δανείου

συμβάσεως και δὲν ἔχει σχέσηιν μετὰ τὴν δάσιν τῆς ἀγωγῆς μας.

Διότι τὸ Ἐφετεῖον δὲν ἀπεφάνθη ἐπὶ τῆς αἰ- τήσεώς μας περὶ ἀπαραδέκτου τῶν πραγματικῶν ἰσχυρισμῶν τῶν ἀντιδίκων, ὅτι ἡ ἀπόδοσις τοῦ δα- νείου ἐξήρτάται ἐκ τῆς μὴ πληρωμῆς τοῦ τόκου ὑποβληθέντος τὸ πρῶτον ἐπιδόμῳ. Διὰ ταῦτα καὶ δι' οὗς λόγους ἐπεφυλασσομένη νὰ ὑποβάλωμεν ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου, καλοῦμεν τοὺς ἀντι- δίκους κλπ.». .

Οἱ δὲ δικασταὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου, συζητή- σαντες τὴν ὑπόθεσιν, ὡς μ' ἀναγγέλλει ὁ ἐν Ἀθή- ναις πληρεξούσιος δικηγόρος μου κ. Ἰωάννης Κό- νιαρης, ἀπέρριψαν τὴν ἀνάκρισίν μου ὡς ἀνυπο- στήρικτον. Ἡ ἀπόφασις δὲν μοῦ ἐδόθη χρομὴ καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐκτελίσκει περισσότερον. Οὕτω λοι- πὸν ἡ πολυθρύλητος αὕτη ὑπόθεσις ἔλαβε τέλος μετὰ ὅλα ἐξ ἑτῆ, καθ' ἣ οὐκ ὀλίγον καὶ κατὰ τὴν ὑγείαν ἐβλάδην καὶ κατὰ τὰλλα συμφέροντα μεγάλως ἐζημιώθη.

Παρένειρα πάντα ταῦτα διὰ νὰ ἀποδείξω τὰς διαφόρους περιπετείας τῆς ὑποθέσεως ταύτης καὶ νὰ θώσω νὰ ἐννοήσωσιν οἱ κύριοι ἐκτελεσταὶ τῆς διαθήκης μου, ὅτι θυνάμει τῆς μνημονευομένης ἀνωτέρω ἀποφάσεως τοῦ Ἐφετείου Πατρῶν, τὰ χρήματά μου ταῦτα εἰσὶν ἀπαιτητὰ μετὰ τὸν θά- νατόν μου καὶ δέον παρευθὺς νὰ ἐνεργήσωσι τὴν εἰσπραξίν των διὰ τῆς δικαστικῆς ὁδοῦ.

Ἐποίησα μὴν λόγον ἀνωτέρω, ὅτι ἐνέγραψα ἐπὶ ὁλοκλήρου τῆς οἰκίας τῶν ὀφειλετῶν μου δευ- τέραν ὑποθήκην, διότι τὴν πρώτην ὑποθήκην ἐπὶ τῆς αὐτῆς οἰκίας εἶχεν ἐγγράψει εἰκονικῶς ἡ σύ- ζυγος τοῦ μεγαλυτέρου ἀδελφοῦ Κων)ντίνου Κα- τσάρη λόγῳ προικῶν χρημάτων δέκα χιλιάδων δραχμῶν ὀφειλομένων δῆθεν αὐτῇ, ὅπερ ἐστὶ ψευ- δέστατον, διότι οὔτε τοιοῦτον ποσὸν ἐκόμισεν αὕτη ὡς προῖκα, οὔτε ἐγένετο τοῦτο, καθ' ὃν καιρὸν ἐξῆλθε ὁ πατήρ τῶν ὀφειλετῶν μου ἄλλ' ἐγένετο, ὡς εἴρηται, εἰκονικῶς. Ἡ ἐν λόγῳ οἰκία ὅμως ἔχει ἀξίαν ἐνταῦθα ὑπὲρ τὰς εἴκοσι χιλιάδας δραχμῶν.

Πρὸς τοῦτοις ἡ περιορία αὕτη συνίσταται β) εἰς δύο χιλιάδας καὶ διακοσίας δραχμάς, ἀριθ. 2200, τὰς ὅποιας ἔχω δανεισμένας εἰς τὸν κ. Ἀ- θανάσιον Ρίζον, ἔμπορον ἐνταῦθα καὶ κάτοικον πρὸς ὅκτῳ τοῖς ἑκατὸν τὸν χρόνον, ἀριθ. 8, ἀπὸ τῆς 7 8)βρίου 1875, δι' ἧς ὑπάρχει συνάλλαγμα ὑπ' αὐτοῦ ὑπογεγραμμένον εἰς τὰ ἔγγραφα μου.

γ) Εἰς πεντακοσίας δραχμάς, ἀριθ. 500, τὰς ὅποιας ἔχω δανεισμένας εἰς τὸν κ. Γεώργ. Κον- τογιάννην, ἀρτοποιὸν καὶ κάτοικον ἐνταῦθα, πρὸς δέκα ἀριθ. 10 τοῖς ἑκατὸν τοῦ χρόνου, δι' ἧς ὑπάρχει συνάλλαγμα ὑπ' αὐτοῦ ὑπογεγραμμένον εἰς τὰ ἔγγραφα μου.

δ) Εἰς διακοσίας ὀγδοήκοντα δραχμάς, ἀριθ. 280, διὰ μίαν ὁμολογίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ δανείου τῶν εἴκοσι ὅκτῳ ἑκατομμυρίων δραχμῶν, ἧτις ὑπάρχει εἰς τὰ ἔγγραφα μου.

ε) Εἰς δύο χιλιάδας καὶ πεντακοσίας ἑνενή- κοντα δραχμάς καὶ λεπτὰ εἴκοσι ἑννέα, ἀριθ. 2590,29, τὰς ὅποιας ὀφείλει εἰς ἐμὲ τὸ Ἰπουρ- γεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκ-

παιδεύσεως διὰ μισθοῦς ἐξ αὐξήσεως πενταετίας δι' ἧς ἔκχριστον αἰτησὶν θεριπείας, ἀπὸ τὰς 15 8)βρίου 1875 καὶ τὴν ἔστειλα εἰς τὰς Ἀθήνας εἰς τὸν πληρεξούσιόν μου δικηγόρον κ. Ἰωάννην Κό- νιαρην διὰ νὰ ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα. Ὅσα ἄλλα χρήματα ἤθελον εὑρεθῇ μετὰ τὴν ἀποδοσίν μου εἰς τὸ κιβώτιόν μου ἢ συναλλάγματα μὴ ὄντα ἐγ- γεγραμμένα εἰς τὴν διαθήκην μου, ἀνήκουσι πάντα εἰς τὸ ἀνωτέρω Ἑλληνικὸν σχολεῖον.

Ἀπαντα τὰ βιβλία μου τὰ ἐν χρήσει εἰς τὴν σχολὴν, θέλουσι σταλῇ ὑπὸ τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης μου δι' ἐξόδων τῆς περιουσίας μου εἰς τὸ αὐτὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ θέλουσι τεθῇ εἰς βιβλιοθήκην κατασκευασμένην δι' ἐξόδων τῆς περιουσίας μου ὑπὸ τῶν ἐφόρων τῆς Σχολῆς.

Οἱ κύριοι ἐκτελεσταὶ ἐκ τοῦ περισσεύοντος τόκου, ὅσαςκις ἐγκρίνωσιν θύνανται νὰ ἀγοράζωσι βιβλία τινὰ διὰ τὴν καθημερινὴν σπουδὴν ἢ καὶ δι' αὐξήσιν τῆς βιβλιοθήκης καὶ εὐκαιρίας τυ- χούσης, νὰ τὰ στέλλωσιν εἰς τὴν Σχολὴν διὰ τοὺς πτωχοὺς μαθητὰς διὰ νὰ μὴ γάνωσι τὸν πο- λύτιμόν των καιρὸν δι' ἐλλείψιν αὐτῶν. Οἱ δὲ κύ- ριοι ἔμποροι τῆς Σχολῆς ὀφείλουσι νὰ ἐπιθεωρῶσι τὴν βιβλιοθήκην συχνὰ καὶ νὰ παραδίδωσιν, ἐὰν εἶναι ἀνάγκη, τὰ βιβλία ταῦτα ἐν πρὸς ἐν εἰς ἕκαστον διορισθόμενον διδάσκαλον καὶ νὰ τὰ παραλαμβάνωσιν ὡσαύτως, ὅταν ἕκαστος παύηται, ἄλλως ζημιούται ἡ Σχολή.

Τὰ βιβλία ταῦτα ἡ θέλῃσίς μου εἶναι νὰ μέ- νωσιν πάντοτε εἰς τὴν σχολὴν καὶ μῆτε μαθητῆς μῆτε διδάσκαλος νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ λαμ- βάνῃ κανὲν ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν οἰκίαν του δι' ἀνά- γνωσιν, ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ σχολῇ νὰ κάμνωσι τὰς παρατηρήσεις των. Ἐξαιροῦνται ὅμως τὰ βιβλία, τῶν ὁποίων οἱ πτωχοὶ μαθηταὶ ἔχουσι καθημερι- νὴν ἀνάγκην. Κατάλογος αὐτῶν θὰ εἶναι εἰς τὸ κιβώτιόν μου ὁμοῦ μετὰ τὰ ἄλλα ἔγγραφα.

Ὅσα ἄλλα εἶδη ἤθελον εὑρεθῇ εἰς τὴν κα- τοικίαν μου μετὰ τὴν ἀποβίωσίν μου ἄξια τιμῆς, ἧς πωληθῶσι καὶ τὸ τίμημα αὐτῶν ἧς προστεθῇ εἰς τὸ κεφάλαιον.

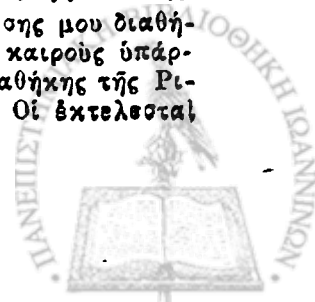
Ἡ διαθήκη αὕτη, ἐπειδὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ γνωστὴ καὶ εἰς τοὺς ἐφόρους τῆς Σχολῆς καὶ νὰ λειψῇ ἡ ἀντιγραφὴ τῆς, ἧς τυπωθῇ κάλ- λιον δι' ἐξόδων τῆς περιουσίας μου καὶ ἧς στα- λῶσιν ἀντίτυπά τῆς εἰς τὴν Σχολὴν διὰ νὰ εὐρί- σκωνται εἰς τὴν βιβλιοθήκην αὐτῆς.

Ἀφίνω δὲ νὰ δοθῶσιν διὰ μίαν καὶ μόνην φο- ρὰν τὰ ἐξῆς κληροδοτήματα.

α) Εἰς τὴν πρώτην μου ἑξαδέλφην Ἀργυρῶ Μανούση κατοικοῦσαν εἰς τὴν πατρικὴν μας οἰ- κίαν εἰς Κουκούλιον δραχμάς τριακοσίας (ἀριθ. 300) καὶ ἐν ἐλλείψει αὐτῆς εἰς τὰ τέκνα τῆς ἢ ἐγ- γόνους τῆς.

β) Εἰς τὴν πρώτην μου ἑξαδέλφην Ἀλεξάνδραν ἀδελφὴν τῆς Ἀργυρῆς, κατοικοῦσαν εἰς τὸ χω- ρίον Βραδέτον, δραχμάς διακοσίας, ἀριθ. 200, καὶ ἐν ἐλλείψει αὐτῆς εἰς τὰ τέκνα τῆς ἢ ἐγγόνους τῆς.

Διορίζω ἐκτελεστάς τῆς παρούσης μου διαθή- μετὰ τὴν ἀποβίωσίν μου τοὺς κατὰ καιροὺς ὑπάρ- χοντας κυρίους ἐκτελεστάς τῆς διαθήκης τῆς Ρι- ζαρεῖου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς. Οἱ ἐκτελεσταὶ

οὗτοι ἀπαιτῶ νὰ εἶναι κύριοι τῶν πράξεών των καὶ νὰ ἀποφασίζωσι περὶ τοῦ συμφέροντος τῆς Σχολῆς, ὅπως αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἐγκρίνωσι. Θέλουσι συνάξει ὅλα τὰ ἀνωτέρω ποσὰ τῆς περιουσίας μου καὶ θέλωσι θέσει αὐτὰ εἰς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος, ἵνα μένω····· αἰωνίως μετὸν ἀνώτερον ὑπ' αὐτῆς διδόμενον τόκον. Οἱ τόκοι οὗτοι καθ' ἑξαμηνίαν θὰ προστίθενται εἰς τὸ κεφάλαιον ἕως ὅτου αὐξηθῇ τόσο, ὥστε ὁ τόκος αὐτοῦ τοῦ αὐξηθέντος κεφαλαίου νὰ ἐπαρκῇ εἰς μισθοδοσίαν ἑνός Ἑλληνοδιδασκάλου τοῦ ἐν τῇ χωρίῳ Κουκουλίῳ Ἑλληνικοῦ Σχολείου.

Ἡ θέλησίς μου εἶναι καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ οὗτως αὐξηθέντος κεφαλαίου νὰ ἀποκόπτονται πρῶτον ἐκ τῶν τόκων καὶ νὰ προστίθενται εἰς αὐτὸ κατ' ἑτος ἑκατόν, ἀριθ. 100, δραχ. πρὸς αὐξήσιν αὐτοῦ, διὰ νὰ χρησιμεύῃ πρὸς βελτιώσιν τῆς Σχολῆς. Πρὸς δὲ νὰ ἀποκόπτονται ἑτησίως ἐκ τῶν τόκων καὶ πενήτηντα, ἀριθ. 50, δραχμαὶ καὶ νὰ διδῶνται εἰς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς ἐκκλησίας τοῦ Κουκουλίου, δι' ἑν μνημόσυον, τὸ ὅποιον νὰ γίνηται κατ' ἑτος τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης τοῦ ὀνόματος τοῦ μεγαλομαρτυροῦ Δημητρίου ἵνα μνημονεύωνται εἰς τὴν θείαν μυσταγωγίαν τὰ ὀνόματα ἐμοῦ τε καὶ τῶν γονέων μου καὶ πάντων τῶ συντελούντων εἰς τὴν συντήρησιν τῆς Σχολῆς ἐκτελεστών τε καὶ ἐφόρων. Ἐκ τῶν πενήτηντα ἀριθ. 50 δραχμῶν, αἱ μὲν δέκα, ἀριθ. 10 νὰ διδῶνται ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων τῆς ἐκκλησίας εἰς τοὺς ἱερουργοῦντας ἱερεῖς, αἱ δὲ τεσσαράκοντα, ἀριθ. 40, νὰ εἶναι πρὸς ὄφελος τῆς ἐκκλησίας. Ὁ διδῶλος μετὰ τῶν μαθητῶν ἀπάντων ὀφείλει νὰ παρευρίσκεται εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν.

Ἐὰν δὲ καὶ ἄλλος τις θεοσεβὴς καὶ φιλόμουσος ἀφιέρωσεν ἢ ἤθελεν ἀφιέρωσιν εἰς τὴν αὐτὴν Σχολὴν ποσότητά τινα χρημάτων πρὸς ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας, τῶν ὁποίων οἱ τόκοι μετὰ τῶν τόκων τοῦ ἐμοῦ χρηματικοῦ κεφαλαίου ἐπαρκούσιν εἰς μισθοδοσίαν τοῦ διορισθεσομένου ἑλληνοδιδασκάλου, ἃς γένην ἐναρξίς τῶν μαθημάτων κατὰ τὴν διορισθεσομένην ἐποχὴν ὑπὸ τῶν ἐκτελεστών τῆς διαθήκης μου. Κατ' οὐδένα ὁμως τρόπον δὲν ἐπιτρέπω τὰ χρήματα ταῦτα, τὰ ὅποια ἀφιερῶνω πρὸς ὄφελος τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς νεολαίας τῆς πατρίδος μου, νὰ χρησιμεύωσι δι' ἄλλον οἰονδήποτε σκοπόν.

Οἱ κύριοι ἐκτελεσταὶ τῆς παρούσης διαθήκης, ὡς κάλλιον ἐμοῦ γινώσκοντες, θέλουσι διορίξει ἐν καιρῷ τῷ δέοντι ἐκάστοτε τριμελῇ ἐφορείαν τῆς σχολῆς, συνεννοούμενοι πρὸς τοῦτο μὲ τούς ἐν τῇ χωρίῳ Κουκουλίῳ συγχωρίους μου καὶ ἀποφασίζε····· τὸν τρόπον, κατὰ τὴν ὁποῖον ὁ Ἑλληνοδιδάσκαλος θέλει λαμβάνει τὸν μισθὸν του τακτικῶς, διὰ νὰ ἐνασχοληται εἰς τὸ ἔργον του μετὰ ζήλου.

Ὁ Ἑλληνοδιδάσκαλος πρέπει νὰ εἶναι τελειοδιδάκτος τοῦλάχιστον Γυμνασίου τινός καὶ νὰ

ἔχῃ πτυχίον καὶ νὰ διορίζεται τῇ ἐγκρίσει τῶν κυρίων ἐκτελεστών.

Εὐερισκόμενος ἀνευ συγγενῶν καὶ διαμένων εἰς μέρος, ἐνθα δὲν εὕρισκω κατάλληλα κατ' ἐμὴν ἰδέαν πρόσωπα, διὰ τοῦτο ἀποκαθιστῶ, ὡς ἐξηγήθην ἀνωτέρω, ἐκτελεστὰς τῆς διαθήκης μου τοὺς κατὰ καιροὺς ἐκτελεστὰς τῆς Ριζαρείου ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς, τοὺς ὁποίους παρακαλῶ νὰ δεχθῶσι καὶ ἐκτελέσωσι τὰ ὑπὸ τῆς διαθήκης μου ὀριζόμενα, καθόσον πολλοὶ τούτων εἰσὶ καὶ συμπατριῶται μου Ἠπειρώται.

Αὕτη εἶναι ἡ τελευταία θέλησίς, γνώμη καὶ ἀπόφασίς μου. Πᾶσα δ' ἄλλη ἀντιβαίνουσα εἰς ταύτην θεωρεῖται καὶ μένει ἄκυρος. Διατάσσω δὲ πάντα νὰ σεβασθῇ τὴν παρούσάν μου θέλησιν καὶ νὰ ἐκτελέσῃ πιστῶς αὐτήν.

Συγχαρῶ πάντας καὶ δέομαι παρ' αὐτῶν συγχώρησιν εἰς ὅ,τι τοὺς ἐπέκρανα. Ἀμήν.

Ἐν Καρθασαρᾷ τὴν

8 Νοεμβρίου 1875

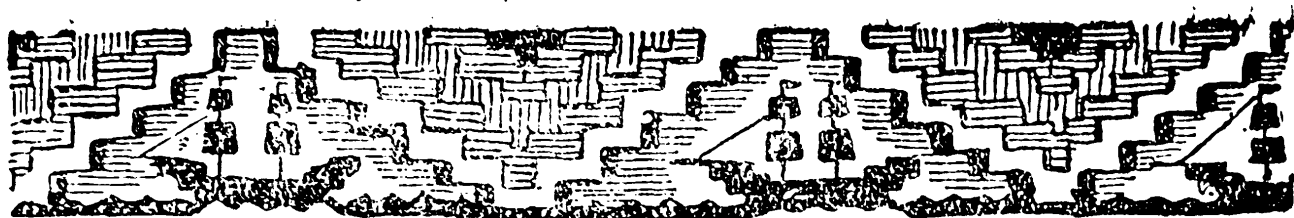
Ὁ διαθέτης

Δημ. Γ. Ρίζος

Δυστυχῶς ἡ διαθήκη τοῦ Δημ. Ρίζου, δὲν ἐκτελέστηκε ποτέ. Τὰ βιβλία του περιτλήθον στὸ χωριὸ καὶ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ σώζονται καὶ σήμερα ἀκόμα στῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Σχολείου Κουκουλίου. Κατάλογος αὐτῶν δὲ βρέθηκε. Ἡ Κοινότης Κουκουλίου μόνο στὰ 1938 ἀξιώθηκε μὲ πρωτοβουλία τοῦ δασκάλου νὰ κάμῃ ἕνα ἔστω καὶ φτωχικὸ μνημόσυον, σύμφωνα μὲ τὴ θέλησή του.

Ὁ Δημ. Ρίζος γέρος πιά καὶ τυφλὸς καταστάλαξε στὸ Κουκουλί γιὰ νὰ τὸν περιποιηθῇ κάποια ἀνεψιά του. Τὸν θυμούν····· οἱ πιδὸ γρη῏ς γυναῖκες τοῦ χωριοῦ, ποὺ νῆες κοπελίτρες τότε πήγαιναν στὸ σπῖτι τοῦ τυφλοῦ καὶ γέρου δασκάλου καὶ ἄκουαν ἀπ' τὸ στόμα του σοφὰ καὶ παράξενα διδάγματα. Πέθανε στὸ Κουκουλί στὰ 1894 (8 Μαρτίου) ἀφοῦ περιέφερε τόσα μέρη, ἀφοῦ δίδαξε ἰσως περισσότερο ἀπὸ μισὸν αἰῶνα. Κι' ἂν δὲν ἐκτελέστηκε ἡ διαθήκη του ποτέ δὲν ἔχει καμμιά σημασία. Αὐτὸς ἔκαμε τὸ καθήκον του τὸ πατριωτικόν. Μᾶς δίδαξε πολλὰ μὲ τὸ παράδειγμά του. Μποροῦμε νὰ ποῦμε μᾶς διδάσκει πολλὰ καὶ μὲ τὴ δημοσίευση τῶν παραπάνω στοιχείων. Θεωρήσαμε καλὸ νὰ δημοσιεύσωμε αὐτὰ σὺν ὀφειλόμενῳ χρέος στῇ μνήμῃ τοῦ ἄγνωστου αὐτοῦ δασκάλου καὶ πατριώτη Δημητρίου Γ. Ρίζου.

ΠΑΝΤΑΖΗ ΚΟΝΤΟΜΙΧΗ

ΛΕΓΚΑΖΙΤΙΚΟΙ ΘΡΥΛΟΙ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ο ΘΡΥΛΟΣ ΓΙΑ ΤΟ "ΚΟΝΤΡΙ ΤΟΥ ΑΡΓΥΡΗ,"

Ο Ποιητής Άριστοτέλης Βαλαωρίτης στο «Ξεριζωμένο δένδρο» κάνει λόγο για το «Κοντρί του Άργυρη», μια μεγάλη δηλαδή πέτρα που πάνω της ξεψύχησε, θανάσιμα λωβωμένος, ο γνωστός ληστής, που συγκλόνησε τη Λευκάδα, στις αρχές του 19ου αιώνα, με τα φρικτά του εγκλήματα. Ο χρόνος πέρασε κι' ο θρύλος για το ληστή Άργυρη έμεινε σάν μια συμπαθητική ιστορία για κάποιον άδικοχαμένο και προδομένο λεβέντη. Φυσικά πώς και ο ποιητής δεν είναι άμετοχος για την ατμόσφαιρα συμπαθείας που όρθώθηκε γύρω του, μια και στην εισαγωγή του «Ξεριζωμένου δέντρου» μιλάει για αυτόν με κάποια διαθεση ήρωοποίησης.

Αυτή η συμπάθεια θρύλου και ποιητή μās έβαλε σέ σκεψη: Κάποια άμυδρή άχτίδα πρόβαλε στο μυαλό μας και η έλπιδα, πώς ο Άργυρης μπορούσε και νάταν το άντρειωμένο παιδί, που πήρε το ντουφέκι έναντίον των Άγγλων, που κατείχαν τότε το νησί και το βασάνιζαν φρικτά, σάν όλοι οι κατακτητές, γεννήθηκε μέσα μας, με κάποια κρυφή χαρά. Μά πάλι σταθήκαμε: Ο Ποιητής, ο πατριώτης Βαλαωρίτης, που έβαλε σά σκοπό της ζωής του την άπελευθέρωση του νησιού, δέ θάκανε λόγο γι' αυτό; Μά κι' η παράδοση πάλι, που μιλάει για άπεριόριστη ύποστήριξη του λαού της Λευκάδος προς τον Άργυρη, κι' οι Άγγλοι, πάλι, που κυκλώσανε τη φωλιά του τόσον καιρό με τόσες δυνάμεις, με τόση έπιμονή... Χρειάζόταν λοιπόν η άποκατάσταση της αλήθειας. Ή ήταν ληστής στ' αλήθεια και τότε άδικη και άστοχη η συμπάθεια ή ήταν πατριώτης, όποτε του χρωστούσαμε την εύγνωμσύνη μας και μās γεννιόνταν η υποχρέωση νά τον φέρουμε στην έπιφάνεια.

Δυστυχώς έξονυχιστική έρευνα στο Άρχειοφυλακείο της Λευκάδας έδικαίωσε την πρώτη άποψη. Έτσι φαίνεται πώς κι' ο Βαλαωρίτης έπηρεάστηκε πιο πολύ κι' από την παράδοση. Η ρωμαντική του διάθεση και η λεβέντικη ψυχή του δεν κατάφεραν νά ξεσχίσουν τον πέπλο του θρύλου, που μίλησε με κάποια τραγική όμορφιά για τη βάνausη και έγκληματική ψυχosύνθεση, για τον πρωτόγονο έρωτισμό του ληστή, που στάθηκε άφορμή νά του κάμουνε και λαϊκό τραγούδι έκóμα.

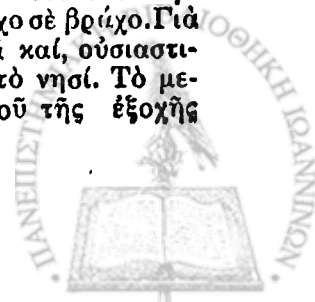
Ο θρύλος πάντα έξιδανικεύει τὰ πράγματα.

Όσοο πρέπει νά έξηγήσουμε το πράγμα, τοποθετώντας το στην εποχή του: Ο Άργυρης άγαπήθηκε πραγματικά από το λαό της έξοχής, γιατί ήτανε παλληκάρι. Κι' εκείνη την εποχή ή παλληκαριά, έστω και του ληστή, θεωρούντανε άρετή. Ο κόσμος, ζώντας σέ μια κατάσταση καταπίεσης, σέ ύποδούλωση, άγαπούσε αυτόν που εκδήλωνε άνδρειωσύνη, γιατί το όνειρό του ήταν μια λεβέντικη έπανάσταση έναντίον των κατακτητών του. Νά τι λέει ο ποιητής στην εισαγωγή του «Ξεριζωμένου δέντρου»: «Ήσπάσθη το είδος εκείνου του βίου, όπερ παρὰ μὲν τοῖς εὐνοιοιμένοις Έθνεσιν ύποδεικνύει άκρατον τάσιν προς βαιοπαγίαν, έθνεσείτο δέ παρ' ήμῖν, ως έξαιρέτως ιδιάζον προς τους γενναίους και τολμητίας».

Άκόμη και η κινητοποίηση των Άγγλων, μετά την άποκήρυξή του, που κυκλώσανε την περιοχή του Άργυρη με πολύ στρατό και καταπιέξανε άφάνταστα τους κατοίκους, ξεσήκωσε περισσότερο το μίσος έναντίον των κατακτητών, και ύπόθαλψε την συμπάθεια προς τό ληστή που κυνηγόνταν μόνος αυτός από τόσους πολλούς και μάλιστα ξένους. Χαρακτηριστικό της συμπάθειας τους είναι και το ότι στην άναφορά που στέλνουν στον Τοποτηρητή και που δημοσιεύουμε πιο κάτω, δεν χρησιμοποιούν κανένα βαρύ χαρακτηρισμό για τον Άργυρη, «κακοδóγος» «ληστής» κτλ. Τελικά εκείνο που έπηρέασε περισσότερο τη γνώμη του κόσμου της εποχής, ήταν και ο τρόπος του θανάτου του: Σκοτώθηκε προδοτικά, είναι αλήθεια, με μπαμπεσιά κι' ο λαός μισεί την προδοσία πάντα από όπουδήποτε και άν προέρχεται και για όποιονδήποτε λόγο κι' άν γίνεται.

Άς δούμε όμωz άπ' την αρχή του τό ζήτημα: Γεννήθηκε στο χωριό Καλαμίτσι. Η ληξιαρχική πράξη της βάφτισης του Άργυρη Περδικάρη, όπως βρέθηκε στα «ληξιαρχικά Βιβλία βαπτίσεως» του Καλαμιτσίου έχει έτσι: Φεβρουαρίου 24... τη αυτη ανεδέχθη εκ του άγιου Βαπτίσματος ο Θεόδωρος Καρύδης παιδι άρσενικό του Χαράλάμπους Περδικάρη και το ώνόμασε Άργυρη».

Τι νά πούμε για την άνατροφή του ως την εποχή που βγήκε στο κλαρί; Μεγάλωσε στο λόγγο, κυνηγώνταςτά γίδια του από βράχο σέ βράχο. Για σχολείο ούτε λόγος νά γίνεται μια και, ουσιαστικά, δεν υπήρχε εκπαίδευση τότε στο νησί. Το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού της έξοχής

δέν μάθαινε ούτε τὸ ὄνομά του νὰ γράφῃ. Σκοτάδι καὶ τίποτε ἄλλο. Ὁξύθυμος καὶ πεισματάρης δημιουργοῦσε συνεχῶς ἐπεισόδια. Γύρω στὰ εἴκοσι χρόνια του βγήκε στὸ κλαρί. Οἱ βιοπραγίες πού στὸ μεταξύ εἶχε κάμει ἦταν ἀμετρες. Ἀπαιτοῦσε νὰ τὸν προσκυνᾶνε καὶ τρέμανε στὸ ὄνομά του. Ἔτσι ἀπ' ὅπου περνοῦσε ὅλοι τὸν βοηθοῦσαν πρόθυμα νὰ φυλάγεται καὶ τὸν τρέφανε κιόλας.

Τὸν Σεπτέμβρη τοῦ 1819 ἔγινε ἡ ἐπανάσταση τῶν χωρικῶν ἐναντίον τῶν Ἀγγλῶν. Ὁ Ἀργύρης δέν φαίνεται ἀπὸ πούθεν νὰ πῆρε μέρος. Κι' ἦταν τότε εἴκοσι χρονῶν. Στὴν ἀλληλογραφία τῆς Ἀγγλικῆς Διοίκησης καὶ τῶν Ἀστυνομικῶν πού ἀναλάβανε τὴν καταδίωξή του δέν γίνεται οὔτε καὶ ὁ ἐλάχιστος ὑπαινιγμός. Οἱ Ἀγγλοὶ τότε κρεμάσανε μερικοὺς πρωτοστάτες ἀπὸ τὰ χωριά, γιὰ τὸν πατριωτισμὸ καὶ τὴν θυσία τους. Ἡ Λευκάδα «ἐστέρναζεν» ἀπὸ τὴν μᾶστιγα τῶν προστατῶν τῆς Ἐπιτελείου καὶ ἐντρομῶς ἐθεώρει τὰ λείψανα τῶν ἀπαγχονιζομένων τέκνων τῆς σεϊόμενα ὑπὸ τῶν ἀνέμων ἐντὸς τῶν σιδηρῶν κλωβίων των» (1). Κι' ὁ Ἀργύρης γύριζε τὶς νύχτες σὰν φάντασμα καὶ τρομοκρατοῦσε ὅλη τὴν ἐξοχή. Δέν συγκινήθηκε ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση. Ἐπειτα κι' ἂν δέν εἶχε ἀναμιχθῇ τότε, θὰ μπορούσε μετὰ στὰ κατοπινὰ χρόνια νὰ περάσῃ ἀπέναντι στὴ Στερεά, στὴν Ἀκαρνανία, πού ὁ ἀγῶνας γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας εἶχε ἀρχίσει κι' οἱ θυσίες κι' ἡρωϊσμοὶ συγκινοῦσαν ἀκόμη καὶ τὶς πέτρες, γιὰ νὰ ἀποφύγῃ τοῦλάχιστον τὴ σύλληψή του, ἔπειτα ἀπὸ μιὰ πολυετὴ ἐπικήρυξη. Μὰ φαίνεται πὺς τὸν ἐνοχλοῦσε ὁ ἀγῶνας γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ νησιοῦ. Τοῦ ἄρεσε νὰ ἐκδηλώνῃ τὴν παλληκαριά του στοὺς συγχωριανοὺς του καὶ νὰ κάνει ἐγκλήματα χωρὶς λόγο, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ τὸν τρέμουν.

Κάποτε εἶχε διαφορὲς μὲ ἕναν συγχωριανό του. Τὸν ἀναζητοῦσε παντοῦ μὲ πρόθεση νὰ τὸν σκοτώσῃ. Ἐκεῖνος γνωρίζοντας τὴ σκληρότητα τοῦ Ἀργύρη, φυλάγονταν, μὰ τελικὰ ὁ ληστὴς τὸν σκότωσε. Καὶ τὸν σκότωσε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο: Στὴν τοποθεσία «Κάθισμα» ἀνάμεσα Ἀγ. Νικήτα καὶ Καλαμίτσι, ὁ ἀτυχὴς Καλαμιτσιώτης ἔβροσκε τὰ βόδια του. Ὁ Ἀργύρης παραφύλαξε, τοῦ πῆρε τὸ ἕνα βόδι, τὸ ἔδεσε ἀπὸ ἕνα δέντρο καὶ κρύφτηκε κάπου κοντά. Ὅταν ὁ ἄλλος πῆγε ἀνύποπτος νὰ λύσῃ τὸ ζῶο, ὁ Ἀργύρης τὸν τουφέκισε καὶ τὸν ἄφησε νεκρό.

Μιὰν ἄλλη φορὰ ἦταν στὸ δάσος «Πευκούλια» μαζὺ μὲ σύντροφό του Καλαμιτσιώτη. Ἀπ' τὸ ἀνηφορικὸ μονοπάτι τοῦ δάσους ἔγινε νὰ περάσῃ ἄλλος συγχωριανός του, ἀγνωστο ἂν ἦταν ἐχθρὸς του ἢ ὄχι. Ὁ Ἀργύρης μὲ τὸ τουφέκι στὰ χέρια εἶπε στὸ σύντροφό του: «Ποῦ θέλεις νὰ τὸν πάρω;» Ἦθελε νὰ δείξῃ πὺς εἶναι ἀριστος σημαδευτής, καὶ τὸν σημάδεψε στὸ μέρος πού τοῦ εἶπε ὁ σύντροφός του. Ἐπειτα τὸν ἔστειλε καὶ διαπίστωσε πὺς τὸν πέτυχε στὸ ἴδιο μέρος καὶ πὺς τὸν εἶχε σκοτωμένον κιόλας. Φυσικὰ ἡ Ἀστυνομία τὸν κατεδίωκε κι' ὁ Ἀργύρης ἦταν διαρκῶς φυγόδικος. Οἱ Ἀστυνομικοὶ πιάσανε ἀρκετὰ άτομα

ἀπὸ αὐτὰ πού τὸν βοηθοῦσαν. Ἔτσι σὲ μιὰν ἀναφορὰ πού στέλνει ὁ Ἐπιθεωρητὴς τῆς ἐκτελεστικῆς Ἀστυνομίας, Ἰωάννης Σαβέν, ἀναφέρεται πὺς πιάστηκαν οἱ Νικόλαος, Διονύσιος καὶ Ἰωάννης Παπανελλόπουλος ἀπ' τὸ Καλαμίτσι καὶ οἱ Ἀθανάσιος καὶ Γεώργιος Γράψας ἀπ' τὴν Ἐξάνθεια (2).

Τότε εἶναι πού ἐρωτεύτηκε τὴν Ἑλένη Περδικάρη, μιὰ κοπέλλα ἀπ' τὸ Καλαμίτσι, κόρη τοῦ Μιχάλη Περδικάρη. Ἦταν λεβεντόκορμος καὶ παλληκαρὸς κι' ἡ Ἑλένη δέν φαίνεται νὰ ἀπόκρουε τὸν ἐρωτὰ του. Τὴν ζήτησε σὲ γάμο μὰ οἱ γονεῖς τῆς ἀρνηθῆκανε νὰ δώσουνε τὴν κόρη τους σ' αὐτὸν πού βρισκότανε στὸ λόγγο καὶ μάλιστα σὲ διωγμὸ καὶ πού ἡ ζωὴ του φυσικὰ δέν ἦταν ἀσφαλισμένη. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἀρχίζουν οἱ προστριβὲς καὶ τὰ ἐπεισόδια πού εἶχανε τόσο τραγικὸ τέλος (3).

Κάποτε ἡ ὁμορφὴ συγχωριανὴ του πῆγε ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ στοὺς κήπους πού ὁ πατέρας τῆς εἶχε ἐκεῖ τὸν μύλο του καὶ ἕνα μικρὸ περιβολάκι μὲ μπιστονιακά. Ὁ Ἀργύρης τὴν πῆρε ἀπὸ κοντά. «Τὴν πείραζε» καὶ οἱ διαθέσεις του δέν ἦταν καθόλου καλές. Ὁ πατέρας ἔμαθε ἔπειτα ἀπὸ δυὸ-τρεῖς μέρες τὰ συμβάντα καὶ γιόμισε ἀπὸ ὀργή καὶ μῖσος ἐκδικητικὸ. Ἐπίασε καρτέρι κοντὰ στὸ μύλο του καὶ κάποτε πού ὁ Ἀργύρης πέρασε ἀπὸ ἐκεῖ, τὸν τουφέκισε καὶ τὸν τραυμάτισε στὸ ποδι. Ὁ ἐρωτευμένος ληστὴς σύρθηκε σὲ μιὰ σπηλιά τῆς περιοχῆς, στὴν τοποθεσία «Ἀφειλουργιά», μέσα στοὺς βράχους. Ὑπόφερε φρικτὰ καὶ βογγοῦσε σὰ θεριό. Καὶ μέσσοι στοὺς βαρειοὺς του πόνους μηχανεύτηκε νὰ δράσῃ ἀποφασιστικὰ πιά. Ἐγινε καλὰ. Ἀφῆσε νὰ περάσῃ λίγος καιρὸς κι' ἔκαμε ὕστερα μὲ ἐπιτυχία τὸ πῖο ἀποφασιστικὸ βῆμα: Τὴν ἀπαγωγὴ τῆς Ἑλένης. Δέν ἀποκλείεται νὰ τὸν βοήθησε καὶ ἡ ἴδια. Τὸ σπίτι του στὸ χωριὸ ἦταν ἀντίκρου ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Μάρμα Μιχάλη. Ὁ ἐξαγριωμένος ληστὴς κρύφτηκε τὴ νύχτα στὸ δικό του σπίτι καὶ τὴν ἄλλη μέρῃ ἀρπάξε τὴν Ἑλένη, μπορεῖ ἀπ' τὴν αὐλή τῆς, καὶ τὴν ἔκλεισε στὸ σπίτι του. Κάρφωσε καλὰ τὶς πόρτες καὶ χωρὶς νὰ χάνει καιρὸ ἀνέβηκε στὸ χωριὸ Δρυμῶνα. Φεύγοντας ἄφησε καὶ τὴ φοβέρα του: Ὅποιος τολμήσῃ ν' ἀνοίξῃ τὸ σπίτι του θάχει νὰ κάμει μαζὶ του. Μπορεῖ καὶ νὰ σκέφτηκε πὺς ἀπὸ φόβο δέν θὰ ἀντιδρῶσαν οἱ ἐνδιαφερόμενοι. Ὅμως μισοστὰ σ' αὐτὴν τὴν προσβολὴ οἱ συγγενεῖς τῆς Ἑλένης κάμανε οἰκογενειακὸ Συμβούλιο, ἦτανε συνήθιο τῆς ἐποχῆς, κι' ἀποφάσισαν νὰ παροβιάσουν τὶς πόρτες καὶ νὰ πάρουν πίσω τὸ παιδί τους. Αὐτὸ καὶ ἔγινε. Ὁ Ἀργύρης τὸ ἔμαθε καὶ κατέβηκε στὸ χωριὸ ἀποφασισμένος γιὰ μεγαλύτερα κακὰ: παραφύλαγε νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους, πού τοῦ πῆραν πίσω τὴν ὁμορφὴ λατρευτὴ του. Μέσα του φώλιαζεν ἕνας ἐρωτισμὸς καὶ μιὰ φύση ὀλότελα ζωώδης. Ἀφῆσε νὰ περάσῃ λίγος καιρὸς. Δέν ἔκανε καὶ συχνὰ τώρα τὴν ἐμφάνισή του στὴν περιοχὴ. Κινήθηκε παραπληνῆτικα καὶ πρὸς ἄλλου. Κι' αὐτὸ εἶναι πού οὔτε νὰ τὸ βάλει μὲ τὸ νοῦ του δέν μπορούσε,

Τὸ Καλαμίτσι τότε «ἐπαίρνε νερό» ἀπὸ τοὺς «κήπους». Ἐκεῖ πῆγαιναν μὲ τὶς βαρέλες οἱ κοπελλες τοῦ χωριοῦ. Ἐκεῖ, ὅραιο—ἀραιὰ πῆγαινε καὶ ἡ Ἑλένη, ἐπαίρνε νερό, ἔκανε καὶ καμιά δουλειὰ σὶὸ περιβολάκι καὶ σὶὸ μύλο. Ὁ Ἀργύρης τῆς φύλαξε κι' ἕνα ἀπόγευμα, λίγο πρὶν ἀπὸ τὴ δύση, ἔκανε τὴ μεγάλη ἐπιχείρηση. Ἡ φύση γλυκόκλεινε τ' αὐγουστιάτικα μάτια της. Στὰ ριζὰ τοῦ χωριοῦ ἡ ἀπλατὴ θάλασσα τοῦ Ἰονίου ἔτλενε τὰ πόδια τῶν βράχων μὲ γλυκόηχο μουρμούρισμα. Μ' αὐτὴν τὴν ὑπόκρουση συντελέστηκε τὸ ἐγκλήμα. Ὁ ληστής ἐβίωσε τὴν Ἑλένη καὶ τῆς κατύκοψε τὰ μάγουλα καὶ τὰ στήθη μὲ τὸ γιαταγάνι του. Ἔτσι παραμορφωμένη δὲν θὰ τὴ ζήλευε κανένας νὰ τὴν κάμει γυναῖκα του. Αὐτὰ μᾶς τὰ λέει ἡ παράδοση. Ἀπ' τὰ σχετικὰ ὅμως ἔγγραφα ποὺ σώζονται δὲν φαίνεται νάγινε ἐδῶ ὁ βιασμός, ἀν' ἔγινε κιόλας ποτέ. Σὶὸ μέρος ἐκεῖ ὁ ἐσύχναζε πολλὸς κόσμος. Γυνοῖκες, ποὺ πῆγαιναν γιὰ νερό, κόσμος ποὺ δούλευε στοὺς κήπους. Κι' ὁ δρόμος εἶναι πέρασμα συχνοδιάβατο καὶ γι' ἄλλου. Μὰ οὔτε πῶς τῆς ἔκοψε τὰ στήθη καὶ τὰ μάγουλα φαίνεται. Ἄν κάτι τέτοιον συνέβαινε, σίγουρα στίς σχετικὲς ἀναφορὰς τῶν ἐνδιαφερομένων πρὸς τὴν Ἀγγλικὴ Διοίκηση θὰ γινόντανε γι' αὐτὸ πολλὲς λόγους. Ἀκόμα φαίνεται πῶς τὸ ἐγκλήμα ἔγινε τὸ πρωὶ κι' ὄχι πρὶν ἀπ' τὴ δύση. Νὰ τι λέει ἡ πρώτη σχετικὴ ἀναφορὰ πρὸς τὸν Τοποτηρητὴ μὲ ἡμερομηνίαν 24 Αὐγούστου 1826, τοῦ Ἀσιτυνόμου τοῦ νησιοῦ Σπύρου Βλαντιῆ, ποὺ ἐγκαταστάθηκε ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας μέρα σ' ὁ Καλαμίτσι. «Σήμερα τὸ πρωὶ ἡ θυγατέρα τοῦ Μιχαὴλ Περδικάρη, ἐνῶ πῆγαινε νὰ πλύνει, δέχτηκε τὴν ἐπίθεση τοῦ Ἀργύρη Περδικάρη, ποὺ τῆς ἔκοψε τὰ δύο δάχτυλα, τὴ χτύπησε σὶὸ κεφάλι καὶ τὴν πλήγωσε μὲ μαχαῖρι σὶὸ λαιμό. Αὐτὴ κινδυνεύει νὰ πεθάνει. Ἐζήτησα γιὰ τοῦτο νὰ τὴν ἐξετάσει». Σὲ συμπληρωματικὴ ὅμως ἀναφορὰ, ποὺ ἔστειλε τὴν ἴδια μέρα διαφωτίζει ἐντελῶς τὸ ζήτημα «Ὁ κακοῦργος Ἀργύρης Περδικάρης ποτέ Χαράλάμπους, χωρὶς νὰ σωφρονιστῇ ἀπὸ τὰ τόσα ἐγκλήματα ποὺ διέπραξε ὡς τὰ τώρα, θέλησε σήμερον τὸ πρωὶ νὰ δώσει νέα δείγματα τῆς σκληρότητός του, ἐναντίον τῆς ἀτυχῆς νέας Ἑλένης, κόρης τοῦ Μιχαὴλ Περδικάρη. Τῆς ἐπετέθηκε ἀπρόοπτα μὲ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου, ἐνῶ αὐτὴ πῆγαινε σὶὴν πηγὴ μὲ ἄλλες γυναῖκες νὰ πλύνει ρούχα καὶ ἀφοῦ τὴν ἔρριξε κατὰ γῆς καὶ ἄφησε τὸ ὄπλο του, ἔβγαλε ἕνα γιαταγάνι καὶ μ' αὐτό, μὲ σκληρότητα τῆς ἔδωκε διάφορα χτυπήματα μὲ τὴν αἰχμὴ τόσο σὶὸ σῶμα ὅσο καὶ σὶὸ κεφάλι. Αὐτὴ προσπαθῶντας νὰ προφυλαχθῇ μὲ τὰ χέρια της ἔχασε τέσσαρα δάχτυλα τοῦ ἀριστεροῦ καὶ δεξιοῦ χειροῦ της. Ὁ Ἀργύρης ἤλπιζε νὰ τὴν σκοτώσῃ ἀφοῦ πρῶτα ὑποφέρει πολὺ. Ἡ γυναῖκα ἔμεινε λυπόθυμη κι' ὁ δολοφόνος πῆρε ἵσχυρος τὸ ὄπλο του νὰ φύγει. Μὰ ὄχι μακριὰ ἀπὸ τὸν τόπο τοῦ ἐγκλήματος στάθηκε παρατηρῶντας ἐὰν τὸ ἔνοχο σχέδιό του εἶχε τὸ ἀποτέλεσμα ποὺ περίμενε, ὅποτε οἱ κραυγὲς τῶν δύο γυναικῶν ἔκαμαν, ὥστε νὰ τρέξουν ὄχι λίγα πρόσωπα ποὺ ἔρχονταν ἀπὸ τὸ χωριό, γι' αὐτὸ αὐτὸς ὑποχρεώθηκε νὰ ἀπομακρυνθῇ...

Δὲν παραλείπω νὰ προσθέσω ὅτι ἡ τάλμη τοῦ ἐνόχου προέρχεται ἀπὸ τὴν προστασία ποὺ τοῦ δίνον οἱ συγχωριανοὶ του, πράγμα ποὺ κάνει ἀδύνατη τὴ σύλληψη καὶ τὴν τιμωρία του» (4).

Τὸ κακούργημα γνωστοποιήθηκε σὴν Ἀγγλικὴ Διοίκηση, ποὺ κινητοποίησε ὁμέσως σημαντικὴ δύναμη Στρατοῦ καὶ τὴν ἔστειλε νὰ ἀποκλείσῃ τὸ Καλαμίτσι. Ἐλαβε ἀκόμα καὶ μιὰ σειρὰ ἄλλα μέτρα γιὰ τὴν σύλληψη τοῦ κακούργου. Ἀργότερα καὶ τὸ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Ὑπουργεῖο, μὲ ἔγγραφό του πρὸς τὸν ἐπαρχο Πέτρο Πειριτοόπουλο, ἐπιδοκίμασε τὰ μέτρα ποὺ πάρθηκαν καὶ δήλωνε πῶς μὲ εὐχαρίστηση πληροφορήθηκε τὴν ἀποστολὴ στρατιωτικοῦ ἀλοσπάσματος (5).

Ὁ Ἀργύρης ἐπικηρύχθηκε κιόλας. Ἀρχικὰ 700 Κολωνάτα (6), ἀργότερα ὅμως, ποὺ ὁ τοποτηρητὴς γνωστοποίησε σὸ λαὸ τῆς Λευκάδας τὴν ἀποστολὴ ἀλοσπάσματος, ὥρισε καὶ τὸ ποσὸν τῆς ἐπικήρυξης: ὁ 1000 Κολωνάτα γιὰ ὁποῖον θὰ τὸν ἐπίανε καὶ θὰ πρόδινε τὴ θέση, ποὺ κρυβότανε. Ἐγινε ἐπίσης πράξη γιὰ κατάσχεση τῆς περιουσίας του.

Τὸ ἀπόσπασμα ἐγκαταστάθηκε σὶὸ σπίτι τοῦ Σπύρου Μιχαλάτου. Κι' ὁ Μιχαλάτος παραπονεῖται γι' αὐτὸ μὲ ἀναφορά του σὶὸν Τοποτηρητὴ (7). «...Ὑποχρεώθηκα νὰ παραμείνω στοὺς πέντε δρόμους κι' ἐγὼ κι' ἡ οἰκογένειά μου, ὅποτε ἡ φιλόξενη φιλοξενία κάποιου συγγενῆ μου μοῦ παρεχώρησε γιὰ κατοικία ἕναν ἐλεύθερο σταῦλο...»

Οἱ Ἀγγλοὶ στρατιῶτες πείσανε μέχρις ἀπειρίας τοὺς κατοίκους τοῦ χωριοῦ. Τοὺς κάμανε σχεδὸν γενινὸ ἀποκλεισμό. Μὰ ὅλες οἱ προσπάθειες γιὰ τὴ σύλληψη τοῦ Ἀργύρη στάθηκαν μάταιες. Ἔτσι ὁ ἀστυνομὸς Βλαντιῆς, ποὺ κατηύθυνε οὐσιαστικὰ τὴ δίωξη παραπονεῖται ὅτι οἱ κάτοικοι ὑποστηρίζουν τὸ φηγόμενον καὶ δὲν μπορεῖ γι' αὐτὸ νὰ τὸν συλλάβει. «Βεβαίῳ τὴν Κυβέρνηση ὅτι κατὰ τὴν ὀλιγόχρονη διωκτικὴ μου σὶὸ χωριό, διαπίστωσα ὅτι ἐκτὸς ἀπ' τὸ ἐνδιαφέρον τῆς οἰκογενείας τῆς παθούσης, κανένα ἄλλο ἐνδιαφέρον δὲν ἐπεδείχτηκε ἀπὸ τοὺς κατοίκους, χάριν τῆς δικαιοσύνης καὶ μάλιστα μὲ ἐκπλήρσει ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ ψυχρότητα ποὺ αὐτοὶ ἔδειξαν. Μόνον τέσσαρα πρόσωπα μὲ ἐβοήθησαν σὴν ἐκτέλεση τοῦ καθήκοντός μου, μὰ κι' αὐτὰ χάριν τῆς πληρωμῆς (8).

Οἱ Καλαμιτσιῶτες βλέπανε μὲ κακὸ μάτι τοὺς Ἀγγλοὺς νὰ μπαινοβγαίνουν σὶὰ σπίτια τους καὶ τὸν ἀστυνόμο νὰ παίρνει τὰ πιὸ σκληρὰ ἀπαγορευτικὰ μέτρα. Κι' ἔτσι κι' ἀπὸ μιὰν ἀντίδραση πρὸς τὸν κατακτητὴ ὑποστηρίζανε πραγματικὰ τὸ συγχωριανό του. Ἐπειτα θεωροῦσαν τὴν ὅλη ὑπόθεση «ζήτημα μερικὸ» ποὺ ἐνδιέφερε μόνον τὴν οἰκογένειά τῆς Ἑλένης καὶ τοῦ Ἀργύρη. Καταγανακτισμένοι γιὰ τὴν συμπεριφορά τοῦ ἀλοσπάσματος, στείλανε τὴν παρακάτω ἀναφορά σὶὸν Τοποτηρητὴ τοῦ νησιοῦ ποὺ τὴν ὑπογράφουν 51 ἄτομα. Ἀφήνομε, λοιπόν, τοὺς ἴδιους νὰ μιλήσουν μὲ τὴν ἐξαίρετη αὐτὴ ἀναφορά τους, γιὰ τὴν τραγικὴ ἀπὸ κάθε ἀποψη κατάσταση, ποὺ τοὺς δημιούργησε τὸ ἀπόσπασμα,

• Πρὸς

Τοὺς Ἐκλαμπροτάτους κ. Ὑπαρχον καὶ κ. Τοποτηρητὴν τῆς νήσου ταύτης (9)

Οἱ δυστυχεῖς ἐγκάτοικοι τοῦ χωρίου Καλαμίτζι προστρέχουν εἰς τὸ φιλεύσπλαχτον τῆς Διοικήσεως, ἰκετεύοντες διὰ τὴν παροῦσαν ἀπαρηγόρητον ταλαιπωρίαν των. Διὰ τὰς παρανομίας ἀπ' ἑνα μέρος ἑνὸς κατατρεγμένου ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην, καὶ διὰ τὰ πάθη ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ μηχανὰς τοῦ ἐναντίου του, χωρὶς μετοχῆς τῶν ἄλλων εἰς τὰς διαφοράς των, πάσχει δεινῶς ἑνα ὁλόκληρον χωρίον πεντακοσίων σαράντα ψυχῶν. Εἶναι ἐπέκεινα τῶν 50 ἡμερῶν ὅπου ἑνα σῶμα στρατιωτικὸν καὶ οἱ κοντόσταυλοι (10) ἔχουν στάσιν εἰς τὸ χωρίον μας, εἰς βάρος αὐτοῦ, φθειρόντες τὴν οὐσίαν μας καὶ τὰς οἰκονομίας πολλῶν ἀπερασμένων χρόνων καὶ ἐκ ρίζης τὰς ἐλπίδας τοῦ μέλλοντος.

Καὶ τί πλέον μᾶς μένει; Διὰ τὸν Θεόν, ἃς ρίψη ἡ Διοίκησις ἐν βλέμμα δικαιοσύνης καὶ ἐλέους ἐφ' ἡμᾶς.

Ὅσα χρήματα εἴχομεν, ὅσας τροφὰς συναγμένας εἰς τὰς οἰκίας μας, διὰ τὴν πρόβλεψιν τῶν οἰκονομιῶν μας, ὅλα τὰ ἐδαπανήσαμεν διὰ τὴν στρατιωτικὴν στάσιν. Ἐσφάξαμε καὶ ἀπωλέσαμε ὅλα τὰ σφαχτά μας. Ἐπειτα μὴ ἔχοντες πῶς νὰ ἐκπληρώσωμεν τὸ βάρος, ἐδώσαμεν τὰ συγύρια τῶν οἰκῶν μας, τὰ σκεύη εἰς τὰ ὅποια ἡτοιμάζετο ἡ πενιχρὰ καὶ ἀγροικὴ τροφή μας, καὶ τέλος πάντων τὰ σκουτιὰ μας καὶ σκεπάσματα, τὰ ὅποια μᾶς ἐφύλαττον ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας τῶν καιρῶν. Ἐμείναμε γυμνοὶ καὶ τὰ εἰδίσματά μας, κτήματα τῶν πόνων μας καὶ ἰδρώτων καὶ κακοζωίας πολλῶν χρόνων, φέρονται εἰς τὴν πόλιν διὰ νὰ πωληθῶν εἰς δημόπρασιν. Ἀλλὰ παύουσιν ἐδῶ τὰ δεινὰ μας; Ὀχι! Μεγαλύτερα ἀκόμη καὶ ἀθεράπευτα μᾶς ἐτοιμάζονται Ἐμποδιζόμεθα νὰ φέρωμεν εἰς τὰ συνηθισμένα χειμᾶδια τὰ πράγματα μας τῆς γέννας, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπελαμβάνομεν μέγα μέρος τῆς τροφῆς μας. Ναι πότε; Εἰς τὸ κρισιμώτερον καιρὸν τοῦ χρόνου, καὶ ἐκείνον τοῦ χειμῶνος καὶ αὐτῆς τῆς γέννας, ὥστε κινδυνεύει μετ' ὀλίγον νὰ στερηθῶμεν τοῦ καρποῦ, ὅπου ἐλπίζαμεν, καὶ τὰ αὐτὰ πράγματα ἐξ ὁλοκλήρου νὰ μᾶς ψοφήσουν. Ἐμποδιζόμεθα νὰ καλλιεργήσωμεν τὴν γῆ μας, ὥστε τὰ χωράφια μας ἔμειναν ἄσπαρτα καὶ μετὰ τοῦτο μᾶς ἀφηρεῖται ἡ ἐλπίς τῆς ζωοτροφίας μας ὅλου τοῦ ἔτους. Ἐμποδιζόμεθα ἡ δυσκολενόμεθα εἰς πᾶσαν ἄλλην γεωργικὴν ἐργασίαν. Τέλος πάντων τὰ χοντρά μας ζῶα ἀπολυμένα καὶ περιπλανώμενα, χωρὶς φύλαξιν, ἐτελείωσαν νὰ φθειροῦν τὰ ὀλίγα λινάρια καὶ τὸ ὀλιγώτατον γεννήματα, ὅπου εἴχαμε προφθάσει νὰ σπεύρωμεν πρῶτα.

Ἀλλ' ἴσως μετὰ τοῦτο ἡ ἀδυσώπητος τύχη μας ἐξιλέωθη; Ὀχι! τὰ χειρότερα ἀκόμη πάσχομεν. Ἀπελύθη ὁ χαλινὸς τῶν παθῶν καὶ τῶν ραδιουργιῶν, ὥστε τὸ μῖσος καὶ ἡ δειλὴ ὑποψία διοικούμενα τὴν συκοφαντίαν τῶν κακούργων, ἐγέμισαν τὰς φυλακὰς ἀνδρῶν, γυναι-

κῶν καὶ παιδῶν, ἐτάραξε καὶ ταραττεῖ τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀφαιρεῖ τοῦ καθενὸς τὴν ἀσφάλειαν.

Καὶ διατὶ ὅλα ταῦτα; Διατὶ ἴσως δὲν συνηγήσαμεν μετὰ τὰς αὐθεντικὰς δυνάμεις εἰς τὴν ζώγρησιν τοῦ κηρυγμένου Ἀργύρη; Καὶ πότε μᾶς ἐνώπλισεν ἡ ἐξουσία διὰ νὰ τὸν κατατρέξωμεν; Πότε μᾶς ἐζήτησε καὶ δὲν συνεδράμαμεν ἀμέσως καὶ προθύμως, ὅπου καὶ ἂν ἠθέλησεν, ὅπως καὶ ἂν ἐπρόσταξεν; Ἐλήφθησαν τάχα ἀπὸ τὰς αὐθεντικὰς δυνάμεις τὰ μέτρα ἐπιτήδεια διὰ νὰ τὸν πιάσουν; Ὁ κατατρεγμένος, βέβαια, δὲν ἤρκετο μόνος νὰ πέσῃ εἰς τοὺς βρόχους, ἐν ᾧ αὐταὶ ὀλημέρευον καὶ ἐνυκτέρευον ἐν ἡσυχίᾳ εἰς τὸ χωρίον, βαρύνουσαι τὴν ταλαιπωρίαν μας. Παιδευόμεθα ἴσως διατὶ ὁ Ἀργύρης βοηθεῖται ἀπὸ τὸ χωρίον μας; Καὶ ποῦ ἡ ἀπόδειξις; Δὲν εἶναι πιθανότερον νὰ λαμβάνῃ βοήθειαν ἀπὸ φίλους τοῦ ἐκ ξένων χωρίων; ποῖος βεβαιεῖ, καθὼς πολλάκις διεφημίσθη, μὴ ἔλαβε βοήθειαν καὶ κρίσιμα μηνύματα μέσα ἀπὸ τοὺς αὐτοὺς οἰκούς ὅπου τὸν κατατρέχουν; Ἀλλ' ἔστω ὅπου καὶ ὀλίγοι ἢ κακότεργοι, ἢ κινήθοντες ἀπὸ ἄτοπον συμπάθειαν καὶ ἀσπλαχνίαν, ἢ ἀπὸ ἀνάγκην τοῦ αἵματος νὰ ἐδώσαν κομίαν φορὰν ψωμίων πρὸς αὐτὸν ἢ μὴ τὸν κατήγγειλον βλέποντές τον. Εἶναι ἄραγε διὰ τοῦτο ἐνοχοὶ ὅλοι οἱ ἐπίλοιποι; Ἡμᾶρτανον ἴσως αἱ δυστυχεῖς γυναῖκες, τόσα ἀνήλικα καὶ ἀθῶα βρέφη, τὰ ὅποια ἐξ ἴσου ταλαιπωροῦντο, τὰ ὅποια κατὰ τὸ παρὸν ζοῦν εἰς μεγάλην καὶ ἐλεεινὴν στενοχωρίαν, ἀλλὰ τὸ μέλλον φεῦ! δὲν προμηνύει δι' αὐτὰ πείναν, ἀπελπισίαν καὶ ἐξολοθρευμόν; Ἀλλ' ἴσως ἠγέρθησαν εἰς τὸ χωρίον μας ταραχαὶ καὶ θόρυβοι ἢ ἔδειξε ποτὲ αὐτὸ πνεῦμα στασιῶδες. Ὡστε νὰ εἶναι καὶ κατὰ νόμον ἀναγκία ἡ παρουσία τῶν δυνάμεων διὰ νὰ καταδαμάσουν καὶ φέρον εἰς εὐταξίαν καὶ εὐπείθειαν τὸν Λαόν; Διὰ νὰ ἐγγυηθοῦν τὴν κοινὴν ἡσυχίαν; Οὐδαμῶς. Αἱ διαφοραὶ, τὰ παράπονα καὶ ἡ χαρακτηρῶν ἀμοιβαίων πράξεων τοῦ Μιχάλη καὶ τοῦ Ἀργύρη Περδικάρη, ἔμειναν πάντοτε ὑπόθεσις μερικῇ αὐτῶν τῶν ἀτόμων, εἰς τὰ ὅποια δὲν ἔλαβε μετοχὴν τὸ χωρίον, καὶ ἂν κανεὶς παρέστησε τὰ ἐναντία εἰς τὴν Σεβαστὴν Διοίκησιν, γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὰ πάθη του, οὐτὸς ἐψεύσθη, ἠπάτησε τὴν δικαιοσύνην καὶ ἀθωόγηται τῆς Διοικήσεως. μᾶς ἀπῆρεν ἀμισθί (!) εἰς τὸν λαϊκὸν του καὶ κατ' αὐτοῦ διαμαρτυρόμεθα ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ἀλλ' ἀντὶ τούτων, ὅπου ἀναξίως πάσχομεν, ἀντὶ νὰ πέσωμεν εἰς τοσαύτην ὀργὴν τῆς φιλοστόργου Ὑμῶν Διοικήσεως, ὥστε νὰ συγχωρῇ τὸν παντελῆ ἀφανισμόν μας, εἴχομεν δικαίαν προσδοκίαν ὅτι διὰ τὸ φιλόπονον, διὰ τὸ χρησίμον καὶ διὰ τὴν δεδοκιμασμένην πρὸς αὐτὴν εὐπείθειαν καὶ ὑποταγὴν τοῦ χωρίου μας εἰς τὰς δυσκολωτέρας περιστάσεις ἠθέλην ἴσως καταδεχθῇ νὰ θεωρήσῃ μετ' ὄμμα συμπαθητικώτερον εἰς αὐτὰ τὰ ἀληθινὰ σφάλματά μας, ἐὰν ποτὲ κατὰ δυστυχίαν ἡμαρτάνομεν.

Δὲν εἶναι οἱ ἐγκάτοικοι τοῦ Καλαμιτζίου,

μέρος τῶν ὁποίων εἰς ἀπελθόντας χρόνους ἀπεροῦσεν εἰς τὴν Στερεάν, πρὸς καλλιεργίαν τῆς γῆς της, εἰσεκόμιζεν ἔπειτα εἰς τὴν Πατριδα πλῆθος γεννημάτων, εἰς τὸ ἄλλο μέρος μεταξὺ πόρων καὶ κινδύνων κατέστησεν καρποφόρους τοὺς ἰδίους βράχους. ὡς μαρτυρεῖ ἡ περιοχὴ τοῦ χωρίου μας;

Δὲν εἴμεθα ἡμεῖς, οἵτινες μὲ τοὺς ἐγκατοίκους τῶν δύο Ἐξανθειῶν ὁπόταν κατὰ παρὰχώρητιν θείαν, ἡ μανία τῆς καθόλου ἀνοήτου Ἐπαναστάσεως (11) ἐκυρίευσεν ἐν ροπῇ καὶ κατέσειρε σχεδὸν ὅλα τὰ πνεύματα τῶν Λευκαδίων, ἀγκαλὰ παρακινημένοι καὶ φοβερισμένοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἡμεῖς ὁμῶς ἀσάλευτοι εἰς τὰ χρέη μας καὶ εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Διοικήσεως, ἐνωπλίσθημεν ἐξ ἐναντίας, ἵνα ἐμποδίσωμεν νὰ μεταδοθῇ εἰς ἡμᾶς τὸ νόσημα ἐκεῖνο καὶ ἵνα διατηρηθῇ εἰς τὸ χωρίον μας ἀπαραβίαστο; καὶ ἀκέραια ἡ ἐξουσία τῆς αὐτῆς Διοικήσεως;

Ἀλλὰ τότε ἡ φιλόστοργος μακροθυμία της δὲν ἐσυγχώρησεν οὐδὲ αὐτὰ τὰ χωρία, ὅπου ἐτόλμησαν νὰ φέρουν ὅπλα ἐναντίον της, καὶ ἀναφανδὸν νὰ ἀνατρέψωσι τὴν κοινὴν εἰρήνην, ἀποτελοῦντα τὰ τοσαῦτα κακά. δὲν ἐσυγχώρησε, λέγομεν, οὐδὲ αὐτὰ νὰ πάθωσι τὰ ὅσα νῦν πάσχει, χωρὶς ἐγκλημα, χωρὶς ἀνάγκη καὶ διάθεσιν μερικὴν, τὸ δυστυχὲς Κυλαμίτζι.

Δὲν εἶναι ὁμῶς δυνατόν ὅτι ἡ αὐτὴ Διοίκησις μὲ τὰ αὐτὰ σπλάχνα, ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς νόμους καὶ φιλανθρωπὸν ἀρχὰς νὰ θελήσῃ τὸν ὁλόκληρον ἀφανισμόν μας, νὰ θελήσῃ νὰ στερηθῇ ἡ Πατρίς ἐπέκεινα τῶν πεντακοσίων ψυχῶν, εἰς τὸ Κράτος τοσούτων φιλοπόνων καὶ πιστῶν ὑπηκόων. Ἀλλὰ ἡμεῖς καὶ τὰ τέκνα μας θέλει ἀφεύκτως χαθῶμεν (διότι δὲν μᾶς μένει πλέον μέσον διατηρήσεως) ἐάν ὀλίγον ἀκόμη τὰ πράγματα μείνωσιν εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν. Διὰ τοῦτο διενθυνόμεθα ὅλοι πρὸς Ὑμᾶς, ὧ ἐκλαμπρότατε Ὑπαρχε καὶ ἐκλαμπρότατε Τοποτηρητά, πρὸς τοὺς ὁποίους ἡ Σεβαστὴ Διοίκησις ἐνεπιστεύθη τὴν φροντίδα καὶ τὸ ὑψηλὸν χρέος τῆς διατηρήσεως τοῦ πιστοῦ Λαοῦ της. ταπεινῶς ἐκτεύοντες μετὰ δακρύων νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃτε ἀπὸ τὸ ἀνυπόφορον βάρος τῆς στρατιωτικῆς στάσεως, φωνάζοντες ὅλοι ἐκ βάθους ψυχῆς τὸ Ἐ λ ε ο ς, Ἐ λ ε ο ς, Ἐ λ ε ο ς καὶ δ ι κ α ι ο σ ὕ ν η ! »

Ἀκολουθοῦν οἱ ὑπογραφεῖς

Ἡ ἀναφορὰ αὐτὴ, φαίνεται, ἐνώχλησε τὸν ἀστυνόμο Βλαντιῇ καὶ ἀπευθύνθηκε σὺν Τοποτηρητῇ μὲ ἀπαντητικὸ ἔγγραφο στίς 30 Γεναριοῦ 1826. ε... Θὰ ἦταν καλύτερον, οἱ κάτοικοι τοῦ Καλαμισίου ἀντὶ τὸ ὑποβάλουν τὸ ὑπόμνημά τι ν; σὺν Τοποτηρητῇ, στίς 26 τρέχοντος νὰ περιορίζονταν μόνον νὰ ζητήσουν τὴν ἐπιείκεια χωρὶς νὰ ἀναφέρουν τόσα ψεῦδη, ποὺ ἀνατρέπονται ἀπὸ ἀδιαφιλονίκητες ἀποδείξεις αὐτῶν τῶν ἰδίων, ποὺ τὸ ὑπόγραψαν καὶ ποὺ τὸ ὑπογράφουν ἴσως, χωρὶς νὰ γνωρίζουν τὸ περιεχόμενό του, μὲ ἐλαφρὰ συνείδηση. Ἡ μόνη ἀλή-

θεια στὸ ὑπόμνημά τους εἶναι πὼς ὁ ἔνοχος ἡσυχος ἔπειτα ἀπὸ τὰ σκληρὰ ἐγκλήματα ποὺ ἔκανε παραμένει στὸ νησί καὶ ὑποσιτρίζεται ἀπὸ κακὰ ὑποκείμενα ἢ ἀπὸ κείνοις ποὺ τὸν συμπονοῦν. (12).

Ὅπως δεῖχεται, τὰ πράγματα ἦταν πολὺ δύσκολα γιὰ τὴ σύλληψη τοῦ Ἀργύρη. Μάταια τὰ ὁποσπασματα κυνηγοῦσαν τὸ φυγάδα καὶ πιέζαν τὸ χωριό. Κι' αὐτὸ βίασάξε πάνω—κάτω δύο χρόνια. Φυσικὰ τ' Ἀγγλικὸ ἀπόσπασμα ἀποσύρθηκε ἀγνωστο ὁμῶς πότε, ἀπ' τὸ Καλαμίτι. Μὰ οἱ ἀστυνομικοὶ τὸν κατεδίωκαν συνέχεια.

Στὸ μεταξὺ ἀρχίσαν οἱ ἀνακρίσεις γιὰ τὴ δίκη. Στίς 4 τοῦ Ἀπριλίου 1827 πύρθηκαν οἱ πρῶτες κατηγορίες (13) Μάρτυρες κατηγορίας ἦταν:

- 1) Γεώργιος Μοντεσάντες ποιὲ Σπυρίδωνος
- 2) Πάνος Περδικάρης
- 3) Θεοδόσιος Καρύδης
- 4) Σπύρος Γαζῆς τοῦ Πάνου
- 5) Κατερίνα Μακρυγεώργου, σύζυγος Φιλίπου Φραγκοῦλη (14).

Ὁ μάρτυρας Θεοδόσιος Καρύδης, ἀνόμεσα στ' ἄλλα «ἴτε κι' αὐτὴ τὴ φράση:

«Ὁ Μπόγιος ὁ Ἀργύρης, πὼς τῆς ἔκαμε τὸ χέριο!» (15).

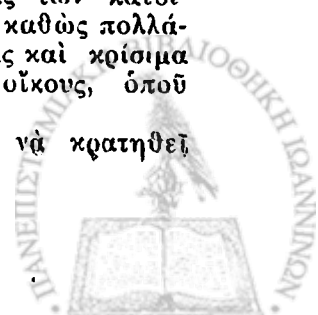
Ἡ φράση αὐτὴ τὴν ἀναφέρω γιὰτὶ λέει τὸ ἴδιο μ' οὐτὸ ποὺ γράφει στὴν ἀναφορὰ τοῦ ἀστυνόμου Βλαντιῆς. «Εἰ σι φαίνεται πὼς ὁ θρύλος ὅτι «τῆς ἔκοψε τὰ μαγουλά καὶ τὰ στήθη» δὲν φαίνεται νὰ ἀληθεύει. Ὁ λαὸς πῆρε ἔπειτα τὸ πεισθόδι καὶ ἰδοὺλασε ὅπως ἤθελε. Πὼς δηλαδὴ ὁ Ἀργύρης δὲν ἤθελε νὰ τὴ σκοτώσῃ, ἀλλὰ νὰ τὴν παραμορφώσῃ κι' ἔτσι νὰ μὴν τὴν παντρευτεῖ ἄλλος. Τὸ ρωμαντικὸ σιὸ χεῖο εἶναι ὁ ἀδελφὸς τοῦ θρύλου Ὁ λαὸς ἔπειτα ἀπ' τὸ θάνατο μὲ προδοσίαν τοῦ Ἀργύρη, ἐκτιμῶντας τὴν παλληκαριά του μὰ καὶ γιὰ τοὺς λόγους, ποὺ εἴπαμε στὴν ἀρχή, προστάθηκε νὰ μαλακώσῃ κάπως τὰ πράγματα. Σάν να λέμε ὁ Ἀργύρης ἦταν ἓνα παλληκάρι, γυῖπτε μόνον τοὺς ἐχθρούς του, ἐρωτεύτηκε παρὰφορα τὰν Ἑλένη κι' ἔτσι ἔκαμε ὅ,τι ἔκαμε. Ἐπειτα ἡ τραγικὴ ὁμορφιά συγκινοῦσε πολὺ τότε. Στίς 28 τοῦ Μᾶη τοῦ 1827 βγήκε ἡ ἀπόφασις τοῦ δικαστηρίου ποὺ τὸν καταδίκαιε ἐρήμην σὲ θάνατο (16).

Σ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα τῆς καταδίωξης ποὺ βοισκόταν ὁ Ἀργύρης;

Ἐκεῖ στὴ γύρω περιοχὴ περιφέρονταν. Εἶχε φίλους πολλοὺς καὶ δὲν ὑπῆρχε φόβος γι' οὐτιὸν νὰ πέσει στὰ χέρια τοῦ ἀποσπάσματος. Πολλὰς φορὲς οἱ Ἀγγλοὶ στρατιῶτες πέρασαν ἀπὸ κοντιὰ του. Μὰ ὁ Ἀργύρης στάθηκε πάντα τυχερός.

Ἡ παράδοσις λέει καὶ κάτι ἄλλο, ποὺ τὸ δεχόμαστε μὲ πολλὴν ἐπιφύλαξη. Πῶς δηλαδὴ ἡ Ἑλένη τὸν ἀγαποῦσε, καὶ μετὰ τὸν τραυματισμό της δὲν ἔπαυσε νὰ τὸν σκέπτεται καὶ νὰ φροντίζει γιὰ τὸ καλὸ του. Τὴν ἀποψη αὐτὴ τὴν ἐνισχύει καὶ μιὰ φράσις τῆς ἀναφορᾶς τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ: «Ποῖος βεβαιοῖ, καθὼς πολλὰκις διεφημίσθη μὴ ἔλαβε βοήθειαν καὶ κρίσιμα μνημόματα μέσα ἀπὸ τοὺς αὐτοὺς οἴκους, ὅπου τὸν κατατρέχουν;»

Τελευταία, ὅταν δὲν μποροῦσε νὰ κρατηθεῖ

πιά στην περιφέρεια του χωριού του. πέρασε στην περιφέρεια της Έγκλουβης. Εκεί είχε φίλους τους Κουρταίους κι' αυτοί τον φύλαξαν και τον τροφοδότησαν. Η πράξη όμως της φιλοξενίας των φίλων του και «εκ πνεύματος συγγενών του» (17) δεν γεννούσε στον 'Αργύρη καμιά υποχρέωση και κανένα ήθικό δεσμό να τους φερθεί με ανάλογη συμπεριφορά. Και κάποια μέρα επρόσβαλε την αδελφή των Κουρταίων, που του πήγε φαγητό, έξω στην καλύβα, που έμενε. Μαθεύτηκε τό πράγμα κι' Πατράλης με τον Νικ. Κούρτη, αδέρφια, αποφάσισαν να τον ξεκάμουν. Αντρίκια θάταν πολύ δύσκολο. Ο 'Αργύρης, που ήταν τότε 28 χρονών, δεν γτυπιόταν εύκολα. Δείπνησαν ένα βράδυ μαζί—22 Αυγούστου 1827 (18)—και τον χτύπησαν πισώπλατα για την πρόσβολή που τους έκαμε. Μπορεί κι' όλος να τον χτύπησαν για τα άργύρια κι' η προσβολή ναταν πρόφαση μόνον. Καθόλου παράξενο.

Ο χτυπημένος ξεψύχησε πάνω σε μιὰ μεγάλη πέτρα. Σήμερα δείχνεται «τό κοντρί του 'Αργύρη» στην τοποθεσία «Δημοσφρί» στην κοίτη του ομώνυμου χειμάρρου, πάνω απ' τό χωριό Νυδρί.

Υπάρχει όμως και μιὰ άλλη άποψη, σχετινά με τις αιτίες του φόνου, απ' την παράδοση πάλι: Στόν 'Αγιο Νικήτα, εκείνη την εποχή, ζούσε ο ληστής Μπλιούρης (Σπύρος Φέτσης). Καταγόταν απ' τό χωριό Δρυμώνα (κοντά στο Καλαμίτσι), μα καθόντανε μόνιμα στόν 'Αγιο Νικήτα. Μεγάλος κτηματίας μα και φοβερός κακούργος. Είχε κάμει κάμποσα έγκλήματα. Πρώτα—πρώτα σκότωσε τον γομπρό του. Όσοσο μοναδικός έχθρος, υπολογίσιμος για τον Μπλιούρη ήταν ο 'Αργύρης. Αυτόν μονάχα φοβόντανε. Κάποτε μάλιστα τον έπιασε ο 'Αργύρης και θά τον σκότωνε, αν δε γονάτιζε μπροστά του να τον ικετεύσει. Τά παρακάλεσε, βέβαια δε συγκινήσανε τον 'Αργύρη, μα του κολάευσαν τον έγωϊσμό. Και άναγνωρισμένος π.ά. καλλήκαρδης, τον άπνεχε έλεύθερο. Αυτό δεν μπορούσε να τό βγάλει πέρα ο Μπλιούρης. Είχε συγγενέψει με τους Κουρταίους της Έγκλουβης (Πατραλαιοις) κι' όπως λένε αυτό; τους υποκίνησε να τον σκοτώσουν.

Όπως και να ναι ο λαός της περιοχής λυτήθηκε για τό χαμό του ληστή. Του έβγαζε μάλιστα και τό παρακάτω τραγούδι, που δείχνει κι' όλος και την αγάπη της 'Ελένης σ' αυτόν:

*Τρία πουλίκια κάθονται σης Έγκλουβης τα μέρη
τόνα τηράει τη Βαυκερή, τάλλο τό Καλαμίτσι,
τό τρίτο τό καλύτερο μοιρολογάει και λέει:*

*«Δε στόπα έχω, χρυσό πουλί, δε στόπα γώ ή 'Ελένη
στην Έγκλουβή να μη διαβής, μάδε να μην περάσεις,
με Κούρτη φίλο μην πιασής και μέσα μην το δώσης
γιατ' είν' ο Κούρτης άπιστος και θε να σε σκοτώση.»*
—«Νάθε τό ξέρ' από βραδύς, νάθε τό καταλάβω
να κάμω την Πατράλαιο να κλαίη νύχτα—μέρα».

Είναι άτύχημα για την ιστορία του τόπου, που εκείνοι τραγούδησαν έναν κακούργο και που και μεις μιλάμε με πνεύμα καταδικαστικό. Θάταν ένας ήρωας του τόπου αν έδινε τις δυνάμεις του όχι στο έγκλημα, μα στην ύπηρεσία της Πατρίδας του, για την άπελευθέρωσή της. Ο-

μως κάθε συμπάθεια γιαυτόν ήταν περιττή και άστοχη μα και δεν κατάφερε ούτε για μιὰ στιγμή να καταλάβει, πώς έχθρος του δεν ήταν οί συγχωριανοί του, αλλά εκείνοι, που πατήσανε τό νησί του και του καταλύσανε τη λευτεριά.

1. 'Αρισ. Βαλαωρίτου. «Έργα» Έκδ. Σ.Ω.Β. (Κ. Καιροφύλα) Τόμ. Β'. τελ. 29.

2. Έγγραφα Γερουσίας. 'Ιωάννου Σαβέν προς Τοποτηρητήν 30. Νοεμβρίου 1825. 'Αρχαιοφυλακείον Λευκάδος.

3. Τα παραπάνω τα παίρνομε απ' την παράδοση.

4. Έγγραφα Γερουσίας. 'Ο Βλαντής προς Τοποτηρητήν. Αριθμ. 79—24 Αυγούστου 1826 'Αρχαιοφυλακείον Λευκάδος.

5. Ένθ. άνωτ. αριθμ 24. Ι 'Ιουνίου 1827.

'Αρχαιοφυλακείον Λευκάδος.

6. 'Ασημένα 'Ισπανικά νομίσματα αξίας ενός Ταλλήρου ('Ισπ. *Piastre*).

Στη μιάν όψη είχαν δύο στήλες (γιαυτό τό λένε και δίστηλα) ή κολώνες, που συμβολίζανε τις 'Ηράκλειες στήλες (Γιβλαρτάρ). 'Ανάμεσα στις δυό κολώνες είχαν τά δυό ήμισφαίρια της γής, που στρεφόντανε γύρω από τό 'Ισπανικό στέμμα. Για πρώτη φορά κόπηκεν επί Καρόλου Ι'. (1759—1788) και διαδόθηκαν σ' όλη τη Μεσόγειο. Αυτά τά νομίσματα τά συναντάμε και στη Δημ. ποίηση.

7. Έγγραφα Γερουσίας. 'Αναφορά Μιχαλάτου αριθμ. 77 'Αρχαιοφυλακείον Λευκάδος.

8. Έγγραφα Γερουσίας. 'Ο Βλαντής προς Τοποτηρητήν αριθμ. 80—27 Γεναριού 1826 'Αρχαιοφυλακείον Λευκάδος.

9. 'Η αναφορά δεν έχει ήμερομηνία. Φαίνεται όμως πώς υποβλήθηκε στις 26 Γεν. 1826. Τουτό μαρτυρεί σε αναφορά του. άπαντητική στην παραπάνω. ο 'Αστυνόμος Βλαντής αριθμ 80—30, Γεναριού 1826 'Αρχαιοφυλακείον Λευκάδος.

10. 'Αστυνομικοί.

11. Έννοούν την επανάσταση των Λευκαδίων χωρικών εναντίον των 'Αγγλων, που έγινε στα 1819 και που την αναφέραμε στην αρχή.

12. Έγγραφα Γερουσίας. 'Ο Βλαντής προς Τοποτηρητήν αριθμ. 80—30 Γεναριού 1826 'Αρχαιοφυλακείον Λευκάδος.

13. Πρακτικά δίχης 1827. 'Αρχαιοφυλακείον Λευκάδος.

14. Ένθ. άνωτ.

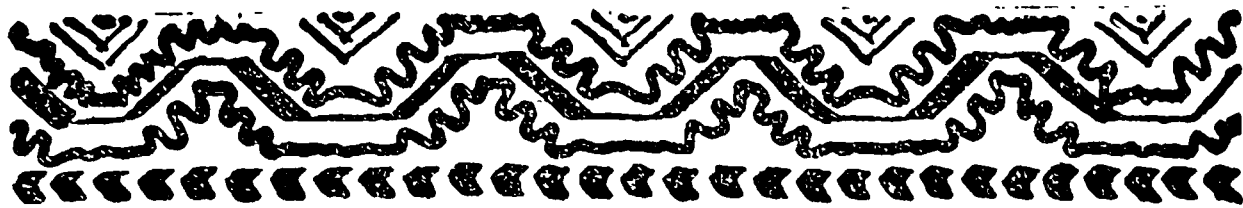
15. 'Η φράση είναι γραμμένη 'Ελληνικά, ένθ ή όλη κατάθεση στα Βενετσιάνικα. Φαίνεται πώς στη μαρτυρία αυτή έδωσαν ξεχωριστή σημασία γιανά τονίσουν τη σκληρότητα του 'Αργύρη.

16. Πρακτικά δίχης 1827 'Αρχαιοφυλακείον Λευκάδος.

17. 'Αριστ. Βαλαωρ. «Έργα» έκδοσις Σ.Ω.Β. Τόμος Α'. σελ. 221.

18. Ένθ. άνωτ. Α' 221

Εύχαριστώ τον άκούραστο 'Αρχαιοφύλακα Λευκάδος κ. Γεώργιον Παρίσην, που με βοήθησε στην άνεύρεση των έγγραφων, για τη μικρή αυτή εργασία. 'Ακόμα εύχαριστώ τον Λευκαδίτη ιστορικό κ. Κ. Μαχαίρα, που με σύνδραμε στη μετάφραση των έγγραφων απ' τά Βενετσιάνικα.

ΖΗΣΗ Μ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΛΑΪΣΤΑΣ (ΖΑΓΟΡΙΟΥ)

Ἡ Λαΐστα ἐκτὸς ἀπ' τὴ φυσικὴ τῆς καλλονῇ ἔχει νὰ ἐπιδείξει ἓνα μεγάλο κι ἐνδοξο παρελθόν. Στὴν ἀκμὴ τῆς, συγκεκριμένα στὰ 1870, ἔφτασε νὰ ἔχει ἐπτακόσιες οἰκογένειες μὲ 3500 κατοίκους. Ἀπ' τὰ παρεκκλήσιά της μερικὰ εἶναι παλαιότατα: Ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος κτίσθηκε τὸ 1586. Ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος καὶ Ἑλένη τὸ 1675. Ἀπ' τὶς ἐκκλησιῆς τῆς οἱ Ἅγιοι Ταξιάρχαι (1778) ἔχουν ἓνα καταπληκτικῆς δεξιότητος περισπούδαστο τέμπλο.

Τὴν στόλιζαν σπήτια διάφορα, ὅλα διώροφα καὶ τριώροφα κι' ἓνα (τοῦ Πολυχρόνη Ι. Χατζῆ ἢ Τζιαλαδρά) τετραώροφο.

Ὁ Λαϊστίνος Γεώργιος Δημητρακόπουλος (Λυτερίνας) (1) ἀναφέρει ὅτι ἡ Λαΐστα ἀρχικὰ ὀνομαζόταν Λάκα, «οἰκογένειαι δὲ ἐκ τοῦ διαλυθέντος χωρίου Λάσετε ἐνθα κεῖνται οἱ ἀμπελώνες, προσχωρήσασαι ἐνταῦθα μετέδωκαν τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος αὐτῶν εἰς Λαΐσταν. Ἐκ παραδόσεως δὲ πιστεύεται ὅτι αἱ ἐλάχισται αὗται οἰκογένειαι τῆς Λάκας κατ'ὅκον ἀλλοτε κάτωθι ὑψώματός τινος «Τσιούκα» καλουμένου, ἐνθα μέχρι σήμερον εὐρίσκονται ἐρείπια ἐκκλησίας».

Μέσ' στίς τρομερὲς καταδρομὲς τῆς Λαΐστας ἀπὸ γεγονότα, παλαιὰ καὶ πρόσφατα πρέπει νὰ λογαριασθῇ καὶ ἡ ἐπιδρομὴ ποὺ ξαπέλυσαν ἐνάντιά της οἱ Οὐννοί, στὸ διάστημα τῆς τελευταίας κατοχῆς. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα θύματα ποῦχε ἡ ζώγρηση Λαϊστίνων—ἀπ' τὴν ὁποία ἀπόδρασαν ὅλοι μὲ δύο μόνο παραμείναντας κι' ἐκτελεσθέντας—τὰ σπήτια ποὺ πυρπολήθηκαν καὶ τὴν ἀγέλη βοοειδῶν ποὺ γενναῖα ἐκτελέσθηκε κι' αὐτὴ, κάηκε κι' ἡ πολύτιμη ἱ-

στορία ποῦγραψε καὶ τὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα ποὺ συγκέντρωσε ὁ αἰμόνητος ὑπαιωνόβιος Ἀντώνιος Παπαστεργίου (πέθανε σὲ ἡλικία 112 ἐτῶν, τὸ 1938).

Ἄν ὁ Γ. Δημητρακόπουλος (Λυτερίνας) εἶχε ὑπ' ὄψιν του τὴν ἐργασία τοῦ Παπαστεργίου, τότε θὰ θὰ φώτιζε τὴν καθίδρυση τῆς Λαΐστας ὁλοκληρωμένα, ὄχι μερικὰ. Διότι ἡ Λαΐστα, ἀπαρτίσθηκε στὰ 1580, περὶ τὸ κέντρον τῆς συνοικίας ποὺ μετέπειτα πῆρε τὴν ὀνομασίαν τῶν Ἀγίων Ταξιάρχων, μὲ βάση μὲν πραγματικὰ τὶς 40—45 οἰκογένειες τῆς Λάκας, ποὺ ἀληθινὰ μεταφέρθηκαν ἀπ' τὴν Λάσετε, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ μεταφορὰ τῶν ἐξῆς μικροχωριῶν—συνοικι-

1. Γ. Δημητρακοπούλου: Τὸ Ζαγόριον. Ἐν Σουφλῷ 1909 σελ. 14.

Ὁ Συγγραφεὺς
κ. ΖΗΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου Ζαγορισίων Ἀθηνῶν

σμών που τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο τὰ χώριζε ἀπόσταση ἀπὸ 20—45' 1) Σκαρπέτι 2) Μπιστρίτσι 3) Κουκουρούτζου 4) Ράσσιανε 5) Γκρέσκα 6) Γκαλεμπάρια 7) Ἀγίτι 8) Τσιούκα (δπου τὰ ἐρείπια παλαιότατου ναοῦ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς 9) Γειτονιά (ἐνοματοποίηση ἀπ' τὸ γεγονός ὅτι δὲν ἀπείχε ἀπ' τὴν Τσιούκα παρὰ 20') καὶ 10) Λιούτα (δπου ὑπῆρχε ἐκκλησία σὲ ὄνομα τοῦ Ἀγίου Ματθαίου).

Τὰ δεδομένα αὐτὰ μᾶς δίνουν τὴ δύνα-
τότητα νὰ ποῦμε ὅτι οἱ συνοικισμοί, ποὺ συγκρότησαν τὴ Λάϊστα ἔχουν ἱστορία, τοῦλάχιστον, 700 χρόνων. Κι' ἀπ' τὴν ἀπο-
ψη αὐτὴ ἐλέγχεται ἀνακριθῆς καὶ ἡ πλη-
ροφία τοῦ θαυμάσιου Ι. Λαμπρίδη (²) ὅτι
ἀπ' τὸ Παλαιοχώριον Λαϊστῆς «ἐλάβεν τὴν
ἀρχὴν τῆς» ἡ Λάϊστα. Τόσο τὸ ὄνομαστὸ
Μοναστήρι τῆς Ἀγίας Τριάδας Παλαιοχω-
ρίου Λαϊστῆς, ὅσο καὶ ἡ Ἐκκλησία του,
Ἀγιος Νικόλαος, εἶναι μεταγενέστερα τῆς
ἡλικίας τῶν συνοικισμῶν τῆς Λάϊστας ποὺ
ἀναφέραμε. Συνεπῶς τ' ἀντίστροφο
εἶναι ἀληθινό. Αὐτὸ μαρτυρεῖται κι' ἀπὸ
ἓνα δέπτυχο ποὺ ὑπάρχει στὴν Ἀγία Τρι-
άδα δπου ρητὰ ἀναφέρεται: «Μοναστήριον
Ἀγίας Τριάδος Παλαιοχωρίου Λαϊστῆς
1860». Καὶ ὑπάρχει καὶ μιὰ ἐξήγηση: ὅτι
ὁ χώρος τῆς Λάϊστας εἶταν στενὸς γιὰ πε-
ρισσότερα ἀπὸ 700 σπήτια ἂν πάρουμε ὑπ'
ὄψιν τὴν ἀνάγκη κάθε σπητιοῦ νὰ ἔχει
κοντὰ του λαχανόκηπο ποτιστικό.

Σὰν αἰτία γιὰ τὸ συμμάζευμα τῶν συ-
νοικισμῶν ἀναφέρονται τὰ «ψῆδια», ἀλλὰ
στὴ λέξη πρέπει ν' ἀποδώσωμε συμβολικὴ
μᾶλλον σημασία γιατί μ' αὐτὴν ἐννοοῦσαν
γενικὰ τοὺς ἐχθρούς.

Ὅμως ὅσο περνάει ὁ χρόνος κι' ὁ χά-
ρος ἀναθυμιάται τοὺς ἐλάχιστους παλαιοὺς
ποὺ εἶχε λησμονήσει, τόσο λησμονιέονται
καὶ τὰ παλιὰ τῆς καὶ κινδυνεύει ἡ Λάϊ-
στα νὰ ἐκληφθεῖ σὰ συνοικισμόν νεότευ-
κτος μὲ ἐξώφθαλμη ζημιὰ τῆς γενικότερης
Ζαγορίσιας Ἱστορίας.

Μὲ ἐάση τὴ σκέψη αὐτὴ φέρνω στὴ δη-
μοσιότητα τὰ παρακάτω στοιχεῖα. Τὰ χρω-
στάμε σ' ὅσα εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὴν Ἱστο-
ρία τοῦ Ἀντωνίου Παπαστεργίου, σὲ διη-

γήσεις τοῦ Γιώτη Μπάρτσα—ἡ ἡλικία του
κοντεύει νὰ μετρήσει τὸν αἰῶνα—, σὲ ση-
μειώσεις τοῦ κ. Θεοδώρου Ἀθ. Σαχρώνη
καὶ σὲ τραγούδια ποὺ ἀκόμα τραγουδιέονται.

Εἶναι γνωστὸ, ἀπὸ παραδόσεις, ἀπὸ ἐπι-
βιώσεις, ἀπὸ σκελετοὺς ὅτι οἱ Λαϊστῖνοι
εἰσὼν ἄνδρες πανύψηλοι (2 μέτρα). Καὶ
πέρα ἀπ' αὐτὸ λεβέντες, ὠμερφοί, ἀνοιχτό-
καρδοί, καλοφαγάδες, γλεντζέδες, ἀριστοί
κυνηγοί, πρῶτοι στὴ σκοποβολή. Συχνὰ πῆ-
γαιναν στὰ χωράφια μὲ τὰ βιολιά.

Ἄν συνδυάσουμε αὐτὰ μὲ τὴ συμβολὴ
τῶν Λαϊστῖνων (ἀποδήμων καὶ μὴ) στοὺς
ἐθνικοὺς ἀγῶνες τῆς α'. δεκαετίας τοῦ αἰ-
ῶνα μας, συμβολὴ γιὰ τὴν ὁποία ἀρκετὰ
γνωρίζει ὁ Μακαριώτατος κ.κ. Σπυρίδων
Βλάχος καὶ τὴν ὁποία δὲν ἀναφέρω γιὰ νὰ
μὴ θεωρηθεῖ ὅτι περιαυτολογῶ γιὰ τὴν οἰ-
κογένειά μου, δὲν θὰ μᾶς ἐκπλήξει τὸ γε-
γονός ὅτι ἡ Λάϊστα εἶχε σημαντικὸν ἀρμα-
τωλισμόν. Στὰ τελευταῖα χρόνια τὸ ἀρμα-
τωλικὸ αὐτὸ πολλὰς φορές ἐσοτήθη ἀπ' τὸ
Μοναστήρι τῆς Ἀγίας Τριάδας. Στὰ χρόνια
τῆς Τουρκοκρατίας τὸ λαχεῖο τοῦ Ἑλληνι-
κοῦ Στόλου εἶχε στοὺς Λαϊστῖνοὺς τοὺς κα-
λύτερους πελάτες του στὸν ἀλύτρωτον Ἑλ-
ληνισμόν.

Ἀνάμεσα στοὺς Λαϊστῖνοὺς ἀρματο-
λοὺς—στὴν κυριολεξία τῆς λέξης αὐτῆς κι'
ἔχι σὰν προέκταση τῆς λέξης κλέφτες γιατί
τέτοιους εἶχαμε ἄλλους—εἶναι οἱ: Καπετὰν
Βράκας (1860—1890), Καπετὰν Γρίβας
(1870) Χάρμπας ἢ Χάρμπος, Μέμτσας ἢ
Τρίψας (1880), Δῆμος Μοράβας, Ἀναστά-
σιος Νάστας, Ζήσης Μόκκας, Μπίστης Ρο-
γοζέλης, Δεληκίτσος—Μπατάλας.

Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι τὸ Ρογοζέλης
εἶχε μεταπέσει στὴ σημασία ἐπιθέτου ποὺ
σήμαινε τὸν ἀτίθασο κι' ἀτακτο. Μ' ἔλου-
σε μ' αὐτὸ ἡ γιὰγιά μου πολλὰς φορές.

Ἀπ' τοὺς παραπάνω οἱ τέσσαρες πρῶ-
τοι ἀγωνίσθηκαν στὴν Ἠπειρο, οἱ ἄλλοι
καὶ στὴν Ξενητεία.

Θ' ἀναφερθῶ σὲ μερικά τοὺς κατορθώ-
ματα:

Τὸ 1860 μιὰ συμμορία ἀπὸ 150 Τουρ-
καλβανούς ἐμφανίσθηκε στὸ Σκαμνέλι μὲ
σκοπὸ τὴ διαρπαγὴ καὶ τὸν ἐμπρησμό. Οἱ
Σκαμνελιώτες τὴν ἀντιλήφθηκαν ἐγκαιρα
καὶ ζητήσαν τὴ βοήθεια τῶν Λαϊστῖνων. Οἱ

Λαϊστῖνοι ἐπεκαλέσθησαν καὶ τοὺς Βου-
δουσιῶτες. Ἐκατὸ Λαϊστῖνοι κι' ἐξήντα
Βουδουσιῶτες τρέξαν ἄρματωμένοι κι' ὕπε-
ρα ἀπὸ σκληρότατη μάχη κατενίκησαν τοὺς
Τουρκαλβανούς καὶ σῶσαν τὸ Σκαμνέλι.

Στὴ θέσῃ «'Αθάλου» (στὴν περιοχὴ Πα-
λαιοχωρίου Λαϊστῖνας πρὸς Πάδες) ὁ Καπε-
τὰν Μέμτσας ἢ Τρίφας ἔδωκε μάχη φονικὴ
πρὸς τὸν περιδότη Χριστιανομάχο Ζιλέλ—
Μπέη καὶ τὸν ἐξώντισε ἀπαλλάσσοντας τὸ
Ζαγόρι καὶ τὸ Μαλακάσι ἀπὸ τῆ μάστιγα
αὐτὴν. Εἶναι σημαντικὸν ὅτι πρὶν τὸν χτυ-
πήσει τὸν προειδοποίησε.

Τὸ 1850, Λαϊστῖνοι 250 τὸν ἀριθμόν,
κυρίως ἀπὸ τῆ συνοικία τῶν Ταξιάρχων,
περικύκλωσαν ἓνα Τούρκικο Τάγμα στὴ
θέσῃ «Κασλὰς» Γρεβενῶν καὶ τὸ ἀίχμαλῶ-
τισαν ὁλοκληρῶ, ἀφοῦ μὲ ἐξυπνες ἐνέδρες
ἐξουδετέρωσαν τὰ περίπολά του καὶ μὲ νυχτε-
ρινὴ ἐφοδὸ ἀνάρπασαν ἀποστομωμένους
τοὺς σκοπούς του. Ἔτσι πῆσαν αἰφνιδια-
στικὰ ἐπάνω του ἐνῶ ἐκεῖνο, κάτω
ἀπὸ τὶς παραπάνω συνθήκες, κοιμό-
ταν μυχάρια. Γιὰ νᾶναι μάλιστα ὀδυνηρό-
τερη ἢ ἀφύπνισή του κι' ὁλοκληρωμένος ὁ
αἰφνιδιασμός καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἐξουθενω-
τικό, του πέταξαν μελίσσια³⁾.

Ὁ Μπατάλας (ἐπικληθεὶς Δεληκίτσιος,
Τρελλοκίτσος ἀπ' τοὺς Τούρκους) καταδιωγ-
μένος ἰδιώτευσε προσωρινὰ στὴν ἀνατολικὴ
Ρωμυλία. Προδόθηκε. Πῆγε ἓνας ἄρματω-
μένος Τούρκος νὰ τὸν πιάσει. Εἴταν ἡ ὥρα
ποὺ φούρνιζε ψωμί. Ὁ Μπατάλας, ὥστόσο,
δὲν εἴταν ἀπὸ τὰ παλληκάρια ποὺ γιὰ νὰ
συλληφθοῦν ἀρκεῖ ἓνας. Δὲν ἔχασε καιρό.
Στρέφει τὸ στιλιάρι τοῦ φτιαριοῦ ποὺ φούρ-
νιζε καὶ κατατρυπάει τὸν Τούρκο στὴν κοι-
λιά, λέγοντάς του:

—Νὰ μπαλιὰ ποὺ δὲν τὴν ὄνειρεύθηκες!

Χαρακτηριστικὸν γιὰ τὴ δράσῃ τῶν Χάρ-
μπα—Ρογοζέλη εἶναι τὸ τραγούδι (παρ-
μένο ἀπ' τὴ συλλογὴ Θεοδ. Ἀθ. Σαχρώνη)

3. Ἡ χρησιμοποίησις τῶν μελίσσιων γιὰ πολε-
μικοὺς σκοποὺς εἶναι γνωστὴ στὴν Κρητικὴ καὶ
Βυζαντινὴ Ἱστορίαν.

Μᾶς πῆρε μέρα κι' ἡ αὐγὴ, μᾶς πῆρε μεσημέρι
τὸ ποῦ θὰ λημεριάσουμε σὲ πιά κοῦα βρουσοῦλα
σ' ἐκείνη τὴ ράχη τὴν ψηλὴ τὴν ἔρημ Σαλατούρα
θὰ ψήσουμε τὸ λάϊ—ἀρνὶ καὶ τὸ παχὺ γκισέμι.
Γιὰ δέστε ποῖος μᾶς λείπεται ἀπ' τὰ παλληκάρια
προστάζει μὲ βροντερὴ φωνὴ ὁ καπετάνο Χάρμπα
Μετροῦνε οἱ κλέφτες οἱ καλοί, μ' ἓνας ὅμως τοὺς
(λείπει
τοῦ Ρογοζέλη τὸ παιδί, τὸ πιὸ ἀξιο παλληκάρι
Κι' ὁ καπετάνιος τ' ἀκουσε καὶ βούρκωσαν τὰ
(μάτια
γι' αὐτὸν τὸ ἄδικο χαμὸ ποὺ πάησε τὸ παλλη-
κάρι.

Γιὰ τὸ Δῆμο Μοράβα ποὺ οἱ παραδό-
σεις τὸν ζωντανεύουν ἱκανό, γεγναῖο, λε-
βέντη, ὠραιότατον, καλόν, ἀτρόμητον κι'
ἀγαπητόν, ἡ Δημοτικὴ Μοῦσα ξαιτίας τοῦ
φόνου του στὴ Γιάλῶδα τῆς Καλλιπόλης κυ-
κλοφοροῦν διάφορα τραγούδια (χαρακτηρι-
στικὸ εἶναι ὅτι ἡ Λάϊστα πάντοτε τραγου-
δοῦσε κι' ἐκκλησιαζόταν Ἑλληνικά). Πε-
ριωριζόμαστε ν' ἀναφέρουμε τὸ ἀκόλουθο:

Δὲν βγαίνεται σὲ μιὰ ἐρμιά
σὲ μιὰ ψηλὴ ραχοῦλα
δυὸ λόγια νὰ μᾶς κρένετε
δυὸ λόγια μυριολόγια
Τὸν Δῆμο τὸν ἐσκότωσαν
στὴν ἔρημη Γιάλῶδα
Τὸν φάγανε βρὲ τὰ σκυλιὰ
οἱ παλαιοτουρκάδες
κι' ἄκουσα ποὺ τὸν κλαίγανε
ὅλοι οἱ Μουραβάδες
Τὸν ἐκλεγε κι' ὁ ἀφέντης του
καὶ τὸν μοιρολογοῦσε:
Γιὰ σήκω ἀπ' αὐτοῦ Δῆμό μου
Καὶ μὴν βαργιοκοιμᾶσαι
Καὶ τὰ καρσβάνια πέρασαν
Καὶ δὲν μᾶς ἀπαντέχουν
Νὰ πᾶν καλὰ νὰ ῥθοῦν καλὰ
καλῶς νὰ σηκωθοῦνε
Κι' ἂν πᾶνε στὴν πατρίδα μου
Στὸ χωριουδάκι μου
νὰ χαιρετοῦν τὴ μάννα μου
τὴ δόλια τὴν ἀδελφή μου
Νὰ χαιρετοῦν τὸ φλάμπουρο
Πέρα τὴν Τσόυκα Ῥόσια
κι' αὐτὴ τὴ Σαλατούρα μας
τὴν ἔρημη Παζῶτα.

Φυσικὰ μεσ' στὴ ροὴ τόσο χρόνου
θρύλοι—ἱστορία—προφορικὲς παραδόσεις
ἀνακατώνονται κι' ἀποτελώνοντας ἓνα κρᾶμα
δυσδιάκριτο μᾶς δίνουν ἀχνὰ μονάχα τὴ
μορφὴ τῶν Λαϊστῖνῶν ἄρματων. Κι'
ἔτσι ὅμως εἶναι σημαντικὴ. Καὶ διαφωτι-
στικὴ.

ΑΙ ΕΦΕΤΕΙΝΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΩΔΩΝΗΝ

Κατὰ τὴν ἐφετεινὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου τῆς Δωδώνης, τὴν ὁποίαν ἐπὶ σειρὰν ἔτων διενεργεῖ ὁ διαπρεπὴς συμπατριώτης ἀρχαιολόγος—καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς Τέχνης εἰς τὸ Ἑθνικὸν Μετσόβειον Πολυτεχνεῖον κ. Δημ. Εὐαγγελίδης, ἀπεκαλύφθη μικρὸς ναῖσκος ρωμαϊκῶν χρόνων καλυπτόμενος ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ σημερινοῦ δρόμου. Ἀνατολικώτερον ἔξεκαθαρίσθη ὁ χώρος πρὸς νότον τῆς Χριστιανικῆς Βασιλικῆς, ὅπου εὐρέθησαν θεμέλια βάθρων καὶ ἐμελετήθη εἰς τὰς λεπτομερεῖας τοῦ τοῦ μεγάλου τετραγωνικοῦ κτήριον τὸ κατέχον τὸ κέντρον τοῦ ἱεροῦ χώρου τῆς Δωδώνης. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα αὐτὸ ἦτο ἢ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἀναφερομένη ἱερὰ οἰκία τὴν ὁποίαν κατέσκαψε, λέγει ὁ Πολύβιος, ἀφοῦ ἐνέπρησε τὰς στοᾶς ὁ Αἰτωλὸς

στρατηγὸς Δωρίμαχος. Τὸ κτήριον τοῦτο πολλάκις κατεστράφη, ἀλλὰ πάντοτε οἱ Δωδωναῖοι τὸ ἐπεσκεύαζον καὶ τὸ ἐπεξέτεινον, διότι, ὡς φαίνεται, ἦτο τὸ ἱερώτερον σημεῖον τοῦ μαντείου. Ἐντὸς αὐτοῦ, λέγει ὁ περίφημος ἱστορικὸς Πολύβιος, ἐφυλάσσοντο τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, ὡς ἐπιγραφαὶ δηλ. ποῦ ὁμίλουν περὶ εἰρήνης ἢ συμμαχίας, ψηφίσματα περὶ ἀπονομῆς τιμητικῶν διακρίσεων εἰς διαφόρους εὐεργέτας, πράξεις, διὰ τῶν ὁποίων δοῦλοι ἀπέκτων τὴν ἐλευθερίαν των κτλ. Ἔτσι τὰ ἐπίσημα αὐτὰ ἔγγραφα, ὅπως λέγομεν σήμερον, ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἱεροῦ καὶ ἦσαν ἀπαραβίαστα. Ἔτσι εἰς τὸ κτήριον αὐτὸ εὐρέθη ἐπιγραφή, διὰ τῆς ὁποίας ἐπὶ τοῦ βασιλέως Νεοπτολέμου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλ-

Ἀποψη ἀπὸ Βορρᾶ τοῦ κεντρικοῦ οἰκοδομήματος καὶ τῶν δύο μικρῶν ναῶν. Νοτιώτερα ὁ σημερινὸς δρόμος καὶ ἡ κοιλάδα τῆς Δωδώνης.

κέτα ἀπενέμετο ἡ πολιτεία δηλ. πολιτικά δικαιώματα εἰς δύο γυναῖκας.

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἐχαράχθη κατὰ τὸ 360 περίπου πρὸ Χριστοῦ καὶ εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἐπιγραφῶν ἐπὶ λίθου ποὺ ἔχουν εὐρεθῇ εἰς τὴν Ἡπειρον, διότι ἐπὶ ἄλλου ὕλικου ἔχουν εὐρεθῇ πολλαί, ὅπως π.χ. ἐπὶ μολύβδου ἐρωτήσεις εἰς τὸ μαντεῖον ὑπὸ πολιτῶν περὶ διαφόρων ζητημάτων, τὰ ὅποια ἀπησχόλουν τὴν ζωὴν των.

Πρὸς τούτοις ἤρχισεν ἐφέτος καὶ ἡ ἔρευνα τοῦ θεάτρου τῆς Δωδώνης, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ μεγαλυτέρων τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀποκάλυψις τῆς ὀρχήστρας καὶ τῆς σκηνῆς θὰ συντελεσθῇ τὸ ἐπόμενον ἔτος. Ἐφέτος ἐβεβαιώθη μόνον, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν θέατρον τοῦτο μετεσκευάσθη κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους διὰ τῆς ἀνεγέρσεως ὑψηλοῦ τοίχου περὶ τὰ δύο μέτρα πέραξ τῆς ὀρχήστρας, διὰ τὰ γίνονται αἱ διάφοροι θηριομαχίαι, τὰ συνήθη θεάματα τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Δυστυχῶς τὰ ἐδώλια τοῦ μεγάλου τούτου θεάτρου εἶναι πολὺ κατεστραμμένα, διότι τὰ πλεῖστα ἔχουν φύγει ἀπὸ τὴν θέσιν των ἕνεκα τοῦ τραχέος κλίματος τῆς Δωδώνης κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὕλικου, δηλ. ἀσβεστολίθου, ἐκ τοῦ ὁποίου εἶναι κατασκευασμένα ποὺ εἶναι λίαν εὐθρυπτος καὶ ἀποσαθροῦται εὐκολὰ ἀπὸ τὰς βροχάς, τὰ χιόνια καὶ τοὺς πάγους.

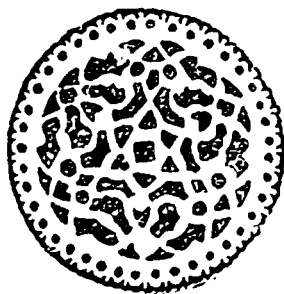
Ἐκ τῶν γενομένων εὐρημάτων σπουδαιότερα εἶναι ἓνα χαλκοῦν ἀγαλμάτιον πο-

λεμιστοῦ τοῦ 7ου αἰῶνος π. Χρ., ἓνα ἐπίσης χαλκοῦν ἀγαλμάτιον αἰγὸς καθημένης τοῦ 6ου αἰῶνος π. Χρ., μία χαλκῆ βάσις λήγουσα εἰς πόδα λέοντος καὶ ἓνας μικρὸς λέων βαδίζων ἐκ χρυσοῦ με ἐνθετον σμάλτον κυανοῦν, πολλὰ πῆλινα εἰδώλια τοῦ τετάρτου καὶ τρίτου αἰῶνος π. Χ., πολλαὶ ἐπιγραφαὶ ἐπὶ μολυβδίνων ἐλασμάτων με ἐρωτήσεις εἰς τὸ μαντεῖον, χαλκᾶ νομίσματα μάλιστα ἡπειρωτικά, μία χαλκῆ φιάλη με ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν, πολλὰ συντερίμματα χαλκῶν ἀγγείων κτλ.

Ἐφέτος τέλος ἐμελετήθη καὶ τὸ τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως τῆς Δωδώνης καὶ ἐκαθαρίσθη μιὰ πύλη αὐτοῦ με τοὺς ἐκατέρωθεν πύργους τοῦ ἐνὸς τῶν ὁποίων εὐρέθη καὶ ἡ κλίμαξ, ὥς καὶ ἄλλη πύλη, διὰ τῆς ὁποίας συνεκοινῶναι ὁ χώρος τοῦ ἱεροῦ με τὴν ἀκρόπολιν.

Σιγὰ—σιγὰ διευκρινίζονται διάφορα σημεῖα τῶν ἐρειπίων τῆς Δωδώνης καὶ αἱ λεπτομέρειαι τῆς λειτουργίας του, ἀλλὰ καὶ φωτίζεται ἡ τόσον σκοτεινὴ ἱστορία τῆς Ἡπείρου.

Τέλος ἄς σημειώσωμεν ὅτι αἱ ἀνασκαφαὶ αὗται γίνονται με δαπάνην τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Δ. Εὐαγγελίδου βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων κ. Σ. Δάκαρη τῇ συμμετοχῇ καὶ τοῦ σπουδαστοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Β. Χαρίση ὁ ὁποῖος ἐξετέλεσε καὶ τὰ σχέδια τῶν ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων τῆς Δωδώνης. Μ.

ΒΑΣ. Κ. ΣΚΑΦΙΔΑ, Φαρμακοποιού.

ΟΙ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΑΙΟΙ

(Η ΖΩΗ ΤΩΝ, ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ ΤΑ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ)

Με ευχαρίστηση αρχίζουμε από τοῦ τεύχους αὐτοῦ τὴ δημοσίευσιν τῆς ἐνδιαφερούσης καὶ ἐξονυχιστικῆς μελέτης τοῦ καλοῦ συνεργάτου μας κ. Βασ. Σκαφιδά, γιὰ τοὺς Σαρακατσάνους ποὺ εἶχε βραβεύῃ, μετὰ τὸ Α' βραβεῖον, στὸ Λαογραφικὸ μας Διαγωνισμὸ τοῦ 1953—1954. Μετὰ τὴ μελέτη αὐτὴ γιὰ τὴ ζωὴ, τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν ὄρεσιβίων αὐτῶν Ἑλλήνων, ποὺ βασίζεται σὲ στενὴ, καὶ μακροχρόνια σχέση τοῦ συγγραφέα μ' αὐτοὺς, καὶ ποὺ εἶναι προϊόν θερμῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνθρωπο τοῦ λαοῦ, ὡς καὶ τίς ἀξιόλογες ιστοριοδιφικὲς—γύρω, κυρίως, ἀπὸ τὸ Μέτσοβο καὶ τοὺς μεγάλους τοῦ ἄνδρες—ἐργασίες του, ὁ κ. Β. Σκαφιδᾶς συμβάλλει σημαντικὰ στὴν ιστορικὴ ἔρευνα καὶ τὴ διάσωση τοῦ λαογραφικοῦ θησαυροῦ τῆς Ἠπείρου μας.

Στὴν Ἠπειρο καὶ στὴν Θεσσαλίᾳ, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ζοῦν ἀπὸ πόρᾳ πολλὰ χρόνια ἀρκετοὶ Ἑλληνόφωνοι κτηνοτρόφοι, ποὺ λέγονται Σαρακατσάνοι ἢ Σαρακατσάναιοι. Οἱ ἄνθρωποι αὗτοι ζοῦν νομαδικὰ σὲ ξεχωριστοὺς συνοικισμοὺς μαζὺ μετὰ τὰς φαμίλιες των, τὰ γιδοπρόβατά των καὶ τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὰς μεταφορὰς των μεγάλα ζῶα, τὰ πρᾶματα, ὅπως τὰ λέν συνήθως. Τὸν χειμῶνα πηγαίνουν καὶ μένουσιν ἐνταῖς χειμαδιὰ τῆς Πρέβεζας, τῆς Φιλιππιάδας, τῆς Ἀρτας, τοῦ Καρβασαρά, τῆς Παραμυθιάς, τῶν Φαρσάλων, τοῦ Ἀλμυροῦ, τοῦ Βελεστίνου καὶ τῆς Νέας Ἀγχιάλου καὶ μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς φθάνουσιν ὡς τὴ Λεσδαδεῖα. Τὸ καλοκαίρι—ἀπ' τὸν Μάη μῆνα—ἀνεβαίνουν ἐνταῖς ὄρεσιν ἐνταῖς λειβάδια τῶν Ἀγρᾶφων, τοῦ Ἀσπροποτάμου τοῦ Βίτσι, τοῦ Γράμμου καὶ πολλῶν χωριῶν τοῦ Ζαγορίου, ὅπως εἶναι τὸ Ντομπρίνοβο, ἡ Λάκιστα, ἡ Λεσενίτσα, τὸ Φλαμπουράρι, τὸ Γρεβθενίτι, ἡ Κρουσοδίτσα (Χρυσοδίτσα), ἡ Μηλιά τοῦ Μετσόβου καὶ ἄλλα. Στὴ γενέτειρά μου τὸ Μέτσοβο ποὺ ἐπισκέπτομαι ἀπὸ τὰ παιδικὰ μου χρόνια τακτικὰ, ἔχω γνωρίσει κάμποσους Σαρακατσάνους, ποὺ ἔρχονται ἐκεῖ γιὰ δουλειὰς των καὶ πρὸ πάντων τὰς Κυριακὰς γιὰ νὰ πουλήσουν λιγοστὰ κτηνοτροφικὰ τοὺς προϊόντα, βούτυρο τυρὶ, μαλλιά καὶ σφαχτά, καὶ πολλὰς φορὰς ζήτησα ἀπ' αὐτοὺς διάφορες πληροφορίες γιὰ τὴ ζωὴ τους καὶ γιὰ τὰ ζωντανὰ τους. Περισσότερες ὅμως γνωριμίες καὶ σχέσεις ἔχω με τοὺς Σαρακατσάνους, ποὺ παραχειμαζοῦσιν ἐνταῖς περιφέρειᾳ Φαρσάλων καὶ μ' ἐκείνους, ποὺ μένουσιν καὶ τὸ καλοκαίρι σὲ συνοικισμοὺς γύρω ἀπὸ τὰ Φάρσαλα, γιὰτὶ ἔχω καὶ τακτικὴ συνάλλαγὴ μ' αὐτοὺς. Πρὶν ἀπὸ σαράντα πέντε χρόνια στεφάνωσα ἓνα Σαρακατσάνοπουλο καὶ ἀπὸ τότε σχετίσθηκα καλύτερα μετὰ τὴ Φάρα αὐτή. Ἀμέτρητες φορὰς φιλοξενήσαμε ἐνταῖς σπιτί μας Σαρακατσάνους φίλους, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, καὶ ἀρκετὰς φορὰς ἐπεσκέφθηκα τὰ κονάκια τους, ὅπως λέγονται οἱ συνοικισμοὶ των ἀπὸ κωνικὰς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀχυροκαλύβες. Μετὰ τὴ κουμπάρια αὐτὴ ἐρῆκα τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρακολουθῶ ἀπὸ σιμὰ τὴ ζωὴ τους, τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμά των, τὰ συνήθειά τους. Ἀπαντοῦσα ὅμως μεγάλας δυσκολίας ὅσες φορὰς ἀπὸ περιέργειαν ἐπιχειροῦσα μετὰ κατάλληλες ἐρωτήσεις ν' ἀποσπάσω ἀπ' αὐτοὺς περισσότερες λεπτομέρειες γιὰ τὴ ζωὴ των, καὶ πρὸ πάντων, γιὰ τὴ ζωὴ τῶν προγόνων των, ποὺ πρὶν ἀπὸ ἑκατὸν πενήντα χρόνια ζοῦσαν σὲ μιὰ πρωτόγονη κατάσταση. Στὰ τόσα ὅμως χρόνια, ποὺ σχετίζομαι μ' αὐτοὺς μπόρεσα νὰ συγκεν-

τρώω αρκετά ενδιαφέροντα στοιχεία για την ιδιόρρυθμη ζωή των Σαρακατσαναίων, τόσο από άμεση προσωπική μου αντίληψη όσο και από διηγήσεις του μακαρίτη του πατέρα μου, που σχετίζονταν μ' αυτούς πολλά χρόνια πριν από μένα, καθώς και από διηγήσεις γέρον Σαρακατσαναίων, που φιλοξένησα στο σπίτι μου. Με το να τους συναναστρέφουμαι έμαθα και πολλά τραγούδια που τραγουδούν, στα συβάζματα, όπως λέν τα άρραδωνιάσματα και στους γάμους των. Στα τελευταία όμως χρόνια και προ πάντων ύστερα από την κομμουνιστική ανταρσία στην πατρίδα μας η ζωή των ανθρώπων αυτών άρχισε ν' αλλάζει, να εξελίσσεται: προς το καλύτερο και όλα τα παλιά τους ήθη και έθιμα σβήνουν σιγά σιγά με κίνδυνο σε λίγα χρόνια να εκλείψουν παντελώς. Και τούτο γιατί στην διάρκεια της ανταρσίας πολλές Σαρακατσάνικες οικογένειες για ασφάλειά τους κατέφυγαν στες πλησιέστερες κωμοπόλεις και πολιτείες με φυσική συνέπεια να προσαρμοσθούν με τη ζωή των πόλεων, να ντύνουν τα παιδιά των, αγόρια και κορίτσια ευρωπαϊκά. Άρκετοι Σαρακατσαναίοι αγόρασαν αγροτικά και αστικά κτήματα και άρχισαν να παντρεύουν τα κορίτσια τους με νέους των πόλεων, εμπόρους, επιχειρηματίες και επιστήμονες ακόμα. Για τον σοβαρότατο αυτό λόγο αποφάσισα να γράψω τη μελέτη μου αυτή, με την οποία πιστεύω ότι προσφέρω μικρή υπηρεσία στην 'Ελληνική Λαογραφία, που, όπως με έβεβαιωσε ο σεβαστός μου φίλος κ. Γεώργ. Μέγας, καθηγητής της Λαογραφίας εις το 'Εθνικό Πανεπιστήμιο και πρόεδρος του Λαογραφικού 'Αρχείου της 'Ακαδημίας 'Αθηνών, είναι πολύ φτωχή στο κεφάλαιο της «ζωής, των ήθων και των ενθίμων των ορεσιβίων αυτών 'Ελλήνων, που διετήρησαν—μέχρι πρότινος—μορφάς της πρωτογόνου κοινωνίας». Είμαι βέβαιος πως, όποιος από τους αναγνώστες μου αποφασίσει να την διαβάσει ως το τέλος, θα μάθει για πρώτη φορά πολλές και περίεργες πτυχές από τη ζωή της ήρωϊκής άλλ' άδικημένης αυτής 'Ελληνικής φυλής, που προσέφερε ανεκτίμητες υπηρεσίες στο έθνος με τους άρματωλούς και τους κλέφτες και με ένα άμέτρητο πλήθος πολεμιστών, που έδωσε από το αίμα της σε όλες γενικά τες 'Ελληνικές επαναστάσεις και πιο πολύ στην έποποιία του 1821.

Ο συγγραφέας
κ. ΒΑΣ. ΣΚΑΦΙΔΑΣ

Α'.

«Έσεϊς βουνά του κιαρατά, Καράβα και Γκαβέλου,
τους βλάχους τι τους κάματαν, τους Σαρακατσαναίους;
Τους στείλαμαν στα χειμαδιά, πάνε να ξεχειμάσουν
και καρτερούν την άνοιξη, τον Μάη, το καλοκαίρι,
ν' ανοίξ' ο γαῦρος κι' η δρυά, να βγάλ' η γῆς χορτάρι,
να βγοῦνε πάλι στα βουνά, να βγῶν οί βλαχοπούλες,
να βγοῦν τα λάϊα πρόβατα με τα χοντρά κουδούνια,
να βγοῦν και τα βλαχόπουλα, λαλώντας τη φλογέρα»

(Δημοτικό τῶν 'Αγράφων)

Μ' αυτούς τους στίχους έχει άπαθανάτισει η δημοτική μουσα τη ζωή των

Σαρακατσαναίων, μιὰ ζωὴ σκληρή, κουραστική κι' ἀνήσυχη μὲ τὶς συχνὲς ὁμαδικὲς μετακινήσεις των. Οἱ Σαρακατσαναῖοι εἶναι μιὰ ξεχωριστὴ ἑλληνικὴ φυλὴ, ποὺ παρ' ὅλες τὲς διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἀπὸ βορρᾶ ἐπιδρομὲς ἀγρίων καὶ βαρβάρων λαῶν, κατ' ὥρθωσε νὰ διατηρηθῇ καθαρώτερη στὴν ἐπίζηλη, ἀλλὰ καὶ μαρτυρικὴ αὐτὴ γωνία τῆς Βαλκανικῆς. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἀνέκαθεν ἀσχολοῦνται μὲ τὴν κτηνοτροφία καὶ ζοῦν νομαδικά, σὲ ὁμάδες δηλαδὴ ἀπὸ 20—40 οἰκογένειες, βόσκοντας καὶ ὁδηγώντας τὰ κοπάδια των ἀπὸ γιδοπρόβατα, τὸ μὲν καλοκαίρι στὰ ὄμορφα ἑλληνικὰ βουνὰ καὶ τὸν χειμῶνα στοὺς κάμπους καὶ κατὰ προτίμηση σὲ παραθαλάσσια μέρη, γιατί ἐκεῖ σπάνια χιονίζει. Ἡ μετακίνησή τους αὕτῃ γίνεται δυὸ φορές τὸ χρόνο, τὸ φθινόπωρο καὶ τὴν ἀνοιξὴ καὶ σ' αὐτὴ μετέχουν ὅλα τὰ μέλη τῶν ὁμάδων, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά καὶ ζῶα μικρὰ καὶ μεγάλα. (Μὲ τὴν ἡρωϊκὴ αὐτὴ φυλὴ, ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχονται οἱ περισσότεροι καὶ οἱ διασημότεροι ἀρματολοί, καὶ κλέφτες, ποὺ ἔδρασαν στὰ μαῦρα χρόνια τῆς σκλαβιάς ἐναντίον τοῦ τυράννου καθὼς καὶ πολλοὶ ἀγωνιστὰὶ στὴ μεγάλη ἐπανάστασι τοῦ 1821, ἔχουν ἀσχοληθῇ ὡς τὰ σήμερα πολλοὶ Ἕλληνες καὶ ξένοι καὶ περισσότερο ὁ Δανὸς Χαϊγκ. Ὁ τελευταῖος αὐτὸς μάλιστα, γιὰ νὰ μελετήσῃ καλύτερα τὴ ζωὴ καὶ τὰ ἔθιμα τῶν Σαρακατσαναίων ἐξῆσε ὁλόκληρο χρόνο μαζί τους, τόσο στὰ καλοκαίρινὰ λειβάδια ὅσο καὶ στὰ χειμαδιά των).

Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς, ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τοὺς Σαρακατσαναίους, ἀνεζήτησαν τὴν προέλευσιν τῆς λέξεως «Σαρακατσάνος» στὸν ὑποτιθέμενο τόπο τῆς διαμονῆς ἢ καταγωγῆς των. Ἔτσι ἄλλοι ἐτυμολογοῦν τὴ λέξιν ἀπὸ τὸ «Συρράκο», βλαχόφωνο χωριὸ τῆς Ἡπείρου, ἄλλοι ἀπὸ τὸ «Σακαρέτσι», χωριὸ τῆς ἐπαρχίας Βάλτου καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὴν ἀρχαία πόλιν τῆς Σικελίας «Συρακοῦσαι».

Σχετιζόμενος ἀπὸ τὴν παιδική μου ἡλικία μὲ τοὺς Σαρακατσαναίους, μὲ τοὺς ὁποίους ἔχω συνδεθῇ καὶ μὲ κουμπαριά, ἐξήτασα κατὰ καιροὺς πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς καὶ περισσότερο γέροντες, ἂν γνωρίζουν γιατί λέγονται ἔτσι, κανένας ὅμως δὲν μπόρεσε νὰ μοῦ δώσῃ μιὰ ἱκανοποιητικὴ ἀπάντησι.

Ὅσες φορές τοὺς ἔλεγα ὅτι κατάγονται κατ' ἄλλους ἀπὸ τὸ Σακαρέτσι τοῦ Βάλτου, κατ' ἄλλους ἀπὸ τὸ βλαχόφωνο Συρράκο καὶ κατ' ἄλλους ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴ πόλιν «Συρακοῦσαι» μοῦ ἔδιναν τὴν ἴδια ὅλοι ἀπάντησι, ὅτι δὲν εἶναι Βαλτινοὶ οὔτε καὶ Βλάχοι—Κουτσόβλαχοι δηλαδὴ—καὶ κατὰ ἰσχυρότερο λόγο οὔτε ἱταλοί. Ἀπὸ ἐρευνὰ ποὺ ἔκαμα ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια, ἔχω διαπιστώσει ὅτι τὸ Σακαρέτσι τοῦ Βάλτου ἔχει μονίμους κατοίκους, ποὺ δὲν ἔχουν καμμιά σχέσι ἢ συγγένεια μὲ τοὺς Σαρακατσαναίους. Ἐπίσης ὅτι τὸ Συρράκο τῆς Ἡπείρου ἀπὸ πολλὰς ἑκατονταετηρίδες κατοικεῖται ἀποκλειστικῶς ἀπὸ βλαχοφώνους Ἕλληνες, ποὺ ὡς τὰ σήμερα λέγονται Συρακιῶτες ἢ Σαρακιῶτες. Ἡ τρίτη ἐκδοχή, ὅτι προέρχονται ἀπὸ τὰς Συρακούσας τῆς Σικελίας, δὲν μπορεῖ νὰ εὐσταθήσῃ ἱστορικῶς, γιατί στὴν ἱστορίαν δὲν ἀναφέρεται μετανάστευσι κτηνοτρόφων ἀπὸ τὴ Σικελίαν στὰ ὄρεινὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Βαλκανικῆς ἐν γένει. Ὀλίγοι ἢ πολλοὶ κάτοικοι ποὺ μετῴκησαν ἀπὸ τὰς Συρακούσας στὴν Ἑλλάδα, πρὶν ἀπὸ πολλὰς ἑκατονταετηρίδες, ἐγκατεστάθησαν στὰς Πάτρας κυρίως, ὅπου σὺν τῷ χρόνῳ ἀφωμοιώθησαν ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνας.

Κατὰ τὴν ταπεινὴ μου γνώμη οἱ Σαρακατσαναῖοι δὲν ὑπῆρξαν ποτὲς μόνιμοι κάτοικοι σ' ἓνα χωριὸ ἢ σὲ μιὰ κωμόπολιν, ἀπεναντίας ἀνέκαθεν ἔζησαν φερέοικοι, μετακινούμενοι συνεχῶς ἀπὸ τοὺς κάμπους στὰ βουνὰ καὶ ἀντίθετα μὲ τὲς οἰκογένειάς των καὶ τὰ κοπάδια των καὶ ἐστεγάζονταν σὲ ξεχωριστοὺς συνοικισμοὺς ἀπὸ ἀχυροκαλὶβες, ποὺ ἐφικιαναν μόνον των, ἢ μᾶλλον αἱ γυναῖκές των, ἐνῶ οἱ ἄνδρες παρακολουθοῦν τὴ δουλειὰ αὐτὴ δίδοντας ὁδηγίαις μόνον. Οἱ συνοικισμοὶ μάλιστα αὗτοι δὲν εἶναι μόνιμοι, ἀλλὰ πρόχειροι καὶ καταστρέφονται ὅταν μετακινοῦνται. Ὅσες φορές δὲ φθάνουν σὲ ἄλλο μέρος γιὰ ἐγκατάστασι, φτιά-

νουν καινούργιους συνοικισμούς σὲ μέρη κατάλληλα, εὐήλια δηλαδή καὶ ὑπὲρμα καὶ σπανίως στὶς ἴδιες θέσεις, γιατί συνήθως ἀλλάζουν βοσκοτόπους.

Μόλις μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον ἄρχισαν οἱ Σαρακατσαναῖοι τῆς Θεσσαλίας τοῦλάχιστον, νὰ ἐγκαθίστανται σὲ χωριὰ στὴν ἀρχὴ καὶ ἀργότερα σὲ κωμοπόλεις, ἀφοῦ προηγουμένως ἔκαμαν ἀγρὰ κτημάτων καὶ λειβιδιών. Μόνον σιὰ βουνὰ τῶν Ἀγρῶν ἀναφέρονται προγενέστερες ἐγκαταστάσεις Σαρακατσαναίων σὲ χωριὰ ἐξ ὁλοκλήρου δικὰ τῶν καὶ ἓνα τέτοιο χωριὸ εἶναι ὁ Καρβασαρᾶς τῆς ἐπαρχίας Εὐρυτανίας.

Ἀπὸ τοὺς ἴδιους μάλιστα ἀναφέρεται πολὺ συχνὰ τὸ ἀνέκδοτο κάποιου Σαρακατσάνου πού, ὅταν τὸν ρώτησε ὁ πρόεδρος τοῦ δικαστηρίου νὰ πῇ πὺ ἐγεννήθη καὶ πὺ κατοικεῖ, ἀπήντησε: «γεννήθηκα στὴ ρεμματιὰ καὶ κατοικῶ σιοὺς λόγγους». Γιά τοὺς λόγους αὐτοὺς εἶναι ἀνάγκη ν' ἀναζητήσουμε τὴν προέλευση τῆς λέξεως «Σαρακατσᾶνος» σὲ ἄλλη πηγὴ καὶ τέτοια εἶναι ἡ φορεσιά, ἢ μᾶλλον τὸ διακριτικώτερο μέρος τῆς φορεσιάς, πὺ φοροῦσαν σιὰ παλιὰ χρόνια, ἡ φλοκκάτα, τὸ γνωστὸ ἄσπρο μᾶλλινο πανωφόρι μὲ φλόκκο, δίχως μανίκια. Σὲ πολλὰς εἰκόνες ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν, πὺ κατὰ μεγαλύτερο ποσοστὸ ἦσαν Σαρακατσαναῖοι, εἰκονίζονται οἱ ἄνδρες μὲ τὴν ἄσπρη φλοκκάτα, πὺ στὴν κουτσοβλάχικη διάλεκτο λέγεται σ ἄ ρ ι κ α καὶ σ ἄ ρ ι κ ο υ, ἀπὸ τὸ λατινικόν: *saricum, sarica—orum* πλ.=σηρικαί.

Σαρακατσάνα τῆς Ἡπείρου

Οἱ Σαρακατσαναῖοι ὅπως εἶναι γνωστό, λέγονται καὶ Βλάχοι, ἂν καὶ δὲν ἔχουν καμμιά σχέση ἢ συγγένεια μὲ τοὺς πραγματικοὺς Βλάχους, τοὺς βλαχοφώνους δηλαδή Ἑλληνας. Οἱ Σαρακατσαναῖοι εἶναι ἐλληνικὴ φυλὴ, ἐνῶ οἱ Βλάχοι εἶναι λατινογενὲς λαὸς κατὰ Βέην καὶ ἐκλατινισθέντες Ἑλληνες κατὰ Κεραμόπουλον. Οἱ πρῶτοι μιλοῦν ἐλληνικά, ἐνῶ οἱ δεύτεροι, ξεχωριστὴ διάλεκτο, πὺ εἶναι κρᾶμα ἀπὸ παρεφθαρμένα λατινικά, ἐλληνικά, ἀλβανικά, σλαβικά καὶ τουρκικά ὀνόματα. Ἄλλα εἶναι τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῶν Σαρακατσαναίων καὶ ἄλλα τῶν βλάχων ἢ Κουτσοβλάχων. Ἐπίσης καὶ ἡ φορεσιά τῶν πρώτων διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὴν φορεσιά τῶν δευτέρων. Ἐπὶ πλέον, ἐνῶ οἱ Σαρακατσαναῖοι μέχρι πρὸ πενήντα εἰτῶν ζοῦσαν ἀπομεμονωμένοι σὲ ξεχωριστοὺς συνοικισμοὺς ἀπὸ ἀχυροκαλύβες μακριὰ ἀπὸ κέντρα καὶ σχεδὸν σὲ ἡμιαγρία κατάστασι οἱ τσοπάνηδες, οἱ Βλάχοι, ἀπεναντίας ἐπεδόθησαν καὶ διέπρεψαν σιὰς τέχνης, σιὰ γράμματα, σιὰς ἐπιστῆμης, σιὰ ἐμπόριον καὶ στὴν πολιτικὴ ἀκόμα.

Ἐπειδὴ ὅμως βλάχοι καὶ Σαρακατσαναῖοι ἐπὶ πολλὰ χρόνια εἶχαν τὸ ἴδιο ἐπάγγελμα τοῦ κτηνοτρόφου καὶ ἔζησαν μαζί σιὰ ἴδια ἢ σὲ γειτονικά λειβάδια, τόσο τὸ καλοκαῖρι ὅσο καὶ τὸν χειμῶνα, οἱ Βλάχοι γιὰ διάκριση ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ὠνόμασα Σαρακατσάνους ἢ Σαρακατσαναίους. Τοὺς ἔδωσαν τὸ ὄνομα αὐτὸ ἀπὸ τὴν φλοκ-

κάτα, πού φοροῦσαν γιά πανωφόρι καὶ πού στὴ βλάχικη γλῶσσα λέγεται σάρικα καὶ σάρικου.

Οἱ Βλάχοι φοροῦσαν καὶ φοροῦν πολλοὶ ὥς τὰ σήμερα διαφορετικὸ πανωφόρι μαῖρο, τὸ ταλαγάρι, πὺν εἶναι ἐπίσης μάλινον μὲ διαφορετικὸ σχῆμα, μὲ λαγγιόλια δηλαδὴ πίσω καὶ μὲ μανίκια σχιστὰ σ' ὁ μέσα μέρος τοῦ ἀγκῶνα, γιὰ νὰ μὴ στενοχωριέται στὲς κινήσεις τὸ χέρι καὶ γιὰ νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴ σχισμὴ αὐτὴ τὸ μανίκι ἀπὸ τὸ ἄσπρο φαρδομάνικο πουκάμισο, γι' αὐτὸ καὶ λέγονται ταλαγαναράιοι. Στὰ παλιὰ τὰ χρόνια οἱ Σαρακατσάνοι ἦσαν πολὺ πιωχότεροι ἀπὸ τοὺς Βλάχους καὶ ἀναγκάζονταν νὰ πιάνωνται σ' αὐτοὺς τοσπάνηδες μὲ ῥόγα κάθε ξάμνο. Ὅταν τὸ φθινόπωρο ξεκινοῦσαν οἱ μεγαλοκτηνοτρόφοι βλάχοι—Μεγαλοβλαχῖται—ἀπὸ τὰ βουνὰ γιὰ τὰ χειμαδιὰ ἔλεγαν ὅτι πῆραν γιὰ τοσπάνους τόσους μὲ μαῦρο ταλαγάρι—ταλαγαναράιους—καὶ τόσους μὲ ἄσπρη σάρικα—φλοκκάτα—Σαρατσαναίους καὶ ἡ παράδοση αὐτὴ διατηρεῖται κάπως ἀδύνατη σ' ἡ γενέτειρά μου τὸ Μέτσοβο. Γεννᾶται ὅμως τὸ ἐρώτημα πῶς ἀπὸ τὴ λέξη σάρικα σχηματίστηκε ἡ λέξη Σαρακατσάνος καὶ Σαρκατσάνος. Αὐτὴ τὴν ἐτυμολογίαν θὰ τὴν ζητήσουμε μὲ τοὺς κανόνες τῆς κουτσοβλάχικης διαλέκτου, γιὰτὶ κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ λέξη Σαρκατσάνος ἢ Σαρακατσάνος εἶναι ἐλληνικοποιημένη καὶ προέρχεται ἀπὸ τὴν κουτσοβλάχικη λέξη Σαρακατσάνον ἢ Σαρκατσάνον, μὲ μετατροπὴ τῆς καταλήξεως ανου εἰς ανος⁽¹⁾.

Ἡ κουτσοβλάχικη λοιπὸν λέξη Σαρακατσάνον σχηματίζεται ἀπὸ τὴν κουτσοβλάχικη λέξη σάρικα=φλοκκάτα, μὲ προσθήκη τῆς καταλήξεως ανου καὶ μὲ παρεμβολὴ τοῦ τσ γιὰ τὴν εὐφωνία.

σάρικα—ΤΣ—άνου, σαρικατσάνον, ἢ σαρκατσάνον=ἐλεῖνος, πὺν φοροῖ σάρικα,

Ἡ κατάληξις ανου εἶναι πολὺ εὐχρηστὴ στὴν κουτσοβλάχικη γλῶσσα καὶ ἔχουμε πολλὰς λέξεις, πὺν καταλήγουν σὲ ανου, ὅπως: Κουτσάνον=λάχανο (κράμβη), ταλαγάνον=ταλαγάρι, ἐσιάνον=ἐφέτος, πολιζιάνον=ἐμπόλητος, φαρσιάνον=φαράσι, φαρσιλιάνον=φαρσαλινός, Πρεβεζάνον=Πρεβεζάνος, Μαλακασιάνον=Μαλακασιώτης. Καὶ στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα τὸ διακριτικώτερον μέρος τῆς φορεσιᾶς δίνει τὸ ὄνομα σ' ἐκεῖνον, πὺν τὴν φορεῖ, ὅπως:

φουστανελλάς=ἐκεῖνος πὺν φοροῖ φουστανέλλα

βρακάς = » » » βράκα

τομανιάρης = » » » τομάνι

καραγκούνης = » » » μαύρη γοῦνα

σαλιβαρτλῆς = » » » σαλιβάρι

γαλονᾶς = » » » γαλόνια

καλαμαρᾶς = » » » μπρύτζινο καὶ αμάρι στὸ ζουνάρι μπροστὰ

μασκαρᾶς = » » » μάσκα στὸ πρόσωπό του.

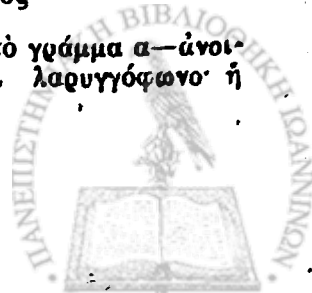
Στὴ κουτσοβλάχικη διάλεκτο κατὰ περιέργον τρόπο τὸ ΤΣ (ἢ ΤΖ) παρεμβάλλεται σὲ πολλὰς λέξεις γιὰ τὴν εὐφωνία καὶ σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἀντικαθιστᾷ καὶ τὸν χαρακτήρα σὲ μιὰ λέξη, τὸ τελευταῖον δηλαδὴ γράμμα τοῦ θέματος, ὅταν ἡ λέξη πὺν σχηματίζεται εἶναι κακὴ ἢ δυσκολοπρόφερτη. Γιὰ νὰ ἀποδείξω τὸν ἰσχυρισμό μου αὐτὸ παραθέτω μερικὰ παραδείγματα, τὰ ὅποια εὐκολώτερα θὰ μπορέσουν νὰ κατανοήσουν ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες μου εἶναι βλαχόφωνοι. Νὰ μερικὰ παραδείγματα:

γυλίε—γυαλί—γυλίε, γυλι—ΤΣ—έσκου=γυαλίζω

γυλι—ΤΣ—ιτου=γυαλισμένος

γυλι—ΤΣ—όσου=γυαλιστερός

1. Στὴν κουτσοβλάχικη γλῶσσα χρησιμοποιοῦνται τρεῖς εἴδη ἀπὸ τὸ γράμμα α—άνοι-κτό, ὅπως καὶ στὴν ἐλληνικὴ, α—ἡμίφωνο, οὐρανισκόφωνο, α—ἡμίφωνο, λαρυγγόφωνο ἢ λέξις τοῦ ἢ τοῖ προσφέρεται βλάχικα ὅπως στὴν ἐλληνικὴ ἡ λέξις το.

κάνε=σκύλος—κανε, κα—ΤΣ—άο =σκύλα
κα—ΤΣ—αλου=σκυλάκι

πιτρέκου =στέλνω,	πιτρε—ΤΣ—ιάρε,	ἀντί πιτρεκιάρε =ἀποστολή
τόρκου =γνέθω	τορ—ΤΣ—ιάρε,	» τορκιάρε =γνέσιμο
ἀμπούτου=βρωμάω,	ἀμπου—ΤΣ—ίρε,	» ἀμπουτίρε =βρώμα
	ἀμπου—ΤΣ—ιτου,	» ἀμπουτίτου =βρώμιος
σούγκου =βριζαίνω	σου—ΤΣ—ιάρε	» σουγκιάρε =βύζαγμα
ἄβντου =ἀκούω	ἄβ—ΤΣ—ίρε	» ἄβντίρε =ἄκουσμα
	ἄβ—ΤΣ—ίτου	» ἄβντιτου =ἄκουστος
μούλγκου =ἀρμέγω	μουλ—ΤΣ—ιάρε	» μουλγκιάρε =ἀρμεγμα
ἰάρνα =χειμῶνας(·)αρνε—ΤΖ—ου		» (ι)αρνετζου =ξεχειμάζω
σαποῦνε =σαποῦνι	σαπουνέ—ΤΖ—ου	» σαπουνέτζου =σαπουνίζω
ὄρμπου =τυφλὸς	ὄρμπια—ΤΣ—α	=τυφλαμάρα
ἄλμπου =ἄσπρος	ἄλμπια—ΤΣ—α	=ἄσπράδα
βιάρντε =πράσιν	ς βιρντεα—ΤΣ—α	=πρασινάδα
ἁμάρου =πικρὸς	ἁμαρια—ΤΣ—α	=πικράδα
ροσου =κόκκινος	ρο ια—ΤΣ—α	=κοκκινάδα
λαῖου =μαῦρος	λαῖα—ΤΣ—α	=μαυρίλα
μάρε =μεγάλος	μαρεά—ΤΣ—α	=ἄλαζονεία.

Μπουρουγίκου=Μποροβίκον Μπουρουγι—ΤΣ—άνου ἀντί μπουρουγικάνου
Σάρικα=φλοκκάτα Σάρικα—ΤΣ—άνον=Φλοκκατωμένος.

Ἐπὶ πλέον τὸ ΤΣ μὲ ἰῶτα αἰωρούμενον ΤΣ, δηλαδή πὸν μόλις ἀκούεται, ἀποτελεῖ τὴν κατάληξη τῆς ὀνομαστικῆς στὸν πληθυντικὸ ἀριθμὸ σὲ πολλὰ οὐσιαστικά καὶ ἐπίθετα, ὅπως:

κουμνάτου	=κουνιάδος,	κουμνάΤΣ	=κουνιάδοι
κουνθουσκούτου	=γνωστὸς,	κουνουσκούΤΣ	=γνωστοὶ
κουσούτου	=ραμμένος,	κουσούΤΣ	=ραμμένοι
τρικούτου	=περασμένος,	τρικούΤΣ	=περασμένοι, γέροι
στρατιώτου	=στρατιώτης,	στρατιωΤΣ	=στρατιῶτες
βρούτου	=προσφιλῆς,	βροΤΣ	=ἀγαπημένοι
τεχνίτου	=τεχνίτης,	τεχνίΤΣ	=τεχνῖτες
κρεβάτε	=κρεββάτι,	κρεβάΤΣ	=κρεββάτια
κουράτου	=καθαρός,	κουράΤΣ	=καθαροί.

Καὶ στὴν ἑλληνικὴ ὅμως γλῶσσα παρατηρεῖται τὸ φαινόμενο αὐτὸ καὶ μάλιστα πὸ πολὺ στὰ δημοτικὰ τραγούδια, ὅπου γιὰ τὴν εὐφωνία παρεμβάλλεται τὸ γράμμα νι (N), κάποτε τὸ ΝΕ, τὸ ἄρθρο τό, καὶ τὸ ραὶ καὶ στὴ γλῶσσα τῶν Σαρακατσανῶν τὸ κὶὸ καὶ κιοῦμ, καὶ τὸ τ ὀ ν ὅπως:

Βαρχοῦλα (ν) ἐκατέβαινε τοῦ Λούρου τὸ ποτάμι,
Βλαχοῦλα (ν) ἐρροβόλαε ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα.
(N) ἐμεῖς κολουκουρέψαμε κι' εἰμάστε λερωμένοι.
Χαιρέτα μου τὴν κλε(NE)φτουριά, κι' αὐτὸν τὸν Κατσαντώνη,
Παιδιά (τὸ) τ' εἰστε στὰ λερά (τὸ) τ' εἰστε λερωμένα;
Παιδιά (τὸ) ποῦν' ἀφέντης σας (τὸ) ποῦν' ὁ Παναγιώτης,
(κιοῦμ) τίνος εἶσαι; (κιοῦμ) τί χουιάζεις κουμπάρε;
(κιοῦ) δὲν εἶδα (κιοῦ) δὲν ξέρου (κιοῦ) τί νὰ σ' πῶ;
ποῦ (τὸν) εἶναι ὁ Μῆτρος; (τὸν) εἶναι στὸ μαντρί.

Διαβατα(ραῖ)οι,καπιτανα(ραῖ)οι, τσομπανα(ραῖ)οι, κατὰ τὰ Σταρναραῖοι Μποτσαραῖοι.

Σὲ κάμποσα χωριά τ' Ἀσπροποτάμου, ὅπως στὸ Χαλίκι, στὴν Κόττορη, στὴν Κρανιά, στὴν Καστανιά, τὴ Σκληνιάσα τὴ Λεπενίτσα, τὴν Καστανιά, οἱ βλαχόφωνοι.

νοι κάτοικοι, όταν θέλουν νὰ ἐκφρασθοῦν χλευαστικά γιὰ τὸν Σαρακατσάνο, χρησιμοποιοῦν τὸ ὄνομα σαρακούτου (¹), γι' αὐτόν. Λένε συνήθως παλιοσαρακούτου παλιοσαρακατσάνος ἢ σαρακούτουλου—τὸ λου εἶναι τὸ ἄρθρο ὁ—ἀλούϊ=ὁ σαρακατσάνος αὐτοῦνοῦ, δηλαδὴ τοῦ διαόλου. Ἡ λέξη σαρακούτου εἶναι μετοχὴ τοῦ παρκειμένου καὶ στὴν ἑλληνικὴ μεταφράζεται=φλογκατωμένος. Παρόμοιες λέξεις στὴν ἑλληνικὴ εἶναι: καπελλωμένος, παπουτσωμένος, ἄρματωμένος, ὠπλισμένος.

Ἀπὸ ὅσα ἀνέφερα παραπάνω καταφαίνεται ὅτι αἱ δύο βλάχικες λέξεις: σαρακατσάνου καὶ σαρακούτου προέρχονται ἀπὸ τὶς δύο λέξεις σάρικα καὶ σάρικου, πὺν στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσά μεταφράζεται φλοκάτια. Κατὰ συνέπειαν καὶ ἡ λέξη Σαρακατσάνος, πὺν προέρχεται—ἀπὸ τὴ βλάχικη—σαρακατσάνου ἔχει τὴν ἴδια προέλευση. Ὁρεῖλει μ' ἄλλους λόγους ὁ Σαρακατσάνος τ' ὄνομά του στὴ σάρικα—φ λ ο κ ά τ α—πὺν φέρεσε ἀπὸ τὰ πιὸ—παλιὰ χρόνια—καὶ πὺν ἀποτελοῦσε τὸ διακριτικώτερο καὶ τὸ δεσπύζον μέρος τῆς φορεσιᾶς του. Οἱ Σαρακατσαναῖοι εἶναι σκορπισμένοι σὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μικρὰ νησιά, δηλαδὴ στὴν Πελοπόννησον, στὴν Ρούμελη, στὴν Εὐβοία, στὴν Θεσσαλία, τὴν Ἡπειρὸν, στὴν Μακεδονία, στὴν Θράκη καὶ πρὶν ἀπὸ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους στὴν Σερβία καὶ Βουλγαρία.

Ἦσαν ἐπίσης ἐγκατεστημένοι καὶ στὴν περιφέρεια Προύσσης καὶ Μαγνησίας πρὶν ἀπὸ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ τοῦ 1922, ἀρχότερα ὅμως μὲ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν ἦρθαν στὴν Ἑλλάδα καὶ ἐγκατεστάθησαν στὴν Μακεδονία καὶ Θράκη, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι πὺν ἦσαν στὴ Βουλγαρία. Οἱ Σαρακατσαναῖοι ἀποζοῦν ἀπὸ τὴν κτηνοτροφία, βόσκοντας ἰδικὰ των καὶ ξένα γιδοπρόβατα. Ὅπως ἀναφέρω στὴν ἀρχὴ ζοῦν νομαδικά, δηλαδὴ σὲ ὁμάδες, μετακινούμενοι μὲ τὰ μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα ζῶα των ἀπὸ βοσκὴ σὲ βοσκὴ καὶ πειθαρχοῦν τυφλὰ στὸν ἀρχηγὸ τῆς ὁμάδας, πὺν συνήθως εἶναι ὁ πιὸ ἐξυπνος καὶ μὲ μεγάλη πείρα καὶ λέγεται τσέλιγγας. Αὐτὸς φροντίζει γιὰ τὴν ἐνοικίαση τῶν θερινῶν καὶ χειμερινῶν λειβαδιῶν, γιὰ τὴν προμήθεια τῶν τροφίμων, πὺν τοὺς χρειάζονται, γιὰ τὴν πώληση τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων τῆς ὁμάδας, γάλακτος, μαλλιών, τυροῦ, βουτύρου, ἄρνων καὶ παλαιῶν συνήθως προβάτων, γιὰ τὴν πληρωμὴ τῶν φόρων στὸ Κράτος καὶ γενικῶς γιὰ ὅλες τὶς ὑποθέσεις τῆς ὁμάδας, μηδὲ τοῦ γάμου ἐξαιρουμένου. Ὅταν σὲ μιὰ ὁμάδα παρουσιάζονται διαφοραὶ οἰασδῆποτε μορφῆς, ὁ τσέλιγγας εἶναι ἐκεῖνος πὺν θὰ ἐξετάσῃ κάθε ὑπόθεση καὶ θὰ ἐκδώσῃ τὴν δικαιοτέρη κατὰ τεκμήριο ἀπόφαση, τὴν ὁποῖαν ὀφείλουν νὰ σεβασθοῦν χωρὶς συζήτησιν οἱ ἀντίδικοι. Συνήθως σὲ μιὰ ὁμάδα ὁ τσέλιγγας ἔχει καὶ τὰ περισσότερα ζωντανὰ καὶ ἀπὸ τὸ δικό του ἐπώνυμο παίρνει τὸ ὄνομα ἢ ὁμάδα, ὅπως: ὁμάδα Ἀκρίβου, Ἀράπη, Κόκκακη, Μπέη, Μπαλατσοῦ κλπ., ἐκεῖνοι δὲ πὺν συγκροτοῦν τὴν ὁμάδα λέγονται σ μ ῖ κ τ ε ς. Ἐννοεῖται ὅτι γιὰ ὅλες τὶς ὑπηρεσίες, πὺν προσφέρει στὴν ὁμάδα του ὁ τσέλιγγας ἀπολαμβάνει μεγάλης ἐκτιμήσεως καὶ σεβασμοῦ, ἀπὸ ὅλα τὰ πρόσωπα τῆς ὁμάδας καὶ γιὰ τὶς ὑπηρεσίες του κρατεῖ ἓνα λογικὸ ποσοστὸ ἀπὸ τὰ χρήματα πὺν εἰσπράττει ἀπὸ τὰ προϊόντα τῆς στάνης. Τὸν ἀρχηγὸ μιᾶς ὁμάδας ὅταν πεθαίνει τὸν διαδέχεται ὁ ἀξιώτερος ἀπὸ τ' ἀδελφία του ἢ τὰ παιδιὰ του καὶ ἀναγνωρίζεται σὲ ἐπίσημο συμβούλιο τῶν μελῶν τῆς ὁμάδας. Κάθε τσέλιγγας φροντίζει νὰ καταρτίσῃ τὸν διάδοχό του, διαλέγοντας ὁ ἴδιος τὸν καλύτερο καὶ τὸν καταλληλότερο ἀπὸ τοὺς ἰδικούς του. Τὸν ἔχει βοηθὸ σὲ ἐνοικιάσεις λειβαδιῶν καὶ σὲ ἀγοραπωλησίες ἐν γένει καὶ φροντίζει νὰ τὸν μάθῃ ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴ καὶ ἀριθμητικὴ, πὺν εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τοὺς λογαριασμοὺς τῆς στάνης, πὺν γίνονται δυὸ φορὲς τὸ χρόνο τὸ φθινόπωρο τοῦ Ἀῖ—Δημήτρη καὶ τὴν ἀνοιξὴ τοῦ Ἀῖ—Γεώργη.

Στὶς μετακινήσεις τοὺς ἀπὸ τὰ βουνὰ στοὺς κάμπους καὶ ἀντίθετα, στοὺς

1. Στὴ λέξη σαρακούτου, ἡ συλλαβὴ ρα προφέρεται ὅπως περίπου τὸ ρί.

σταθμούς, όπου διανυκτερεύουν, στήνουν πρόχειρες σκηνές, κοινῶς κέντες, γι' αὐτὸ λέγονται καὶ σ κ η ν ῖ τ ε ς. (Δὲν εἶναι λαϊκὸ τὸ ὄνομα). Οἱ ἄνδρες ἀσχολοῦνται κυρίως μὲ τὴ βοσκή καὶ τὴν φύλαξη τῶν κοπαδιῶν των, οἱ εἰδικοί στὴν τυροκομία καὶ ἄλλοι ὁδηγοῦν τὰ καραβάνια—ἀπὸ ἄλογα καὶ μουλάρια—γιὰ νὰ μεταφέρουν τὰ προϊόντα των καὶ τὰ τρόφιμα ἀπὸ τὶς πολιτεῖες καὶ τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς σιτοῦς συνοικισμοῦ των ἀπὸ καλύβες, πὺν εἶναι γνωστοὶ μὲ τὸ ὄνομα Κονάκια.

Ἐνα μικρὸ ποσοστὸ ἀπ' αὐτοῦς, κληρονομικὰ πάντοτε, μαθαίνει τὴ ραπτική, τὴν ὁποία ἀσκοῦν ὄχι σὲ ξεχωριστὲς καλ' ἔβες, ἀλλὰ στὴν καλύβα τοῦ πελάτου. Ἐκεῖ ὁ ράφης κἀθεταὶ σταυροπόδι καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῆς σαρακατσάνας ράβει ὅλα τὰ βαμβακερὰ καὶ τὰ μάλλινα εἶδη μὲ τὰ ὅπρια ντύνονται ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Στὶς μέρες ποὺ ἔχει ράφτη σ' ἡν καλύβα τὶς ἡ νοικοκυρὰ θὰ προσφέρῃ διαιλεχτὰ φαγητὰ στὸ ράφτη τῆς καὶ τὸν β'ηθότου, ἂν ἔχη, καὶ δὲν λείπει ποτὲ τὸ ψητὸ καὶ ἡ γαλατόπηττα.

Αἱ γυναῖκες ἀπὸ μικρὴ ἡλικία κατὰ γίνονται στὴν ἐπεξεργασία τῶν μαλλιῶν. Αὐτὲς ζεματᾶν τὰ καλοκαίρια τὰ μαλιά, τὰ ξαίνουν, τὰ λαναρίζουν καὶ ἀργότερα ὑφαίνουν σὲ ξύλινους ἀργαλειοὺς ὅλα τὰ μάλλινα εἶδη τῆς φορεσιᾶς των καὶ ἐπὶ πλέον ὠραίους τροβάδες, δισάκκια, χαράκια, σκεπάσματα σκέτα καὶ φλοκκιστά, σαμαροσκούτια καὶ ἀπὸ τραγόμαλλο ὑφαίνουν ἐς τέντες καὶ σκουτιά γιὰ κάππες. Ἐπιπροσθέτως βοηθοῦν πάρα πολὺ τοὺς ἄνδρες ὅταν φκιάνουν τὲς ἀχυροκαλ' ἔβες, ὅταν κόβουν καὶ ἀποθηκεύουν τὸ χορτάρι γιὰ τὸν χειμῶνα. Ὅταν φθάνουν σιὰ χειμαδιὰ βοηθοῦν τοὺς ἄνδρες στὸ στήσιμο τῶν μανδριῶν μὲ λυσιές ἢ δεματοσύλια. Αὐτὲς τοποθειοῦν τὲς κοπάνες μὲ τὶς ζωοτροφές καὶ ἀλλάζουν τὰ στρώματα ἀπὸ βάλιο ἢ καλαμιὰ βρύζας, ὅταν βρέχωνται καὶ τοποθετοῦν ἄλλα στεγνὰ καὶ γενικά, ἀιακουφίζουν πραγματικὰ τοὺς ἄνδρες καὶ μάλιστα ὅταν ὁ χειμῶνας εἶναι βαρὺς καὶ διαρκεῖ μῆνες.

Ἀνεβασμένη στὴν καλύβα μὲ φύλλωμα ἀπὸ πλάτανο καὶ καλαμιὰ βρύζας, ἡ Σαρακατσάνισσα, τοποθετεῖ τὴν κατσούλα ἢ σκούφια ἐπάνω στὸ σταυρὶ μὲ τὸ στεφάνι τῆς κορυφῆς.

Β'.

Ὅπως ἀνέφερα στὴν ἀρχὴ οἱ Σαρακατσαναῖοι μένουν σὲ συνοικισμοὺς ἀπὸ καλύβες, τὲς ὁποῖες φκιάνουν μόνοι τους σὲ μέρη κατάλληλα δυὸ φορές τὸ χρόνο, τὸ φθινόπωρο σιὰ χειμαδιὰ καὶ τὴν ἀνοιξὴ σιὰ βουνά. Αἱ χειμωνιάτικες καλύβες γίνονται μὲ μεγαλύτερη ἐπιμέλεια καὶ εἶναι στερεώτερες γιὰ ν' ἀντέχουν στοὺς ἀνέμους, στὶς βροχές καὶ σιὰ χιόνια καὶ ντύνονται μὲ φουσκὴ (βάλτο) ἢ μὲ καλαμιὰ βρύζας συνηθέστερα, ἐνῶ αἱ καλοκαιρινὲς εἶναι προχειρότερες καὶ πρὸ πολὺ ντύνονται μὲ κλαδιὰ ἀπὸ πλάτανο, ἢ ἀπὸ ὄξυα καὶ πολλὰς φορές μὲ φτέρη καὶ μὲ μπάτσες ἀπὸ ἔλατα καὶ πεῦκα.

Γιὰ νὰ στηθῇ μιὰ βλάχικη καλύβα κανονίζεται πρὶν πόσο μεγάλη θὰ εἶναι

καὶ αὐτὸ ἐξαεῖται ἀπὸ τὰ ἄτομα ποὺ θὰ στεγάζῃ. Γιὰ νὰ γίνη μιὰ καλύβα, δένουν ἓνα σχοινὶ σ' ἓνα καρφί, ποὺ τὸ μῆγουν στὸ χῶμα καὶ μὲ ἄλλο καρφί ποὺ προσδένεται στὸ ἄλλο ἄκρο τοῦ σχοινοῦ, ποὺ χαράζουν ἓνα ἄλωνα—κύκλο στὸ ἔδαφος. Στὴν περιφέρεια τοῦ κύκλου, ποὺ χάραξαν στὸ χῶμα, ἀνοίγουν μὲ σφήνα τρύπες σὲ κανονικὰ διαστήματα—καὶ μέσα στὲς τρύπες αὐτὲς μῆγουν ὕστερα μεγάλες λοῦρες—κλάδους, δίχως φύλλα καὶ παρακλάδια ἀπὸ δένδρο (δρῦν) ἢ ἀπὸ δξύα ἀπὸ πλάτανο μὲ τὴν χονδρότερη ἄκρη, ἐνῶ ἡ ψιλὴ ὑψώνεται πρὸς τὰ πάνω. Μῆγουν 45—60 λοῦρες γιὰ τὶς πιὸ μεγάλες καλύβες. Ἀφοῦ τελειώσῃ αὕτῃ ἡ δουλειὰ παίρνουν δυὸ ξύ'α μετρίου πάχους καὶ μήκους 25 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου καὶ καρφώνουν τὸ ἓνα πάνω στὸ ἄλλο καὶ κάμνουν σταυρό. Στὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ σταυροῦ πλέκουν χονδρὸ στεφάνι ἀπὸ εὐλύγιστες βέργες. Στὸ στεφάνι αὐτό, ποὺ μὲ τὸν σταυρὸ ἀποτελεῖ ἓνα σῶμα, ἐνσφηνώνουν ἄλλες λοῦρες, σὰν τὶς πρῶτες, 25—30 ἐν ὄλῳ, καὶ στὰ ἄκρα των σκαλίζουν κ ὁ κ α, γιὰ νὰ μὴ βγαίνουν ἀπὸ τὸ στεφάνι. Αἱ λοῦρες αὐτὲς ἔχουν κατεύθυνση πρὸς τὰ ἑκατά, τὸ χονδρὸ στὸ ἐπάνω μέρος καὶ τὸ ψιλὸ πρὸς τὰ κάτω. Στερεώνουν μετὰ τὸ σταυρὸ μὲ τὸ στεφάνι καὶ τὶς λοῦρες σὲ ἓνα γερὸ ξύλο μὲ δ' ἄλ' στὴν κορυφὴ καὶ ἓνας ἄνδρας τὸ κρατεῖ γερὰ στερεωμένο καθέτως στὸ κέντρο τοῦ κύκλου. Αἱ γυναῖκες τότε ἀρχίζουν καὶ συμπλέκουν μὲ ἐπιτηδειότητα τὶς λοῦρες, ποὺ ἔχουν μνηχθῇ στὸ ἔδαφος μ' ἐκείνες ποὺ κρέμονται ἀπὸ τὸ στεφάνι, δύο μὲ μία, ἰὲς δένουν γερὰ μὲ σχοινὶ καὶ ἔτσι γίνεται ὁ σκελετὸς τῆς καλύβας. Ἐπακολουθεῖ ἔπειτα τὸ πλέξιμο τοῦ σκελετοῦ μὲ βέργες ἀπὸ τὲς γυναῖκες—πάντοτε, ἀπὸ τὴν βάση πρὸς τὴν κορυφὴ, ὅπως ἀκριβῶς πλέκουν οἱ καλάθιδες τὰ καλάθια καὶ ἡ δουλειὰ αὕτῃ λέγεται χ ἄ ρ τ ω μ α στὴ γλῶσσα τῶν Σαρακατσαναίων. Μετὰ ταῦτα ἐπακολουθεῖ τὸ ντύσιμο τῆς καλύβας ἀπὸ τὲς γυναῖκες πάλι, ἐνῶ οἱ ἄνδρες παρακολουθοῦν μὲ τὸ ἱσμποῦνι στὸ στόμα καὶ τὸ κομπολόϊ σιὰ χέρια καὶ σὲ ὕψος αὐστηρὸ δίνουν ὁδηγίες, ποὺ συνοδεύονται πάντα μὲ ὑβριστικὰς φράσεις... Αἱ γυναῖκες, δύο μέσα στὴν καλύβα καὶ δύο ἀπ' ἔξω, παίρνουν δεματάκια ἀπὸ βάλτο ἢ ἀπὸ βρύζα καὶ ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν βάση πάλι προσδένουν σὲ κανονικὰς σειρὰς αὐτὰ σιὸν χ ἄ ρ τ ω μ ἔ ν ο σκελετὸ μὲ κηρόσχοινο ἢ μὲ σύρμα λεπιό. Αἱ σειρὰς ράβονται μὲ σακκοράφα ἢ μία π ἄ ω ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὅπως ἀκριβῶς τοποθετοῦν τὰ κεραμίδια οἱ χτίστες στὲς στέγες τῶν σπιτιῶν. Τελευταῖα πλέκουν μιὰ κουκούλα, ἀπὸ βέργες πάντοτε, τὴ σκούφια ἢ τὴν κατσούλα καὶ τὴν προσαρμόζουν στὴν κορυφὴ τῆς καλύβας, ἐπ ἄ ω στὸ στεφάνι. Τέλος ἀποσποῦν τὸ ξύλο μὲ τὴν διχάλα, ποὺ κρατοῦσε τὸ σταυρὸ μὲ τὸ στεφάνι, γιατί ἡ καλύβα γίνεται ἓνα σῶμα—ἓνας ξύλινος τροῦλλος—καὶ τὸ βάρος του μεταφέρεται καὶ πέφτει στὴν περιφέρεια τοῦ κύκλου. Στὸ πλέξιμο καὶ τὸ ντύσιμο τῆς καλύβας ἀφήνουν μικρὸ μέρος ἀνοιχτὸ γιὰ εἴσοδο, ποὺ σφαλίζει μὲ ξεχωριστὴ πλεκτὴ πόρτα, ποὺ δένουν μὲ σύρμα ἢ μὲ στρεφτάρια ἀπὸ λυγίε. Ἀπ' αὕτῃ τὴ πορτοῦλα φωτίζεται καὶ ἀερίζεται ἡ καλύβα, ἀπ' αὕτῃ μπεινοβγαίνουν οἱ ἐνοικοὶ κι' ἀπ' αὕτῃ βγαίνει ὁ καπνός, ὄντας ἀνάβουν φωτιά μέσα στὴ βάτρα μὲ τὸν κῆδρο γύρω της. Εἰς τὸ κέντρο τῆς καλύβας κάνουν τὴν βάτρα (ἐστία βλάχικα), ὅπου ἀνάβουν τὴν φωτιά καὶ γιὰ νὰ τὴν προφυλάξουν ἀπὸ τὸ ρεῦμα τοῦ ἀέρος τοποθετοῦν πρὸς τὸ μέρος τῆς πόρτας ἓνα πυρομάχο, μιὰ πέτρινη πλάκα δηλαδὴ μισοῦ μέτρου μήκους καὶ 30 ἑκατοστῶν πλάτους. Τὸ δάπεδο τὸ παλαμίζουν μὲ λάσπη καὶ βουνιὰ μαζί, γιὰ νὰ εἶναι σκληρότερο τὸ ἐπίχρισμα καὶ νὰ μὴ τρίβεται εὐκόλα. Παλαμίζουν ἐπίσης μὲ λάσπη ἀπὸ χῶμα καὶ βουνιὰ καὶ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς καλύβας ἀπὸ τὴν βάση πρὸς τὰ πάνω καὶ σὲ ὕψος ἑνὸς μέτρου, γιὰ νὰ μὴ μπαινῇ ἀέρας καὶ ἔτσι ἡ καλύβα γίνεται ζεστή. Σὲ μιὰ θέσῃ φκιάνουν ἓνα πεζοῦλι, τὸν γείκο, ὅπου τοποθετοῦν διπλωμένες τὲς βελέντζες, τὴν μιὰ πάνω στὴν ἄλλη, ἐκείνες ποὺ χρησιμοποιοῦν τὴ νύχτα γιὰ σκέπασμα. Ἄν ἡ καλύβα εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη, πρὸς τὸ μέρος τῆς πόρτας μῆγουν μιὰ ἑλατοκορφή μὲ διχάλες—παρτσάλια—τὸν κρεμανταλι, εἶδος κρεμάστρας, ὅπου κρε-

μούν, τούς ψωμοιρβάδες, τὰ δισάκκια, τές κάλες, τές τσαντῆλες καὶ ἄλλα παρόμοια ἀντικείμενα. Στους καλοκαιρινούς καταιγισμούς τὸν κρεμαντιαλὶ τὸν μλήγουν ἔξω ἀπὸ τὴν καλύβα, κοντὰ σ' ἡν πορ οὔλα. Φανεστρα ἢ τρύπα γιὰ νὰ φεύγῃ ὁ καινὸς ἀπὸ τὴ φωτιά δὲν ἀφήνουν καὶ γι' αὐτὸ γεμίζει κάπνες ἢ καλύβα μέσα τὸν χειμῶνα, οἱ ὁποῖες πέφτουν, ὅταν φυσᾷ δυνατὸς ἀέρας καὶ γεμίζουν τοὺς ἐνοίκους καὶ τὰ στρωσίδια. Τὸ γύρω—γύρω μέρος τῆς καλίβας λέγεται πλο ὅς, κι' ἐκεῖ βάζουν τὰ κεφάλια τους, ὅταν κοιμούνται οἱ Σαρακαϊσαναῖοι, ἐνῶ τὰ πόδια των ἔχουν πρὸς τὸ κέντρο, ὅπου ἡ βάρσα μετ' τὴ φωτιά. Γὸ φαγητὸ τὸ μαγειρεύουν σὲ κακάβι—μπακράτσι—μὲ χερουλί, πού κρέμεται ἀπὸ μιὰ ἀγκοῦτσα—ξύλο μὲ διχάλα—πιασμένη ἀπὸ τὴ ὀροφή—τὸν σταυρὸ μὲ τὸ στεφάνι—τῆς καλίβας.

Αἱ καλοκαιρινὲς καλύβες, ὅταν μὲν εἶναι κωνικὲς, γίνονται κατὰ τὸν παραπάνω τρόπο, μὲ μόνῃ τὴ διαφορὰ ὅτι ντύνονται μὲ κλαδιὰ ὀξυῶς, ἢ πλατάνου ἢ μὲ φτέρη ἢ καὶ μὲ μπάτσες ἀπὸ ἔλατα ἢ πεῦκα. Ὅταν ὅμως τές κίνοιν τεράζωνες, γιὰ νὰ ἔχουν χώρῳ περισσότερῳ, τότε μλήγουν φοῦρες, μεγάλες μὲ διχάλες στὸ ἑλάνω μέρος, ὅπου προσδέκουν ἄλλες φοῦρες γιὰ τὴ στεγνὴ μέτῃ διαφορὰ ὅτι τὶς πλέκουν μὲ βέργες καὶ τές ντύνουν μὲ κλαδιὰ ἢ μὲ φτέρη. Στὰ καλοκαιρινὰ κωνάκια, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μεγάλη καλύβα φκιάνουν συνέχεια καὶ δεύτερη μικρότερη, πού ἄλλες φορὲς εἶναι ἑσκαπη καὶ τές περισσότερες σκεπασμένη μὲ κλαδιὰ ἀπὸ πλάανο ἢ ὀξυῶς ἢ καὶ μὲ φτέρη. Ἡ καλύβα αὕτῃ λέγεται φρενιζάτο ἀπὸ τοὺς Σαρακαϊσαναῖους. Στὸ ἑσωτερικὸ τοῦ φρενιζάτου πάνω σὲ παλούκια—πασά'ους—ἔχουν κερφωθὴ σανίδα, πού χρησιμεύουν γιὰ καθίσματα, γιὰ νὰ κάθωνται σ' αὐτὰ οἱ φιλοξενούμενοι καὶ πρὸ πάντων τὰ στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα, πού ἐπιστρέφονται συχνὰ τὰ βλαχοκόνακα, γὰ λόγους ἀσφαλείας ἰδίως. Ἐπὶ πλέον σὲ φρενιζάτο ζυμώνει, μαγειρεύει ἢ νοικοκυρά, τὸ καλοκαίρι, ἢ μπαλῶνει τὰ ροῦχα, καὶ ξάβει τὰ μαλλιά, πού θὰ χρειασθῇ, γιὰ τὸ ντύσιμο τῆς φαιμελιάς καὶ τὴν ἐπιπλοσὴ τῆς καλίβας τὸν χειμῶνα. Ἡ λέξις φρενιζάτο ἀπαντᾷ στοὺς βυζαντινοὺς καὶ ἔτσι ὠνομάζετο τὸ περίπτερο, ὅπου κάθονταν οἱ αυτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως μὲ τὴν ἀκολουθίαν των στὲς γιορτὲς τοῦ τρυγητοῦ, πού ἐλάμβανον χώραν τὸ φθινόπωρο στὴν Μικρασιατικὴ ἀκτὴ συνήθως, ἀπέναντι τοῦ Βυζαντίου. Κάθε οἰκογένεια ἔχει δύο πάντοτε καλύβες, τὴν μιὰ μεγαλύτερη γιὰ νὰ κάθωνται καὶ νὰ κοινοῦναι καὶ τὴν ἄλλη μικρότερη, γιὰ νὰ τοποθετοῦν τὰ διάφορα τρόφιμα, οἰκιακὰ σκεύη, ἔδῃ καὶ νούργιου ἱματισμοῦ, προῖκες κορινσιῶν, τὸν ἀργαλειό, πού εἶναι ἀπαραίτητος σὲ κάθε οἰκογένεια καὶ σκεύη τυροκομίας. Ὅταν παντρεύεται κανένα ἀγόρι τοῦ στήνουν ξεχωρὸς στὸ καλύβι μικρὸ, γιὰ νὰ κοιμᾶται μὲ τὴ γυναῖκά του καὶ νὰ τοποθετήσῃ τὴν προῖκα, στρωσίδια καὶ ροῦχα γενικά. Αἱ καλύβες κάθε κτηνοτροφικῆς ὁμάδας κατασκευάζονται ἢ μιὰ δίπλα στὴν ἄλλη σὲ κανονικὲς γραμμὲς καὶ στὴ μέσῃ ἀπ' ὅλες βρίσκεται ἡ καλύβα τοῦ τσέλιγγα, μεγαλύτερη ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες καὶ μὲ εὐρύχωρο φρενιζάτο τὸ καλοκαίρι, γιὰ νὰ ὑποδέχεται τοὺς διαφόρους ἐπισκέπτες. Ἐνῶ οἱ γυναῖκες ἀσχολοῦνται μὲ τὸ στήσιμο καὶ τὸν εὐπρεπισμὸ τῆς καλίβας τὸ φθινόπωρο οἱ ἄνδρες βιάζονται νὰ κάμουν τὰ μαντριά, γιὰ νὰ ἑξασφαλίσουν τὰ γιδοπρόβατά των καὶ πὶο πολὺ τὰ ἐτοιμόγενα, γιὰτὶ τὰ στέρφα δὲν διατρέχουν κίνδυνον ἀπὸ τὴν βαρυχειμωνιά. Τὰ μαντριά τὰ φκιάνουν κοντὰ στὶς καλύβες, γὰ νὰ μποροῦν νὰ βοηθήσουν μικροὶ καὶ μεγάλοι. Τὸν παλιὸ καιρὸ γέγονταν μὲ δεματσόυλες ἢ δεματσούλια καὶ μὲ λυσιές, καὶ ἦσαν ἑσκαπαστα, ἀργότερα ὅμως γέγονταν σκεπαστά. Γιὰ τὰ σκεπαστά μαντριά ἔφκίαναν ἕνα φράχτη ἀπὸ παλούκια κυκλικόν, μὲ μικρὸ μέρος ἀνοιχτὸ γὰ εἴσοδο. Παράλληλα πρὸς τὸν φράχτη, πρὸς τὸ ἑσωτερικὸ μλήγουν μικρότερα παλούκια καὶ τές κορφὲς τές δένουν μὲ λούρες καὶ ἀφοῦ τές πλέξουν τές ντύνουν μὲ φοῦσκή ἢ μὲ καλάμιὰ βρύζας καὶ ἔτσι γίνονται στέγαστρα καλὰ γιὰ τὰ πρόβατα. Τὰ νερὰ χύνονται στὸ κέντρο καὶ μὲ αὐλάκι διοχετεύονται ἔξω ἀπὸ τὸ μαντρί. Τὸ ἑσωτερικὸ τοῦ μαντριοῦ

στρώνεται με τὰ βάτα ἢ με ἄχυρα, χονδροκομμένα γιὰ ζέστα καὶ κάθε μέρα τὰ ἀλ-
λάζουν γιατί βρέχονται. Ἡ πόρτα τοῦ μαντριοῦ γίνεται ἀπὸ ξύλινο πλέγμα καὶ
κλείνει καλὰ γιὰ ἀσφάλεια.

Ἐννοεῖται ὅτι μέσα σιὸ μαντρί μένουν καὶ τὰ μαντρόσκυλα γιὰ νὰ φυλᾶν τὰ
ζωντανὰ ἀπὸ τοὺς λύκους καὶ τὰ τσακάλια καὶ σιὴν εἴσοδο ἀπ' ἔξω στήνει ὁ τσο-
πᾶνος τὴν καλυβοῦλά του γιὰ νὰ ζεσταίνεται κοντὰ σιὴν φωτιά καὶ νὰ κοιμᾶται
τῇ νύχτα. Ἀπὸ πέρα ἀπὸ τὸ μαντρί κτίζουν οἱ Σαρακατσαναῖοι τὴ στρούγκα,
ὅπου ἀρμέγουν τὰ γαλάρια πρόβατα καὶ γίδια. Ἡ στρούγκα εἶναι ἓνας χώρος ὅαν
ἀλῶνι, πὺ φράσσεται μὲ ξηρότοιχο μικροῦ ὕψους ἢ μὲ ξύλινο φράχτη καὶ ἔχει εἴ-
σοδο καὶ ἔξοδο, γιὰ νὰ μπαίνουν καὶ νὰ βγαίνουν τὰ πρόβατα, πὺ πρόκειται ν'
ἀρμέξουν. Ἡ εἴσοδος λέγεται πίσω στρούγκα ἢ ροῦγα καὶ ἡ ἔξοδος στρουγκόλιθο,
γιατὶ δεξιὰ κι' ἀρ στερὰ ἐκεῖ τοποθετοῦν δυὸ μεγάλες πέτρες, πὺ χρησιμεύουν γιὰ
καθίσματα τῶν ἀρμεχιάδων. Συνήθως σιὸ στρουγκόλιθο εἶναι δυὸ ἀρμεχιάδες, ἐνῶ
τρίτος τσομπᾶνος μένει σ' ἡ ροῦγα καὶ ὁδηγεῖ τὰ γαλάρια πρὸς τὴν ἔξοδο, μὲ τὴν
γκλίτσα καὶ μὲ ἀτελείωτα σφυρίγματα. Τῇ στρούγκα καὶ τὰ πρόβατα ἔχει ἀποθα-
νατίσει ἡ δημοτικὴ μοῦσα σὲ τραγοῦδια, ὅπως:

Τὰ μά—βλαχὰ μ'—τὰ μάσαμεν
τὰ πρόβατα
τὰ βάλαμαν στὴ στρούγκα
καῦμένα θοδωροῦλα...

Τ' ἀρμέ—βλαχὰ μ'—τ' ἀρμέξαμαν
τὰ πρόβατα
σὲ μιὰ παλιοκαρδάρια
πα'ιὰ μου φιλενάδα,

Σαποῦ—βλαχὰ μ'—σαποῦ
βοσκᾶν τὰ πρόβατα
—στὰ πεῦκα τὰ μεγάλα
κι' ἔχουν τόσο γάλα.

Γιὰ τὰ κατοίκια, πὺ γεννιοῦνται τὸν Γενάρη, οἱ Σαρακατσαναῖοι εἶναι ὑπο-
χρεωμένοι νὰ κάμουν καὶ τὸν τσάρκο, μιὰ ἄχυροσκεπασμένη καλύβα, ὅπου μένουν
ὅλη τὴν ἡμέρα κλεισμένα, γιατί δὲν μποροῦν ν' ἀκολουθήσουν τὶς γίδες στὴ βοσκή.
Ἄλλοτε ἔκαμναν καὶ καλύβα γιὰ τὰ γεννημένα πρόβατα, τὸ γ α λ ῶ ρ ι, ὅπου τὰ
τάιζαν τὴν ἡμέρα, ἐφ' ὅσον δὲν μποροῦσαν νὰ βοσκήσουν σιὸ λειβάδι ἀπὸ τὴν βα-
ρυχειμωνιά. Στὰ τελευταῖα ὅμως χρόνια οἱ Σαρακατσαναῖοι, ἀφοῦ ἐγκατεστάθηκαν
μόνιμα σὲ ιδιόκτητα χειμερινὰ λειβάδια, ἔκτισαν μόνιμα λιθόκτιστα μαντριά καὶ
ἔτσι ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὰ πρόχειρα, πὺ κτίζουν μόνον τὸ καλακαίρι στὰ βουνά.
Ἐκτισαν ἐπίσης καὶ λιθόκτιστα σπῖτια στὰ ἀγροκτήματα, πὺ ἀγόρασαν καὶ μόνον
καλοκαιρινὲς καλύβες φκιάνουν τώρα, γιὰ νὰ στεγάζωνται οἱ οἰκογένειές των τὸ
καλοκαίρι.

(Συνεχίζεται)

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΜΠΟΓΚΑ

ΤΑ ΖΩΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΥΛΙΑ ΣΤΟΥΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥΣ ΘΡΥΛΟΥΣ *

Ο ΛΑΓΟΣ

Στην "Ηπειρο έχουμε πολλούς λαγούς, όπως δα και σ' όλη την 'Ελλάδα. "Έχουμε όμως έμεις πολύ όλίγα τοπωνύμια από τό λαγό, ένώ άλλοι έχουν πολλά. "Έχουμε, όπως έγω τουλάχιστο γνωρίζω, μιά θέσι κοντά στην Πλαίσια τών Κατσανοχωρίων, πού τή λένε «Λαγούδια» κι' άλλη μιά, κοντά στην Πουρνιά τής Κόνιτσας, πού τή λένε «Λαγωνίκα». Για άντάλλαγμα έχουμε στην ήπειρωτική βοτανική περισσότερες υπενθυμίσεις για τό λαγό. Οί Γιαννιωτοπούλες λένε «λαγό» ένα καλοκαιρινό λουλούδι, μέ φύλλα σάν τοῦ άνιθου και άνιθη μανουσακιά (μώβ). Τό λένε «λαγό» για τό σχήμα τοῦ άνθους, όπως λένε «λύκους», κάτι άλλα, πού στην 'Αθήνα κι' άλλοι τά λένε «σκυλάκια», γιατί καθώς μπαίνει τό μελίσι για νά πάρει τό μέλι, τό άνθος ανοίγει και φαίνεται στους καμπίσιους τοῦς 'Αθηναίους σά στόμα σκύλου και και στους όρεσίβιους ήπειρώτες σά στόμα λύκου. "Αμ, πώς άλλοιώς!

«Λαγό» στην "Ηπειρο λένε κι' ένα λαχανικό, είδος καυκαλήθρας, πού ή έπιστήμη ονομάζει «Σάνδικα, τήν κτένα τής 'Αφροδίτης». Οί ήπειρώτες άδιαφορώντας για τήν αρχαιοπρεπή καταγωγή του τό ρίχνουν στη λαχανόπιττα ή τή «μπατσαργιά» μαζί μέ τό σπανάκι, τά λάπατα και όλα τ' άλλα τά «μαζώματα» και τό τρώνε. Λένε ακόμα και «λαγοῦ αὔτιά», άλλο φυτό μέ αρχαιο όνομα, «'Ερμοδάκτυλος ό κανδυλώδης», πού φυτρώνει στα ήπειρωτικά βράχια και πού αναφέρεται στα γιατροσόφια σάν καλό καθατικό.

Ο λαγός είναι όμοιος μέ τό κουνέλι, αλλά πολύ μεγαλύτερος. "Έχει μεγάλες μουστάκες και αὔτια πελώρια, σά μεγάλα χωνιά, δύο φορές άπάνω κάτω σάν τό κεφάλι του. "Έγιναν μεγάλα από τό πολύ τέντωμα. Γιατί ό λαγός σά φοβητσιάρικο ζώο, πού είναι, όλο και σηκώνεται στα πισινά του όρθιος και τεντώνει όσο ήμπορεί περισσότερο τά χωνιά του για νά μαζέψει μέσα σ' αὔτά και τόν παραμικρότερο θόρυβο, από όλες τις μεριές και από όσηδήποτε μακρυνή άπόστασι, όπως κάνουν στα άεροδρόμια μέ τά ραντάρ.

Από τά χείλια του, τό κάτω είναι κρυμμένο από κάτω από τή μουσούδα του, ένώ τό άπάνω βγαίνει μπροστά και είναι κομμένο στα δύο (λαγωχειλία), για νά ήμπορεί μέ τά μπροστινά του δόντια, τοῦς κοπιτήρες του, νά τραγανίζει εύκολα τήν πράσινη τροφή του. Γεννιοῦνται και μερικοί άνθρωποι μέ τέτοιο σημάδι. Αὔτους τοῦς λένε «κοψαχείληδες» και (στα Γιάννινα) «κοπτσαχείληδες».

Πως πολλαπλασιάζεται. 'Η λαγίνα γεννάει 2—5 λαγουδάκια (λαγιδεῖς),

* Συνέχεια έκ τοῦ προηγούμενου

τέσσερες ἕως πέντε φορές τὸ χρόνο. Σὰ νὰ λέμε, γονοβολάει κάθε 40 μέρες σχεδόν.

Τὴν πολυγονία αὐτὴ τοῦ λαγοῦ ὁ Ξενοφῶν τὴν ἐπιγραμματίζει στὰ «Κυνηγενικά» του λέγοντας:

«Πολύγονον δ' ἔστιν οὕτως ὥστε τὰ μὲν τέτοκε, τὰ δὲ τίκει, τὰ δὲ κύει».

Ὁ Ξενοφῶν εἶχε δίκην. Γιατὶ καὶ οἱ σημερινὲς παρατηρήσεις μᾶς λένε ὅτι ἡ λαγίνα, ἐνῶ ἀνατρέφει μωρὰ ἐδῶ, πὶο πέρα γεννάει ἄλλα, κι' ἐνῶ γονοβολάει ἐκεῖ, σὲ λίγο πάλι «κύει», δηλαδή «κινάει ὀγαστρομέν», ὅπως λένε οἱ ἡπειρώτισες, ὅταν κουβεντιάσουν μεταξύ τους. Αὐτὰ πάλι πού γεννιοῦνται τοὺς πρώτους μῆνες, εἶναι ἔτοιμα γιὰ γέννα τὸ καλοκαίρι. Ἡ θηλυκὴ γονοβολάει συχνά, γιατί εἶναι κι' ὁ ἀρσενικὸς πολύγαμος, εἶναι σὰν νὰ ποῦμε «μοιχός». Γιὰ τὴν αἰτία αὐτὴ σὲ μερικὰ χωριά τοῦ Ζαγοριοῦ, ὅπως ἀναφέρει μακαρίτης Ζαγορίσιος ἐκπαιδευτικὸς, συνήθιζαν καὶ τὸ λογοπαίγνιο:

—Μῖχο, σὲ λέν; ρωτοῦσε κάποιος.

—Μῖχο! ἀπαντοῦσε ἀνύποπτα ὁ Μιχάλης.

—Μῖχο λέν καὶ τὸ λαγό, ὦρέ! ξανάλεγε ὁ πρῶτος.

Δεῖγμα κι' αὐτὸ τῆς ἀνώτερης μόρφωσης τοῦ ἡπειρωτικοῦ λαοῦ σὴν ἐποχὴ ἐκείνη (1880) πού διασκέδαζε μὲ τόσο λεπτοὺς παραγραμματισμούς.

Ὁ λαγός, ἐπειδὴ πληθαίνει πολὺ, θὰ εἶχε ἐξολοθρέψει τὴ βλάστηση τῆς γῆς, ἂν ἡ σοφὴ φύσις δὲν εὑρίσκει τρόπο νὰ σταματήσει τὸ ἐξάπλωμά του αὐτό. Καὶ φαίνεται βρῆκε. Ἐκανε τὸ κρέος του τόσο νόστιμο λένε οἱ φνισιοκράτες, ὥστε νὰ τὸν κυνηγοῦν ἀλύπητα ἄνθρωποι καὶ ἀγρίμια. Κι' ἔχει ὁ λαγός, ἀλήθεια, ἕνα σωρὸ ἐχθροὺς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο: λύκους, ἀλεπούδες, κουνάβια, ἀγριόγατους, ἄσβους, κοράκια, γεράκια, μπούφους, ἀητούς. Ὡς καὶ τὰ φίδια τοὺς κυνηγοῦν τοὺς καυρούς. Τυλίγονται, λένε, σὰ βραχιόλια στὸ κορμί τους καὶ τοὺς πνίγουν. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως, καὶ μολονότι τοὺς κυνηγοῦν τώρα χιλιάδες χρόνια, οἱ λαγοὶ δὲ σώνονται

Τὰ λαγουδάκια του μόνο λίγες ἡμέρες φροντίζει νὰ τὰ βυζάζει. Ὑστερα τὰ παρατάει. Ὅχι τὴν ἡμέρες μετὰ τὴ γέννα ἡμποροῦν νὰ τρέχουν γρήγορα, καὶ ὕστερα ἀπὸ ἄλλες ὁχτὼ ἡμποροῦν καὶ φροντίζουν γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους, χωρὶς τὴ βοήθεια τῆς μάννας. Αὐτὰ εἶναι πού βρίσκουν οἱ ἀγρότες στὸ βοτάνισμα, μέσα, στὰ σπαριά, ξεμοναχιασμένα καὶ σκόρπια, ἐδῶ κι' ἐκεῖ. «Ἐρημολάγια» τὰ λέν ἄλλοι. Στὴν Ἠπειρὸ τὰ λέν «ἐρ'μα» καὶ ἀρμελάγια λένε τὰ βυζανιάρικα, «χτύπησα ἕνα ἀρμελάγι σήμερα». Κι' ἅμα βροῦν ἕνα, ψάχνουν γύρω γιὰ νὰ βροῦν κι' ἄλλα. Ἀπ' αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ λαγίνα ἀφήνει ἕνα—δύο στὴ μιὰ τὴν τοίφφα, καὶ ἕνα—δύο στὴν ἄλλη, κ' ἄλλο πὶο πέρα γιὰ νὰ σωθοῦν μερικὰ, ὅταν χαθοῦν τ' ἄλλα, ἐγινε καὶ ἡ παροιμία «σκόρπισαν σὰν τοῦ λαγοῦ τὰ παιδιὰ».

Ἡ φωλιά του. Τὴ φωλιά του ὁ λαγός τὴ φτιάχνει ὅπου τύχει. Κοντὰ σ' ἕνα θυμαρί, μέσα σ' ἕνα αἰλάκι, ἄλλα καὶ στὴ ρίζα ἐνοῦ «τσάκνου» καταμεσῆς στὸ ἄσπαρτο χωράφι. Μιὰ μικρὴ λακκούβα τοῦ εἶναι ἀρκετὴ γιὰ φωλιά. Κάποτε μοῦ ἔτυχε νὰ βρεθῶ στὰ ριζὰ τοῦ βουνοῦ τῆς Μανωλιάσσης, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Μπιζάνι, κοντὰ στὴν Ἀμπελιά (ἄλλ. Βοντίφιστα) μέσα σὲ ἄσπαρτο χωράφι καὶ ξαφνιάστηκα, ὅταν ἀπὸ μπροστά μου ξεπετάχτηκε ἕνας μακρὺς—μακρὺς λαγός. Ἀπὸ περιέργεια ἔψαξα νὰ βρῶ πού κάθονταν καὶ εἶδα μιὰ πρόχειρη λακουβίτσα, «νοτισμένη» μάλιστα λίγο, στὴ ρίζα ἐνοῦ ξηροῦ ἀγκυθιοῦ. Ἦταν καταμπροστά μου, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχε τὸ χρώμα τοῦ χωραφιοῦ, τὸ χρώμα μαραμμένων φύλλων, δὲν τὸν ἀντλήφθηκα καθόλου, «δὲν τὸν δοκίμ'κα, ἔπ!» ὅπως θὰ ἔλεγε χωρὶς τῆς περιοχῆς ἐκείνης. Περίμενε νὰ πέσω σχεδὸν ἀπάνω του, γιὰ νὰ «προνηξέι», μολονότι μὲ τὰ «ραντάρ» του θὰ μὲ εἶχε σίγουρα πάρει εἶδησι ἀπὸ πολὺ μακριά. Ἀπ' αὐτὸ φαίνεται πῶς ἦταν ἀρσενικὸς, γιατί τὰ θηλυκὰ φεύγουν προτοῦ πολυζυγώσει ἄνθρω-

πος. Αὐτὴ ἡ λακκουβίτσα, ἦταν ἡ φωλιά του, ἡ «σμοῦλα» τοῦ Χρηστοβασίλη, τὸ «γιατάκι» (τουρκ.) καὶ ἡ λόζια ἢ ὁ λόζιος (ἰταλ.) τῶν κυνηγῶν τῶν Γιαννίνων, ἡ «πατλιά» καὶ ἡ «κρούνια» (κούρνια) τῶν χωρικῶν τοῦ γιαννιώτικου κάμπου καὶ ἄλλων ἡπειρωτικῶν χωριῶν.

Ἡ τροφή του. Οἱ λαγοὶ τρῶνε διάφορα λαχανικά ἀλλὰ τὰ μαρούλια, τὰ σπανάκια καὶ τὰ τρυφερά φασόλια καὶ πιδὸ πολὺ τὰ κρατσανιστὰ φύλλα τοῦ κραμβολάχανου, οἱ μεγάλες ἐκεῖνες πράσινες «λαψάνες», εἶναι ἡ ἀδυναμία του. Τὸν χειμῶνα, πού δὲ βροῖσκει τίποτα, γιατί ὅλα εἶναι σκεπασμένα μὲ χιόνια μπαίνει καὶ μέσα στὰ χωριά. Κάτι θὰ βρῶ ἐκεῖ μέσα, σκέπτεται, ἔστω καὶ λίγα κρεμμύδια ἢ σκόρδα. Πραγματικά, μπαίνοντας στὸ χωριό, μπαίνει σὲ λίγο καὶ στὸν τέντζερη καὶ βράζει μαζί μὲ τὰ «κρουμμύδια» καὶ τὰ σκόρδα.

Ἐχει τέτοια ὄσφρησι, πού εἰμπορεῖ νὰ βρεῖ τὴ γαλατσίδα κι' ὅταν ἀκόμα εἶναι πλακωμένη μὲ ἓνα μέτρο χιόνι. Ἐχει τὴ θαυμαστὴ διαίσθησι νὰ σκάβει στὸ χιόνι ἀκριβῶς ἀπάνω στὸ μέρος, ὅπου εἶναι φυτρωμένη ἡ γαλατσίδα. Ὅταν δὲ βροῖσκει τίποτε, τότε κάνει τὴ μεγαλύτερη ζημιὰ πού ἡμπορεῖ νὰ κάνει. Ροκανίζει τὶς φλοῦδες ἀπὸ τὰ ὀπωροφόρα καὶ ξηραίνει μηλιές, κερασιές, ἀγλαδιές. Πολλοὶ ἀγρότες ἀναγκάζονται νὰ τυλίγουν μὲ ἄχυρα τὸν κορμὸ τῶν τρυφερῶν δέντρων ἢ νὰ βάνουν συρματόπλεγμα. Γι' αὐτό, τὸ λαγὸ οἱ ἀγρότες τὸν ἔχουν γιὰ βλαβερὸ ζῶο, μολονότι δίνει κρέας νόστιμο, μαλλί χρήσιμο γιὰ πύλημα καὶ δέρμα κατάλληλο γιὰ γουναρικά. Ἀκόμα καὶ τὸ γάλα του γίνεται τυρὶ, πού χρησιμεύει γιὰ «ιλιάτς», γιὰ σπάνιο γιαιτρικό, ὅπως μᾶς τὸ λέει καὶ τὸ δημοτικὸ, πού τραγουδιέται στὴν Ἡπειρὸ τὴν ὥρα τοῦ θερισμοῦ:

«Ἦλιε μου γιὰ χαμπήλωσε καὶ μὴν πολυαργήσης.
Σὲ καταργιέτ' ἡ ἀργατιά κι' οἱ ξενοδουλευτάδες(1)
Σὲ καταργιέται καὶ μιὰ νειά, μιὰ μικροπαντρεμένη
Ποῦχ' ἄρρωστο τὸν ἄντρα της, πολὺ βαρυνὰ στὸ στρώμα
Κι' ἤθελ' ἀπὸ λαγὸ τυρὶ καὶ τ'ς ἀλαφίνας γάλα
Κι' ὅσο νὰ πᾶη στὸ βουνό, νὰ κατεβῇ στοὺς κάμπους
Νὰ φτιάσῃ στρουγγα καὶ μαντρί ν' ἀρμέξῃ τὴ λαφίνα
Νὰ φτιάσῃ τίς τσαντήλες της νὰ πῆγῃ τὸ τυρὶ
Ὁ ἄντρας της ξαρρώστησε κι' ἄλλη γυναῖκα πῆρε.»(2)

Στὴ Δρόβιανη τὸ τυρὶ τοῦ λαγοῦ, μὲ ψημένη πέρδικα καὶ γλυκὸ κρασί κάθουν μαζί ἐλκυστικὸ ἐρωτικὸ φίλτρο:

Καλῶς νὰ ρθῇς, Γιαννάκη μου,
Καλῶς νὰ ρθῇς, ψυχὴ μου!
Πῶχω ψημένη πέρδικα
Πῶχω τυρὶ λαγίσιο
Πῶχω γιὰ σὲ γλυκὸ κρασί
Νὰ σὲ κερνῶ νὰ πίνης . . . »

1. Μιὰ παραλλαγή στὴ Δρόβιανη (Β. Ἡπειροῦ) ἀρχίζει ἔτσι:

«Ἦλιε, πού κρούς (=ἀνατέλλεις) τ' ἀποταχίῳ
Κι' ἀργεῖς νὰ βασιλέψεις
Σὲ καταργιέται κλπ.»

2. Τὸ τραγούδι αὐτὸ τῆς Συλλογῆς Π. Ἀραβαντινοῦ ἔχει καὶ τὴν παρακάτω συνέχεια ὅπως τραγουδιέται στὰ χωριά τοῦ κάμπου τοῦ Λούρου (Καντζᾶς):

«Καὶ τὴν καλεῖ νὰ γέν' νουνα
Νὰ βάλ' στεφάνια 'πο φλωριά
λαμπάδες ἀπ' ἀσήμι
Καὶ τὸ στεφανοσκέπασμα
Κι' αὐτὸ μαργαριτένιο

Μὲ τι ποδάρια νὰ σταθῇ
Καὶ μάτια νὰ κυττάξῃ
Καὶ χέρια γοργογύριστα
Ν' ἀλλάξῃ τὰ στεφάνια

‘Ο λαγὸς στὸ παρακάτω Δροβιανίτικο κάνει στενότερες τὶς γειτονικὲς φιλίες:

«Ψὲς μὲ τὴν ἀστροφεγγιά, ἔβρεχε—ν—ἐχιόνιζε
Μὲ τὸ λαμπρὸ φεγγάρι, ἄς βρέχει κι’ ἄς χιονίζει
Παίρνω τὸ ντυφεκάκι μου, ἔβρεχε—ν—ἐχιόνιζε
Καὶ πάνω νὰ κυνηγήσω, ἄς βρέχει κι’ ἄς χιονίζει.
Βρίσκω λαγὸν ὅπ’ ἔβροσκε, πέρδικα ποὺ λαλοῦσε.
Ρίχνω, σκοτώνω τὸν λαγόν, τὴν πέρδικα λαβώνω
Τὸν παίρνω καὶ τὸν πάσσα, σὲ μιὰ γετόνισσά μου
—Καλὴ μέρα, γειτόνισσα! —Καλῶς τὸ γείτονά μου!
—Σοῦ ἔφερα ἕναν λαγόν, γιὰ νὰ τὸν μαγειρέψης
Νὰ φᾶμε, νὰ γλεντήσουμε, ἔβρεχε—ν—ἐχιόνιζε
Νὰ γλυκοφιληθούμε, ἄς βρέχει κι’ ἄς χιονίζει»
(Συλλογὴ I. Λιάσκα)

‘Ο λαγὸς βόσκει τὴ νύχτα. Τὴν ἡμέρα κάθεται κρυμμένος, ὅπως ὁ σκανιζό-
χοιρος, μέσα στὴ φωλιά του. Τὴ νύχτα βγαίνει καὶ μπαίνει μέσα στὰ τριφύλλια,
στὰ μπιζέλια, τὶς φακές τὰ ρεβύθια, τὰ φασόλια. Μπαίνει καὶ ὅτ’ ἀμπέλια, ὅταν
ὠριμάζουν τὰ σταφύλια. Μᾶς τὸ λέει καὶ κάποιο λησμονημένο ἡπειρώτικο, ποὺ
ἄρχιζε κάπως ἔτσι:

«Ἐμαθ’ ὁ λαγὸς καὶ μπαίνει
μέσ’ στὴς παπαδιᾶς τ’ ἀμπέλι...»

Στὸ Ἀργυροχώρι καὶ ἄλλα χωριά τοῦ Πωγωνίου καὶ τῆς Δρόπολης (B.
‘Ηπείρου)(¹) μὴ γοῦν καταμεσίς στὸ χωράφι ἀπὸ τὰ φασόλια μιὰ ρόκα μὲ μαλλὶ
καὶ ἐπειδὴ τὰ φασόλια εἶναι χαμηλά, «σιαδικά», ὁ λαγὸς βλέπει τὴ ρόκα καὶ δὲν
«πατάει» στὰ φασόλια. Τὴ ρόκα ξέρουμε πόσο τὴν ἀγαπᾷ ἡ νυφίτσα. Κάνει μὲ
τὸ μαλλὶ ζεστὴ τὴ φωλιά της. ‘Ο λαγὸς λοιπὸν ὅπου ὑπάρχει ρόκα θὰ ἔχει καὶ πι-
κρὴ πείρα ἀπὸ τὶς δυσάρεστες συναντήσεις μὲ τὴ νυφίτσα ποὺ μολονότι μικροσώ-
ματη, ἡμπορεῖ καὶ τὸν ξεσχίζει μὲ τὰ σουβλερά της δόντια, αἰμοβόρα. Μακρυνὰ
λοιπὸν ἀπὸ τὴ ρόκα!, συλλογιέται. Ἄ, νὰ ἦταν ταμπουράς! ἀλλάζει τὸ πρᾶμα:

«Ποιὸς εἶδε θηλυκὸν Παπᾶ
(ποιὸς τοῦτο, ποιὸς ἐκεῖνο)
ποιὸς τὸ λαγὸ μὲ ταμπουρά
τὴν ἀλεποῦ μὲ ρόκα»

Δὲν μᾶς λέει ἐδῶ ὁ σατυρικός ἡπειρώτης ποιητὴς καὶ τὶ ἐποχὴ ἦταν, ὅταν
ὁ λαγὸς «ἔπαιζε τὸν ταμπουρά». Μήπως τὸ χειμῶνα μὲ τὴν κοιλιὰ τὴν ἄδεια;

Στα χωριά τῆς Δρόπολης, γιὰ νὰ μὴ τρώει ὁ λαγὸς τὰ λαχανικά, τὸν καλο-
πιάνουν καὶ μὲ κουλούρια. Ἡ γιὰγιά, ἡ «μαλέκω», φκιάνοντας τὶς πρωτοχρονιά-
τικες «κολλιαντίνες» δὲν ξεχνᾷ νὰ βάλει στὸν «κρεμαστάρη», ἀπὸ ὅπου κρεμοῦν
τὴ χύτρα ὅταν βράζει, καὶ μια κολλιαντίνα γιὰ τὸ λαγόν. «Κάνει μεγάλη ζημιὰ, ποὺ
νὰ γίνει, ξίκι νὰ γίνει, ὁ πιστόβλιακος».

Ἀλλὰ πόσο στοιχίζει στὸ λαγόν αὐτὸ τὸ δόλιο λαχανικὸ μᾶς τὸ λέει τὸ τρα-
γούδι τοῦ Νηπιαγωγείου:

1. Ὅλα τὰ ἔθιμα τῶν χωριῶν τοῦ ἐλευθέρου Πωγωνίου εἶναι τὰ ἴδια μὲ τὰ ἔθιμα καὶ
τὶς συνήθειες τῶν χωριῶν τῆς Δρόπολης, (B. ‘Ηπείρου) κι’ ἡ στολὴ ἀκόμα. Τὸ ἴδιο συμ-
βαίνει καὶ μὲ τὰ ἄλλα τμήματα τῆς ἀλύτρωτης B. ‘Ηπείρου (πράγμα ποὺ φωνάζει πόσο
σκληρὰ διαμελίστηκε ὁ ἑλληνικὸς αὐτὸς πληθυσμὸς ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη Ἠπειρὸ μὲ τὴ χάραξη
τῶν ἐλληνοαλβανικῶν συνόρων.

Νύχτα ὁ λαγὸς ἐβγήκε
λαχανόκηπον εὗρηκε,
μπαίνει μέσα καὶ ἀρχίζει
τὴν κοιλιά του νὰ γεμίζει.

Δυστυχία του, παρέχει
κυνηγὸς μὲ τὸ τουφέκι
τὸν φτωχὸν παραμονεύει
πλησιάζει καὶ σκοπεύει.

Μπάμ! ἠκούσθη στὸν ἀέρα
πλὴν τὰ βόλια πῆγαν πέρα
καὶ τὸ ζῶο τὸ καυμένο
ἐτινάχθη τρομαγμένο.

Τρέχει ὁ λαγὸς ἀκόμα
μὲ τὸ λάχανο στὸ στόμα
καὶ μαθαίνει νὰ προσέχη
ὅπου μπαίνει κι' ὅπου τρέχει.

Ἡ τρεχάλα του. Ὁ λαγὸς ἔχει γίνει διάσημος γιὰ τὴν τρεχάλα του. «Ἐ-
γινε λαγὸς» λένε γιὰ ἓναν πού φεύγει τρέχοντας πολὺ. Ἡ ταχύτητα τοῦ λαγοῦ
φτάνει πολλὰς φορὲς καὶ τὰ 65 χιλιόμετρα τὴν ὥρα. Στὸν ἀνήφορο, ἂν πεῖς, εἶναι
ἄσπρος. Ἡ παροιμία «στὸν ἀνήφορο φαίνεται τὸ παλληκάρι» δὲν ταιριάζει στὸ
λαγό. Εἶδε λαγωνικό; γυρίζει τὸ μάτι του γύρα ἀμέσως γιὰ νὰ βρεῖ ἀνήφορο. Τὸν
ἤρρε; «σώθηκα» λέγει μέσα του. Κάνει ἓνα τάπ, τάπ, τάπ μὲ τὰ πόδια του, σὰ
σύντομη προπόνησι, «τοιμάζιτι γιὰ γιρούσι» λένε οἱ ἡπειρώτες κυνηγοί, καὶ γί-
νεται καπνός⁽¹⁾. Τεντώνοντας τὰ ψηλὰ πσινά του τινάζεται σὰν ἐλατήριο καὶ πη-
δάει, δὲν τρέχει. Οὔτε λαγωνικό, οὔτε λύκος οὔτε ἄλεπού ἤμπορουν νὰ τὸν προ-
φτάσουν στὸν ἀνήφορο. Ἀνήφορος γιὰ τὸ λαγὸ εἶναι ὅ,τι γιὰ τοὺς ἄλλους ὁ κα-
τήφορος. Στὸν κατήφορο ὅμως τὰ προστινά του ἐπειδὴ εἶναι κοντίτερα, τὸν κά-
νουν νὰ κατρακυλᾷ, νὰ κατεβαίνει «μὲ κωλ' τοῦμπες». Στὴν τρεχάλα, τὰ μεγάλα του
αὐτιά τὰ χρησιμοποιεῖ γιὰ τιμόνια καὶ διευκολύνεται. Αὐτὸς εἶναι κι' ὁ λόγος, πού
λαγὸς λαβωμένος στ' αὐτὶ χάνει τὴν εὐκινησία του.

Λαγὸς καὶ χελώνα. Ὁ λαγὸς μὲ τὴ χελώνα ἔβαλαν κάποτε στοίχημα, ποιὸς
θὰ περάσει τὸν ἄλλο. Κι' ἀφοῦ ὥρισαν τόπο καὶ χρόνον γιὰ τὸ ξεκίνημα κι' ἔβαλαν
καὶ τὰ σημάδια, ὁ λαγός, σὰν πιὸ γρήγορος ἀπὸ φυσικοῦ του, δὲ γνοιόστηκε, μόν'
πλάγιασε δίπλα στὸ σημάδι, κ' ἀποκοιμήθηκε.

Ἡ χελώνα ὅμως πιὸ γνωστικὰ καὶ ἔχροντας τὴν ἀδυναμία- της στὸ περπά-
τημα, γιὰτὶ σέρνει ἀπάνω της καὶ ὀλόκληρο τὸ σπίτι της, μάζεψε τὴν ποδιά της,
σῆκωσε τὴν ἄκρα τοῦ φουστανιοῦ καὶ τὴν κάρφωσε στὴ ζώνη της, ἔδεσε ὕστερα
σφικτὰ στὸ κεφάλι τὸ φακιόλι της, ἐτοιμάστηκε μὲ δυὸ λόγια σὰν καλὴ νοικοκυρά,
καὶ ἂ! καὶ ἂ! φτάνει στὸ λιθάρι, στὸ «μοῦτσιο», πού εἶχαν βάλει γιὰ τέρμα μὲ τὸ
λαγό. Κάποτε πού ξύπνησε ὁ χαμένος, ὁ λαγός, καὶ δὲν εἶδε τὴ χελώνα γύρω του,
ἂ!. εἶπε θὰ τῆς δείξω ἐγὼ τώρα! Βάνει ὅλα του τὰ δυνατὰ καὶ φτάνει σὲ λίγο στὸ
τέρμα. Ἀλλὰ ἦταν ἀργά. Ἡ χελώνα καθόταν, ἀπὸ πολλὴ ὥρα, ἀπάνω ττὸ τέρμα
καὶ τὸν περίμενε χαμογελώντας πονηρά. Εἶχε κερδίσει τὸ στοίχημα.

Ἡ πονηράδα του. Γιὰ νὰ σωθεῖ ὁ λαγὸς βάνει σ' ἐνέργεια ὅλη του τὴν πα-
νουργία. Τὸν κυνηγοῦν; πηδάει πότε δεξιά, πότε ἀριστερά γιὰ νὰ χασομερήσει τὰ
λαγωνικά ἢ τὰ ζουλάπια. Ὅταν πάλι θέλει νὰ προφυλάξει τὴ φωλὴν μὲ τὰ λαγου-
δάκια του, ἐπειδὴ ξαίρει ὅτι τὰ λαγωνικά βρίσκουν τὴ φωλὴν μυρίζοντας τὶς πα-
τημασιές του, λίγα μέτρα προτοῦ φτάσει στὴ φωλὴν σταματᾷ τὸ περπάτημα
καὶ μὲ ἓναν μεγάλο πῆδο βρίσκεται μέσα στὴν τούφφα, ὅπου ἡ «πατ'λιά» του. Τὶς
«κορδέλλες» αὐτὲς τὶς θυμᾷται καὶ ὁ ἡπειρωτικὸς στίχος, στὸ τραγούδι τῆς Πάρ-
γας⁽²⁾.

1. Στὴν Ἀθήνα λέγε «ἔγινε λούης» ἀπὸ τὸ Μαραθωνοδρόμο Μαρουσιώτη Σπύρο Λούη
νικητὴ στοὺς πρώτους ὀλυμπιακοὺς τοῦ 1896, ἢ «ἔγινε κράνης» ἀπὸ τὸν Ἀθηναῖο ἐφημερι-
δοπώλη πρω-αθλητὴ στοὺς δρόμους Κράνη. Τὸ πρῶτο συνηθίζεται ἀκόμα, τὸ δεύτερο ἔσβησε.

2. Συλλογὴ Π. Ἀραβαντινοῦ, ὅπου ὁ μακαρίτης τὸ ἀναφέρει μὲ τὸν λόγιον τίτλον ὁ
«Ἐπιδέξιος ἐραστής».

«Τὸ παλληκάρι τὸ καλὸ παράκαιρα γεράζει
 γιὰτ' ἀγαπάει τὰς ὁμορφαῖς κι' αὐταῖς τὰς μουρομάταις
 Ἡ ἀγάπη θέλει φρόνησι, θέλει ταπεινοσύνη
 θέλει λαγοῦ περπατησιὰ κι' ἀητοῦ γρηγοροσύνη
 ὄντας διαβαίνει μὲ πολλοὺς νὰ κάνει πῶς δὲ γλέπει
 Κι' ὄντας διαβαίνει μοναχὸς γλυκὸ φιλὶ ν' ἀρπάξει
 Καὶ νὰ ρωτᾷ πῶς ἀπερνάει καὶ νὰ τὸν ἐρωτοῦνε.
 Κι' ὅταν τοῦ λέν, πῶς πόρεψες; νὰ λέει τῆς ἀγάπης:
 «Καλοπερνῶ ὄντας ἔρχωμαι, κακοπερνῶ ὄντας φεύγω».

Τὸ κυνήγι του. Τὸ λαγὸ τὸν κυνηγοῦν σπάνια μὲ καρτέρια ἢ μὲ δόκανα. Τελευταῖα τὸν κυνηγοῦν καὶ μὲ τοὺς φανοὺς τῶν αὐτοκινήτων. Ὁ φανὸς μὲ τὸ δυνατό του φῶς τὸν «χαβώνει». Σκοτώνεται ἔτσι εὐκόλα. Τὸ κυνήγι αὐτὸ μὲ «πολιτισμένα» μέσα εἶναι ἀπολίτιστο καὶ καλὰ κάνουν καὶ τὸ ἀπαγορεύουν. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει πιὸ συναρπαστικότερο θέαμα ἀπὸ τὸ κυνήγι τοῦ λαγοῦ μὲ τὰ λαγωνικά, ὅπου οἱ φυσικὲς ἱκανότητες τοῦ σκύλου παλεύουν σὲ μιὰ ὥραία πάλη μὲ τὶς δεξιότητες τοῦ λαγοῦ. Εἶναι πραγματικὴ ἀπόλαυσι νὰ βρεθῇ κανένας, πρωί—πρωί, στὶς πλαγιὲς τοῦ βουνοῦ καὶ ν' ἀκούει πῶς ἀντιλαλοῦν στὶς ρεμματιὲς τὰ γάβ, γάβ, γάβ, τῆς λαγωνίκας, ποὺ ἀνακάλυψε τὸ γιὰτάκι τοῦ λαγοῦ, πῆρε τὸν τορὸ του κι' ἔβαλε σὲ ἀλύπητο κυνήγι τὸν δύσμοιρο, τὸν «κακόφτωχο» τὸ λαγὸ, ὅπως λένε στὸ Ζαγόρι. Θὰ πάει ὕστερα πολλὰ χιλιόμετρα γύρω καὶ τὰ ἀλυστήματα ὅλο καὶ θὰ ζυγώνουν, γιὰτὶ τὸ καλὸ σκυλί, τὸ «ὄρμάν ζαγὰρ» ἀναγκάζει μὲ τὴν τέχνη του τὸ λαγὸ νὰ ξαναπεράσει ἀπὸ ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου σηκώθηκε καὶ ὅπου τώρα «φυλάει καρτέρι» ὁ κυνηγός. Τὸ κυνήγι τοῦ λαγοῦ μὲ τὰ λαγωνικά γίνεται καὶ ὁμορφο τραγουδί τῆς ἀγάπης στὴν Πάργα:

«Ἐπῆρα τὰ σκυλάκια μου καὶ τὰ λαγωνικά μου
 Αὐγίτσο' αὐγίτσα κίνησα κρυφ' ἀπ' τὰ γονικά μου.
 Τρέχω, πηδάω γρήγορα, στὸ ριζοβούνι φτάνω
 Κι' ἀπὸ βουνὸ νεβαίνονιας λαγούς, περδίκια πιάνω
 Κόρη μου, τὰ σκυλάκια μου λαγούς, περδίκια πιάνουν
 Καὶ τὰ κορίτσια τ' ὁμορφα ποτὲ δὲν τὰ δαγκάνουν»

Ἄλλο παρόμοιο τραγουδιέται στὴ Δρόβιανη:

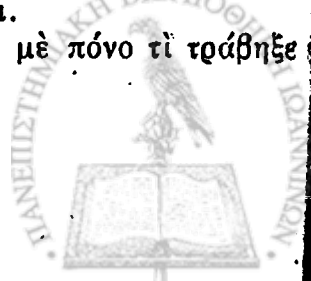
«Ἀπὸ τὴν Πόλη, μαῦρα μου μάτια, ἀπὸ τὴν Πόλη στὸ Σαλονίκι
 Ἀπὸ τὴν Πόλη στὸ Σαλονίκι πασιᾶς ἐβῆκε νὰ κυνηγήσῃ
 Δὲν κυνηγοῦσε, μαῦρα μου μάτια, δὲν κυνηγοῦσε λαγούς καὶ λάφια
 Δὲν κυνηγοῦσε λαγούς καὶ λάφια δὲν κυνηγοῦσε λαγούς περδίκια
 Μωρ' κυνηγοῦσε, μαῦρα μου μάτια, μωρ' κυνηγοῦσε τὰ μαῦρα μάτια.

(Συλλ. I. Λιάσκα)

Ὁ λαγὸς ἔχει καὶ τὴν ἀδυναμία νὰ μὴν ἀλλάξει φωλιά. Τὸν τουφεκᾶνε καὶ δὲν τὸν λαβώνουν; Θὰ φύγει μακρυνά, πολὺ μακρυνά, ἀλλὰ κατὰ τὸ βραδάκι, νάτος! πάλι, στὴ φωλιά του. Γι' αὐτὸ καὶ ἀκούεται συχνὰ ἓνας κυνηγὸς νὰ λέει στὸν ἄλλο: «Ξέρω νὰ λαγὸ στὸ...» Γιὰτὶ εἶναι σίγουρος ὅτι δὲν θὰ λείψει ἀπὸ ἐκεῖ ὁ λαγός, ἔξδν κι' ἂν πληγωθῇ ἢ σκοτωθῇ.

Ὅταν τὸν κυνηγοῦν καὶ βρεθῇ σὲ κάμπο, τότε εἶναι ποὺ τὰ χάνει ὁ δυστυχής. Ἐκεῖ δὲν ἔχει ἀνηφοριές. Γυρίζει τότε τρυγύρω τὸ μάτι του καὶ κυττάζει νὰ βρεῖ κανένα κοπάδι μὲ πρόβατα. Ἄν τὸ βρεῖ, σώθηκε. Χώνεται μέσα στὸ κοπάδι καὶ λουφάζει. Γιὰτὶ ξαίρει καλὰ πῶς μέσα στὸ βασίλειο τοῦ Μούργκα καὶ τοῦ Παρδάλη, δὲν κοιτοῦν νὰ ζυγώσουν λαγωνικά, ἀλεπουδες καὶ λύκοι.

Στὸ Ἡπειρώτικο «Βλάχος καὶ λύκος», ὁ λύκος μᾶς λέει μὲ πόνο τὶ τράβηξε κάποτε ἀπὸ τὰ τσομπανόσκυλα:

Μὲ παίρνει ἡ σκύλα ἡ κολοβή
Καὶ τὸ σκυλὶ τὸ ξάβο
Μοῦ τσάκισαν τὰ δυὸ πλευρὰ
Καὶ τὴν τὴν τρανὴ κουκάλα»

Ἀπὸ τὸν παλὴν Γιαννιώτη κυνηγὸ καὶ ταμπάκη Χαρίση Ἀποστ. Χαρίση μαθαίνουμε καὶ τὸ βαθὺ σεβασμό, ποὺ δείχνουν στὴν Ἠπειρο, κι' ὅταν ἀκόμα ὁ τραυματίας εἶναι λαγός:

Βῆκαν δυὸ κυνηγοί, μιὰ μέρα, στὸ κυνήγι. Ὅπως πήγαιναν, πετάχτηκε ἓνας λαγός. Ρίχνει ὁ ἓνας καὶ τὸν τραυματίζει. Ὁ λαγὸς καθὼς ἔφευγε πληγωμένος, πέφτει ἀπάνω στὸν ἄλλο κυνηγό, ποὺ σήκωσε κι' ὅλας τὸ τουφέκι του καὶ τὸν σκόπευσε γιὰ νὰ πυροβολήσει. Ὁ λαγὸς τὸν γνώρισε ποιὸς ἦταν (οἱ λαγοὶ ἔχουν στενὲς γνωριμίες μὲ τοὺς κυνηγοὺς) καὶ τοῦ εἶπε μὲ παρακλητικὰ φωνή:—Πᾶνο μου! λυπήσου με! τραυματίας εἶμαι ὁ καῦμένος. Πρέπει νὰ μοῦ χαρίσεις τὴ ζωή!

Ὁ κυνηγὸς συγκινήθηκε καὶ τοῦ εἶπε:

—Ἀῖ, (ἄντε) στή χαρίζω!

«γιατί εἶνι εἰδικὸς νόμος περὶ τραυματίες, νὰ τοὺς περιποιούμεστι»

Ἀξέχαστη παληότερη ἦπε ρώτικη γενεά, πόσο μεγαλώνει ἡ μοναξιά μου μὲ τὸ καθημερινὸ σβήσιμό σου!

Σκύλος καὶ λαγός. Ἀλλὰ γιατί αὐτὸς ὁ φανατισμὸς στὸ κυνήγημα τοῦ λαγοῦ ἀπὸ τὸ σκύλο; Στὴν Ἠπειρο καὶ στὴν Αἰτωλοακαρνανία⁽¹⁾ ὁ λαὸς βρῆκε μὲ τὴ μυθοπλαστικὴ του φαντασία τὴν ἐξήγησι αὐτῆς τῆς ἔχθρας:

Θέλουν νὰ ποῦν ὅτι, τὰ παλὰ καλὰ χρόνια, ὅλα τὰ ζῶα ἦταν μονοιασμένα καὶ ζοῦσαν ἀδερφικά. Εἶχαν κάνει μάλιστα καὶ Ἐπαγγελματικὸ Σύλλογο. Σὲ κάποια συνεδρίασι τοῦ Συλλόγου, ἐπειδὴ συνηθίζεται νὰ βρίσκεται ἀπάνω στὴν ἔδρα καὶ ἓνα ποτήρι νερὸ γιὰ τὸ ρήτορα, ὁ Πρόεδρος ἔδωκε διαταγὴ στὸ λαγὸ νὰ πεταχτεῖ στὴ βρύση:

—«Πετάξου, τοῦ εἶπε, ἐσύ, ὁ πιὸ σβέλτος, νὰ φέρεις λίγο νερό».

—«Δὲν ἔχου καλίγια (τσόκαρα), κ. Πρόεδρε Εἶμαι ξυπόλητος καὶ θὰ μὲ τρυπήσουν τ' ἀγκάθια» εἶπε δεικνόντας τὶς πατούσες του.

—«Καλά! Δόσε σύ, λέγει στὸ σκύλο ὁ Πρόεδρος τὰ δικά σου». Ὁ σκύλος ξεποδέθηκε καὶ ἔδωκε στὸ λαγὸ τὰ καλίγια του. (Οἱ Ἠπειρώτες λαγοὶ ἦταν κι' αὐτοὶ πολὺ φτωχοὶ καὶ δὲν εἶχαν οὔτε καλίγια). Ἡ συνεδρίασι εἶχε τελειώσει, ἀλλὰ ποῦ ὁ λαγός. Μαθεύτηκε ἀργότερα, πὼς πῆρε τὰ καλίγια τοῦ σκύλου γιὰ νὰ μὴ γυρίσει ποτέ. Ὁ σκύλος διαμαρτυρήθηκε τότε, ἔγινε πάταγος μεγάλος στὸ Σύλλογο καὶ ἡ ὑπόθεσι πῆρε τὸ δρόμο γιὰ τὰ δικαστήρια. Ὁ ἄρπαγας δικάστηκε ἐρήμην καὶ ὁ σκύλος πῆρε τὴν ἀπόφασιν στὰ χέρια του καὶ κυνηγάει ἀπὸ τότε τὸ λαγόν, γιὰ νὰ τοῦ πάρει πίσω τὰ καλίγια. Γι' αὐτὸ τὸ σκύλο ἀπὸ τότε τὸν λένε καὶ «λαγωνικό» καί, ὅταν εἶναι θηλυκός, τὸν λένε «λαγωνίκα».

Ἄλλοι λένε ἀκόμα πὼς ἡ ἀπόφασιν τοῦ Δικαστηρίου παραδόθηκε στὴ γάτα, ποὺ ἦταν Ἀρχαιοφύλακας τοῦ Συλλόγου. Ἀλλ' ἐπειδὴ, ἀπὸ ἀπροσεξία τῆς ἔφαγαν τὴν ἀπόφασιν τὰ ποντίκια, ἡ γάτα ἔχασε τὴ θέσιν καὶ πεισματωμένη ἀπὸ τότε κυνηγάει τὰ ποντίκια καὶ τὰ τρώει, ὅπως κι' αὐτὰ ἔφαγαν τὴν ἀπόφασιν. Ἡ ἔχθρα ἀνάμεσα σκύλου καὶ λαγοῦ βαστάει τώρα χιλιάδες χρόνια καὶ δὲ θὰ σταματήσει ποτέ· ἔξω κι' ἀποφασίζει ὁ λαγὸς νὰ δώσει στὸ σκύλο πίσω τὰ καλίγια του.

Ἀλλὰ γίνεται ἓνα τέτοιο πράμα;

Ποιὸς ἔφτιασε τὸ λαγὸ καὶ ποιὸς τὰ λαγωνικά. Στὴν Ἠπειρο, τὰ πρό-

1. Βλ. καὶ τοῦ Γρανιτσα καὶ Δουκόπουλου τὰ ἴδια μὲ μικρὲς παραλλαγές.

βατα τάρχουν για εύλογημένα από το Χριστό, γιατί αυτά δεν τον πρόδωκαν, όπως έκαναν τα καταραμένα τα γίδια, όταν τον κυνηγούσαν για να τον πιάσουν. Γι' αυτό είναι πολύ καλό να κοιμάται κανένας κοντά σε πρόβατα.

Στο Σούλι πιστεύουν ότι ο Όξαποδώ, από φθόνο γιατί ο Χριστός εύλογησε τα πρόβατα, σοφίστηκε κι' έφτιασε το λύκο για να ρημάξει τα πρόβατα. Μά κι' ο Χριστός βίβηθη «να τ'ς χαλάς» τ'ς βουλές, φτιάνοντας τους πιστικούς για να κυνηγούν το λύκο και τα τσομπανόσκυλα γὰ να κυνηγούν τα καταραμένα τα γίδια και να τα κρατούν μακριά από τα κοπάδια των προβατιών. Τότε από τη σκιά του ο Τρισκαιάρτες έφτιαξε το λαγό με τόσο γρήγορα πόδια, που να μην μπορεί να τον φτάσει «ούτε πουλί πετούμενο». 'Αλλά κι' ο Χριστός —μεγάλο—ν—τ' όνομά Του! νίκησε πάλι το Διάβολο, φτιάνοντας το λαγωνικό, που παίρνει από κοντά το λαγό και δεν τον αφήνει παρά μόνο, όταν τον ιδεί να πέφτει κάτω από την κούραση.

Ή τρομάρα του. 'Ο λαγός είναι ένα από τα πιο φοβησιάρικα ζώα. Γι' αυτό και το επιστημονικό του όνομα είναι *Lepus timidus* (=λαβός, ο δειλός). Και το φύλλο ακόμα, που πέφτει, τον τρομάζει κι' αυτό. Όταν βρεθεί μέσα σε δάσος και αρχίσει να φινάει άερας, τότε είναι που πάει να τρελλαθεί ο κατμένος από το φόβο. Φεύγει και τραβάει ίσια για τον γάμπο και τα χωράφια. Αν πεις για τα έντομα; ούτε αυτά δεν τον ατήνουν σε ήσυχία. Τα κοινούπια συχνά του ματώνουν τ' αυτιά. Τα κοινούπια είναι εκείνα, που αναγκάζουν το λαγό στα καρτέρια να τινάζει ξαφνικά πλάφ, πλάφ, τις αϊτάρες του. Και οι άτσαμίδες κυνηγοί μή καταλαβαίνοντας τι κάνει έτσι, τα χάνουν.

Μολονότι είναι γενηκή ή έντίπωση ότι ο λαγός είναι πολύ φοβησιάρης, στο ήπειρώτικο παραμύθι «Τα τρία άδέρφια και οι τρεις άδερφές», αναφέρεται παραδόξως ότι ή δύναμι του «Σιδερένιου Άνθρώπου» ήταν φυλαγμένη στην... καρδιά λαγού:

Του ζητούν να μαρτυρήσει το μυστικό της μεγάλης δυνάμης του, κι' ο Σιδερένιος Άνθρωπος έκμυστηρείται και λέει: «Στην ψηλότερη κορφή του βουνού είναι ένας μεγάλος βράχος. Στην καρδιά αυτού του βράχου είναι ένας λαγός και μέσα στην καρδιά του λαγού είναι δυο περιστέρια και από τη ζωή των περιστερών κρέμεται ή δύναμή μου» (Χ. Χρηστοβασιλή «Ήπειρωτ. Παραμύθια»).

Ό λαός για να παραστήσει τον τρόπο του λαγού λέγει: «Του λαγού, άλλου είναι τα μάτια, άλλου τ' αυτιά, κι' άλλου το στόμα του». 'Ο Βηλαράς αυτή την τυραγνισμένη ζωή του λαγού τη ζωγραφίζει έτσι σ' ένα ωραίο του ποίημα με τον τίτλο «λαγοί».

Ή καρδιά μας πάντα δέρει (1)
Και κρυμμένοι μέσ' στη φτέρη,
Δύο άντάμα δεν κότομε
Πουθενά να είρεθοῦμε
Κάθε χτύπος μᾶς τρομάζει
Ός κι' ο ίσκιος μᾶς πειράζει
Και τα μάτια, αν κοιμηθοῦμε,
Όχι τό φόβο δέ σφαίνοῦμε.
Ένα θάνατο χροστοῦμε,
Μιά φορά καν ἄς χαθοῦμε.

Οι λαγοί θέλουν ν' αυτοκτονήσουν. Είναι κι' ο μῦθος του Αἰσώπου, που μᾶς λέει πώς μαζεύτηκαν κάποτε οι λαγοί και έλεηνολογοῦσαν τη ζωή τους. Κα-

1. «Ή καρδιά μου δέρει» στην ήπειρωτ. διάλεκτο σημαίνει «πάλαι ανέμωλα» και «δάφνης» σημαίνει δυνατός, ένσκλητικός παλμός. «Δέ μπορώ, έχω από το ποῦρνό έναν δάρτ' ίδωτα» λένε οι γυναῖκες και δείχνουν στο μέρος της καρδιάς.

λύτερα θὰ ἦταν νὰ πεθάνουμε μὰ καὶ καλή, εἶπαν, παρὰ νὰ τρέμουμε σ' ὅλη μας τὴ ζωὴ. Κι' ἀποφάσισαν νὰ αὐτοκτονήσουν, νὰ πᾶνε νὰ πνιγοῦν στὴ λίμνη, γιὰ νὰ τελειώσῃ μιὰ γιὰ πάντα αὐτὸ τοὺς τὸ μαρτύριο. Δὲν ξέρω γὰρ ποιά λίμνη ἔτοιμάζονταν οἱ λαγοὶ τοῦ Αἰσώπου. Οἱ δ' κοί μας, οἱ Ἑπειῶτες λαγοί, ἀποφάσισαν νὰ πνιγοῦν στὴ λίμνη τῶν Γιαννίων. Μαζεύτηκαν λοιπὸν κάποιοι προῶν στὸ Δρίσκο. Διάλεξαν τὸ μέρος αὐτό, γιατί ἀπὸ ἐκεῖ φαίνεται καλὰ ἡ λίμνη, κι' οὔτε μακρὰ εἶναι, ἀλλὰ καὶ γιατί ἤθελαν ν' ἀγναντέψουν ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ Δρίσκου γιὰ τελευταία φορὰ τὶς ἀγαπημέες τοὺς πατατιές τῆς Γότιστας, τὶς νόστιμες φασουλιές τοῦ Περιστεριοῦ, ποὺ βγάνουν τὰ ὀνομασιὰ «Μπροσγκολίτικα φασόλια», νὰ ἰδοῦν τὰ τριφύλλια καὶ τὰ ξακουσμένα πεπόνια τῆς Κασρίτσας, τοῦ «Μπρακμαδιοῦ», ὅπως ἔλεγαν αὐτοί, καθὼς καὶ τὶς θεόρατες καὶ τριζᾶιες «λαψάνες», τὰ τρυφερά κρατσανιστὰ μεγάλα πρασινόφυλλα ἀπὸ τὰ «κουμπουρλάχανα» τῶν Γιαννιώτικων μπουσιανιῶν.

Τὸ συνέδριο ἦταν Πανηπειρωτικό. Ἦσαν ἐκεῖ λαγοὶ ἀπὸ τὸ Ζαγόρι καὶ ἀπὸ τὸ Μέισοβο ποὺ φοροῦσαν μακρυνὲς σάριχες πλουμισμένες μὲ γαιτάνια πράσινα στὸ σχῆμα κλημασιῶδας ἀπὸ φασολιά, λαγοὶ ἀπὸ τὴ Βόρειο Ἑπειρὸ καὶ τὸ Πωγώνι μὲ ἄσπρη μονέτρα στὸ κεφάλι σὰν τρυφερὸ ἄσπρο λάχανο, λαγοὶ ἀπὸ τὸ τσάμικο τῆς Λάκκας Σοῦλι κι' ἀπὸ ὅλα τ' ἄλλα μέρη τῆς Ἑπείρου.

Πρόεδρο εἶχαν βγάλει τὸ Γέρο Μπαλντιούμα, ποὺ εἶχε κρεμασμένα τὰ προγούλια του, ἀπὸ τὰ πάχητα, σὰν «πατραχήλια». Τὸν διάλεξαν γιὰ πρόεδρο καὶ γιατί ἦταν σεβασμῶς, ἀλλὰ καὶ γιατί ὁ Δρίσκος βρισκόταν μέσα στὸ βασίλειό του. Ὅταν πάρθηκε ἡ ἀπόφασις τῆς ὁμαδικῆς αὐτοκτονίας ἡ θλιβερὴ πομπὴ τῶν μελλοθανάτων κατηφόρησε μὲ ὁρμὴ πρὸς τὴν Ἀρδομίστα, τὰ χωριουδάκια ποὺ βρίσκονται κατὰ τὸν κατήφορο πρὸς τὴ λίμνη. Μπροστὰ ὁ πρόεδρος, κρατώντας μιὰ μεγάλη «λαψάνα», ποὺ τὴν εἶχαν κλέψει ἀπὸ βραδὺς ἀπὸ τὸ μπουστάνι τοῦ Λέτα, καθὼς προσπερνοῦσαν τὰ Γιάννινα ἀνεβαίνοντας γιὰ τὸ Δρίσκο ἀπὸ τὸν Ἀν Νικόλα τῶν Κοπάνων, δύο σβέλτοι λαγοὶ ἀντιπρόσωποι ἀπὸ τὰ Γραμμενοχώρια, καὶ ἀπὸ πίσω ἀκολουθοῦσαν οἱ σύνεδροι κρατώντας ὁ καθένας τοὺς καὶ ἀπὸ ἓνα κλωνάρι φτέρης. Αὐτὰ τὰ κλωνάρια ἦταν τὰ ξεφτέρια τῆς ἐπικήδειας πομπῆς. Κατρακύλησαν τὸν κατήφορο γρήγορα—γρήγορα καὶ κοπαδιαστοὶ μὲ τὴν ἀπόφασι νὰ πνιγοῦν. Ἐκείνη τὴν ὥρα τριγύρω στὴ λίμνη ἦταν ἀραδιασμένοι χιλιάδες μπακακάδες (1).

Ἄλλοι λιάζονταν μακάρια στὴν ἄκρη, σὶς καλαμιές, κι' ἄλλοι τραγουδοῦσαν σὲ παράξενες μελωδίες, ποὺ ὅλο καὶ ἀνακατώνονταν μεταξύ τους, τὰ κονταροχτυπήματα καὶ τὶς παλληκαριές τῶν πρόγονών τους, ποὺ εἶχαν πάρει μέρος στὴ «Βατραχομυομαχία». Σὲ μιὰ τούμπα ἀπὸ παλὰ παπύρια, ποὺ τὴν εἶχε στρώσει μὲ νούφαρα τῆς λίμνης, καὶ τὴν εἶχε κάνει γραφεῖο τοῦ ὁ συμβολαιογράφος, ὁ Φουσκοκοίλης, ἐτοιμάζονταν μὲ τὰ συμπεθέρια τῆς νύφης καὶ τοῦ γαμπροῦ τὸ προικοσύμφωνο τῆς ὁμορφῆς βατραχοπούλας ἀπὸ τὸ Νησί, μοναχοκόρης τῆς Φωνακλήνας, ποὺ θᾶπαινε τὸν Πρασίνη, τὸ γυιὸ τοῦ Γκυρλομάτη ἀπὸ τὸ Παρχεῖο (=παλὸ χωριὸ κοντὰ στὴν Κασρίτσα, ποὺ ἔσβησε στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ):

—Γράψε κι' ἐκεῖ, γράψε κι' ἐκεῖ, γιὰ τὸ Παρχεῖο!

Ἔλεγε στὸ Φουσκοκοίλη ἓνας ἀπὸ τοὺς συγγενολοῖ τοῦ γαμπροῦ, δείχνοντας μὲ τὸ δάχτυλό του κάτι ἀπὸ τὰ προικιά καὶ τὰ «εἰδήματα» τῆς νύφης.

—Τὶ νὰ γράψου; τὶ νὰ γράψου; τὶ νὰ γράψου;

Ρωτοῦσε, μὴ καταλαβαίνοντας, ὁ συμβολαιογράφος μὲ τὴ βαθειὰ φωνή του.

—Τοῦ κακα—κακάβ, τοῦ κακα—κακάβ, τοῦ κακα—κακάβ.

1. Ἡ λ. μπάκακας ἀπὸ συμφωνιό, ἴσως, τῶν βάτραχος+κόακας (κόαξ)=βακόακας—βάκακας—μπάκακας. Ὁ Ἡσύχιος τὸν ἀναφέρει καὶ ὡς βάβακον. Πάντως εἶναι ἡχομιμητικὴ ἡ λέξις, ἀπὸ τὴ φωνὴ τοῦ βατράχου.

Κρένει με τὴ λιανὴ φωνή του ὁ Τσιλιφώνης, ἓνας «δικὸς» τῆς νύφης
—Γράφου! γράφου! γράφου!

Ἐτιβεβαιώνει ὕστερα ἡ βαθεῖα φωνή.

Οἱ μπακακάδες ἅμα ἄκουσαν τὸ κακό, πὺν γινώσαν στὶς σάρκες τῆς Μάξιας καὶ στὶς κροκάλες τοῦ ξεροπόταμου τῆς Ἀρδομίστας ἀπὸ τὸ ποδοβολητὸ τῶν λαγῶν, πὺν κληροδοῦσαν, κατατρόμαξαν, σταμάτησαν τὰ τραγούδια, ἀναποδογύρισαν οἱ ἄλλοι τὸ τραπέζι μετὰ τὰ προικιά, καὶ μπλούμ, μπλούμ, μπλούμ ρίχτηκαν ὅλοι στὰ νερά τῆς λίμνης.

Βλέποντας αὐτὸ ὁ Γερο—Μπαλντούμας καὶ οἱ ἄλλοι, στάθηκαν σιὸν ὄχτο τῆς λίμνης δισταχτικοί. Ἕνας Κατσάνος τότε, ἀντιπρόσωπος ἀπὸ τὰ Κατσανοχώρια, πὺν λέγονταν Λαχανᾶς, τῆς μεγάλης οἰκογένειας τῶν Λαχανάδων ἀπὸ τὸ Λοζέτσι. τετραπέρατος, (οἱ Κατσάνοι ἔβαλαν καὶ τὸν Ὁξαποδῶ στὸ κολοκύθι, λένε,) ἀνέβηκε ἀπάνω σὲ μιὰ στοίβα ἀπὸ διπλωμένες καλαμωτές ἀφου ζήτησε τὸ λόγο, καὶ φώναξε:

Ἀδέρφια! Γιὰ σταθῆτι! Γιατὶ νὰ πνιγοῦμι; Δὲ γλιέπου τοῦ λόγου. Δὲν τ' ῥαῖτι ὅτ' βρίσκου.τι κι' ἄλλ', πὺν σκιάζουντι χειρότερα καὶ ἀπὸ τῆμας;

Κι' οἱ λαγοὶ νὰ ἰδοῦν πὺς κι' ἄλλοι
Ζιοῦσαν σ' ὅμοια φόβου ζάλη
Τὸ σκοπὸ ξαποφασίζουν
Καὶ στὰ πλάγια τοὺς γυρίζουν

(Βηλαρᾶς)

Κι' ἔτσι ἡ ἀπόφασι ματαιώθηκε κι' οἱ λαγοὶ γύρσαν πάλι στ' ἀγαπημένα τοὺς τὰ λάχυνα, τὰ φασόλια καὶ τὰ σταφύλια, ἀλλὰ καὶ στὸ ταμί καὶ στὸν τέντζερη (¹).

Ὁ λαὸς καὶ ὁ λαγός. Ὁ λαὸς θυμᾶται συχνὰ τὸ λαγὸ στὶς παροιμίες του: Μιλώντας γιὰ τὴ διάλυσι οἰκογένειας λέει «σὰν τοῦ λαγοῦ τὰ παιδιὰ σκόρπισαν». Γιὰ πράγματα πὺν δὲν συγκρίνονται λέει «ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι' ἄλλα τῆς κουκουβάγιας». «Γιὰ τὸ χατήρι τοῦ ἀητοῦ, γλέντα καὶ σὺ χελώνα», εἶπε ἀπὸ ἀνάγκη ἓνας κατατρεγμένος λαγὸς κάποτε. Γιὰ τὸ ἀνεπάντεχο κακὸ ἀποτέλεσμα κάποιας προσπάθειας: «Ἀντὶς νὰ βγάλουμε λαγὸ, βγάλαμε ὄρκουδα». Γιὰ τὴν ἀπληστία καὶ τὸν πολυπραγμοσύνη «ὅποιος κυνηγᾷ πολλοὺς λαγοὺς δὲν πιάνει κανένα». Γιὰ ὅποιον κοιμᾶται μετ' ἔνοιες, γιὰ ὅποιον ἐλαφροκοιμᾶται, λέει «λαγοκοιμᾶται» γιατί ὁ λαγὸς ξυπνάει καὶ μετ' ὅν παραμικρότερο θόρυβον. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι ὁ λαγὸς φαίνεται πάντα ὅτι κοιμᾶται μετ' ἀνοιχτὰ μάτια, γιατί τὰ βλέφαρά του εἶναι κοντὰ καὶ δὲν κλείνουν καλά. Γι' αὐτὸ καὶ λένε «κοιμᾶται μετ' ἀνοιχτὰ μάτια σὰν τὸ λαγὸ». Ἐπίσης λένε στὴν Ἡπειρο «λαγὸς εἶσαι;» σὲ κάποιον πὺν φοβᾶται πολὺ. Λέει ἀκόμα ὁ λαὸς γιὰ τοὺς ἀπερίσκεπτους: «λαγὸς τὴν πτέριν ἔσειε, κακὸ τῆς κεφαλῆς του» (²).

Ἀπὸ τὸ παρακάτω ὅμως κλέφτικο τραγούδι φαίνεται ὅτι, σὲ ἄλλη ἐποχή, δὲν τὸν θεωροῦσαν ἀπερίσκεπτο τὸ λαγὸ, ἀλλὰ πολὺ—γνωστικὸ καὶ τὴ συμπεριφορὰ του μέσα στὴ φτέρη τὴν εἶχαν γιὰ ὑπόδειγμα:

«Πουλί μ' ἂν πᾶς στὸν τόπο σου, διάβα κι' ἀπὸ τὰ Χάσια
Χαιρέτα μου τὴν κλεφτουργιὰ κι' αὐτὸν τὸν Κατσαντώνη.
Νάχη τὸ νοῦ του δυνατὰ, σὰν τὸ λαγὸ στὴ φτέρη
Δὲν εἶναι ὁ περισυνὸς καιρός.
Φέτος τῷχει Δερβέναγας μετ' ὁ Βελῆ τὸ Γκέγκα

1. Ἡ ἱστορία αὐτὴ δὲν εἶναι μῦθος ἡπειρωτικός. Μόνο γιὰ νὰ ζωντανέψουμε τὸ μῦθο τοῦ Αἰσώπου βάνουμε τὴ σκηνὴ στὸ Δρίσκο κλπ.

2. Ἔτσι εἶναι ἡ σωστὴ παροιμία. Ἀπὸ σύγχυσι, ἡ παροιμία αὐτὴ ἀκούεται σὲ πολλὰς παραλλαγὰς, ὅπως «λαγὸς πιπὲρι ἔσπερνε...» πὺν εἶναι ἀκατανόητη, ἢ «λαγὸς τὴ φτέρη ἔτρωγε» ἢ «λαγὸς τὴ φτέρη ἔτριβε...» κ.ἄ.

Σέρνουν τσεκούρια σ' ἄλογα καὶ λόγγες κρεμασμένες
Κι' ὅσοι κλέφτες κι' ἂν τ' ἀκουσαν, ὅλοι θὰ προσκυνήσουν
Κι' ὁ Κατσαντώνης τὸ σκυλὶ δὲν πᾶει νὰ προσκυνήσῃ»

Παλαιότερα, πρὸ τοῦ 1913, στὰ ἡπειρωτικὰ σπίτια, μέσα στὸ δωμάτιο ὑποδοχῆς (στὸ «καλὸ» ἢ στὸν «ὄντι» ἢ σὸν «χουτζηρὲ» ἔλεγαν οἱ Γιαννιώτες, στὸ δοξάτο (=τοξάτο, ἀψιδωτὸ) πολὺ ὠραῖο ὄνομα αὐτό, ἔλγαν στὰ Κουρεντοχώρια κατὰ τὸν Χρηστοβασίλη, κι' ἄλλου ἄλλοιῶς) κρεμοῦσαν διάφορα «κάδρα» τῆς ἐποχῆς, ὅπως τῆς Γιανοβεφας ἢ τῆς ὁμορφῆς κόρης μὲ τὰ δεμένα μάτια πὺν ἔπαιζε—μὲ πόση χάρι!—τὴν τυφλόμυγα. Ὑστερα εἶχαν κάδρα τῆς Βασιλικῆς οἰκογενείας τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ρωσίας, τῆς Ἀγγλίας, γιὰ τὸν Φραγκίσκο Ἰωσήφ τῆς Αὐстро-ουγγαρίας καὶ τοὺς ἄλλους μονάρχες, πὺν εἶχαν ἀνταγωνισμοὺς καὶ προπαγάνδες μεγάλες στὴν Ἠπειρο, στὴν ἐποχὴ «τοῦ μεγάλου ἀσθενοῦς» (τοῦ Σουλτὰν Χαμήτ). Εἶχαν τότε ἀνάμεσα σ' αὐτὰ καὶ κάδρα μὲ ἀναπαραστάσεις διάφορες μὲ ζῶα. Θυμᾶμαι ἓνα τέτοιο «κάδρo» πὺν παρᾶσταινε τὴν κηδεῖα τοῦ κυνηγοῦ, μὲ ψάλτη τὴν ἀρκούδα, πὺν φοροῦσε καὶ γυαλιὰ μεγάλα στὰ μάτια, μὲ παπάδες λαγούς, πὺν φοροῦσαν «πατραχήλια», μὲ κουνέλια, πὺν κροιοῦσαν «ξεφτέρια» (=ἐξαπτέρυγα) μὲ τὴν ἄλεπού πὺν κρατοῦσε θυμιατὸ κ.λ.π. κ.λ.π.

Δὲν ξέρω ἂν ὁ λαγὸς μὲ τὰ πετραχήλια δὲν ἦταν κάποτε τὸ κύριο πρόσωπο καμμιᾶς λησμονημένης ἱστοριοίλας Ὀλιωσθήποτε ὑποθέτω ὅτι ὁ λαὸς, μὲ τὰ πετραχήλια (περιτραχήλια) τοῦ λαγοῦ σήμερα ἐννοεῖ τὰ προγούλια του, τὶς δίπλες πὺν κρέμονται στὸ λαιμὸ του σὰν «πατραχήλια», ὅταν ὁ λαγὸς εἶναι παχύς. Οἱ παχοὶ οἱ λαγοὶ ξέρουμε ὅτι ἀποζητιοῦνται, γιὰτὶ οἱ πιὸ πολλοὶ λαγοὶ εἶναι ἄπρηχοι ἀπὸ τὶς πολλὰς καθημερινὰς λαχτάρεις τους. Ἔτσι, θαρρῶ, γίνηκε ἡ παροιμία «μοῦ τάξει λαγούς μὲ πατραχήλια» δηλαδὴ λαγούς καλοθρεμένους, πὺν βρίσκονται σπάνια.

«Πίστεψε λαγὸ καὶ κάλεσε κουμπάρο». Ἡ ἡπειρωτικὴ αὐτὴ παροιμία ἔχει τούτη τὴν ἱστορίαν, κατὰ τὸν Χαρίση:

Μιὰ φορὰ βῆκε ἓνα κυνηγὸς στὸ κυνήγι. Ἐκεῖ πὺν ἔψαχνε, εἶδε ἓνα λαγὸ καὶ ἀμέσως σκόπεψε γιὰ νὰ τοῦ ρίξει. Ὁ λαγὸς βλέποντας τὸ χάρο μὲ τὰ μάτια του, σηκώθηκε στὰ πσιανά του καὶ λέει στὸν κυνηγὸ. Μπάμπα! μὴ μὲ σκοτώνεις σήμερα. Ἄσε με νὰ πάω νὰ ιαχιοποιήσω τὰ παιδιὰ μου, πὺν θὰ μείνουν ὀρφανά, κι' ὅποτε θέλεις ἔλα ἐδῶ καὶ θὰ μὲ βρεῖς στὴν ἴδια θέσι. Ὁ κυνηγὸς τὸν πίστεψε καὶ τὸν ἄφηκε. Προχώρησε καὶ χτύπησε ἄλλο λαγὸ παρέκει.

Κάποια μέρα λέγει στὸν κυνηγὸ ἓνας κουμπάρος του. Κουμπάρε, θὰ φᾶμε κανὰ λαγὸ;—Μετὰ χαρᾶς, κουμπάρε, τοῦ λέει, ὅποτε θέλεις. Θέλεις τὴ Δευτέρα; Ἔλα τὴ Δευτέρα, πὺν μᾶς ἔρχεται, σὲ προσκαλῶ σὲ δεῖπνο! Αὐτὸ τὸ εἶπε γιὰτὶ πίστευε ὅτι τὸ λαγὸ θὰ τὸν βρεῖ χωρὶς ἄλλο, ἐκεῖ πὺν τὸν ἄφηκε προχτές, ἀφοῦ ὁ λαγὸς τοῦ ἔδωκε τὸ λόγο του καὶ τὸν εἶπε καὶ «Μπάμπα» (1) (θεῖο).

Ἦρθε ἡ Κυριακὴ καὶ ὁ κυνηγὸς βῆκε σὲ κυνήγι, ἀλλὰ πὺν λαγός! Τὴ Δευτέρα ὁ κουμπάρος ἦρθε λαγὸς ὅμως δὲν ὑπῆρχε. Τότε τοῦ εἶπε ὁ κυνηγός:

—Τὴν πάθαμε, κουμπάρε! «Πίστεψα λαγὸ καὶ κάλεσα κουμπάρο».

Τὴν παροιμίαν αὐτὴ «πίστεψε λαγὸ καὶ κάλεσε κουμπάρο» τὴ λένε στὴν Ἠπειρο ἀπὸ τότε, σὲ περιστάσεις ὅπου δίνονται ὑποσχέσεις ἀπὸ κάποιον, χωρὶς νὰ ὑπάρχει σιγουριὰ ὅτι θὰ ἐκτελεσθοῦν.

Τέλος καὶ στὰ χαϊδολογήματα καὶ τὰ ταχαρίσματα τῶν νηπίων οἱ Ἠπειρώτισσες δὲν ξεχνοῦν τὸν ἀγαπημένο τους συνεταῖρο· στοὺς λαχανόκηπους καὶ στ' ἀμπέλια. Καὶ γαργαλίζουν τὰ μικρά, περπατώντας τὰ δάκτυλα ἀπὸ τὴν κοιλιά πρὸς τὸ λαιμὸ, λέγοντάς τους ρυθμικά:

1. Στὰ Γιάννινα λένε καὶ τὸ λαγὸ «μπάμπα» τὰ τελευταῖα χρόνια. «Βέρεσα 'να μπάμπα προχτές».

«Πάει λα-γός νά πχει νε-ρό
στης Βου-λίτσας τὸ λαι-μό»

Τὸ ὄνομα ἀλλάζει κατὰ τὴν περίπτωσι.

Ἡ ἐξημέρωσί του. Ὁ λαγός ἡμερεύει εὐκόλα. Συνήθίζει σύντομα στὴν αἰχμαλωσία του καὶ μαθαίνει ν' ἀκούει τὸ ὄνομά του. Πηδάει στὰ γόνατα, παίρνει ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ ἀφεντικοῦ του μπισκότα, φουστίκια, φουντούκια καὶ ἄλλες λιχουδιές. Ἀλλ' εἶναι πολὺ εὐαίσθητος καὶ δὲ ζεῖ πολὺ. Μία περίεργη παρατήρησι ἔκαμε στὰ Γιάννινα ἓνας κυνηγός: Ἀνάθρεφε ἓνα λαγὸ σταλμένο ἀπὸ τὴν Αἰτωλοακαρνανία. Ὁ λαγός αὐτὸς δὲν εἶχε τὸ συνηθισμένο χρῶμα τῶν ἡπειρώτικων λαγῶν. Ὑστερα ὁμως ἀπὸ 6—7 μῆνες ἄρχισε νὰ παίρνει ἄλλο χρῶμα στὸ μαλλί του, τὸ χρῶμα, ποὺ τοῦ ταίριαζε στὸ νέο του περιβάλλον.

Στὸ Πωγῶνι πιστεύουν πὼς ὁ ἐξημερωμένος λαγός μαθαίνει καὶ χορεύει ὄρθιος, ὅπως καὶ ὁ σκαντζόχοιρος.

Φαίνεται ὁμως ὅτι δὲν τὰ πολυκαταφέρει, ἂν πιστέψουμε στὸ παρακάτω ἡπειρωτικὸ σατυρικὸ ποιμενικό:

«Πῶς χορεύουν οἱ γριές
Σὰν τομάρια, σὰν προβιές.
Πῶς χορεύουν οἱ νυφάδες
Σὰν τοῦ Μάη παλῆς φοράδες
Πῶς χορεύουν οἱ γέροι
Σὰ λαγοί, σὰ σκαντζοχέροι».

Τὸ λαγοπόδαρο. Τίποτα δὲν πάει χαμένο ἀπὸ τὸ σκοτωμένο λαγό. Καὶ τὸ ποδάρι του ἀκόμα γίνεται περιζήτητο. Ὁ Ἡπειρώτης ὁ Δάσκαλος γράφει στὸν πίνακα, κι' αὐτὸ ἀπὸ κοντὰ σβήνει, κι' ὅλο σβήνει μὲ πείσμα. Λές καὶ κρατῇ ποιησμένη μέσα του τὴ λαχτάρα τοῦ λαγοῦ νὰ μὴν ἀφήνει ἀχνάρια. Οἱ «χρυσικοὶ» τῶν Γιαννίνων ἔχουν τὸ λαγοπόδαρο γιὰ τὴν καλλιτερή τους βούρτσα, γιατί εἶναι μαλακιά καὶ κατ'ἀλλήλῃ στὶς ψιλοδουλειές τους. Κι' ἡ Βάβω μὲ τὸ λαγοπόδαρο-μαζώνει εὐκολώτερα τὶς στάχτες καὶ κάνει παστροκὸ τὸ τζάκι, τὴ «γωνίστρα» της. Ὑπάρχουν λαγοπόδαρα γκρίζα, ἀλλὰ τὰ πὺ πολλὰ εἶναι κοκκινωπά. Ἀπ' αὐτοῦ οἱ Κομπογιαννίτες τοῦ Ζαγοριοῦ τὸ λαγὸ τὸν ἔλεγαν καὶ «κοκκινοπόδαρο» στὴ συνθηματικὴ τους γλῶσσα.

Οἱ πᾶντοὶ Γιαννιώτες πείραζαν τοὺς συμπολίτες τους Ἰσραηλίτες καμμιὰ φορὰ καὶ μὲ τὸ λαγοπόδαρο, χωρὶς κακία, βέβαια, ἀλλὰ ἔτσι γιὰ ἀστεϊσμό, «γιὰ σιακάδες». Τὸ ἔρριχναν μπροστὰ στὰ πόδια τους ἢ τὸ ἔχωναν κρυφὰ σὲ καμμιὰ τζέπη τους. Τοὺς ἔλεγαν ἐπίσης φωναχτά: «Πόσα πουδάρια ἔχ' οὐ λαγός!» Κι' ἐκεῖνοι ἀπαντοῦσαν πονηρά: «τρία κι' μ'σό!»

Ὁ Μανωλιάσας, μεταπωλητής, «ματαπράτς» σὲ κοτόπουλα, κυνήγια, καὶ τέτοια πράγματα, ἀπάντησε μιὰ μέρα φορτωμένος μὲ δύο σκοτωμένους λαγούς τὸν Μωσλόν, νὰ διαλαλεῖ στὴν Καλούτσια τὰ λεμόνια του:

—Λιμόνια, λιμόνια καλά!

—«Πόσο Μωσλόν».

—«Αὐτὰ στοὺ καλὰθ' μιὰ δικάρα, κι' αὐτὰ στὴν κανίστρα (μεγάλο πανέρι) μιὰ πεντάρα», εἶπε ὁ Μωσλόν.

Ὁ Μανωλιάσας ἀπόθεκε τοὺς λαγοὺς ἀπάνω στὴν κανίστρα, κι' ἄρχισε νὰ διαλέγη λεμόνια ἀπὸ τὸ καλὰθι. Ἀλλὰ τί κακό! Τί φωνές ἦταν αὐτές:

—Πάρτους, πάρτους ἀπὸ δῶ τοὺς «κουψόχουρνους» (') φώναζε οὐρλιάζοντας

1. Κοψόχρονος, σὰν κατάρρα, «ποὺ νὰ τοῦ κοποῦν τὰ χρόνια». Οἱ ἑβραϊογιαννιώτες ἔφεραν καλὰ τὰ Γιαννιώτικα καὶ μόνο Γιαννιώτικα μιλοῦσαν, γιατί αὐτὰ ἦταν καὶ ἡ μητρικὴ τους γλῶσσα. Τὴ λέξι ὁμως «κοψόχρονος» τὴν ἔλεγαν μόνον αὐτοί, οἱ χριστιανοὶ ὄχι.

ὁ Μωσίων, πὺ οὐτε νὰ φύγῃ ἤθελε, γιατί θὰ ἔχανε τὴν κανίστρα μὲ τὰ λεμόνια του, ἀλλ' οὐτε καὶ νὰ πιάκῃ μὲ τὰ χέρια του καὶ νὰ πετάξῃ τοὺς λαγούς ἡμποροῦσε. Μαζεύτηκε κόσμος καὶ γελοῦσε τότε μὲ τὸ πάθημα τοῦ Μωσίων. Ὡς καὶ οἱ γύφτοι ἄφηκαν τὰ σιδερικά τους καὶ πῆγαν κοτὰ νὰ ἰδοῦν. Ὁ Μανωλιάσσης ἔκανε πὺς δὲν καταλάβαινε γιὰ τὴν αἰτία, πὺ φώναζε ὁ καῦμένος ὁ ἑβραῖος. Ἀλλὰ καὶ οἱ γύφτοι, γνωρίζοντας ὅτι οἱ Ἰσραηλίτες ὄχι μόνον δὲν τρῶνε, ἀλλ' οὐτε καὶ πᾶνουν λαγούς δὲν πῆγαιναν πίσω: «Σκαπέτα τους (πέταξέ τους) ὁρὲ Μωσίων, σκαπέτα τους, πὺ τὴν κανίστρα!» τοῦ φώναζαν. Ἀθῶα πειράγματα μιᾶς ἐποχῆς πὺ δείχνει ὅτι εὐημεροῦσε ὁ κόσμος γιὰ νᾶχει καὶ τέτοια διάθεσι. Αἰτία τοῦ ἀστείου εἶναι τούτη: Οἱ Ἰσραηλίτες δὲν τρῶνε λαγό, γιατί δὲν εἶναι δίχηλο μηρουαστικό, ὅπως εἶναι τὸ πρόβατο, τὸ μοσχάρι κ.ἄ., ὅπως δὲν τρῶνε καὶ χέλι οὔτε καραβίδα¹⁾, ἐπειδὴ τὰ ψαρικά αὐτὰ δὲν ἔχουν λέπι. Ὅπως μοῦ ἐξήγησαν ἡ Παλαιὰ Διαθήκη τὰ ἀποκλᾶει ὅλα αὐτὰ, ἀπὸ τὸ Ἰσραηλιτὶκὸ ἐδεσματολόγιο Ἀλλὰ καὶ οἱ Μπεχτασήδες (αἰρεσι μουσουλμάνων ἀβινῶν) δὲν ἔτρωγαν τὸ λαγό.

Οἱ μερακλήδες τοῦ λαγοῦ. Καὶ στὴν Ἀθήνα καὶ στὰ Γιάννινα καὶ παντοῦ ὑπάρχουν ἄνθρωποι, πὺ ἔχουν καῦμὸ γιὰ λαγό, καὶ ὅλο τὸν ἀναφέρουν: «Νᾶχα-με ἕναν λαγό, παιδιά! Αἴ!...»

Σχετικὰ μοῦ διηγήθηκαν στὰ Γιάννινα τὸ πάθημα ἐ.οῦ τέτοιου μερακλή, πὺ ὁρέγονταν νὰ φάῃ λαγό, σὲ ἐποχὴ πὺ δὲν ἐπιτρέπονταν τὸ κυνήγι του. Κάποια μέρα λοιπόν, ἕνας γνωστός του σωφέρ, παρουσιάστηκε στὸ μαγαζὶ τοῦ μερακλή αὐτοῦ, τοῦ Νάσιου, καὶ τοῦ σκάρωσε τὴν παρακάτω φάρσα:

—Νάσιο, μόλις γύρισα ἀπὸ χωριὸ καὶ σοῦφερα κρυφὰ εἶναι λαγό, μὰ τί λαγό!

—Τσώπα, ἀλήθεια. Μῆ-σιε!

—Ἀλήθεια! ἀλλὰ εἶναι πολὺ μεγάλος.

—Τόσο τὸ καλλίτερο, ἀρέ. Πούντος!

Ὁ Μήτολος ἀπλώνει σιτὴ γωνιὰ τῆς πόρτας τοῦ μαγαζιοῦ καὶ τραβάει ἀπὸ τὸ χέρι ἕνα φίλο του, ἀπὸ τὰ Χουλιαροχώρια, πὺ τὸν ἔλεγαν Χ. Λαγό.

—Πάρτον, λέει στὸ Νάσιο, πενήντα δυὸ ὀκάδες εἶναι!...

Τὸ μαγεῖρεμμα τοῦ λαγοῦ. Τοῦ λαγοῦ τὸ κρέας εἶναι νόστιμο ἀλλὰ καὶ βαρὺ, ὅπως δὲ καὶ ὅλων τῶν κυνηγιῶν. Στὴν Ἠπειρο μερικοὶ ἔκαναν καὶ τὴν παρρησίαν ὅτι ὁ λαγὸς ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ αἰτία νὰ ξυπνήσῃ καμμιὰ πύλη κοιμισμένη πάθησι, ὅπως π.χ. τὸ ἔκζεμα ἢ νὰ χειροτερέψῃ ἢ κατάστασι τῶν ἀρθριτικῶν, ρευματικῶν κ.ἄ.

Ἀπὸ τὸν Χαρόση μαθαίνουμε ὅτι ὁ λαγὸς στὰ Γιάννινα μαγειρεύεται ἀπὸ τοὺς κυνηγοὺς μὲ δυὸ τρόπους. Ὁ πρῶτος εἶναι μεζὲς γιὰ τοὺς μπεκρηδες καὶ γίνεται ἔτσι:

Βάνουμε τὸ λαγὸ στὸ νερὸ 12 ὥρες, καὶ ἀλ' αἴζουμε τὸ νερὸ τρεῖς φορές, ὅποτε αὐτὸς φουσκώνει καὶ τὸ κρέας του ἀσπρὸ ζεῖ. Μετά, τὸν φουρνίζουμε ὁλόκληρο μὲ λίγο λάδι. Μόλις ψηθεῖ τὸν κάνουμε μερίδες καὶ τὸν τσαγρίζουμε (=καβουρδίζουμε) μὲ μπόλικο λάδι καὶ ρίχνουμε καὶ λίγο ρήγανη, πιπέρι καὶ τὸ κανονικὸ ἀλάτι. Δέκα λεπτὰ προτοῦ τὸν κατεβᾶσουμε ἀπὸ τὴ φωτιὰ τοῦ ρίχνουμε καὶ εἶς ποιήρι κρασί ἀρεσίνωτο. Τὸν ἀφήνουμε νὰ βράσῃ δέκα λεπτά, «νὰ πᾶρ' ἕνα χοῦχλο καὶ στρωνόμεσι στὸ κρασί ὕστερα, ὅσο νὰ τὸν ξεκοκαλίσουμε».

Ὁ δεύτερος εἶναι γιὰ τὴν φαμίλια καὶ μαγειρεύεται ἔτσι:

Τὸν κόβουμε μερίδες καὶ τὸν βάνουμε στὸ νερὸ, ὅπως παραπάνω. Μετά, τὸν βάνουμε σιτὴν κατσαρόλα μὲ μιὰ ὀκτὼ κρεμμύδα 3 κεφάλια σκόρδα, 5 πιπεριές, λίγη

1. Τὸ χέλι στὴ Γιαννιώτικη ἀρχὴ τῶν Ἑβραίων λεγόταν «σύρμα τοῦ γιαλοῦ» ἐπειδὴ εἶναι μακροῦλὸ καὶ ἡ καραβίδα ἀνάπνους τ'ς λίμ'ς ἐπειδὴ περπατᾷ καὶ ἀνάποδα.

σάλτσα ντομάτα, 4 φύλλα δάφνης, 100—150 δράμια λάδι, ανάλογα με τὸ μέγεθος τοῦ λαγοῦ, λίγο μαυρολίπερο καὶ τὸ καὶ ονκό τοῦ αλάτι. Δέκα λεπτά προτοῦ τὸν κατεβάσουμε ἀπὸ τὴ φουφοῦ ρίχνουμε καὶ 25 δράμια ξύδι «ὅπου τὸν φέρον' πλιὸ ὀρεχτικό κι' τὸν λέν' φαμπλίτ', γ'ατὶ πληθαίν' κί χορταίν' ἢ φαμπλίτ'».

Λαγὸς σκορδαλιά. Ὁ λαγὸς μαγειρεύεαι στὰ Γιαννιώτικα σπίτια καὶ με σκορδαλιά. Μετὰ τὸ τσιγάρισμα καὶ τὸ σιγοβράσιμο κι' ὅταν κοντεύει νὰ κατεβεῖ ἀπὸ τὴ φωτιά ἐσσιμάζουμε μιὰ παχεὰ σκορδαλιά με καρύδια καὶ τὸν περιχύνουμε.

Ἡ μαγειρική τοῦ λαγοῦ θέλει μεγάλη τέχνη εἶναι σωστή χημεία. Ὅλα, λάδια, ξύδια, σ'όρδια, κρεμμύδια, δαφνόφυλλα, πέρια, ὁ μακαρίτης Γιάννης Παπαζήσης, ὁ ὀνομαστός Χαντζήμπασης (τρὸεδρος τοῦ Ἰσνιφιοῦ τῶν Χαντζήδων στὰ Γιάννινα) τὰ καρατάριζε με τὸ γραμμάριο. Ὁ Χαντζήμπασης εἶχε βγάλει ὄνομα ἐπὶ Τουρκοκρατίας γιὰ τὴν ἀφθασιο πιασιὰ του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ μαγείρεμα τοῦ λαγοῦ.

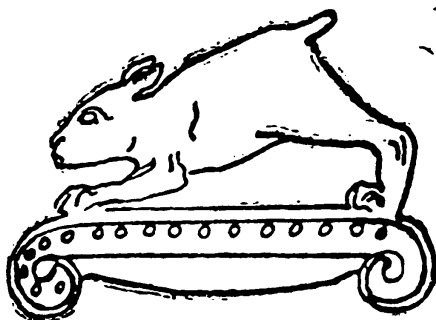
Μιὰ μέρα ὁ Παπαζήσης ἀγόρευσε ἓνα λαγόν, πού τὸν εἶχαν χτυπήσει στὰ περὶχωρα τῶν Γιαννίνων. Εἶναι ποτατηρημένο, ἅμα ὁ μάγειρας δὲν ἔχει κέφι καὶ τὸ φαί του γίνεται ἀνούσιο. Ἀλλὰ ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα ὁ Παπαζήσης εἶχε ἐξαιρετικὸ κέφι κι' ὁ γύρω τόπος ἀπὸ τὸ «πανδοχεῖο» του, πού βρισκόταν στὴν ὁδὸ Μητροπόλεως, με τὸ ψήσιμο τοῦ λαγοῦ ἄρχισε νὰ μοσχοβολᾷ. Ὁ ἄνεμος ἦταν νότιος ἐρχόταν ἀπὸ τὸ Μιζάνι κι' ἔταιρνε ὅλη αὐτὴ τὴ μοσχοβολιά καὶ τὴν σκόρπιζε ἀραιωμένα πολὺ ἕως τὴν Καραβάττ καὶ ἕως τὰ Γάλατα τὶς βορεινὲς αὐτὲς συνοικίες τῶν Γιαννίνων.

Ἐκεῖ, κατὰ τὸ «Μιλλιέτ Μλαχτσιέ» (Ἑθ.ικὸ Κῆπο) λίγο πιὸ πέρα ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ «Ἁγιοι», τὴ βραδυὰ ἐκείνη ἔρχε νὰ φυλάει καρπούλι, γιὰ κάποιο κοτέτσι, μιὰ ἀλεπού. Ὅταν ἔφτακε στὴ μύτη της, (κι' ἔχει μιὰ μύτη, ἄλλο πράμα!) αὐτὴ ἡ μοσχοβολιά ἀπὸ τὰ σκόρδα, τὰ κρεμμύδια, τὰ ξύδια τὶς δάφνες, τὸ μαυροπίπερο, τὶς τομάτες καὶ τὰ λοιπὰ ρέουλα τῆς μαγειρικῆς τοῦ Χαντζήμπαση κατάλαβε ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ἔξοδα γινόταν γιὰ χατήρι τοῦ λαγοῦ κούνησε τὸ κεφάλι της κι' εἶπε πονηρά:

Μπα! π' ἀνάθεμά σε! Τὴ ζημὰ, πού δὲν μπόρεσες νὰ κάνεις στὰ Γιάννινα ζωντανός, τὴν κάνεις τώρα πεθαμένος!... (!).

(Συνεχίζεται)

1. Βλέπε καὶ Στεφ. Γρανίτσα στὴ λέξη λαγός.

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΜΜΙΚΤΑ

ΤΟ ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΟ ΣΤΙΧΟΠΛΑΚΙ

ΚΙ ΟΙ ΠΑΡΑΓΙΝΤΕΣ ΤΟΥ*

Δ'.—ΜΕΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

9β. «Ούμουλουγιές» καὶ «Πιγιουτίμ»

Τῶν ἰδιότυπων αὐτῶν Τουρκο—ἐλλη-
νικῶν καὶ ἑβραίο—ἐλληνικῶν στιχουργη-
μάτων πρὸ εἶναι καθαρὰ δημιουργήματα
τῆς Γιαννιώτικης λαϊκῆς μεύσας, τὰ χρο-
νικά ἔρια ἐισαγωγῆς καὶ διάρκειας εἶναι ἀκόμα
ἀδιάρρηκτα καὶ ἀνεξακρίβωτα⁽¹⁾.

κτηριστικὸς στίχος, τόσο ἀπὸ τῆς Οὐ-
μουλουγιῆς πρὸ δημοσιεύτηκαν ἀπὸ
τὸ Β. Πυρσινέλλα καὶ τὸν ὑπο-
φαινόμενον, ἔσο καὶ ἀπὸ τὰ Πιγι-
ουτίμ ἢ Πισμονίμ πρὸ δημοσιεύ-
τηκαν ἀπὸ τὴν Ἰ. Μάτσα.

Μεταφέρουμε πρὸ κάτου λίγους χαρα-

9γ. «Ούμουλουγιές»

Ὑμνος τοῦ Μπαϊρακμοῦ⁽²⁾ (Ἦπειρ. Χρονικά 1937, σελ. 166 καὶ ἐπ.)

στίχ. 3—6 Ὁρθι τοῦ βάκητ⁽³⁾ νὰ χαροῦν οἱ Τοῦρκοι πέρα πέρα
ὁποῦ⁽⁴⁾ γιννῆθαι ἀφέντης μας⁽⁵⁾ σ' αὐτὴ τὴν τίμνια⁽⁶⁾ μέρα
Σήμια γένιτι χαρὰ στὴ γῆς καὶ τὰ οὐράνια
ὅλοι γιλοῦν καὶ χαίρουνται ἀνθρώπ' καὶ χαϊβάνια⁽⁷⁾

στίχ. 11—12 Ἐνας τοῦν ἄλλου χαίρουντι οἱ ἔλ—ἰνιζιννιτλίδις⁽⁸⁾
ὅλοι σλουκράνι⁽⁹⁾ ἔκαναν, γιλμάνια⁽¹⁰⁾ καὶ χουρίδις⁽¹¹⁾

(«Ἦπειρ. Ζωή» τεύχ. 6 σελ. 14 καὶ ἐπ.)

στίχ. 5—8 Τὰ κρίματά μου θάλασσα καὶ ἰγὼ στὴ μέση πλέγου⁽¹²⁾
ἄχ τοῦ γαφλέτι⁽¹³⁾ τοῦ πουλύ, μοῦ φαίνιτι δὲ φταίγου·
Οὐ τόπους ὅπου κάθουμι γλουμάτους ὅλου κρίμα
τράβα μι, γιὰ ο σοῦλ ἀλλάχ⁽¹⁴⁾, προυμιοῦ⁽¹⁵⁾ νὰ μπῶ στοῦ μνημα.

στίχ. 17—20 μουζιντές⁽¹⁶⁾ τοῦ σιφαέτι⁽¹⁷⁾ σου εἶνι στοὺς πικραμένους
καὶ γλυτρομὸς ἀπ' τὴ φουτιὰ γιὰ τοὺς κριματισμένους.
Ἰγὼ εἶμι ἕνας σκλάβος σου κρίματα φουρτουμένους,
χαλεύου⁽¹⁸⁾, γιὰ ο σοῦλ ἀλλάχ, κιρέμι⁽¹⁹⁾ οὐ καῦμένους.

στίχ. 65—68 Ραγήπη⁽²⁰⁾ καὶ ἂν μὴ φώναξαν, σκλάβους στὴν ἀφινιά σου
εἶμι· μον' ἔχου ὄνονμα, πρὸ μοιάζει τ' ὄνονμά σου.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου.

Σ' αὐτὸ τοῦ ἱμίου ὄνουμα εἶνι ἡ παντουχή μου
 τράβα μου, γιὰ ρισσοῦλ ἀλλάχ, τὴ φλόγα ἀχ' τοῦ κουρμί μου.
 Θίμα νείν χάμς ου ἔλη⁽²¹⁾ (δηλ., 'Εγείρας 1205, περίπου 1790μ.Χ.)

Ἔχουμε καὶ στιχοργήματα Τουρκο-
 γιαννιωτῶν, ὅχι μονάχα συνθεμένα στὴν
 Ἑλληνικὴ δημοτικὴ τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ
 μὲ Ἑλληνικοὺς ἀκόμα γραμμένα, ἀπ' εὐ-
 θείας, χαρακτηρῆς. Στὸ φύλλο τῆς 8 τοῦ
 Φλεβάρη τοῦ 1871 (ἐγ. 1288) τῆς Ἑλλη-
 νοτούρκικης Ἐφημερίδας τῶν Γιαννίνων

«Γιάνγια—Ἰωάννινα», δημοσιεύεται μα-
 κροσκελέστατο στιχοῦργημα τοῦ Τουρκο-
 γιαννιώτη Ἰσμαήλ Γκαλντέμου—ἀπὸ τὸ
 ὅποιο μαθαίνουμε ὅτι τὴν ἴδια αὐτὴ ἐποχή,
 ζοῦσαν στὰ Γιάννια κι' ἄλλοι δυὸ Τουρκο-
 γιαννιώτες στιχοῦργοι—ἐπαινετικὸ τοῦ Βαλῆ
 τῶν Γιαννίνων Ρασσίμ Πασιά⁽²²⁾.

Εἶδα τὸν Ζου'φικάρ Βεγῆ⁽²³⁾ καὶ τὸν Τζαφὲρ Ταγιάρη⁽²⁴⁾,
 ὅπου ἐκαταβάλθηκαν μὲ δόξαν καὶ καμάρι
 καὶ ὑπῶσαν στὴν Τζερντέ⁽²⁵⁾ τῆς παινεσιᾶς αἰτίαν⁽²⁶⁾.
 Κι' ἐγὼ τὰ εἶδα κι' ἐγραψα τὴν κáιωθεν ὁγορίαν,
 καὶ θὰ παινέσω τὸν Βαλῆ⁽²⁷⁾, ὥς καθὼς τοῦ τυχαίνει⁽²⁸⁾.
 Τὸ πρῶτον εἶν' ὅπου θὰ πῶ, ἀφοῦ⁽²⁹⁾ ἔχει κολιάσει
 στὰ Γιάννια, οἱ κάτοικοι, ἔχουν καθησυχάσει⁽³⁰⁾
 Τὸ δεύτερον, ἐκόπηκαν οἱ χλιάρεις⁽³¹⁾ τῶν φαγάδων.
 Ἔπεσε καὶ καταροῇ⁽³²⁾ μεγάλη τῶν ληστιάδων.
 Οἱ κλέφτες ἀπὸ τὰ βουνὰ κι' ἄλλοι στὴν πολιτείαν⁽³³⁾
 ἔκαναν στοὺς ἀδυνάτους⁽³⁴⁾ μεγάλη δυστυχία.

Καὶ συνεχίζει ἔτσι ὁ Γκαλντέμος τὸν νικὸ διάστημα, ἐξοντώθηκαν ἐξήντα δύο
 ἐπαινοὶ του, τονίζοντας ὅτι, σὲ μικρὸ χρό-

«ἔακουσμένοι» κλέφτες· ἐγινε ὁ Κισλάς⁽³⁵⁾,

μᾶς ἔφκιασε Μπελεντιγιέ ἤγουν τὸ Δημορχεῖον
 καθὼς καὶ τὸν Ἰσλάχανε⁽³⁶⁾, ποὺ λέν Πολυτεχνεῖον,

φάμπρικα⁽³⁷⁾, Ἀγορά⁽³⁸⁾

Μᾶς ξέρει καὶ τὴν γλῶσσαν μας⁽³⁹⁾ αὐτὸς ὁ τιμημένος.
 καὶ ὅσα παίνια⁽⁴⁰⁾ κι' ἄν τοῦ πῶ, δὲν εἶμαι λαθεμένος.
 Κι' ἐγὼ, Γκαλντέμο ποὺ μὲ λέν καὶ μαχλιουλὰτ μουχλίρι⁽⁴¹⁾,
 χωρὶς νᾶχω τὴ δύναμη, παίνεσα τὸ Βεζύρη.

Τὸ στιχοῦργημα γενικὰ στοὺς συγχρό-
 νους μας καιροὺς, μπáινει στὴν περίοδο
 τῆς παρακμῆς· ἐπαύσαν πιά τὰ στιχοῦργοῦν
 στὰ Γιάννια, κι' ὅλα αὐτὰ ποὺ ἴσχαμε τώ-
 ρα εἶπαμε, μᾶς φαίνονται σήμερα τόσο μα-
 κρυνά.

Τὰ Τουρκάκια τῶν Γιαννίνων, καὶ στοὺς
 τελευταίους καιροὺς τῆς Τουρκοκρατίας,
 χαιρετοῦν ἀκόμα τὸ φτάσιμο τῆς Ἀνοιξῆς
 μ' ἓνα τραγεῦδι, μὲ τὸ ὅποιο ἀχοληθῆ-
 καμε εἰδικὰ καὶ πλατύτερα στὴν «Ἡπειρ.
 Ἑστία»⁽⁴²⁾ δπου καὶ ὁ σχετικὸς σχολιασμὸς
 τοῦ.

Μάρτη κι' Μάρτη κι' Μαρτηνιέ,
 κι' ὑψηλὲ κι' δυνατέ,

φέρι αὐγὰ σαράγκηνα
 κι' ἄλλα σαραγκίτινα.

νὰ πλιοῦν δώδεκα
 κι' διάφουρου τριάντα.

Ἡλίλι, μίλιλι
 νὰ ζήσουν τὰ πιδόπλα
 νὰ φᾶν τὰ λιλικόπλα
 νὰ ζήσουν οἱ ἀφιντάδης
 νὰ φᾶν οἱ λιλικάδης

Ἀνξ' τ'ν κασσέλα σ'
 κι' κάνι τὴν τ'μή σ',
 κι' δώσ' τ' Μάρτ' τίπουτι

μέσα γιὰ μέσα χαρὰ
 ὅσα γρόσια κι' φλουριά

ὅσα καρφιά κι πέταλα
στ' Φράγκ' τοῦ κιφάλλ
μέσα κόρζις
μέσα ψεῖρις
μέσα κόντις,

τὸ ὁποῖο ὁμως τραγούδι, εἶναι οἰκτρὴ κα-
τάντια παληῶν Χελιδονισμάτων.
Πολλὰ ἀπ' αὐτά, καταχωροῦν στὶς Σουλ-

λογές τους, οἱ Πασσώβ καὶ Ἀραβαν-
τινός· καὶ ὅλα τους, φαίνεται, δγαίνουν
ἀπὸ ἓνα βασικό, ποιὸς ξέρει ποῦ, πῶς καὶ
πότε ἀρχικὰ συνθεμένο, ποῦ μὲ τὸ πέρασμα
τῶν καιρῶν, ἐπεξεργάστηκε, συμπληρώ-
θηκε, διαστρεβλώθηκε, κακοποιήθηκε, ἀνα-
μίχτηκε, παραφθάρθηκε, καὶ τελικὰ κατάν-
τησε στὰ Γιάννινα τέτοιο ποῦ τραγουδιόταν
ἀπὸ τὰ Τουρκοπαῖδια.

98'.—Τὰ χελιδονίσματα.

Τοῦ Γιαννιώτικου αὐτοῦ τραγουδιοῦ, δὲν
περισώθηκαν ἀπὸ τὴν παράδοση—ἂν δέβαια
ὑπῆρχαν—οἱ ἀρχικοὶ ἐκεῖνοι στίχοι, ἀπ'
δυσίους ἀκριβῶς τὰ ἀντίστοιχα, πα-
νελλήνια διαδομένα παρόμοια ἄσματα πῆ-
ραν τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ Χελιδονί-
σματος: π.χ.

Χελιδόνα ἔρχε·αι.

Θάλασσαν ἐπέρασε.

Τῇ φωλῇ θεμέλιωσε

κάθησε καὶ λάλησε:

—Μάρτη, Μάρτη χιονερέ, κτλ. κτλ.

Σημειώνουμε ἐδῶ δτι, σὲ Χελιδονίσμα-
τα τῆς Κέρκυρας καὶ τῆς Θεσσαλίας, προ-
οδιορίζεται καὶ εἰδικώτερα, τόσο ἡ ἀφετη-
ρία, ὅσο καὶ ἡ πορεία ποῦ ἀκολουθεῖ τὸ
χελιδόνι γιὰ νὰ φέρῃ τὴν Ἀνοιξη, ἀπὸ τίς
ἀκτὲς τῆς θερμῆς Ἀφρικῆς στὶς θερρινὰ
τοὺς εὐκρατεῖς τῆς Μεσόγειου:

Χελιδόνι μου γοργὸ

πούλθες ἀπ' τὴν ἔρημο...

Χελιδόνα ἔρχ·ται

ἀπ' τὴν ἄσπρη θάλασσα...(τὸ Αἰγαῖο)

Θεωροῦμε γιὰ τὸν ἡπειρώτη ἀναγνώ-
στη σκόπιμο νὰ δώσουμε ἐδῶ ἓνα, ἀπὸ πλη-
ρέστερα κείμενα Χελιδονισμάτων κατατο-
πιστικὸ συνθετικὸ ἀπάνθισμα, γιὰ νὰ μπο-
ρέσῃ αὐτὸς νὰ κάνη τίς ἔσες θέλει ἀτομι-
κὲς παρατηρήσεις του, συγκρίνοντάς το μὲ
τὸ Γιαννιώτικο ποῦ περισώσαμε. Τὰ σχε-
τικὰ κείμενα—ἀποσπάσματα, τὰ παίρνουμε
ἀπὸ τίς Συλλογές Πασσώβ καὶ Ἀρα-
βαντινοῦ.

Τὸ χελιδόνι εἶναι ἐκεῖνο, ποῦ στὰ
ἄσματα αὐτά, φέρεται ἀπὸ τὸ λαϊκὸ συν-
θέτη νὰ λαλή ἢ νὰ κελαῖδῃ τῇ χαρὰ τῶν

ζωντανῶν καὶ τῶν ἀψύχων γιὰ τὸ τέλος τοῦ
χειμῶνα:

Μάρτη, Μάρτη χιονερέ...

Σὲ ἄλλο κείμενο, ὁ ἐρχομὸς τῆς Ἀνοι-
ξης καὶ τὸ ἐπικείμενο πέρασμα τοῦ χει-
μῶνα, προαναγγέλλονται, ἀκόμα ἀπὸ τὸ
Φλεβάρη:

..καὶ Φλεβάρη φοβερέ, (ἢ βροχερέ, ἢ λασπερέ)

κι' ἂν φλεβίσης, κι' ἂν τσικνίσης,

καλοκαίρι θὰ μυρίσης·

κι' ἂν χιονίσης κι' ἂν κακίσης,

πάλιν ἀνοιξὴ θ' ἀνθίσης...

ποῦ μπορεῖ νὰ σημαίνει ὅτι σὲ μερικές, τίς
νοτιότερες πιθανότατα περιοχές, τὰ Χελι-
δονίσματα, ἀρχίζαν, ἀκόμα ἀπὸ τὸ Φλεβάρη.

Σὲ ἄλλο πάλι κείμενο, ἀντὶς τὸ Φλε-
βάρη, ἀναφέρεται ὁ Ἀπρίλης.

...καὶ Ἀπρίλη βροχερέ...

Αὐτό, σὲ συνδυασμὸ μὲ ἄλλο κείμενο,
δπου ἀναφέρεται, δτι

...ἦρθ' ὁ Ἀπρίλης ὁ καλός...

καὶ μὲ τὸ δτι, ὅστερα ἀπ' αὐτό, ὁ λαϊκὸς
τραγουδιστής, ἀποτείνεται μὲ προκλητικὴ
ἀποστροφή πρὸς τοὺς χειμωνιάτικους μῆνες
ποῦ πέρασαν, κι' εἶναι πιά ἀκίνδυνοι καὶ
ἀβλαβεῖς,

...Μάρτη πρίτς· Φλεβάρη πρίτς...

θὰ μπορούσε κανένας νὰ συμπεράνῃ δτι τὰ
Χελιδονίσματα καὶ ἡ ὑποδοχὴ τῆς Ἀνοι-
ξης, σὲ ὠρισμένες, (θορινές ἴσως) περιοχές,
γινόταν, ὅχι τὸ Μάρτη, ἀλλὰ τὸν Ἀπρίλη.

“Ὅπως κι' ἂν εἶναι,

...ὁ Ἀπρίλης ὁ γλυκὺς
ἔφτασε· δὲν εἶν' μακρὺς.

Κι' ἀρχίζει κατόπι τὸ τραγούδισμα τῶν
μερικώτερων στοιχείων καὶ τῶν χαροποιῶν
ἐπακλόουθων τῆς Ἀνοιξῆς καὶ τῆς χαρᾶς
γιά τὸν ἐρχομό της.

Τὰ πουλάκια κελαῖδουν
τὰ δενδράκια φυλλανθοῦν·
Τὰ ὀρνίθια ἀρχиноῦν
νὰ γεννοῦν καὶ νὰ κλωσσοῦν.
Τὰ κοπάδια ξαρχиноῦν
ν' ἀνεβαίνουν στὰ βουνὰ
καὶ νὰ τρώγουν τὰ κλαδιά·
— Ζῶα, ἄνθρωποι πουλιά
χαίρονται ἀπὸ καρδιάς
ἐπαψαν οἱ παγωνιᾶς
καὶ τὰ χιόνια κι' ὁ βοριάς.

Ἐφύγα,
κελαῖδεῖ τὸ χελιδόνι,
κι' ἀφήκα σῦκα
καὶ σταυρὸ καὶ θημωνίτσα·
κι' ἡῦρα χόρτα, σπάρτα, βλίτρα
Βλίτρα, βλίτρα, φύτρα φύτρα.

Στὰ ἀστρικά ὅμως κέντρα, ὅλες αὐτὲς οἱ
χαρὲς τῆς ἀγροτικῆς καὶ τὸ ζωντάνεμα τῆς
ὕπαιθρου, παραλείπονται καὶ τὸ χελιδόνι,
τραγουδάει ἐκεῖ χωρὶς ἄλλον προοιμιασμό,
τὶς χαρὲς τῆς Ἀνάστασης, θρησκευτικῆς
ταυτόχρονα κι' ἐκρινῆς γιορτῆς:

— Χελιδόνι μου γορὸ
Ποῦρθες ἀπ, τὴν ἔρημο
Τὶ καλὰ μᾶς ἔφερες;
— Τὴν ὑγεία καὶ τὴν χαρὰ
καὶ τὰ κόκκινα τ' αὐγά:

Κατόπι, ἀρχίζουν οἱ εὐχὲς τῆς ὁμάδας
τῶν παιδιῶν, ποὺ γυρίζοντας ἐλα τὰ σπῆ-
τια, ἐφαλλαν τὰ ὠραιότατα αὐτὰ τραγούδια.

Ν' ἀγοράζουμε ὀχτώ,
νὰ πουλοῦμε δεκοχτώ,
νὰ κερδαίνουμε τριάντα,
διάφορα πάντα μεγάλα.
Καὶ στὸ σπῆτι καὶ στὴ χώρα,
μέσα δῶ ποῦρθαμε τώρα,
μέσα γειά, μέσα χαρὰ
στὸν ἀφέντη, στὴν κυρὰ
στὰ παιδιά καὶ τοὺς γονηούς.
Μέσα ὁ Μάρτης ἔξω οἱ ψύλλοι
(ὄξω ψύλλοι, ὄξω κόρζες)
ἔξω οἱ ὀχτροὶ· σᾶς τρεῶν οἱ σκίλοι.
Μέσα οἱ φίλοι, μέσα φτήνια,

καὶ χαρὲς, χοροί, παιγνίδια
καὶ ἐφέτος καὶ τοῦ χρόνου
καὶ τοῦ χρόνου ἄλλα χίλια.

Καὶ τώρα,

...σὺ καλὴ νοικοκυρὰ
ἔμπα στὸ κελλάρι σου.
Φέρε αὐτὰ περδικωτὰ
καὶ πουλιὰ σαρακοστὰ
δῶσε καὶ μιὰ ὀρνιθίτσα
φέρε καὶ μ' ἄ κουλουρίτσα.

Ἄν τύχη ὅμως καὶ τσιγκουνεύεσαι, καὶ
δὲ θέλεις νὰ φιλέψης τὸ Μάρτη καὶ τὰ ποι-
διὰ ποὺ σοῦ τραγουδοῦν τὸ Χελιδόνισμα,
μέσα κόρζις,

καταριέται ἡ ὁμάδα ἡ Γιαννιώτικη,

μέσα κόνις, μέσα ψεῖρς.

Στὶς παραμυθίες τῆς κατάρρευσης τῆς
Τουρκοκρατίας ἀκούονται στὰ Γιάννινα οἱ-
κτρά ράκη τῆς παληᾶς στιχουργικῆς εὐχέ-
ρειας:

Τούτου γιὰ⁽⁴³⁾ τοῦ σιφερ⁽⁴⁴⁾ (δυνὸ φορὲς)
ντάμ, ντούμ, ντουνανμᾶ
δὲν πᾶμι⁽⁴⁵⁾ ἱμεῖς ἀσκέρ⁽⁴⁶⁾.

Καὶ στοὺς καιροὺς τοῦ Συντάγματος
(1908), κυκλοφορεῖ τραγουδιστὰ ἡ παρα-
κάτου ἀναγγελία του:

Κατφουρνάοι⁽⁴⁷⁾ στοὺ παζάρι
γλιέπου κόσμου κι νιουνγιὰ
κι τοῦ μπίμπαση⁽⁴⁸⁾ καβάλλα
νὰ φουναῖζ': — Ἰληνθιριά.

Στὰ 1912, οἱ Τοῦρκοι, ἐπαψαν πιά νὰ
εἶναι οἱ ἀφεντάδες. Ἐγιναν Ἕλληνες πολῖτες.

Τὸ Τουρκογιαννιώτικο στιχούργημα,
ἀπὸ τότε, ἀνήκει ὀριστικὰ στὴν Ἱστορίαν.

1. Γιὰ τὶς «Οὐμουλουγιές», δὲς πλατύτερα
ὅπου στὴν ὑποσ. 24 καὶ 25 τοῦ Γ'. κεφ. αὐτῆς
τῆς ἐργασίας. («Πειρ. Ἑστία» 1955. σελ. 255)
γιὰ δὲ τὰ «Πιγριούτμ», στὴν ὑποσ. 26 τοῦ ἰδ. κεφ.
(ὅπου πρὶ πάντων, ἰδ. σ.). Ἀπὸ τὶς ἐκεῖ μνημονευ-
όμενες ἐργασίες, μεταφέρουμε ἐδῶ τὰ πρὶ κάτω
ἀποσπάσματα.

• Οὕτω, ὅλοι αἱ γοναῖκες καὶ ὅσοι τῶν ἀν-
δρῶν δὲν εἶχαν σπουδάσει: εἰς τὴν πρωτεύουσαν
(τοῦ Ὀθωμ. Κράτους) ἢ δὲν ὑπηρετοῦν εἰς δημο-
σίαν τινα θέσιν, δὲν ἐγνώριζον ἄλλην γλῶσσαν
πλὴν τῆς Ἑλληνικῆς. Διὰ τὰ κατορθώσαν δὲ νὰ
ἐννοήσουν τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν, παρὲ-

στη ανάγκη νά μεταφρασθῶν εἰς αὐτὴν ὀρθοκευ-
τικὰ τινὰ βιβλία... (τὰ ὅποια)... ἦσαν εἰς τὴν
Ἀραβικὴν ἑμμετρα... καὶ οὕτω ἐδημιουργήθη μιὰ
περίεργος Τουρκοελληνικὴ λογοτεχνία, φέρουσα
τελείως τοπικὸν χαρακτήρα... Πότε ἄρχισε νά
αναφαίνεται ἡ περίεργος αὐτὴ λογοτεχνία, δὲν
ἠδυνήθημεν... νά ἐξακριβώσωμεν... εἰκάζομεν, ὅτι
δὲν ἀνέρχονται πέραν τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου
ὀγδοῦ αἰῶνος... Β. Πυρσινέλλας, στὰ «Ἡπειρ.
Χρονικά» 1937, σελ. 162, 163, «Ὑὶ Οὐμουλουγιᾶς
τῶν Τουρκογιαννιωτῶν».

«...Τὰ τραγούδια (αὐτὰ)... δείχνουν ἓνα καμ-
ματί ἀπὸ τῆ ζωῇ τῶν Ἑβραίων στὰ Γιάννινα, κα-
τὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνες... ἦταν πρωτότυπα
δημιουργήματα ντόπιων κι' ἀγνώστων ποιητάρη-
δων, γιατί εἶχαν γίνει κτήμα τοῦ λαοῦ... πού...
μοναχὰ ἐδῶ στήν Ἡπειρο τραγουδιόταν. Ἐ-
χουν ὅλα δική τους μουσική, ἐπηρεασμένη φανερά
ἀπὸ τοὺς ρυθμοὺς τῶν ἡπειρωτικῶν δημοτικῶν
τραγουδιῶν...». Ἰωσήφ Μάτσας, στήν «Ἡπειρ.
Ἔστια» 1953, σελ. 589, «Γιαννιώτικα Ἑβραϊκά
τραγούδια». (Ὁ συντοπίτης μας καὶ φίλος Κ.
Μέρτζιος, μὲ ἀνακοίνωσε πρόσφατα, (Γενάρης
1955), ὅτι τελευταῖα, ἔχουν ἀνευρεθεῖ στὸ Ἰκόνιο
(τῆς Μ. Ἀσίας) στιχοῦργήματα τοῦ αὐτοῦ τύπου.
ἑρωτικά ὅμως, (συνταγμένα δηλ. στήν Ἑλληνική,
μὲ Ἀραβικοὺς ὅμως χαρακτήρες) τοῦ 12ου μ. Χ.
αἰῶνος).

2. Ὄρθοκευτικὴ γιορτὴ τῶν Μουσουλμάνων,
ποὺ ἀντιστοιχεῖ κάπως μὲ τὸ δικό μας Μέγα
Πάσχα.

3. Λέξη Ἀραβικὴ, βάκτ=καιρὸς, χρόνος.

4. Γιὰ τὸ ὅ, τι δηλ.

5. Ὁ Μωάμεθ.

6. Τιμημένη μέρα τῶν γενεθλίων του.

7. Ἀπὸ τὸ Ἀραβικὸ χαϊβάν=ἐμψυχορ, κτή-
νορ, βλάξ. ἐδῶ, τὰ ζῶα.

8. Ἀπὸ τὸ ἀραβ. ἐχλ=ικανός, ἄξιος, καὶ τὸ
ἐπίσης ἀραβ. τζεννέτ=παράδοσις.

9. Ἀπὸ τὸ ἀραβ. σζουκιράν (καὶ σζουκρα-
νιζέτ)=ἐγγνωμοσύνη· ἐδῶ, ἐκδηλώσεις ἐγγνω-
μοσύνης.

10. Πιθανὸν ἀπὸ τὸ τούρκικο γκζουλμέ=
γέλιο· ἐδῶ, γέλιο.

11. Σφαλερά, νομίζουμε, ὁ Β. Πυρσινέλλας
μεταφράζει, μείρακες καὶ οὐρί· τὸ χουρήδες (ὅχι
χουρίδες) εἶναι, ἀπλούστατα, ἡ λέξη χοροὶ μὲ
τὴ συνηθισμένη στὸ γιαννιώτικο ἰδίωμα κατάληξη
—ηδες.

12. Τὸ γ, κατὰ τὸ Τουρκογιαννιώτικο γλωσ-
σικὸ ἰδίωμα· κατὰ τὸ Χριστιανικὸ Γιαννιώτικο,
πλέον—Στὴν ἀπόδοση αὐτῆς τῆς Οὐμουλουγιᾶς,
εἶχαμε μεταχειριθεῖ τὸ—καὶ τὸ πῶς ἱστορικὰ
ὡστὶ—Γιαννιώτικο τῆς προφορᾶς ἰδίωμα· (οὐ
ἄτονερ φωνᾶς ε καὶ ο, σέ ι καὶ ου).

13. Ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ γαφλét=ἀκηδία, ὀλι-
γωρία.

14. Τὸ γιὰ ρεσσούλ Ἀλλάχ, εἶναι ἐπὶ κληση
ποὺ ἐπαναλαμβάνεται πάντοτε στὸ ἴδιο μέρος
τοῦ τελευταίου στίχου τῶν δέκα ἐπτὰ τετράστι-
χων ποὺ ἀποτελοῦν τὴν Οὐμουλουγιᾶ ποὺ δημο-

οῦσα, καὶ σημαίνει, ὦ! ἐσὺ ἀποσταλμένος τοῦ
Θεοῦ.

15. Πρὶν, προτοῦ.

16. Ἀπὸ τὸ περσ. μουζίντε (ι)=καλὴ εἴ-
δηση.

17. Ἀπὸ τὸ ἀραβ. σζεφαάτ=μεσολάβηση.

18. Τοῦ γιαννιώτικου ιδιώματος λέξη=ζητῶ,
γυρεύω.

19. Ἀπὸ τὸ ἀραβ. κερέμ=γενναϊοδωρία,
ἀγαθότητα, μεγαλεῖο.

20. Ἀπὸ τὸ ἀραβ. ραχήπ=ἐπιθυμῶν, καὶ κύ-
ριο ὄνομα.

21. Διευκολυντικὸς τῆς μνήμης, τρόπος ἀρ-
θμώσεως τῶν Τούρκων, ὁ λεγόμενος ἐμπτζέντ.

22. Προοδευτικὸς Βαλῆς τῆς Ἡπείρου τῆς
ἐβδομῆς δεκαετηρίδας τοῦ 19ου αἰῶνα, στὸν ὅποιον
ὀφείλονται: τὸ Διοικητικὸ Μέγαρο τῶν Γιαννίνων
(ἐκεῖ ποὺ τῶρα τὸ κτίριο τῆς Ἐθν. Τράπεζας, οἱ
σημερινοὶ Στρατιῶνες, Ἐργοστάσιο Ἀγγειοπλα-
στικῆς, Πολυτεχνεῖο, Ἐθνικὸς κήπος («Μιλιέτ-
Μπαχτσέρ» στὴ δυτικὴ τῆς πόλης ἐξοδὸ), δειδρο-
στοιχεῖς, Ἱδρυση Δημαρχείας, Τυπογραφείου, Ἑλ-
λην—Τουρκικῆς Ἐφημερίδας, ἡ σημερινὴ ρυμο-
τομία τῆς ἀγορᾶς κ. ἄ., γιὰ τὰ ὅποια λεπτομε-
ρειακὰ, δὲς Δ. Σαλαμάγκα «1886—1877», στίς
Ἐφημ. τῶν Γιαννίνων «Ἡπειρ. Ἀγών» φυλλ. 22,
27, 29 Δεκεμβρίου 1954, 9 Γενάρη 1946 καὶ «Νέα
Ἡπειρος» φυλλ. 10, 17, 24 Ἰουνίου, 18, 15, 22, 29
Ἰουλίου, 19, 26 Αὐγoustου, 9, 16, 23 Σεπτέμ-
βρη 1946.

23, 24. Τουρκογιαννιώτες, φαίνεται, στιχοῦρ-
γοί, ποὺ εἶχαν ἐπαινεῖ τὸ Ρασσίμ Πασιᾶ πρὶν
ἀπὸ τὸ Γκαλτέμο. δὲν ξέρουμε δυστυχῶς σὲ ποιά
γλῶσσα.

25. Λέξη ἀραβ. τζζεριντέ=ἐφημερίδα. Ἐδῶ,
εἶναι ὁ τίτλος τῆς ἐφημερίδας αὐτῆς.

26. Τοὺς λόγους δηλ. καὶ τὰ ἔργα, γιὰ τὰ
ὅποια αὐτοὶ παίνεσαν ὅ, τι παίνεσαν.

27. Γεν. Κυβερνήτης Ἐπαρχίας, ἐδῶ τῆς
Ἡπείρου, μὲ εὐρύτατα ἀποκεντρωτικὸ σύστημα.

28. Τοῦ λαχαίνει, τοῦ ἀρμόζει.

29. Ἀφ' οὗ, ἀφ' ὅταν, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποῦ.

30. Ἀπὸ τὸ ἀμειλικτο πρὸ παντός καὶ ἀπο-
τελεσματικὸ κυνηγητὸ ποὺ ἔκανε τῆς ληστείας.

31. Χουλιάρες, κουτάλες: καταχραστὲς δη-
μόμου ἢ φιλανθρωπικοῦ πλοῦτος. Κάπου στὰ «Ζα-
γορσιακά» τοῦ ὁ Λαμπρίδης, συνταιριάζει τὸ
κουτάλες, μὲ μερικὸς προεστῶτες (Γενικοὺς Πλη-
ρεξοῦσιους) τοῦ Ζαγοριοῦ,

32. Ἡμιπληγία, συμφορὴ ἐγκεφαλικῆ, ξα-
φνικὸς θάνατος.

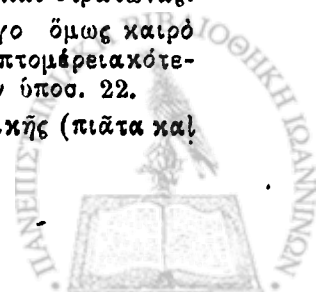
33. Οἱ ληστὲς τῆς πολιτείας... Ποιὸν νά πρω-
τονομᾶς; Πρῶτα—πρῶτα τὰ γκατάκια, τοὺς
κολαούζους, τοὺς στίς πόλεις κατάσκοπους καὶ
ὑποθάλποντες τῶν ληστῶν τῆς ὑπαίθρου.

34. Στους φτωχοὺς, σ' ὅσους δὲν εἶχαν καμ-
μιὰ δύναμη, καμμιὰ ἐξουσία στὰ χέρια τους.

35. Λέξη τούρκικη=χειμαδιὸ καὶ στρατώνας.

36. Ποῦ λειτούργησε γιὰ λίγο ὅμως καιρὸ
στὸ νότιο ἄκρο τῶν Γιαννίνων· λεπτομέρειακότε-
ρα, δὲς Δ. Σαλαμάγκα, ὅπου στήν ὑπόσ. 22.

37. Ἐργαστήρι ἀγγειοπλαστικῆς (πιᾶτα καὶ

παρόμοια)· και γι' αὐτά, δὲς ὅπου ἀμέσως πὶδ πάνου.

38. Ὁ Ρασσὴμ Πασιᾶς, πυρπόλησε ἓνα βράδυ τὸ ἄθροισμα ἀπὸ τῆς ξύλινες μπαράγκες μὲ τοὺς σχολικοὺς δρόμους, ποὺ ἀπάρτιζαν πρὶν ἀπ' αὐτὸν τὴν ἀγορὰ τῶν Γιαννίνων. Περισσότερα ἀπὸ χίλια ἀκίνητα κἀήκαν τὸ βράδυ ἐκεῖνο. Δὲς καὶ ὅπου ἀμέσως πὶδ πάνου.

39. Τὴ γλῶσσα μας... δηλ. τὰ Ἑλληνικά, στὰ ὁποῖα εἶναι συν-αγμένο τὸ στιχοῦργημα τοῦ Τούρκου Γκαλντέμου...

40. Παινέματα.

41. Δέξη ἀραβική=ὁ ἐνταλμένος τὴν ἀνακάλυψη καὶ κατάδοση ἀκίνητων, ποὺ περιέρχονται στὴ νομικὴ κατάσταση τοῦ ἀδέσποτου. Αὐτὸ φαίνεται θὰ ἦταν τὸ δημόσιο ὑπουργεῖο τοῦ Γκαλντέμου.

42. 1953, σελ. 263. Τὸ ὁμαδικὸ αὐτὸ παιδικὸ ἄσμα τῆς ὑποδοχῆς τῆς ἀνοιχῆς, ἀνήκει στὴν κατηγορίαν τῶν Χελιδονισμάτων, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα περισώζει ὁ Πασσῶβ (CCCV—CCCVIIa, σελ. 225 καὶ ἐπ. CCCIX, σελ. 229) καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα κἀναι λόγο καὶ ὁ Ἀραβαντινός, στὴ σελ. 261 τῆς τῆς Συλλογῆς του.

43. Τὸ γιὰ, ἐπιτακτικὸ τῆς ἐννοίας τοῦτο=τὸ ἐνεστὼς, τὸ τρέχον, αὐτὸ ἀκριβῶς.

44. Δέξη ἀραβική=ἐκστρατεία, πόλεμος, ταξίδι.

45. Δὲν εἶναι ἡ σειρὰ μας, ἡ ἡλικία μας, ἡ κλάση μας.

46. Δέξη ἀραβική=ὁ στρατὸς.

47. Δέξη ἰδιωμ. Γιαννιώτικη=κατηφορικῶς, κατηφορῶς.

48. Ἀξιωματικὸς χιλίαρχος.

9ε'.—«Πηγίου τι μ»

Μεταφέρουμε τώρα ἐδῶ, καὶ μερικά δείγματα ἀπὸ τὰ Γιαννιώτικα Ἑβραϊο—ελληνικά στιχοῦργήματα Ἰωσήφ—γίου—τήμ, παίρνοντάς τα ἀπὸ τὴν προμνημονευόμενὴ ἐργασία τοῦ Ἰωσήφ Μάτσα.

Ἀξιε καὶ Δυναμωμένε.

σελ. 15

Χάρισε τὰ κρίματά μου,
γιάτρινε τὴν ἀρρωστιά μου,

Δοξασμένο τὸνομά Σου

σελ. 18

Λόγισα νὰ σὲ παινέσω, καὶ σασίζω· τί νὰ εἰπῶ;
ποῦθε νὰ πρωταρχινήσω; καὶ ποῦ γνώση καὶ σκρόψ;
Βασιλῆα τῶν βασιλιάδων, τὴν ὁρμήνια σου ἀγαπῶ.

Τὸ τραγούδι τοῦ Πουρίμ(²).

σελ. 22

Ἡ Ἑσιέρ(³) ἡ τιμημένη
καὶ ἡ μοσκοαναθρεμμένη,
δὲ λέει ποῦθ' εἶν' γεννημένη,

Τώρα οἱ μπαχτσιέδες ἀνθισαν.

σελ. 32

Τώρα οἱ μπαχτσιέδες(⁴) ἀνθισαν καὶ εἶν' ὅλοι ἀνθισμένοι
καὶ ἐμένα ἡ καρδούλα μου εἶναι πολὺ κλεισμένη

καὶ μέγα σιάρτι(⁵) ἔβαλα, μ' ἓνα καλὸ ξιφιέρι(⁶)
νὰ γράψω λόγια νόστιμα σὲ τοῦτο τὸ δεφτέρι.

κάμε μου τὸ θέλημά μου,
πάστρεψέ μου τὴν καρδιά μου
καὶ τὰ συ' λογίσματά μου,

σελ. 16 Τάχα ποῦ θελα νὰ πάνω(¹),

ὕστερα ποῦ θὰ πεθάνω,
μὲ τὰ κρίματα ποῦ κάνω;
Καὶ στὸ νοῦ μου δὲν τὸ βάνω·
καμμιὰ γλατριγιά δὲν κάνω.

γιατ' ἔτσ' εἶν' παραγγελημένη

σελ 26.

Ἐγραψαν τὰ ἱκιμέτια(¹),
ἔστειλαν στὰ βιλαέτια(²):
Οἱ γι' Ὁβραῖοι νὰν γλυτωμένοι,
κι' οἱ γι' ὀχτροὶ μας σκοτωμένοι

Ἐσεῖς παιδιά τοῦ Ἰσραὲλ.

σελ. 48 Ἐσεῖς παιδιά τοῦ Γισραὲλ⁽⁹⁾, πολὺ νὰ φυλαχτῆτε
στὰ Σεουδώθ⁽¹⁰⁾ τοῦ Σαμπαθιοῦ⁽¹¹⁾ πολὺ νὰ χαϊδευτῆτε

Ἐξομολόγηση.

σελ. 53 Τὰ κοιμιατὰ μου εἶναι πολλὰ, ὥς ἄμμου τοῦ θαλάσσου
Γιαράμπη⁽¹²⁾ κάισε στὸ θρονί, στὰ ληγιμουνήματά⁽¹³⁾ σου.

σελ. 54 Μήνα περνάει ἐκεῖ ριτζιάς, μήνα περνάει ρουσφέτι;
Ἰκεῖ ναι (ἦ) κρίση ἀληθινή, ποὺ δὲν τηροῦν ραγέτι.

Ἡ ἔμορφιά εἶν' ἐχ' τὸν Θεό.

σελ. 27 Τὸν ἔμορφο τὸν ἄνθρωπον, ὅλοι τὸν ἀγαποῦνε.
Ὡς κι' οἱ Προφῆτες τοῦ Θεοῦ, τὸν ἔμορφο ποθμοῦναι⁽¹⁴⁾

Τόσο ἦταν ἔμορφη πολὺ, (π') ἀπὸ τὴν ἔμορφιά της,
ἥλιος, φεγγάρι, αὐγερινός, θαμπῶναν ὀμπροστά της.

σελ. 29 Ὡσὰν τὰ κλόσια⁽¹⁵⁾ τὰ χρυσά, εἶναι τὰ τσίνορά της⁽¹⁶⁾
καὶ σὰν τὸ μῆλο κόκκινα τὰ δυὸ τὰ μαγουλά της.

σελ. 30 καὶ τὰ λιθάρια ἀπὸ τὴ γῆς, ἐφύτρωσαν χορτάρια,
ὁποῦθε κι' ἂν ἐστάθηκαν τ' ἄσπρα της τὰ ποδάρια.

Κι' ἀπὸ τὰ μικρά μου χρόνια θυμᾶμαι
τώρα—δπως, καὶ δσα—μερικὰ στιχουργή-
ματα ποὺ τραγουδοῦσαν τὰ ἐβραϊόπουλα
τῆς συνοικίας μου⁽¹⁷⁾ δπου συγκατοίκησα
ἴσαμε τὰ 24 μου χρόνια.

Ἀμπντοῦλ μιντὲ μιντράς,
Ἐλμπινέ
Ἐλμπινὲ μιντράς μιντράς
σήμιρα
σήμιρα κὶ γιαῦριου⁽¹⁸⁾

Τὸ τραγούδι αὐτό, καθαρὰ Ἑβραϊκό, τὸ
παράθεσα μόνο καὶ μόνο γιατί, τοὺς τελευ-
ταίους τοῦ στίχους, τοὺς προτιμοῦσαν τὰ
Ἑβραϊόπουλα, στήν Ἑλληνική, σὲ πιστὴ με-
τάφραση τοὺς ἀπὸ τὸ Ἑβραϊκὸ κείμενο.
Τὸ καθαρὸ πρωτότυπο αὐτοῦ τοῦ ὕμνου,
(ποὺ τὸ χρωστῶ, μαζὺ μὲ σχετικὰς ἐρμηνεῖες
καὶ πληροφορίες στὸ φίλο Ἰωσήφ Μάτσα),
εἶναι τὸ ἐξῆς:

ἀντίο μπὲτ ἀμινγιά, (Θά παινέσω τὸ Ναδ
τοῦ Σολομώντα

Ἐλ μπινέ (ὦ Θεὲ Χτ(ισ)η)

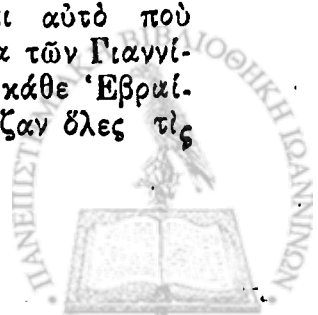
Ἐλ μπινὲ μινγιά μινγιά.

Σήμιρα.

Σήμιρα κὶ γιαῦριου.

Αὐτὸ (καθὼς καὶ ἄλλα ἀκόμα) τραγου-
ζιόταν ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους τῶν Γιαννίνων
(καὶ μόνο τῶν Γιαννίνων) κατὰ τὶς τελευ-
ταῖες μέρες τῆς γιορτῆς τοῦ Σοῦχόθ
(Σκηνοπηγίας, ποὺ κατὰ τὴ διάρκειά τους
φκιάναν στὰ σπήτια τοὺς ὁμοιώματα σκη-
νῶν διακοσμημένα μὲ δάφνες), πρὸς χαρὰ
(ἐπαινο, ὕμνο) τοῦ Νόμου, τῆς Πεν-
τάτευχου καὶ τραγουδώντας το, χό-
ρευαν μέσα στὴ Συναγωγή.

Ἐνα ἄλλο τραγούδι, εἶναι αὐτὸ ποὺ
τραγουδοῦσαν τὰ Ἑβραϊόπουλα τῶν Γιαννί-
νων μπροστὰ στὴν πόρτα τοῦ κάθε Ἑβραί-
ικοῦ σπήτιου, καθὼς τριγύριζαν ὅλες τὶς

Ἑβραϊκὲς τῆς πόλης συνοικίες τὴν πρώτην τοῦ Ἀδάρ, πρώτου μῆνα τῆς Ἀνοιξῆς, κρατῶντας στὰ χέρια τοὺς σακκούλες, δπου φύλαγαν τὰ δῶρα ποὺ τοὺς χάριζαν οἱ νοικοκυράδες: ψημμένους ξηροὺς καρπούς, ζαχαράτα, πορτοκάλια, μεταλλίκια, καὶ καμμιὰ φορὰ φλωράκια ἢ ἄλλα. Τὸ τραγοῦδι αὐτό, τὸ χρωστῶ στή μνήμη τοῦ Γ. Χρη-

στίδη, καὶ ἦταν ὅπως πιστεύει ὁ Ἰωσήφ Μάτσας—καὶ συμφωνῶ μαζί του—ἓνα Ἑβραϊκὸ χελιδόνισμα πρὸς χαιρετισμὸ τῆς ἐπερχόμενης ἀνοιξῆς, καὶ τῆς προσέγγισης τῶν μεγάλων ἑορτῶν τῶν Ἑβραίων τόσο τοῦ Πουρήμ (στὶς 15 τοῦ Ἀδάρ), ὅσο καὶ τοῦ Πάσχα τῶν Ἀζύμων (στὶς 30 του).

Ἦοταμαν, ἦοταμαν, κὶ καλῶς σὰς βοήκαμαν (ἑμεῖς τὰ χελιδόνια)

Τώρα, τοῦ ρουσχόδες, (πρωτομηνιά)

τοῦ πηνιμένου, τοῦ δουξασμένου.

Δικαπέντι τοῦ Πουρίμ, κὶ τριγιάντια τὰ Ζουμάρια

Καὶ προκαταβολικά, οἱ νεαροὶ ἐκπρόσωποι τοῦ Ἰσραήλ, ἐξέπεμπαν τίς κα-

τάρες τοὺς γιὰ τὸ διώκτη τῆς Ἑβραϊκῆς φυλῆς:

Ὅσα καρφιά κὶ πέταλα

σιοὺν Ἀμάν, σιοὺν Ἀρούρ, (καταραμένο)

σιὰ μπικότσιρ γλαμίμ. (κοφτόχρονο—ἡμερο)

Κι' ὅταν ὁ νοικοκύρης τοῦ σπητιοῦ ἦταν τριγκούνης ἢ κακὸς καὶ δὲν ἔδινε τίποτε στὰ παιδάκια ποὺ χαιρετοῦσαν τὴν ἐπέλευση τῆς Ἀνοιξῆς καὶ τῶν ὥραίων γιορτῶν ποὺ τὴν ἀκολουθοῦσαν, τότε, ἀντὶ χαροποιῶν στίχων, ἔβγαιναν ἀπὸ τὰ στόματά τοὺς φριχτὲς γι' αὐτὸν κατάρες:

...ὅποιους δὲ μᾶς ἀγαπάγει,

τρεῖς μέρες ν' ἀρρουσιάει

ὥς τσ' ἡφτά, ὥς τσ' οὐχτώ,

νὰ κυλιέει σὰν τ' αὐγό.

(Συνεχίζεται)

1. Ἰδιωματικὴ Γιαννιώτικη λέξη=πάω.

2. Πουρήμ=ἡ ἐπέτειος τῆς διάσωσης τῶν Ἑβραίων τῆς Περσίας ἀπὸ τὴν ἐπιβολὴ τοῦ Ἀμάν, μὲ τὴ μεσολάβηση τῆς Ἑσθήρ. Ὁ ἀπὸ τοῦ Ἑβραίου τῶν Γιαννίων γιορτασμός της, ἐπαιρνε ἔντονο τὸ χαρακτήρα μιᾶς Χριστιανικῆς Ἀποκρηῆς, μὲ μάσκες, γλέντια χοροὺς κ.τ.λ. Πολλὲς φορές, γινόταν καὶ μιὰ συμβολικὴ δημόσια περιφορά ἐνὸς ὁμόθηρκου του, ποὺ μουντζουρωμένος, λασπωμένος, κακομοιριασμένος, καβάλλα ἀνάπεδα σ' ἓνα γαῖδουρι, ἐκπροσωποῦσε τὴ διαπόμπευση τοῦ νικημένου ἀπὸ τὴν Ἑσθήρ, Ἀμάν.

3. Πολὺ συχνὰ ἀπαντῶμενο στοὺς Ἑβραίους τῶν Γιαννίων θηλυκὸ ὄνομα· κατὰ κοινὴ μετατροπὴ. Στέρρα.

4. Λέξη ἀραβικὴ ἱκιμέτ=σοφία, ἀπόφθεγμα, βουλή.

5. Λέξη ἀραβικὴ, βιλύγγετ=χώρα, νομός.

6. Λέξη Ἀραβικὴ μπαγτσζές=(ἀνθό)κηπος. Συμποσιακὸ τραγοῦδι τοῦ κρασιοῦ, ὕμνητικὸ τοῦ Θεοῦ.

7. Κατὰ τὸν Ἰωσήφ Μάτσα, λέξη τούρκικη=ἐπιθυμία, ἐνδιαφέρον.

8. Πέννα (φτερό) γιὰ γράψιμο, ἀπὸ ἓνα εἶδος γεράκι ποὺ λέγεται ξεφτέρει.

9. Ἰσραήλ.

10. Λέξη ἑβραϊκὴ. (πληθ. (κατὰ Ἰωσ. Μάτσα)=γεῦματα, τραπέζια.

11. Σαμπάθ=Σάββατο.

12. Ἐπίκληση ἀραβικὴ, γιὰ (ὦ)ραμπί. Τὴν ἐπίκληση αὐτὴ (ποὺ γινόταν καὶ ὄνομα, (ὁ) Γραμαμπής), τὴ μεταχειρίζοταν κι' οἱ Χριστιανοὶ τῶν Γιαννίων. Πολλὲς ἄλλες λέξεις Ἑβραϊκῆς, εἶχαν περάσει στὸ Γιαννιώτικο ἰδιῶμα.

13. Ἐλέη (μονήματα), ἐλεημοσύνης. Λέξη τοῦ Γιαννιώτικου ἰδιώματος· τὸ ἐπίθετο, λυίμουντης—ἴνα.

14. Γιαννιώτικο ἰδιωματικὸ. Τὸ ρῆμα, πονθ-μάου, πονθήμσα κ.τ.λ. Τὸ τραγοῦδι αὐτό, εἶναι σὲ σύνολο του, τραγοῦδι τῆς ἀγάπης. Στὰ 46 ὁστικὰ του, ἐξυμνεῖται, σὲ ἔντονα λυρικοὺς τόνους ἢ γυναῖκα, ἢ νόμιμη κι' ἀπὸ τὸν Θεὸ εὐλογημένη γυναῖκα κι' οἱ ὡμορφίες της, ποὺ ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα χαρίσματά της εἶναι ἡ τιμὴ. Ὁ στιχοπλόκος, σὰ δικαιολογία, τῶν σχεδὸν αἰσθησιακῶν γιὰ τὴ γυναῖκα ἐκφράσεών του, ἐπιγράφει κι' ἀρχίζει τὸ στιχοῦργημά του, μὲ τὴν ὑπόμνηση ὅτι, ἡ ὡμορφία, εἶναι θεϊκὸ δῶρο· καὶ τὸ παίνεμά της συνεπῶς, εἶναι καὶ σὲ Θεὸ ἀκόμα ἀρεστό: σὰν π. χ. νὰ παινεύαμε τὰ θέλητρα τῆς Χαβά (Εὐας), τῆς Σαρρά (Σάρρας, τῆς Ριβκά (Ρεδέκ-κας). Γιὰ τῆς θνητῆς τὴν ὡμορφία, πληροφορεῖ ὁ ποιητής, «ὥς κι' οἱ ἀγγέλοι ὄχ' τς' οὐρανοὺς... ὄχ' τὰ ψηλά κατέβηκαν, κάτω νὰ παντρευτοῦνε» καὶ τώρα... «μ' ἀλύσσους ἀπὸ σίδερο, εἶναι τοὶ κρεμασμένοι κάτω σὲ σκότο, στὰ βουνὰ εἶναι τοὶ καθισμένοι»· γιὰ αὐτοί, ἦταν ἀγγελοὶ, καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ πέσουν σὲ σεντὰ πρὸς τὰ θνητὰ κι' ἐπίγεια. Ὁ ἄνθρωπος ὁμῶς...

15. Κρόσια, θύσανοι.

16. Τὰ (υατο)σίγουρα, οἱ βλεφαρίδες.

17. Τὴ Δειβαδιώτη. 18. Ἰδιωματικὸς Γιαννιώτικος τρόπος ἀποφυγῆς τῆς χασμωδίας.

ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΣ

ΑΛΕΞ. Κ. ΜΥΛΩΝΑ, πρώην Ὑπουργοῦ—Διοικητοῦ Α.Τ.Ε.

ΟΙ ΟΡΕΙΝΟΙ ΠΛΗΘΥΣΜΟΙ

Τὸ ἱστορικὸν τῆς ἀνσ γνωρίσεως τῶν κοινοτικῶν δασῶν τῆς Ἠπείρου ὡς καὶ τῶν ἰδιωτικῶν δασοτεμαχίων—Τὰ «ρόγγια»—τὸ μέλλον τοῦ ὀρεινοῦ κόσμου—
Ὁ πλοῦτος τῶν βουνῶν μας.

Ὁ δασικὸς πλοῦτος τῆς Ἠπείρου καὶ δὴ τῆς περιοχῆς τοῦ Ζαγορίου μὲ τὰ 46 του χωριά, καθὼς καὶ τῆς περιφερείας Μετσόβου, Κονίτσης καὶ ἄλλων τινῶν ἐπαρχιῶν, ἔμεινε κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνεκμετάλλευστος ἐλλείψει συγκοινωνίας, ἀλλὰ καὶ διότι τὸ Ἑλληνικὸν Δημόσιον ἐμάρανε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ὀρεινῶν αὐτῶν κοινοτήτων μὲ τὸν αὐθαίρετο χαρακτηρισμὸν τῶν δασῶν του ὡς δημοσίων ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση καὶ τὸ σφετερισμὸν ἔτσι τῆς δασικῆς ἰων περιουσίας. Ἐξ ἄλλου οἱ ὀλίγες ὀδικές ἀρτηρίες καὶ διακλαδώσεις των, πού διανοίχτηκαν τὰ τελευταῖα χρόνια, ἦσαν ἀνεπαρκεῖς.

Καὶ τὸ μὲν ζήτημα τῆς ἰδιοκτησίας λύθηκε στὰ 1927, ὑπὲρ τῶν κοινοτήτων, ὅπως θὰ ἐκτεθῇ ἐνθὺς ἀμέσως. Τὸ δὲ ζήτημα τῆς ὀρεινῆς συγκοινωνίας, διὰ τὰς μεταφορὰς μὲ φοριγὰ αὐτοκίνητα, εὐοδοῦται τὸν τελευταῖο καιρὸ μὲ τὴν δασικὴν ὁδοποιΐαν, πού προχωρεῖ γοργὰ μὲ τὴν συνεργασία τοῦ Κράτους, τῶν κοινοτήτων, τῶν δασικῶν συνεταιρισμῶν, ὡς καὶ τὴν πολύτιμη οικονομικὴ συμπαράσταση καὶ ὑποκίνηση τοῦ «Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος», πού τελεῖ ὑπὸ τὴν ὑψηλὴ Προεδρεία τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως.

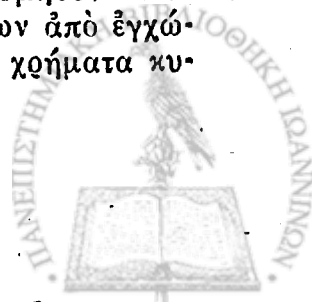
Τὸ Ἰδρυμα αὐτό, χάρις στὴν δραστηριότητα καὶ τὴν ἀμεσο ἀντίληψη τῶν ὀλίγων ὑπηρεσιῶν του, τὸ βασιλικὸ πρὸ παντὸς κύρος καὶ ἐνδιαφέρον, παρώθησε ὅλους, ὅπως συνέβη καὶ παλαιότερα μὲ τὰς ἀναδασώσεις, πού ἐκάμαμε μὲν τὴν «Φιλοδασική Ἐνωσιν» ὑπὸ τὴν ἐπίτιμον προεδρεία

τῆς Βασιλίσσης Σοφίας, ἀλλὰ μὲ τὴν ὑπηρεσία καὶ ἔξοδα τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας.

Τὸ Ἐθνικὸ Ἰδρυμα ἐχορήγησε ἀπὸ κεφάλαιά του ἕως σήμερα, σὲ δύο δηλαδὴ καὶ πλέον χρόνια, ὅτοια δάνεια (διὰ τοῦ Ταμείου Παρακαταθηκῶν καὶ Δανείων) περὶ τὰ τρία ἑκατομμ. δρχ. διὰ τὴν δασικὴν ὁδοποιΐαν μόνον στὸ Νομὸ Ἰωαννίνων (δηλ. στὸ «Δασικὸ Σύνδεσμο Ζαγορίου» καὶ στὸ «Σύνδεσμο Κοινοτήτων Ἀνατολικοῦ Ζαγορίου»). Τὰ ἔξοδα διὰ τὴν διάνοιξιν ὠρισμένων δασικῶν ὁδῶν προκαταβάλλονται ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα καὶ ἀποδίδονται συνήθως ἀπὸ τὴν ἀξία ἑνὸς καὶ μόνου δασικοῦ λήμματος.

Ἐπίσης τὸ πλούσιο καὶ καλὰ διοικούμενον κληροδότημα Τσιτσα, πού βοηθεῖ σημαντικὰ τὴν Ἠπειρο, ἐρχεται ἀρωγὸ καὶ στὶς προσπάθειες αὐτὲς γιὰ τὰ ὀρεινὰ μέρη.

Ἔτσι ἡ ἐγκαταλελειμμένη αὐτὴ περιοχή, πού ὑπέστη ἀπὸ τὸν πόλεμον καὶ τὸν συμμορισμὸ τόσες ζημιὰς καὶ καταστροφὰς ἐνῶ στοὺς παλαιότερους χρόνους εὐημεροῦσε χάρις στὰ ἐμβάσματα κυρίως καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ξενητευμένων κατοίκων της, ἀνοίγεται τώρα στὴ δασικὴ ἐκμετάλλευσιν, στὴν δενδροκομίαν καὶ στὸν τουρισμὸ μέσα σὲ γραφκώτατα τοπία, χάρις καὶ ἀπολαυσὴ γιὰ τὸν περιηγητὴ καὶ τὸ φυσιολάτρη, καὶ γενικὰ δημιουργοῦνται οἱ προϋποθέσεις διὰ τὴν οικονομικὴ βαθμὴδὸν ἀνάπτυξιν τῶν ὀρεινῶν κοινοτήτων ἀπὸ ἐγγῶρες πλέον πηγὰς καὶ ὄχι ἀπὸ χρήματα κυρίως τῶν μεταναστῶν.

Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ ὑπενθυμίσωμε, πὼς τὸ Κράτος κατεκράτησε, μόλις ἀπελευθερώθηκε ἡ Ἡπειρος, τὰ κοινοτικά δάση καὶ πὼς τὰ ἀνέκτησαν οἱ κοινότητες κατόπιν, μετὰ μία 15ετία, εἰς τρόπον ὥστε νὰ διαθέτουν σήμερα διὰ τὴν ἀνόρθωσίν των τὰ εἰσοδήματα τῶν ἰδιοκτητῶν πλέον δασῶν των καὶ νὰ τὰ ἀξιοποιοῦν ἐλεύθερα.

Ὅπως εὐτύχησα παλαιότερα νὰ συνιέσω κατὰ τὸν δημόσιο βίον μου (ὡς γεν. γραμματεὺς, βουλευτὴς καὶ πολλάκις Ὑπουργὸς καὶ τέως Διοικητὴς τῆς Α.Τ.Ε.) καὶ βοηθήσω στὴ νομοθέτηση καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως, δηλ. τὴ χειραφέτηση τῶν γεωργῶν ἀπὸ τὴν ἀντικοινωνικὴ καὶ ἀντικοινονομικὴ ὑποτέλειάν των στοὺς μεγάλους γαιοκτήμονες, ἔτσι καὶ κατόπιν, μὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα γιὰ τοὺς ἀσθενεσιέrous, ἔλαβα τὴν πρωτοβουλία νὰ γίνῃ μία ἄλλη χειραφέτηση, δηλ. ὁ νόμος ποὺ παραμέρισε τὴς αὐστηρῆς καὶ ἀδικεῖς διατάξεις τῆς δασι-

κῆς νομοθεσίας καὶ ποὺ ἀπέδωσε στὶς ὄρεινες κοινότητες τὰ δάση των. Τῇ γεωργικῇ ἀπολύτρωσιν τῶν καλλιεργητῶν τοῦ κάμπου ἀπὸ τοὺς τσιφλικούχους ἀκολούθησε ἡ δασικὴ χειραφέτηση τῶν ὄρεσιβίων ἀπὸ τὸ μεγάλο καὶ δυνατὸ δασοκτήμονα, τὸ Ἑλληνικὸ Δημόσιο.

Οἱ σκέψεις μου αὐτὲς διὰ τὴ δασικὴ μεταρρυθμίσιν σχηματίσθηκαν καὶ ὠρίμασαν μετὰ ἐπ'τόπιον ἀντίληψιν κατὰ τὶς συχνῆς περιοδεῖες καὶ φυσιολογικὰς περιηγήσεις μου στὴν ὑπαιθρον τῆς Ἡπείρου καὶ τὶς ὄρειβασίαις στὰ θαυμάσια βουνά της.

Τὴν 20 Ἰανουαρίου 1927 δηλ. κατέθεσα εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ὑπεστήριξα πρότασιν νόμου «περὶ ἀναγνώρισεως κοινοτικῶν τινῶν δασῶν ἐν Ἡπείρῳ καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς καὶ τροποποιήσεως δασικῶν τινῶν διατάξεων», ἡ αἰτιολογικὴ ἔκθεσις τῆς ὑποίας ἀνέφερε τὰ ἀκόλουθα κατὰ λέξιν:

«Ἐπὶ Τουρκοκρατίας πολλὰ χωρία ἐν Ἡπείρῳ, ὡς καὶ εἰς ἄλλας περιφερείας τῶν Νέων Χωρῶν, ἐνέμοντο ὡς ἰδιοκτησίαν των, πλὴν ἄλλων ἀκινήτων, καὶ τὰ εἰς τὴν περιφέρειάν των δάση. Ἀμα τῇ καταλήψει τῶν χωρῶν τούτων ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος πολλὰ τῶν χωρίων τούτων ἐξήτησαν τὴν ἀναγνώρισιν τῶν δασικῶν δικαιωμάτων των ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου. Τὸ Ἑλληνικὸν ὅμως Δημόσιον ἀθρόως ἀπέρριψε τὰς ἀξιώσεις των χωρίων ἐπὶ τῷ λόγῳ εἶτε ὅτι δὲν εἶχον ταῦτα τίτλους, εἶτε ὅτι τὰ προσαγόμενα ὡς τίτλοι ἔγγραφα δὲν ἦσαν ἐν τάξει συμφώνως πρὸς τὸν περὶ γαιῶν Ὀθωμανικὸν νόμον. Τοιοῦτοτρόπως δικαιώματα ἐκπαλαὶ ὑφιστάμενα καί, ἂν μὴ ἀναγνωρίζόμενα, τοῖς ἁπλοῦστον κατ' ἀνοχὴν τοῦ Τουρκικοῦ Δημοσίου ἀσκούμενα ὑπὸ τῶν χωρίων τούτων ἐπὶ τῶν εἰς τὴν περιφέρειάν των δασῶν ἐκρίθησαν ὡς οὐδεμίαν σημασίαν ἔχοντα καὶ οὐδεμίαν δημιουργοῦντα διὰ τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος ὑποχρέωσιν ἀπέναντι τῶν χωρίων τούτων. Ἡ πολιτικὴ αὕτη τοῦ Κράτους ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ προκαλέσῃ τὰς δικαίας διαμαρτυρίας τῶν χωρικῶν καὶ νὰ δημιουργήσῃ παρ' αὐτοῖς τὸ πικρὸν παράπονον, ὅτι δικαιώματα, τὰ ὁποῖα ἐσεβάσθη ἀνέκαθεν ὁ κατακτητὴς, κατεπατήθησαν ὑπὸ τῶν ὁμοεθνῶν των, παρ' ὧν τοῖς ἀντικεινῶν ἀνέμενον προστασίαν. Βεβαίως τὸ Ἑλληνικὸν Δημόσιον, ὡς διάδοχον τοῦ Τουρκικοῦ, δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀναγνώρισῃ τὰ διεκδικούμενα δάση ὡς κοινοτικά, ἐρειδόμενον μόνον ἐπὶ τῶν διατάξεων τῆς ὀθωμανικῆς νομοθεσίας τῆς διεπούσης τὴν ἀκίνητον ἐν Τουρκίᾳ ἰδιοκτησίαν. Διότι κατὰ τὴν νομοθεσίαν ταύτην ἡ παραγραφή, κατὰ τὴν ὁρθοτέραν γνώμην, τῶν ἐπὶ τῶν δασῶν δικαιωμάτων τοῦ Δημοσίου δὲν ἠδύνατο νὰ χωρήσῃ, ὅσαδήποτε ἔτη καὶ ἂν ἐνέμετό τις δημόσιον δάσος καὶ τίτλοι ἀπητοῦντο κατὰ ὁρισμένους τύπους καὶ διαδικασίαν ἐκδεδομένοι. Εἶναι ὅμως γνωστὸν εἰς τοὺς ἀσχοληθέντας μὲ τὴν τουρκικὴν νομοθεσίαν, ὅτι σπάνιοι ἦσαν οἱ τίτλοι, οἵτινες ἐκπλήρουν πάντας τοὺς ὅρους τοῦ νόμου καὶ τοῦτο, διότι τὸ λίαν πολὺπλοκον σύστημα τοῦ Κτηματολογίου ἀθλίως ἐφηρμόζετο ἐν Τουρκίᾳ, ὅπου ἡ διοίκησις ἦτο εἰς παλαιότεραν μάλιστα ἐποχὴν, ἐν τελείᾳ παραλυσία καὶ ὅπου οἱ διάφοροί βαθμοὶ ἀπετέλουν κράτος ἐν κράτει. Τοιοῦτοτρόπως ἐν πολλοῖς ἡ πραγματικὴ κατάστασις ἐν τῷ Τουρκικῷ Κράτει διεμορφώθη ἀντικρως ἀντίθετος πρὸς τὴν νομικὴν τοι-

αὐτήν. Ἀφ' ἑτέρου κατὰ τοὺς πολέμους πολλὰ χωρία κατεστράφησαν, πυρποληθέντα κυρίως, φυσικὸν δὲ εἶναι νὰ ἀπωλέσθωσαν οἱ σχετικοὶ τίτλοι. Ἐκ τρίτου καὶ τὸ γεγονός ὅτι τὰ χωρία δὲν ἀνεγνωρίζοντο ὡς νομικὰ πρόσωπα ἐδυσχέραινε τὴν ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων των ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ Δημοσίου, τῆς ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως πάντοτε δυσπίστως διατεθειμένης πρὸς τοὺς ὁργανισμοὺς τούτους, οἵτινες ἀπετέλουν τὸν πρῶτον πυρῆνα τῆς ὁργανώσεως τοῦ Ἑθνους.

» Πρὸ τῆς τοιαύτης καταστάσεως, νομίζω, ὅτι ἐπιβάλλεται εἰδικῶς διὰ τὰς κοινότητας ἢ λήψις νομοθετικοῦ μέτρου, ἐπιτρέποντος τὴν ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων των ἐπὶ τῶν διεκδικουμένων ὑπ' αὐτῶν δασῶν. Μὲ βάσιν τὴν ὑφισταμένην ἔκπαλαι πραγματικὴν κατάστασιν διευπλώσαμεν τὸ πρῶτον ἄρθρον τῆς κατωτέρω προτάσεως νόμου δι' οὗ διευκολύνεται ἡ νομιμοποίησις τῶν ἀξιώσεων τῶν κοινοτήτων.

» Ἰνα μὴ ὅμως προκύψῃ κατάχρησις ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τοῦ νόμου, ὁρίσαμεν ὅτι δι' ἑκάστην κοινότητα δὲν δύναται ν' ἀναγνωρισθῇ ὡς ἰδιοκτησία αὐτῆς ἑκτασίς δάσους μείζων τῶν 15.000 στρεμμ. Ἐὰν δηλ. τὸ διεκδικούμενον δάσος ὑπερβαίῃ τὰς 15.000 στρέμμ. αἱ ἀξιώσεις τῆς θ' ἀναγνωρίζονται διὰ τμήμα τοῦ δάσους μέχρι 15.000 στρεμμ. διὰ δὲ τὸ τυχὸν ἐπὶ πλέον θὰ ἀπαιτοῦνται τὰ μέχρι τοῦδε στοιχεῖα καὶ διαδικασία».

Ἰδοὺ καὶ τὸ ἄρθρον τοῦ τότε νομοσχεδίου:

Ἄρθρον 1.

«1. Ἐκ τῶν δασῶν τῆς Ἠπείρου, ὅσα διετέλουν ἀνέκαθεν εἰς τὴν νομὴν τῶν κατοίκων τῶν χωρίων ἢ συνοικισμῶν καὶ διὰ τὰ ὅποια εἴτε τὰ ἀποδεικτικά τῆς ἐξουσιάσεώς των (τεσσαροῦφ) ἔγγραφα ἀπωλέσθησαν, εἴτε τὰ ἔγγραφα των δὲν δύναται κατὰ τὰς περὶ γαιῶν διατάξεις τῆς ὀθωμανικῆς νομοθεσίας ν' ἀποτελέσουν ἰσχυροὺς τίτλους πρὸς ἐξουσίαν δασῶν, λόγῳ ἐλαττώματος ἀναγομένου εἰς τὸ εἶδος τοῦ ἔγγράφου ἢ εἰς τὸν ἐν αὐτῷ χαρακτηρισμὸν τοῦ δάσους ὡς ἀκινήτου ἑτέρου εἶδους (οἶον ἀγροῦ, βοσκῆς, κλπ.) δύναται ν' ἀναγνωρισθῶσιν ὡς ἰδιοκτησία τῶν νομικῶν προσώπων τῶν κοινοτήτων, ἐφ' ὅσον ὑφίστανται αὗται κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκδόσεως τῆς κατὰ τὸ ἄρθρον 3 ἀποφάσεως τῆς ἀναγνωρίσεως.

2. Διὰ Διατάγματος, ἐκδιδομένου προτάσει τῶν Ὑπουργῶν τῆς Γεωργίας καὶ τῶν Ἐσωτερικῶν, δύναται νὰ ἐπεκταθῇ ἡ ἰσχὺς τοῦ παρόντος ἁρθροῦ καὶ εἰς ἄλλας περιφερείας τῶν Νέων Χωρῶν».

* *

Διὰ τὰ **μπαλταλίκια** ἡ εἰσηγητικὴ ἔκθεσις συνέχισε ὡς ἑξῆς:

«Ὡς ἰδίαν νομικὴν κατηγορίαν ἀπετέλουν ἐν τῇ τουρκικῇ νομοθεσίᾳ τὰ δάση τὰ λεγόμενα «μπαλταλίκ». Τοιαῦτα ὠνομάζοντο τὰ ἔκπαλαι προωρισμένα εἰς ἓν χωρίον ἢ κώμην ἵνα ξυλεύωνται καὶ ἐπωφελῶνται οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου ἢ κώμης (ἄρθρον 91 Ν. περὶ γαιῶν). Ἐκ τῶν δασῶν τούτων οἱ κάτοικοι ἄλλου χωρίου δὲν ἠδύναντο νὰ ὑλοτομήσωσιν, οὔτε ἠδύνατο νὰ χωρισθῇ μέρος καὶ νὰ παραχωρηθῇ εἰς ἄτομον διὰ ταπίου ὡς ἰδιωτικὸν δάσος.

» Ἐὰν τοῦτο συνέβαιnen, οἱ χωρικοὶ εἶχον δικαίωμα ἀγωγῆς κατὰ τοῦ λαβόντος τοιαύτην παραχώρησιν (ἄρθρον 92 ἰδίου Νόμου).

» Τὴν ἐννοίαν τοῦ μπαλταλικίου σαφέστερον καθώρισε τὸ ἄρθρον 5 τῶν ἀπὸ 13 Μουχαρέμ 3293 ὁδηγιῶν τῆς ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως περὶ ἐλέγχου τῶν τίτλων τῶν δασῶν. Τὸ ἄρθρον τοῦτο ἀναφέρει ὅτι ἡ ἑκτασίς τῶν μπαλταλικίων δεόν νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ ἐξαρκῇ εἰς τοὺς κατοίκους, ὅπως προμηθεύωνται ἐξ αὐτῶν τὴν ξυλείαν τὴν ἀναγκαιοῦσαν εἰς τὰς οἰκοδομάς, τὰ γεωργικὰ σκεύη καὶ τὰ λοιπὰ χρειώδη ἐργαλεῖα· τὸ πλέον τῆς ἐκτάσεως τῆς διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων ἐξαρκούσης καταληφθήσεται ὑπὸ τοῦ Δημοσίου.

» Εἰς τὴν αὐτὴν νομικὴν κατηγορίαν τῶν «γαιῶν μετρονκέ», ἴητοι γαιῶν ἐγκαταλειμμένων, ὑπήγοντο καὶ αἱ πλατεῖαι αἱ ἐντὸς τῶν κωμοπόλεων καὶ χωρίων, οἱ ἄλωνότοποι, οἱ τόποι ἀγορῶν καὶ αἱ βοσκαὶ αἱ χρησιμοποιούμεναι ὑπὸ τῶν κατοίκων

διὰ βοσκὴν τῶν ζώων των. Περί πάντων τούτων τῶν ἀκινήτων ὁ ἀγροτικός μας νόμος 2025 τοῦ 1920 διὰ τοῦ ἄρθρου 64 ὥρισεν ὅτι «οἱ κάτοικοι ἐξακολουθοῦν νὰ ἀσκῶσι τὰ δικαιώματα καρπώσεως καὶ χρήσεως ὅσα πρὸς ἀτομικὴν των ὀφείλειαν παρῆλθεν εἰς αὐτοὺς ὁ ρηθεὶς νόμος (ὁ περὶ γαιῶν τουρκικὸς) μέχρις οὗτου περὶ τῆς διοικήσεως τῶν τοιούτων ἐκτάσεων προνοήσῃ εἰδικὸς νόμος».

»Καὶ περὶ μὲν τῶν πλατειῶν, ἀγορῶν, ἁλωνοτόπων καὶ βοσκοτόπων προυνόησεν ὁ νόμος 2074 τοῦ 1920, ὁρίσας ὅτι «τὰ ἀκίνητα ταῦτα καθίστανται περιουσία τῶν συνοικισμῶν, ὑπὲρ τῶν κατοίκων τῶν ὁποίων εἶχον ἀνέκαθεν προορισθῇ, παραχωρούμενα εἰς τὴν πλήρη κυριότητα καὶ κατοχὴν αὐτῶν, ἀναγνωρίζομένων ὡς νομικῶν προσώπων».

»Διὰ τὰ δάση ὅμως μέχρι σήμερον δὲν ἐλήφθη οὐδεμία πρόνοια δι' ἧς καὶ διευτυπώσαμεν τὸ 2ον ἄρθρον τῆς προτάσεως νόμου, δι' οὗ δίδεται ὁμοία λύσις καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῶν δασῶν, ἀναγνωρίζομένων καὶ τούτων, ὡς ἰδιοκτησίας τῶν νομικῶν προσώπων τῶν κοινοτήτων. Συγχρόνως διὰ τοῦ ἄρθρου 3 παρ. 2 πρὸς ἀποφυγὴν καταχρήσεως περιορίσαμεν τὴν ἐννοίαν τοῦ μπαλταλίκιου εἰς ἑκτασιν δάσους οὐχὶ μείζονα τῶν 15.000 στρεμμ. Κατόπιν τούτου ἐκρίναμεν ὅτι περιττεύει τὸ ἀπὸ 25 Σεπτεμβρίου 1923 Ν. Διάταγμα, ὡς προνοοῦν μόνον περὶ τῶν μπαλταλικίων τῆς Θεσσαλίας, καὶ διὰ τοῦ ἄρθρου 7 προτείνομεν τὴν κατάργησίν του».

Σχετικῶς τὸ ἄρθρον 2 ὁρίζει τὰ ἑξῆς:

Ἄρθρον 2

«Δάση ὑπαγόμενα ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἰς τὴν κατηγορίαν «μπαλταλίκ», περὶ ὧν τὰ ἄρθρα 91 καὶ ἐφεξῆς τοῦ περὶ γαιῶν νόμου τῆς 7 Ραμαζιὰν 1274 (1856), καθίστανται περιουσία τῶν νομικῶν προσώπων τῶν κοινοτήτων, ὑπὲρ τῶν μελῶν τῶν ὁποίων ἀνέκαθεν ἦσαν προωρισμένα, ἐφ' ὅσον αἱ κοινότητες ὑφίστανται κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκδόσεως τῆς κατὰ τὸ ἐπόμενον ἄρθρον ἀποφάσεως ἀναγνωρίσεως».

* *

Ἐν συνεχείᾳ ἡ εἰσηγητικὴ ἐκθεσις ἀναφέρει τὰ ἑξῆς:

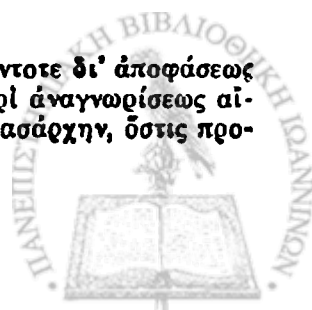
«Ἐπειδὴ τὰ δάση, ἅτινα θέλουσιν ἀναγνωρισθῇ ὡς κοινοτικά, θὰ ἀποδίδουν ἱκανὰ εἰσοδήματα εἰς τὰς κοινότητας, ἐκρίναμεν σκόπιμον ὅπως διὰ τοῦ ἄρθρου 4 καθορίσωμεν κατὰ σειρὰν προτιμήσεως τὰ ἔργα καὶ τοὺς σκοποὺς, εἰς οὓς δεόν νὰ δαπανῶνται τὰ εἰσοδήματα, ἀφιεμένου νὰ καθωρισθῇ διὰ Διατάγματος τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ ἀσκηθῇ λυσιτελέστερον ὁ προσήκων ἔλεγχος, ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν ἐσόδων».

Διὰ τοῦ ἄρθρου τέλους 3 ὁρίζεται ὅτι ἡ ἀναγνώρισις τῶν δασῶν τούτων ὡς κοινοτικῶν θὰ χωρῇ πάντοτε δι' ἀποφάσεως τοῦ παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ Γεωργίας Διοικητικοῦ Δικαστηρίου, ὅπερ ἔχει συσταθῇ ἀκριβῶς διὰ τὴν λύσιν τῶν ζητημάτων ἰδιοκτησίας μεταξὺ Δημοσίου καὶ τρίτων καὶ ὅπερ εὐδοκίμως μέχρι σήμερον ἔχει ἐργασθῇ. Τοιοῦτοτρόπως ἐξασφαλίζεται πνεῦμα ἐλευθέρου καὶ ἀμερόληπτου ἐν τῇ διαχειρίσει καὶ τοῦ ζητήματος τῶν ὑπὸ συζήτησιν δασῶν καὶ διευκολύνεται ἡ ταχεῖα πραγματοποίησις τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ, οὗτινος ἀμφίβολος θὰ ἦτο ἡ πραγμάτωσις, ἐὰν ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου ἠθέλεν ἀφεθῇ εἰς μόνην τὴν ὑπηρεσίαν, λόγῳ τῆς διαστακτικότητος, ἣτις διακρίνει πάσας τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας».

Τὸ κείμενον τῶν ἄρθρων 3 καὶ 4 εἶχε οὕτω:

Ἄρθρον 3

«1. Ἡ κατὰ τὰ ἄρθρα 1 καὶ 2 ἀναγνώρισις δικαιωμάτων χωρεῖ πάντοτε δι' ἀποφάσεως τοῦ παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Γεωργίας Διοικητικοῦ Δικαστηρίου. Ἡ περὶ ἀναγνώρισεως αἰτήσεις μετὰ τῶν ἀποδεικτικῶν στοιχείων ὑποβάλλεται εἰς τὸν ἀρμόδιον δασάρχην, ὅστις προ-

βαίνει εις την απαιτουμένην έρευναν και υποβάλλει τὸ πόρισμα εις τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Γεωργίας.

2. Δὲν δύναται νὰ ἀναγνωρισθῇ κατὰ τὰ ἄρθρα 1 καὶ 2 ἑκτασις δάσους μείζων τῶν δέκα πέντε χιλιάδων στρεμμάτων δι' ἑκάστην κοινότητα.

3. Τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Γεωργίας, ἐφ' ὅσον κρίνει πιθανολογούμενα τὰ κατὰ τ' ἀνωτέρω δικαιώματα, δύναται νὰ προβαίνει εἰς μονομερῆ διάλυσιν μισθώσεων δασῶν, μετὰ προειδοποιήσιν πρὸς τὸν ἐνοικιαστὴν δύο τοῦλάχιστον μηνῶν.

Ἄρθρον 4.

1. Τὰ ἔσοδα ἐκ τῶν δασῶν ἅτινα, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος νόμου, θέλουσι περιέλθει εἰς τὴν κυριότητα τῶν Κοινοτήτων, διατίθενται κατὰ σειρὰν προτιμήσεως:

α) Δι' ἔσοδα φυλάξεως, συντηρήσεως καὶ καλῆς διαχειρίσεως τῶν δασῶν τούτων.

β) Δι' ἔργα ὁδοποιίας ἢ ὑδραυλικά.

γ) Διὰ κατασκευὴν ἢ ἐπισκευὴν σχολείων καὶ

δ) Διὰ λοιπὰς ἀνάγκας τῆς κοινότητος.

2. Διάταγμα ἐκδιδόμενον, προτάσει τῶν Ὑπουργῶν Γεωργίας καὶ Ἐσωτερικῶν, θέλει καθορίσει τὸν τρόπον τῆς ἐποπτείας τῆς συμφώνως πρὸς τὰ ἀνωτέρω διαθέσεως τῶν ἐκ τῶν δασῶν τούτων ἐσόδων».

* *

Τὸ σημαντικὸ ζήτημα διὰ τὰ **ιδιοκτήματα δασοτεμάχια** διευθετεῖτο ὡς ἑξῆς. Ὅπως ἀναφέρει ἡ εἰσηγητικὴ ἔκθεσις:

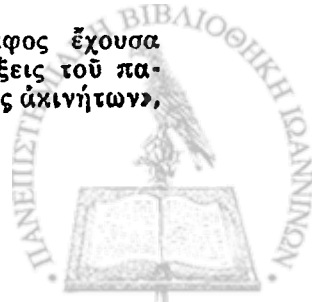
Ἔτερον ζήτημα, ὅπερ ἐπιτακτικῶς ἀπαιτεῖ τὴν λήψιν νομοθετικῆς προνοίας εἶναι τὸ ἑξῆς: Εἰς ὄρεινὰ κυρίως χωρία ἢ ἑκτασις τῆς καλλιεργουμένης γῆς εἶναι ἀνεπαρκῆς καὶ λόγῳ τοῦ ἀύξανόμενου πληθυσμοῦ καὶ λόγῳ τῆς ὄρεινῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους. Διὰ τοῦτο οἱ χωρικοὶ τείνουν διαρκῶς εἰς ἐπέκτασιν τῶν ἀγρῶν τῶν εἰς βάρος τῶν πρὸς τοὺς ἀγρούς τῶν συνορευουσῶν δασικῶν ἐκτάσεων. Καὶ ἐπιτρέπει μὲν ὁ δασικὸς κώδιξ τὴν παραχώρησιν πρὸς γεωργικὴν ἢ δενδρσκομικὴν καλλιέργειαν δασικῶν ἐκτάσεων μὴ ἔχουσῶν σπουδαιότητα ἀπὸ δασικῆς ἀπόψεως ἢ μὴ συνεχομένων πρὸς δασικὰ συμπλέγματα καὶ δυναμένων ἐπωφελέστερον νὰ χρησιμοποιηθῶσι διὰ τοὺς ἄνω σκοπούς, πρὸς τοῦτο ὅμως ἀπαιτεῖ ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν μετάβασιν ἐπὶ τόπου εἰδικῆς ἐκ δημοσίων ὑπαλλήλων ἐπιτροπῆς πρὸς γνωμοδότησιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἐνέργειαν δημοπρασίας πρὸς παραχώρησιν τῆς ἐκτάσεως εἰς τὸν τὰ πλείονα προσφέροντα. Ἀλλὰ καὶ ἡ μετάβασις ἐπὶ τόπου τριμελοῦς ἐπιτροπῆς ἀπαιτεῖ δαπάνας ἐνίοτε ὑπερβαίνουσας τὴν ἀξίαν τῆς πρὸς παραχώρησιν ἐκτάσεως, δὲν εἶναι δὲ προσέτι εὐχερὲς οὐδὲ σύντομος καὶ ἡ δημοπρασία παρουσιάζει τὸν κίνδυνον διὰ τὸν ζητήσαντα τὴν παραχώρησιν χωρικὸν νὰ ἴδῃ ἐγκαθιδρυνόμενον τὸν συγχωρίον τοῦ εἰς ἑκτασιν συνεχομένην ἢ ὑπερκειμένην τοῦ ἀγροῦ του καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔχει ἀνέκαθεν βλέψεις ἐπεκτάσεως. Διὰ τοῦ ἁρθρ. 5 λοιπόν, συμπληροῦντες τὰ οἰκεία ἄρθρα τοῦ δασικοῦ κώδικος, ὁρίζομεν ὅτι ἐκτάσεις μέχρι 5 στρεμμάτων δύναται νὰ παραχωρηθοῦν ἄνευ δημοπρασίας εἰς τὸν ιδιοκτήτην τοῦ συνεχομένου πρὸς αὐτὰς ἀκινήτου, ἐπὶ τῇ τιμῇ, ἣν θέλει ὁρίσει ἡ ἁρμοδία ἐπιτροπὴ ἥτις ἐὰν προβλέπῃ ὅτι ἡ τιμὴ θὰ εἶναι μικρότερα τῆς δαπάνης τῆς απαιτουμένης διὰ τὴν ἐπὶ τόπου μετάβασιν της δύναται νὰ γνωμοδοτήσῃ καὶ χωρὶς νὰ μεταβῇ ἐπὶ τόπον, ἐπὶ τῇ βάσει πληροφοριῶν τῆς ἁρμοδίας δασικῆς ἀρχῆς».

Τὸ σχετικὸ ἄρθρο εἶχεν ὡς ἑξῆς:

Ἄρθρον 5

«1. Εἰς τὸ ἄρθρον 205 τοῦ νόμου 3077 «περὶ δασικοῦ κώδικος» προστίθεται τρίτη παράγραφος ἔχουσα οὕτω: «Ἐὰν προβλέπεται ὅτι ἡ ἀξία τῆς πρὸς παραχώρησιν ἐκτάσεως θὰ εἶναι μικρότερα τῆς δαπάνης τῆς απαιτουμένης διὰ τὴν ἐπιτόπιον μετάβασιν τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς, αὕτη γνωμοδοτεῖ χωρὶς νὰ μεταβῇ ἐπὶ τόπον, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει ἐγγράφων πληροφοριῶν τῆς ἁρμοδίας δασικῆς ἀρχῆς».

2. Εἰς τὸ ἄρθρον 223 τοῦ ὡς ἄνω νόμου προστίθεται δευτέρα παράγραφος ἔχουσα οὕτω: «Ὅμοίως ἄνευ δημοπρασίας δύναται νὰ παραχωρηθῶσι κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος ἐκτάσεις μέχρι 5 στρεμμάτων εἰς τοὺς ιδιοκτῆτας τῶν συνεχομένων πρὸς αὐτὰς ἀκινήτων».

Διὰ τοῦ νόμου 2501-3 Αὐγούστου 1953 ἄρθρ. 42 ἐπεξετάθη ἡ συνοπτικὴ ἀναγνώρισις καὶ διὰ αὐτοτελῆ δασύλλια μέχρι 50 στρεμ. ἐντὸς γεωργικῶν ἐκτάσεων, πού δὲν γειτνιάζουν σὲ δημόσια δάση ὑπὲρ τῶν κατόχων αὐτῶν ἀπὸ τριακονταετίας. Ἐπίσης καὶ μέχρι 100 στρεμ. διὰ τὶς Ν. Χῶρες, ἂν

ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ κτηματολόγιο.

Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ παλαιοῦ ἐθίμου νὰ καλλιεργοῦν οἱ χωρικοὶ περιοδικῶς σὲ κατάλληλες θαμνώδεις ἐκτάσεις, ἀφοῦ τὶς ἔκαιαν ἀβλαβῶς, τὰ λεγόμενα «ρόγγια», προεβλέπετο ὡς ἑξῆς, καθὼς ἀναφέρεται στὴν ἔκθεση:

«Τέλος διὰ τοῦ ἄρθρου 6 λαμβάνεται πρόνοια ὑπὲρ τῆς καλλιεργείας διὰ δημοτριακῶν, ἰδίᾳ βοίξης ἐπὶ καιομένων κατ' ἐθιμον ἐν Ἡπείρῳ θαμνωδῶν ἐκτάσεων καὶ ἀναγεννωμένων μετὰ τὴν καῦσιν, συνδυαζομένης οὕτως ἐναλλάξ τῆς γεωργικῆς ἐκμεταλλεύσεως μὲ τὴν δασικὴν βλάστησιν ἐπ' ἐγαθῷ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας».

Ἄρθρον 6.

«1. Ὅπου ἐν Ἡπείρῳ κατὰ ἐθιμον, ἐκπαλαὶ ἰσχύον ἐνεργεῖται γεωργικὴ καλλιέργεια ἐπὶ θαμνωδῶν ἐκτάσεων διὰ σπορᾶς ἄνευ ἀροτριώσεως τοῦ ἐδάφους καὶ διὰ καύσεως τῆς θαμνώδους βλαστήσεως. ἥτις ἀναβλασταίνει, ἡ δασικὴ ἀρχὴ δύναται διὰ ἀστυνομικῆς διατάξεως ἢ κατ' ἕκαστον ἀδειῶν νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον γεωργικὴν καλλιέργειαν καὶ καῦσιν, τότε μόνον ὅταν πρόκειται περὶ ἐκτάσεων μὴ ἔχουσιν καθαρῶς προστατευτικὸν χαρακτῆρα ἢ ἐκ τῆς καύσεως δὲν ὑφίσταται κίνδυνος πυρκαϊᾶς παρακειμένων δάσων μὲ βλάστησιν ὑψικορμον.

2. Οἱ παραβαίνοντες τὴν κατὰ τὴν προηγουμένην παράγραφον ἀστυνομικὴν διάταξιν τιμωροῦνται μὲ τὰς ποινὰς τῆς πρώτης παραγράφου τοῦ ἄρθρου 180 τοῦ νόμου 3077 «περὶ δασικοῦ κώδικος».

Τὴν ἀνωτέρω πρότασίν μου νόμου, μὲ τὴν ἴδια περίπου διατύπωση, κατώρθωσα νὰ τὴν περιλάβῃ πρῶτα τὸ Πρ. Διάταγμα 29 Ἰουλίου 1927, κατόπιν δὲ τὸ Νομοθετικὸν Διάταγμα-11 Μαΐου 1929 «περὶ δασικοῦ Κώδικος», στὰ ἄρθρα τοῦ 62 ἕως 66. Τὸ Νομ. Διάταγμα αὐτὸ κυρώθηκε διὰ τοῦ Νόμου 4173 τῆς 15 Ἰανουαρίου 1929 «περὶ δασικοῦ Κώδικος» (ἄρθρ. 62—66).

Ἄλλ' ἀπὸ τὴν κωδικοποίησιν παρέλειψεν, ἴσως ἐπίτηδες, ἡ δασικὴ ὑπηρεσία, τὸ ἄρθρο 6 τῆς προτάσεώς μου σχετικῶς πρὸς τὴν περιοδικὴ καύση τῶν θάμνων καὶ σπορὰ ἐπάνω στὴ στάχτη (ρόγγια). Διαμαρτυρήθηκα τότε διὰ τὴν παράλειψιν αὐτὴ καὶ κατέθεσα στὴ Βουλὴ δύο νέες προτάσεις τὴν ἀπὸ 8 Ἀπριλίου 1933 καὶ τὴν τροπολογία ἀπὸ 5 Μαΐου 1933 ἐπὶ τοῦ ψηφισθέντος τότε Νόμου 4173/1929 «περὶ Δασικοῦ Κώδικος».

Εὐτυχῶς ἡ παράλειψιν αὐτὴ θεραπεύτηκε, ἔστω καὶ ἄργα, διὰ τοῦ ἄρθρου 42 ἐδάφ. γ'. τοῦ εἰρημένου Ν. Διατάγματος 3 Αὐγούστου 1953 «περὶ τροποποιήσεως δασικῶν νόμων». Κι' ἔτσι ξαναμπῆκε ἡ ἀρχικὴ διάταξις καὶ ἰσχύει σήμερα.

Αὕτῃ λοιπὸν εἶναι ἡ ἱστορία τῆς προσπάθειας ν' ἀνακτήσουν οἱ ὄρειοι πληθυσμοὶ τὰ παλαιὰ τῶν αὐτὰ δίκαια, πού τὰ εἶχαν ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Χάρις δὲ στὴ νομιμοποίησίν των αὐτὴ γίνονται προσεκτικότεροι στὴ διαχείρησιν καὶ κάρπωση τῶν ἰδικῶν των πλέον δασῶν, ὑπὸ τὴν ἐποπτεία πάντοτε τῶν δασικῶν ἀρχῶν. Θὰ φιλοτιμηθοῦν νὰ σέβωνται καὶ τοὺς λογικοὺς περιορισμοὺς τῆς αἰγβοσκῆς καὶ τῆς κλαδονομῆς. Διότι ἐννοοῦν καθαρώτερα καὶ ἀμεσώτερα τὸ συμφέρον πού ἔχουν νὰ προστατεύουν τὴν κοινοτικὴν των περιουσίαν, ὅχι ἀπλῶς ν' ἀγαποῦν τὸ δάσος καὶ τὰ δένδρα ἀπὸ γενικωτέρους λόγους πολιτισμοῦ αἰσθητικῆς καὶ κοινωνικῆς ὠφελείας. Κι' ἔτσι ἄρχισαν νὰ συντελοῦν καὶ στὴν ἀναδάσωση.

Γνωρίζουν ὅτι τὸ δάσος, διὰ νὰ γίνῃ ὠριμὸ γιὰ ὑλοτομίαν ἐμπορευσίμου ξυλείας, χρειάζεται μακρὰ χρόνια, πού ὑπερβαίνουν συνήθως τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου (ἐλάτη, ὀξυά, δρῖς κλπ).

Σ' αὐτὰ τὰ δάση ὁ μὲν ἰδιώτης δασοκτήμων πιθανὸν νὰ θελήσῃ νὰ τὰ ὑλοτομήσῃ πρόωρα καὶ ληστρικὰ ἐν ζωῇ, ἀδιαφορῶν διὰ τὴν τύχην τοῦ δάσους μετὰ τὸ θάνατό του.

Καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸ τὰ ἰοιαῦτα δάσχη ἐνδείκνυται ν' ἀνήκουν σὲ νομικὰ πρόσωπα καὶ δὴ δημοσίου δικαίου, σὰν τὸ Δημόσιο ἢ τὶς Κοινότητες, ποὺ ἔχουν ἀπεριορίστη χρονικῶς τὴν ὑπαρξή των. Οἱ κοινότητες λοιπὸν πληροῦν τὸν ὅρον τῆς μακροβιότητος καὶ συνεπῶς εἶναι δικαιολογημένη καὶ δασοπονικῶς ἡ ἰδιοκτησία ποὺ τοὺς ἀναγνωρίσαμε σὲ περιορισμένη ἔκταση δοκιμαστικῶς διὰ τοῦ ἀρχικοῦ μου νομοσχεδίου καὶ ποὺ πρέπει πλέον νὰ συμπληρωθῇ, ἤδη ὕστερα ἀπὸ τὴν καλὴ μέχρι σήμερα πείρα τῆς κοινοτικῆς ἐκμεταλλεύσεως.

Ἐξ ἀντιθέτου τὰ δάση, τῶν ὁποίων ἡ σημασία ἔγκειται ὅχι στὴν ὑλοτομία, ἀλλὰ στὴν ἐτησίαν κάρπωση, σὰν τὴ ρητινευομένη πεύκη, ἐνδείκνυται ν' ἀνήκουν κατὰ τεμάχια σὲ ἰδιῶτες, διῶτες, διότι αὐτοὶ θὰ ἔχουν συμφέρον νὰ τὰ προσέχουν σὰν καρποφόρα δένδρα των. Ἔτσι ἡ κατὰσβεση πυρκαϊῆς, ἰδιοκτητῶν πευκοδένδρων γίνεται προθύμως ἀπὸ τοὺς ἰδιοκτῆτες ἀγρότες (λ.χ. στὴ Μεγαρίδα, τὴν Κορινθία), ἐπὶ δὲ συμβαίνει τὸ αὐτὸ στὰ δημόσια δάση πεύκης.

* *

Ὁ ρόλος τῶν συνεταιρισμῶν. Τὰ βουνὰ τῆς Ἑλλάδος ἔχουν ἀνεκμετάλλευτη ἀκόμη δυναμικότητα, ποὺ θὰ τὰ καταστήσῃ πολὺ ἀποδοτικὰ δὲ τοὺς κατοίκους των καὶ ἐν γένει διὰ τὴν ἐθνικὴ οἰκονομία.

Ἡ ὁρεινὴ οἰκονομία εἶναι ἀκόμη ἀνεργάνωτη. Πλὴν ἄλλων δὲν ἔχουν ἀκόμη ρυθμισθῇ ἀποτελεσματικὰ οἱ σχέσεις τῶν τριῶν κυρίων παραγωγικῶν παραγόντων πρὸς ἀλλήλους, δηλ. τοῦ δάσους, τῆς κτηνοτροφίας καὶ τῆς γεωργίας, εἰς τρόπον ὥστε, ἀντὶ νὰ πυκρύνονται μεταξὺ των ἑχθρικά, νὰ συμβάλλουν ἀρμονικὰ στὴ σκοπιμώτερη ἐκμετάλλευση τοῦ ἐδάφους.

Τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Γεωργίας καὶ ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα ἔχουν μελετήσει σχέδια δασικῆς, κτηνοτροφικῆς, δειδροκομικῆς ἐκμεταλλεύσεως μὲ τὰ θαυμάσια μῆλα, ἀγλάδια, δαμάσκηνα καὶ ἄλλα φρούτα καὶ ἐν γένει γεωργικῆς ἐκμεταλλεύσεως (μαζὺ μὲ βιοτεχνία, μελισσοκομία, σπηροτροφία, πτηνοτροφία κλπ). Πρέπει νὰ προχωρήσῃ εὐρύτερα ἡ ἐφαρμογὴ μὲ συνεργασία πάν-

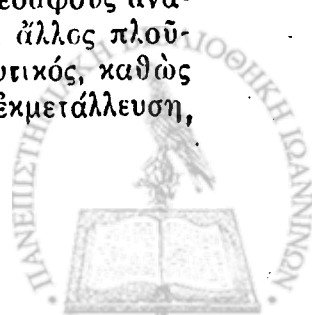
νοτε τῶν δασικῶν καὶ ἄλλων γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ μὲ ἐνίσχυση καὶ ἐμψύχωση τῶν ἀρμοδίων Ὑπηρεσιῶν καὶ ἐξασφάλιση πρὸ παντὸς τῶν ἀναγκαίων οἰκονομικῶν μέσων, χωρὶς νὰ δημιουργηθοῦν πρόσθετοι ὑπηρεσίαι καὶ ἰδιαίτεροι ὀργανισμοί.

Μεταξὺ ἄλλων ἡ Τεχνικὴ Ὑπηρεσία τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς εἶχε ἐτοιμάσει πρὸ τριετίας περίπου ἓνα καλοσυγισμένο σχέδιο διὰ τοὺς ὁρεινοὺς (ἐπὶ τῆς Διοικήσεώς μου στὴν ΑΤΕ), ποὺ ὑπεβλήθη στὴν Κυβέρνηση καὶ βυῆκε εὐμενῇ ὑποδοχῇ.

Οἱ ἐλεύθεροι δασικοὶ συνεταιρισμοὶ (ἐκτὸς τῶν ἀναγκαστικῶν συνεταιρισμῶν δασοκτημόνων) ἀνέρχονται καθ' ὅλον τὸ Κράτος σὲ 498 ἐκ τῶν ὁποίων 332 συνεταιρισμοὶ ὑλοτόμων τεχνικοῦ καὶ καυσίμου ξύλου. Παρέχουν πολὺτιμη συμβολὴ στὴν ἐκμετάλλευση τῶν δασῶν καὶ ἀπασχόληση γιὰ τὰ μέλη των (πρὸβλ. ἄρθρον Δ. Στρογγύλη στὸ «Συνεταιριστὴ» πανηγυρικὸν τεύχος Ἀπριλίου—Ἰουνίου σελ. 126).

Τὸ 1/3 περίπου τῶν δασεργατῶν (ὑλοτόμοι, ἀνθορακεῖς, ρητινοσυλλέκται κλπ), δηλ. 17.000 εἶναι συνεταιρισμένοι ὑπὸ τὴν ἐποπεία τῆς δασικῆς ὑπηρεσίας καὶ τὴν πιστωτικὴ ἐνίσχυση καὶ ἐποπεία τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς. Ἔχουν ἤδη στὴν ἰδιοκτησίαν τους 54 πριστήρια (μηχανοκίνητα καὶ ὑδροκίνητα), ἓνα πρότυπο ρητινεργοστάσιο, ἀποθήκες κτλ. Οἱ δασικοὶ συνεταιρισμοὶ ἐργάζονται καὶ στὴ δασικὴ ὁδοποιΐα. Τὸ 1953 (δυστυχῶς καθυστέρουν οἱ στατιστικῆς) 19 δασικοὶ συνεταιρισμοὶ κατεσκεύασαν μὲ δαπάνη 67.500 δρχ. καὶ τὴν προσωπικὴ ἐργασία τῶν μελῶν των ἡ ἐπεσκεύασαν δασικοὺς αὐτοκίνητοδρόμους καὶ ἀνοίξαν μικροὺς δρόμους γιὰ τὴ μεταφορὰ δασικῶν προϊόντων συνολικῆς ἐκτάσεως 80 χιλιομέτρων. Ἐπίσης διανοίγουν προστατευτικὰς ζώνες γιὰ τὴν προφύλαξη τῶν δασῶν ἀπὸ πυρκαϊῆς. Στὴν Ἠπειρὸ ἀνήκει σημαντικὸ μέρος τῆς συνεταιρικῆς αὐτῆς δράσεως.

Τὰ μεταλλεῖα—Ὁ τουρισμός. Ἐκτὸς δὲ τοῦ πλούτου τοῦ ὁρεινοῦ ἐδάφους ἀναμένει τὴν ἀποκάλυψή του καὶ ἄλλος πλοῦτος τοῦ ὑπεδάφους, ὁ μεταλλευτικός, καθὼς καὶ σημαντικὴ τουριστικὴ ἐκμετάλλευση,

πὺ θὰ δημιουργήσῃ πρόσθετο ἀπασχόληση καὶ εἰσόδημα.

Ἡ συμπλήρωση, φυσικά, τῶν δικτύων ὁρενῆς ὁδοποιίας πρέπει νὰ προχωρήσῃ ἐκ παραλλήλου.

Τὸ ἐνδιαφέρον εὐτυχῶς διὰ τὰ βουνά μας γίνεται εὐρύτερο καὶ σημειώθηκε μάλιστα τελευταῖα καὶ κάποια οἰκιοποίηση μελετῶν καὶ σχεδίων.

Τὰ Ζαγόρια, ἡ περιοχή τοῦ Μετσόβου, τῆς Κονίτισης καὶ τόσα ἄλλα μαργαριτάρια τῆς ἐλληνικῆς φύσεως στεροῦνται μὲν ἀκόμη τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἑλβετίας καὶ ἄλλων χωρῶν, μὰ πλεονεκτοῦν μὲ τὸν διαμαντένιο οὐρανό των, τὸν ἥλιο, τὸ κλίμα καὶ τὴ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαιρας ποὺ ξανοίγει τὴ θέα στὰ ἀπώτερα σημεία τοῦ ὀρίζοντος, στὴ θεία σκηνοθεσία χρωμάτων, ἀπάνω στὶς ἀλλεπάλληλες, ἀπαλὲς ὄροσειρές καὶ στὴ μακρινὴ θάλασσα. Στὸ θαῦμα τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου καὶ τὸ ἡλιοβασιλεμα. Πλεονεκτοῦν τὰ ἐλληνικὰ ἐδάφη καὶ μὲ τὴ μοναδικὴ μακραίωνα καὶ ἔνδοξη ἱστορία των, στὸν πολιτισμὸ τῆς ἀνθρωπό-

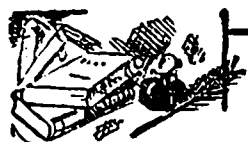
τητος καὶ τὰ κειμήλια τῶν ἀλληλοδιαδόχων ἐποχῶν τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Νὰ προσέξωμε ὅλοι τὰ βουνά μας. Εἶναι ἐθνικὴ ἀπώλεια ν' ἀναγκάζονται νὰ ἐκπατριζονται οἱ λιτοδίαιτοι ὄρεσίβιοί μας, ποὺ ἦσαν πάντα οἱ εὐψυχοὶ ὑπερασπισταὶ τῆς πατρίδος καὶ ἀποτελοῦν τὴν γάργαρα πηγὴν, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀντλεῖται τὸ δυναμικώτερο ἐλληνικὸ αἷμα, τὸ αἷμα ποὺ ζωογονεῖ καὶ ἀνανεώνει τὴ φυλὴ μας.

Ἐχει καθήκον ἡ Πολιτεία νὰ δημιουργήσῃ ἐργασία καὶ ὑποφερτὴ ζωὴ διὰ τὰ χωριά μας καὶ μάλιστα τὰ ἀπόμερα ὄρεινά, σύμφωνα ἄλλως τε καὶ μὲ τὶς διεθνεῖς τάσεις ὑπὲρ τῶν ἀνεπαρκῶς ἀνεπτυγμένων χωρῶν καὶ μὲ τὴν διεθνῇ μάλιστα ἐπικουρίαν. Ἔτσι μόνον θὰ συγκρατηθοῦν οἱ κάτοικοί των καὶ θὰ σταματήσῃ ἡ φυγὴ των πρὸς τὰ ἀστικά κέντρα καὶ ἡ μετανάστευση, ποὺ ἀποτελεῖ ἐθνικὴ αἱμορραγία, ἐφ' ὅσον δὲν ἐξαντλήσαμε ἀκόμη τὶς παραγωγικὰς δυνάμεις τῆς χώρας.

Εὐτυχῶς καὶ τὸ βασιλικὸν ἐνδιαφέρον ἔχει στραφῇ θερμὸν καὶ πρὸς τὰ βουνά μας καὶ τοὺς ταλαιπωρημένους κατοίκους των.

ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΜΥΚΟΝΟΣ

II

"Αν θὰ σοῦ ποῦν μὴν πᾶς στὴ Μύκονο, μὴ ἀκοῦς
καὶ φύγε—πρὶν τῆς ὥρας φύγε—ὥς νάσαι
φευγάτος μέρες πιά, πνιγμένος στοὺς γλαυκοὺς
ὀρίζοντες τῆς. Φύγε! Φτιάσε!

"Αν θὰ σοῦ ποῦν μὴν πᾶς στὴ Μύκονο, κλειδὶ
βάλε σ' ὅ,τι ἂν ἀγάπησες, καὶ ξέχασε, σὰ νάπες
δὲν κίνει αὖς τῆς μέρας νὰ σὲ δεῖ
μ' ἄλλες σου ἀγάπες.

"Αν σὲ ρωτήσουν: ποῦ θὰ βρεῖς τὸν ἥλιο—ὥς τι
κι' ὥς τι—σκέψου καλὰ καὶ μὴ ἀπαντήσεις.
Μόνο στὴ Μύκονό σου ὑφαίνων σὲ κλωστή
τὸν ἥλιο—νὰ ντυθεῖς φαντό, νὰ ντύσεις.

"Αν σὲ ρωτήσουν: θὰ γυρίσεις πίσω; Πῶς
πὼς θὰ σὲ πνίξει ὁ νόστος. Νόστος μὴ εἶναι
τῶν ζωντανῶν ὁ θάνατος; Ριπὲς
τοῦ θάνατου εἶναι. Μεῖνε!

Κι' ἂν σὲ γνωιαστοῦν τι νάπαδες... ἐσὺ
στὴ θεία τῇ γύμνια τῆς ψυχῆς γυμνώσου.
Στὴ Μύκονό σου ἡ νέα χαρά! Χρυσῇ
ἡ φωνὴ σιὴν ὁμορφιά τῆς Μύκονός σου!

ΤΡΕΙΣ ΧΑΡΕΣ

Φεγγαροδρεπάνι κι' ὁμορφιά
γέλοιο ἀνοιχτοσιόματο στὴν πρώτη,
καὶ στὴν ἄλλη νάζι—ἐφτὰ καρφιά—
νὰ χαρῶ τῆς τρίτης σας τὴ νειότη.

Θάλασσα τὸ βλέμμα ἐκεῖ στὴ μιά.
Νύχτα ἡ δεύτερή τους, φῶς γιομάτη.
Τρίτη θὰ σὲ λέω λιγοθυμιά,
τὴ σαγήνη πούκλεισες στὸ μάτι.

Θέ μου, τίς μπερδεύει ἡ μακρυνὴ
θύμηση. ὦ! νησί μου κι' ἀκρογιαλὶ!
Νόλη, Κατινίτσα, Φωτεινή,
τρεῖς χαρές! Καὶ ποιά 'ναι ἡ πιὸ μεγάλῃ;

"Απὸ «τὰ τραγούδια τῆς Μύκονος»

Τάκης Τσιάνκος

ΒΑΓΓΕΛΗ ΨΗΝΙΩΤΗ

ΤΑ "ΜΕΓΑΛΑ ΧΡΟΝΙΑ,, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ ΣΤΑ ΝΕΙΑΤΑ

Δέκα χρόνια πέρασαν από τότε που γά, θηκε ο Γιάννης Βλαχογιάννης. Ο τροβα-
δοῦρος τῆς Ἑλληνικῆς λεδεντιάς. Ο ὕμνη-
τῆς τοῦ ὠραίου, τοῦ Ἑλληνικοῦ. Λάτρης
τῆς παλληκαριάς. Πλοηγὸς τῆς Ἑλληνικῆς
θάλασσης. Ἡθοπλάστης καὶ γλωσσολά-
στης. Δημιουργικὸς καὶ ἀκαταμάχητος Ἑλ-
ληνας. Τὸ κάστρο τὸ ἑλληνικὸ ἀνύψωσε στὸ
πνευματικὸ στερέωμα. Νὰ καταυγάζῃ τοὺς
Ἕλληνες καὶ νὰ τὸ χαρῶν καὶ οἱ ἄλλοι.
Μὲ τὰ ἔργα του ποῦναι πολύτιμη προσφο-
ρὰ ζωντανέψε τίς ἐποχὲς στίς ὁποῖες δόθη-
κε ὁλόψυχα. Ἡ περίοδος τοῦ Σουλίου καὶ
τοῦ 21 εἶναι ἡ δική του περιοχὴ. Στὰ «Με-
γάλα χρόνια» του θὰ σταθοῦμε σήμερα.
Ἀτόφιο τὸ Σουλιώτικο καὶ Ρουμελιώτικο
ῦφος του. Σὲ φράσεις μικροπερίοδες μὲ ζων-
τανὴ ἐκφραστικότητα καὶ συναισθηματικὸ
πλοῦτος. Μὲ τὸ γράψιμό του ὁ Βλαχογιάν-
νης σὲ κάνει νὰ νιώθῃς, νὰ βλέπεις, νὰ αἰ-
σθάνεσαι, νὰ πονῇς, νὰ ὑπερηφανεύεσαι. Νο-
μίζει κανεὶς πῶς βλέπει τὸ «τσοπάναρο»
τὸ «αἰτόπουλο» τὴ «χῆρα» τὸν «καπετάνιο»
τὸν «παπᾶ» τὸ «Σουλιωτόπουλο» νὰ μιλά-
νε. Τὴν κουβέντα σταράτη καὶ τὴ ζωὴ
πραγματική. Τὸν παλμὸ τὸν ἑλληνικὸ καὶ
τὴν κλέφτικη ζωὴ ἀνόθευτη. Τὴν παλληκα-
ριά, τὴ θεὰ τὴν ἑλληνική, παρουσιάζει. Οἱ
δειλοὶ ἀποπαίρνονται. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ δου-
νοῦ καὶ τοῦ λόγγου ἀνκατεμένοι μὲ τὰ θεριά
γίνονται ἀνήμερα τοῦ ἐχθροῦ τοῦ προδότη καὶ
τοῦ δειλιασμένου. Ἔχεις τὴν αἰσθησὴ τοῦ
πραγματικοῦ στὰ «Μ. χρόνια». Τὰ χρόνια αὐ-
τὰ μὲ τοὺς πολέμιστὲς τοὺς ὄνειροπαρμένους
ἀπ' τ' ὄραμα τῆς λευτεριάς. Τὰ μεγάλα
χρόνια γίνηκαν ἀπ' ἀνθρώπους ποὺ δόθηκαν
γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνάστασης τοῦ Γένους.
Κι' ἦταν αὐτοὶ οἱ μεγάλοι «δουσκρούδια,

τσοπαναρέοι, ἀδερφοποιοί, καπεταναῖοι,
αἰτόπουλα» ἀμούστακα κι' ὅλοι τοὺς κρα-
τοῦσαν ἀπὸ «πηγὴ τρελλή» κι' ἀπ' τὰ
«ἴδια κι' ἀχάλαστα σπίτια». Ἀπ' τὰ ἴδια
μνημόρια ξαναζωντανεμένα σκέλεθρα.
Κλωνάρια ἀπὸ «δρυ» ἢ ἀπὸ «δεντρά ξερί-
ζωτα». Μὲ πρῶτα δπλα τοὺς τὴν ἀγκλίτσα
ἢ τὴν «ἀγκούτσα» τὴν «ἀγριοφωνάρα», τὸ
πετροδόλημα καὶ τὴ σφεντόνα, τὸ σκοινὶ
καὶ τὴν ἱσά, τὰ δόντια καὶ τὰ νύχια. Κι'
ἦταν τὸ αἷμα ποὺ πηλαλοῦσε καὶ στίς φλέ-
δες τῶν παιδιῶν. Κι' ὁ φόβος τῆς Μάνας
μεγάλος κι' ὁ πατέρας μ' ἀοιχοῦς λογα-
ριασμούς. Καὶ τ' ἀγόρια ντυμένα θηλυκὰ
καλὰ φυλαγμένα στὰ γυναίκεια ὥσπου ν'
ἀντρωθοῦν. Ἀρκούδια τοῦ λόγγου γνώριμα
τὰ πρωτόγνωρα παλληκάρια μὲ τὴν «ἀγκού-
τσα» τοὺς ποὺ δὲ λαθεύει. Μέσα στοῦ λόγ-
γου τίς λόχμες παράπλευρα ἀπ' τοὺς κλέ-
φτες μὲ τ' ἄρματα ζωσμένα κοιμοῦνται καὶ
δὲ νείρονται. Ὁ συγ. στὰ Μ.Χ. πασαθετεῖ
τίς σκηνὲς τοῦ σφιχτοδεμένες, πλούσιες,
ἀπλὲς καὶ ὁλοζώντανες. Μᾶς κάνει μὲ τὴ
χορταστικὴ πένα του, νὰ λαχταρήσωμε κά-
τι ἀπ' τὴν «τρελλὴ γενιά μας». Κάτι ποῦ-
ταν ξεχασμένο, παρωθημένο, σὲ χειμέρια
νάγκη ἀφημένο. Στὰ Μ.Χ. αἰσθάνεσαι κάτι
ν' ἀναπηδᾷ καὶ νὰ γουργουρεύει στίς φλέδες
σου. Εἶναι τὸ αἷμα. Τὸ αἷμα τὸ ἑλληνικὸ
ποὺ μᾶς κράζει ἀπ' τὰ μεγάλῃ ἐκεῖνα χρό-
νια κι' ἀπ' τοὺς μικροὺς ἱστοὺς τοῦ κορ-
μιοῦ μας. Πλήθος οἱ σκηνὲς στὸ μᾶς «κρά-
ζει» ἡ Πατρίδα. Δὲν εἶναι αὐτὰ ἀπαρίθμηση
πολεμικῶν γεγονότων καὶ συμβάντων στὴν
ἐποχὴ τῆς προετοιμασίας καὶ τῆς ἀνατα-
ραχῆς γιὰ τὸ μεγάλο ξεφάντωμα. Μᾶς δεί-
χνει ὁ Βλαχογιάννης τὸ ἀπόθεμα τῆς γεν-
νιάς μας στοὺς πῶς δύσκολους καιροὺς. Κι'

ὁ πατέρας κι' ἡ μάνα κι' ὁ γιὸς κι' ἡ θυγατέρα κι' ὁ παπούς κι' ἡ γιαγιά κι' ὅλοι οἱ σκλάβοι ζοῦνε μὲ τὸν πεντακάθαρο σκοπό. Δούλευαν καὶ ὑπηρετοῦσαν, θεληματικοὶ σκλάβοι, μὲ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τὸ μεγάλο ξεσηκωμό. Τὸ θαῦμα τῆς Ἀνάστασης δὲν παρουσιάστηκε ἀκέραιο, ἄμεσο, ἐπιβλητικό, συνταρακτικό. Εἶχε τὶς ρίζες τοῦ βαθιᾶς κι' ἀνακλαδίζονταν αὐτὲς σ' ὅλα τὰ δρομὰ καὶ τὰ λόγγα καὶ σ' ὅλη τὴ χώρα. Χρόνια καὶ χρόνια οἱ ρίζες μεγάλωναν καὶ πλήθαιναν τὰ δέντρα κι' ἡ ἀπλήρεια σκιαῶν καὶ ἔφερε τὸ δροσερὸ καὶ μυροβόλο ἀγέρι. Καὶ τὸ βλέπει κανεὶς αὐτὸ σ' ἐλες τὶς ἐκδηλώσεις τὶς κοινωνικῆς, τὶς θρησκευτικῆς, τὶς ἀτομικῆς. Τὸ Ἡφαίστειο λυώνει τὰ ἐλαττώματα τῆς φυλῆς καὶ τὰ μετατρέπει σὲ ἐθνικὴ λάβδα ποὺ θὰ ὀρμήσῃ ἀπ' τὴς κορυφῆς καὶ θὰ σκεπάσῃ καὶ θ' ἀποπνίξῃ. Μᾶς φανερώνει τοὺς ἀνθρώπους ποὺ σudaύλιζαν τὴν πυρκαγιὰ δίνοντας σ' αὐτὴ ἀπ' τὴ φλόγα τῆς καρδιάς των. Μὲ πλοηγὸ τὸ Γιάννη Βλαχογιάννη γνωρίζουμε τοὺς πρώτους καὶ τὰ πρώτα. Αἰσθανόμεσθε χαρὰ καὶ ἀντλοῦμε δύναμη περισσεύει μέσα ἀπ' τὰ «Μ.Χ.» Μὲ στοχαστικὸ τρόπο ὁ ἀθάνατος Ἑλληνας συγγραφεὺς περισυλλέγει, ταξινομεῖ καὶ παρουσιάζει τοὺς Ἑλληνες στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἑλλάδα στοὺς Ἑλληνες. Δὲ συνταιριάζει. Περιγράφει. Καὶ περιγράφοντας μὲ τὸ ζωντανὸ δικό του τρόπο ἀνυψώνει καὶ ζωογονεῖ. Εἶναι ὁ συγ. ποὺ κλείστηκε θεληματικὰ στὸν Ἑλληνικὸ Κόσμο τὸν πλούσιο καὶ τὸν πηγαῖο. Ἀντίκουγε ἀπ' τοὺς ἄλλους καὶ στράφηκε μὲ λαχτάρια καὶ μανία νὰ ὑψώσῃ τὴ λογοτεχνία μας ἀντλώντας ἀπ' τὶς ἐλληνικὲς ρίζες μὲ ἐλληνικὴ προοπτικὴ. Κι' εἶναι μεγάλο τὸ ἔργο του καὶ σπουδαία ἡ συμβολὴ του στὴν Παιδείδα. Ἀλλὰ τὰ «Μ.Χ.» ἔχουν ξεχωριστὴ θέση καὶ γι' ἄλλο λόγο. Εἶναι αὐτὰ μεγάλη προσφορὰ στὰ νειάτα. Πρὸς ὅλους ἀλλὰ πρὸς αὐτὰ κυρίως στρέφονται. Ἀπλώνουν τώρα τὶς ρίζες τους νὰ βροῦν τὸ δρόμο. Νὰ γαλουχηθοῦν ἀπ' τ' ἀθάνατα παραδείγματα καὶ νὰ κλείσουν στὴν ψυχὴ τους τοὺς μεγάλους καὶ τοὺς μικροὺς ἐκείνων τῶν μεγάλων χρόνων. Νὰ ἐρθῶσουν ἀγέρωχο τὸ ψυχικὸ τους ἀνάστημα. Νὰ καταυγαστοῦν ἀπ' τὴ λαμπρό-

τητα τῶν ἔργων. Ἀπ' τὴν ἐρθότητα τῆς σκέψης των. Ἀπ' τὸ παραδειγμὰ των δίνοντας τὸν ἑαυτὸ τους γιὰ τοὺς ἄλλους. Κι' ὄχι μονάχα στὸν πόλεμο. Ἀλλὰ καὶ τῆς ζωῆς ὁδοιπόροι καὶ προστάτες. Τοῦ πόνου γέννημα τὰ ἐλληνοπόυλα ἄς ἐξυπηρετοῦν καὶ τὸν πόνο. Γιατὶ σὰν ἀγνὸς κι' αὐτὸς ἐξαγνίζει κι' ἀναφτερώνει τὶς ἐλπίδες καὶ τὸ νοῦ. Στὰ νειάτα προσφέρει τὰ «Μ.Χ.» ὁ ἀπείχοντος μεγάλος Γιάννης Βλαχογιάννης. Κι' εἶναι τοῦτο μιὰ κληρονομιά τεράστιας σημασίας ποὺ μᾶς ἀφήνει ὁ ψυχοπλάστης καὶ μορφοποιὸς τῆς γλώσσας τοῦ λαοῦ μας. Δικὴ του μορφὴ ἔδωκε στὴ γλώσσα καὶ τὴν κάνει ὁμορφὴ καὶ πλούσια στίς ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Εἶναι ὁλοκληρωτικὰ Ἑλληνικὴ στροφή. Πρὸς τὴν Ἑλληνικὴ πραγματικότητα καὶ τὴν ἐλληνικὴ δημιουργία. Πυξίδα του τὸ ἐλληνικὸ χῶμα ποὺ μπορεῖ νὰ σταθῇ τὸ φωτόχωμα τῆς ἐλληνικῆς λογοτεχνίας μας. Στὰ «Μ.Χ.» του ὁ συγ. περιλαμβάνει μὴ κρὰ λογοτεχνικὰ ἀριστουργήματα μὲ σκηνὲς προηγούμενες ἢ ἐπόμενες τοῦ πολέμου ποὺ μᾶς δείχνουν καθαρὰ τὴν ἰδιοσυστασία τῶν προγόνων μας καὶ μᾶς ὠθεῖ μὲ τὸν τρόπο του, χωρὶς βιασύνη, χωρὶς τολμηρὲς ἀκρότητες μὲ τὸν ἀσάλευτο σκοπὸ του, νὰ ἰδοῦμε, νὰ χορτάσουμε, νὰ πάρουμε. Κι' εἶναι τοῦτος ὁ Βλαχογιάννης ὁ μάγος ποὺ ψυχοπλάθει κι' ἀποκαθαίρει. Ὁθεῖ καὶ παρορμᾷ. Μεστώνει τοὺς νειοὺς κι' ἀντρεῖται τοὺς ἀδύνατους. Ποτίζει τὴ ρίζα τὴν ἐλληνικὴ. Δείχνει τὸ δρόμο στοὺς παραστρατημένους ν' ἀτενίσουν τοὺς ἐλληνικοὺς ὀρίζοντες. Ὅχι δὲν εἶναι ὁ πόλεμος μονάχα ποὺ ἀναδεικνύει. Καὶ μ' αὐτὸν πρώτοι. Καὶ χωρὶς αὐτὸν μᾶς φωνάζει νὰ ὀρμίσουμε γιὰ τὸ ἀνέδασμα, τὸ πνευματικὸ ξεκαθάρισμα καὶ τὸ ψυχικὸ καταστάλαγμα. **Ριζῶστε στὸ παρελθὸν καὶ θὰ φανῇ τὸ μέλλον.** Δὲν κάνουμε κριτικὴ. Τὰ «Μ.Χ.» εἶναι συσσίβιο στὰ νειάτα θὰ δώσουν μορφὴ καὶ περιεχόμενο. Γλώσσα καὶ ὕφος καὶ περιεχόμενο εἶναι συνδεδεμένα καὶ γεννοῦν τὴν Ἀρετὴ. Στὰ σημερινὰ μας χρόνια χωρὶς πνευματικὸς ἀρχηγὸς γιὰ τὰ παιδιά μας, προοπτικὴ χωρὶς ἰδανικά, χωρὶς ψυχικὸ γιόμισμα, τὰ «Μ.Χ.» εἶναι μιὰ δωρεὰ κι' ὁδηγοῦν τοὺς νέους μας νὰ γίνουν τρανοὶ μελετώντας τὰ

χρόνια εκείνα τὰ μεγάλα. Ὁ Βλαχογιάννης εἶναι στοχαστὴς καὶ ἐρμηνευτὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ. Εἶναι ὁ Ἕλληνας ποὺ ἔδωτε ζωὴ στὸ περιεχόμενο. Βαρύκοις στὰ ξένα. Εὐαίσθητος στὴν ἑλληνικὴ κληρονομιά. Ἀκούραστος συλλέκτης καὶ μανιώδης ἑλληνιστής. Καρτερικὸς ἀλλὰ καὶ πεισματώδης στοὺς ἀγῶνες του. Χωρὶς συμβιβασμοὺς μὲ τοὺς «Καλαμαράδες» καὶ τοὺς τρεχαντήρηδες Ἀδιάλλακτος Ἕλληνας. Καταπέλτης ὁ λόγος του καὶ ἀστραπή ἡ πένα του. Πάλαψε πολὺ ὁ Σουλιώτης, Ρουμελιώτης, Βλαχογιάννης καὶ δὲ δείλιασε. Κυλούσε στὶς φλέβες του ἀσυγκράτητο αἷμα σουλιώτικο καὶ καμάρωνε γι' αὐτό. Ἐκλείσε στὴν καρδιά τὶς σκηνὲς στὰ «Μ.Χ.» τὶς ζύμωσε μὲ τὸν ψυχικὸ του κόσμο καὶ τὶς πρόβαλε.

Μ' αὐτὲς προστάζει καὶ συγκλονίζει σύγγραμμα. Δέκα χρόνια πέρασαν ἀπ' τὸ χαμό του καὶ ὅσο ἀπομακρυνόμαστε ἀπ' τὴν τελευταία μέρα τῆς ζωῆς του τόσο καὶ νιώθουμε ἐπιβλητικώτερο τὸ ἔργο του. Τοῦτες οἱ σκέψεις δὲν ἔρχονται σὰν κριτικὴ οὐτε σὰν ολοκληρωτικὴ ζωγραφιὰ τοῦ Βλαχογιάννη. Εἶναι τοῦτα τὰ λόγια ξεχείλισμα ἀγάπης, θαυμασμῶ καὶ λατρείας πρὸς τὸ μεγάλο Ἕλληνα, τὸν τετράγωνο ἄνθρωπο, τὸ δημιουργὸ καὶ ψυχοπλάστη λογοτέχνη, τὸ μορφοποιὸ τῆς γλώσσας τοῦ λαοῦ μας. Τί καὶ ἂν χάθηκε τὸ κουφάρι του; Ἡ ψυχὴ του ζῇ στὰ ἔργα του. Καὶ ἡ ἐθνικὴ φλογέρα του, γόησσα καὶ ἀείλαστη στέλνει τὸ τραγούδι της ὡς πέρα στὴν ἄκρη τῆς Πατρίδας καὶ ὡς μέσα στὰ βάθια τῆς ψυχῆς μας.

ΓΙΑΝΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

Ο ΓΕΡΟΣΟΥΛΙΩΤΗΣ

Ὁ Γεροσουλιώτης μάζευε τὸν πόνο του πολὺν καιρό. Σὲ κανέναν ὅμως δὲν ξεμολογῶταν τὸ σκοπὸ του. Χρόνια ἦταν περασμένα, ποὺ τοὺς ξέρασε τὸ κῆμα τ' ἀδικο τῆς μοίρας τῆς σκληρῆς στὸ πράσινο ἀκρογιάλι τῶν Κορφῶν. Κ' ἐνῶ οἱ ἄλλοι μ' ἀνθιβότανα γελοῦσανε τὴν πείνα καὶ τὴν σφραγίδα τους, κ' ἐνῶ βρῖσκανε κάποιον παρηγοριὰ στὰ κάλλη τοῦ φιλόξενου νησιοῦ, ὁ Γεροσουλιώτης εἶχε ἄλλοῦ τὸ νοῦ του. Ὁ λημεριὺς ἀγνάνιευε τὰ ξεροβούτια τ' ἀντικρινά. Καὶ ὅλονυχτὶς ὁ πόθος του εἶχε μαζί του ἄγριον πόλεμο.

Κάποτε, ἓνα βράδυ, γύρισε στὸ σπίτι χτυπημένος σὰν ἀπὸ καινούρια σφραγίδα.

—Ὁ ἄμοιρος ἐγώ, εἶπε, τί κατάρρα μ' ἦρε! Ὁ θεὸς μ' ὠργίστηκε!

Ἔκαμε τοὺς ἄλλους νὰ τρομάζουν. Παιδιά κ' ἐγγόνια τὸν τριγύρισαν. Ὁ γέρος χτύπαγε τὰ σιτήρια του.

—Πάει τὸ Σοῦλι, φώναζε. Πάει πειά!

Ἐκλαψε, καὶ ὕστερα σώπησε βλοσυρός. Στὰ φιλικὰ τὰ λόγια οὔτε καὶ πρόσεξε. Οἱ Σουλιῶτες οἱ ἄμοιροι συνείθιζαν μὲ τῆς πατρίδας τὸ χαμό. Ἡ ἐλπίδα μοναχὰ τοὺς ἔμενε ἀπ' τὰ περασμένα. Ὁ γέρος ἔδειξε

πε ὅ ὕστερα νὰ μαλακῶνῃ. Ἐφαγε γελαστός, καὶ πλάγιασε. Καὶ τὴν αὐγὴ δὲ βρέθηκε στὸ στρώμα του.

Μὲ ψαροκάϊκο εἶχε περάσει στ' ἀκρογιάλι τὸ στεριανό. Βαστοῦσε τ' ἄρμττά του, σὰ γιὰ πόλεμο. Ἀδειος ἀπὸ κάθε ἄλλο φόρτωμα, νησιτικός, ποιὸς ξέρει πόσο πλανήθηκε καὶ ποῦ. Κάποτε νύχτωσε ὅξω ἀπὸ τὸ Σοῦλι. Καὶ μπῆκε στὸ χωριὸ ἀθώρητος, ἂν ὕπαιρξε καὶ ἄλλη ἐκεῖ ζωὴ. Χαιρετάει τὸ Σοῦλι ὁ γέρος καὶ δὲν ἀντιχαιρετιέται. Νὰ τὰ σπίτια τώρα τὰ γειτονικά, ὅλα βουβά. Καὶ ἄδεια καὶ νεκρινά. Γυμνὲς χάσκουν οἱ θύρες τους καὶ τὰ παράθυρα.

Μισόπνοος καὶ ζαλισμένος ἀπ' τὴν κούραση, ὁ Γεροσουλιώτης, θαρρεῖ πῶς βρῖσκεται σ' ἄλλο κανένα Σοῦλι, φανταστικό. Στέκεται καὶ φωνάζει κάποιον γείτονά του.

—Γειά, χαρά σου, καπετὰν Λαμπρούση! Καλῶς σὺς ἦρε καὶ ὅλους σας!

Ἀπόκριση καμμιὰ... Νὰ καὶ τὸ σπίτι τὸ δικό του... Νάτος καὶ ὁ γεροπρίναρος ὁ φουντωτός, νὰ καὶ τὸ ξεροπήγαδο στὴν πέτρινην αὐλή. Ὅμως ἡ θύρα εἶναι κλεισμένη... Ἀνοίγει βλέπει στὴ γωνιά φωτιὰ ζωντανεμένη. Σὰ νάχασε τὸ νοῦ του, μόνῃ

μιὰ στιγμή. Ἐπειτα ὅλα φανήκανε νὰ ξαστερώνουν. Καὶ τὸ ξαστέρωμα ἦταν ἡ τρέλλα τοῦ Γεροσουλιώτη. Μ' ἀνοιχτόκαρδη ματιά κυιάζει γύρω. Στρωμένο τὸ παραγῶνι, κ' ἡ φωτιά λαμπρὴ τὸν κραζοῦν. Κ' ἔτοιμο τὸ τραπέζι, τὸ φτωχικό. Κάθεται σταιροπόδι καὶ τοιμάζ-ται νὰ πέση στὸ φαί, σὰ θεριὸ ὀλονήστικο. Καὶ τότε θόρυβος ἀκούγεται ἀπὸ τὴ αὐλή. Τρεῖς Ἀρβανῖτες μπαίνουνε στὸ σπίτι. Στέκονται ξαφνιασμένοι. Καὶ κρατοῦνε σὰ χέρια τ' ἄρματα.

—Τ' εἴσαστε σεῖς; ρωτᾷ ὁ γέρος ἡσυχά. Δὲ συλλογιέται τίποτε κακό. Κι' ἄξαφνα ὅλα τὰ φαντάζεται. Κι' ὀρθός, καὶ φοβερός σὰ σκιαχτρο, καθὼς εἶχε γίνει ἀπὸ τοὺς κόπους κι' ἀπὸ τοῦ νοῦ του τὸν παραδαρμό, κράζει στοὺς Ἀρβανῖτες:

—Ὡρέ, τί θέλετε στὸ Σοῦλι ἐσεῖς σκυλιά: Τὸ Σοῦλι ψέματα εἶναι πῶς τὸ πήρατε! Τὸ Σοῦλι ζῇ!

Κι' ὥς νὰ τραβήξῃ τὸ σπαθὶ ὁ Γεροσουλιώτης, ἔλεσε νεκρός.

ΤΟ ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟ

—Ἀντρα, ὁ γυιὸς μας πειὰ μεγάλωσε· τρέχει σὰ δεκαπέντε. Κ' εἶναι ἀπρόφταστος. Διψᾷ στὸν πόλεμο νᾶρθῇ. Κάθε πρωὶ καὶ κάθε βράδυ μοῦ κλαίγεται τὸ παληκάρι μου. Μπροστά σου, ἀπὸ ντροπὴ κρατιέται καὶ σωπαίνει. Ὅμως κάθε φορὰ πού ξεκ νᾶς αὐτὸ σπαράζει. Καὶ πέφτει στὴν ἀγκαλιά μου καὶ δέρονται, σὰ νὰ βυζαίνῃ ἀκόμα καὶ νὰ τοῦ ἀρνιῶμαι τὸ βυζί. Καὶ φοβερίζει νὰ κλέψῃ τὸ καριοφίλι τοῦ παποῦ του, τ' ἄγγιχτο κατὰ τὸ λόγο σου, ἀπ' τὸν καιρὸ πού τὸν ἔφαγε τὸ βόλι τὸ πικρό, κ' ἐκεῖνον. Καὶ θὰ πᾶν μοναχός του νὰ κάμῃ μὲ τοὺς Τούρκους πόλεμο. Κι' ὁ φόβος ὁ δικός σου μονάχα τότε τρομάζει ἀλλοιῶς, ποιὸς ξέρει τί θ' ἀποκοτοῦσε. Χάση θὰ σοῦ τὸ γνωρίζω κ' ἐγώ, κι' αὐτὸς θὰ εἶναι ὑποταγμένος σου, καὶ δὲ θὰ σὲ βαρύνῃ. Στὴ θέλησή σου θὰ εἶναι πρόθυμος, σὰ σκλάβος σου. Ἔτσι μοναχὰ θὰ γλυτώσω ἀπὸ τὶς κλάψες του. Πᾶρ' τονε μαζί σου!

Ἡ μάννα, ἡ ἀμαζόνα, βλέπει τὸ γέρος της παρακαλεστικά. Καὶ κάποτε διανεύει πονηρὰ τοῦ γιουῦ της. Αὐτὸς σκυμμένο τὸ κεφάλι του κρατεῖ. Καὶ κρύβει τὴν παρθενικὴ τὴν ταραχὴ του ἀπ' τὴ ματιὰ τοῦ γέρου πού αὐσιηρὰ τονὲ θεωρεῖ καὶ δὲ μ' λάει.

Καὶ τὴν αὐγὴ τὸ παληκάρι τ' ἄγουρο, μὲ τὸ τουφέκι τὸ βαρὺ στὸν ὄμο, μὲ τ' ἄλα-

φρὸ τὸ πάτημα, μὲ τὸ χαρούμενο τὸ καρδιοχτύπι καὶ μὲ τὸ φτερούγιασμα τοῦ νοῦ, ἀκολουθεῖ τὸ γέρο τὸν πολεμιστὴ καὶ τὸν πολύπειρο. Κι' ὁ πόλεμος ἀρχίζει. Καὶ τ' ἄγριο τὸ φαράγγι τὸν ἀντιλαλεῖ.

Ὁ γέρος τώρα δίνει ὅλο τὸ νοῦ του στὸ παιδί, καὶ λησμονεῖ τὸν πόλεμο. Καὶ μιλεῖ στὸ παληκάρι τ' ἄπηχτο καὶ τ' ὀδηγᾷ.

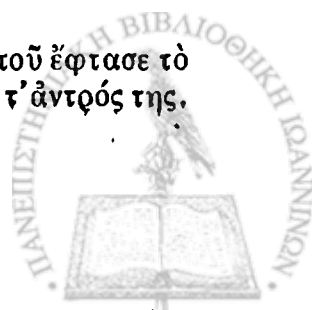
—Ἐδῶ, τοῦ λέει, ποῦ σ' ἔφερα, δὲ θέλω νὰ καμαρώσω τὴν παληκαριά σου. Δεῖξε τὴν αἷμα ἔρθη ἡ ὥρα σου. Ὅμως ἀψὺς μοῦ φαίνεσαι. Γὸ αἷμα σου δὲν κρύβεται· κραταί ἀπὸ πηγὴ τρελλή—τώρα θ' ἀκοῦς! Νὰ τὸ κοτρώνι. Κρύβε τὰ ξερβά σου. Ὁ δεξιὸς ἄγκωνάς σου μὴν ξεπροβάλλῃ! Τὸ ντουφέκι ἔτσι δὲν τὸ κρατοῦν—νὰ, ἔτσι! Καὶ δὲ δίνουν πρόσωπο γιομάτο σιὸ σημάδεμα. Ὁ Ἀρβανίτης ἐκεῖ παραφυλάει. Καὶ σοῦ παίρνει καὶ τὴν τρίχα σου—σκῆψε ἀκόμα, παλαβέ! Αὐτὸς τὸ μάτι σου! Ἀγροίκησες; Ἀδειο ἀκόμα τὸ ντουφέκι σου; Κι' ὀρθὸς ὁ λύκος του; Χαρά στον τὸν ὀχτρό σου ἀντίκρου, ποῦ σὲ σκιάζεται! Ἐτοιμος; Τὸ νοῦ σου!

Ὅμως τοῦ κάκου οἱ πατρικὲς οἱ συμβουλές! Παράφορο τὸ Σουλωτόπουλο, μὲ τὸ πρῶτο κίνημά του, πρὶν ἀκόμα ρίξῃ τὴν τρίτη τουφεκιά, δείχνει τὸ πρόσωπο ἄσκεπο στὸν Ἀρβανίτη. Καὶ δέχεται τὸ βόλι σιὸ μεσόφρυδο.

ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΠΟΥ ΘΩΡΟΥΝ

Ἡ Χρυσούλα, ἔχει νὰ λήῃ ὁ λόγος ὁ παλιός, τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ἡ γυναῖκα,

χένιζε τὸ γυιό της τὴ στιγμή πού ἔφτασε τὸ χαμπέρι τὸ πικρὸ γιὰ τὸ θάνατο τ' ἀντρός της.

Τ' αγοράκι ήταν ασυνείθιστα καλόβολο κ' υποταχτικό στη μάνα σήμερα. Τ' απαλό χάδι του χεριού της, ή συρμένη της σιγαλινή σαν το νανούρισμα μιλιὰ εἶχανε γλυκάνει τοῦ ἀκριβοῦ της τὴν καρδιά, καὶ τὴν κάνανε τὴ μάνα γι' αὐτὸ νὰ γίνεται κάπως παρὰξενη.

Τοῦ παιδιοῦ τὸ φυσικὸ ἦταν ἄλλο, σὰν τὸ φυσικὸ κάθε παιδιοῦ. Αὐτὸ δὲν τὸ γελοῦσαν τὰ γυναίκεια χάρδια, δὲν τὸ μανίζαν τὰ φιλιὰ, κ' ἔφρευγε τὴν μητρικὴ ἀγκαλιά σὰν τὸ αἰτόπουλο ποῦ δέρει τὰ φερούγια του μέσ' τὴν αἰτοφωλιά.

Ὁλημέρα εἶχε μαλλώματα μετὰ τοῦ Μετολογγιοῦ τὰ συνομήλικα, κι' ἔφρεγε ἀπὸ κοντὰ του ἡ ψυχομάννα ἡ γριά Σουλιώτισσα νὰ τὸ συμάρη. Αὐτὸ τότε, πρόθυμο, μετὰ τὴν ἀθώα καρδιά στὰ χεῖλη, μολογοῦσε τῆς θειά—Σάννας τὰ καθεμερινὰ του τὰ καμώματα, νίκες ποῦ κέρδισε, χτυπιές ποῦ ὕδωσε καὶ πῆρε, θυμοὺς καὶ χωρατὰ.

Στὴ μάνα σοβαρό, μ' ὄλο νοιασμένα λόγια, μ' ὄψη σεμνὴ σὰν τοῦ πατέρα, μετὰ τὰ ὅλη φλόγα, ξετυλίγει τ' ἀντρίκεια του ὀνειριάσματα, κι' ὀρθὸ μπροστὰ της, ὄλο ἓνα κίνημα κορμὶ καὶ πνίμα, τῆς τὰ παρασταίνει.

Πολὺν κόπο βάνει ἡ μάνα νὰ ξεκόρη τὸ παιδί ἀπὸ τοῦ πατέρα τ' ἄρματα, ποῦ τὰ παλεύει καὶ κίειδῶνεται μ' αὐτὰ, καὶ κεφάλι δὲ σηκώνει.

—Ναί, παιδί, νὰ μεγαλώσῃς πρώτα καὶ θὰ πάρῃς ἄρματα... ἄρματα λαμπρὰ σὰν τοῦ πατέρα. Θὰ σοῦ χαρίσῃ κι' αὐτὸς ἀπ' τὰ δικά του. Ὅμως νὰ γίνῃς παληκάρι, καὶ σὺ τὸν πόλεμο νὰ πᾶς μαζί μετὰ τὸν πατέρα... Τότε θὰ δῆς... τότε θὰ δῆς...

Ἡ μάνα ἀργομιλεῖ, καὶ συνοδεύει μετὰ τὸ χτένισι' ὀλόξανθο κεφάλι τοῦ παιδιοῦ τὸ νανουριστὸ της μίλημα.

—Ἐγὼ θέλω δικά μου ἄρματα νὰ πάρω ἀπὸ τοὺς Τούρκους, θέλω γώ... Ὅχι τοῦ πατέρα τ' ἄρματα, εἶναι αὐτὰ δικά του... Τὰ ξέλει μοναχὸς του.

Καθισμένο ἴσχει σὲ χαμηλὸ σκαμνί, μετὰ τὰς τῆς χαμαρώνει τὰ μαλλιά του, μαλάματα γυρὰ στὶς πλάτες του, ὅμως δὲ βλέπει τὰ ὀλόξανθὰ του μάτια, κάτου ἀπ' τὰ μαλλιά, σὲ προσευκὴ ἀναψηλωμένα, σ'

ὄνερο ξυπνητὸ παραδίμενα, ἐνῶ στυλῶνται στὸν τοῖχο ἀνίκρου, ὅπου τοῦ πατέρα τ' ἄρματα φέγγουν ἀστραφτερά. Καὶ τὸ παιδί τρέχει μακρὰ, μακρύτερα ἀπὸ τοῦ πατέρα τ' ἄρματα, ἐκεῖ πάνου κρεμασμένα.

Ἡ μάνα κάπως ἀπορεῖ ποῦ τὸ παιδί μένει ἔτσι ἀμίλητο.

—Κοιμᾶσαι, μάτια;

—...Ὁ πατέρα πολεμάει...

—Ποῦ τὸ ξέρεις ἐσύ, παιδί;

—Ἀπάνου στὸ βουνό, σὲ μ'ὰ λάκκα μέσ' αὐτὸ πολεμάει... Νά, μεσ' τὰ τσαντίρια μπαίνει, καὶ χτυπάει, χτυπάει μετὰ τὸ σπαθί... Νά, σκύβει καὶ δένει τὴν πληγή!

—Παναγιά, βάρ' εὐ τὸ χέρι σου! Ξύπνα, καρδιά μου, μὴν παραμιλεῖς!

Ἡ σιγαλὴ τινάζει ἡ μάνα τὸ παιδί. Μετὰ τοῦ παιδιοῦ τὰ μάτια γίνονται βαθύτερα· κιτῶντας μέσα αὐτὸν ἀλλόκοτο ὁ εἶρο, χάσανε τὸ μαυράδι τους, σὰν ἀναγυρισμένα μέσα τους, μάτια τυφλὰ σὲ ξένο φῶς παραδομένα.

—Πατέρα μου, πατέρα... Ἐνα χτύπημα, κ' ἓνα κορμὶ πεσμένο, ἄλλο χτύπημα... Φτάνει, πατέρα, λυπήσου τὴ μαύρη τὴν Τουρκιά...

—Ξύπνα, καλὸ μου, ἔλα στὸν ἑαυτὸ σου!

—Τώρα ἀφίνεις τὰ τσαντίρια, πᾶς κατὰ τὴ μάνα, τὴν κλεισμένη τὴν τοιχογυρισιά... Εἶναι μέσα Τούρκοι, Τούρκοι!

—Τὶ κάνει ἐκεῖ ὁ πατέρας, χάδι μου;

—Τώρα ἀνασηκώνεσαι, κυτᾶς μέσα... Εἶναι Τούρκοι ἐκεῖ, πατέρα... νά, βαρέθηκες, σὲ παίρνουν ἀγκαλιά, τὸ σπαθὶ σοῦ πεσε ἀπ' τὸ χέρι!

Τινάζεται ἀπάνου τὸ παιδί, μετὰ τὰ μαλλιά ἀνασηκωμένα, μετὰ τὰ μάτια του τρελλὰ. Ἡ σπινθηρώμενη μάνα πνίγει τὴ φωνή της καὶ παλεύει μὴν τῆς πέσῃ ἀπὸ τὰ χεῖρα. Καὶ δὲ βλέπει ἀκόμα τὴ γριά Σουλιώτισσα, ποῦ μπῆκε ἀθόρυβα καὶ στάθηκε στὴν πόρτα πλάι, καὶ σιωπᾷ.

Γύρισε ἡ Χρυσούλα τὸ κεφάλι καὶ τὴν εἶδε ἔτσι σὰ Μοῖρα, ἔτσι σὰν Κυτάρη ζωντανή. Βρέθηκε ὀρθὴ στὸ πόδι.

—Μαύρα μαντάτα πλακώσανε τὸ σπῆμα μας! Σφίξε, Χρυσούλα, τὴν καρδιά σου! Τὸ θελεὶ ὁ Θεός!

† ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

ΤΡΕΙΣ ΨΥΧΕΣ

Στὸν Ἄδῃ κάτω περπατοῦσαν τρεῖς ψυχές.
Νερὸ τῆς λήθης δὲν ταῖς εἶχανε ποτίσει,
καὶ τὰ θυμοῦνται ὅλα ἀκόμα οἱ φτωχές,
πὼς κάθε' μιὰ τῆς ἔτυχε τὴ γῇ ν' ἀφήσῃ
καὶ διηγοῦνταν οἱ ψυχές ἀνάμεσό τους
ἢ καθεμία τὸν ὕστερινὸ καὶμό τους.

Εἶπεν ἡ πρώτη. Ἦμουν βασιλιάς τρανὸς
δυστυχισμένο εὗρηκα τὸ βασίλειό μου·
κ' ἐτοιμαζόμουν—μάρτυς μου, ὁ οὐρανὸς—
νὰ δώσω χίλιες εὐτυχίες σ' τὸ λαό μου.
Ἐπιθυμοῦσα νὰ χαρῶ σ' τὸν κόσμον ἐπάνω,
καὶ ἦταν πάρα ἐνωρὶς γιὰ νὰ πεθάνω.

Ἡ δευτέρα εἶπε «Ἀχ! καὶμένη βασιλιά,
τὴ γυναικούλα νὰ εἴξερεις τὴν ἰδική μου.
Ἀφῆκα ξάφνω τὴ ζεστή τῆς ἀγκαλιά,
καὶ ὥρῶν ἀκόμη, Θεέ, τὸ πρῶτο τὸ παιδί μου.
Ἀκόμα ὁ νοῦς μου εἰς τὴ γῇ συχνὰ γυρίζει
γιατὶ εἶν' πικρὸ ὁ χάρος ἔτσι νὰ χωρίζῃ.

Εἶπεν ἡ τρίτη: Εἵμαστε μικρὰ παιδιά.
Στὸν κῆπο μου εἶπε ἡ κόρη σ' ἀγαπῶ ἓνα βράδυ,
κι ἔμειν' ὁ πόνος ἀπὸ τότε σ' τὴν καρδιά,
κι ὅπου δὲν ἦταν κελὴν, ἦτανε σκοτάδι.
Κι' ὅταν τὴν πῆρε ἓνα ξένο παλληκάρι,
ἔκραξα ἐγὼ τὸν Χάρο κ' ἦρθε νὰ μὲ πάρῃ.

Η ΑΝΝΟΥΛΑ

Ἡ καλή μας μίσσες Λῆ
μισεύει
κι ἡ ὥρα τῆς καλή!...

Ἦτανε παιδούλα
μιὰ φορὰ
καὶ τὴ φώναζαν Ἀννούλα.

Ἐνα πρόσχαρο σπούργιτι
στὸ ἀκρογιάλι,
σ' ἓναν κῆπο, σ' ἓνα σπίτι.

Τώρα μίσσες Λῆ τὴ λένε
τὴν Ἀννούλα
κι οἱ γονιοὶ γελᾶν καὶ κλαῖνε.

Γιὰ δυὸ μάτια γαλανά—
πρόσχαρα κι ἀγαπημένα—
Πάει ἡ Ἀννούλα, πάει στὰ ξένα...

Ι. Π. Κουτσοχέρας

ΓΙΑΝΝΗ ΔΑΛΛΑ

ΜΟΥΣΑΙΟΣ ΚΑΙ SCHILLER

‘Ο 5ος και ο 6ος μ. Χ. αἰών, μετὰ τὰ κατάλοιπα τῶν ἐθνικῶν, εἶναι ἡ τελευταία χειρὸν ἡσυχίας μέσα στὴν κραταιωμένη πρὸς θάλασσαν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ, ἡ ἑλληνιστικὴ παραγωγὴ μᾶλλον σιρμιώχεται γύρω ἀπὸ μερικὰ πομπώδη δημιουργήματα. Προφέρουμε ἤδη τὴν κρίσιμη λέξιν ποὺ χαρακτηρίζει αὐτὰ τὰ δημιουργήματα: ὁ πομπισμός. Τὸ κατερειπωμένον ἔπος ἀνῆκει σ’ αὐτοὺς κι’ ὄχι σ’ ἄλλους αἰῶνες. Ἡ χάσις τῶν λογίων αὐτῆς τῆς ἐποχῆς κρύβει στὴν τεχνοτροπία της μιὰ σειρὰ ἀπὸ σοφὰ ἀλλὰ ἀναξιοποίητα ἐπαγγελματικὰ μυστικά: ἡ παιδαριώδης ἐξόγκωσις τῆς λεπτομέρειας, ἡ προσφυγὴ σὲ ὅλον ἐν νέες ἐκδοχὰς καὶ παραλλαγὰς τοῦ συμβάντος, μετὰ μιὰ λέξιν παρατηρεῖται ἓνα εἶδος αἰλικου κουτσομπολιοῦ, ὅπου ψιθυρίζονται—λαμπρὰ καὶ τροχαῖα πάντα—μερικὲς ἄλλες ἐνδιαφέρουσες καὶ τρομερὲς δῆθεν πληροφορίες ἀπὸ τὰ ἰδιαιτέρα τῆς ζωῆς αἴφνης ἐνὸς χτεσινοῦ Πτολεμαίου, ἢ τοῦ παλικοῦ ἐκείνου Ἀπόλλωνος, καὶ ποὺ εἶχε διαφύγει τὴν προσοχὴν τοῦ Καλλιμάχου ἢ τοῦ Ὀμήρου. Βιοθεωρία αὐθεντικὴ, πρωτογενὴς σ’ αὐτοὺς τοὺς δημιουργοὺς δὲν ὑπάρχει. Ἡ χάσις τῶν λογίων μπορεῖ ἀκόμη νὰ ξεσκονίζει τὶς ἐνδοξες ἀντίκες, νὰ σχολιάζει ἔμμετρα τὴν ἀξία τους, σὰ νοσταλγὸς ἢ σὰν εἰσυνείδητος μεσίτης ἀρχαιοπώλης, ἀλλὰ κι’ ὅταν ἀκόμη μιᾷ μετὰ τὴν ἐκφράση τοῦ κορεσμένου δῆθεν ἀπὸ τὰ γήινα δὲν εἶναι παρὰ ἓνας πεινασμένος ἐσμός, πεινασμένος ἀπελπιστικὰ γιὰ ζωὴν.

Καταφυγὴ λοιπὸν καὶ δικαίωσις: τὸ ἔπος, τὰ ἐπύλλια. Θέμα: ὁ μῦθος τοῦ παρελθόντος, σὰν θρησκευτικὴ παράδοση, ποὺ ἀντιμάχεται τὴν ἐπερχόμενη πίστιν, καὶ ὁ μῦθος τοῦ παρόντος, τῆς ζωῆς, ποὺ ἀντιμάχεται τὸ πνεῦμα τοῦ ἀσκητισμοῦ αὐτῆς τῆς ἐπερχομένης κοσμοθεωρίας. Ὁ Νόννος ὁ Πανοπολίτης ἀνοίγει τὴν τελευταία αὐτῆς φάση. Τῇ στιγμῇ ἀκριβῶς ποὺ κυκλοφοροῦσε ἀπὸ στόμα σὲ στόμα ἡ εἰδηση γιὰ τὸ διάταγμα τῆς Χαλκηδόνος αὐτὸς ἐπωμίζεται τὴν πρώτην τάσην καὶ γράφει, ἀπέραντη θρησκευτικὴ ἐποποιΐα τὰ Διονυσιακά του. Ἐναν αἰῶνα ἀργότερα, σὲ μιὰ ἐποχὴν ποὺ ἐξεκόλαπτε τὴν ἰδιοφυΐαν τοῦ Ρωμανοῦ καὶ τὸ “Ἅγιον” Ὅρος θὰ ἀπέξυεν ἀπὸ κάποια περπατητὴν τὰ ἐπιθαλάμια τῆς Σαφφούς γιὰ νὰ χαράξει μιὰν ὁδὸν του, τόλμησε νὰ μυθοποιήσῃ ἓνα γεγονός βέβηλον τῆς ζωῆς ὁ Μουσαῖος.

* *

Τὰ καθ’ Ἡρῶν κ.λ.π. δὲν εἶναι παρὰ ἡ καταγραφὴ ἐνὸς αἰσθήματος. Κι’ ὅπως ὅλα τὰ αἰσθήματα εἶχε μιὰ μακρὰ περιπέτεια. Κοινόχρηστα ἀσφαλῶς εἶναι ὅλα τὰ θέματα τοῦ πνεύματος. Ἀλλὰ συμβαίνει πάντα τὸ αἶσθημα, ὅταν μάλιστα συνδυάζεται μετὰ τέλος ἐλλεινὸν νὰ συγκινεῖ ἰδιαιτέρα αἰῶνες ποὺ θεωροῦνται καὶ εἶναι οἱ μακρυνοὶ πρόδρομοι τοῦ ρωμαντισμοῦ. Ἀπάνω του ἔσκυψε μετὰ φιλολογικὴ συμπάθεια καὶ ὁ ἑλληνικὸς καὶ ὁ κόσμος ὁ λατινικὸς—ἡ ἴδια ἡ ἀρχαιότης καὶ κάποτε μετὰ τὸ ὀνόματά της τὰ πιὸ κλασσικά. Ὁ Βιργίλιος, ὁ Ὀβίδιος, ὁ Στάτιος, ὅλες αὐτὲς οἱ διάχυτες νύξεις, ἡ ἀνεύθυνη πνευματικὴ αἰσθηματολογία (ποὺ κάποτε ἀπὸ μαρτυρίες τοῦ Στράβωνα κι’ ἀπὸ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Ἀντιπάτρου ἰσχυρίζονται πὺς τὸ γεγονός συνέβη), ὅλη τούτη ἡ φιλολογία ἐκβάλλει καὶ συνοψίζεται στὴν ποίησιν τοῦ Μουσαίου. Ἀλλὰ τὸ γεγονός κάποτε συγκινεῖ τοὺς ἀκατατόπιστους ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν καλλι-

τεχνική του αξία ή άπαξία. Όπως ή υπόθεση συχνά παρασύρει τήν κριτική φαντασία του δημιουργού, συμβαίνει κατ' ακολουθίαν νά παρασύρεται καί ή αισθαντική κριτική καί τότε ή καλλιτεχνική οίκοδομή καί μορφή σχεδόν παραβλάπτεται. Έτσι έξηγοῦνται οί έκδόσεις καί επανεκδόσεις αὐτῆς τῆς μέτριας μυθιστορίας, οί μεταφράσεις καί οί σχολιασμοί καί, γιά μιὰ ἀπλῶς χαριτωμένη κατασκευή, οί διθύραμβοι πολλῶν ἀνίδεων Εὐρωπαίων. «Τελευταῖον ἄνθος τοῦ κήπου τῆς ἐλληνικῆς ποιήσεως» χαρακτηρίζεται ἀπό τόν *Kochly*, «πρόκειται γιά χαριέστατη ἐπική σύνθεση» γράφει ὁ *Croiset*, «δέν φοβούμεθα μήπως ἐλεγχθοῦμε γιά τοὺς ἐπαίνους πού αἰσθανόμεθα ὡς ὑποχρέωση πλουσιοπάροχα νά προσφέρουμε» σημειώνει ὁ *Passow*.

Ὡσπου τέλος ὁ 18ος καί 19ος αἰ. ἔρχεται ν' ἀνυσύρει τὸ θέμα γόνιμα, νά τὸ τοποθετήσῃ σι' ἀληθινά του βάντρα. Ἡ ἀναδημιουργία εἶναι ή μόνη καταδίκη, ή μόνη δικαίωση. Σέ καιροὺς μετακλασσικούς, πού τὸ ἐνδιαφέρον γιά κάθε θρυλούμενη παράδοση συναγείρεται, μιὰ σειρὰ ἀπὸ κλασικορωμαντικά πνεύματα ἐνδιαφέρονται γιά τὸ θέμα. Ὁ Βύρων τοῦ προσδίνει τή ρωμαντική μεγαληγορία του, ὁ *Grillparzer* τὴν εὐγενῆ του ἑξαρση καί τέλος ὅλη τούτη ή περιπέτεια ἐνὸς αἰσθήματος καταλήγει σιτὴν Γερμανία. Ὁ ρωμαντισμός ὑψίσταται κ' ἐδῶ σὰν στάση ζωῆς ἀλλὰ ἔχει ξυπνήσει στοὺς δημιουργοὺς μιὰ γόνιμη ἀρχαιολατρεία, ἔφεση γιά τὶς ἀνθρωπιστικὲς σπουδὲς καί τὰ κλασσικὰ θέματα. Τὸ ἔπος δέν ἔπαψε ποτὲ νά μεταφράζεται ἀπὸ τὸν *Hodmer*, τὸ *Stollberg*, τὸ *Fulda*, τὸ *Danquard*, ἀπ' ὅπου τὸ γνώρισε καί τοῦ ὄωσε τὴν ἔντεχνη ἀναδημιουργία του ὁ *Schiller*.

Διαφορὰ βαθύτατη χαρακτηρίζει τὴν προσήλωση πρὸς τὰ κλασσικὰ καί στίς δυὸ τάσεις, αἰτιολογεῖ καί τὰ ἀνόμοια ἐπιτεύγματα. Ἡ στροφή τοῦ Μουσαίου ἀποτελεῖ μιὰ χειρονομία παρακμῆς, τοὺς τελευταίους παιδισμοὺς τοῦ γηραλέου πιά ἐλληνικοῦ πνεύματος. Γιά τὴν Εὐρώπῃ τοῦ 18ου αἰ. ἀπεναντίας ή ἀναδρομὴ αὐτὴ ὑπῆρξε μιὰ ἀναγέννηση, ἀνάλογη σχεδόν πρὸς τὴν ἰταλική. Εἶναι συννυφασμένη βαθύτατα μὲ ἀναπλαστικὲς δυνάμεις, μὲ τὶς ἀρχὲς τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Στὴ Γερμανία ὁ *Goethe* καί ὁ *Schiller* ἐπωμίζονται, συνειδήσεις αἰσθαντικὲς καί κριτικὲς συγχρόνως, τούτη τὴν κορυφαία ἀποστολή, ἀφοῦ πρὶν εἶχε προηγηθεῖ ἓνας ἐσμός ἀπὸ ἀναγκαίους πάντα χειρῶνακτες, πού ἐπικεφαλῆς τοὺς ἔρχεται μὲ τὴ μεταφραστική του ἐργασία ὁ *Voss*. Ἀλλ' ὁ *Schiller* ἰδιαίτερα, ὁδηγεῖται πρὸς τὴν ἀρχαιότητα, ὥστερα ἀπὸ προσωπικὴ δοκιμασία. Ἀπὸ τό 'να μέρος ἀποβλέπει σὲ καλλιτεχνικὲς πραγματώσεις, δείγματα ἀναδημιουργίας, ἐνῶ ἐξ ἄλλου φροντίζει ἐνωρὶς νά τεκμηριώσῃ τὴ θεωρητικὴ ἀπολογία του μὲ δοκίμια αἰσθητικῆς, πού τὸ καθένα τους χειρῶνει τὴν κλασσικὴ παράδοση μὲ τὴν ὄραση τῶν ἰδεῶν τοῦ αἰῶνος.

Ἦδη ἀπὸ τὴν Κριτικὴ τῆς δυνάμεως τῆς Κρίσεως τοῦ *Kant* κατάγεται μιὰ σειρὰ ἀπὸ πραγματεῖες του, τὸ Περί Ὑψους, ή Αἰσθητικὴ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου καί Ἀπλοϊκὴ καί αἰσθητικὴ ποίηση πού εἶναι «ή πιὸ ἄριστη ἀξιολογία τῶν αἰσθητικῶν ἰδεῶν τῆς ἀρχαιότητος» κατὰ τὸν *Thomas*. Αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ θεωρητικὸς ἐξοπλισμὸς γεννᾷ δίπλα στὰ διδακτικά του (Μάχη μὲ τὸ δράκοντα Πρὸς τὸ σιδηρουργεῖο, Ἐλευσίνεια καί Καμτάνα) καί μιὰ σειρὰ ἔργα δάνεια ἀπὸ τὴν ἀρχαία μυθολογία. Ὅλα τοὺς εἶναι γραμμένα καί δημοσιευμένα στὰ 1798—1800 σιτὸ Ἡμερολόγιο τῶν Μουσῶν, πού τὸ διήύθυε μαζύ του, πνευματικὸς βίος παράλληλος, ὁ *Goethe*.

* *

Ὁ *Schiller* μὲ τὴν Ἡρώ του καλλιτεχνικὰ μᾶς φρονηματίζει διπλά. Ἡ ἴδια σχεδόν ὑπόθεση μὲ ἰσάριθμους περίπου στίχους, μᾶς διδάσκει πῶς μπορεῖ νά γίνει μικρολογία, μπορεῖ καί μεγαλόουρημα. Τέλος τὸ θέμα ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ὑφή του βάραινε πρὸς τὴν πλευρὰ τῆς τρέχουσας αἰσθηματολογίας, ἐκεῖνος τὸ πῆρε καί τὸ πολιογράφῃσε μὲς σιτὴν πραγματικότητά τὴν καλλιτεχνική. Ἐτσι τοῦ ἔδωσε προεκτά-

σεις, οδηγώντας το μαζί με την αισθητική του συγκίνηση ως τὰ πρόθυρα μερικῶν γενικεύσεων καὶ συμπερασμάτων, σὲ μιὰ σφαῖρα ἠθικῶν ἀξιών. Ἀλάφρωσε τὴν ἴδια τὴν ὑπόθεση, τὴ γύμνωσε ἀπ' ὅλα τὰ ἐπικαιρικά, ὅλα τὰ ἀφηγηματικὰ στοιχεῖα: τὴν περιγραφή τῶν τόπων, τοὺς ναοὺς, τὴν πεζολογικὴ ἀφήγηση. Πρόσθεσε σὰν αἰτία—μνήμη ἀπὸ μεσαιωνικὲς περιπέτειες—τὴν ἀντίθεση τῶν οἰκογενειῶν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀναφορὰ στὸ μύθευμα τῆς Ἑλλης καὶ ἀπόμεινε ὁ ἴδιος τόπος διακριτικὰ ὀνομασμένος πὺν χωρίζει τὴν Ἀσία ἀπὸ τὴν Εὐρώπη (καὶ ὁ χωρισμὸς ἀνάμεσα στὶς δυὸ αὐτὲς ἡπείρους δυστυχῶς ἀκόμη δὲν γεφυρώθηκε). Γιὰ τὴ γεφύρωση αὐτὴ ἀγωνίζονται οἱ ἥρωες—στὴν ποίηση τοῦ Μουσαίου δάνεια κακέκτυπα τοῦ Ὀδυσῆα καὶ τῆς Ναυσικᾶς καὶ μολαταῦτα ἀνευθυνότατα—ὄντα εὐγενῆ καὶ ἐλεύθερα σὲ Schiller. Φυσικὰ κινητήρια δύναμη εἶναι τὸ αἶσθημα. Τοῦ Μουσαίου τὸ αἶσθημα εἶναι μιὰ ἰδονοληψία τῆς καρδιάς καὶ τοῦ κορμιοῦ, σὲ Μπάϋρον παραμένει ἕνα διακαὲς πάθος, πὺν δύσκολα τὸ χωρᾷ ὁ στίχος τοῦ Μίλτωνος. Στὸ Schiller ὅμως τὸ αἶσθημα εἶναι ἤδη μιὰ ἠθικὴ δύναμη. Φυσικὰ καὶ ἐδῶ ὑπῆρξε καὶ ὑφίσταται πάντα μετὰ τὴ μορφὴ μιᾶς ὑπόγειας φλέβας φωτιᾶς, ἀλλὰ δὲν φωτίζει ἐπιπόλαια σκηνὲς νύχτας, οὔτε πάλι χύνεται σὰ μιὰ κολασμένη καταλυτικὴ μοῖρα, ἀλλὰ ἡ φλόγα τῆς εἶναι μιὰ φλόγα καθαρτήρια. Ἐπειτα τὸ πάθος καθὼς ἐσωτερικὰ κοχλάζει, ἐξωτερικὰ ἡμερεύει ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴ τριάντα, τοῦ δημιουργοῦ, γιὰτὶ πάνω ἀπ' τὸ αἶσθημα ὑπάρχει ὁ νοῦς, πάνω ἀπ' τὴ ρωμαντικὴ φύση ὑπάρχει ὁ ἑλληνοθρεμμένος, ὁ κλασσικός.

Ἔτσι σὲ Schiller τὸ αἶσθημα μεταπλάσσεται σὲ μιὰ δύναμη ἠθικὴ. Τὰ σημεῖα τὰ καιρικὰ ἐξαφανίζονται—ὅσα σώζονται εἶναι ὑπὸ πρὸς ἡμᾶς. Καὶ δὲν ἀπομένει σὲ τέλος παρὰ τοῦτο ὁ διακεκριμένος στίβος, ὅπου δοκιμάζεται γι' ἄλλη μιὰ φορὰ ἡ ἀρετὴ. Μπαίνομε λοιπὸν σὲ τὸν τομέα τῶν ἰδεῶν, σὲ τὴ θεωρητικὴ νομοτέλεια τοῦ Schiller, πὺν κατὰ μέγα μέρος τοῦ τὴν δάνεισε ὁ Kant καὶ ὁ Fichte. Ὁ κύκλος τῶν δοκιμασιῶν εἶναι γιὰ ὅλα τὰ ὄντα ἀναπόφευκτος, σὲ κάθε δημιουργία τοῦ Schiller, ἀναγκαῖος γιὰ τὴν ἐπιβράβευση τῆς ἀρετῆς—κάτι πὺν τὸ δανείστηκε καὶ ὁ δικὸς μας Σολωμός. Ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὰ δικαιωθεῖ ἠθικά, γιὰ τὰ περάσει ἀπὸ τὴ σφαῖρα τῆς ἀναγκαιότητος σὲ τὴ σφαῖρα τῆς ἐλευθερίας περνᾷ μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἐμπόδια. Τὰ ἐμπόδια εἶναι συχνὰ σὲ τὴ τρομαχτικὴ τοὺς ἀποχαλίνωση συντριπτικὰ γιὰ τὶς μικρὲς ἀνθρώπινες δυνάμεις, ἀλλὰ ἡ ἠθικὴ ἀντοχὴ, πὺν εἶναι πάντα ἀπέραντη, καὶ ὅταν ἀκόμη τὸ σῶμα θραύεται, ἐκείνη παραμένει νικητρία. Στὴν Ἡρώ τοῦ Schiller χαιρόμαστε τούτῃ τὴ λυσσαλέα ἠθικὴ πάλη σὲς τελευταῖες στροφές, μιὰ πάλη πρὸς τὰ ἀποθηριωμένα φυσικὰ στοιχεῖα, σὲ ἴδια στοιχεῖα πὺν μαίνονται σὲς Γέρανους τοῦ Ἰβύκου καὶ σὲ Δαχτυλίδι τοῦ Πολυκράτη. Ὁλος ὁ καλλιτεχνικὸς κόσμος τέλος προβάλλει μετὰ μιὰ λαμπερὴ διαύγεια, σὰν ἕνας οὐρανὸς μετὰ τὴν αἰθρία καὶ τοὺς κεραυνοὺς του, μετὰ μιὰ σοφὴ ἀρχιτεκτόνηση καὶ συγχρόνως μετὰ μιὰ εὐπλαστὴ καὶ ποικίλῃ δράση, «ἕνας κόσμος αὐτόνομος καὶ μαθηματικὰ βαθμολογημένος. Ὁ Μουσαῖος παραμένει μικρὸς πίσω του προσκολλημένος σὲ στρεῖδι τῶν καθημερινῶν συγκινήσεων, ἐνῶ σελαγίζει σὲ βάθη τὴν ἀσύνταχτὴ ἀγέλη τῶν αἰσθημάτων τοῦ ὁ Μπάϋρον.

ΦΡΕΙΔ. ΣΙΛΛΕΡ

ΗΡΩ ΚΑΙ ΛΕΑΝΤΡΟΣ

Θωρεῖς τὰ μαῦρα ἐκεῖ ψηλὰ μέσ' στὸν αἰθέρα,
τὰ παλῆα κάστρα ν' ἀντικρύζονται ὅπὸ πέρα,
ποῦ ὁ ἥλιος τοὺς φοράει δλόλαμπρη στολή;
'Εκεῖ ὅπου τοῦ 'Ελλησπόνιου τ' ἄγριο κῆμα βράζει,
κυλῶντας μέσα ἀπὸ τὸ πέτρινο μπογάζι,
ἀπ' τῶν Δαρδανελλίων τὴν πύλη τὴν ψηλή;
'Ακοῖς τὴ φοβερὴ φουρτούνα πῶς μαιρίζει,
ἐνῶ πάνου σιὰ βράχια τὰ σιητὰ βαρεῖ;
'Αλήθεια τὴν Εὐρώπη ἀπ' τὴν 'Ασία χωρίζει,
μὰ νὰ χωρίσῃ τὴν ἀγάπῃ δὲν μπορεῖ.

Τὸ κραταῖο τοῦ 'Ερωτα χέρι εἶχε τεντώσει
τοῦ πόνου τὸ τοξάρι, κι' ἄσπλαχνα πληγώσῃ
τῆς 'Ηρώς καὶ τοῦ Λέαντρου τὶς καρδιές.
'Ομορφή ἢ 'Ηρῶ καὶ σὰν τὴν 'Ηβη ἀνθίζει·
αὐτὸς μέσ' στὴ βοῇ τοῦ κυνηγιοῦ γυρίζει,
ἀρματωμένος μέσ' στὶς λαγγαδιές.
Μὰ ἀπ' τῶν γονιῶν τ' ἀκοίμητα τὰ πάθη
εἶχε τὸ τρυφερὸ ζευγάρι χωριστῇ·
στοῦ γκρεμοῦ τ' ἀκροχεῖλι, θάλεγες, ἐστάθη
ὁ καρπὸς τῆς 'Αγάπης γιὰ ν' ἀφανιστῇ.

Κεικάτου στῆς Σηστός τ' ὀρθόγκρεμο ἀκρογιάλι,
ὅπου ἀφρίζοντας σπάζει, μὲ βροιτὴ μεγάλη,
τὸ κῆμα, αἰώνια, τοῦ 'Ελλησπόντου δυνατό,
σιέκεται ἡ κόρη μοναχὴ καὶ ἀνατριχιάζει,
καὶ κατὰ τὶς ἀκτὲς τῆς 'Αβυδὸς κοιτάζει,
ποῦ ἔχουν τὸν νιὸ τὸν ἀκριβὸ καὶ ποθητό.
'Αχ! πρὸς τὸ μακρυνὸ ἐκεῖνο ἀκροθαλάσσι
δὲν ὀδηγᾷ οὔτε γιοφύρι οὔτε σιγατί·
καράβι δὲν τολμάει τὸ πέλαγο νὰ πιάσῃ,
μὰ ἡ ἀγάπῃ τὸ δρόμο θὰ τὸν βρῇ, ἡ πιστή.

Μέσα ἀπὸ τὸν φοιχτὸ Λαβύρινθο, τὸ βῆμα
ἀλάθευτα ὀδηγᾷ τὸ στέρεό της νῆμα·
γνώση καὶ φρονιμάδα δίνει τοῦ μωροῦ·
τ' ἄγρια τοῦ λόγγου στὸν ζυγὸ ἔχει βάλει·
τὸ φλογερόπνοο ὑπόταξε δαμάλι
στὸν διαμαντένιο νόμο τοῦ ἀλετριοῦ.
'Η ἴδια ἢ Στύγα, ὅπου ἐννιαδίπλη κυλάει,
τὴν τολμηρὴ μακρυνὰ νὰ διώξῃ δὲ μπορεῖ;

Θαρρετὰ αὐτὴ κουρσεύει ἐκεῖνο ποῦ ἀγαπάει,
μέσα ἀπ' τοῦ Πλούτωνα τὴ χώρα τὴν πικρὴν.

Αὐτὴ τὸν Λέαντρο σπρώχνει μέσα στοῦ κυμάτου
τὴν ἀλωσιά, κι αὐτὴ κεντρίζει τὴν καρδιά του
μὲ τῆς λαχτάρας τὴν ἀνίκητην ὁρμή.

Ὅταν τὸ ἱλαρὸ φῶς τῆς μέρας ἀχνοσβύνει,
ρίχνεται ὁ νιὸς ὁ ἀπόκοτος στὴ δίνη
τοῦ πόντου ποὺ βουίζει κάτω σκοτεινὴ.
Σκίζει τὸ κύμα μὲ ἄξιο χέρι, καὶ τὸ μάτι
κατὰ τὸν ἀκριβὸ μακρὰ θωρεῖ γιαλὸ,
ὅπου ἀπ' τὸν ἀψηλὸ τοῦ γιέγει λυχνοστάτη
τὸ φῶς τὸ γ-ώριμο τῆς δάδης, τὸ λαμπρό.

Καὶ μέσα στοῦ Ἔρωτα τὴν μαλακὴν ἀγκάλη
—καλότυχος!— τὴ ζεσὰς ἀθὲ νύκτα πάλι,
μετὰ ἀπὸ τοῦ πελάου τὸ πικρὸ στραί.
Ὀλόθερμη ἀγκαλιὰ τὸν καρτερεῖ ἐκείπερα
χάδια ἢ ἀγάπη τοῦ φυλάει, ἀνοιχτοχέρα,
μισθὸν οὐράνια στὴν καρδιά του τὴν πιστή.
Μὰ τὸ χρυσόνειρο, ποὺ δέσμιο τὸν ἐκράτει,
ἢ ἀχνόθωρη, σὲ τέλος, διώχνει χαραυγὴ,
καὶ μέσα στῆς θαλάσσης τὸ ψυχρὸ κρεββάτι
τὸν βιάζει ἀπ' τὴν ἀγκάλη τοῦ Ἔρωτα νὰ βγῇ.

Κύκλους τριάτα ὁ ἥλιος εἶχε κ-όλα πάρει,
καὶ τὸ τρισόλβιο ἐκεῖνο χαίρονταν ζευγάρι
τὶς χαρὲς τῆς γλυκειᾶς ἀγάπης μυστικά.
Κι ἦταν ὡς ἡ ὁμορφὴ τοῦ γάμου ἡ νύκτα ἡ πρώτη,
ποὺ τὴν φτινοῖν οἱ ἀθάνατοι Θεοί, ποὺ ἡ νιότη
ποτέ τους δὲν τοῖς λείπει, οὔτε ἡ ὁμορφιά.
Ἡ εὐτυχία ποτὲ δὲν σιάνθηκε μοιράδι
ὅποιου, χωρὶς τὸ οὐράνιο δῶρο νὰ γευτῇ
ἀρπάζοντάς το, στὴ θλ-υμένη χώρα τοῦ Ἄδῃ,
στοῦ Ἀχέροντα τὶς ὄχθες ἦλθε νὰ ριχτῇ.

Πάντα ξαλλάζοντας ἡ Ἥως καὶ ἡ Ἑσπέρα
τραβοῦσαν στὴν οὐράνια ἐπάνω σφαῖρα.
Κι' αὐτοὶ δὲν εἶχαν, οἱ μακάριοι, ἀκόμα ἰδῇ —
τοῦ δάσου τὴ στολὴ νὰ σιρώνεται στὸ χῶμα,
καὶ ψηλά, ἀπ' τοῦ Βορηᾶ τὸ παγωμένο δῶμα,
κατσούφης νᾶρχεται ὁ χειμῶνας πρὸς τὰ κεῖ.
Χαρούμενοι ἐβλεπαν τὴ μέρα νὰ μικραίνει
πάντα τὸ δρόμο της, στὴ ράχη τ' οὐρανοῦ,
κι' εἶπαν πὺς ἡ μεγάλη νύκτα εἶναι σταλμένη
σὲ κείνους, οἱ ἄμναλοι, σὰ δῶρο τοῦ Θεοῦ.

Καὶ νὰ ἰσορρόπησε ὁ Ζυγὸς πάνω στὴ σφαῖρα
τ' οὐρανοῦ γρήγορα τὴ νύκτα καὶ τὴ μέρα
κι' ἡ πανέμορστη κόρη σιέκεται ψηλά,
ἀπὸ τὰ ὀρθόσιητα ἀντικρύζοντας παλάτια
τοῦ ἡλίου γοργὰ νὰ τριποδίζουν τ' ἄτια,

πού ἔπαιρναν τὴν οὐράνια ἀηφοριά.
 Ἀνύμανι, ἥσυχη ἦταν τοῦ πελάου ἡ ὕψη
 κι' ἔμοιαζε ἐνὸς καθρέφτη λαγαροῦ.
 Δὲ βρίσκονταν ἀνάτα ἀνέμου ν' ἀντισκόψη
 τὸν γλυκὸν ὕλνο στὸ βασίλειο τοῦ νεροῦ.

Πάνω στὸ ἀσημοδιάφανο στοιχεῖο ξεδίνει
 παιγνιδίζοντας τὸ πρόσχαρο δελφίνι.
 σκίζει τὴν ὕψη τοῦ νεροῦ τὴ γαλανή.
 Καὶ ἀπὸ τὰ τρίβαθα τῆς θάλασσας σκοτάδια,
 πλασμάτων ἄγνωρων προβάλλουνε κοπάδια,
 τῆς θεῆς Θετίδας ἡ φάρα ἡ παρδαλή.
 Μάρτυρας στάθηκε μονάχα αὐτῶν τὸ μάτι,
 γιὰ τῆς γλυκειᾶς ἀγάπης τὸν κρυφὸ δεσμό.
 μὰ γιὰ παντοτεινὰ τοὺς σφράγισε ἡ Ἑκάτη
 τὸ στόμα, κι' ἔμεινε κλεισμένο καὶ βουβό.

Καὶ στὰ γεμᾶτα τώρα ἐχαίρονταν ἐκείνη
 τοῦ στρωτοῦ πόνιου τὴν ἀνείπωτη γαλήνη,
 καὶ γλυκὰ σιτὸν ὑγρὸν ὠκεανὸ μιλεῖ:
 «Μὴν ἡ ψυχὴ μου, ὦρατε θεέ, ἀπὸ σὲ πλανεύτη;
 Ὅχι, τὸ στόμα μου θὰ ὀνοματίσῃ ψεύτη
 ἐκείνον, πὺν ἄπιστο καὶ πλᾶνο θὰ σὲ πῇ.
 Κάλπικο καὶ ἄπιστο τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ γένος,
 πικρὴ εἶναι καὶ ἄπονη ἡ πατρικὴ καρδιά.
 μὰ ἐσὺ εἶσαι μαλακὸς καὶ καλωσνεμένος.
 ὁ πόνος τοῦ ἔρωτα σὲ ἀγγίζει ἐσὲ βαθειά.

Μέσα ριᾶραχλα τοῦτα κάστρα τὰ θλιμμένα,
 τὰ νιάτα μου ἄχαρα θὰ κύλαγαν γιὰ μένα,
 θὰ μαραινόμουν ἀναιώνια μοναχή.
 Μὰ ἐσύ, στὴ ράχη σου, μοῦ φέρνεις δίχως κοῖλο
 πλῆτο, δίχως γεφύρι, τὸν πιστὸ τὸν φίλο,
 στὴν θερμὴ μου ἀγκαλιά, πὺν τόσο τὸν ποθεῖ.
 Φρίκας γιομᾶτο τὸ δικό σου εἶναι τὸ βάθος.
 βαρὺ καὶ ἀσίγαστο τὸ κῦμα σου ἀντηχεῖ.
 μὰ σὲ μαλάζει ἐσένα τοῦ ἔρωτα τὸ πάθος.
 ἐσένα σὲ νικάει μιὰ ἀδάμαστη ψυχὴ.

Γιατὶ καὶ τὴ δική σου, θεέ τοῦ πόντου, χάρη
 χτύπησε τοῦ ἔρωτα τὸ ἀνίκητο τοξάρι,
 ὅταν τοῦ χρυσοῦ Ταύρου ἡ γρήγορη φυγὴ
 τὴν Ἑλλή, ὅταν, ἀντάμα μὲ τὸν ἀδελφό της,
 ἔφρευγε, ἀστράφτοντας μέσ' στὸν ἀνθὸ τῆς νιότης,
 πάνω ἀπ' τὰ βάθη σου παράσερνε γοργή.
 Σὲ νίκησεν ὁ πόθος γιὰ τὰ θεῖα τῆς κάλλη,
 κι' ἔξω ἀπ' τὰ χάρη ὁρμῶντας τὰ σκοταδερά,
 τὴν ἔουρες μὲ βιά ἀπ' τὴ ράχη ἀπ' τὸ δαμόλι,
 βαθειὰ μαζί σου, μέσ' σὲ ἀπάτητα νερά.

Σὰν θεὰ ἐκείνη τώρα, μὲ τὸν θεῖο τῆς ἄντρα
 στὰ γλωρὰ ἀναγαλλιάζει τῆς θαλάσσης ἄντρα,

καὶ μιὰ ζωὴ περνάει δίχως: τελειωμό.
 Ποιητικὰ γιὰ τὴν ἀγάπῃ πὺ ὑποφέρει,
 τὴν ὁργὴ σου κρατᾷ τὸ σπλαχνικὸ τῆς χέρι
 ἀπείραχτο ὁδηγᾷ τὸ πλοῖο πρὸς τὸ γιαλό.
 «ὦ Ἑλλή, ἐσὺ θεὰ σεπτή, γιομάτῃ κάλλει,
 μακάρια, σοῦ προσπέφτω ἐγὼ γονατιστή:
 Φέρε μου σήμερα τὸ ποθητό μου πάλι,
 πάνω στοῦ πόντου τὸ ἀνεμόδαρτο σιγαί».

Καὶ νὰ σου ἐμαύρισε ν ἡ θάλασσα, κι' ἐκείνη
 τῆς δάδας, στὸν ψηλὸ τὸ λυχνοστάτη, ἀφίνει
 ν' ἀγεροπαίζει ἡ φλόγα ἡ δυνατή.
 Φέγγοντας σιὰ σκοτάδια, πὺ ἔμοιαζαν σὰν τοῦ Ἄδῃ
 πρόσχαρο τὸ καλόβουλο ἔγενεφε σημάδι,
 πέρα—μακρυά, στὸν ποθητὸ κολυμβητή.
 Μὰ νὰ φουσομανάει καὶ βροντᾷ ἀπὸ πέρα,
 ἀναδιπλώνεται τὸ κύμα σκοτεινὸ,
 τῶν ἀστεριῶν ἡ λάμψη σβύνει στὸν αἰθέρα
 τὸ δρολάπι μουγγρίζει στὸν πηχτὸ οὐρανό.

Στὴν ἀπλωσιὰ τοῦ πόντου ἐπάνω τὴν μεγάλη
 πλαγιάζει ἡ νύχτα, κι' ἀπὸ τὴν ἀγκάλη
 τοῦ σύμφου ποτάμι τρέχει τὸ νερό.
 Στοῦ αἰθέρα ἡ ἀστραπὴ τὰ πλάτη σπαρταράει,
 καὶ μέσα ἀπὸ τὰ πέτρινα θαλάμια ὁρμᾷ
 τῶν ἀνέμων τὸ σμάρι, δίχως χαλινό.
 Πρωτοφανέρωτα χάη μέσ' σιὰ σκοτιάδια
 ἀνακατεύει ὁ ἀψὺς ὠκεανός.
 Χάσκοντας ὅπως κάποιον στόμα τοῦ Ἄδῃ
 ἀνοίγει ἐάφνου τῆς θαλάσσης ὁ βυθός.

Φωνάζει ἡ δόλια ἐκείνη: «ὦϊμένα, ὦϊμένα.
 Ἄχ! φάνου σπλαχνικός, μεγάλε Δία, γιὰ μένα.
 Μὰ ποιὰ εὐχὴ μπόρεσε ἀπ' τὸ στόμα μου νὰ βγῇ;
 Ἄν τὴ φωνή μου ἀκούσουν οἱ Θεοὶ οἱ μεγάλοι,
 ἂν μέσ' στὴν δολερὴ τῆς θάλασσας ἀγκάλῃ
 ἐρρίχτη ἐκείνος στῆς φουρτιούνας τὴν ὁργή!
 Ὅρνια ἀνεμόδαρτα, θαλασσογεννημένα
 τώρα πετοῦν γιὰ τὴ ζεστὴ φωλιά
 καλοάρμοστα καρᾶβια θαλασσοδαρμένα
 σὲ σίγουρη χωθῆκαν τώρα ἀπανεμιά.

ὦϊμέ! ὁ γενναῖος δε νᾶχη πάλι πιχειρήσει
 αὐτό, πὺ ἄλλες φορὲς πολλὲς ἔχει τολμήσει,
 γιὰτὶ κάποιος τρανὸς τὸν κυβερνάει θεός.
 Μὲ τοῦ ἔρωτα τοὺς ὅρκους τοὺς ἱεροὺς μοῦ ὠρκίστη
 αὐτός, στὸν χωρισμό μας, μιὰν αἰώνια πίστη
 τώρα τὸν λεφτερώνει θάνατος πικρός.
 Τὴν ὥρα τούτῃ αὐτὸς σκληρὰ θὰ πολεμᾷ
 ἐνάντια σιᾶγριο κακοκαίρι τὸ βαρύ
 ἑξαπολυμένη μέσ' σιὰ χάη θὰ τὸν τραβάει
 τοῦ ὠργισμένου κυμάτου ἡ λύσσα ἡ φοβερή.

Ἄχ! ποῖος θὰ τόλεγε, πὼς τέτοιους δόλους κλείνει,
πόντε ξ' λογιαστή, ἢ τόση σου γαλήνη!
Μὲ λαμπρὸν ἔμοιαζε· καθρέφτη λαγυρό.
Ἐλάμπανε σιρῶτ' ἀκύμαντα νερά σου,
Ὡσπου τὸν μαύλ' σες, τροβῶντας τον κοντὰ σου·
τάφο τοῦ ἐγὼ· μισες στὸ κ' ἄτος σου τὸ ὑγρό.
Τώρα σιτοῦ ρέματός σου δένεται τῇ μέσῃ,
καὶ ἀπὸ τὸν γνώριμο τὸν δρόμο ἔχει ξεβγῇ.
τώρα ἀνελέητη ἀπάνου τοῦ ἔχει πέσει
ὅλη σου ἡ φρίκη, κι' ὅλη σου ἡ ὀργή».

Κι' ὅλο ἀξαίνει ἡ βοή τοῦ ἀνέμου, κι' ὅλο ἀξαίνει,
κι' ὅλο ψηλότερα σηκώνει ἡ ξαγριεμένη
θάλασσα τὰ βουνά της, καὶ ξεσπάει κακὴ,
ἀφροκοπῶντας στῶν ἀκτῶν τ' ἄγρια ξεσκλίδια.
Ὡς καὶ τὸ πλοῖο μὲ τὰ δέντρινα παῖδια
χάνεται ἂν κάμῃ πὼς ζυγώνει πρὸς τὰ ἐκεῖ.
Σβύνει ὁ ἀγέρας πάνου σ' ὁ ἀψηλὸ σταλίκι
τῇ φλόγα, ποὺ ἔφεγγε στὸ ὑγρὸ στρατὶ μακρυνά.
Στὸν πόντο ἐξουσιαστὴς μονάχος εἶν' ἡ φρίκη·
φρίκη ἐξουσιάζει καὶ κειπύρε σιὴ στεριά.

Κι' αὐτὴ σιτῆς Ἀφροδίτης δέεται τῇ χάρῃ
τῇ φοβερὴν ἀνεμικὴ γὰ νὰ μαϊνάρῃ,
νὰ μαλακώσῃ τῶν κυμάτων τὸ θυμό.
Στοῖς δυνατοὺς ἀνέμους τάζει ἡ δόλ' αὖ πάλι
ἓνα μὲ ὀλόχρυσ' αὖ τὰ κέρατα δαμάλι,
θῦμα ἱερὸ νὰ στήσῃ ἐπάνω στὸ βωμό.
Στοὺς θεοὺς, ποὺ σιὰ οὐράνια εἶναι θρονιασμένοι
καὶ σις θεῆς ποὺ ζοῦνε στὰ νερά βαθεῖα,
προσπέφτει γιὰ νὰ χύσουν λάδι ποὺ πρααίνει
τοῦ ἀνεμὸδαρτου πόντου τὴν ἀποκοιτιά.

«Τώρα τὸ πικραμένο μου ἄκουσε τό στόμα·
ἀπὸ τὸ καταπράσινό σου ἀνέβα δῶμα,
ὦ Λεικοθέα ἐσύ, σεπτὸ· αὐτὴ θεά,
ποὺ σ' εἶδε ὁ δόλιος ναύτης μέσ' σιὴν ἀγωνία
τῆς ἐρημιᾶς, μεσ' στῶν κυμάτων τῇ μανία,
μπροστά του νὰ προβάλῃς, συστική, συχνά.
Ἀπλῶσε τὸ ἱερὸ σου ἐπάνω του μαγνάδι,
ποὺ ἄλλοι μυστικοὶ τὸ ἱφάναν ἀργαλειοί·
τραβάει ἀπείραχτο μέσα ἀπ' τὸ στόμα τοῦ Ἄδη
τὸν τυχερὸ ποὺ ὁ πόντος πάει νὰ καταπιῇ.

Κι' οἱ ἄγροιοι ἀνεμοὶ τώρα πὰ σωπαίνουν
λαμπρότατα ἀπ' τὸ γῆρο τ' οὐρανοῦ ἀνεβαίνουν
τῆς Ἠὼς τ' ἄτια πρὸς τοῦ θόλου τὰ ψηλά·
εἰρηνικὰ σιὸ ἀρχαῖο κρεβάτι ξαναπέφτει
τὸ νερὸ τοῦ πελάου μὲ ἄστραμμα καθρέφτη·
οἱ ἀνεμοὶ χαίρονται κι' ἡ θάλασσα γελά.
Τώρα τὸ κῦμα μαλακώτερα χτυπάει

ἐπάνω στῆς ἀκτῆς τὰ βράχια τὰ ψηλά,
καὶ ἀγάλι—ἀγάλι, γλυκοπαίζοντας κυλάει
ἐνα ἄψυχο κουφάρι κατὰ τὴ στεριά.

Ναί! ἐκείνες εἶναι, πὺν χωρὶς πνοῇ στὸ στόμα
μένει πιστὸς στὸν ὄρκο τὸν ἱερὸν ἀκόμα.
Τὸν ἐγνώρισε εὐθύς τὸ μάτι της, ταχύ.
Δὲ βγαίνουν ἀπ' τὰ χεῖλη στεναγμοὶ καὶ θρήνοι·
δάκρυα ἀπ' τὰ μάτια της νὰ τρέξουν δὲν ἀφίνει·
μὲ ἀπελπιστὴ βουβὴ κοιτάζει πρὸς τὰ κεῖ.
Ἀβόητη στὴν ἔρημὴ μοναξιὰν ἡ κόρη,
σκώνει τὰ μάτια στὸν αἰθέρα τὸν λαμπρό,
καὶ ἀπαλώτατο ἀπάνου εἰς τὸ ἀχνὸ της θῶρι
ροδίζει τώρα κάποιο φῶς σεμνὸ κι' ἀχό.

ὦ Θεοί! τὴ δική σας νοιώθω παρουσία,
αὐστηρὴ δείχνεται ἡ ψηλὴ σας ἐξουσία·
ἄσπλαχνη καὶ ἀνελέητη εἶναι σας ἡ ὀργή.
Ἀνάνθιστη τῆς ζωῆς μου κόψατε τὴ στεράτα.
Μὰ ὥστίοσο ἐχάρηκα τὴ νιότη στὰ γεμάτα·
ὁμορφος στάθηκε ὁ κληρὸς μου στὴ γῆ.
Ὅσο ἐξῆσα στὸν κόσμον, εἶχα, σὸ νὰό σου,
δοθῇ σὲ σένα σὰν ἱέρεια ταπεινὴ·
θῦμα ἐγὼ ποῦσχαρο, πεθαίνω τώρα ἔμπρός σου,
ὦ Θεία βασίλισσα, Ἀφροδίτη ἐσὺ τρανὴ»..

Καὶ ρίχεται ἀπ' τοῦ πύργου τὸ ψηλὸ περβάζι,
στὸ πέλαο πὺν ἡμερὸ καὶ ἀκύμαντο ἡσυχάζει,
κι' ἀνεμίζει τὸ πέπλο τὸ παρθενικό.
Σέρνει ὁ Θεὸς στὴ χώρα ἐπάνω τῶν κυμάτων
ἀντάμα τὸ ζευγάρι τῶν ἱερῶν πτωμάτων:
μνήμα τους στάθηκε ὁ ἴδιος ταιριαστό.
Καὶ τὸ λάφυρο τοῖτο τόσα τὸν μαγεύει,
πὺν φεύγει ὁλόχαρος καὶ πρόθυμα σκορπᾷ
ἀπ' τὴν ὕδρᾴ πὺν ποτέ της δὲ στερεύει
τὸ ἄμα του, πὺν αἰώνια λαγαρὸ κυλά.

[Μεταφραστὴς: ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ]

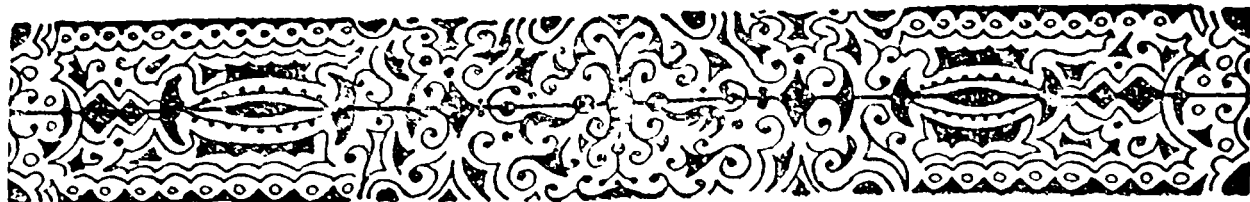
ΜΙΚΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Τὸ χαμογέλιο τὸ χρυσὸ στὸ φωτοστέφανό σου,
τὴν μαύρη μοῦ ἔκανε καρδιά μὲ πόνο νὰ σκιρτήσῃ...
Κι' ὅσο τὰ μάτια ἐκάρφωνα στ' ἀνέκφραστά σου μάτια
τόσο ξεχνιόμουν, βουβός, σ' ἓνα κρυφὸ μεθύσι:

Ἀηδόνια ἀπόκοσμων καιρῶν, αὐγὲς κι' Ἀποσπερίτες,
ἀγάπες, πόθοι μακρυνοὶ—σὰν τὰ ἰδανικά μας,
σβῦσαν, ἀχνὰ καὶ χάθηκαν στὸ σύθαμπο τῆς νύχτας,
καθὼς δῖγνωμα χάρισαν τ' ἀββαία βήματά μας...

Κούλης Αὐγερινός

ΔΗΜΗΤΡΗ ΓΙΑΚΟΥ

ΕΝΑΣ ΛΥΡΙΚΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ

(ΝΤΙΜΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ)

Χαίρομαι ειλικρινώς τῇ σεμνῇ καὶ ἀθόρυβῃ πνευματικῇ παρουσίᾳ καὶ τὴν οὐσιαστικὴν προσφορά πὺν πραγματώνει σὰ σύγχρονα Ἑλληνικὰ Γράμματα ὁ κ. Ντίμης Ἀποστολόπουλος. Διαγράφοντας, ἀπ' τὰ 1932 τῶρα, τὸν «Κύκλο τῶν στοχασμῶν» του—ἓνα πραγματικὸ πνευματικὸ «προανάκρουσμα»—εἰσέδυσε, σὰ 1938, σὲ «Ὁκτὼ μεταφυσικὰ κεφάλαια» πρώτης φιλοσοφίας, γιὰ νὰ περάσει, σὰ 1950, στὴ «Σύντομη ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Φιλοσοφίας»,—ἓνα βιβλίο πὺν κρίθηκε, ἀπὸ δικούς μας καὶ ξένους «ἐπαίοντας», σὰ μιὰν οὐσιαστικὴ ἀποδεκτικὴ καὶ ἐρμηνευτικὴ τοῦ σύγχρονου ἑλληνικοῦ στοχασμοῦ—ὥσπου ἐέρυσι νὰ φτάσει στὴ «Λυρικὴ» του «Φιλοσοφία», τὸ ὠριμότερο καὶ τὸ πιὸ καλογραμμένο του ἔργο. Στ' ἀναμεταξὺ δ' αὐτῆς τῆς τόσο μεστῆς πνευματικῆς συγκομιδῆς, πλῆθος τ' ἀνεξάρτητα καὶ τ' ἀπέραστα σὲ βιβλίο δοκίμια καὶ μικρὰ μελετήματα, πὺν καλύπτουν ἓνα ἐνδύτατο πνευματικὸ χῶρο, ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ἱσχυε τὸν Σπένγκλερ, τὸν Τζούνπη, τὸν Μπέρξον, τὸν Χάιντεγκερ, τὸν Καίρη, ἀκόμα καὶ τὸ Σολωμό, τὸν Παλαμᾶ καὶ τὸν Καζαντζάκη. Δημιουργὸς ὅλης αὐτῆς τῆς στοχαστικῆς πολιτείας, ὁ κ. Ἀποστολόπουλος, δὲν ξεπᾶστηκε καὶ δὲν ἀνακήρυξε τὸν ἑαυτὸ του οὔτε ἔδρασε τὸς τυμπανοκροῦστες νὰ τὸν ἀνακηρύξουν μέγαν Δαλαϊλάμαν τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ τῆς χώρας μας, ὅπως ἱσως θάκανε κάποιος ἄλλος μὲ μικρότερην ἠθικὴν ἀντίσταση καὶ μὲ λιγώτερη πνευματικὴν ὠριμότητα. Ἐφάρμοσε, στὴν ἀτέρμονη πορεία του πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν του πληρότητα καὶ

τελείωσιν, τὸ «λάθρα βιοῦν» τῆς κυριαρχικῆς ιδιότητος τῆς πνευματικῆς φυσιογνωμίας του—καί, τὸ πολὺ, πολὺ, κράτησε γιὰ τὸν καθημερινὸν ἐκτὸς τοῦ «Τμήμα Πνευματικῆς Καλλιέργειας» τοῦ Ἐθνικοῦ μας Ραδιοσταθμοῦ, ἀπ' ὅπου, πηγαία καὶ ἄκρως ἐπίπνευ, ἐκτοξεύεται ἡ τεκμηριωμένη ἀγάπη του πρὸς τὴ Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία καὶ ἡ οὐσιαστικὴ εἰσφορά του στὸν συστηματικὸν ἐκπολιτισμὸ τοῦ σύγχρονου Ἑλληνικοῦ κοινοῦ.

Μὲ τὴ «Λυρικὴ» του «Φιλοσοφία» ὁ κ. Ἀπ. ξαναγυρνᾷ σι' ἀγαπημένα του χῶματα. Θᾶλεγε μάλιστα κανεὶς πὺς ξαναβαφτίζεται κιόλας στὴν ἀρχέγονη, στὴν πλατωνικὴ πηγὴ τῆς φιλοσοφίας, πὺν ἔχει τὴ βαθύριζην ἄκρη τῆς στὴν Ποίηση. Πραγματικά, τὸ στοιχεῖο πὺν—γιὰ τὴν ἀντίληψή μου τοῦλάχιστον—δεσπάζει στὸ νέο τοῦτο βιβλίο του, εἶναι τὸ λυρικόν, τὸ ποιητικόν, ἔτσι πὺν νομίζω πὺς ὁ τίτλος «Ἡ λυρικὴ φιλοσοφία» δρίσκεται σὲ—σπάνια γιὰ ἑλληνικὸ βιβλίο—ἀνταπόκριση πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ περιεχομένου του. Τὸ ὄψος τοῦ συγγραφέα, ἡ γλῶσσα, ὁ ὅνος του, οἱ ἐκφραστικοὶ του οἱ τρόποι, κείνη ἡ λέξις ἡ καίρια (ἐπίθετο—οὐσιαστικὸ—ρήμα), πὺν ἀνακαλύπτει τόσες καὶ τόσες φορές (ἡ ἀναποφάσιστη χάρις τῆς νύχτας σελ. 43, ἡ εἰλικρίνεια τοῦ στήθους σελ. 42, ὁ θάνατος εἶναι ἀπὸ τὴ ζωὴ τους σελ. 143, ἓνα ἄλλο φῶς φλοίσβισε ἀκόμα σὰ μάτια μου σελ. 24 κλπ.), κείνος ὁ ἀνέλπιστος δεκαπεντασύλλαβος τῆς σελ. 97 («τὸ ρόδι πέφτει ἀπ' τὴ ροδιὰ καθὼς μιλάς, καὶ σκάζει...»), κείνος

δ' έρισμός τοῦ ήρωϊσμοῦ (νὰ βλέπεις ἀ-
πλή τήν πραγματικότητα καί νὰ τῆς προ-
σφέρεις τὸ ξίφος, σελ. 52) ποῦ εἶναι γεμά-
τος ποίηση καὶ ήποτισμό, καί η ή γλωτ-
σική κι' αἰσθητική αξιοποίηση ποῦ γίνεται
στούς ν έ ρ α ῖ δ ο υ ς (σελ. 44), τόσα ἄλλα
έκφραστικά εὐρήματα τοῦ κ. Ἀπ. τὸν κα-
τατάσσουν, μ' αὐτὸ τὸ βιβλίο, στούς λ ο-
γοτέχνες περσότερο καί λιγώτερο στούς φι-
λόσοφους, μολονότι ή διαλεχτική ἀνάπτυξη
τοῦ στοχασμοῦ τοῦ εἶν' ἐμφανέστατη κ' ή
τεκμηρίωσή του μικρ.τάει πρόδηλην ἀφο-
μώση καὶ ἀνέλιξη τῶν ἑλληνικῶν καὶ τῶν
ξένων, τῶν παλιῶν καὶ τῶν νέων φιλοσοφι-
κῶν τάσεων. Ἄν ή ἀναζήτηση τῆς ἀλή-
θειας ἀντιπροσωπεύει τὸν φιλοσοφικὸ προ-
βληματισμό κι' ή ζωή ή ή χάρη τοῦ λόγου
τὸν καλλιτεχνικό, εἶναι θέβ ο πῶς ή «Λυ-
ρική Φιλοσοφία» ἡὰ προτιμοῦσε νὰ ἐντα-
χτεῖ στὸν δεύτερο: «Παρακχλῶ, Κύριε, δῶτε
χάρη καὶ ζωή στὰ λόγια μου, κι' ἄς τοὺς
λείψει ή ἀλήθεια!» (σελ. 44). Γιατί; Γιατί
«ὅταν βλέπω τήν ἀλήθεια γυμνή, τήν προ-
τ.μῶ ντυμένη» ὅταν τήν βλέπω ντυμένη, τήν
προσιμῶ γυμνή. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι ή πα-
ρουσία τῆς ἀλήθειας ποτὲ δὲ μὲ ἱκανοποιεῖ»
(σελ. 51).

Τὸ πῶς οἱ καταβλεῖς τοῦ συγγραφέα
εἶναι καλλιτεχνιῆς προδίνεται κι' ἀπ' τήν
παρατήρηση τῆς σελ. 99: «Στὰ παιδικά
μου χρόνια συνήθιζα νὰ εἰ κ ο ν ο γ ρ α φ ῶ
τὰ μικρὰ διηγήματα ποῦ ἔγραφα». Ἔτσι ἐξη-
γιοῦνται πολλὰ ἀπὸ ὅτι σημειώ-
θηκαν παραπάνω καὶ προφητεύεται, θαρρῶ,
εὐκολώτερα ή συμπιλίωτη ποῦ ἐμελλε νὰ
πραγματοποιηθεῖ στίς σελίδες τῆς «Λυρι-
κῆς» τοῦ «Φιλοσοφίας»: Τῆς πλαστι-
κότητος καί τῆς ἀφ η γ η μ α τ ι κ ὴ
τ η τ α ς τοῦ λόγου μὲ τὸ φιλοσοφικὸ στοχα-
σμό. Ἰπάρχει στή σελ. 18 μιὰ ἐξοχα λυ-
ρική, ὑπεβλητική καὶ μεταφυσική εἰκόνα,
ποῦ ἐπιρρωνύει—ὅπως νομίζω—τὴ γνώμη
μου τούτη. Εἶναι ἐλόκληρη ή § 12, ποῦ
μιλάει γιὰ κείνη τήν τραγικὰ ἡρεμὴν αἰ-
σθησὴ τοῦ θανάτου—καὶ τῆς αἰωνιότητος
—μ' ἓνα τόσο λιτόν, ἀλλὰ κλασσικὰ δρα-
ματικὸν τόνο:

«Ποτὲ δὲν εἶχα τὴ δύναμη νὰ συλλο-
γιστῶ τὸ θάνατο, ὅπως θάναι χωρὶς ἄλλο ὁ
θάνατος. Φκντάζομαι μιὰ νύχτα ἀτέλειωτη

καὶ μεσούρανα τὴ σελήνη στὸ τελευταῖο
τῆς τέταρτο. Ἐνὰ ἱσκιος μιᾶς τέτοιας νύ-
χτας νὰ εἶναι ή φευγάτη ψυχή.—ἓνας ἱσκιος
ποῦ δὲ θὰ τὸν ἀφήσει νὰ χαθεῖ ή τελευ-
ταία πιστὴ ἀδερφή τοῦ ἀνθρώπου, ή Ἐ-
κάτη...»

Ἡ ἀρετὴ ἐξάλλου τοῦ χαμηλοῦ τόνου,
ποῦ χαρακτηρίζει καὶ τήν ὅλην ἀνθρώπινη
παρουσία τοῦ συγγραφέα, φαίνεται νὰ τοῦ
εἶναι μιὰ μονιμώτερη κι' οὐσιαστικώτερη—
πνευματική καὶ ήθική—ἐπιδίωξη, ποῦ δὲν
προσπαθεῖ ποτὲ νὰ τήν κρύψει:

I. Τοὺς δίδασκα τὴν ἀγάπη, τὴ χαρὰ,
τὴν ἀρετὴ τοῦ χαμηλοῦ τόνου, τὸ στίχο, τὸ
ρυθμό, τὸ γρῶμα. Σελ. 23.

II. Εἶδα γυναῖκες νὰ πεθαίνουν μὲ τήν
ἴδια ἀρετὴ καὶ τήν ἴδια εὐγένεια ποῦ εἶ-
χαν ὅταν ζοῦσαν: δέχτηκαν τὸ θάνατο σὺν
νόμιμο σύζυγο, καὶ μὲ τὸ γλυκὸ καὶ περίεργο
βλέμμα τῆς κόρης, τοῦ παραδόθησαν ἡσυχα
ἐπάνω στὴ νεκρική τους παστὰδα Σελ. 42.

III. Δὲν ἀγαπῶ παρὰ σὲ σπάνιες ὥρες,
πολὺ θαθεῖα: εἰρήνη, τὸ Φοῖβο. Ὁ ζωοπά-
ροχος αὐτὸς θεὸς τῶν ἡμερῶν, δὲν ἔχει τί-
ποτα ἀπὸ τὴν ἀναποφάσιστη χάρη τῆς νύ-
χτας. Ἄν τὸν κοιτάξεις κατὰματα, τὸ θάμ-
πος σδῆνει μέτῃ σου τὴν ὀψη τῆς ζωῆς...
Ὅμως ἀγαπῶ θαθεῖα τὴν Ἐκάτη, αὐτὴ τὴ
μικρὴ ξένη ποῦ σίρνει σὺν ἱσκιῳ ἀκχατά-
χητῳ τὸ δαθύ τῆς μυστήριου ἐπάνω στούς
πελιδνοὺς ἐτοιμόρροπους οὐρανοὺς. Σελ. 43.

Αὐτὸ τὸ χαμηλόφωνο, τὸ μὴ κραυγα-
λέο πάθος εἶναι ή «ἀρετὴ τοῦ χαμηλοῦ τό-
νου» τοῦ κ. Ἀπ. κι' αὐτὸ χαρίζει μιὰν
υποφώσκουσιν ἐνότητα στὰ ψηφιδωτὰ τοῦ-
τα, ποῦ συνθέτουν τὴ «Λυρική» τοῦ «Φιλο-
σοφίας» καὶ συγκροτοῦν μιὰν ἐπιτυχὴ σύμ-
μιξη τῆς ὀξείας διεισδυτικότητος ή καὶ τοῦ
ὑψοῦς τοῦ ἀνθρώπινου στοχασμοῦ πρὸς
τὴ σοορ ν τ ῖ ν α τῆς μουσικῆς: ὑπόκρου-
σης—μιᾶς ὑπόκρουσης ποῦ κάπου-κάπου
ἀνεβαίνει καὶ σ' ἐπικώτερες κάπως «κλι-
μακες»:

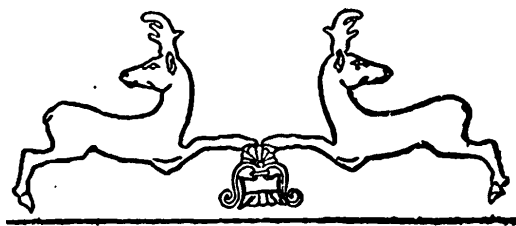
«Ἄν δεῖς τὸ θάνατο νὰ παραμονεύει
στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου, μὴ φοβηθεῖς καὶ μὴ
δειλιάσεις. Ἄνοιξε, ἀπεναντίας, τὸ δισκε-
λισμό σου καὶ τρέξε γρήγορα κοντὰ του.
Κι' ὅταν τὸν φτάσεις, φύγε μὲ καταρρό-
νηση τὸ πρότωπό του, ξεθηκάρωσε τὸ ξί-
φος τοῦ θάρρους σου καὶ κάλεσέ τον νὰ σοῦ

δώνει τὴ χαρὰ τῆς τελευταίας μάχης στὸ πεδίο τῆς τιμῆς ποὺ τοῦ διάλεξε. Βέβαια, δὲ θὰ εἶται οὐ ποὺ θὰ νικήσεις τὸ θάνατο. Μὰ τί σημαίνει; Θὰ κάνεις ἀκόμα μιὰ φορά τὸ χρέος σου πρὸς τὴ ζωὴ, θὰ κρατήσεις ἀκόμα μιὰ φορά τὴν ἐντολὴ τῆς τιμῆς ποὺ σοῦ ἔδωσε, ὅταν σὲ γέννησε. καὶ τὴν ὑποθήκη τοῦ θάρρους ποὺ σοῦ ἐμπιστεύτηκε, ὅταν σ' ἐνανθρώπισε. Πρόσεξε, ἀδελφέ μου! Ἄν μείνεις ὀρθίος κι ἀμετάπειστος σ' αὐτὴ τὴν τρομερὴ στιγμή, ὃ θάνατος θ' ἀναγνωρίσει τὴ δύναμή σου. Κι' ὅταν τσακισμένος ἀπὸ τὸν ἀνισο ἀγώνα, ἀπαυδημένος ἀπὸ τὴ μάταιη πρυσπάθεια, θὰ τοῦ παραδοθεῖς, ἐκεῖνος θὰ σταθεῖ μιὰ στιγμή ἀντίκρυ σου καὶ θαυμάζοντας, θὰ πεῖ: Ἰδε ὁ ἄνθρωπος!» Σελ. 57—58.

Ἡ, παρακάτω, σὲ στοχαστικώτερες, σὲ φιλοσοφικώτερες σφαῖρες: «Ἡ συνείδηση τοῦ θανάτου μπορεῖ νὰ τραυμάτισε στὴν ἀρχὴ τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξή. Μὰ δὲν τὴ σκοτώνει. Καὶ μὴ μπορώντας νὰ νικήσει ἀλλιῶς τὸ θάνατο, τὸν ἔκανε γέφυρα, πέρασμα πρὸς μιὰ ζωὴ ἀθάνατη. Ἡ πρώτη τῆς νίκη εἶταν, ὅταν τὸν ὠνόμασε, κι' ὅταν χρησιμοποίησε τὸ ὄνομά του ἀκριβῶς, γιὰ νὰ τὸν ὑποτάξει καὶ νὰ τὸν ἐξορκίσει. Ἡ δευτέρη νίκη τῆς εἶταν ὅταν τοῦ ἔδωσε μορφή, μορφή ἀνθρώπινη, ὅπου μποροῦσε πῶς νὰ ἔχει σχῆμα ὁρατό, κι' ὅπου μποροῦσε νὰ ταπεινωθεῖ, καθὼς φαινόταν νὰ χωρεῖ ἄνετα στὸ ἀνθρώπινο σῶμα. Μὰ ἡ ὀριστική του νίκη εἶταν, ὅταν τὸν ἔκανε πορθμέα ὑπάκουο, γιὰ νὰ μεταφέρει τὴν ὑπαρξή ἀπὸ τὴν παροδικότητα στὴν ἀθανασία». Σελ. 143—144.

Εἶναι ἀπὸ τίς πρὸ εὐτυχισμένες στιγμὲς τοῦ συγγραφέα ὅλες οἱ παραπάνω γραμμές, ἔτσι καθὼς προβάλλουν γεμάτες ἐλληνικότητα κι' ἀνδρισμὸ σκέψης, γεμάτες εὐψυ-

χία καὶ στοχαστικότητα, γεμάτες πίστη στὸν ἄνθρωπο καὶ στὴ μοῖρα του—κι' εὐκολα μᾶς κάνουν νὰ ξεχάσουμε κάτι τὸ ἀφηρημένο, τὸ θολὸ καὶ τ' ἀόριστο, τὸ ἀκαταστάλαχτο θᾶλεγα, τὸ ἄκρως ιδεαλιστικὸ ἢ τὸ «φιλολογικὸ» ἴσως, ποὺ συναπαντοῦμε ἀραιὰ καὶ πρὸς στίς σελίδες τῆς «Λυρικῆς φιλοσοφίας»: κεῖνος π.χ. ὁ «σταθμὸς γιὰ νὰ κατέβουν οἱ περιττοὶ ἐπιβάτες τῆς ψυχῆς σου» (σελ. 59) ἢ ὅλη ἡ § 116 τῆς ἴδιας σελίδας: «*Ex nihilo*»: —Ὁ Θεὸς ἐπλασε ὃ, τι ὑπάρχει ἀπὸ τὸ τίποτα.—Γιὰ νὰ ὑπάρχει τὸ τίποτα;» κ. ἄλ. Ἡ μελαγχολία, τέλος, πολλὲς φορές φαίνεται νὰ κυριαρχεῖ στὴν ποιητικὴν ἐνόραση τοῦ κ. Ἀπ. καὶ ν' ἀποτελεῖ τὴν πεμπτούσια τῆς πνευματικῆς του μοίρας. Κεῖνη ἡ «στιγμὴ ποὺ ἔρχεται καθαρὴ καὶ ποὺ φεύγει αἰμόφυρτη» (σελ. 25 § 111) καὶ ποὺ ὅμως πιστέψαμε κάποτε σ' αὐτοὺς, δραματικές, ἀτομικὲς ἀσφαλῶς ἐσωτερικὲς περιπέτειες τοῦ κ. Ἀπ. —ὅσο κι' ἂν δίνουν μιὰ πικρὴ καὶ στυφὴ νότα στὴ λυρική του Φιλοσοφία, ὅμως τὸν ζυγώνουν μὲ τὴν κοινὴ μας τὴ μοῖρα καὶ μᾶς θυμίζουν τὸ σοφὸ λόγὸ τοῦ γάλλου ἐκείνου *moraliste* τοῦ προπετασμένου αἰῶνα (τοῦ *Luc de Clapiers, marquis de VAUVENARGUES*), ποὺ ὁ κ. Ἀπ. ἔβαλε γιὰ προμετωπίδα τοῦ βιβλίου του: «*Poté δὲν εἴμαστε τόσο ἀληθινοί, οὔτε τόσο παραστατικοί οὔτε τόσο παθητικοί, ὅσο ὅταν μελετοῦμε τὰ πράγματα γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας*». Αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὴ μελέτη φαίνεται πῶς ἔχει κάμει κι' ὁ Ἑλληνας συγγραφέας. Γι' αὐτὸ καὶ χαίρεται κανένας τὴν ἀλήθεια του, τὴν παραστατικότητα καὶ τὸ πάθος του—κι' ἀκόμα τὸν καθάριο του στοχασμό, τὴν καλλιεργημένη σκέψη καὶ τὴν ποιητικὴ του τὴν ἔκφραση.

† ΜΙΝΟΥ ΖΩΤΟΥ

ΑΠΟΚΡΙΣΗ

Εἶναι ἡ ζωὴ μου προσφορὰ κι' ἡ ἀμοιβὴ μου ὀδύνη.
Κάθε αἰσθημά μου κάθε μου στιγμή μ' ἔξαπατᾷ.
Ὅ,τι ἐσεβάσθη ὁ ἔρωτας κι' ἀπείραχτο εἶχε μείνει
τώρα ἡ φιλία, πὶο βάνανυση, σὰν ράκος τὸ πατᾶ.

Τόνοι ποικίλοι, ξέχωροι στὴ βασιλεία τῶν ἡχων,
χωροῦν ὁμότιμοι ἄρχοντες, φίλε ὡς τὰ χτῆς ποιητῇ.
Ἐσὺ μὲ τ' αἰσαλόφραχτα στρατεύματα τῶν στίχων
κι' ἐκεῖνος μὲ τὴν τρέμολη φωιούλα τῇ σβηστή.

Ἐμένα ρέουν οἱ μέρες μου στὴν κοίτη τῶν μνημάτων,
ὅπως τὰ χιόνια, λυώνοντας, κυλοῦν ἀπ' τὸ βουνό·
ὀλοένα ὀρμητικώτερο γροικᾷ τὸ γκρέμισμά των
στὴν ἀπροσμέτρητη ἄβυσσο βαθειὰ καὶ σιὸ κενό.

Ὁ αἶνος, ποὺ σοῦ ὕψωσα, ἔκανες νὰ πέσῃ ὅμως ἀκόμη
κι' ἂν φτάνῃ ὁ πόνος ὁ ἄμετρος γιὰ τὸν ἐξίλασμό,
καὶ πάλι ἔμένα ἐστάθηκε, θὰ ποῦνε, ὅλος συγγνώμη
κι' ἐσένα ὅλος ἀνώφελο καὶ βάρβαρο θυμό!

[Ἀνέκδοτο. Ἀνακοίνωση: Κ. Σ. ΚΩΝΣΤΑ]

ΕΡΩΤΙΚΟ

Ἐβγῆκε σήμερα ξανὰ
σιὸ παραθύρι της, γιὰ νὰ
ποτίσῃ τὰ λουλούδια της μὲ τ' ὥρο ποτισιῆρι,
κι' ἦταν γαρύφαλο σωστό,
πιὸ ὁμορφο, πιὸ πλουμιστό
ἀπ' ὅλα τὰ γαρύφαλα ποῦχε σιὸ παραθύρι.

Κι' ὅπως περνοῦς ἀπὸ ἐκεῖ
ἡ λάμψη της ἡ θεϊκὴ
μέσ' τὰ μαλλιά τὰ ξέπλεγα μου μέθυσε τὸ νοῦ,
ἔτσι π' ἀκόμη δὲν μπορῶ,
στοὺς ἄλλους νὰ τ' ἀνιστορῶ,
ἂν εἶδα φεγγοβόλημα τῆς γῆς ἢ τ' οὐρανοῦ!

Κώστας Τσέτης

ΚΛΕΟΠΑΤΡΑΣ ΑΠ. ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΥ

ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΡΜΗΝΕΥΜΑΤΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΓΝΩΣΗ

(Προφίλοσοφικές συλλήψεις στὸν Ὅμηρο, φιλοσοφικά ἐρμηνευμένες).

I ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἡ συνειδητοποίηση τῆς ἱστορίας, ἀκόμα καὶ αὐτὴ τὴν ἀπλὴ μορφή τῆς κανονικῆς ροῆς τῶν χρονικῶν φάσεων (γεγονότα), στὴν ὁμηρικὴ ἐποχὴ δὲν εἶχε πραγματοποιηθῇ. Ἡ συστηματικὴ καταγραφὴ τῶν σύγχρονων ἀλλὰ καὶ παλαιότερων, προγενέστερων συμβάντων ἐνὸς λαοῦ ἢ καὶ μικροτέρων πολιτικοκοινωνικῶν ὁμάδων ἀρχίζει μὲ τὴν Ἰωνικὴ σχολὴ τῶν χρονογράφων. Βέβαια ἡ διανόηση, ἀκόμα σὰν λογικὴ καὶ ὁπωσδήποτε ἀληθινή καὶ ἀκριβὴς διήγηση μόνον, εἶναι ἀπαίτηση καὶ τοῦ πρῶτου γόνου ἱστοριοσυγγραφέα.

Καὶ ἡ πρωτόγονη φάση τῆς ἱστορίας εἶναι ἡ ποίηση, ποὺ συνάμα ἀποτελεῖ τὸ πρῶτο προϊόν τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος.

Ἀνεξάρτητα τώρα ἀπὸ τὴ μορφή ποὺ παρουσιάζει ἡ ἐκδήλωση τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος στὰ πρῶτα του βήματα ἐμφανίζει ἓνα κοινὸ χαρακτηριστὴρ, τὸν πανυποκειμενισμό ἢ τὴν πανθεϊστικὴ ἀτομικότητα. Τὰ ἱστορικά, θεολογικά, κοινωνικά, ἠθικοφιλοσοφικά καὶ ὅ,τι ἄλλα προβλήματα δουλεύονται κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ συναισθήματος, τῆς φαντασίας καὶ τῆς κάθε λογῆς σχετικότητας τοῦ προσωπικοῦ (ἀνθρώπινου) ἑ. ὦ. Ἀλλὰ ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ ὑποκειμενικὴ θεώρηση τῶν πραγμάτων δὲν τὰ ἐμποδίζει νὰ προβάλλουν ἀξιώσεις ἀληθινῆς ἱστορίας, φιλοσοφίας κτλ.

Ἄς ἐρθοῦμε ὁμῶς στὴν περίπτωσιν ποὺ θὰ μᾶς προσφέρει τὸ ὕλικό τῆς μελέτης μας.

Τὸν μῦθον καὶ τὰ κάθε εἶδους μοτίβα τῆς ποίησης (κατ' ἐξοχὴν τῆς ἡρωϊκῆς, πολεμικῆς ἢ πολεμικοφανταστικῆς) τὰ δημιουργοῦσε ἡ ἱστορικὴ καὶ ὄχι ἡ ποιητικὴ, καλλιτεχνικὴ διάθεσις τοῦ ἀνθρώπου. Ἄν τὰ ὅσα μᾶς διηγεῖται ὁ Ὅμηρος εἶναι φαντασία μὲ πλοκή—συνέχεια χρονικὰ συνεπῆ, ἢ τουλάχιστον ἓνας συμβολικὸς μῦθος, αὐτὸ δὲ μᾶς ἐμποδίζει νὰ πούμε ὅτι τὰ Ὅμηρικὰ ἐπὶ εἶναι ἡ πρώτη παραθεδομένη ἱστορία τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀλλὰ καὶ τῆς ἱστορίας ἐν γένει.

Ἐνῶ λοιπὸν τὸ πνεῦμα τῆς ἱστορίας ἀπαιτεῖ γιὰ ν' ἀποδοθῇ, ἀντίθεται ἀπὸ τὴν ἐμπειριοπαρδοσιακὴ καταγραφὴ τῆς ἱστοριογραφίας καὶ χρονογραφίας, πνευματικὴ ὠριμότητα (ἀντικειμενικὸ καὶ ἀφαιρετικὸ νοῦ), παρ' ὅλα τούτα ἡ παλαιότερη μορφή τῆς προτίμησης μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ τὸ δύσκολο τοῦτο δρόμο: Ἡ ἐποχὴ τῆς αἰσθητικῆς καὶ τοῦ πανθεϊκοῦ ὑποκειμενισμοῦ, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ στράφηκε στὴν καθολικὴ ἐννοια τῆς ἱστορίας, στὸ πνεῦμα.

Τὰ ὁμηρικὰ ἐπὶ περικλείουν τὰ ἱστορικὰ

πνεῦμα ἀπὸ δυὸ ἀπόψεις. Σὰν μῦθος, σὰν μυθικὴ ἱστοριοφαντασία ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ καὶ σὰν πνεῦμα μιᾶς ἐποχῆς ἀπὸ τὴν ἄλλη. Τὰ πλαστὰ γεγονότα (ἀκόμα καὶ ἂν δὲν ἀντιπροσώπευαν, πράγμα ποὺ διάψευσε ἡ ἀρχαιολογία, τίποτε τὸ συγκεκριμένον ἱστορικόν) εἶναι μιὰ ἀπόδειξη σημαντικῆς, μέσα στὰ πλαίσια τῆς χρονικῆς τους σύνθεσης, τῆς δημιουργικῆς μνημονευτικῆς τάσης.

Αὐτὴ ἡ τάσις ἀποτελεῖ τὸ ξεκίνημα γιὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὴν μηχανικὴ παράταξιν καὶ φωτογραφισμό τῆς ἱστορίας.

Ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πρωτόγονη ὑπαρξιν τῆς ἱστορικῆς διάθεσης στὴ σχηματικότητά τῆς μυθικῆς διήγησης παρατηροῦμε στὸν Ὅμηρον καὶ ἓνα ἀντιστάθμισμα τῆς ἀλήθειας τῶν γεγονότων ποὺ δὲν ὑπῆρξαν, τὴν ἀλήθειαν τοῦ πνεύματος τοῦ πολιτισμοῦ, τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ τοῦ πνεύματος. Ὅ,τι λείπει ἀπὸ τὴν πράξιν τῆς ἐποχῆς ποὺ περιλαμβάνει ἡ ἱστορικὴ εἰκόνα τοῦ ἔπους τὸ βρῖσκουμε στὴν γενικότητα, στὴ θεωρητικὴ τῆς Ζωῆς. Αὐτούσια μιὰ ζωντανὴ περίοδος, ἀντιπρόσωπος μιᾶς συνέχειας θρησκευτικῶν δοξασιῶν, πολιτικοκοινωνικῶν καταστάσεων καὶ πολύμορφων ἰδεῶν—ἰδεῶν ζωντανεῦν μέσα ἀπὸ τὸ ξετύλιγμα τῆς μὴ ἱστορικῆς (χρονικῆς ἀκριβοῦς) ἱστορίας, γιὰ νὰ δώσῃ στὸν ἀνθρώπινον πολιτισμὸ τὴν πρώτην ἀξιόλογον καταγραφὴν καὶ ἀπολογισμόν του. Μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν σ' ἀλήθειαν λιτότητα ἀνάπτυξης τῶν ἐμπειριῶν τοῦ ἱστορικοῦ μυαλοῦ τοῦ μᾶς παράδωκε τὴν ἱστορίαν τοῦ πνευματοθητικοῦ πολιτισμοῦ τοῦ σύγχρονου κόσμου του καὶ μάλιστα τοῦ ἑλληνικοῦ. Ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια, ἀντίθετα ἀπ' ὅτι συμβαίνει στὴν ἐπιστημονικὴ ἱστορικὴ ἐκθεσιν, κρύβεται στὴν ἀφήγησιν, στὸ ὅ,τι στολίζει τὸν σκελετὸ τῆς ὑπόθεσης καὶ ὄχι στὸ σκελετὸ δηλ. τὰ γεγονότα. Μόνον μ' αὐτὴ τὴ θεώρησιν τὸ ἔπος καὶ ἡ ποίησις του μεταβάλλονται σὲ ἱστορία.

Τὸ πνεῦμα μιᾶς ἐποχῆς εἶναι τὸ πνεῦμα ἐνὸς κομματιοῦ χρονικότητας. Καὶ ἡ ἱστορία εἶναι ἡ θαθεῖα γνώσις τῶν φάσεων τῆς πορείας τοῦ Χρόνου. Μπαίνοντας στὸ πνεῦμα τῆς ἱστορίας μπήκε καὶ στὸ πνεῦμα τοῦ χρόνου ὁ πανεπιστήμονας τοῦ ἐμπειρικοῦ καὶ ρεαλιστικοῦ Δόγμου Ὅμηρος. Βίβει οὖν κάποιον βᾶθος τοῦ ὑποσυνειδητοῦ ἢ τῆς ἱστοριογνωστικῆς διαίσθησός του ὅτι ὑπάρχουν κάτι σχέσεις ποὺ κάνουν τὴν γνώσιν ἱστορίαν καὶ τὴν ἱστορίαν γνῶσιν.

Ἡ συνείδηση τῆς ἱστορικότητος, δηλ. ἡ διάκριση τοῦ τώρα, ἄλλοτε καὶ θά... εἶναι ἀναμφισβήτητο γεγονός. Καὶ ἡ ἐνδειξὴ τοῦ κάθε ἄλλο παρὰ πομπῶδες καὶ ἀπόλυτα ἐμφανές. Τὰ μὴ ἐμφανῆ ὅμως αὐτὰ στοιχεῖα εἶναι λογικὰ ἀναμφισβήτητα.

Ἡ ἐκπροσώπηση τοῦ ἱστορικοῦ πνεύματος στὴν ὁμηρικὴ περιμιτιβιστικὴ τοῦ σύλληψης εἶναι οἱ μάντις καὶ προφητικοὶ ἱερεῖς—ὄνειροϊωνοσκόποι, πού ὅπως λέγει ὁ τυπικὸς ὁμηρικὸς στίχος.

«ἤδη (ὁ Κάλχας) τὰ τ' ἔόντα τὰ τ' ἐσσομένα πρὸ τ' ἔόντα»

μεταφρ. (Ἐγνώριζε τὰ τωρινὰ τὰ ὅσα πέρασαν καὶ τὰ ὑστερινὰ). Ἡ τάξη αὕτη τῶν ἱερέων σὰν πρὸ ἀναπτυγμένη ἢ τουλάχιστον προικισμένη, κατὰ τὴ θέληση τῆς παράδοσης, μὲ πνευματικὰ ἰδιάζοντα χαρίσματα ἱκανὰ νὰ τοὺς φέρουν πλησίον στὴ θεότητα, (τὸ Ἀπόλυτο σὲ μιὰ μορφὴ του), ἦταν ἐπόμενο νὰ ἐνσαρκώσῃ καὶ τὰ ἐπιστημολογικὰ ἐπιτεύγματα τῆς ἐποχῆς. Οἱ διαισθητικοὶ (κυρίως) τοῦτοι σοφοὶ εἶχαν συμπυκνώσει στὸ πρόσωπό τους τὴν ἐννοια τῆς ἱστορικότητος γιὰ τὸν Ὅμηρον τουλάχιστον.

Ὅ,τι γνωσιολογικὰ μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ γνώση τοῦ Ἀπόλυτου, τῆς ἀλήθειας, ἱστορικοχρονικὰ συνθέτει τὴν ἱστορίαν.

Ἡ τριπλῇ ἐνότητα παρὸν—παρελθόν—μέλλον, ντυμένη μὲ τὴν αἴγλη τῆς προφητείας καὶ τῆς ὀφελιμιστικῆς τῆς ἐφαρμογῆς ἀποτελεῖ μιὰ μεγαλειώδη σύλληψιν τοῦ ἱστορικοῦ πνεύματος.

Ὁ στερεότυπος στίχος μὲ τὴν φευγαλέα σημασία τοῦ σταμπιλιζαρισμένου (ἀπὸ τὴν πολὺ ἐπανάληψιν ἀσφαλῶς καὶ ὄχι τὴν ἀπλοϊκότητα τοῦ νοήματος πού περικλείνει) κλείνει μιὰ διαλεχτικὴ ἀλήθεια, τὴν πάλιν τῶν ἱστορικῶν στιγμῶν. Ἡ στατικότητα εἶναι ὁ θάνατος τῆς ἱστορικῆς γνώσης καὶ αὕτης τῆς ἰδίας τῆς ἱστορίας, ὅταν περάσῃ στὸ στάδιο τῆς καταγραφῆς της. Καὶ δὲν εἶναι μόνο ἡ στατικότητα ἀλλὰ καὶ ἡ διάσπαση, ἡ ἀναιτιοποίηση, ἡ κατάλυση τοῦ ἀμοιβαίου ντετερμινισμοῦ τῶν γεγονότων πού ἀπὸ τὴν ἀκατανόησιν αὐτοῦ Χρόνου ξεπετάγονται σὰν ἐπικίνδυνον ἐχθροὶ τῶν στιγμῶν πού πέρασαν καὶ πάντα περνᾶν ἀπὸ κάποιο παρὸν γιὰ νὰ γίνουν ἱστορία.

Ὁ μάντης πού ἀπὸ ἐμπνευση θεοῦ ἢ ὅτι ἄλλο ἔχει συλλαβεῖ τις χρονικὰς σχέσεις, δηλ. τὴν ἐξάρτησιν τῶν προ—γεγονότων μὲ τὰ γεγονότα πού τοῦ ζητοῦν νὰ ἐρμηνέψῃ, εἶναι ὁ ἰδανικὸς τύπος ἐρμηνευτῆ τῆς ἱστορίας. Στὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι πιά μάντης ἀλλὰ ἱστορικὸς, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ κίνδυνος ἢ πιθανολογία τῆς μαντικῆς νὰ ἀποδοθῇ στὴν ἱστορίαν, ἐξ αἰτίας τῆς προέκτασης τῶν ἱκανότητων πού ἐξάφνου ἀποχτᾷ ἡ ὑποτιμητὴ πάντα αὕτη τάξιν στοὺς λάτρες τῆς ἀλήθειας.

Ὁ μάντης δὲν ἀρκίεται πιά στὴν ἐτεροἐμπνευσιν (τοῦ θεοῦ) γιὰ νὰ βρῇ τὸ μέλλον γενέσθαι. Τὸ μέλλον εἶναι ὁ τελευταῖος σταθμὸς τῆς γνωστικῆς του ἱκανότητος, πού ἀρχίζει μὲ τὴν γνώσιν τοῦ παρελθόντος.

Τὸ μέλλον εἶναι προῖον τοῦ παρόντος καὶ ἔμμεσα τοῦ παρελθόντος, πού πραγματοποιήσῃ τὸ κάποιο παρὸν.

Ἡ φαινομενικὴ ἀφέλεια τῆς εἰδωλολατρικῆς ἐποχῆς δὲν εἶναι καὶ τόσο ἀφελὴς ὅσο μοιάζει. Ἀκόμα καὶ ὁ Θεοφώτιστος δὲν παρουσιάζεται σὰν ταχυδακτυλουργὸς τῆς Γνώσης. Ἡ προφητεία βασίζεται στὴ βαθειὰ γνώση καὶ τὴν κατανόησιν τοῦ ἱστορικοῦ γίγνεσθαι. Ἡ ἐννοια τῆς ἐξέλιξης καὶ τῆς διαλεχτικῆς πάλης δημιουργεῖ τὴν κατάστασιν ἀπὸ τις ἀμοιβαῖες σχέσεις, συγκρούσεις καὶ χρονικὴ ἀλληλοδιαδοχὴ τοῦ συμπλέγματος α—β. Τὸ β—πάλιν χρειάζεται τὸ α—πού μὲ τὴν σειρά του ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα κάποιου ἄλλου Α—Β. Τίποτε δὲν εἶναι ὁμοιο μὲ ὅ,τι πέρασε. (ἀλλ' ὡς δὲ θὰ ζητούσαμε τὴν γνώσιν του), ἀλλὰ μέσα του εἶναι μεταπλασμένα τὰ στοιχεῖα τῶν ὄσων πέρασαν.

Ἡ μεταφυσικὴ μέθοδος τοῦ Ἡράκλειτου εἶχε βρεῖ καὶ ὅλα τὴν ἐφαρμογὴν τῆς στὴν πρώτη βαθμίδα τῆς ἱστορικῆς ζήτησης. Ὁ μύθος τοῦ μάντη γίνεται μύθος τοῦ ἐπιστήμονα ἱστορικοῦ. Οἱ δεισιδαιμονικὲς πίστεις, ἡ ἐμπνευσμένη γνώση, ἡ θεϊκότητα προσώπων ὅλα πέφτουν.

Ὁ δυνάμει ἱστορισμὸς τοῦ Ὀμήρου βασίζεται στὴν ἐπαγωγικὴ μέθοδο. Τὸ παρελθὸν παραδειγματίζει τὸ μέλλον, καὶ τὸ παρὸν τὸ προοιδορίζει. Μὲ τόσα data γιὰ νὰ μὴν ἐπαληθεύσῃ τὸ μέλλον γενικὰ, σὰν ἔκβαση ἐνὸς οἰουδῆποτε γεγονότος; Τί περισσότερο μπορεῖ νὰ ἐκφράσῃ ὁ νεώτερος, ἐπιστημονικώτερος νόμος τῆς ἀνάγκης στὴν ἱστορίαν; Ἰσως μάλιστα τοῦτος νὰ εἴναι λιγώτερο ἐπιστημονικὸς ἀπὸ τὴν πρωτόγονη διαλεχτικὴν τοῦ Ὀμήρου, γιὰ τὴν στρέφει τὸν χρόνον κυκλικὰ καὶ τὸν κάνει σὰν ἀπὸ ἀναγκαιότητα προκαθορισμένης τροχιάς νὰ περνᾷ πάντα καθ' ὁρισμένα χρονικὰ διαστήματα ἀπὸ τὰ ἴδια σημεία τῆς αἰωνίας περιφέρειας τῆς ἱστορικῆς μοίρας.

Τὸ γεγονός τῆς τυχαίας σύμπτωσης καὶ ταύτισης τῆς ἱστορικῆς μεθόδου μὲ τὴν προφητεία καὶ μαντικὴ στερεώνεται καλύτερα ἀπὸ τις ἱστορικὲς μαρτυρίες, ὅτι τὸ ἱερατεῖο (στὶς ἀνατολικὰς κυρίως χώρες) ἀποτελεῖτο ἀπὸ ἀνθρώπους πού εἶχαν πολλὰς γνώσεις πρακτικοθεωρητικὰς, ἦταν δηλ. ἐν αἰσῶνι μάγων καὶ πανεπιστημόνων τῆς ἐποχῆς τους.

Ἡ ἱστορία θέλει λοιπὸν γνώσεις βαθειὰς καὶ διαλεχτικῆς μεθόδου. Τότε μόνο εἶναι ἐπιστήμη. Ὁ Ὅμηρος εἰναιαλήθεια μιὰ πηγὴ ἀνεξάντλητη μάθησης. Ὁ ἴδιος πρῶτος κάνει ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ σύγχρονα μᾶς δίνει στοιχεῖα γιὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τῆς ἱστορικότητος. Οἱ ἀρχαῖοι μὲ τις ἐμφυτεῖς γνωστικὰς τοὺς ἰδιότητες συλλαμβάνανε τὰ πάντα διαλεχτικὰ καὶ δι' ὅπως νὰ τὰ καταλαβαίνουν μᾶς κληροδοτοῦσαν ἀληθινὰ παραμύθια (μύθους). Ἔτσι καὶ ἐδῶ πιστεύοντας στὴ μαντικὴ καθιέρωσαν τὸ βασικὸ ἐνατένισμα τῆς ἱστορικότητος, τὸ γίγνεσθαι τοῦ εἶναι.

Ἡ ἱστορικὴ μέθοδος σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν γνωστικὴν ἐξακρίβωσιν ἀπαιτεῖ τὴ συνθετικότητα τῶν χρονικῶν ὁρίων.

Ὅπως τὸ μέλλον γιὰ νὰ προδιαγραφῇ χρειάζεται νὰ βασιστῇ στὸ παρελθὸν καὶ παρὸν, ἔτσι καὶ τὸ παρὸν γιὰ νὰ εἶναι ἱστορικὸ καὶ ὀρθολογισμένο ὀφείλει νὰ λαμβάνῃ, ὑπ' ὄψιν του τὴν γνώ-

ση—πειρα (παρελθόν) και τη φαντασία (μέλλον).

Οι γνωστικές ικανότητες του ανθρώπου ιστορικά περιορίζονται στο παρελθόν και το παρόν. Το μέλλον ανήκει στην υπερανθρώπινη ικανότητα της μαντικής (ἐφ' ὅσον δέξαια μιλούμε για γνώση κι' ὄχι για τις ἀνθρώπινες ὑποθέσεις και τυχαίες συμπτώσεις). *Καὶ ὁμως, παρ' ὅλο τὸν περιορισμό του τὸ ἀνθρώπινο μυαλὸ εἶναι προικισμένο με μιὰ δύναμη πού τοῦ ἐπιτρέπει νὰ εἰσδύῃ στὸ μέλλον, χωρὶς πάντως νὰ μπορῇ νὰ τὸ μορφοποιήσῃ.* Ἡ φαντασία, ἡ προοπτική τῶν λιγώτερο ἢ περισσότερο πιθανῶν αποτελεσμάτων τοῦ τώρα αποτελοῦν τὸ τρίτο χρονικὸ σημεῖο, ἀπαραίτητο στὴ μόρφωση ὁποιασδήποτε σταθερῆς καὶ ὀρθῆς (γνωστικοπρακτικά) ιστορικῆς στιγμῆς. Ἡ ὀρθὴ πορεία τῆς ιστορίας, τὸ ἐκάστοτε παρόν—ἐπικυρώνεται ἀπὸ τὴ γνώση τοῦ μέλλοντος τὸ ἴδιο οὐσιαστικά ὅσο κι' ἀπ' τοῦ παρελθόντος. *Τις πράξεις τῶν ἀνθρώπων τις διέπει καὶ μιὰ τελολογικὴ Ἀρχή, ἕνας πρακτικὸς ἢ πνευματικὸς σκοπός.* ἄγνωστος ὡς πρὸς τὴν τελική του διαμόρφωση, ἀλλὰ γνωστὸς σὰ σκοπός. *Αὕτῃ ἡ ἀόριστη ἀκριβῶς τελολογία (finalismus) τῶν ιστορικῶν στιγμῶν εἶναι ὁ προσδιοριστικὸς παράγοντας τοῦ ἐνεστώτα χρόνου (ἐκτὸς ἀπὸ τὸν παρελθόντα παράγοντα πού ἀναφέραμε παραπάνω).* Κάθε πράξη πρέπει νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα σκέψης πού ὑπολογίζει ὄχι μόνο πῶς ἡ διάθεση θὰ γίνῃ ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ πῶς, πού, εἶναι δυνατό κατὰ προσέγγιση νὰ καταλήξῃ ἡ ἐνέργεια.

Πολλές φορές οἱ ἀντιδράσεις τοῦ παρόντος σκεπάζονται ἀπὸ τὸ πάθος τοῦ ἄμεσου παρόντος καὶ ἐμφανίζονται ἀργά, σὰν ἀποτέλεσμα... Ἡ προοπτική ἢ *super rationem*, τὸ τέλος πού θὰ ἀκολουθήσῃ, πού ἀκολουθεῖ ὁποσδήποτε τὴν ἀνθρώπινη πράξη, τοῦτα συναποτελοῦν τὸ προφητικὸ στοιχεῖο πού ζητᾷ τὸ παρόν γιὰ νὰ παραγάγῃ μιὰ ἀμετανόητη (= *pro cognita*) στιγμή. Ὄταν ἐλέγξῃ καθαρά τὸ παρόν βλέπει καὶ τὸ μέλλον. *Ἡ φαντασία αὕτῃ εἶναι γνώση τῆς συσχέτισης τῶν χρονικῶν στιγμῶν καὶ τοῦ ἐνεργητικοῦ περιεχομένου τους.* Τὸ ὅτι τὸ παρόν θὰ συνεχιστῇ σὰν ἀποτέλεσμα εἶναι βασικὸς νόμος τοῦ εἶναι καὶ ἐξελλίσσεται. Ἡ στιγμή ἐνεργητικά (σὰν ἀπόφαση καὶ πράξη) εἶναι ἀνεπανάληπτη μονάδα ξεχωριστῆ μέσα στὴν ιστορικότητα. Ἀλλὰ γνωστικά τούτη, καθὼς καὶ χρονικά, εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κρίκους πού δένουν τὰ πράγματα τὸ ἕνα με τὸ ἄλλο. Δὲν πρόκειται γιὰ τυπικὴ αἰτιότητα μεταφυσικῆς μηχανικῆς ἐξάρτησης τῶν πάντων, πού τόσο δίκαια χτύπησε ὁ *Hume* στὴν φαινομενολογία του. Τὸ Β δὲν εἶναι $A > B$ καὶ τὸ $\Gamma > B$. Τὸ Β ἔχει A προσδιορισμοὺς (ἐπιρροές ἄμεσες ἢ ἕμεσες) πρὶν ἀπ' αὐτό, καὶ Γ συνέπειες.

Ἡ αἰτιότητα ἰσχύει γιὰ τὸ παρόν $A > B < \Gamma$. Κάθε δὲ παρόν ἐρίσκεται μπλεγμένο με ἕνα A καὶ ἕνα Γ . Τὰ A μποροῦν νὰ γίνουν νοητά, τὰ Γ ὁμως νοοῦνται ἀπλᾶ σὰν—τέλος, σὰ μιὰ μορφή ἀποτέλεσμα τοῦ πράττειν τώρα. *Τὴν ιστορικότητα τὴν ἀποτελοῦν ἐνόητες αὐτοτελεῖς $A < B > \Gamma$ καὶ ὄχι ἄλυσσις μιᾶς ἀτερμάτιστης, ἀπόλυτης αἰτιότητας $A > B > \Gamma > \Delta \dots$* Ἡ αἰτιότητα εἶναι

ἐσωτερικὴ τάση τῶν στιγμῶν γιὰ ὁλοκλήρωση τοῦ ιστορικοῦ κύκλου τοῦ παρόντος, μιᾶς ἐνέργειας. Αὕτῃ εἶναι ἡ ἀπαίτηση τῆς ιστορικῆς στιγμῆς τοῦ παρόντος.

Οἱ πράξεις οἱ αὐθαίρετες τοῦ βασιλιᾶ Ἀγαμέμνονα, πού προκαλοῦν τὴν μῆνιν καὶ τὸν ἐπικίνδυνο διχασμὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοπέδου κρίνονται ιστορικά με τὸν ἀκόλουθο τρόπο:

«...ἡ γὰρ ὁ γ' ὁλοῇσι φρεσὶ θύει,
οὐδὲ τι οἶδε νοῆσαι ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσω
ὅπως οἱ παρὰ νηυσὶ σοοὶ μαχεοίαι· Ἀχαιοί.»
(A, 342)

Μεταφρ. (θᾶχῃ χαμένα τὰ μυαλὰ στ' ἀλήθεια καὶ δὲ γνωρίζει τὰ μπρὸς καὶ πίσω νᾶδῃ, γιὰ νὰ τοῦ πολεμοῦν μ' ἀσφάλεια στὰ πλοῖα σιμὰ [οἱ δικοί του].)

Ἀνάλογη σκέψη γίνεται καὶ στοὺς στίχους A 108—110

«αἶε! δ' ὀπλοτέρων ἀνδρῶν φρένει ἡερέθονται·
οἷς δ' ὁ γέρον μετήσιν, ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσω
λεῦσσει, ὅπως ὄχ' ἄριστα μετ' ἀμφοτέροισι γένη-
[ται].»

Μεταφρ. (Πάντα τῶν νέων τὰ μυαλὰ λαφροζυγιά-
[ζονται].

Σὰ μποῦν στὴ μέση οἱ γέροντες, τὰ μπρὸς καὶ
[πίσω βλέπουν,
πῶς θὰ νὰ πᾶν τὰ πράγματα δεξιὰ ὅσο μποροῦν])

Ἡ φαντασία τοῦ μέλλοντος δὲν ἔχει ἐδῶ μόνο ιστορικὴ σημασία, ἀλλὰ γενικά μποροῦμε νὰ τὴν ἐπεκτείνουμε τόσο στὸ γνωστικὸ ὅσο καὶ στὸ πρακτικοθητικὸ πεδίο. Κάτω ἀπὸ τὸν ἀόριστο τελολογικὸ ὀρίζοντα τοῦ παρόντος διαφαίνεται καθαρά ἡ ἐννοια τῆς ἐξέλιξης. Ἡ πορεία τῆς σκέψης πού προφίλοσοφικά λανθάνει εἶναι κάπως ἑτοι. Τὴν ἀξία τῶν μορφῶν θὰ τὴν καθιερώσῃ ἡ ἐντελέχεια, ἡ πλήρης ἐξέλιξη ἐνός γεγονότος. Ὁ ρεαλισμὸς δηλ. τοῦ «Ὁμήρου πύρουσιάζε-
ται ιστορικὸς (δηλ. διαλεκτικὸς.)

Τὸ εἶναι εἶναι ὄν, ἀλλὰ καὶ τὸ εἶναι τοῦ εἶναι θὰ ἀποτελῇ συμπλήρωση τοῦ εἶναι κι' ὄχι νέα αὐτοτελὴ κατάσταση. Ἔτσι ὁ ρεαλισμὸς προχωρεῖ πέρα ἀπὸ τὴν ἀπλὴ αἴσθηση τοῦ τώρα καὶ γίνεται αἴσθησις, ἀλήθεια τοῦ τέλους τοῦ τώρα. Χωρὶς νὰ ξεφεύγῃ ἀπὸ τὸν ρεαλισμὸ του (ἐμπειρισμὸ πλὰιὸ σκέψης καὶ αἴσθησης) τοῦ δίνει νόημα καὶ ἡθικὸ ὑπόβαθρο κοινωνικῆς ἀξίας με τὴν πραγματοποιημένη φαντασία τοῦ μέλλοντος. Ἡ πράξη τοῦ Ἀγαμέμνονα καταδικάζεται ἡθικά, ιστορικά, γνωστικά καὶ κοινωνικοφελιμιστικά γιὰτὶ ἀγνοεῖ τὸ τέλος—μέλλον. Πρῶτα πρῶτα εἶναι φανερὴ ἡ θυϊτικὴ κοινωνικὴ σχετικότητα σύνθεσις τοῦ ἀτομοῦ. Ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ πιθανοῦ (διὰ τῆς φαντασίας) ἀποτελέσματος μιᾶς μὴ ἐγωϊστικῆς τοποθέτησης ἀπέναντι στὸ ἐγώ, στὸν ἀνθρώπο καὶ στὸ ιστορικὸ σύνολο, θὰ τὸν ἀποτρέπανε ἀπὸ τὸ νὰ δημιουργήσῃ μιὰ στιγμή προσωρισμένη πιά ἀπὸ προοπτικὴ ἀνεπάρκεια σὲ αὐτοκαταδίκη.

Τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀρκετὰ προει-

κισμένο ώστε να του επιτρέψει να αξιολογή το παρόν και μελλοντικά, κι' ακόμα περισσότερο, να το αξιοποιή. Αυτό είναι το νόημα κάθε γνώσης κάθε πράξης, κάθε πρακτικής ή θεωρητικής μας τέλεσης και επίτευξης. Με τη βοήθεια των λογικών του δυνάμεων ο άνθρωπος μπορεί να δημιουργή τον πολιτισμό του έτσι που να μην είναι μόνο ή ενέργεια που γεμίζει το ιστορικό του υπάρχειν (συγχρονισμό), αλλά και η ενέργεια που περικλείει συνάμα το σπέρμα της εξελικτικής ιστορικότητας, δηλ. την προετοιμσία, τη θεμελίωση ενός καλού ξεκινήματος για την πορεία του νυν προς το μέλλον. *«Η διαλεκτική της ιστορίας μ' άλλα λόγια είναι η ήθικη των ανθρώπινων γενεών, το άσυνείδητο καθρέφτισμα της αγάπης τους προς τους αιώνες και τον άνθρωπο, που χωρίς να είναι το μοιραίο αποτέλεσμα—(φαινομενολογική αιτιότητα) του πρίν (δηλ. του κάθε φορά παρόντος) και των διαθέσεων—πράξεών του, είναι αναπόφευχτα οι εύτυχεις ή δυστυχείς κληρονόμοι του.»*

Και εκτός από τη θετικοποίηση του παρόντος και την αξιοποίησή του μπρός στην κρίση του μέλλοντος (εξέλιξη), η λογική των αποτελεσμάτων δίνει πάτημα σε μια ήθικη θεωρία ωφελιμιστικού χαρακτήρα.

Ο ωφελιμισμός τούτος δεν αποβλέπει σε κανένα εθδαιμονιστικό σκοπό, αλλά στο θετικό τέλος της πράξης της στιγμής, δηλ. στη μη κακή έκβαση. Η ήθικότητα τούτη θα πηγάζει από τη μη παραχώλυση της ιστορικής εξέλιξης. Το $G - (A > B < \Gamma)$ δεν πρέπει να καταστρέφει την ενότητα του παρελθόντος—(αιτιολογία)—παρόντος (πράξη) και των αποτελεσμάτων. *«Η ενότητα μιας αιτιότητας είναι το ήθικό στιχείο.»*

Η διάλυσή της (απ' αφορμή ενός απερίσκεπτου $B -$) είναι το ανήθικο, το μη ωφελιμιστικό της ήθικης θεωρίας των αξιών του τέλους (σκοπού). Εάν τώρα εφαρμόσουμε το ιστορικό νόημα του ιστορικού παρόντος στην πολιτική, και συγκεκριμένα στη μορφή της εξουσίας που μας παρουσιάζει ο Όμηρος, θα δούμε να προκύπτει το χαρακτηριστικό γνώρισμα της μοναρχίας.

Η αρχή του ενός (εις κύρανος έστω A, 201) με την αυθαίρετη βούληση αποτελεί μια κλασική περίπτωση παραγνώρισης των ιστορικών αληθειών και νόμων. Η κοινωνία, σάν κριτικός του παρελθόντος προς το μέλλον, είναι το παρόν που περικλείει δημιουργικά την εντελέχεια του πρίν και το άμορφο δυνάμει «είδος» του μέλλοντος. Από ιστορικοπολιτική άποψη τα καθεστώτα ή οι μονάρχες που ταυτίζουν το εγώ τους με το ιστορικό σύμπαν είναι μονάδες που προκαλούν την αντίδραση της ιστορίας (με διάφορες μορφές) και αυτοκαταστρέφονται.

Τα αποτελέσματα (δηλ. το νυν) των αυθαιρεσιών, που γεννήθηκαν με τη σειρά τους από τα αίτια του άμεσου παρελθόντος, για τον Άγαμέμνονα του πάθους και του εγωισμού κάθε λογής (ατομικής και ατομικοκεντρικής πολιτικής) δεν αποτελεί την προοπτική υποθέσεων (μέλλον). Η εξουσία του και το Παρόν γι' αυτόν είναι μονάδα ανεξάρτητη, τόσο από τον κοινωνικό όσο και

τον ιστορικό μοιραίο προσδιορισμό τους (μέλλον). Η σύνθεση διαλύεται και απομένει για αντιπρόσωπος της ή συνθετικής μονάδα του παρόντος.

Ο παραλογισμός του καθεστώτος είναι το Έγώ, δηλ. το απόλυτο, που συνεπάγεται την παράλογη συλλήψη της ιστορικότητας σε στιγμή, ένα είδος καντιανής στιγμής «an sich» (=καθ' εαυτήν) απόλυτα.

Ο χρόνος είναι στιγμή, αλλά η ιστορία είναι το νόημα της στιγμής και δε μπορεί να υπάρξει αλλιώς παρά μέσα στα πλαίσια μιας κρίσης που το παρόν (πράξη) είναι μόνο συνθετικό της.

Όταν τα πράγματα μπερδεύονται και δυσκολεύουν πολύ, ο Άγαμέμνονας αλλάζει πολιτική και αποφασίζει να επιστρέψει την κόρη Βρισηίδα στον Άχιλλέα για να ταχτοποιηθεί η κατάσταση και:

«όπως οί παρά νηυσί οόοι μαχεοίαι» 'Αχαιοί» (Α, 314)

Χωρίς όμως τη δυαρέσκειά (και τα αποτελέσματά της) του Άχιλλέα ο Άγαμέμνονας δε θα εκδήλωνε την συμπάθεια αυτή προς το σύνολο, το μη Έγώ του. Έξακολουθεί και πράττει με μια σκεπασμένη αντιστορικότητα πνεύματος. Αφού μπορεί να δημιουργήσει ένα παρόν (έστω πρόσκαιρο) για το άτομό του (ικανοποίηση της αρχής) αδιαφορεί, κι' ούτε καν συλλογίζεται το μέλλον, που ανήκει απρόσωπα στην ιστορία όλων. Το δίδαγμα είναι έμμεσο. Εάν δηλ. οι αρχές (principia) της ιστορίας, της πορείας μέσα στον κόσμο—κοινωνία, κανόνιζαν και την πολιτική ενέργεια των αρχόντων, ή εξουσία θα έδλεπε ότι ή δόξα κι' ο σκοπός της είναι η εύτυχία, ή αρμονική ροή του μη Έγώ στο παρόν και το μέλλον. Κατά κάποιον άμυδρο τρόπο διαφαίνεται η Πλατωνική άποψη της Πολιτείας...

«Εάν μη ήν δ' εγώ ή οί φιλόσοφοι βασιλεύουσιν έν ταίς πόλεσιν ή βασιλείς τε νύν λεγόμενοι και δυνάσται φιλοσοφήσωσι γνησίως τε και ίκανώς, και τούτο εις αυτόν συμπέση, δύναμις τε πολιτική και φιλοσοφία, των θς νύν πορευομένων χωρίς έφ' εκάτερον αί πολλai φύσεις έξ ανάγκης αποκλεισθώσιν, ούκ έστι κακών παύλα, ώ φίλε Γλαύκων ταίς πόλεσι δοκά δ' ούδδ' τίς άνθρωπίνω γένει ούδδ' αυτή ή πολιτεία μη ποτε πρότερον φυή τε εις τό δυνατόν και φώς ήλίου έδη, ήν νύν λόγω διεληλύθαμεν.»

(Πολιτεία, Πλάτωνος, 473, d—e.)

Οί φιλοσοφούντες πολιτικοί είναι οί γνωστες του νοήματος της ιστορίας. Το παρόν ιστορικά κι' ανθρωποκεντρικά πρέπει να παραχωρήσει τη θέση του στο σύνθετο πνεύμα παρελθόντος—παρόντος και απροσδιόριστου μέλλοντος όλων των Έγώ περιληπτικά. Μήπως και η φιλοσοφία δεν είναι ανάταση προς την απρόσωπη υπερχρονικοτοπική Αλήθεια, που μπορεί να συλληφθεί και φωτισθεί όλες τις νοήσεις που αγωνίζονται να τη φτάσουν; Ηγεμόνας στη Φιλοσοφία είναι ή Απολύτη αντικειμενική Αλήθεια, στην κοινωνία και ιστορία της το υπερατομικό συμφέρον, ή υπέρτατη Δικαιοσύνη, που αρμονικά συνδυάζει και δικαιώνει τις χρονικές στιγμές.

(Συνεχίζεται)

ΤΟΥ ΡΟΔΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΤΟΧΑΣΜΟΥ

Τοῦ κ. ΓΙΑΝΝΗ ΚΟΥΤΣΟΧΕΡΑ

Ναρχότανε λουσιμένη ἀπ' τὸ ἄπλετο φῶς τοῦ ἡλίου,
ἀπ' τὸ χῶρο μιᾶς εὐαισθησίας πρωτόγνωρης.
Στὰ χεῖλη ἓνα τραγοῦδι λυρικό,
τὸ χαμόγελο ἑνὸς λησμονημένου ἀγγέλου.

Μαζὶ μ' ἓνα ρόδο, κόκκινο ἀπ' τὴν καρδιά της.
μὲ τὴ συντροφιά μιᾶς μελωδίας παράξενης.
Νὰ μᾶς ἀγκαλιάσῃ πονετικά ἡ παρουσία της
αἰσιόδοξο μήνυμα ἀγάπης στὸν ἄνθρωπο.

Ναρχότανε σὰν σίφουνas μιᾶς ἐκπληχτης ἀνοιξης
μὲ τὸ χᾶδι μιᾶς θάλασσας στὰ μάτια.
Σὰν θύμηση ἑνὸς προσώπου ἀγαπημένου,
μὲ τὰ χέρια της δυὸ ἀνήσυχα ἀγριοπερίστερα...

Λευκή, ὅπως τὰ «ρόδα καὶ οἱ κρίνοι»,
χαρούμενη σὰν τὸ ὄραμα τῆς εἰρήνης.
Νὰ καθήσῃ κοντά μας καὶ νὰ μᾶς τραγουδήσῃ
γιὰ τὴν αἰώνια «θρησκεία τῆς καρδιάς καὶ τοῦ ρόδου».

Ὅμως.

ὁ ἐρχομός της μένει κλεισμένος στὸ σταχασμὸ καὶ στὸ ὄνειρο
Ἡ γαλήνη της,
ἀνυπόμονη ἡλιαχτίδα μιᾶς μακρινῆς αἰθρίας.

Ἡ Μάρθα κι' ἡ Μαγδαληνή, προσμονὴ ἀτέρμονη.
Εὐάγγ. Δ. Δικῆτας

ΘΕ ΝΑΥΡΩ ΤΑΧΑ ΤΗ ΧΑΡΑ;

Θὰ κυνηγήσω τὴν ἐλπίδα
γιὰ νὰ χαρῶ τὸ γέλοιό της
τὸ σκοτάδι
γιὰ ναῦρω τὸ φῶς.

Θὰ ζώσω γύρα μου τὴ νύχια
γιὰ ν' ἀνοίξω τὰ μάτια μου
μέσα στὴ γαλάζιαν αὐγὴ
τῆς αἰώνιας ζωῆς.

Θὰ φυτέψω τὸ δέντρο τῆς Ἀγάπης
γιὰ νὰ δοκιμάσω τοὺς καρπούς του
κι' ἔπειτα θὰ σταυρώσω τὴ ζωὴ μου
πάνω στὰ γλυκόπνοα κλαδιά του.

Θὲ ναῦρω τᾶχα τὴ χαρά;

Ἀνθούλα Α. Ζόλδερ

ΒΑΣΙΛΗ ΑΝΔΡΕΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΓΕΝΙΑ ΤΟΥ ΚΡΕΜΑΣΜΕΝΟΥ*

ΔΡΑΜΑ Σ' ΕΞΗ ΕΙΚΟΝΕΣ

ΠΡΟΣΩΠΑ

Θεληματάρισσα	}	Ἀντρώγυνο.
Θεληματάρης		
Χήρα	}	Γυναῖκες τοῦ χωριοῦ.
Κλησάρισσα		
Πρωτομάστορας	:	Πατέρας τοῦ κρεμασμένου.
Μάνα	:	Δεύτερη γυναῖκα τοῦ κρεμασμένου.
Γιὸς	:	Γιὸς τοῦ κρεμασμένου ἀπὸ τὴ πρώτη του γυναῖκα.
Νιόπαντρη	:	Νύφη τοῦ κρεμασμένου.
Μάστορας	}	Χτίστες.
Κοῦρκος		
Ξένη	:	Γυναίκα κάποιου Ἀφέντη.

ΤΡΙΤΗ ΕΙΚΟΝΑ

Τομὴ κατὰ μῆκος στοᾶς ἔτσι πὺν βλέπουμε τρία τόξα μὲ δυὸ κολῶνες σὲ νεοβυζαντινὴ ἀντίληψη. Σ' ἀρκετὸ βάθος σπίτια. Στὸ πρῶτο πλάνο κάπου δεξιά μιὰ πλάκα μ' ἀνάγλυφα σκαλίσματα στηριγμένη πάνω σὲ πέτρες. Εἶναι σκεπασμένη μ' ἓνα σκουτί. Φῶς δειλιναῦ. Ὁ Μάστορας κάνει βόλτες ἀργά, σκεπτικός. Κάποιον περιμένει. Ἀκούγεται τραγούδι πὺν τὸ λένε ἄντρες πολλοὶ μαζί.

Ἐνα σάββατο πεθαίνει βαῖ—βαῖ
πάει νὰ βρεῖ τὰ παλιὰ βαῖ—βάχ.
Ἐ...μαστόροι σώνει πιά...
Ἐσιξε κι αὐτὸ τ' ἀστέρια
βάλτε κάτω τὰ τεφτέρια.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου

Κάθε πέτρα θέλ' ἀσῆμι βαῖ—βαῖ
αἶμα κι ἴδρω στὰ ριζὰ βαῖ—βάχ
Ἐ, κοπέλι κέρνα ντέ...
Μάστορ' ἀυναλ' ενισάφι
τὶ τὸ θέλεις τὸ χρυσάφι.

Ἐχω πίσω μου ἀσκέρι βαῖ—βαῖ
κλάψε ἄμοιρη καρδὰ βαῖ—βάχ
δὺς καὶ μένα πιὲς καὶ σύ.
Δὲ μᾶς στέργουνε τ' ἀστέρια
μιὰ φαμίλια θέλει χέρια.

Μ ἄ σ τ. Πῶς κάνουν σὰν ἔρθει ἡ σκόλη
τοῦ Σαββάτου. (ἀπὸ δεξιά ἔρχεται ὁ Κοῦρ-
κος). Ἐλα μωρὲ Κοῦρκο. Τὸν βρῆκες;
Κ ο ὕ ρ κ. Ναὶ μάστορη. Ἐρχεται.

Μ ἄ σ τ. Ποῦ ἦτανε;

Κ ο ὕ ρ κ. Ἀντάμα μὲ τοὺς ἄλλους. Τὸ
ἔχουνε ρίξει στὸ γύρω. Τρῶνε, πίνουν λένε

καὶ κλαῖνε, τραγουδᾷνε καὶ χορεύουν γελᾷνε καὶ σκούζουν. ὅλα μαζί τὰ κάνουνε.

Μάστ. Τοῦ Σ' ββάτου τὰ καμώματα. Ὅλοι μεθυσμένοι θὰ μοῦ ῥθοῦνε. Τοῦ εἶπες νὰ βιαστῇ;

Κοῦρκ. Ἀμέ. Τοῦ τό 'πα. Νὰ τελειώσω τὴν ἱστορία, μοῦ λέει, κι ἔφτασα.

Μάστ. Τί ἱστορία;

Κοῦρκ. Ἦσανε κάμποσοι μαζωμένοι τρογύρω του κι αὐτός, ἔλεγε—ἔλεγε...

Μάστ. Κανένα βρωμοπααραμύθι, ἀπὸ κεῖνα ποὺ γεννάει τὸ κρασί.

Κοῦρκ. Ὅχι τέτοιο. Δὲν εἶδα νὰ γελᾷνε. Ἀπὸ κεῖνα π' ἀκοῦς καὶ κλαῖς.

Μάστ. Κατάλαβα. Τίποτα παλαβωμάρες πάλι. Δὲ μοῦ λές; Κάνεις, δὲν κάνεις συντροφιά μαζί τους;

Κοῦρκ. Ἀμέ.

Μάστ. Πῶς τὰ πᾶτε; Σὰν τὶ σοῦ λει;

Κοῦρκ. Οὐ...πολλά. Κομμάτι μπερδεμένα. Δὲν τότε νοιώθω.

Μάστ. Ἀμ ἀπὸ μουρλὸν τὶ περιμένεις. Ἰσια πράματα;

Κοῦρκ. Μὰ πολλὲς βολὲς ὅμως τὸ κεφάλι μου ξανάβει καὶ τὸ αἷμα μου γοργεῖ. Μιὰ βολὰ ὅμως τὸν τσάκωσα ποὺ παραμίλαγε δυνατὰ μὲς σιὸ νταμάρι. Βούϊξε ὁ τόπος. Φοβήθηκα...

Μάστ. Μὲ ποιὸν τὰ 'χε;

Κοῦρκ. Δὲν ξέρω.

Μάστ. Καλά, καλά. Σύρε μὲ τοὺς ἄλλους. (Ὁ Κοῦρκος φεύγει δεξιά. Σταματάει).

Κοῦρκ. Μάστορη... Νάτος ἔρχεται. (Ὁ Γιὸς μπαίνει ἀπὸ δεξιά).

Γιὸς. Μὲ ζήτησες Μάστορη; Συμπάθαμε ποὺ σ' ἔκανα νὰ περιμένεις.

Μάστ. Σύρε Κοῦρκο, καὶ πές τους, ὅποιον δὲ βάρεσε ἀκόμα τὸ κρασί νὰ ῥθει νὰ κανονίσουμε τὰ πᾶρε—δῶσε.

Κοῦρκ. Καὶ κειὸς ποὺ βάρεσε;

Μάστ. Νὰ σκούζουνε λιγώτερο. Ἀεῖντε.

Κοῦρκ. (φεύγοντας). Γιὰ νὰ μοῦ ἀργάσουν τὸ τομάρι...Δὲν τὸ κοτάω...(Ὁ Μάστορης καὶ ὁ Γιὸς χαμογελᾷνε—Παύση).

Μαστ. Πῶς πᾶει τὸ πελέκημα;

Γιὸς. Κά'ι θέλει ἀκόμα. Ἄν θές, κύττα καὶ μόνος σου. Γι' αὐτὸ μὲ φώναξες;

Μάστ. Καὶ γι'αὐτό. Σὲ δυὸ μέρες θὰ

ρίξουνε τὸ τόξο στὴ μεσιανὴ πόρτα. Πρέπει νὰ παραδώσεις τὴν πλάκα.

Γιὸς. Ἄν βιάζῃσαι στ' ἀληθινὰ τὴν π' ἀκα θὰ τὴν ἔχεις. Νὰ δουλέψω καὶ τὶς νύχτες μὲ τὸ λυχνάρι. (κάπως ἀπότομα). Τ' ἄλλο ὅμως βγάλτο ἀπ' τὸ νοῦ σου. Στὰ 'πα καὶ τὶς προάλλες. Δὲν πάω.

Μάστ. (ἐντονα). Στὸ ξαναλέω λοιπὸν ἀκόμα μιὰ φορά. Σένα κάλεσε ὁ Ἀλῆς κι ὄχι ἐμένα. Νὰ πᾶς καὶ νὰ τοῦ πεῖς ὁ ἴδιος ὅτι ἀρνιέσαι.

Γιὸς. Ἄν θέλει μάστορα γιὰ τὰ παλάτια του νὰ ψάξει νὰ βρεῖ ἄλλον κι ὄχι ἐμένα ποὺ 'χει νιτερέσα μὲ αἷμα.

Μάστ. Λὲς νὰ μὴν ἔψαξε; Σένα βρῆκε γιὰ καλλίτερο. Κι ὅσο γιὰ τὰ νιτερέσα ποὺ λές, δὲν εἶσαι ὁ πρῶτος ποὺ ἔχει. Κι οὔτε ξέρει πῶς εἶσαι γιὸς τοῦ Πρωτομάστορα ποὺ κρέμασε.

Γιὸς. Ἄς τό 'ξερε προτοῦ μοῦ παραγγεῖλει. Καί μὰ τὴν πίστη μου, μοῦ ῥχεται νὰ βλαστημήσω π' ἀκούω καὶ σένα νὰ συνηγορᾷς.

Μάστ. Πάλι τὰ ἴδια...Τὶ εἵμαστε μεις μωρὲ ποὺ θὰ τὰ βάλουμε μ' αὐτόν; Αὐτὸς ἔχει ἐξουσία σ' οὔλα τὰ ζωντανὰ καὶ τ' ἄψυχα ποὺ στέκονται πάνω σιὸ χῶμα. Καὶ τὰ σπίτια καὶ τὰ γιοφύρια καὶ τὰ ζᾶ καὶ ἡ γῆς ποὺ πατᾷς καὶ οἱ ἄνθρωποι ποὺ ζοῦνε ἀπάνω της, οὔλα δικά του εἶναι. Οὔλα γι' αὐτὸν δουλεύουν.

Γιὸς. Ἐγὼ δὲ θὰ τὸν δουλέψω.

Μαστ. Καὶ τὶ εἶσαι σὺ μαθές; Θεός; Καὶ τὶ εἶναι κεῖνοι οἱ τρανοὶ ποῦ 'ναι μαζωμένοι τρογύρω του; Οἱ γραμματικοί, οἱ καπεταναῖοι, οἱπραματευτάδες, οἱ σοφοὶ καὶ τοῦ δίνουνε τὴ δουλειή τους; Βλάχες;

Γιὸς. Στὸ ξανάειπα. Οἱ τρανοὶ μὲ τοὺς τρανοὺς καὶ γὼ μὲ τοὺς ψωμοτῆδες.

Μάστ. Κι ὁ πατέρας σου τὸν δούλεψε. Τὸ ξέρεις.

Γιὸς. Στὸ ὕστερο τὸν κρέμασε.

Μάστ. Ἄς εἶχε μυαλὸ καὶ γνώση νὰ μὴν τὸ πάθει. Μηδὲ τὸν πλέρωνε καλά; Τὶ τὸ 'θελε ποὺ σήκωσε κεφάλι;

Γιὸς. Τὸ ξέρεις γιατί. Τοῦ ἄρεσε νὰ λέει τὴ γνώμη του. Δὲν τὸν ἐνοίαξε καὶ τόσο. Τὴν ὥρα ποὺ τὸ κρέμασαν γελοῦσε.

Μάστ. Σ' ἀθήκε παλληκᾶρι, τὸ ξέρω. Μὰ τώρα δὲ ζεῖ.

Γιό ς. Ἔτσι λές; Καὶ τὰ τραγούδια ποὺ τοῦ λένε οἱ μαστόροι, οἱ χωριάτες;

Μά σ τ. Καὶ μ' αὐτὸ τί;

Γιό ς. Δὲν τὸν τραγουδᾶνε ἄδικα. Δὲν πέθανε.

Μά σ τ. Γιὰ μένα εἶναι πεθαμένος. Τώρα θὰ 'ταν ὁ πρῶτος στοὺς πρῶτους. Τὰ ὁμορφότερα ἔργα θὰ 'χαν τ' ὄνομά του. Θὰ 'χε καζαντήσει, χώρια τὴν ὑπόληψη.

Γιό ς. (μὲ θυμό). Στὸ διάολο τέτοια καζάντια καὶ τέτοια ὑπόληψη ποὺ στεριώνουνε μὲ αἶμα. Ἄν εἶναι νὰ 'ρθοῦν, νὰ 'ρθοῦνε ἄξια. Δίχως τέτοια πλερωμή.

Μά σ τ. Κατὰ μάνα κατὰ κύρη. Ἄκουσε μωρὲ καὶ μένα τὸ γέρο. Ἐμαθα πιότερα 'πό σένα. Ἔχεις δύναμη; Τότες μὲ γειά σου μὲ χαρά σου. Δὲν ἔχεις; Τότες θὰ πᾶς μὲ τὴ γνώμη ἐκείνου ποὺ τὴν κατέχει. Ἡ γνώμη ἡ δικιά του εἶναι καὶ δικιά μας γνώμη.

Γιό ς. Ἐμένα μαστορὴ, συμπάθαμε, μὰ κρατᾶω τὴ δικιά μου. Δὲ θές νὰ μείνω στὴ δουλεψή σου γιατί φοβᾶσαι τὸ κεφάλι σου, δὲ μένω. Στὸν Ἀλῆ δὲν πᾶω. Οὐλα τ' ἀσκέρια του νὰ ξαμολήσει νὰ μὲ πιᾶσουν θὰ τοῦ φύγω. Θὰ πιᾶσω τὸ βουνό.

Μά σ τ. Ψωροπερήφανε. Πήρανε τὰ μυαλά σου ἄγερα. Σὰν τὶ θαρεῖς τὴν ἀφεντιά σου.

Γιό ς. Στὸ ματαλέω ἀφοῦ δὲν τὸ θυμᾶσαι. Ἐναν χτίστη ποὺ θέλει νὰ διαφεντεύει τὸν κόπο τῆς δουλειᾶς του.

Μά σ τ. Ἄσια παραμύθια καὶ μῖλα καθαρὰ σὰν ποὺ μιλάω ἐγώ. Θὰ πᾶς;

Γιό ς. Ὁχι.

Μά σ τ. (μὲ θυμό). Νὰ σοῦ πῶ ἐγὼ γιατί δὲν πᾶς. Δὲ μοῦ λές; Πρωτύτερα κύταγα τὸ μερτικό σου στὸ τεφτέρι. Δὲν εἶδα νὰ σοῦ 'δωκα παραδες τὴν ἡμέρα ποὺ πέρασε ὁ Θεληματάρης. Σοῦ 'δωκα γιὰ τὸ ξέχασα;

Γιό ς. (ποὺ ἔχει ξαφνιαστεῖ στὸ μεταξὺ ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Μάστορη). Δὲ σοῦ ζήτησα.

Μά σ τ. Αὐτὸ ἤθελα νὰ πῶ. Δὲ μοῦ ζήτησες. Γιατί;

Γιό ς. Δὲ χρειάστηκαν.

Μά σ τ. Ἄν εἴν' ἔτσι πάει καλά. Ἐγὼ ὅμως τὰ 'χω σαστίσει μαζί σου. Φτιάσανε στ' αὐτιά μου λογιῆς—λογιῆς κουβέντες.

Γιό ς. Σαντί;

Μά σ τ. (μασημένα). Ἄν φανεῖς πρωτάρης καὶ ἀδύναμος στοὺς πειρασμοὺς ποὺ ἔχει ἡ ξενιτειὰ θὰ σὲ κλάψω γιατί θὰ πᾶς χαράμι. Ἄν φανεῖς γνωστικός θὰ χαρῶ πολὺ καὶ γὼ καὶ οἱ σύντροφοί σου.

Γιό ς. (νευρικά). Μιλᾶς σὰ νὰ ξέρεις δικὰ μου πράγματα.

Μά σ τ. Ναί. Ξέρω. Ξέρω τί κάνεις καὶ τί φτιάχνεις μὲ τὴν ἀρχόντισσα ποὺ σὲ ξελόγιασε.

Γιό ς. (ποὺ ἔχει ἀνάψει). Πέστα ντέ, τί τὰ τραγανᾶς στὰ δόντια σου.

Μά σ τ. Δὲ σὲ κατηγορῶ, ἄντρας εἶσαι. Τὸ ἴδιο θὰ κάνω' ὅλοι. Μὰ πρόσεξε, ἔχεις γυναῖκα ποὺ σὲ καρτεράει. Κι ἀπὸ πάνω τὸ κεφάλι σου εἶναι κιόλας στὴ θηλειά. Ὅτι ἔκανες μαζί της, ἴσαμε τὰ τώρα καλὰ καμωμένα. Ξεχασέ τὴν παιδί μου...καὶ σύρε ποὺ σὲ κάλεσε ὁ Ἀλῆς.

Γιό ς. Αὐτὸν λοιπὸν τὸν λόγο βρίσκεις ποὺ ἀρνιέμαι καὶ δὲν πᾶω; (ξεσπάει σὲ σαρκαστικά γέλια).

Μά σ τ. Ναὶ αὐτόν. Καὶ γέλα ὅσο θές.

Γιό ς. Ἄν καὶ λάθεψες στὴν κρίση σου, τίποτα δὲ σοῦ ξεφεύγει...

Μά σ τ. Τὰ αἵματά μου μένα δὲ βράζουν πιά κι οὔτε τὸ μάτι μου θολώνει.

Γιό ς. Ἐνῶ ἐγὼ τὰ 'χω χαμένα. Παραλόϊσα. Ἔτσι δὲν εἶναι;

Μά σ τ. Δικός σου λογαριασμός τί ἔπαθες. Ἐγὼ ὅτι εἶχα νὰ σοῦ πῶ στὸ 'πα. Νίβω τὰ χέρια μου. (κάνει νὰ φύγει ἀριστερά).

Γιό ς. Φχαριστῶ. Θὰ θυμᾶμαι τὰ λόγια σου.

Μά σ τ. Νὰ θυμᾶσαι τὰ λόγια μου δὲν εἶναι τὸ σπουδαῖο, ὅσο τὴν ὑπόληψη ποὺ σοῦ 'χουν στὸ μπουλούκι. Δὲ θὰ 'πρεπε ποτέ σου νὰ προδώσεις. Τ' ἄκουσες; Ποτές σου... (φεύγει ἀριστερά).

Γιό ς. (παραμιλάει μὲ λύσσα). Μὲ ψυχοπόνεσε κιόλας. Τόσο ξέρει, τόσο λέει. Τίποτα δὲν κατάλαβε ἀπ' αὐτὰ ποὺ τυραννᾶνε τὴν ψυχὴ μου. Τάχα δὲν εἶναι στὴ μπόρεση τοῦ καθενοῦ νὰ διαφεντεύει τὴν ψυχὴ του κατὰ πῶς θέλει; Ὅτι κάνω τὸ βρίσκω σωστὸ κι ἡ νιότη μου, μοῦ δίνει δίκιο. Οἱ στρίγγλες ὅμως ποὺ φώλιασαν στὸ κάφκαλό μου ποτές δὲ μὲ χωρῶναι. Τί φταίω ἐγὼ σὰν ἡ γενιά μου εἶναι ζυμωμένη μὲ μοιρο-

λόγια καὶ κρεμάλες; Ἐγὼ ἔμαι κειὸς πού θά βαστάξω αὐτὸ τὸ χρέος; Ἐσὺ...σκούζουμε οἱ σιρίγγες, ἐσὺ...(ξεσπώντας). Πού νὰ μὲ πάρει ὁ διάλογος... χίλιες φορὲς θ' ἄλλαζα τὴ θέση μου μ' ἓναν ξωμάχο, μ' ἓναν λασπιά, μ' ἓναν γιδάρη, σώνει νὰ γλύτωνα...(γονατίζει πλάϊ στὴν πέτρα σχεδὸν κλαίοντας. Ἀπὸ ἀριστερὰ ἔρχεται ὁ Κοῦρκος μουλωχτά, γελασιὸς καὶ μπήγει μιὰ σφυριξιά. Ὁ Γιὸς δὲν γυρίζει νὰ τὸν κυττάξει).

Κοῦρκ. (μὲ γέλια). Χάιντε μωρὲ ματροπελεκτητή...μὲ τὰ καλέμια σου θὰ σ' εὔρει ἡ νύχτα; Ἐλα πού σὲ θέλει ὁ μαστορής.

Γιὸς. Τὶ θέλει; Τώρα ἦ-αν ἐδῶ.

Κοῦρκ. (Πειραχτικά). Ἐχει συνάξει ὅλους τοὺς μαστόρους καὶ λέει, πού θέλει νὰ γκρεμίσουμε οὐλα τὰ χτισμένα πονέχουν κακοπελεκημένους πέτρες. Γιατὶ λέει, ἀσκημαίνουν τὸ δρόμο πού ἀπερνάει... Σάματι δὲ ξέρεις...Νὰ γράψετε τὰ πᾶρε—δῶσε. Παρ' τὸ τεφτέρι σου κι ἔλα.

Γιὸς. Καὶ σὺ μὲ κοροϊδεύεις μωρὲ Κοῦρκο; Καλὰ.

Κοῦρκ. Μπίτι μπούφος εἶσαι; Σάββατο εἶναι, πάει καὶ τού-η ἡ βδομάδα. Κουνήσου.

Γιὸς. Τ' ἄκουσα..Τὶ σκούζεις ἔτσι. Κουφὸς εἶμαι; Καὶ σὰν τὶ θὰ λογαριάσουμε;

Κοῦρκ. (πεισματωμένος). Τὶς πέτρες ποῦ ἔναι χωμένες σ' οὐλα τὰ βουνά, νὰ δοῦμε φτάνουν νὰ χτίσουμε ἓνα παλάτι ἀπὸ δῶ ἴσαμε τὸν πέρα κόσμο...

Γιὸς. (χαμογελώντας). Ξέρεις Κοῦρκο, εἶμαι πολὺ φχαρσισημένος πού θυμᾶσαι τὰ λόγια μου.

Κοῦρκ. Θὰ μὲ σκάσεις...

Γιὸς. Ἐλα νὰ κάτσεις π' αἶ μου. Φοβᾶσαι;

Κοῦρκ. Ξέρω γώ...

Γιὸς. Ξέρεις γιὰ δὲν ξέρεις;

Κοῦρκ. Δὲν ξέρω...

Γιὸς. Κοῦρκο...στὸ ἔχω πεῖ πού ἐγὼ καὶ σὺ εἴμαστ' ἀδέρφια;

Κοῦρκ. Ἄστα φροῦνα μωρὲ μουρλὲ καὶ ξεκίνα πού σὲ θέλει ὁ μαστορής.

Γιὸς. Τ' ἄκουσα. Αὐτὸ πού σοῦ εἶπα γώ;

Κοῦρκ. Ὡρα μωρὲ πού διάλεξες γιὰ

χωρατά. (γκρινιάρικα) Ἐλα, κουνήσου, θὰ μὲ ξυλλίσουνε πού ἀργᾶμε.

Γιὸς. Μὴ φοβᾶσαι. Δὲν τὸ πιστεύεις;

Κοῦρκ. Ποιό;

Γιὸς. Πού εἴμαστε ἀδέρφια.

Κοῦρκ. Καλὰ λένε πού ἡ μούρλια σου μουρλαίνει μουρλούς.

Γιὸς. (γελώντας). Τὶ εἶπες;

Κοῦρκ. Κι ἀπὸ ποῦθε μωρὲ; Ἀπὸ τῆς συκιᾶς τὸ γά'α;

Γιὸς. Ἀπὸ τῆς μάνας σου.

Κοῦρκ. Πάει τό ἄσες...Γιὰ νὰ τὸ λὲς ἐσὺ ἔτσι θὰ ἔναι. Πᾶμε τώρα. Θὰ μᾶς προσμένουνε μὲ τὰ τεφτέρια στὸ χέρι.

Γιὸς. Δὲν τὰ ξέρεις τώρα; Μεροδοῦλι μεροφάι.

Κοῦρκ. Ἀμ ἐφτοῦνο θέλω νὰ μάθω.

Γιὸς. Θά ἔναι κάμποσα τὰ γρόσια.

Κοῦρκ. Πόσα γιὰ, πόσα;

Γιὸς. Τρέξε τότες. Σοῦ δίνω τὴν ἀράδα μου. Γιὰ μένα πέστου λογαριαζόμαστε ἄλλη φορά. (ὁ Κοῦρκος κάνει νὰ φύγει). Ἄκουσε...θὰ μαιάρθεις ἔ...Νὰ δεῖς πῶς φαντάζανε τὰ σχέδια τώρα πού διώχνω τὰ χόντρητα τῆς πέτρας...

Κοῦρκ. Θά ῥθῶ ἀρχιπελεκτητή...μπορῶ νὰ σοῦ χαλάσω τὸ χατήρι...(χάνεται).

Γιὸς. (φωναχτά). Θὰ σὲ προσμένω... Μὴ μ' ἀφήκεις μοναχό...(σηκώνεται τελείως. Πάει πίσω ἀπὸ τὴν πέτρα καὶ τὴν κυττάζει ἐπίμονα. Ἀργὰ—ἀργὰ κάθεται πλάϊ τῆς δεξιᾶ ἀκουμπώντας πάνω τῆς σὰ σὲ γυναικεῖο στήθος. Ὁ φωτισμὸς γυρίζει ἀπὸ ζεστός δειλινὸς σὲ πρασινωπὸ. Ἀπὸ κάπου ἐμφανίζεται ἡ ΞΕΝΗ, γυναικα ὁμορφη. Ἡ κουβέντα γίνεται ἀπὸ ἀπόσταση. Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ φωτισμοῦ δηλώνει καὶ δῶ, κατάσταση ἐξωπραγματικῇ).

ΞΕΝΗ. (ἀπαλά, πειραχτικά). Πάλι μοναχὸς κι ἀπόψε; (παύση) Εἶσαι κακιωμένος;

Γιὸς. Εἶμαι ψόφιος στὴν κούραση.

ΞΕΝΗ. Καὶ δίχως συντροφιά.

Γιὸς. Ἐχω.

ΞΕΝΗ. Ποιὰ;

Γιὸς. Τὶ θέλεις νὰ τὸ μάθεις;

ΞΕΝΗ. Μὴ μοῦ πεῖς τοὺς συντρόφους σου τοὺς χτίστες. Αὐτοὶ σὲ περιγελᾶνε.

Γιὸς. Ψέμματα. Ὅσοι δὲ νογᾶνε.

Ξένη. Σὺ ποὺ νογᾶς, εἶσαι μονάχος.
Αὐτοὶ πάνε ὅλοι ἀνιάμα.

Γιός. Καὶ μὲ τοῦτο τί;

Ξένη. Δὲν πονᾶνε. Ξεχνᾶνε τὸ μόχτο
τῆς ἡμέρας σὰ σμίξουνε κι ἀλλ'άξουνε τὸ
λόγο τους βαρώντας τὰ ποτήρια.

Γιός. Ἐγὼ δὲ θέλω νὰ τὸν ξεχάσω.

Γιὰ δαῦτο δὲ μ' ἀρέσει τὸ κρασί.

Ξένη. Πεσματάρη...

Γιός. Δὲν εἶναι πείσμα.

Ξένη. Τότες; Σ' ἀρέσει νὰ πονᾶς;

Γιός. Ὅχι δά...Τὶ τὰ θέλεις εἶναι
πολλὰ τὰ τριβέλια ποὺ ἔχω στὸ κεφάλι.

Ξένη. Καμμιά γυναῖκα εἶναι;

Γιός. Δὲν ξέρω. Μπορεῖ.

Ξένη. Φχαριστῶ ποὺ δὲ μὲ ξέχασες.

Γιός. Ποιὸς τὸ μαρτύρησε; Καὶ ποῦ
ξέρεις πῶς εἶσαι σὺ;

Ξένη. Δὲ θέλω μαρυριάρη ἐγώ. Τὰ
μάτια σου μοῦ φτάνουν. Δὲν τὰ βλέπω
θαρρεῖς πῶς μὲ θαμάζουνε σὰ διαβαίνω
ἀπὸ σιμά σου;

Γιός. Τὸ δείχνουνε;

Ξένη. Νὰ μποροῦσες νὰ 'βλεπες τὴν
ὄψη σου...

Γιός. Θά 'ναι γιὰ λύπηση...

Ξένη. Καθόλου. Γίνεται πιὸ κοφτερὴ
ἡ ματιά σου. Ἀψώνεις...

Γιός. Ἄντρας εἶμαι...

Ξένη. Ὅχι κι ἄντρας. Παιδί. Κα-
μώνεσαι μονάχα γιὰ νὰ φαντάζεις σὲ μᾶς
τους ξένους.

Γιός. Ἔτσι λές;

Ξένη. (Ξαναμένη). Λέω...ποὺ γίνεσαι
ἐμορφότερος σὰ σὲ βλέπω ἀψωμένο, μὲ τὰ
στήθια σου γυμνά, ἀναμαλιάρη, μουσκε-
μένο, νὰ λαμποκοπᾷς ἀπ' τὸν ἰδρωτὰ ἔτσι
σὰ δουλεύεις μὲ τὰ σύνεργα στὸ χέρι...

Γιός. Ἄς τὰ χωρατά.

Ξένη. Δὲ χωρατεύω. Μ' ἀρέσεις.

Γιός. Χάσου.

Ξένη. Μ' ἀρέσεις νιούτσικε. Κι ὅσο
θὰ βασιτάει τὸ χτίσιμο θὰ 'σαι δικός μου.

Γιός. (ἔντονα). Χάσου σοῦ εἶπα.

Ξένη. Τὸ λές, μὰ δὲν τὸ θέλεις. Ἄν
φύγω πέ μου: Στὴν πέτρα θὰ σβείς τὴν
ἄψα σου; Τὰ μάγουλά σου ποῦ θὰ τὰ δρο-
σίσεις; Τὰ μηνύγγια σου θὰ σκούζουνε μόνο
στὸ χαβὰ τοῦ πελεκιοῦ σου;

Γιός. Βοῦλωστίο. Φύγε ἀπὸ σιμά μου.

Ξένη. Πέ μου τὸ ναι ὥριε μου μά-
στορη.

Γιός. Φύγε σοῦ λέω.

Ξένη. Μ' ἀποδιώχνεις; Τὰ μάτια σου
ἀστράφτουν, χάσκουν στὴν ὄψη μου προ-
στά. Ξέρω τὶ ἀποζητᾷς.

Γιός. (ἔξω φρενῶν). Χάσου ἀπ' τὰ
μάτια μου.

Ξένη. Γιατί; Τώρα δὲν εἶσαι ἄντρας;

Γιός. (γοργνασsaίνει). Ἐχω νιὰ γυ-
ναῖκα ποὺ μὲ προσμένει ἐκεῖ πάνω.

Ξένη. (ξαφνιασμένη). Εἶσαι παντρεμ-
μένος;

Γιός. Νιόπαντρος. Ἐνοῦ βραδιοῦ
χαίρι.

Ξένη. Καὶ γιατί τὸ βάσταγες κρυφά.

Γιός. Ψέμματα. Ὅλοι τὸ ξέρουνε.

Ξένη. Σὲ μὲ δὲν τό 'πες.

Γιός. (ἔντονα). Πνευματικός μου εἶσαι;
Εἶμαι δυνατὸς καὶ κάνω ἐνεῖο ποὺ θέλω.
Χάσου στὸ σκοτάδι εἶπα, εἰδαλλιῶς...(πε-
τάγεται ὄρθιος καὶ βλέπει ξαφνικά τὴν ΞΕ-
ΝΗ μπροστά του. Ὁ φωτισμὸς ξαναγύρισε
στὸ δειλινό. Παύση. Ὁ ΓΙΟΣ προσπαθεῖ
νὰ συνέρθει).

Ξένη. (μὲ τὴν ἴδια θηλυκότητα μὰ
κάπως κρυμμένη). Καλησπέρα μάστορη...

Γιός. (χαμένα). Καλησπέρα.

Ξένη. Μπορῶ νὰ δῶ τὴν πέτρα ποὺ
σκαλίζεις;

Γιός. Ποιὰ εἶσαι σὺ κυρί μου.

Ξένη. Ἔτσι γρήγορα ξεχνᾷς;

Γιός. Καὶ ποῦ σεργιανᾷς ὥρα ποῦ
'ναι. Δὲ φοβᾶσαι ἂν μᾶς δοῦν μαζί;

Ξένη. Σπίτι δικό μου δὲν εἶν' αὐτὸ
ποὺ χιτίζετε! Ἦρθα νὰ δῶ πῶς πάει τὸ
χτίσιμο. Δὲ σ' ἀρέσει πού 'ρθα;

Γιός. Τὸ βράδυ μὲ τὰ σκοτάδια;

Ξένη. Ἡ καλλίτερη ὥρα.

Γιός. Δὲν εἶν' ἡ θέση σου ἐδῶ. Δὲ
φοβᾶσαι;

Ξένη. Γιατί; Μπᾶς καὶ σεργιανᾷνε
ἀγρίμια ἐδῶ τριγύρω;

Γιός. (κάνει νὰ τὴν πλησιασει). Ἐγὼ
ὁ ἴδιος.

Ξένη. (τοῦ ξεγλυσιτράει). Πῶς πάει
ἡ πέτρα ποὺ σκαλίζεις; Τὴν τέλειωσες;

Γιός. Ὅχι ἀκόμα.

Ξένη. (σηκώνεται ἀπὸ τομα τὸ σκοντὶ
—Παύση). Μμ...ἐμορφη εἶναι.

Γιός. Ἐχει δουλειὰ ἀκόμα.

Ξένη. Τὸ βλέπω. Δείχνει μαστοριά.

Γιός. Σ' ἀρέσει;

Ξένη. Μμ—Μμ.

Γιός. Μὲ διάταξαν νὰ τὸ κάνω νὰ σοῦ μοιάζει.

Ξένη. Ποιό; Αὐτή; (ἀφίνει ἓνα κουστάλινο γέλιο). Γοργόνα ἐγώ; Μὰ τοῦτα εἶναι ζούδια καὶ σκέδια ἀνακατωμένα.

Γιός. Ἔτσι σὲ βλέπω ἐγώ. Σὰν εἶν' θολὰ ἀκόμα καὶ δὲ βρῆκε τὸ καθένα τὴ φωνή του, ἐσὺ φταῖς.

Ξένη. Ἐγώ; Γιατί;

Γιός. (ξαναμμένος τὴν ἀγκαλιάζει). Τὶ περνᾷς, ἀμολᾷς τὰ φίδια σου κι ὕστερα χάνεσαι... Ἄσε νὰ γγίξω τὰ χεῖλιά σου. (τὴν φιλεῖ).

Ξένη. (στὴν ἀγκαλιά του πάντα). Ἐέγε, ξέρεις καλὰ νὰ χωρατεύεις...

Γιός. Ὅσο καὶ σύ.

Ξένη. Ἐγὼ σὲ θέλω. Τὸ ξέρεις.

Γιός. Καὶ γὼ ἄλλο τόσο.

Ξένη. Πότε;

Γιός. Μόλις πλαγιάσουν οἱ μαστόροι.

Ξένη. Ποῦ;

Γιός. Στὸ νταμάρι ψηλά.

Ξένη. Θά ρθεῖς;

Γιός. Ναί. Φύγε τώρα.

Ξένη. Πέ μου, θὰ πᾶς πὺν σὲ κάλεσε ὁ Ἀλῆς;

Γιός. (ξαφνιασμένος). Ποῦ τὸ ξέρεις;

Ξένη. Ὅτι μὲ νοιάζει τὰ μαθαίνω.

Γιός. Νὰ μὴ σὲ νοιάζει.

Ξένη. Καὶ πολὺ.

Γιός. Δικός μου λογαριασμὸς τὸ τι θὰ κάνω.

Ξένη. Καὶ δικός μου. Δὲ θὰ πᾶς.

Γιός. Νὰ μὴν ἀνακα·ώνεσαι σὲ ξένες δουλειές. Τ' ἀκουσες; Αὐτὸ ἐγὼ θὰ τὸ ἀποφασίσω.

Ξένη. Ἐννοια σου καὶ φρόντισα γιὰ σένα. θγάζει ἓνα ρολὸ ἀπὸ τὸν κόρφο της. Τὸ ξετυλίγει). Ξέρεις νὰ διαβάζεις;

Γιός. Τὶ εἶν' αὐτό; (τὸ ἀρπάζει καὶ τὸ διαβάζει).

Ξένη. (ὅσο ὁ Γιός διαβάζει). Μπορεῖς νὰ σταματήσεις τοὺς καυγάδες μὲ τὸ μαστορά σου. Ὁ Ἀλῆς δὲ σὲ θέλει. Βρῆκε ἄλλον. Θὰ μείνεις στὴ δουλεψή μου μὲ τὴν ἄδεια τῆς εὐγενείας του. Κι ἔτσι γλυτώνεις.

Γιός. (δίνει πίσω τὸ χαρτί—λυσσώντας). Γλυτώνω εἶπες... Δὲ ξέρω τι κάνουμε τώρα. Φχαρ στᾶνε γιὰ βλαστημᾶνε...

Ξένη. Τὶ σ' ἐπιασε; Δὲ χαίρεσαι;

Γιός. (εἰρωνεύεται). Πολύ.

Ξένη. Παιδὶ πὺν εἶσαι. Θὲς νὰ χαρμίσεις τὴ νιότη σου; Πρέπει νὰ μὲ φχαριστᾷς.

Γιός. Δὲν εἶμαι ἀχάριστος. Φύγε σοῦ λέω. Κάποιος ἔρχεται.

Ξένη. Θά ρθεῖς;

Γιός. Ναί. Κρύψου.

Ξένη. Μὴν ἀργήσεις. Στὸ νταμάρι, ἔ... Καὶ μὴν ξεχνᾷς... (φεύγει γοργὰ δεξιά. Ὁ ΓΙΟΣ καθεται πλάι στὴν πέτρα, πιάνει τὸ κεφαλὶ του στὰ χεῖρια—παύση—μπαίνει ὁ Κοῦρκος φωνάζοντας χαρούμενα).

Κοῦρκ. Ἐ... ξύπνα... στὸν ὕπνο τὸ ρίξαμε τώρα; (ἔχει πλησιάσει καὶ κάτσει πλάι του). Θὲς νὰ μάθεις πόσα πέφτουνε σιὸ μερδικό μας γιὰ τὴν ὥρα; (ὁ Γιός ἴσα πὺν τὸν κυττάει). Ὁ μαστορὸς λέει καταπὼς δείχνει τὸ πουγγὶ πὺν τὰ 'χει σφαλιγμένα, στοὺς μαστόρους λέει, πέφτουν κοντιὰ εἴκοσι χρυσὰ καὶ σὲ μᾶς τοὺς μαθητάδες πέντε μ' ἔξη. Χώρια κεῖνα πὺν ξοδιάσαμε νὰ ποδεθοῦμε καὶ κεῖνα πὺν πλέρωσε προψὲς στοὺς μαγαζάτορες γιὰ τὰ φιλέματα πὺν στείλαμε στοὺς ἐδικούς μας. Καλὰ δὲν εἶναι;

Γιός. Ὅχι καὶ πολὺ γιὰ ἰσούς μῆνους, μακρὺν ἀπ' τὴν πατρίδα.

Κοῦρκ. Ἐσὺ βρῆκες τρόπο κι ἔσμιξες τίς προάλλες τοὺς δικούς μας. Ἀλ·λαξες καὶ στεφάνι κιόλας.

Γιός. (σφυριχτά). Τὰ πρόκοψα...

Κοῦρκ. Ἐγὼ πὺν 'χω καὺμὸ καὶ ἰτέρη... (παύση). Πές μου, λὲς νὰ 'φτασε ὁ Θεληματάρης γιὰ νὰ 'ναι στὸ δρόμο ἀκόμα;

Γιός. (ψυχρά). Δὲ ξέρω.

Κοῦρκ. Ξέρεις, τοῦ 'δωκα ἓνα χρυσὸ κι ἓνα κεφαλοπάνι γιὰ τὴ μάνα μου κι ἓνα μαντήλι μὲ δυὸ λελούδια αὐτὰ πὺν φυτρώνουνε ριζὰ στὰ θέμελα γιὰ νὰ τὰ δώσει τῆς... (χαμογελάει) Λὲς νὰ 'χει φτάσει;

Γιός. (νευριασμένα). Καὶ ποῦ θὲς νὰ ξέρω...

Κοῦρκ. Λέω... Τοὺς πόνεσα μωρέ... ξένο πικρὸ ψωμὶ καὶ δώστου πιλοφόρι...

Ξένο μουχλιάρικο φαί και δώσου πέτρα με τόν ὤμο. Δὲν εἶναι νὰ πονᾷς;

Γιός. (θυμωμένα). Σοῦ εἶπα δὲν ξέρω.

Κοῦρ κ. (ἀρχίζει νὰ φοβάται). Καλὰ γιατί θυμώνεις; Ἐσὺ δὲν τοὺς πονᾷς; Ἐσένα δὲ γυρνάει τὸ μυαλό σου στοὺς δικούς μας;

Γιός. (ἐντονα). Ναὶ καὶ μένα γυρνάει.. ἔσένα τι σὲ νοιάζει;

Κοῦρ κ. (χαμένα, σηκώνεται νὰ φύγει). Εἶπα...δὲν ξέρω...νόμισα. Πάω θὰ μέ..

Γιός. (σηκώνεται-μεταμελημένα). Κάτσε μωρὲ Κοῦρ κ., ποῦ θὰ πᾶς; Τώρα ἔχει ἀνάπαυση.

Κοῦρ κ. Μὰ σὺ θυμώνεις. Μὲ χουγιάζεις ἔτσι πὺν μ' ἀγριοκυττάς.

Γιός. Δὲν εἴμαστε φίλοι; Ἀδέρφια;

Κοῦρ κ. Ναί. Ἀδέρφια σιῇ δουλειᾷ ναί, ὅχι κι ἀπ' τὴν ἴδια μάνα ὡς μοῦ 'πες τὰ πριχοῦ μοιρλέ. Ἐξὸν καὶ τὴ μάνα μου τὴν ξελόγιασε καμμιὰ βολὰ ὁ πατέρας σου. Χί...χί...χί...

Γιός. Ὁχι ἔτσι. Ἀλλοιῶτικά.

Κοῦρ κ. Μὴν ἀρχίσεις πάλι τὰ παλαβὰ σου γιατί θὰ φύγω. Θὰ μοῦ τὴ δείξεις;

Γιός. Ποιά;

Κοῦρ κ. Μὰ δὲ σοῦ 'πα πὺν θὰ ματάρθω;

Γιός. Νάτη, δέξ την,

Κοῦρ κ. (πάει μόνος του, σηκώνει τὸ σκουτὶ πὺν ἔχει ἀπομείνει καὶ γιὰ κάμποσες στιγμὲς θαυμάζει). Ποῦ σκέφτηκες ὅλα τοῦτα; Γοργόνα εἶναι...

Γιός. Ἐτσι τῆς μοιάζει...

Κοῦρ κ. Θάμα. Πῶς τὰ μπορείς;

Γιός. Ἀλλάξε κουβέντα ἄν θές...

Κοῦρ κ. Ἐτσι τὸ λοιπὸν εἶν' τ' ἀδέρφια;

Γιός. (δὲ μπορεί νὰ τοῦ ξεφύγει, χαμογελώντας). Νὰ σοῦ πῶ: Σὰν πιάσω τὰ σύνεργα στὸ χέρι κι ἀρχινᾶω τὶς καλεμιὲς στὴν πέτρα, μὲ συνεπαίρνει ἓνας ἀγέρας ψηλά, ψηλά. Τὸ κεφάλι μου βουτίζει. Τ' αὐτιά μου ξεχιᾶνε τὴν ἀντάρα τοῦ γιαπιοῦ. Στὰ μηνίγγια μου σφυρίζουνε ἀερικά στὸ ντορὸ πὺν χτυπάω τὸ σφυρί μου κι ὅλο προχωράω, κι ὅλο προχωράω. Ἐρχεται ὥρα πὺν...Καιένας δὲ τὸ ξέρει, μονάχα σὲ σένα θὰν τὸ πῶ. Ἐρχεται ὥρα πὺν σταματάω.

Τὰ χέρια μου βαραίνουνε, γίνονται μολύβια ἀσήκωτα κι ἡ χαρὰ μου σώνετα. Ἡ πέτρα σκληραίνει κι ἀπὸ μπροστά μου περνάνε ὅλα τὰ μαῦρα ὀνειράτα πὺν ἔχω δεῖ ἴσαμε τὰ τώρα. (παύση). Τὶ νᾶναι μωρὲ Κοῦρ κ.;

Κοῦρ κ. Κι ἐμένα βρῆκες νὰ ρωτήσεις; Ἀπὸ ποῦ νὰ ξέρω. Ἀμ' ἐγὼ ἀπὸ νὰ κουβαλάω πέτρες, λάσπη μὲ τὸ πιλοφόρι καὶ νὰ μαζεύω τὶς βροσιὲς ἀπὸ τοὺς μαστόρους, δὲ ξέρω τίποτ' ἄλλο.

Γιός. Τὴν ὥρα πὺν καθίζεις τὶς πέτρες πάνω στὸ νιουβάρι καὶ παίρνει τ' ἀψήλου ἓνα τριγύρω ὁ τοῖχος καὶ σιγά—σιγά βοηθᾷς καὶ σὺ νὰ σηκωθεῖ ἓνα σπίτι, ἓνα γιοφύρι, δὲν ἀγαλιάζει ἡ ψυχὴ σου πὺν φτιάνεις κάτι; Πρέπει νὰ ξέρεις;

Κοῦρ κ. Δὲν τὰ καταλαβαίνω γὼ ἔτσι πὺν τὰ λές. Ἐγὼ ἐξὸν ἀπὸ τὴν πέτρα καὶ τὸ πιλοφόρι πὺν μοῦ χαράζουμε τὸν ὤμο καὶ πονᾶω δὲν ξέρω τίποτ' ἄλλο.

Γιός. (τὸν κόβει). Καλὰ πὺν τὸ λές.

Μιὰ καὶ πονᾷς καὶ τὸ κορμί σου ματώνει σὰ δεῖς ὕστερα τὰ ἔργα...

Κοῦρ κ. (τὸν κόβει). Μόνον πονῶ. Σὰ μοῦ πέσει καλὸ μερδικὸ τότες γελάω. Τὰ ξεχνᾶω ὅλα.

Γιός. Σ' αὐτὸ δὲν εἶμ' ἀντίγνωμος. Ἄλλο λέω γὼ...

Κοῦρ κ. Πρῶτα αὐτὸ τίποτ' ἄλλο... ἔτσι καὶ πέσει καὶ κακοπληρωτὴς ἀφέντης τότες ματώνει κι' ἡ ψυχὴ μου. Ἀπὸ μένα προσμένουνε κεῖνοι...κεῖ πάνω. Καὶ σὲ σένα ἀδέρφι θὰ στὸ πῶ...Τὴν ξέρεις, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς καὶ τὸ μπορέσω θὰ τὴν παντρεφτώ, δὲ θὰν τὴν ἀλησμονήσω. (στὰ τελευταῖα λόγια τοῦ Κούρ κ., ὁ Γιὸς ξαφνιαίνεται). Τὴν ξέρεις καὶ σὺ, εἶναι ἀγνὸ κορίτσι, πιστικό, κι αὐτὴ μ' ὀρκίστηκε πὺν θὰ μὲ περιμένει. (ὁ Γιὸς νευριάζει πὺν πολὺ). Λές νὰ μὲ κοροϊδεψε; Φωχιά εἶν' κι αὐτὴ σὰν καὶ μένα.

Γιός. Μὴ χολοσκᾷς. (πὺν γοργά). Ἐτσι ὁπὺν τὸ λές θὰ γίνε. Θὰ σὲ περιμένει.

Κοῦρ κ. Λές νὰ 'φτασε ὁ Θεληματάρης στὸ χωριό μας;

Γιός. (φουντωμένος). Ναί... πὺν νὰ μὲ πάρει ὁ ξαποδῶς. Θὰ 'φτασε. Θὰ 'ναι ἰώρα ἐκεῖ... τί τὸ ρωτᾷς καὶ τὸ ξαναρωτᾷς...

Κοῦρ κ. (χαμένα). Τὶ ἔπαθες;...Γιατί κλαῖς;... Γιατί;...

Γιός. (μέσα στο κλάμα του). Κοῦρο...
νὰ σοῦ πῶ καὶ γὰρ τὸ μυστικό μου; (ὁ Κοῦρ-
κος τὸν κυττάζει ἄφωνος). Ἐγὼ τὴν ἀλη-
σμόνησα... Ἄδικα θὰ καρτεράει τὸ Θελη-
ματάρη νὰ τῆς πᾶει λελούδια στὸ μανιήλι.
Τὰ γυνικά μου μου ἄδικα θὰ καρτερᾶν τὸ
τάξιμο ποὺ πρέπει...

Κοῦρ κ. (ἀνατριχιάζει). Ἄδικα;... Ἐ-
σὺ τὰ λὲς μωρὲ αὐτά; Καὶ γιατί; Μπορῶ
νὰ μάθω;

Γιός (δείχνοντας τὴν πέτρα). Αὐτή...
Κοῦρ κ. (προσπαθώντας νὰ μαντέψει).
Ποιὰ αὐτή...

Γιός. Αὐτὴ ποὺ βλέπεις.

Κοῦρ κ. (ἐκπληκτος). Ἡ Γοργόνα;...

Γιός. Ναί.

Κοῦρ κ. Θεέ μου, τοῦτος εἶν' σι' ἀ-
λήθεια παραλοῖσμένος... Θὰ πᾶω νὰ μηνύ-
σω τοῦ μᾶστορη. (φεύγει γοργὰ ἀριστερὰ).

ΑΥΛΑΙΑ

(Συνεχίζεται)

ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ

Μὰ κι' ἂν πεθάνης,
στῆς ζωῆς τὸ ἡλιοβασίλεμμα
μὴ πῆς πὼς φθάνεις.
Θὰ ζῆς ἀκόμη κι' ἂν ταφῆς,
ὦ ἀγάπης γέννημα.
Κι' ἂν βιάζεσαι γιὰ νὰ χαθῆς
κι' ἂν μοιάζεις πὼς δὲν ξέρεις
τὶ φλόγα καὶς μὲς στὴν καρδιά σου τάχα
χωρὶς νὰ σβῆς,
ἔσύ, ὦ ἄστρο τῆς νιότης μας,
θὰ ζῆς μονάχα.

Ἰωάννα Μεγγίσογλου

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Με κατάπληξη και δόνηση ο Έλληνικός λαός πληροφορήθηκε τα γεγονότα που διαδραματίσθηκαν τελευταία στην Τουρκία, σε βάρος των εκεί Ελλήνων. Παράδοση φιλίας δεκαετηρίδων, για την εδραίωση της οποίας εργάσθηκαν δυο μεγάλοι πολιτικοί, ο Βενιζέλος και ο Ατατούρκ, σβήστηκε σε μια μέρα από τις βάρβαρες εκδηλώσεις του τουρκικού όχλου, που κινούμενος από τον πρωτογονισμό και από το ένστικτο κατερράκωσε την έννοια του πολιτισμένου ανθρώπου. Έτσι αποδεικνύεται για μια ακόμη φορά, πώς ο πολιτισμός δεν είναι ζήτημα εξωτερικών εκδηλώσεων, αλλά έχει άμεση σχέση με την ψυχή του ανθρώπου. Και δεν ήταν δυνατό λίγες δεκάδες χρόνων να αντισταθμίσουν την έλλειψη αγωγής εκατονταετηρίδων. Οί Τούρκοι με τη στάση που έτρεψαν απέδειξαν πώς εξακολουθούν να είναι ο «όχλος» που ατταβιστικά κινείται από το καταστροφικό δαιμόνιο, που τόσες φορές στην ιστορία δοκίμασε την εκκρηγή του ή ελληνική φυλή. Την ευθύνη για το ανήκουστο έγκλημα που διαπράχτηκε την φέρουν πολλοί. Την φέρουν δυστυχώς και οί πνευματικοί άνθρωποι της Τουρκίας που, όχι δε μπόρεσαν, αλλά δεν προσπάθησαν να αποτελέσουν την ανασταλτική δύναμη που θα σπένδρεπε την εκδήλωση τέτοιων βαρβαροτήτων που κατασπιλώνουν τον πολιτισμό. Είναι ύπόλογοι απέναντι της ιστορίας γι' αυτή τους την αδράνεια...

Ο ΓΡΑΜΜΟΣ

Στις 29 Αυγούστου έγινε και φέτος το πανελλήνιο προσκύνημα στο Γράμμο. Ο Γράμμος για τη σύγχρονη ιστορία της Ελλάδος δεν είναι απλώς το πεδίο όπου κερδήθηκε μια μάχη, αλλά αποτελεί το σύμβολο της αντίστασής του Έθνους, την έκφραση της θέλησής και της αποφάσεως των Ελλήνων να αγωνισθούν για την ελευθερία τους, τα ιδανικά, την επιβίωσή τους. Από την αποψη αυτή ο Γράμμος δικαιωματικά διεκδικεί θέση δίπλα στα πιο μεγάλα όροσημα της ελληνικής ιστορίας, αυτά που απέτελεσαν το κίνητρο της δημιουργίας του ανθρώπινου πολιτισμού. Στο χρέος του προσκυνηματος ή Ήπειρος έκανε αισθητή την παρουσία της με την άθροια συμμετοχή εκπροσώπων όλων των τάξεων στις εκδηλώσεις που έγιναν στα δοξασμένα πεδία των μαχών. Και ήμπορεί να υπερηφανεύεται ή Ήπειρος γιατί στους τελευταίους εθνικούς αγώνες—το νόημα των οποίων τόσο παραστατικά ανέλυσε στην όμιλία του ο έκλεκτος εκπαιδευτικός κ. Κ. Γιαννακόπουλος, Γενικός Επιθεωρητής Στοιχειώδους Εκπαιδεύσεως—ή συμβολή τους, για την επιτυχή διεξαγωγή τους, ήταν ανυπολόγιστη.

I.N.N.

Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Η Έταιρεία Ήπειρωτικών Μελετών, στην ίδρυση της οποίας τόσες ελπίδες στηρίζουν οί πνευματικοί άνθρωποι της Ήπειρου, όπως φαίνεται από τις ένθουσιώδεις εκδηλώσεις των γραπτών και προφορικών, αρχίζει πια να δημιουργή τα βάθρα πάνω στα οποία θα στηριχθή για την πραγματοποίηση των σκοπών τους όποιους έθεσε. Το ζωηρό ενδιαφέρον και ή ολόθερμος συμπάραστασις του Μαχαριωτάτου κ.κ. Σπυρίδωνος της επέτρεψαν να αποκτήσουν τα γραφεία της, που στεγάσθηκαν στα παραχωρηθέντα και επισκευασθέντα δωμάτια μιας πτέρυγος της Ζωσιμαίας Σχολής, ενώ παράλληλα ή δραστηριότης του Προέδρου και των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου της Έταιρείας δημιουργούν ευόαιωνες προοπτικές για το μέλλον. Χρέος των Ήπειρωτών, όπου και αν εύρίσκονται, είναι να συνδράμουν την προσπάθεια της Έταιρείας, για να μπορή και ή Ήπειρος να σταθή περήφανα δίπλα στις επιτεύξεις που έχουν δημιουργήσει ανάλογες προσπάθειες σ' άλλες περιοχές της χώρας μας.

I.N.N.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Ο ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΣ Γ. ΑΘΑΝΑΣ ΚΑΙ Η ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΟΥ

Με ιδιαίτερη ευχαρίστηση δημοσιεύουμε τὸ παρακάτω γράμμα τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ Γεωργ. Ἀθανασιάδου—Νόβα, στὸ ὁποῖο, μετὰ τὴν παράθεση τῶν στοιχείων τῆς γενεαλογίας του, ὁ ἐκλεκτός μας ποιητὴς ἀφήνει νὰ ἐκδηλωθῇ ὅλη του ἡ ἀγάπη γιὰ τὸν τόπο τῆς καταγωγῆς του, τὴν Ἑπειρο.

Ἀγαπητῇ μου Ἑπειρωτικῇ Ἑστία,

Πρῶτα—πρῶτα, μετὰ τὴν ἀφορμὴ τῆς ἐπικοινωνίας μας αὐτῆς, θεωρῶ ὑποχρέωσί μου νὰ σὲ συγχαρῶ θερμότατα γιὰ τὴν τόσον ἐπιτυχή συνέχεις τῆς ἐκδόσεώς σου, πού, ὅπως μεσιώνεται ὁλοένα, τὴ βλέπω, μετὰ τὴν καρποφόρο τῆς ἀνθῆς, ὡς ἀν συνέχεις τῆς οἰωνόβιας Ἑπειρωτικῆς μας πνευματικῆς παραδόσεως.

Τὸ ἔργο σου πῆρε μορφή ἐθνικὴ καὶ δίκαια ἡ Ἀκαδημία μας σ' ἐτίμησε μετὰ τὸ βραβεῖόν της. Καὶ τώρα θέλω νὰ σ' ευχαριστήσω ἐγκάρδια γιὰ τὰ καλὰ λόγια μετὰ τὰ ὁποῖα ἐχαιρέτησες, στὸ Τεύχος σου 37, τὴν ἐκλογή μου στὴν Ἀκαδημία. Ἡ ἀναγνώρισις πὺς στάθηκα ἀκλόνητα πιστός καὶ στὴν πηγὴ καὶ στὴν πνοὴ καὶ στὴ μορφὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Λυρισμοῦ μετὰ δίκαιώνει. Γιατί, πραγματικῶς, αὐτὸς στάθηκε ὁ μικρὸς νικηφόρος μου ἀγῶνας ἀντίθετα σὲ τόσα ἄλλα—ἀξιοπρόσεχτα πάντοτε, ἀλλὰ παροδικὰ—πανίσχυρα πνευματικὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς μας. Καὶ βρίσκεται κατὰ μέγα μέρος ἐκεῖ ἡ οὐσιαστικὴ ἀξία τοῦ ποιητικοῦ μου ἔργου. Ὅλη του τὴ ζωντάνια τὴν ἀντλεῖ ἀπὸ γνήσιο ἑλληνικὸ παλμό.

Ἰδιαίτερα μετὰ συγκίνησεν ἡ μνεία στὸ σημείωμά σας τῆς Ἑπειρωτικῆς μου καταγωγῆς. Σὲ μιὰ διὰ λέξι μου—θυμᾶμαι—στὰ Γιάννενα τὸ 1925 (Παράρτημα Λυκείου Ἑλληνίδων) εἶχα ἐξομολογηθῇ εἰλικρινὰ πόσο κατὰβαθα αἰσθάνομαι τὸν Ἑπειρωτισμὸ μου...

Παρασύρομαι ἀπὸ τὴν περίστασι νὰ σημειώσω ἐδῶ, πρόχειρα, δύο λόγια (ἀκαταλута κατασταλάματα τῆς οἰκογενειακῆς μου παραδόσεως) γιὰ τὴν Ἑπειρωτικὴν μου, Ζαγορίσια, ρίζα. Δὲν εἶναι ἴσως, ὅπως διόλου ἄχρηστο νὰ βρισκονται καταθεμένα στὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἑπειρωτικῆς Ἑστίας.

Ὁ Πάππος μου Γεωργ. Ἀθανασιάδης εἶχε γεννηθῇ στὸ Λιασκοβέτσι, ἀπὸ σημαίνουσιν, ὑποθέτω, ἐκεῖ οἰκογένεια. Ὁ προπαππὸς μου Παν. Νόβας εἶχε γεννηθῇ στὴ Βίτσα. (Ἡ προπάμμη μου Χρυσὴ Π. Νόβα ἦταν ἀπὸ τὸ Μονοδέντρι). Οἱ πρόγονοί μου Νοβαῖοι (τεῖς ἀδελφοὶ Παναγιώτης, Ἀλέξης καὶ Χριστόδουλος) ἐμπορευόντο στὰ Γιάννενα, ἦταν δὲ συγγενεῖς τοῦ Ἀλέξη Νούτσου, ὁ ὁποῖος καὶ τοῦ συμβούλευε νὰ ἐκπατρίστουν ὅταν ἀντιλήφθηκε ὅτι ἐπείσαν στὴν... ἀρπακτικὴν δυσμένειαν τοῦ Ἀλῆ—Πασσᾶ Ἐφέν—καὶ πῆγαν στὴν Ἰταλία, ὅπου ἐμπορευέτηκαν πολλὰ χρόνια στὴ Γένοβα. (Τὶ σύμπτωσι ἐπείτα ἀπὸ ἐκατὸ περίπου χρόνια νὰ διαλέξω τὸ σύντροφο τῆς ζωῆς μου ἀπὸ Ἑπειρωτικὴν πάλιν οἰκογένειαν (Βούλγαρη—Μπαζίου) ξενιτεμένη. ὅπως καὶ ἡ δική μου, στὴν Ἰταλίαν!...)

Ὅταν ἐλευθερώθηκεν ἡ Ἑλλάς, οἱ Νοβαῖοι ἐγύρισαν, τὸ 1829, (εἶχα τὸ διαβατήριόν τους) στὴν Πατρίδα καὶ κατὰ συμβουλὴν τοῦ φίλου τους Ἀνγουσίνου Καποδίστρια (εἶχαν τραπεζιτικὰς σχέσεις ἀπὸ τότε πού ἦταν στὰ Γιάννενα) ἐγκαταστάθηκαν στὴ Ναύπακτο, ὅπου εἶχαν συγκεντρωθῇ ὅλοι σχεδὸν οἱ Σουλιῶτες (Τζαβελαῖοι, Μποτσαραῖοι, Βεῖκαῖοι, Δρακαῖοι, Πανομαραῖοι, Φωτομαραῖοι, Δουσαῖοι, Πασχαῖοι κ.τ.λ.). Ἐκεῖ, στὴ Ναύπακτο, ἔφτασε, τὸ 1835, ἀπὸ τὸ Λιασκοβέτσι καὶ ὁ πάππος μου Γεωργ. Ἀθανασιάδης (ἀργότερα καὶ ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης καὶ ἡ Μητέρα τους). Ὁ Π. Νόβας ἐκτίμησε τὶς ἀρετὰς τοῦ Γ. Ἀθανασιάδου, τοῦ ἔδωσε σύζυγο τὴ μοναχοκόρη του Βασιλικὴ καὶ τὸν ἐπῆρε σὺγαμτρο στὸ Νοβέτσο. Ἀπὸ τότε διατήρησεν ἡ οἰκογένειά μας καὶ τὰ δύο μαζί Ἑπειρωτικὰ τῆς ἐπώνυμα.

Οἱ Νοβαῖοι εἶχαν εὐρύτερη ἐμπορικὴ δραστηριότητα ἀπ' ὅσων ἀφῆναν ν' ἀναπτύχθῃ τὰ στενὰ ὅρια τῆς Ναυπάκτου καὶ γιὰ τοῦτο εἶχαν μεταφερθῇ γιὰ πολλὰ χρόνια στὴν Ἑρμούπολι, μετὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐμπορικὸν κέντρον. Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξης ἐγκαταστάθηκεν ἐπειτα στὴν Ἀθήνα (πολὺ πλούσιος) ὅπου καὶ πέθανε, ὁ δὲ προπάππος μου Πάνος Νόβας ἐγύρισε νὰ κάμῃ τὰ γερατειὰ του στὴ Ναύπακτο, ὅπου καὶ ἀποβίωσεν. Ὁ Χριστόδουλος εἶχε μείνει ἄγαμος καὶ νομίζω πὺς πέθανε καὶ αὐτός στὴ Ναύπακτο.

Παλαιὰ ἐμπορικὴ τους ἀλληλογραφία, πού ἀπόδειχνε τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ κύκλου τῶν ἐργασιῶν τους (ἀπὸ τότε πού ἦταν ἀκόμα στὰ Γιάννενα) ἕως τὴ Μολδοβλαχία καὶ τὴν Οὐγγαρία καὶ τὴ Ρωσσίαν, καθὼς καὶ πολλὰ ἀγοραστικὰ συμφωνητικὰ στὴν περιοχὴ Βίτσας καὶ Μονοδεντρίου, κᾶθηκαν μαζί μετὰ τὸ σπῆνί μας στὸν Ἐπαχτο τὸ 1944. Ὁ ἀείμνηστος Δημ. Σάργος εἶχε στὴ συλλογὴν του πολλὰ γράμματα τοῦ Χριστ. Νόβα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καταφαίνεται ὅτι εἶχε λῶβει μέρος στὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα τοῦ 1821 καὶ μάλιστα στὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν, ὅπου ἐχρημάτισε Γραμματεὺς κάποιου ἀπὸ τοὺς πολεμικοὺς Ἀρχηγούς. Δυὸ—τρεῖς ἀπὸ τὶς ἐπιστολὰς αὐτῆς εἶχαν τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ παραδώσουν τώρα τελευταῖα οἱ κληρονόμοι τοῦ Δημ. Σάργου.

Μία ἀπὸ τὶς βαθύτερες συγκινήσεις τῆς ζωῆς μου δοκίμασα ὅταν τὸ 1945, προσκυνώντας γιὰ πρώτη φορὰ τὰ ἱερὰ χώματα τοῦ Ζαγοριοῦ, ἀντίκρισα στὴ Βίτσα, σὲ πλάκα ἐντειχισμένη ἐπ' αὐτὴν ἀπὸ τὴν ἐξώπορτα τοῦ πατρογονικοῦ μου σπιτιοῦ τὴν ἀδέξια χαραγμένη ἐπιγραφή: «Οἱ κ ο ς Νόβας, 1740». (Τὴν ὑπαρξί τῆς μου εἶχε γνωρίσει ἀπὸ τὸ 1925 ὁ ἀείμνηστος φίλος μου Χρ. Χρηστοβασιλῆς).

Είναι περιττό νά ἐκμυστηρευτώ πόσο βα-
θειά λαχταρῶ νά ἀνέβω κάποτε στό Ζαγόρι μέ
περισσότερη χρονική ἀνεσι καί νά ἐντρυφήσω
στίς ἀσύγκριτες φυσικές του καλλονές. (ἔχω φτά-
σει μόλιον ἕως τήν Ἀγ. Παρασκευή τοῦ Μονοδεν-
τρίου), νά ἐντρυφήσω στή σεβάσμια ἀπομεινῶρια
ἐνός ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ, πού εἶχε τόσον ὑπέρο-
χα ἀναβλησθήσει, ποτισμένος μέ τὰ δάκρυα τῆς
σκληρᾶς καί τῆς ξενιτειᾶς... Χρέος μου αἰσθά-
νομαι νά ἐπισκεφτώ καί τὸ Λιασκοβετσι, ὅπου
δὲ μπόρεσα ἀκόμα νά πάω καί ὅπου δὲν θά βρῶ
τὸ πατρογονικό μου σπίτι, γιατί ὅπως μέ εἶχε
πληροφορήσει ἐδῶ καί πολλά χρόνια στήν Πρε-
βεζα ὁ ἀείμνηστος συγχωριανός μας Πρόξενος
Ἰωαννίδης, τὸ Ἀθανασιαδέικο πυρπολήθηκε ἀπὸ
τοὺς Τούρκους τὸ 1912...

Σὲ τί κόπο σᾶς ἔβαλα, νά διαβάσετε (κ' εἶσι
βιαστικά καλογραμμένη!) τὴν Ἡπειρωτική μου
γενεαλογία! Ἀλλὰ ἐπειδὴ φταίτε καί σεῖς λίγο,
πού τήν... ἐθίζετε μέ τὰ γραφόμενά σας, ἐλπίζω
νά μέ συγχωρήσετε.

Καί νά δεχθῆτε λιγώτερο τίς θερμές μου
εὐχαριστίες καί περισσότερο τὰ θερμά μου συγ-
χαρητήρια γιὰ τὸ ἔργο σας, πού θεωρῶ γιὰ χρυ-
σὴν του κορῶνα τὴν ἰδρῶσι τῆς Ἑταιρείας Ἡπει-
ρωτικῶν Μελετῶν. Ὁλόψυχες εὐχές μου συνο-
δεύουν τὴν ὅλο καί προοδευτικὴ εὐδοκίμησι τῶν
εὐγενῶν τούτων Ἡπειρωτικῶν σκοπῶν, πού μέ
τὴν ἐπιτελεῖτε τοὺς τόσον ὠραιότερα θά στυλβωθῇ
ἡ Ἱστορικὴ Δόξα τῆς προσφυλῶς μας Ἡπείρου.

Μέ πολλὴν τιμὴ καὶ φιλία.
Γ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ—ΝΟΒΑΣ

★

ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑ

Ἀγαπητὴ «Ἡπειρ. Ἑστία».

Δὲν ἔχω πρόχειρα, ἐδῶ στήν ἐξοχή, τὰ περα-
σμένα σου τεύχη γιὰ νά ἰδῶ σὲ ποιὸ ἀρχολήθη-
κες μέ τὸν ἀγνωστο σχεδὸν συμπατριώτη μας λο-
γοτέχνη Μιχ. Κ. Ἀλεξάνδρου, πού ἐκδηλώ-
θηκε τόσο διακριτικά καὶ φευγαλέα μὴ τὸ φευ-
δώνομο Ἀλεξῆς οὔτε θυμᾶμαι τι ἀκριβῶς δικὰ
του ἔβαλες στίς σελίδες τῆς Ἀνθολογίας σου. Ἐ-
πειδὴ ὅμως πρόκειται γιὰ μιὰ συμπαθητικὴ συγ-
γνωμία, τοῦ ποιητικοῦ κύκλου Ἀθῆνας—Καλαμᾶ
θὰ ἔλεγα, μιὰ γνήσια φλέβα ἐπηρεασμένη δημο-
συργικά ἀπ' τὸ δημοτικὸ τραγούδι (μέσω Σολω-
μοῦ, Σικελιανοῦ, Ἰωσὴ καὶ Γρυπάρη), πού εἶναι
κρίμα τὸ ὅτι τὸ κελιάδιμα σταμάτησε καί σ' ἀδ-
τόν μέ τὸ ζευγάριμα φαίνεται, καί ἐπειδὴ ἔχου-
με ὑποχρέωση νά κάνουμε ἀνακομιδὴ καὶ μνημό-
συνο εὐλαβικό τῶν μετρημένων ἐκείνων, σεμνότη-
των ἄλλωστε, ἡπειρωτῶν πού καλλιέργησαν σὲ
παρελθόν τὸ περιβόλι τῆς Τέχνης, κρίνω σκόπιμο
νά σοῦ στείλω γι' αὐτὸν μερικὲς βιβλιογραφικὰς
πληροφορίες πού ὅπωςδήποτε θά πλουτίσουν τὸ
γνωστὸ του ἔργο. Τίς πληροφορίες αὐτὰς τίς ἀν-
τιλῶ ἀπ' τὸ μηνιαῖο λογοτεχνικὸ περιοδικὸ «Φύλα-
κα» (Ἀθῆναι, 1916, διεύθυντής Θ. Ἐξάρχος), πού
ἔτοχε αὐτὸς τίς μέρες νά μὲ ξαναπείσουν σὲ χέ-
ρια τὰ τεύχη 1 ὡς 4 (σελίδες 192). Σ' αὐτὰ λο-
πὸν ἀνάμεσα σὲ ποιήματα τοῦ Νικολαΐδου καὶ τοῦ

Μαριετῆ, βρῶσκω τὰ ἐξῆς ἔμμετρα τοῦ ταχτικοῦ
τοῦ συνεργάτη Ἀλεξῆ:

1) Ἐκμύτωρ, 2) Μονάχος σελ. 26. 3) Ἀπὸ τοῦ
σελ. 36. 4) Ἀπὸ τοῦ «Σκλάβου» σελ. 77. 5)
Ἀπὸ τοῦ «Σκλάβου» σελ. 122. 6) Ἀπὸ τοῦ
«Σκλάβου», 7) Μά... σὺν ἀνοξῇ σελ. 164, Κ. ἐναι
περὶ: 8) Ὁ προφήτης σελ. 147—52.

Ἀπλάθῃ ἀρκετὴ συγκομιδὴ γιὰ ἐναντιλογητέ-
ρο. Τὰ τεύχη μου βρῶσκονται στή διάθεσίν σου.

Φιλικώτατα

Γ. ΚΟΥΤΣΙΟΥΔΑΣ

★

Ο ΠΑΡΑΘΕΡΙΣΜΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟΝ

Ἀγαπητὴ «Ἡπειρ. Ἑστία».

Ἐκ τοῦ δημοσιευθέντος εἰς τὸ τεύχος σου τοῦ
μηνὸς Ἰουλίου ἄρθρου μου, ἐπὶ τὸν ὅς ἀνω τίτλον
ἐκ τυπογραφικῆς, προφανῶς, ἀβλεπίας παρελήφθη
ἡ ὀλοκληρώνουσα τὰς σκέψεις μου οὐσιώδης τε-
λευταία παράγραφος ἔχουσα ὡς ἐξῆς:

«Ἐὰν τεθῇ εἰς ἐφαρμογὴν ἐν πρόγραμμα με-
γάλης προῆς διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν καλλονῶν
τοῦ τόπου μας, ἡ πόλις θὰ ἀποκτήσῃ ἄλλην μορ-
φήν, θὰ γίνῃ μία ἀπὸ τὰς ὠραιότερας πόλεις τῆς
Ἑλλάδος, ὁ παραυλισμὸς θὰ ἀποτελέσῃ ἀναμφι-
σβητήτως νέον πόρον δι' αὐτήν. Ἐκ παραλήλου-
πὸς τὰ ξενοδοχεῖα θὰ ξεψυτρώσουν οἰκοτροφεῖ
(PANSION): πολλὰ οἰκογένειαι διαδέχονται ἐ-
ἡ δύο δωμάτια πρὸς μίσθωσιν θὰ δίνανται ἐπ-
3—4 μῆνας τοῦ ἔτους: νὰ τὰ διαθέτουν εἰς παρα-
θεριστὰς μετὰ ἢ ἄνευ τροφῆς. Αἱ Γιαννιώτισσες
διακρίνονται διὰ τὴν καθαριότητα καὶ τὴν νοικε-
κυρωσύνῃν των ἡ δαπάνη εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἐπα-
βληθῶν αἱ οἰκογένειαι αὐταί, εἶναι ἡ κατασκευ-
λουτροῦ, τὸ ὅποιον θὰ ἐξυπηρετήσῃ καὶ αὐτὰς τὰς
ιδίας ἀντιστοιχῶς θὰ δημιουργήσουν ἐνα μόνιμον
πόρον».

Μέ φιλικώτατα αἰσθήματα

ΑΔ. Δ. ΛΙΒΑΔΕΥΣ

★

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ἀγαπητὴ «Ἡπειρ. Ἑστία».

Ἐδιάβασα στίς ἐφημερίδες πῶς ἐποβάλατε φ-
φισμα γιὰ τὴν ἰδρῶση Πανεπιστημίου σὲ Γιάννιν
Ἐδιάβασα ἀκόμη ἄρθρου τοῦ κ. Δασκαλάκη, ὁπ-
θεωρεῖ ἀσύμφορη τὴν ἰδρῶση τρίτου Πανεπιστημίου
—τετάρτου κατ' αὐτόν. Μὰ ἀσχετα μέ τὸ τί γί-
νῃ γιὰ τὸ Πανεπιστήμιον, τὰ Γιάννινα μποροῦν
κατορθώσουν πολλὰ σὲν τομέα τοῦ Τουρισμοῦ.
Πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα ἐπιτρέψτε μου νά σᾶς π-
μερικὲς σκέψεις μου.

Τὰ Γιάννινα εἶναι—ἀπὸ ἀποψη φυσικῆς ὁμο-
φίας—μιὰ ἀπὸ τίς καλύτερες πόλεις τῆς Ἑλλάδας. Ἐ-
εἶναι αὐτὸ καθόλου ὑπερβολή, μήτε κοίφια παρὰ
δολατορεία. Ἡ λίμνη καὶ τὸ Κασσιό μέ τὸν θοῖν
τοῦ Ἀλφ, ἡ λαϊκὴ Τέχνη, ἡ Πίνδος μέ τὰ με-
λόπορα ἔλατα, οἱ ἀρχαιοῦτες τῆς δωδώνης, ἡ
αὐτὰ μποροῦν νά τραβήξουν πολλὴν κόσμο. Φτά-
μονάχα νὰ τὰ ἐκμεταλλευντοῦμε καθὼς πρέπει. Ἐ-
δυστυχῶς εἴμαστε πολὺ πίσω.

Θα πρέπει ακόμα να καλλιεργηθῇ καὶ τὸ κοινό.

Κι ἄς ἐρθοῦμε στὴν καθαντὸ τουριστικὴ ἀνάπτυξη τοῦ τόπου. Τὰ ἔργα χρειάζεται νὰ γίνουν, ἀσφαλῶς ὅλοι τὸ ξέρουμε. Μόνο πὺν ὁ Δῆμος περιμένει τὸ Κράτος καὶ τὸ Κράτος τὸ Δῆμο—ἢ μᾶλλον δὲ δίνει καὶ πολλὴ σημασία. Κι οὔτε θὰ δώσῃ ποτέ. Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ καταλάβουμε καλὰ. Μὰ κι' ἐμεῖς οἱ Ἡπειρώτες κάνουμε ὅ,τι μπορούμε;

Κάτι πὺν συντελεῖ πολὺ στὴν ἀνάπτυξη τοῦ τουρισμοῦ εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα, πὺν θὰ δημιουργηθῇ γύρω ἀπὸ ἓνα τόπο. Ἀνακαλύφτηκε τὸ φαντασμαγορικὸ σπήλαιο στὸ Πέραμα. Τὶ ἔγινε; Λίγα δημοσεύματα στὴν ἀρχὴ κι ὅτετρα ἡ σιωπὴ, ἀντὶ νὰ τυπωθοῦν καλλιτεχνικὲς φωτογραφίες, κάρτ-ποστάλ, νὰ φωτιστῇ καθὼς πρέπει καὶ νὰ τοποθετηθῇ ἐκεῖ ἓνας ὁδηγὸς γιὰ τοὺς ἐπισκέπτες.

Θὰ πῇ κανεῖς: Τὶ ἀρχαιοτῆτες ἔχει ἡ Δωδώνη; Ἐλάχιστα πράγματα. Μὰ τὸ μαντεῖο της ἦταν τὸ πιὸ ἀρχαῖο. Εἴχαμε ἐδῶ μιὰ ἀσκητικὴ τάξη, τοὺς Σελλοὺς. Οἱ χρησμοὶ δίνονταν μὲ πολὺ παράξενο τρόπο. Αὐτὰ βέβαια ὅλοι μας τὰ ξέρομε, μὰ δὲν τὰ κάνουμε θοῦλο. Τὸ τύπωμα σχετικῶν βιβλίων, ὁδηγῶν καὶ φωτογραφιῶν εἶναι ὅ,τι χρειάζεται. Τὴν Ὀλυμπία τὴν ἐπισκέπτονται τόσο ἄνθρωποι. Πόσοι ἀπ' αὐτοὺς ξέρουν ὅτι στὸ μονοεῖο της θὰ θανμάσουν τὸν Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλη ἢ τὰ ἀνάγλυφα τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός; Εἶδα πέρουσι στοὺς δρόμους της νὰ πουλοῦν μικρὰ ξύλινα βαρελάκια λαϊκῆς τέχνης ἀπὸ τὴ Βυτίνα. Μὰ ἡ Γιαννιώτικη λαϊκὴ τέχνη εἶναι ἀφίστη.

Ἐκεῖτο πὺν χρειάζεται νὰ γίνῃ—κι αὐτὸ εἶναι δουλειὰ πιότερο τῶν μορφωμένων ἡπειρωτῶν—εἶναι νὰ δημιουργηθῇ ἀτμόσφαιρα. Μένουν τὰ ἔργα γιὰ τὸ Δῆμο καὶ γιὰ τοὺς πλούσιους ἰδιώτες. Καί—α ἄλλος—ἐκεῖνη ἡ τρισάθλια σιρατώνα δὲ θὰ φύγῃ καμμιὰ φορὰ; Πότε θάχουμε ἐκεῖ μιὰ θανμάσια πλατεία, ἀπ' ὅπου ν' ἀγναντεύουμε κάτω τὴ λίμνη;

Εἶμαι τάχα τολμηρὸς ἐπὶ ὄνειρά μου ἢ μήπως οἱ Γιαννιώτες ἀτολμοὶ καὶ νωθοὶ; Ἄς ἐλπίσουμε πὺς κάποτε τὰ Γιάννινα θὰ γίνουν, ὅπως πρέπει νὰ γίνουν.

Μὲ πατριωτικοὺς χαιρετισμοὺς
ΧΡ. Μ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ

★

Η ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

Ἀγαπητὴ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία»

Τυχαίνει νὰ παρακολουθῶ τὴν προσπάθειά σας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ της καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ κάμω μιὰ ὑπόδειξη σχετικὰ μὲ τὶς σελίδες πὺν ἀφιερώνετε στὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἀνθολογία». Καλὰ θὰ ἦταν, ὅταν τελειώσετε μὲ τοὺς συγχρόνους, τοὺς μετὰ τὸ 1821 νὰ ἐπεκτείνετε τὴν προσπάθειά σας καὶ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας (1453 (ἢ καὶ παλαιότερα) καὶ ὀψέ) καὶ νὰ φέρετε στὴν ἐπιφάνεια, κείμενα Ἡπειρωτῶν (ἢ ἄλλων πὺν ἀφοροῦν τὴν Ἡπειρο) ἀπρόσιτα στὸ σημερινὸ ἀναγνώστη. Μιὰ τέτοια ἀνθολογία θὰ εἶχε χαρακτῆρα ἱστορικὸ—ἱστορία τῆς Ἡπείρου στὴν ὁποία, ἱστορία, θὰ μιλᾶν ἂ κείμενα, σχολιασμένα ὅπου χρειάζεται—καὶ σ' αὐτὴ θὰ εἶχανε τὴ θέση τους καὶ ἀπο-

σπάσματα ἀπὸ τὰ ἔργα ξένων, πὺν περιηγηθῆ-
χανε τὴν Ἡπειρο στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρα-
τίας.

Μὲ ἀγάπη
ΙΩΣΗΦ ΡΑΠΤΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Κύπρου Χρυσάνθου: 1) *Στέφανος Ἀρετῆς*
Λευκωσία 1954, 2) *Μικρὲς πατρίδες*, Λευ-
κωσία 1955.

Ἡ Κύπρος, πὺν τῆς ἀρνοῦνται θρασύτατα «γιὰ λόγους στρατηγικοὺς» τὴν αὐτοδιάθεση οἱ φίλοι μας οἱ Ἀγγλοὶ, παρουσιάζει μιὰ ἐξαιρετικὴ πνευματικὴ ἀνθροση. Δὲν ὀφείλεται, αὐτὸ στὴν Ἀγγλικὴ κατοχὴ, ὅπως δὲν ὀφείλονταν στὴν Τουρκικὴ κατοχὴ ἡ οἰκονομικὴ καὶ πνευματικὴ ἀκμὴ τῶν Γιαννίνων τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνες. Ὅπως δὲν ὀφείλονταν ἐπίσης στὴν Τουρκικὴ κατοχὴ ἡ ἐξαιρετικὴ ἀνάπτυξη τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου τῆς Σμύρνης. Ὅπου ὁ Ἑλληνισμὸς κατορθώνει μὲ τὸ μόχθο του καὶ μὲ τὴν ἐξαιρετικὴ δραστηριότητά του νὰ κρατηθῇ καὶ πὺς οἰκονομικὰ, ἀμέσως στὸ μέρος αὐτὸ παρουσιάζεται καὶ μιὰ ἀνθροση πνευματικὴ ἀξιοζή-
λευτη. Τὸ ἴδιο συνέβαινε μὲ τὶς ἀρχαῖες Ἑλληνικὲς πόλεις. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ σήμερα μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐτοί ἐξηγεῖται καὶ ἡ πνευματικὴ ἀκμὴ τῆς Κύπρου, πὺν τὰ παιδιὰ της μὲ τοὺς κόπους των καὶ τὴ δραστηριότητά των ἀναπτύσσουν σὲ Ἑλληνορθόδοξο κλῆμα τὴ ζωὴ τους καὶ τὸν πολιτισμὸ της.

Ἀπὸ τὴ δικὴ μας τὴν πλευρὰ ἀξίζει νὰ προσέξουμε τὴ λογοτεχνικὴ παραγωγὴ της καὶ ἴσως δὲν εἶναι γρήγορα νὰ μιλάμε, ἀν ὅχι γιὰ Κυπρι-
ώτικη Σχολή, τουλάχιστον γιὰ ἰδιαίτερες Κυπρι-
ώτικες ἀνησχίες.

Ὁ Κύπρος Χρυσάνθης εἶναι πολὺ γνωστὸς καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Κύπρο γιὰ τὴ δράση του τὴν ἐπι-
στημονικὴ καὶ τὴ λογοτεχνικὴ. Εἶναι ἓνα πνευμα-
κὸ κεφάλαιο στὸ μακρινὸ Ἑλληνικὸ νησί, πὺν τόσο θαρραλέα καὶ ἐπαναστατικὰ διακηρύσσει τὶς ἡμέρες μας μὲ χίλιους τρόπους τὸν Ἑλληνισμό του. Οἱ παραπάνω ἀναφερόμενες ποιητικὲς συλ-
λογεὲς δὲν εἶναι οἱ πρῶτες τοῦ κ. «Χρυσάνθη» ἔ-
χουν προηγηθῇ ἡ «Δημώνασσα», τὰ «Ἐπιλύχνια», οἱ «Θεομαχίες», οἱ «Ὁδὲς τῶν ταπεινῶν πλασμά-
των» καὶ οἱ «Ἀποθεώσεις καὶ χορικά», μιὰ πλού-
σια σὲ ὄγκο καὶ ποιότητα ποιητικὴ παραγωγὴ μέσα σὲ πέντε χρόνια. Μὲ τὴν πρώτη ματιὰ ἴσως θὰ νομίση κανεῖς, ὅτι ὁ κ. Χρυσάνθης διακόπτει στὶς δύο τελευταῖες συλλογὲς τὶς λυρικές ἐμπνευ-
σεις ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ ὅτι προσηλώνεται μὲ θρη-
σκευτικὸ δέος ἢ μὲ ἀρχαιολατρικὴ διάθεση πρὸς τὸ παρελθόν. πρὸς τοὺς ἁγίους, τοὺς ὁσίους καὶ τοὺς ὁσιομάρτυρες, ἢ πρὸς τὶς μορφὲς ἐκεῖνες, πὺν—μυθικὲς ἢ ἱστορικὲς—ἔρριξαν τὸν ἥρκα τους στὴ ζωὴ τῆς Κύπρου. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι ἀλή-
θεια. Ἀν τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ βιβλία, πὺν μᾶς ἀποσχο-
λοῦν σήμερα, περιέχῃ θεοτόκια, ἐγκώμια καὶ συ-

ναξάρια. τὸ δεύτερο μιλάει κυρίως γιὰ μυθικά καὶ ἱστορικά πρόσωπα, ποὺ τονίζουν τὸν Ἑλληνικὸ χαρακτήρα καὶ τὴν Ἑλληνικὴ ψυχὴ τῆς Κύπρου ἀπὸ τὴν πανάρχαια ἐποχὴ ἕως σήμερα. Ὁ κ. Χρυσάνθης μὲ τὶς δυὸ αὐτὲς συλλογὰς ἔθεσε τὸν ἑαυτοῦ τὴν ὑπηρεσίᾳ τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ τῆς πατρίδας του. Μάχεται μὲ τὸν δικό του τρόπο σὰν ποιητὴς γιὰ τὴ λευτεριά της. Τὰ ἐγκώμια καὶ τὰ συναξάρια δὲν εἶναι φυγὴ ἀπὸ τῆ ζωῆ καὶ ἀπὸ τὸ περιβάλλον τοῦ ποιητῆ, ἀλλὰ χρωματισμός αὐτοῦ τοῦ περιβάλλοντος μὲ τὴ θρησκευτικὴ, τὴν ἱστορικὴ καὶ τὴ μυθικὴ φωτοσκίαση, ποὺ ρίχνει ὁ ποιητὴς μὲ τὴν τέχνη του. Κάθε γνήσιος ποιητὴς ἐμπνέεται ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ γράφει γιὰ τὴ ζωὴ. Δὲν μπορεῖ νὰ μένῃ ἀσυγκίνητος καὶ ἀδιάφορος στὴν ἡθικὴ καὶ συναισθηματικὴ ἀτμόσφαιρα ποὺ τὸν περιβάλλει. Οὐτε ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ξεμοναχιαστῇ θεληματικὰ καὶ νὰ εἰπῇ ὅτι δὲν ἀνήκει στὴν ἐποχὴ του, ἀλλὰ στὴν αἰωνιότητα. Ὅταν ζοῦμε *Μεγάλες στιγμὲς* ζοῦμε τὴν αἰωνιότητα.

Ἄν ὁ «Ἕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν» τοῦ Σολωμοῦ γράφτηκε ἀνάμεσα στίς φλόγες τοῦ πολέμου, τὰ τραγούδια τοῦ Χρυσάνθου ἔχουν κάπως προηγηθῇ τοῦ λεβέντικου ξεσηκωμοῦ τῆς Κύπρου. Ἰσως γι'αὐτὸ ἔχουν λιγώτερη ὁρμὴ καὶ περισσότερη φιλοσοφικὴ διάθεση καὶ γαλήνη. Ὁ κ. Χρ. γράφει γιὰ τὴν Παναγία τοῦ τόπου του καὶ τὴν ἐξυμνεῖ μὲ τὸ στόμα τῶν Κανταριωτῶν μοναχῶν:

Μητέρα μας πολύσθητη, τῶν Ἑθνικῶν μας ἀρετῶν
τὸ κάλλος δείχνεις
κι' ἓνα κοπάδι στοχασμούς, τριαντάφυλλα ἀπὸ κά-
[νιστρο

μὲς στὴν ψυχὴ μας ρίχνεις.

Ἐπίσης στὸ Θεοτόκιο τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ.

Παρθένα, καλοσηκίόφυλλε τῆς ἀρετῆς μας πλάτανε
δυνάμωνε τὸ χέρι
τῆς λευτεριάς τὸ ὑπέρμαχο νὰ ἐκλιπαροῦμε νοητὰ
καλλίνικον ἀστέρι.

Γράφει γιὰ νὰ τὸν ἀκούσουν οἱ συμπατριῶτες του, γράφει γιὰ τὴ λευτεριά:

Στόν ἱσαπόστολο Ἑλληνα, μ' ἓνα κλωνί Εὐαγγελι-
(ομοῦ

μὲ φέρανε οἱ ἁγγέλοι
κι' ὁ Ἑλληνας μὲ ζύμωνε μὲ τῆς καρδιάς του τὴ
[στοργή

καὶ μοῦ ἐπλασε τὰ μέλη.

(Ἐλευθερία)

Γράφει ὑπακούοντας ὑποσυνείδητα καὶ σονειδητὰ στὸ ἡθικὸ αἶτημα τῆς πατρίδας του, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προδίδῃ τὴν τέχνη του. Στέκεται γερὰ στὸ ὑψηλὸ σκαλί της, καὶ πότε συναισθηματικὰ, πότε μὲ θρησκευτικὴ κατάνυξη, πότε μὲ γνωμικὴ διάθεση ἐξίρει τὶς μεγάλες στιγμὲς ποὺ ἔζησε στὰ πόσωνα τῶν ἡρώων της—θρησκευτικῶν καὶ θύραθεν—ἢ Κύπρος. Ὁ γνωμικὸς χαρακτήρας φαίνεται κυρίως στίς «Μικρὲς πατρίδες», ὅπου ὁ ποιητὴς ἀναδεικνύεται γερὸς δουλευτῆς τοῦ σονέττου καὶ πᾶσι νὰ καταλάβῃ μιὰ καλὴ θέση ἀνάμεσα στοὺς πρὶς δόκιμους σονετογράφους μας:

Κ' ἂν πέφτῃ τ' ἀνθους ἡ ὁμορφάδα,
ἢ λεβεντιὰ στὸ γῶμα ἔχει περάσει.
Τὸ γίασεμι σταλιά; θὰ ξεπεράσει
τ' ἀνάστημα μὲ τὴν περιπλοκάδα.

Κι' ἂν κάψῃ δυσινιὰ φωτιὰ τὰ δάση
μὲ τὸν καιρὸ θὰ λάμπῃ ἡ πρασινάδα.
Κι' ἔπεσες κυπαρίσσι μὲς στὴν πλάση,
στὴν πιὸ μεγάλη πλάση, τὴν Ἑλλάδα.

Ἐμεῖς τὸ πορφύρο σου ἀστέρι τώρα,
ποὺ χτενίζει τὸν ἀγέρα, κοιτοῦμε
μὲ χαρὰυγῆς φιλιὰ καὶ διπλοζοῦμε...

Τάχα ἡ ψυχὴ τὴ λευτεριά της νοιώθει;
Κι' ἂν σκλαβωμένη, λεύτερη εἶν' ἡ χώρα.
Ἐχουν μιὰ ξέχωρη ἀρετὴ κι' οἱ πόθοι.

(Ροδίων Γεωργιάδης).

Ἐνα φεγάδι, ποὺ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ παρατηρήσῃ, εἶναι ὅτι γιὰ νὰ πετύχῃ τὴ λαμπρότητα καὶ τὴ μεγαλοπρέπεια τῶν εἰκόνων, κάνει τὸ λόγὸ κάποτε στριφνὸ, κατασκευάζει μιὰ φράση μπερδεμένη ποὺ τὴν μπερδεύει πρὶς πολὺ τὸ ἑλλειπτικὸ ὕφος. Τὸ ἀπλὸ δὲν εἶναι ξένο πρὸς τὸ ὑψηλὸ, ἀλλὰ πολὺ συχνὰ πηγαίνουν πλάϊ—πλάϊ

T.S.

*

Γ. Ι. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΜΙΑ ΑΝΤΙΚΡΙΤΙΚΗ

Ἡ δημοσιευμένη στὸ προηγούμενο τεύχος τῆς «Ἑπειρ. Ἐστίας» κριτικὴ τοῦ κ. Γ. Κοτζιάλα γιὰ τὴν Ἀνθολογίαν Νεολλ. Ποιητῶν τοῦ Μιχ. Περάνθη μοῦ δίνει ἀφορμὴ νὰ κάμω μερικὲς παρατηρήσεις. Δηλώνω προκαταβολικά, ὅτι σέβομαι τὶς προσωπικὲς ἀντιλήψεις τοῦ καθενός, ὅταν διατυπώνονται μὲ καλὴ πίστη, ἀπὸ λογικὴν τέχνη, φιλόλογο μάλιστα, καὶ ὅτι δὲν θέλω νὰ μειώσω τὴν ἀξία τῆς ἐργασίας τοῦ κ. Περάνθη. Ὅμως δὲν μπορῶ νὰ ἀφήσω ἀσχολίαστα μερικὰ σημεῖα τῆς κριτικῆς τοῦ κ. Κοτζιάλα, ὅπου ἐκφέρονται αὐθαίρετες κάπως γνώμες καὶ καταβάλλεται προσπάθεια ἐκ μέρους τοῦ κρίνοντος νὰ δικαιολογήσῃ τὶς παραλείψεις, ποὺ ἔκαμε κατὰ τὴν σύγκριση τῆς Ἀνθολογίας τοῦ κ. Περάνθη Ἀφῆνω τὸ θεωρητικὸ μέρος τῆς κριτικῆς, ὅπου ὁ κ. Κοτζιάλα ὁμιλεῖ γενικά γιὰ ζητήματα συναφῆ πρὸς τὸ θέμα του, καὶ σταματῶ σὲ μερικὰ καὶ ὅσα σημεῖα τῶν ἀποψεῶν του. Πλέκοντας τὸ ἐκώμιο τοῦ κ. Περ. ὡς πεζογράφου, ποιητοῦ καὶ κριτικοῦ ὁ κ. Κοτζιάλα τοῦ ἀναγνωρίζει καὶ ἓνα ἄλλο προσόν, ὅτι δηλαδὴ ὡς ἀνθολόγος «λόγω τῆς μακρᾶς δημοσιογραφικῆς του πείρας» κατ' ὀρθὴν καὶ συνδυασμῶν «τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ Λόγου μὲ τὶς προτιμήσεις τῆς Πιάτσας» Ἄν καλὰ ἐρμηνεύω τὴν φράση του, ὁ κριτικὸς μας φαίνεται νὰ πιστεύῃ, ὅτι ἓνας εὐσυνείδητος συλλέκτης λογοτεχνικῶν κειμένων, γιὰ νὰ κάνῃ καλὰ τὴ δουλειά του, πρέπει νὰ συμβιβάζῃ τὰ αἰσθητικὰ κριτήρια μὲ τὰ κυκλοφοριακὰ (τὰ ἐμπορικὰ). Τὶ ἄλλο σ

μαίνει αὐτὸς ὁ παρῶν «Πιάτσα»; Ἀλλὰ δὲν νομίζει ὁ κ. Κοτζ. ὅτι εἶναι κάπως ἐπικίνδυνον νὰ καθιερώσωμε αὐτὴ τὴν ἀρχή; «Ἐκαστος οὐ δύναται δυοὶ κυρίους δουλεύειν...» κατὰ τὴν Ἁγία Γραφή. Ἡ κατὰ τὴν νεοελληνικὴ παροιμία «δὲν μπορεῖ νὰναι κι ἡ πίττα σωστὴ κι ὁ σκύλος χορτάτος». Ἡ θὰ πάρωμε ὡς βάση τὴν αἰσθητικὴ ἀξία τῶν ποιημάτων, πού ἀνθολογοῦμε, καὶ τότε θὰ διαλέξωμε μόνο τὰ ὠραῖα, τὰ ἀριτὰ ἔργα τῶν δοκίμων ποιητῶν, ἢ θὰ κοιτάξωμε πῶς φουσαεὶ ὁ ἀέρας καὶ ποιῆς μόδες ἢ λόξεις ἔχουν πέραση στοὺς κύκλους τῆς «Πιάτσας», (δηλαδὴ στὸ εὐρὺ κοινό, πού δὲ διαθέτει γερὴ φιλολογικὴ κατάρτιση καὶ λεπτὸ γούστο), καὶ τότε θ' ἀνοίξωμε διάπλατα τὶς πόρτες στοὺς προχειρολόγους, πού δὲν σέβονται νόμους καὶ ρυθμοὺς στὴν τέχνη. Θὰ πρέπη νάχη κάποιος μαγικὴς ἰκανότητες, γιὰ νὰ συμβιβάσῃ αὐτὴς τὶς δυὸ ἀντίθετες ἀπαιτήσεις. Κι' ὁ συμβιβασμός, ἀν γίνῃ μὲ κάποια συμπίεση, θάναν πάντοτε εἰς βάρος τῆς ποιότητος τοῦ προσφερομένου στὴν καταναλωσὴ εἵδους. (Ἡ Πιάτσα τοῦ κ. Κοτζ. μὲ ἀναγκάζει νὰ δανειστῶ κι ἐγὼ ἕναν ἐμπορικὸ ὄρο).

Βρίσκει (ὁ κ. Κοτζ.) ὅτι ὁ κ. Περ. ἐφαρμόζει κριτήριον γενικόν, ἐξωατομικόν. Δηλαδὴ δὲν ἐπιλέγει ὅσα ἀρέσουν μονάχα σ' αὐτόν, ἀλλὰ ἐκεῖνα τὰ ποιήματα πού ἐκτιμᾷ τὸ πολὺ κοινόν. Ἐδῶ ὁμῶς εἶναι ὁ κόμπος. Πῶς θὰ διαγνώσωμε κάθε φορὰ ποῖα ἀρέσουν στοὺς πολλοὺς; Κι' ὅταν διαλέγωμε ἕνα κομμάτι, πῶς ἔχαμε τὴ βεβαιότητα ὅτι αὐτὸ εἶναι τῆς ἀρεσκείας τοῦ λαοῦ κι ὄχι τῆς ἰδικῆς μας; Τὸ κρασί παίρνει πολὺ νερό. Καὶ στὴν ἐκτίμησιν τοῦ ὠραίου εὐκόλα συγχέονται τὰ ὑποκειμενικὰ κριτήρια μὲ τὰ ἀντικειμενικά. Παραδέχομαι ὁμῶς πρὸς στιγμὴν, ὅτι ὁ κ. Περ. καταφέρνει νὰ καιπαῖνξῃ τὶς ἀτομικὰς τοῦ προτιμήσεις. Τότε ποῖα θάταν ἡ φυσικὴ συνέπειαι; Δὲν θάπρεπε νὰ συμπεριλαβῇ στὴ συλλογὴν τοῦ μόνο ἐκείνους τοὺς ποιητὰς, πού ἔχουν πιά ἐπιβληθῇ στὴν κοινὴ συνειδησὴν τοῦ ἔθνους, καὶ νὰ ἀποκλείσῃ ὅσους κάμνουν ἀκόμα ἀκροβασίας καὶ πειραματισμοὺς, πού ἴσως νὰ ἀρέσουν σὲ μερικοὺς αἰρετικούς, δὲν ἔχουν ὁμῶς τὴν πανελληνίαν ἀναγνώρισιν; Εἶναι τὸ ὕλικο τῆς Ἀνθολογίας τοῦ κ. Περ. τόσο αὐστηρὰ διαλεγμένο, ὥστε νὰ πειθορῇ στὴν ἀρχὴ πού θέτει ὁ κ. Κοτζ., τοῦ γενικοῦ, τοῦ ἐξωατομικοῦ κριτηρίου; Ἐγὼ τοῦλάχιστο δὲν τὸ νομίζω. Θα μού ἐπιτρέψῃ ἐπίσης ὁ κ. Κοτζ. νὰ διατηρῶ κάποιες ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὸν ἰσχυρισμόν του ὅτι ἡ Ἀνθολογία Περάνθη χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἀπόλυτα καλὴ πίστιν, ἀπαισθητικὴν, ἀντικειμενικότητα κ.τ.λ. Ὅσο κι' ἂν ὑποστηρίζῃ ὁ κ. Κοτζ. τὴν ἐνημερότητα τοῦ συλλέκτη καὶ τὴν προσπάθειά του νὰ φανῇ ἀκριβοδίκαιος, ἕνα ἀπὸ φυλομέτρημα τῆς Ἀνθολογίας του ἀρκεῖ νὰ δειξῇ τὰ κενὰ καὶ τὶς παραλείψεις του. Ἐνῶ φιλοξενεῖ στὴ συλλογὴν τοῦ καὶ ποιήματα ἀμφίβολης ἀξίας, ἀγνοεῖ ἄλλα πού θὰ ἔπρεπε νὰ μὴ λείπουν. Θὰ μού πῆτε, ἦταν δικαίωμα του νὰ προκρίνῃ αὐτὰ καὶ νὰ ἀποκλείσῃ ἐκεῖνα, γιὰτὶ ἔτσι τοῦ ἄρεσε. Σύμφωνοι, ἀλλὰ τότε τὸ ἀντικειμενικὸν κριτήριον

πάει περίπατο. Ὅταν συμπληρωθῇ τὸ ἔργο μὲ τὴν κυκλφορία καὶ τοῦ τελευταίου τομοῦ, θάχω τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀσχοληθῶ λεπτομερεϊακὰ μὲ τὸ περιεχόμενον τῆς Ἀνθολογίας τοῦ κ. Περάνθη. Σήμερον περιορίζομαι στὸν ἡπειρωτικὸν χώρον, ἐπειδὴ Ἡπειρώτης εἶναι καὶ ὁ κ. Περάνθης (π ρ ο ι κ ι σ μ ε ν ο ἄ ρ τ ι ν ὀ π ο υ λ ο, ὅπως εὐστοχῶ τὸν ὀνομάζει ὁ κ. Κοτζ.) καὶ θὰ ἔπρεπε στὸν τομέα αὐτὸ τοῦλάχιστο νὰ εἶναι τέλεια ἐνημερωμένος, ὥστε μὲ τὴν κατὰ καιροὺς παρακολούθησιν τῶν συλλογῶν καὶ τῶν δημοσιευμάτων σὲ περιοδικὰ καὶ ἡμερησίδες νὰ ξέρῃ καλὰ ποιοὶ κολλιεργοὺν τὸ Στίχο ὄχι ἀπλῶς ἐρασιτεχνικὰ σήμερον στὴν Ἡπειρο. Ἄν εἶχε παρακολουθήσῃ τὴν ποιητικὴ παραγωγὴ τῶν συμπατριωτῶν του μὲ τὴν προσοχὴ καὶ τὴν στοργήν, πού τοῦ ἀποδίδει ὁ κ. Κοτζ. δὲν θὰ παρέλειπε ἀπὸ τὴν Ἀνθολογίαν τὰ ὀνόματα ποιητῶν Ἡπειρωτῶν, πού ἔχουν φανῇ ἀπὸ καιρὸ καὶ ἔχουν προσφέρει κάτι τὸ ἀξιοπρόσεχτο. Ἄν πάλι νομίζῃ, ὅτι μονάχα οἱ ἀνθολογημένοι ἀπ' αὐτὸν Ἡπειρώτες ποιηταὶ ἀντιπροσωπεύουν ἐπάξια τὴν ἰδιαιτέρην πατριδα του, τότε ἡ κρίσις του εἶναι μονόπλευρη καὶ μεροληπτικὴ. Ἡ μεριοφροσύνη εἶναι ἡ πρώτη ἀρετὴ κάθε διανοουμένου. Γι' αὐτὸ δὲν ἀναφέρω ὀνόματα οὔτε συγκρίσεις κἀνῶ, (ἀργότερα ἴσως γίνῃ κι αὐτό). Ἀλλὰ εὐτυχῶς ὁ κ. Κοτζ. προβαίνει καὶ σὲ μιὰ παραχώρησιν: Ἀναγνωρίζει, ὅτι ἴσως νὰ ὑπαρξοῦν π α ρ α π ο ν ὀ ὑ μ ε ν ο ι, ἀλλὰ αὐτοὶ «θὰ ἀνῆκουν στοὺς νεωτέρους», πού πρέπει νὰ περιμένουν πρῶτα τὸ πνευματικὸν τους μεγάλωμα, πρὶν νὰ βγοῦν στὴν... Πιάτσα. Καὶ ἂν μὲν εἶχαν συμπεριληφθῇ στὴν Ἀνθολογίαν μονάχα οἱ δόκιμοι Ἡπειρώτες ποιηταὶ, τότε κανένας ἡγόμος δὲν θὰ ἀκούγονταν, (μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι δὲν ἐντοπίζομε τὸ χαρακτηρισμὸ «δόκιμοι» μονάχα ἐκεῖ πού θέλομε.) Φιγυραροῦν ὁμῶς στὴν Ἀνθολογίαν Περάνθη ποιήματα νέων Ἡπειρωτῶν αἰσθητικῶς κατώτερα ἄλλων γραμμένων ἀπὸ παλαιότερους Ἡπειρώτας. Πῶς δικαιολογεῖται αὐτό; Παράλειψη «καλῇ τῇ πίστει» ἢ σκόπιμος ἀποκλεισμός; Μήπως οἱ παραλειπόμενοι συμβαίνει νὰ ἀνῆκουν στοὺς «κατεργάρηδες, πού γι' αὐτοὺς δὲν προβλέπεται πιάγκος», καθὼς λέει ὁ κ. Κοτζιούλας; Καλὴ εἶναι ἡ θυμοσοφία, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν ἀντικειμενικὴν κριτικὴν. Ἄς μὴ σπεύσῃ ὁ κ. Κοτζ. νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν Ἡπειρωτῶν ποιητῶν στὸν κ. Περάνθη, «πού τοὺς ἔβγαλε ἀπὸ μιὰ ἔμμονη κατὰστασις παραγκωνισμοῦ κ.λ.π.» Τὶς δικὰς του εὐχαριστίας ἔχει δικαίωμα νὰ ἐκφράσῃ. Ἀντὶ νὰ λιβανίσῃ σπάταλα ὁ κ. Κοτζ. ἐγὼ θὰ περίμενα νὰ διαμαρτυρηθῇ κι ὁ ἴδιος, γιὰτὶ τόσο πεινχρὰ καὶ τόσο ἀνίστα ἀντιπροσωπεύεται ἡ σύγχρονη ἡπειρωτικὴ ποίησις στὴν Ἀνθολογίαν Περάνθη, τῆς ὁποίας τὴν ἐπιμέλεια εἶχε ἕνας Ἡπειρώτης. Δὲν θέλω νὰ παραδεχθῶ, (γιατὶ θάταν πολὺ θλιβερό), ὅτι ἀποτιμᾶται τὸ ἔργο τοῦ καθενὸς λογοτέχνη μὲ βάση τὴν προσωπικὴν γνωριμίαν, συμπάθειαν ἢ ἀντιπάθειαν... Ἡ σκοπιμότητα δὲν πρέπει νὰ ἐπηρεάσῃ καὶ τὶς πνευματικὰς μας σχέσεις...

Βαση Α. Βακατάση «Μιλήματα της Μούσας». Αθήνα 1948.

Οι προσωπικές μου προτιμήσεις μ' απομάκρυναν τόσο από την παραδοσιακή ποίηση. Με ταφερόμενος όμως στο κλίμα και στις προθέσεις του ποιητή ομολογώ πως «τὰ Μιλήματα της Μούσας» είναι μιὰ συλλογή γνήσιας έμπνευσης και τέχνης. Ο Ήπειρώτης ποιητής Βάσης Βακατάσης δέν γονατίζει από τις έναντιότητες της ζωής, αλλά ζητάει τόν έξαγνισμό, τή γαλήνη μ' ένα αίσθημα πού φανερώνεται τόσο πλούσιο κι αναδίνεται από σκέψη φιλοσοφική.

Με στίχους λεπτούς, σαγηνευτικούς και νοσταλγικούς ο ποιητής μᾶς συνεπαίρνει και μᾶς κάνει νά εὐχόμαστε τή γρήγορη παρουσίαση τοῦ ανέκδοτου έργου του.

ΒΑΣ. ΚΡΑΨΙΤΗΣ

Ο λ γ α ς Β ό τ σ η «Αγέρικα» Αθήνα 1955.

Ἡ δὶς Βότση έξακολουθεῖ καὶ στὴν καινούργια συλλογὴ της νά τραγουδᾷ στὸν ἴδιο ιδεαλιστικὸ τόνο. Μόνον πού εἶναι τώρα λιγώτερο θρησκευτικὸς καὶ πιὸ πολὺ ἐνδόμυχος—ἐσωτερικός. Νά μερικοὶ στίχοι της, χωρὶς τίτλο ἀρκετὰ ἐκφραστικοὶ τῆς τέχνης καὶ τῶν τάσεών της:

Ὡ μέρα,
πού σκίρτησες ἐπάνω μου.
κ' ἐγὼ τὰ χέρια σήκωσα
ἐκστατικά νά σέ δεχτῶ.
Ὁμορφη μέρα
στοὺς δρόμους σου περπάτησα
μὲς στὴν αἰωνιότητα νά μπῶ.

Τὰ τραγούδια της εἶναι μικρά, ὀλιγόστιχα σὰν τὸ παραπάνω. τόσο, πού δέν προφταίνεις νά τὰ χαρῆς καὶ σβηθοῦνται. Βρίσκεται ἀκόμα ἡ ποιήτρια στὴν ἀναζήτηση. Ἀπευθύνεται πρὸς καταστάσεις ζωῆς καὶ πρὸς ιδέες. Δέν ἔχει κατακτήσει τοὺς θρόνους τῶν γιὰ νά κοιτάξῃ ἀπ' ἐκεῖ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ἀνθρώπινα καὶ νά ἰδῇ μέσα σ' αὐτὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ιδέα. Τὴν ἀδικοῦν ἀκόμα οἱ διαρκεῖς προσφωνήσεις πού γεννοῦν τὴ μονοτονία, (ὦ αἰωνιότητα, ὦ τῶν βουνῶν κορφές, ὦ μάγια τῆς ζωῆς, ὦ ἀγέρι πού φυσᾷς, ὦ τῶν θεῶν πατήματα, ὦ χώματα κτλ. κτλ.) Ἐτσι ἀρχίζουν τὰ πιὸ πολλὰ τραγούδια της. Καὶ ἐπειδὴ εἶναι ὀλιγόστιχα, μπορεῖ νά εἰπῇ κανεὶς οἱ πιὸ πολλὲς στροφές τῶν ποιημάτων της. Δέν τῆς συνιστοῦμε τὴν εὐκολὴ στιχουργία. Ἐχει ἀρκετὸ ψυχικὸ πλοῦτο καὶ γερό ταλέντο, ὥστε μὲ κάποια μεγαλύτερη προσπάθεια νά παρουσιάσῃ ἄρτια ἔργα.

Τ. Σ.

Γεωργίου Ἀ. Θ. Οἰκονόμου: «40 Ἅγιοι τῆς Ἠπείρου» Γιάννινα 1955.

Οἱ «40 Ἅγιοι τῆς Ἠπείρου», εἶναι ἡ τελευταία ἐργασία τοῦ ἀκαταπόνητου ἐρευνητῆ τῆς ἱστορίας τῶν Γιαννίνων καὶ γενικώτερα τῆς Ἠ-

πείρου Καθηγητῆ—Θεολόγου Γεωργίου Ἀ. Θ. Οἰκονόμου, πού κυκλοφόρησε πρόσφατα σὲ βιβλίο. Μέσα στὶς 150 πυκνοτυπωμένες σελίδες του, παρουσιάζονται καὶ ἱστοροῦνται τέσσαρες δεκάδες ἁγίων πού, ἡ γεννήθηκαν στὴν Ἠπειρο καὶ ἔδρασαν καὶ ἁγίασαν εἴτε σ' αὐτὴ εἴτε ἔξω ἀπ' αὐτή· ἡ, δὲ γεννήθηκαν στὴν Ἠπειρο, ἀλλὰ ἔδρασαν καὶ ἁγίασαν σ' αὐτή, ὅπως π.χ. ὁ Νεομάρτυρας Ἅγιος Γεώργιος. Στὸν ὅρο «Ἠπειρος», ὁ συγγραφεὺς περιλαμβάνει, ὄχι μονάχα τὴ σημερινή της γεωγραφικὴ καὶ πολιτικὴ ἔκταση—μαζὺ φυσικά καὶ μὲ τὴ Βόρεια—ἀλλὰ καὶ τὶς περιοχές τῆς Σαμαρίνας, πού ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὑπαγόταν διοικητικὰ στὴν Ἠπειρο, καθὼς καὶ τὴ σημερινὴ Ἀλβανία, τῆς ὁποίας ἡ Ἐκκλησία ἴσαμε τὰ χρόνια μας ἦταν Ἑλληνική.

Πλούσια ἡ βιβλιογραφία πού χρησιμοποιεῖ ὁ σ. καὶ τὴν ἐρευνά του τὴν ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἱερομάρτυρα Ἀστεῖο, Ἐπίσκοπο Δυρραχίου τῆς Ἠπείρου στὰ 98 μ.Χ., καὶ τὴν τελειώνει στὸν Νεομάρτυρα Γεώργιο (1838), κλείνοντας μέσα της, τοὺς ἁγίους τῶν χρόνων τῶν διωγμῶν τῶν Ρωμαίων, τῶν χρόνων τῶν Βυζαντινῶν, τοὺς Νεομάρτυρες τῆς Ἠπείρου, ἀλλὰ καὶ τοὺς μέχρι σήμερα ὁσίους της, (ὅπως π.χ. οἱ μοναχοὶ Ἀψαράδες), καθὼς καὶ ὁσους ἄλλους ἁγίους τιμῶνται ἰδιαίτερα σ' αὐτὴ. Ἀφθονότητες καὶ διαφωτιστικότητες ὑποσημειώσεις καὶ παραπομπές πλουτίζουν τὴν ἐργασία τοῦ Γ. Ἀ. Θ. Οἰκονόμου ἡ ὁποία εἶται ἐμφανίζεται σὰν πολῦτιμο ἀπόκτημα γιὰ κάθε Ἠπειρώτη καὶ χριστιανό, καὶ ἐπίσης πολῦτιμο βοήθημα γιὰ τὸν Ἠπειρώτη ἐρευνητὴ καὶ ἱστορικό.

Ὁ Γ. Ἀ. Θ. Οἰκον., μὲ τὸ βιβλίο του αὐτὸ προσφέρει μιὰ ἀνεκτίμητη ὑπηρεσία στὸν τόπο του.

Δ. Σ.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Εἰς μνήμην τοῦ ποιητοῦ Μίνου Ζώτου

Μέσα στὶς πνευματικὲς ἐκδηλώσεις τῆς ἐπαρχίας τὸν τελευταῖο καιρὸ (φιλολογικὴ βραδυὰ τῆς «Αὐγῆς» τοῦ Πύργου μὲ ἀπαγγελίες τοῦ ἡθοποιοῦ Γιώργου Γλυνοῦ, πνευματικὲς ἐκδηλώσεις στὴ Λευκάδα πρὸς τιμὴ τῶν Λευκαδίων ποιητῶν, φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη στὴ Ναύπακτο, ἄλλες ἐπιμνημόσυνες τιμὲς στοὺς Σταμάτη καὶ Χάρη Σταματίου στὴν ἴδια πόλη, ἐτοιμαζόμενη βδομάδα Εἰώστα Χατζόπουλου στὸ Ἀγρίνιο) ἦταν κι' ἡ φιλολογικὴ βραδυὰ μὲ τὴν ὁποία τίμησε τὸ Νιοχωρὶ τοῦ Μεσολογγίου τὴ μνήμην τοῦ Αἰτωλοηπειρώτου λοημονημένου ποιητοῦ Μίνου Ζώτου, πού ἐκεῖ γεννήθηκε στὶς 5 Ἰουνίου 1905 καὶ πέθανε, ἐκεῖ πάλιν, στὶς 17 Δεκεμβρίου 1932.

Ἡ μεγαλόπρεπη Βόρειος Ἠπειρος, πού προσημένει πάντα τὴ δικαίωσή της, καὶ τὸ «τρυφερό καὶ πράσινο» Νιοχωρὶ τῆς νοτιοδυτικῆς Αἰτωλίας εἶχαν σμίξει κάποτε τὰ χέρια τους γιὰ νά

πλάσουν τὸν ποιητή. Πατέρας του ὁ Μαργαρίτης Ζώτος, Δροβιανίτης, μικροξενητεμένος ἀνθρώπος ἐμπορικοῦ μυαλοῦ, καὶ μητέρα του ἡ κυρία Ξανθὴ Βαλανδρέα—Ζώτου. Νιοχωριτίσας, πού ὁλόθερμη ζούσε μέσα της ἡ παράδοση τῆς γραμματισμένης γενιᾶς της.

Ἡ σεμνὴ ἐκδήλωση, ἡ ἀφιερωμένη στὴν πνευματικὴ ἀνακομιδὴ τοῦ Ζώτου καὶ ὀφειλόμενη σὲ πρωτοβουλία διανοουμένων καὶ ἄλλων φιλοπονων νέων τοῦ Νιοχωριστοῦ, πραγματοποιήθηκε στίς 28 Αὐγούστου, Κυριακὴ βράδυ, στήν ταράτσα τοῦ κινηματογράφου «Πάλμιον». Σ' αὐτὴ, ὕστερ' ἀπὸ εἰσήγησιν τοῦ κ. Ν. Μάλλιου καὶ τραγουδὶ τοῦ κ. Θ. Δαριανοῦ σὲ στίχους τοῦ Ζώτου, μελοποιημένους ἀπὸ τὸν Τεύχρο Ἀιθία, μίλησαν ὁ κ. Γιάννης Κουφός: «Ἐνα φλογερὸ ἔργο 27 μόνο ἡμεριῶν» καὶ ὁ κ. Σ. Κ. Κώνστας «Ὁ Μίνως Ζώτος στήν τελευταία δεκαπενταετία (1940—1945)». Τέλος ὁ ἀδερφὸς τοῦ ποιητοῦ κ. Χρ. Ζώτος, τῆς ἑταιρείας τοῦ Σ.Β.Δ.Ε., ἐκλείσε τὸ πρόγραμμα μὲ τίς θερμὲς εὐχαριστίες του στοὺς διοργανωτὰς τῆς συγκέντρωσης, στοὺς ὁμιλητὰς καὶ τὸ πυκνότερο ἀκροατήριον, ἀνάμεσα στὸ ὁποῖο διακρίνονταν καὶ οἱ εὐάριθμοι Βορειοηπειρώτες (Δροβιανίτες) τοῦ Νιοχωριοῦ.

Ἡ στενὰ τοπικοῦ χαρακτῆρα παραπάνω ἐκδήλωσὴ—πρῶτὴ δημόσια προβολὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ζώτου ἀπὸ τὸ θάνατόν—ἄς γίνῃ μὰ γόνιμη ἀπαρχὴ γιὰ τὴν εὐρύτερη ποιητικὴ καταξίωση ἑνὸς ποιητοῦ, πού τόσο θριαμβευτικὰ τιθάσεψε τὸν Πήγασο καὶ πού τόσο πολὺ τὸν ἀγνόησαν οἱ φίλοι του—μερικοὶ τοὺς ἀξιολογώτατοι σήμερα διανοητές!

Μὲ τὴν ἀφορμὴ τῆς «εἰς μνήμην Μίνου Ζώτου» τούτης βραδυᾶς δημοσιεύουμε σ' ἄλλες σελίδες μας καὶ τὸ ἀνέκδοτο, μὰ τόσο πικραμένο, τραγουδὶ τοῦ «Ἀπόκριση», γραμμένο μέσα στὴ σπαραχτικὴ ἐρημιὰ του γιὰ τὴν ἐγκατάλειψιν κάποιου ἀπὸ τοὺς φίλους του, πού ζῶντας ἀκόμα τὴν εἶχε δοκιμάσει κι' ὁ ἴδιος. Κ.Σ.Κ.

Ἰωσ. Ραπτ., Αἰτωλικό. Δημοσιεύουμε τὸ γράμμα σας μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ βρεθοῦν κι' ἄλλοι πού νὰ μᾶς βοηθήσουν στὸ δύσκολο ἔργο τῆς συλλογῆς τῶν κειμένων (1430—1821) γιὰ τὴν ἀνθολόγησιν τῶν παλαιότερων Ἡπειρωτῶν λογίων, πού δὲν στάθηκε δυνατό νὰ περιληφθοῦν στήν Ἀνθολογία μας, πού κυκλοφορεῖ τώρα σὲ ἰδιαίτερο ὀγκώδη τόμο.—Σπ. Καλλ., Ἀθήνα. Ἦταν ὑποχρέωσή μας καὶ χαρὰ μας νὰ κάνουμε γιὰ σᾶς ὅτι κάναμε κι' ἀκόμα ὅτι ἄλλο δὲ μπορέσαμε νὰ κάνουμε. Οἱ συνεργάται μας, κατονομαζόμενοι καὶ μὴ στὸ γράμμα σας, σᾶς εὐχαριστοῦν θερμὰ γιὰ τίς ἐκδηλώσεις σας. Εὐχόμαστε σύντομα νὰ σᾶς ξανακούσουμε στὰ Γιάννινα. ὁ κ. Ρεμπ. εἰδοποιήθηκε ἀμέσως καὶ θὰ σᾶς γράψῃ ἰδιαίτερως.—

Εὐ. Μπ., Ἀθήνα. Σᾶς στείλαμε ὅτι ζητήσατε. Ἡ διόρθωσις ἐγίνε.—**Ἀφρ. Μήτσ.** *Houghton, Mass.* Ἡ ἐπιθυμία σας θὰ πραγματοποιηθῇ.—**Δημ. Θεοδ., Κων.)πολη.** Τὰ αἰσθηματὰ σας γιὰ τὴν Ἡπειρο καὶ τὸ Περιοδικό της μᾶς συγκινοῦν, ὅπως θαυότατα συνεκίνησεν ὁλόκληρο τὸν πνευματικὸ μας κόσμον καὶ τὸν ἐλληνικὸ λαὸ ἡ τραγικὴ περιπέτεια τῶν Ἑλλήνων τῆς «συμμάχου» Τουρκίας. Εἴμαστε ὁλόφωνα κοντὰ σας.—**Τ. Τσ., Ἀθήνα.** Σᾶς γράψαμε ἰδιαίτερως.—**Κλ. Παπαχρ., Ἀθήνα.** Πήραμε τὴν καινούργια συνεργασία σας πού ἀρχισε κιόλας νὰ δημοσιεύεται. Εὐχαριστοῦμε θερμὰ γιὰ τὸ Ὁμηρικὸ καλὸν ἀριστεύειν.—**Ρ. Τη., Peabody Mass.** Κάθε σας γράμμα μᾶς φέρνει καὶ κάτι τὸ ἐνθαρρυντικὸ γιὰ τὴ συνέχιση τῆς σκληρῆς προσπάθειάς μας. Εὐχαριστοῦμε.—**Ἀγγ. Παπακ., Ἀθήνα.** Εἶχε πράγματι τὴ θέση της στὸ περιοδικό μας ἡ βιογραφικὴ σκιαγραφία τοῦ γιοῦ τῆς Σουλιώτισσας. Εὐχαριστοῦμε.—**Γ. Κοτζ., Ἀθήνα.** Ἡ προσωπικὴ ἐπαφὴ μὲ τὸ Διεθνὲς μας ἐκάλυψε, πιστεύουμε, ὅλα τὰ θέματα πού θέλετε Οἱ. Ἐπίτροποι τοῦ Ναοῦ μας καθὼς κι' ὁ Πρωτοῦγκελός μας—καμάρει πού τὸ πῆρε μὲ τὴ χειροτονία του!...—σᾶς στέλλουν τίς εὐλογίες τους καὶ σᾶς εὐχόνται κι' ἄλλους σπουδαιότερους «Ἀθλοῦς», ἄθλους κ.λ.π.—**Β. Σκαφ. Φάρσαλα.** Τὰ πήραμε ὅλα καὶ θαυμάζουμε εὐχρινὰ τοὺς νέους συγγραφικοὺς σας ἄθλους. Πραγματοποιήθηκε, ἐπὶ τέλους, ἡ κατάληψις τῶν σελίδων μας ἀπὸ τοὺς Σαρακαταναλούς σας. Συγχαρητήρια.—**Ν. Πρωτ., Θεσσαλονίκη.** Σᾶς γράψαμε γιὰ ὅλα. «Ὁ Ἀρχοντας» θὰ δημοσιευθῇ.—**Βασ. Μπαρ., Ἀθήνα.** Θὰ τὸ τακτοποιήσουμε.—**Τ. Ποταμ., Ἀθήνα.** Τὸ γράμμα σας εἶναι ἕνας ἀληθινὸς ὕμνος γιὰ τὰ Γιάννινα καὶ τὸν Ἡπειρωτικὸ λαόν. Πῶς νὰ σᾶς εὐχαριστήσουμε;—**Α. Λιβ., Ἀθήνα.** Ἐχετε δίκιο γιὰ ὅτι παραλήφθηκε, δημοσιεύεται ἡ ἐπιστολὴ σας.—**Παν. Κοντ., Λευκάδα.** Πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἡ ἀνακάλυψίς σας στὸ Ἀρχιεπισκοπεῖο Λευκάδος. Σᾶς γράφουμε.—**Γ. Βεργ., Ἀμφιλοχία.** Ἀποροῦμε γι' αὐτὸ πού παραπονείστε. Οὐδέποτε διεκόψαμε τὴν ἀποστολὴν τοῦ περιοδικοῦ. Θὰ σᾶς γράψουμε σχετικὰ.—**Ι. Κουτσ., Ἀθήνα.** Πήραμε καὶ δημοσιεύουμε εὐχαριστοῦμε. **Χρ. Νιάκ., Ἀθήνα.** Μᾶς συγκινεῖ ὁ αὐθιγμῆτιμός σας καὶ ἡ ἀγάπη σας γιὰ τὸ ἔργο μας.—**Γ. Πρ., Ἀθήνα.** Γυρίσατε στὴ βίση σας; Σὴ μειώσαμε ὅτι γράφετε γιὰ τὸ ὄνομα.—**Ζ. Παπαζ., Ἀθήνα.** Δημοσιεύεται. Θὰ σᾶς περιμένουμε.—**Rev. E.D.Bert, Johannesburg.** Ἐκτιμοῦμε πολὺ τὸ ἐθνικοεκπαιδευτικὸ ἔργο σας στὴ μακρινὴ Ἀφρική. Ἐγκάρδια συγχαρητήρια. Τὸ βιβλίο «Ἡπειρώτες ἀγωνιστὰς 1430—1830» θὰ σᾶς σταλῇ.—**Μαρ. Β., Ἀθήνα.** Στὸ ἐπόμενο ἐξάπαντος:—**Vas. Pan., East Greenbush** Μᾶς ἔδωσε πολλὴ χαρὰ τὸ φιλικὸ σας μήνυμα. Σᾶς γράφουμε.—**Ἐταιρ. Μακεδ. Σπουδῶν.** Πήραμε ὅτι μᾶς στείλατε καὶ εὐχαριστοῦμε.—**Χρ. Ζωημ., Ἀθήνα.** Τὸ περιμένουμε χωρὶς ἄλλο. Ἐν τῷ μεταξύ κάτι σχετικὸ δημοσιεύουμε.—**Ἡλ. Σαλ. Κόνιτσα.** Γράφουμε.—**Φρίξ. Τζιόβαν, Ἀσπράγγελοι.** Μὲ τὸ περιεχόμενο τῆ ἐπιστολῆς σας θὰ ἀσχοληθοῦμε

προσεχώς.—*N. Βολ.* Πωγωνιανή. Σὰς γράφουμε.—*M. Τσ. Σαρ.* Δάρισα. Ἀλλάξαμε τὴ διεύθυνσίν σου.—*Γ. Γατρ.* Ἀθήνα. Θερμώτατα εὐχαριστοῦμε. Τὰ πῆραμε.—*Γιῶρ. Τσαλ.* Θεσσαλονίκη. Ἀποπνέει τὸ ἄρωμα τῆς ἡπειρολατρίας σου τὸ λυρικώτατο γράμμα σου. Χαρήκαμε γιὰ τὴ στοργὴ καὶ τὴν ἐνθάρρυνσιν τῆς κ. Κρυτ. Ζιτ. πρὸς σὰς. Γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα εὐχαριστοῦμε.—*K. Ντ.* Ἡγουμενίτσα. Στὸ ἄρθρο σου φαίνεται ὅλη ἡ ὁρμὴ τῶν 18 σου χρόνων. Εἶναι ὅμως γραμμένο καὶ ἐπίκαιρο γιὰ ἐφημερίδα· ὅχι γιὰ ἐπιστημονικὸ περιοδικό. Θέλετε νὰ τὸ δώσουμε σὲ μιὰ ἀπ' τὴς ἐδῶ;—*Στ. Παοτ.* Μέτσοβο. Θὰ τὸ ἐξετάσουμε μὲ ὅλη τὴ στοργὴ πού ἀξίζουν τὰ ἡπειρωτικὰ νεῖατα.—*Νικ. Τεντ.* Ἐνταῦθα. Δὲν κρίναμε κατάλληλα γιὰ δημοσίευσιν τὰ «Χαμόγελα». Ἐσεῖς γράφετε καλλίτερα κομμάτια. Στείλτε μας λοιπὸν κάτι ἄλλο. *Γ. Παπ.* Ἐνταῦθα. Τὸ ποίημά σου «Στὸν Κρυσιάλλη» δὲν ὁλοκληρώνεται. Ἐξ ἄλλου καὶ ἡ μορφὴ δὲν εἶναι κατάλληλη γιὰ νὰ καλύψῃ ἓνα περιεχόμενο πού ἀναφέρεται στὸν ἡπειρώτη ποιητὴ. *Κουλ. Κασ.* Ἀθήνα. Τὸ δικό σου ποίημα γιὰ τὸν Κρυσιάλλη, ἀνταποκρίνεται ἐν μέρει στὴς προϋποθέσεις πού ἀναφέρουμε ἐξ ἑξ ὅρων ἀρκετὲς ἀδυναμίες τόσο στὸ νόημα ὅσο καὶ στὴν ἐκφράση πού δὲν τὸ κάνουν δημοσιεύσιμο. Νὰ π.χ. ἓνα τετράστιχό του.

Ἔδωκα νὰ πᾶς στὸ Σύρρακο(!) στὸ ἔργο σου καλὸβ: μὲ τὴ χερσὶ φλογέρα σου παράπονο νὰ βγάλῃς μαῦρα πουλιὰ τοῦ φάλλουσε φωνάζουν τὸ χαμό σου πού σ' ἔρρεψε κακὸ χτικιὸ καὶ τὰ πικρὰ τὰ ξένα. *Ἐλ. Παπαδ.* Ἐνταῦθα. Τὸ «Ἠλθες σὰν τὴ θροσοῦλα» εἶναι πρωτόλειο. Συνεχίστε τὴν προσπάθειά σου καὶ ἐκναθυμῆθητε μας.—*Καρ. Ροῦ. Παλ.* Φάληρον. Γιὰ τὰ καλὰ σου λόγια καὶ τὴ συμπαραστάσιν σου σὰς εὐχαριστοῦμε θερμὰ. Μὲ λύπη μας δὲ μπόρεσαμε ἀκόμα νὰ δημοσιεύσουμε κάτι δικό σου γιατί τόσο ἡ κατάρτισή σου ὅσο καὶ ἡ ἐπιδορὴ σου στὸν στίχο δημιουργοῦν γιὰ σὰς τὴν υποχρέωσιν μιᾶς ἀρτιώτερης ἐμφάνισης. Περιμένουμε νὰ μᾶς σταίλῃτε κι ἄλλα σου ποιήματα μὲ τὴ δεδαιόγητά πὺξ τῆς φορᾶ αὐτῇ θὰ βροῦμε πολλὰ καλὰ γιὰ δημοσίευσιν.

Ρωμ. Νασ. Ἐνταῦθα. Τὸ ποίημα «Τῆς χαρᾶς ὁ δρόμος» δὲν τὸ δημοσιεύσαμε γιατί κρίναμε πὺξ ὑστερεῖ ἀπὸ τὰ ἄλλα σου πού ἔχουν δημοσιευθῇ καὶ πού δείχνουν ἀναμφισβήτητο ταλέντο. *Ἀλκ. Ἀδαμ.* Θυσιάζετε τὸ περιεχόμενο στὴν ἡλικιότητα τῶν λέξεων καὶ τὴν ἐξεζητημένη ἐκφράση. Πρέπει νὰ βουλέψετε προσεκτικώτερα τὸ στίχο σου.—*Γιαν. Καραβ.* Ἐνταῦθα. Τὸ ἴδιο λέμε καὶ σὲ σὰς, σχετικὰ μὲ τὸ ποίημα. Τὸ πεζοτρίγουνδο εἶναι δύσκολο εἶδος καὶ χρειάζεται γερὸ τεχνίτη. Δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατό μὲ τὴν πρώτην προσπάθειά νὰ σταίλῃτε σὲ ἱκανοποιητικὸ ἀποτέλεσμα.—*Κωστ. Κατσούκ.* Ἐνταῦθα. Τὸ «Ἐνας ἀνθρώπινος σκοπὸς» εἶναι μιὰ προσπάθεια πού δείχνει καὶ σκέψιν καὶ ἱκανότητα. Ἡ ἀδυναμία του εἶναι ὅτι ὅλοι οἱ στίχοι του δὲν ἐρπίζονται στὸ ἴδιο ὅψος. Διαβάζεις δηλαδὴ 4-5 στίχους πού δείχνουν γράψιμο δόκιμου ποιητῆ καὶ πὺξ κάτω ἄλλους τὸς πού εἶναι πρωτόλεια.

Περιμένουμε λοιπὸν κάτι καλλίτερο. *Ναπ. Στ.* Ἐνταῦθα. Δυστοχῶς καὶ τὰ νέα σου ποιήματα εἶναι πρωτόλεια. Χρειάζεται ἀκόμη μεγάλη προσπάθεια γιὰ νὰ μπόρεσετε νὰ γράφετε καὶ πὺξ νὰ εἶναι δημοσιεύσιμο.—*Βασ. Ἡλιοπ.* Καὶ «Ἠπειρὸς» σου ὑστερεῖ. Ἡ πλαδαρότητα τῆς ἐκφράσης ζημιώνει τὸ περιεχόμενο. Θὰ συμφωνήσετε πιστεύουμε καὶ σεῖς ἀν τὸ ξανακοιτάξετε! Ἐπειτα τὰ Γιαννιτσοῦ δὲν βρῶσκονται στὴν Ἠπειρά. ***

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

- Χρυσάνθης Ζιτσαῖας: «Λυρικοὶ δρόμοι», ποιήματα. Θεσσαλονίκη, 1955.
Γεωργ. Πατριάρχης: «Διχμάλωτοι στίχοι», ποιήματα, Ἰσταμπούλ. 1955.
Γ. Ἀθ. Οἰκονόμου: «40 Ἅγιοι τῆς Ἠπείρου», μελέτη, Ἰωάννινα, 1955.
Πέτρου Σπανδωνίδη: «Ἡ νεώτερη ποίηση στὴν Ἑλλάδα», μελέτη, Θεσ/νίκη 1955.
Ἀρχιμ. Νικοδήμου Κ. Χαρβαλιά: «Τὸ ἀρτοφύριον τῆς ζωῆς», Ἰσταμπούλ 1955.
Ἰωάν. Σ. Νόταρη: «Παῦλος Μελάς», Βιογραφία, Θεσσαλονίκη 1955.
Ἐταιρείας Μακεδ. Σπουδῶν: «Ἑλληνικά» Τομ. 12ος|Β', Τομ. 13ος| Α', Β'. Θεσσαλονίκη 1953-1954.
Perikli Ikonomit: «Dodona Pelasgijike dhe Tomor» i sotit te Pelasgijevet», Vlorë 1936 (προσφορά κ. Δ. Εὐαγγελίδη).
Ἰωσήφ Μ. Μάτσα: «Τὰ ὀνόματα τῶν Ἑβραίων στὰ Γιάννινα» (Ἀνάπτυξιν ἐκ τοῦ ἀφιερώματος εἰς μνήμην Χρ. Σούλη) Ἀθήναι 1953.
Νίκου Β. Κοσμᾶ: «Ὁ Ἠπειρωτικὸς ἐκπαιδ. Ὀμιλος» (ἀνάπτυξιν ὡς ἄνω).
Ὁλγας Βότση: «Ἀγέρινα», Ποιήματα. Ἀθήναι 1955.
«Κερκυραϊκὰ Χρονικά» Τόμ. 4ος. Κέρκυρα 1955. Σχῆμα 8ον, σελ. 10. Ἐκδόται: Κώστας Δαφνῆς—Ν. Καρύδης.
Ἀρ. Α. Ἀσπιώτη: «Πρὸς, ὁλοκληρώσεις τῆς προσωπικότητος» (Εἰσαγωγή εἰς τὴν σπουδὴν τῆς συγχρόνου ἀνθρωπολογίας, Γ') 200ν βιβλίον τῶν ἐκδόσεων τοῦ Ἰνστιτούτου Ἱατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς.
Ἀγγ. Ν. Παπακώστα: «Ἡ συμβολὴ τῆς Κύπρου εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Εἰκοσιένα», Μελέτη. Ἀνάπτυξιν «Ν. Εστίας» Ἀθήναι 1955.
ΕΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΔΙΑ ΤΟΥ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ Ἀκομινάτου 12 Ἀθήναι.
Νικ. Θ. Παπαγεωργίου: «Ματιές στὴ Σοβιετικὴ παιδαγωγική», Ἀθήναι 1955.
Γιάννη Μιχαλῆτου: «Καβαφικὰ θέματα», Μελέτη, Ἀθήναι 1955.
Σταύρου Κουτίβα: «Ποιμενικὴ ραψωδία», Ποιήματα, Ἀθήναι 1955.
Ν. Π. Χιονίδη: «Στιχουργικὴ» Μελέτη, Ἐκδοσὶς «Κυπριακῶν Γραμμάτων» Λευκωσία 1955.
Νταῖσης Τσούκας—Ρίτσου: Στὸ διάβα τῆς ζωῆς, Ἀθήναι 1955.

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ Δ'

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1955

ΤΕΥΧΟΣ 42

ΣΩΤΗΡΗ ΣΚΙΠΗ

ΠΑΙΑΝΕΣ

Λαοὶ τῆς Γῆς, τοὺς τρόμους σας,
τ' ἀπελπισμένα δάκρυά σας,
τὸ πένθος τῆς ψυχῆς σας σταματήστε τα!...
Εἶμαι ἡ Εἰκοστὴ Ὀγδὸν Ὀκτωβρίου!...

Αἰφνίδια ξεπετιέμαι ἀπ' τὰ Ἡπειρώτικα
τὰ τραχιά τὰ βουνὰ καὶ ροβολῶντας
στοὺς γυρισμοὺς τῶν αἰώνων, τῆς Ἀντί-
[στασης
τὸ σάλπισμα σαλπίζω καὶ τῆς Νίκης.

Ἑλπίδα — ματωμένο ἀγριοπερίστερο! —
ἀπ' τὰ γενναῖα στήθη τῶν Ἑλλήνων
ξεπηδῶ καὶ τὸν κύκλο ξαναγράφοντας
ἀπ' τὴς Πλαταιᾶς στὴν Πίνδο,

Τὴ Γιορτὴ φέρνω ἐγὼ τῆς Ἀνθρωπό-
[τας,
τὸ Μυστικὸ τὸ Δεῖπνο τῶν Λαῶν,
κάτω ἀπὸ τὰ φτερά μου τὰ γιγάντια!...
Εἶμαι ἡ Εἰκοστὴ Ὀγδὸν Ὀκτωβρίου!

(Ἀπόσπασμα)

Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

Η ΠΕΙΡΟΣ

Φτενὰ χωράφια κρατημένα σὲ πεζούλια
κι ἄπιάστες γίδες πού κρεμιοῦνται σὲ γκρεμούς,
ἐτοῦτ' εἶν' ἡ πατρίδα μας· μὰ ἡ πούλια
δὲ λάμπει πὺρ καθάρια σ' ἄλλους οὐρανούς.

Ξεσηκωμένος ὁ φτωχὸς ἀπ' τὸ ζευγάρι
κι ὁ ἄλλος ἀφήνοντας ἀφύλαχτη κοπή,
τ' ἀκονισμένο σίδερο ἔτρεξε νὰ πάρει
λαὸς πού, ἀδιάβαστος, δὲ σήκωνε ντροπή.

